الأم

EL-UMM

ŞAFİÎ FIKIH KÜLLİYATI

İMAM ŞAFİÎ

İMAM ŞAFİÎ

EL-UMM

ŞAFİÎ FIKIH KÜLLİYATI

4

Tercüme

M. Beşir Eryarsoy

BURUC YAYINLARI
Yerebatan Cad. Salkım Söğüt Sokak. No: 6-A
Cağaloğlu/Eminönü-İstanbul
Telefon: (0212) 528 58 18 Fax:(0212) 528 68 67
info@burucyayinlari.com

Buruc Yayınları: 63 / 4

EL-UMM ŞAFİÎ FIKIH KÜLLİYATI

Kitabın orijinal ismi el-Umm ()ام l'dur.
Tahkik Eden : Dr. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib
Arapça baskı; Daru'l- Vefa

© Her hakkı mahfuzdur.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Yayıncı Sertifika No : 40862

ISBN Takım : 978-605-62223-0-6

4. Cilt :978-605-85178-6-8

Editör : Kâzım Sağlam
Mizanpaj : ERİHA
Kapak : Yalçın Yoncalık
Baskı - Cilt : Hat Cilt Basım Yayın Matb.
Altınşehir Mh. Muhsin Yazıcıoğlu Cd. No: 2/1
Başakşehir / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 35778

Birinci Baskı : Ağustos 2019

"Kur'ân öğrenenin değeri yüksektir/yükselir.

Fıkıhla meşgul olanın kadri yücedir/yücelir.

Hadis yazanın, hadisle uğraşanın delili her zaman güçlüdür/güçlü olur.

Dilde uzmanlaşan da ince ruhlu olur.

Matematikle/hesapla uğraşanın görüşü keskin ve sağlam olur.

Nefsini kontrol edemeyen kendini bilmez, kimse de ilminden fayda görmez.

Şu ilmi; mal-mülk edinmek ve toplum içinde saygın bir konuma gelmek için öğrenmeye çalışan hiç kimse amacına ulaşmış değildir.

Kim ki, nefsini ezse, dar ve sıkıntılı hayat sürmeyi göze alsa, âlimlere hizmet etme pahasına bu ilmi talep etse o mutlaka amacına ulaşır.

İnsanları memnun etmek, ulaşılması imkansız bir hedeftir.

Allah, bizim gözümüzde/bize göre; bizim için takdir ettiğinden başkasını istemeyeceğimiz kadar yücedir."

(İmam Şafiî'den)

كتاب الزكاة

KİTÂBU'Z- ZEKÂT

ZEKÂT

KİTÂBU'Z- ZEKÂT'IN DEVAMI

HURMADAN ZEKÂT VERMEK İÇİN GEREKLİ OLAN SAYI (MİKTAR)

[800] Bize Rebi' haber verdi: Bize Şafiî anlattı, ona Malik, Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebu Sa'saa el-Mazini'den aktarmış, o babasından, o da Ebu Said el-Hudri'den rivayet etmiş ki; Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"ليس فيما دون خمسة أوسق من التمر صدقة" *"Beş Vesk'ten[1] daha az olan hurmanın zekâtı verilmez."*[2]

[801] Bize Rebi' haber verdi: Bize Şafiî, ona Malik, ona Amr b. Yahya el-Mazini, ona da babası şöyle rivayet etmiş: Ebu Said el-Hudri'nin şöyle dediğini duydum: Rasulullah (sav) buyurdu ki: *"Beş vesk'ten daha az(hurmanın) zekâtı olmaz."*[3]

[802] Bize Rebi' haber verdi: Şafiî dedi ki: bize Süfyan b. Uyeyne şöyle rivayet etti: Amr b. Yahya el-Mazini dedi ki: Bana babam anlattı ki Ebu Said el-Hudri, Rasulullah'tan (sav) şöyle rivayet etti: *"Beş vesk'ten daha az (hurmanın) zekâtı olmaz."*[4]

Şafiî (Allah'ın rahmeti ona olsun)şöyle dedi: Biz de bu görüşü benimsiyoruz. Ebu Said el-Hudri'den gelen rivayetten başka Rasulullah'tan geldiği sabit olan bir rivayet yoktur. İlim ehlinin çoğu da bu görüştedir. Bu haber-i vahiddir. Bu yüzden nerede olursa olsun, benzeri durumlarda haber-i vahidi kabul etmek vacip olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Dolayısıyla miktarı beş veski buluncaya kadar hurmanın zekâtı verilmez. Miktar beş veske varınca da zekâtı verilir.

---

1 Bir *vesk;* altmış sa' eder. Peygamber zamanındaki bir sa' da Hanefilere göre 3296, Şafiî, Hanbeli ve Malikilere göre 2175 gramdır.

2 Buhârî, Zekât, 42; Müslim, Zekât, 4, 7; Tirmizi, Zekât, 7. Bkz. Md. [754]

3 İbn Mace, Zekât, 6, Ebu Davud, Zekât, 11. Bkz. Md. [754]

4 Müslim, Zekât, 7

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Bir vesk Hz. Peygamber (sav) dönemindeki altmış sa'a tekabül eder. Böylece beş vesk toplamda üç yüz Peygamber sa'ı eder. Bir sa' da Rasulullah (anam babam ona feda olsun) dönemindeki dört müd'e[5] tekabül eder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Hurmaları birbirine karışık olan iki kişinin durumu; koyunları ortak olan iki kişinin durumuna benzer. Onlar da tıpkı diğerleri gibi bir kere zekât verirler. Dolayısıyla sahibi bir kişi iken hurmadan ne kadar zekât verilmesi gerekiyorsa, hurmanın aslının birden fazla sahibi olması durumunda da aynı miktar zekât verilir. Nitekim ekini ortak olanlar için de aynı durum geçerlidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Aynı şekilde zekât malı olan bir arazi, bir topluluğa vakfedilmişse ve bu arazide yetişen hurmaların miktarı beş veski bulursa, ondan da sadaka alınır. Yine bir topluluğa bir hurma bahçesi miras kalırsa ve bir şekilde bu bahçeyi mülk edinirlerse ve bu bahçeyi aralarında pay etmeden bahçe meyve verirse ve verdiği hurmanın miktarı beş veski bulursa, bu hurmanın zekâtı alınır. Eğer hurmanın miktarının tahminen belirlendiği vakitte, hurmaların satışı gerçekleştikten sonra, bahçeyi aralarında sahih bir şekilde pay ederlerse ve pay sahiplerinin hiç birinin payı beş veski bulmamışsa, ama payların tümü toplamda beş veski buluyorsa o zaman topluca zekâtı vermeleri gerekir. Çünkü zekât vacip olduğu ilk anda henüz ortaktılar. Zekâtın vacip olduğu ilk andan itibaren gerçekleşen paylaşımdan dolayı zekât ödemesi düşmez. Ama hurmanın satışının gerçekleşme zamanından önce aralarında pay ederlerse, o zaman her birinin payı tek başına beş veski bulmadığı sürece zekât vermeleri gerekmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer aralarında kesin bir ayırma ve açık bir taksim olmaksızın herkes tahmine göre kendine bir pay alırsa ve bu da aralarında karşılıklı rıza ile gerçekleşirse, onlar buna rağmen hâlâ ortaktırlar ve topluca bir zekât vermekle yükümlüdürler. Çünkü böyle bir paylaşım caiz değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer sadaka vakfedilmişse, buna rağmen aralarında pay ederlerse, bu paylaşım batıldır. Çünkü aslına malik değildirler. Tek mülkün zekâtı verilir. Bunun da geliri beş veski bulunca zekâtı verilir.

---

[5] *Müd:* 509 gr. Bkz. Şeri Ölçü Birimleri ve Fıkhi Hükümleri, 281

Bir adamın bir arazisinde bir hurmalığı, bir başka arazisinde de bir başka hurmalığı varsa, bunların aralarındaki mesafe de uzak veya yakın olursa ve bu iki hurmalık aynı sene içinde meyve verirse, sonra sahibi bu iki hurmalığın meyvelerini birleştirirse, toplamda beş vesk ederse bu takdirde tek bir kere zekât alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer bir adamın başka bir adamla ortak olduğu bir hurmalığı varsa ve bu hurmalıktan dört vesk hurma gelir elde ederse, yine kendisine ait bir başka hurmalıktan da üç vesk hurma gelir elde ederse, bütün hurma gelirinin zekâtını vermesi gerekir. Çünkü toplamda beş vesk hurması vardır. Ama ortağı gelir olarak elde ettiği hurmanın zekâtını vermez, (başka yerden hurma geliri yoksa) çünkü ortak oldukları hurmalıktan elde ettiği hurmanın miktarı beş veski bulmamıştır. Aynı durum ekin ve sürüler için de geçerlidir.

Şafiî (Allah'ın rahmeti ona olsun) şöyle dedi: Senenin mahsulü muhtelif olur. Tihame'de hurma mahsul verir ve güzel de olur. Necid bölgesindeki hurma mahsulüne Busr ve Belh adı verilir. Bunlar birbirine karıştırılır. Çünkü aynı mahsul sayılırlar. Bir hurmalık bir sene mahsul verir, sonraki sene de mahsul verirse, iki mahsul birbirine karıştırılamaz. Aynı durum erken veya geç mahsul veren ekinler için de geçerlidir. Çünkü ekinler, sıcak memleketlerde erken, soğuk memleketlerde geç yetişir. Bir adamın iki bölgede hurmalıkları varsa, mahsulünü birbirine karıştırırsa ve bu mahsulün miktarı da beş veski bulursa zekât vermesi gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adam bir tarlasını ekerse ve bu tarladan beş vesk gelir elde etmezse, adamın bir tarlası daha olursa ve bu tarlanın geliri öbürüne eklendiğinde birlikte beş vesk ederse, eğer ekimleri ve hasatları aynı sene içinde gerçekleşmişse, bir tarla hükmünde olurlar, hasatları da bir olur. Ama birinin tohum ekimi öbüründen önce olursa ya da birinin hasat zamanı öbüründen seneyi aşacak şekilde sonra olursa, bunlar iki ayrı tarladırlar ve mahsulleri birbirlerine eklenmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Yine bir adamın muhtelif hurmalıkları veya bir hurmalığı varsa ve bunlar aynı vakitte iki kere meyve veriyorsa veya aynı sene de iki farklı zamanda iki kere meyve veriyorsa, bundan da yukarıdaki durum geçerli olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Hurma bahçesinin mahsulü farklı olduğu halde adam mahsulü birbirine katarsa bu hususta Dakle cinsi(iyi olmayan tür hurma) ve Bürdiye cinsi(iyi hurma cinsi]) veya vasat cinsi fark etmez ve zekât vasat olan cinsten alınır.

[803] Bize Rebi' anlattı: Şafiî dedi ki; bize İbrahim b. Muhammed, ona Cafer b. Muhammed, ona babası (as) şöyle rivayet etmiştir: Ca'rur, mia'lfe're, izk ve binhubeyk cinsi (adi hurma çeşitleri), hurmalardan zekât olarak alınmaz.(Bunlar, zekât malı olarak hesaba katılır, ama zekât olarak verilemez sahibine bırakılır, çünkü bir değer ifade etmez.)[6]

[804] Bize Rebi' anlattı: Bize Şafiî, ona Malik, ona Ziyad b. Sa'd, ez-Zühri'den aynısını rivayet etmiştir.[7]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Bu sayılanlar, çok düşük kaliteli hurmalardır. En iyi cinsler olan bürdi ve kebîs gibi hurmalar, bahçe sahibine bırakılır ve zekât vasat olan türden alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Bu da muhtelif koyun türlerinin bir arada olduğu sürünün örneği gibidir. Onda da seniyye ve cezaa olarak isimlendirilen türlerin üstü olanlar, mal sahibine bırakılırken bundan daha aşağı olanlardan cizaa ve seniye'den zekât alınır, çünkü vasat sayılırlar. Çünkü koyunlarda genel olarak dişler (yaş)esas alınırken hurmada renkler esas alınır. Eğer adamın tamamı bürdiden ibaret hurması varsa zekât bürdiden alınır. Eğer mahsulünün tamamı ca'rur cinsinden ise zekât da bundan alınır. Yine koyunların tümünün yaşı küçük ise zekât ondan alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer adamın iki bürdi sınıfından hurması varsa. Mesela bir kısmı bürdi bir kısmı da renkli ise bu takdirde zekât her birinden eşit miktarda alınır. Hurmanın zekâtının vasat olan türden alınması ancak farklı türlerin çokluğu durumunda söz konusu olur. Bu konuda hurmanın durumu sürüden ayrıdır. Yine hurmalar farklı türlerden ibaret ise, her bir tür sayılır ki, şüpheli bir durum kalmasın. Sonra mal sahibinden her sınıftan kendisine lazım olanı alması istenir ve sonra zekât alınır.

---

[6] Muvatta, Zekât, 64; Bkz. 767 numaralı paragraf

[7] Muvatta, Zekât, 64

HURMA VE ÜZÜMÜN ZEKÂTI NASIL ALINIR?

[805] Bize Reb'i anlattı: Ona Şafiî haber vermiş ki Abdullah b. Nafi, Muhammed b. Salih et-Temmar'dan, o İbn Şihab'dan, o Said b. Müseyyeb'den, o Attab b. Üseyd'den rivayet etmiş ki, Rasulullah (sav) üzümün zekâtı hakkında şöyle buyurdu:

يخرص كما تخرص النخل ثم تؤدى زكاته زبيبا كما تؤدي زكاة النخل تمرا.

"Daldaki hurmanın miktarı tahmin edildiği gibi salkımlardaki üzümlerin de miktarı tahmini olarak belirlenir, sonra hurmanın zekâtı olmuş halinden verildiği gibi üzümün zekâtı da kurumuş halinden verilir."[8]

[806] Bize Rebi' anlattı: Bize Şafiî haber verdi, ona Abdullah b. Nafi, ona Muhammed b. Salih et-Temmar, ona İbn Şihab, ona Said b. Müseyyeb, ona da Attab b. Üseyd rivayet etmiştir ki: Rasulullah (sav) insanların henüz dalında olan üzümlerinin ve meyvelerinin miktarını tahmin eden (uzman) kişiler gönderirdi.[9]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Biz kurumuş olan bütün meyvelerle(kuru meyvelerle) ilgili olarak bu görüşü benimsiyoruz. Bildiğim kadarıyla Hicaz'ın meyveleri de ya hurmadır ya da kuru üzümdür. Bilmediğim başka bir meyve varsa o başka.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Rasulullah'ın (sav) hurma ve üzümün miktarını dalında iken tahmin edebilen (uzman) kişileri göndermesinin iki nedenden kaynaklandığını sanıyorum: Bu meyvelerin sahiplerinin bunların zekâtlarını vermemezlik etme hakkı yoktur. Bir de bu malların sahiplerinin malın onda dokuzunu 9/10 alıp onda birini 1/10 de zekât almaya müstahak olan kimselere vermeleri gerekmektedir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Hurmanın taze, üzümün de yaş olması sahibinin menfaatinedir. Çünkü kuru hurma ve kuru üzüm daha pa-

---

[8] Tirmizi Kitabu'z-Zekât 3/27-28; Ebu Davud, 2/257; İbn Hibban, *el-İhsan* V,118; el-Müstedrek V, 595

[9] Tirmizi Kitabu'z-Zekât 3/27-28; Ebu Davud, 2/257; İbn Hibban, el-İhsan V,118; el-Müstedrek III, 595

halı olurlar. Eğer mal sahibinin taze ve yaş üzümü alıkonursa, alınacak ondabir (1/10) ona zarar verir. Ama bunların dalında miktarlarının tahmin edilmesi gerçekleştirilmezse, bu sefer de zekât alacak kişilerin hakkı zayi olur. Çünkü tahmin edilmeden alınmış olur. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir. Böylece yapılması gereken mal sahibine şefkat ve zekât alacakların hakkını da korumak için aralarına girmemek gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Hurma ve üzümü dalında tahmin etme ameliyesi satış gerçekleştiği zaman olur. O da bahçede kızarmış ve sararmış hurmalar görüldüğü zaman gerçekleştirilir. Aynı şekilde üzümün de olgunlaştığı ve yiyecek kıvama geldiği zaman yapılır. Tahmini yapacak uzman kişi, hurmalığa gelir, ağaçların aralarında dolaşır, her yere bakar, sonra şöyle der: Taze halinin miktarının şu kadar olduğunu tahmin ediyorum. Bunlar kuruduğu zaman da şu kadar eksilir. Sonra bu tahmine göre kuru hurmayı tartar. Aynı durum bahçenin tümü için gerçekleştirilir. Sonra terazisine kuru hurmayı koyup tartar. Aynı şeyi üzüm için de gerçekleştirir. Sonra da uygulamayı mal sahibi ile zekât alacak kişilere bırakır. Hurma ve üzüm kuruduğunda da ondabiri (1/10) alınır. Dalında yaşken yapılan tahmin esasında kuru hurma ve üzüm alınır gibi hesap edilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Bahçe sahibi, bahçesine bir afet isabet ettiğini ve ürünün bir miktarının veya tümünün gittiğini söylerse, dediği tasdik edilir. Şayet yalan söylemekle itham edilen biri ise, bu durumda da yemin etmesi istenir. Eğer mal sahipleri deseler ki: Ürünün bir kısmını almıştık, ama miktarını bilmediğimiz bir kısmını da afet götürdü. Onlara denilir ki: Giden kısmın miktarını siz söyleyin ve bu hususta Allah'tan korkun. Bildiğiniz gibi tahmin edin ve bunun üzerine de yemin edin. Sonra da ellerinde kalan ürün öşrünün alınması gerektirecek miktarda ise öşür 1/10 alınır. Şayet ellerinde kalan ürün öşür alınacak kadar değilse, öşrünü de tüketmişlerse, onlardan zekât olarak herhangi bir şey alınmaz.

Bir ürün sahibi dese ki:

- Ne kadar olduğunu bilmediğim bir kısmı yok oldu. Ona denir ki:

- Eğer yok olduğunu düşündüğün miktarı kendin tahmin edersen ve bunun üzerine de yemin edersen, öşrünü bu miktara göre belirleriz. Ama herhangi bir miktar vermezsen, o zaman biz de daha dalında taze iken gerçekleştirdiğimiz tahmini esas alarak zekâtını alırız senden.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer ürün sahibi dese ki: Sen aldığın malın ölçüsünü belirledin. Senin aldığının tartısı şu kadar, kalanın tartısı da şu kadardır. Bu ise dalında yapılan tahminin yanlış olduğunu gösterir. O zaman mal sahibinin dediği tasdik edilir. Ve onun belirlediği miktardan zekât alınır. Çünkü bu zekâttır ve bu adam da bu hususta emindir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Ürün sahibi; ürünün miktarının ne kadar olduğunu bilmediğim bir kısmı çalındı derse ve çalınan kısmı tazmin etmezse, zekât, çalınan ve kalan kısmı hesap edilerek alınır, tıpkı çalınanın ve kalanın ne kadar olduğunu bilmesi gibi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer adam, ben ürünü kurutma yerine götürdükten sonra çalındı dese ve bu ürün kurumuş olduktan sonra çalınmışsa ve bu esnada valiye veya zekât alacak hak sahibine vermesi mümkün idiyse, ihmalkârlık etmiş sayılır, bu yüzden çalınan kısmı tazmin etmesi gerekir. Eğer hurmalar kuruduktan sonra çalınmışlarsa ve adamın valiye verme ya da taksim etme imkânı olmamışsa, ama bu sırada zekât alacak hak sahibine vermesi mümkün idiyse, adamın çalınan hurmaları tazmin etmesi gerekir, çünkü müfrit konumundadır. Ama hurmalar çalınırken kurumuş iseler ve adamın da bundan önce zekât kısmını hak sahiplerine veya valiye verme imkânı olmamışsa, herhangi bir şeyi tazmin etmesi gerekmez. Ama kendisinin tükettiği kısmının ve elinde kalanın zekâtı alınır, tabi çalındıktan sonra kalan miktardan zekât vermek gerekiyorsa, yani nisaba ulaşmışsa.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adam zekât almayı hak edenlerden bazısını bulur, ama bazısını bulamazsa ve zekâtı onlara da valiye de vermezse, bulduğu hak sahiplerinin alacakları miktar kadarını tazmin eder. Ama bulamadığı hak sahiplerinin payını tazmin etmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer adam ürünün tümünü dalında miktarı tahmin edildikten sonra yaş ve kuru olarak tüketirse, tahmini miktarını kuru hurma olarak tazmin eder, tıpkı ürünün ortalama çeşidi gibi. Eğer mal sahibi ile vali ihtilafa düşerse ve adam: Hurmalarımın orta türü şudur dese ve valiye de bunu ispatlayan bir delil gösterirse, delile dayanarak vali adamın gösterdiği çeşitten zekât alır. Adamın sunacağı bir delil yoksa bu durumda vali, mal sahibinin gösterdiğinden alır ve bu hususta yemin etmesini ister. Bu hususta adam en azından iki adamı veya bir adam ile iki kadını şahit göstermelidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Valinin şahidi ile birlikte yemin etmesi gerekmez. Zekât alma hakkına sahip herhangi bir kimsenin de yemin etmesi gerekmez. Çünkü kendisi yemin edeceği herhangi bir şeyin sahibi konumunda değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adamın bahçesine susuzluk isabet ederse ve o halde bırakması durumunda hurmalara zarar ilişeceğini bilirse ve dalında yapılan miktar tahmininden sonra meyveleri koparırsa ve bu da değerini önemli ölçüde düşürürse, buna rağmen ürünü koparabilir(toplayabilir) ve kopardığı üründen öşür alınır. Bu da hak sahipleri arasında pay edilir. Eğer bu payları valiye de hak sahiplerine de vermezse, bunu koparılmış meyvelerden tazmin etmek zorundadır, şayet benzeri bir ürünü yoksa.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Satışı caiz olmadan bir adam hurmalarından bir kısmını koparırsa, bunların öşrünü vermesi gerekmez. Bana göre bir kimsenin sakıncası olmayan yemek veya tadına bakmak dışında meyvesini henüz satış kıvamına gelmemişken koparması mekruhtur. Yine yemek veya tatmak yahut dalın yükünü hafifletmek amacıyla salkımın bir kısmını koparmak dışında bir kimsenin bu durumdaki hurma salkımlarını koparması da mekruhtur. Ama bir kimse kuru hurma olmayan tohumluk salkımı koparırsa bu mekruh olmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer adam dalından kopardığı zekât verme miktarına sahip taze hurmaları kurutma yerine (harmana) götürürken onlara su serpse veya bozulmalarına ya da eksilmelerine neden olacak başka bir şey yaparsa, bu kayıpları tazmin etmesi gerekir. Çünkü bu kayıpların suçlusu, sorumlusu odur. Ama adam, hurmalar için iyi olduğunu bildiği bir şey yapsa, buna rağmen bir takım kayıplar olursa, bunları tazmin etmesi gerekmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adam hurmaları her zaman yaptığı gibi kurutma yerine, evine veya dairesine koyarsa ve bu hurmalar kurumadan çalınırsa, bunları tazmin etmesi gerekmez. Ama mesela yola koyarsa veya böyle bir uygulama için güvenli olmayan bir yere koyarsa ve buradan çalınırsa, öşrünü tazmin etmesi gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adam hurmaları kurutma yerine (cerin; hurma harmanı) götürdükten sonra, ondan yediğinin ve tattığının öşrünü tazmin etmekle yükümlüdür.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Adamın bağının tümü kuru hurma olacakken adam hepsini taze olarak satarsa veya tadarsa/ yerse, harcarsa, bunu yapması mekruhtur ve vasatı sayılacak bir çeşitten öşrünü tazmin etmesi gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer henüz kuru hurma haline gelmemişse, bana göre valinin bir şekilde bilmesi güzel olur. Vali, mal sahibi ile birlikte satışa nezaret eden kimseye öşürünü yaş olarak almasını emretmesi de iyi olur. Eğer bunu yapmazsa, bu durumda dalında miktarının tahmin işlemini yapar ki; sahibi yaş hurmalarının miktarını tasdik etsin. Bu durumda yaş hurmaların öşrünü para olarak alır. Eğer mal sahibi, tümünü yemişse veya tümünü tüketmişse, bu takdirde vali öşürü altın veya gümüş olarak alır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer hurmaların bir kısmı yok olmuşsa ve geride bir miktar kalmışsa ve valiye de: Öşürü bu kalandan al demişse, şayet yok olan kısmın bedeli kalan kısmın bedelinden fazla ise, hem yok olan hem de kalan kısmın öşürünü alır. Aynı durum bedelin daha az veya eşit olması halinde de geçerlidir. Eğer mal sahibi ancak para olarak veriyorsa, valinin parasal bedeli öşür olarak alması gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer miskinler göz önünde bulunduruluyorsa, bu takdirde vali geride kalan yaş hurmadan öşürü alır, bunu da mal sahibi yapmalı. Sadaka toplama görevlisi de almakla yükümlüdür, tıpkı mal sahibinin gönüllü olarak yoksullara vermek istediği şeyleri aldığı gibi, yani sadaka gibidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Adamın iki hurmalığı varsa, bu hurmalıklardan biri kuru hurma oluyorsa biri olmuyorsa, kuru hurma olanın zekâtı kuru hurma olarak alınır, kuru hurma olmayanın zekâtı da söylediğim şekilde alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer ürün sahibi, zekât olarak vereceği ürünün bedelini para olarak zekât toplayan memura vermeyi teklif ederse, zekât memurunun hiçbir şekilde bunu kabul etmemesi gerekir. Bu konuda zekât alacak kimselerin durumunu göz önünde bulundurması veya bulundurmaması fark etmez. Zekât malını, sahiplerine vermeden satıp paraya çevirmek caiz değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer adam hurmayı tüketmişse ve olgun hurma bulması da onu muhtaç duruma sokacaksa, bu takdirde zekât

toplama memurunun bir şekilde zekât almaya hak kazananlar için hurmanın bedelini para olarak alması caiz olur. Bu, bir adamın yanında yiyecek bulunursa ve bu yiyeceği tüketirse, onun mislini vermesinin gerekmesi gibidir. Yine yiyeceğin mislini bulamazsa, bu takdirde tüketmesinin karşılığı olarak değerini vermesi gerekir. Çünkü bu herhangi bir satış işlemi değildir ki, mal bizzat alınmadan satışı caiz olmasın.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bir adamın bahl (yaş hurma) denilen türden hurmaları varsa ve bu da hurmalarda kırmızılık görülmeden koparırsa veya susuzluktan kururlar korkusuyla salkım olarak koparırsa, bunu yapması mekruh olur ve öşür vermesi de gerekmez. Çünkü hurmanın satılabilir olacak şekilde olgunlaşıp koparılmasından önce öşrünün çıkarılması caiz değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Hurma ile ilgili olarak söylediklerimin tümü üzüm için de geçerlidir. Bu hususta üzüm de hurma gibidir, aralarında herhangi bir fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bir adamın miktarı beş veski bulan hurması varsa, bunun yanında miktarı beş veski bulmayan üzümü de bulunursa, hurmanın zekâtı alınır, ama üzümden alınmaz. Bir tür bir başka türe eklenerek zekâtı da alınmaz. Üzüm tür olarak hurma değildir. Hurmanın her türü de aynıdır, kötü olanı iyi olanına karıştırılabilir. Üzümler de tür olarak aynıdırlar ve onun da kötüleri iyilerine karıştırılabilir.

AĞAÇ MEYVESİNİN ZEKÂTI

[807] Bize Rebi' anlattı: Ona Şafiî, ona Malik, ona İbn Şihab, ona Said b. Müseyyeb şöyle rivayet etmiştir: Rasulullah (sav) Hayber'i fethettiği zaman Hayber Yahudilerine dedi ki:

"أقركم على ما أقركم الله تعالى على أن التمر بيننا وبينكم" *"Sizi yüce Allah'ın koyduğu kural ile baş başa bırakıyorum. Şöyle ki: Yıllık hurma üretiminiz bizimle sizin aranızda eşit paylaşılacaktır."*[10]

Dedi ki: Rasulullah (sav), Abdullah b. Revaha'yı Hayber Yahudilerinin hurmalarının miktarını dalında tahmin etmek üzere gönderirdi, Abdullah b. Re-

[10] Muvatta, 2/703; Ebu Davud, 3/697-700

vaha tahmini yaptıktan sonra onlara şöyle derdi: Eğer isterseniz siz satın alın, yoksa ben alacağım. Onlar da payını alırlardı.

[808] Bize Rebi' anlattı: Ona Şafiî, ona Malik, ona İbn Şihab, ona da Süleyman b. Yesar anlattı ki: Rasulullah (sav), Abdullah b. Revaha'yı Hayber'e gönderirdi ki, kendisi ile Yahudilerin hurma payını tahmin etsin.[11]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Abdullah b. Revaha mülkiyeti Rasulullah'a (sav) ve insanlara ait olan hurmalığın ürünlerinin miktarını daha dalında iken tahmin ediyordu. Hiç kuşkusuz (Allah'ın izniyle) onun tahminine razı oluyorlardı. Tahmini gerçekleştirdikten sonra onları muhayyer bırakıyordu, olgun hurma olarak tahmin ettiği miktarın yarısını kendisine vermeleri ve bağın ürünleriyle birlikte kendilerine bırakmaları yahut tahmin edilen kısmı kendilerine ayırıp bağı ürünleriyle birlikte ona bırakmaları hususunda serbest bırakıyordu. Zekât toplama işi ile görevlendirilen kimseler, kendileriyle ilgili olarak yaptıklarının kabul edilmesine pek istekli olurlardı. Bu iş için çağırılan mülk sahipleri de yaptıklarının kabul edilmesini isterlerdi. Eğer bir kimse, zekât toplama memurunun aleyhine olacak şekilde ürün tahmininde bulunsa ve onu muhayyer kılsa bu tahmin geçerli olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Kendilerinden hurma ve üzümün sadakasının (zekâtının) karışık olarak alındığı kişilerden bazıları ile ilgili bu işlem akıl baliğ oldukları için caiz iken bazıları için de caiz olmaz; çocuk, ahmak, bunak ve hazır olmayan kimse gibi. Zekât alma hakkına sahip olup da kendisi için dalında ürün tahmini yapılanlar ile daha çok olmak üzere mal sahibi olanlar için bir tahmin edici gönderilmişse, eğer mal sahibi akıl baliğ biri ise ürünü tahmin etmesi caiz olur. Tahminde bulunan kişi tahmin işleminden sonra onu muhayyer bırakır, o da kendisi için olanı tercih ederse, bu davranışı caiz olur. Çünkü İbn Revaha da böyle yapıyordu. Aynı şekilde onları muhayyer bırakmasa, bu sefer dediğine razı olurlar. Ama hazır bulunmayan ve vekili de bulunmayan mal sahibi ve ahmak kimse, ne muhayyer bırakılır ne taksime razı olması istenir. Benim tercihim bir bahçenin ürününün tahmini için tek bir tahmincinin gönderilmemesi yönündedir. Bana göre tahmin edici olarak iki kişinin gönderilmesi daha iyidir. Ürünü dalında tahmin etme işinden başka işlerde birbirlerine destek olan iki kişi gibi düşünmek lazım.

[11] Muvatta, 1/703

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Rasulullah'ın (sav) Abdullah b. Revaha'yı yalnız başına ürün tahmin etmeye gönderdiğine ilişkin hadis münkatidir.

Rasulullah'ın (sav) Abdullah ile birlikte başka birini de gönderdiği rivayet edilmiştir. Ayrıca Rasulullah'ın Abdullah ile birlikte başka birini gönderdiği halde ismini zikretmemiş olması da mümkündür. Hadiste sadece Abdullah b. Revaha'nın isminin zikredilmesi onun ilk ve öncü olmasından kaynaklanıyor olabilir. Her halükarda muamele ve öşür tespitinde iki veya daha fazla kişinin görevlendirilmesi bana göre daha uygundur.

Bazıları mahkemede bir hâkimin görevli olması caiz olduğu gibi, ürün tespiti için bir kişinin görevlendirilmesi de caizdir demişlerdir. Eğer olgunlaşmış hurmaların miktarını bilemezsek tahmin sırasında belirlenen miktarı esas alarak öşürü almamız caiz olur. Bir kimsenin elde ettiği üründen yitik olanlar, henüz taze iken yenilenler veya kuruduktan sonra yok olanlardır ki bunun için de önceden sayılmamış olmaları gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer mal sahipleri, bütün ürünü saydıklarını ve dalında yapılan tahminin aleyhlerine olacak şekilde fazla tespit edildiğini söyleseler, bu dedikleri yemin etmeleri şartıyla kabul edilir. Eğer mal sahipleri: Yapılan tahminde, kendilerinin aleyhine olan miktarda eksiklik vardır deseler, bu takdirde ellerindeki olgun hurmalardan ikrar ettikleri fazlalık alınır. Bu ise bu konuda belirlenen kıymete muhaliftir. Çünkü ürün tahmini yapıldığı gün, fiyatın belirlenmesini sağlayacak pazar henüz kurulmamıştır. Çünkü malın değeri pazar kurulduğu gün belirlenir. Nitekim zekât malının telef olması gibi ürünün telef ve yok olması da mümkündür. Önemli olan bu itlafın onların eliyle gerçekleşmemiş olmasıdır. Mesela onların farkına varamadıkları bir hırsızlık gerçekleşmiş olabilir. Yine hurmalık susuzluk ve başka bir sebepten dolayı zarar görmüş olabilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Hurma ve üzüm ağaçlarından başka bir meyve ağacından zekât olarak bir şey alınmaz. Rasulullah (sav) bu ikisinin (meyvesinin) zekâtını almıştır, çünkü bunlar azık mesabesindedirler. Yine pamuktan da zekât alınmaz. Zeytinin zekâtının verilmesinin gerektiğine dair bir şey bilmiyorum, çünkü zeytin, kendi başına yenmez, ekmeğe katık yapılarak yenir. Aynı durum ceviz ve badem gibi katık sayılan, kuru oldukları için de depolanan şeyler için de geçerlidir. Çünkü bunların tümü meyvedir. Ayrıca

Hicaz'da bunların azık olarak yendiğine dair herhangi bir şeyi âlimlerden duymadık.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Tarladaki ekinin, biçilmeden miktarının tahmini yapılamaz. Çünkü ekin tarlada belli olmaz ve ayrıca miktarını bilmek için çok engel vardır. Hurma ve üzümde yapılan tahminin isabet oranını burada tutturmak için de yeterli deneme söz konusu değildir. Ayrıca rivayet de sadece hurma ve üzüm için varit olmuştur. Belirttiğim özelliklerden dolayı hurma ve üzümden başkası(başka meyve ağaçları) bu kategoriye girmez.

EKİNLERİN ZEKÂTI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: İnsanların genel olarak ekip biçtikleri, kuru, depolanan, ekmek, kavut veya yemek olarak azık şeklinde yenen her şeyin zekâtı vardır.

[809] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Rivayet edilmiştir ki, Rasulullah (sav) buğday, arpa ve mısırdan da zekât aldı.[12]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bütün bu anlattıklarım insanların ekip biçtikleri ve azık olarak yedikleri şeylerdir. Dolayısıyla bir tür buğday olan ales[13] darı, bir tür arpa olan sult[14] ve pişirilip yenen bir tür hububat olan kutniye'den[15] zekât alınır. Nohut, mercimek, fasulye ve darıdan da alınır. Çünkü bunların tümü ekmek, kavut ve yemek olarak yenir ve insanlar da bu amaçla bunları ekip biçerler. Çölde yetişen bir tür bitki olan (الفث) fess'in azık olmasına rağmen zekâtının alınabileceği benim açımdan kesin değildir. Çünkü insanlar bunu ekip biçmiyorlar. Yine hanzal (ebucehil karpuzu) taneleri de azık olsa bile zekâtı alınmaz. Çünkü bu anlamda fess'ten bile daha bilinmezdir. Yine (برية) beriyye denilen ağacın tanelerinin de zekâtı alınmaz. Aynı şekilde yaban sığırlarının ve ceylanların da zekâtı olmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)şöyle* dedi: Hardaldan ve isbiyuş (pamuk çekirdeği, çiğit) denilen çekirdekten de zekât alınmaz. Çünkü bunların çoğu ilaç için yetiştirilirler. Yine bu anlamda ilaç olarak kullanılan tohumlardan da zekât

---

12 Hakim, el-Müsstedrek I, 401; İbn Mace, Sünen 1/580; Beyhaki, *el-Marife* III, 283

13 *Ales* (العلس) Bir kabukta iki ve üç dane bulunan ve San'a şehrinde tüketilen buğday çeşidi.

14 *Sult* (السلت) Tadında ekşilik olan arpa.

15 *Kutniye(*القطنية*) Evde* saklanabilen hububat.

alınmaz. Aynı şekilde meyve sayılan bazı baklaların da zekâtı olmaz. Aynı şekilde hıyar, kavun ve karpuz ve bunların çekirdeklerinin zekâtı olmaz, çünkü onlar da meyve gibidirler. Yine aspur tohumunun, turp tohumunun, sebze tohumlarının ve susam tohumunun da zekâtı olmaz.

BUĞDAY ZEKÂTINA EK

Bize Rebi' anlattı: Şafiî dedi ki: Zekâtı verilen hububattan bir türün miktarı beş veski bulunca zekâtını vermek gerekir. İyi ve kötü cinsleri birleştirilen her hububatın ölçümünde iyisi ile kötüsü birlikte değerlendirilir. Tıpkı hurmanın iyisi ile kötüsünün birlikte sayılması gibi. Ama hububat türlerinin farklılıkları, hurma türlerinin farklılığına benzemez. Hububat iki veya üç tür olur ve her türden miktarı oranında zekât alınır. Hurma ise elli veya buna yakın yahut daha fazla türdür. Mesela buğday iki türdür; bir türü harmanda dövülür ki taneleri üzerinde tomurcuk ve kovuk gibi şeyler kalmayacak şekilde iyice ortaya çıksın. İşte bu buğdayın miktarı beş veske ulaşırsa zekâtının verilmesi gerekir. Bir diğer buğday türüne de ales denir. Bu da harmanda dövülünce her bir tomurcukta iki tane kalır ve sahipleri kullanmak istedikleri zaman tomurcuklarından çıkarırlar. Bu buğdayı üretenler, kabuklarını çıkarmanın buğdaya zarar verdiğini söylerler. Çünkü bu tür, diğer buğday türleri kadar dayanıklı değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bu buğdayın taneleri ezmekle veya hafif şekilde öğütmekle ortaya çıkarılır. O zaman diğer buğday türlerinden farklı olmadığı görülür. Fakat bu tür buğdayın taneleri döven gibi aletlerle sapından ve kabuğundan ayrılarak ortaya çıkarılmaz. Tecrübe edenler söylüyorlar: Harmanda dövüldükten sonra kabukları üzerinde kalır. Sonra kabukları ayrıldıktan sonra, ilk ölçülen miktarın yarısı kaybolur. Bu yüzden bu tür buğdaya sahip olan kişi, henüz kabuğunda iken tartmakla kabuğundan çıkarıldıktan sonra tartmak arasında muhayyer bırakılır. Eğer kabuğundan çıkarıldıktan sonra tartılmasını tercih ederse, bu takdirde beş veske ulaşınca zekâtı alınır. Şayet kabuğu üzerinde iken tartılmasını tercih ederse, bu durumda da miktar on veske ulaşınca zekâtı alınır. Çünkü bu halde ancak beş vesk miktarındadır. Sahibi hangisini tercih ederse kabul edilir, diğer şeklini kabul etmeye zorlanamaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer zekât toplama memuru, zekâtı buğdaylar henüz başakta iken alınmasını isterse, bu talebi kabul edilmez. Eğer ales dışında buğdaya sahip olanlar da buğdayları henüz başakta iken

zekâtın alınmasını isterlerse, onların da bu talepleri kabul edilmez. Nitekim bize göre, kabuğun içindeki cevizin zekâtının verilmesini caiz görürüz. Çünkü kabuk koruyucu işlevini görür. Eğer kabuğu kırılıp çıkarılırsa, daha çabuk bozulur. Ama dalında iken üzerinde bulunan kabuğun (asıl kabuğun üstündeki kabuk) çıkarılmadan zekâtın alınmasını caiz görmeyiz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bir adamın ales denilen türün dışında, buğdayının yanında ales türü buğdayı da varsa ve benim tanımladığım şekilde bunları birbirine eklerse, normal buğday kendi ölçüsüne, ales de başağında olacak şekilde hesaplanır ve elde edilen ölçünün yarısı değerlendirilir. Ales dışındaki buğdayın miktarı üç vesk ve ales türü buğdayın miktarı da iki vesk çıkarsa, bundan zekât verilmez. Çünkü bu ölçüye göre gerçekte toplamda dört vesk buğday mevcuttur. Eğer ales türü buğdayın miktarı dört vesk ise o zaman zekât alınır. Çünkü bu takdirde toplamda beş vesk buğday vardır demektir. Yani normal buğday üç vesk, ales türü buğday da dört vesk, dolayısıyla yarısı olan iki vesk esas alınarak beş vesk elde edilir.

BUĞDAY DIŞINDAKİ HUBUBATIN ZEKÂTI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Ales adı verilen buğday türünün dışındaki hiçbir hububat türünün zekâtı başağından çıkarılıp tartılmadan alınmaz. Tartılıp beş vesk miktarında olduğu tespit edildikten sonra, zekâtı alınır. Arpadan da zekât alınır. Ama arpa ile buğday toplanarak zekât alınmaz. Sult[16] adı verilen arpa türü de buğdaya eklenmez. Arpa, pirinç, darı ve mısıra da eklenmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Mısır iki türlüdür; birine (بطيس) betîs mısırı denir ki; üzerinde kabuk ve beyaz halka olmaz. Öbürü ise üzerinde kırmızı halka veya bitiştiği yerde pul benzeri bir şey olur, ancak oldukça incedir. Tıpkı buğday tanesinin üzerindeki zar gibi, çıkarıldığında tartıyı azaltmaz ve ancak öğütülerek çıkar. Harmanda dövenle çıkması pek nadirdir.

Her ikisi de tartılır ve tartılması için arpanın sivri taraflarının koparılıp atıldığı gibi herhangi bir tarafı atılmaz. Nitekim tartı esnasında hurmanın zarı da ayrılmış olsa da atılmaz. Çünkü aslında bu zar taneden ayrı değildir ve yaratılış itibariyle ona bitişiktir. Yine arpa ve buğdayın kepeği de atılmaz.

[16] Tadında ekşilik olan arpa türü.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Darı burçaka(hayvan yemi olarak kullanılır), nohut mercimeğe ve bakla da başka bir türe eklenmez. Aynı şekilde kendine has ismi olan bir hububat türü de başka bir ismin altında toplanmaz. Özellikle yapı, tat ve yetişmesi gibi hususlarda farklı olan şeylerle birlikte değerlendirilemez. Ama bir türün büyükleri küçüklerine, uzunları yuvarlak olanlarına birbirlerine eklenir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: keçiboynuzundan zekât alındığını bilmiyorum. Onun tat almak dışında azık olarak yendiğini de bilmiyorum. Soğan ve sarımsağın da zekâtı yoktur. Çünkü bunlar baharat ya da katık olarak kullanılırlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şöyle dedi: Eğer biri dese ki;

- Nohut ve mercimek hububat (kutniyye) ismi altında birleşiyorlar. Biz de;

- Evet, birleşiyorlar, ama her birini öbüründen ayıran kendine has bir ismi vardır. Hububat ismi buğday ve tohumu da ifade eder, ama hububat isminin genelliği itibariyle birbirlerine eklenemezler ve her biri diğerinin içinde değerlendirilmez. Eğer dense ki:

- Hz. Ömer Nabatlılardan hububat öşrünü aldı. Denir ki:

- Peygamberimiz (sav) de hurmadan, kuru üzümden ve yerin bitirdiği başka şeylerden öşür almıştır. Ama bunlar öşür alınmak hususunda birleşmişlerdir diye bazısı bazısına katılıp toplanmamıştır. Hz. Ömer Nabatlılardan kuru üzüm ve hububat öşrünü de almıştır. Sadece öşür alınmak hususunda kuru üzüm ve hububat bir arada değerlendirilmiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Yerin bitirdiği ve kuruyan türler, kurumadan zekâtı alınmaz. Bunlar kurutulur ve harmanda dövülür. Hurma veya üzüm ise iyice kurur ve son kuruma merhalesine gelir, sonra zekâtı alınır. Eğer bunlardan yaşken zekât alınırsa bana göre mekruhtur. Zekât toplama memurunun aldığını geri vermesi gerekir ya da aynısı kalmamışsa değerini iade etmelidir. Sonra zekâtı kuru haliyle alınır. Yine bu türler kurumadan bazısını bazına karşılık olarak satmayı da caiz görmem. Çünkü her birinin kuruduktan sonra verdiği ağırlık kaybı farklı olur ki yaşken bunu bilmek mümkün değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Öşür de tıpkı alış veriş gibi bölüşmektir. Zekât toplama memuru, öşürü yaş iken alırsa ve aldığı mal tıpkı sahibinin elindeki mal gibi onun yanında kurursa ve şayet aldığı öşür gerçek miktara

denk geliyorsa, bunun bir sakıncası yoktur. Ama elindeki mal normalde alması gereken öşrün miktarından fazla ise fazla olan kısmını sahibine iade etmesi gerekir. Şayet eksik ise bu sefer de eksik kısmını alır. Eğer mal sahibi zekât toplama memurunun aldığı ve tükettiği miktarı bilmiyorsa, o zaman mal sahibinin kanaati esas alınır. Dolayısıyla zekât memurunun yaş olarak aldıkları mal, sahibine iade edilir ve kuruyunca da yeniden değerlendirilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun) d*edi ki; aynı durum zekât toplama görevlisinin buğdayı başağında alması halinde de geçerlidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Zekât görevlisi, hububatın öşrünü yaş iken alır da bu mallar zimmetinde iken bozulursa, zekât toplama görevlisi aynısını veya aynısı yoksa değerini mal sahibine tazmin etmekle yükümlüdür. Sonra öşrü kuru iken almak üzere yeniden mal sahibine başvurur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Eğer kurutulmayan bir üzüm cinsini veya kurutulmayan bir hurma cinsini, yaş iken zekât olarak alırsa, ben bunu mekruh görürüm ve iade edilmesini isterim. Çünkü daha önce söylemiştim; bunların bazısının bazısına karşılık olarak ve yaş halde satılması caiz olmaz. Eğer buna rağmen zekât toplama memuru, almış ve tüketmişse, aynı miktarı veya değerini tazmin etmekle yükümlüdür. Yine zekâttan fazla olan kısmını da iade eder. Şayet üzümün iki sahibi varsa, bedeli iki ortağa verilir. Eğer aldığı yaş üzüm veya yaş hurma kurumuyorsa ve bunu üzüm olarak ve ölçerek taksim etmişse ve öşrünü de alıp ortaklara verirse bunu mekruh görürüm ve üzerinde de bir borç olmaz.

YERDE BİTEN ŞEYLERİN ZEKÂTININ ALINDIĞI VAKİT

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Tarlada biten herhangi bir şey zekât alınacak miktara ulaşırsa zekâtı alınır ve üzerinden bir sene geçmesi beklenmez. Çünkü yüce Allah;

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفاً أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهاً وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

"O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) **birbirine benzer ve** (her biri) **birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını** (öşürünü) **verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."** (En'am, 6/141) buyurmuştur ve zekâtının verilmesinin vakti olarak, sadece hasattan bahsetmiştir. "يَوْمَ حَصَادِهِ" **"Hasat günü"** ifadesiyle hasattan sonra elverişli hale gelmesinin, elverişli hale gelmemişse de hasat edildiği günün kast edilmiş olması aynı oranda muhtemeldir. Çünkü Rasulullah'ın (sav) sünneti gösteriyor ki, hurma ve üzümün zekâtı kuruduktan sonra alınır, hasat edildikleri gün değil. Sünnet bunların zekâtının kuru üzüm ve kuru hurma olarak alındığını göstermektedir. Bu durum, kuruyarak, harmanda dövülerek kullanılır hale gelen ve zekât verilmesi gereken yerin bitirdiği her şey için geçerlidir. Yine yerden çıkarılan madenlerin zekâtı da böyle alınır. Madenlerin zekâtı ham olarak çıkarılır çıkarılmaz hemen alınmaz, altın veya gümüş olarak kullanıma hazır hale gelince yani o gün zekâtları alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Cahiliye ehlinin gömülerinin zekâtı çıkarıldıkları gün alınır. Çünkü o haliyle kullanıma hazırdır, ayrıca kullanıma hazır hale gelmesi için beklemeye gerek yoktur. Bunları tümü yerden biten (çıkan) şeylerin kapsamına girerler.

FARKLI VAKİTLERDE TOHUM EKME

Tohum bir kerede ekilir, sonra yerden biter ve günü gelince de biçilir, hasat edilir. Ama yerine göre değişir, farklı bir yerde bir başkası biçilir. Bunların tümü tek bir hasat sayılır ve birbirine eklenir. Çünkü bazısının hasadı biraz daha geç olsa da tek bir ekindir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Yeşerme için de aynı durum geçerlidir. Yeşerme vakti bir günde veya bir ayda vs olabilir. Ama bunların tümü ekin için bir vakit sayılır. Bu hususta farklı ekinler birbirine eklenir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Betis, kızıl ve mecnune denilen hurma türleri, değişik vakitlerde olgunlaşırlarsa ve bazısı diğer bazısından önce devşirilse, ilk devşirilen ondan sonrakine katılır, sonra devşirilen de daha önce devşirilene eklenir. Sonra tümünün miktarı beş veske ulaşınca da zekâtı verilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bir bahçede üzüm ve hurma yetişiyorsa ve aynı sene içinde bir kısmı diğer bir kısmından önce olgunlaşıyorsa,

bunlar bir ay veya daha fazla ya da daha az süre içinde farklı zamanlarda kurumak ve devşirilmek şeklinde elde ediliyorsa, bunlar birbirlerine (üzüm üzüme, hurma hurmaya) eklenirler. Çünkü aynı üründürler. Zira yerden biten şeylerin yetişmesi ve olgunlaşması bu şekilde olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bir adamın hurma bağları varsa ve bunlar çiçek açmışsa. Ayrıca aynı vakitte içinde yaşı, henüz olmamışı, alacalısı (olmamış) ve tomurcuk halinde olanı varsa, önce yaş hurma kesilir (toplanılır), sonra olmamışı olgunlaşınca kesilir(toplanılır), sonra alacalısı yetişince kesilir(-toplanılır), sonra tomurcuk halinde olanı olgunlaşınca kesilir(toplanılır) ve bunların tümü birbirine eklenir. Aynı anda çiçeklenip olgunlaşmış ve kesilmiş gibi hesap edilir. Çünkü bunlar aynı vakitte elde edilmiş ürün sayılırlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Adamın biri Necid'de, biri dağlık alanda, biri Tihamede farklı hurmalıkları varsa, önce Tihamedeki bağını devşirse, sonra dağlık alandaki bağını devşirse ve ardından da Necid'deki bağını devşirse, bunlar aynı senenin ürünleri oldukları için birbirlerine eklenirler, hatta devşirilmek bakımından aralarında bir veya iki ay gibi bir süre olsa da.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*şöyle dedi: Bazı Yemenliler, biri sonbaharda biri de Şubat dedikleri vakitte olmak üzere iki kere ekin ekerler. Bir topluluk bu şekilde ekin ekiyorsa veya senede üç kere farklı vakitlerde, sonbaharda, baharda, sıcak mevsimde, yazda ekin ekiyorsa ve mesela bu ekimde buğday veya pirinç yahut başka bir hububat ekmişlerse ve bunlar aynı türden iseler bununla ilgili farklı görüşler var. Bu görüşlerden birine göre; ekme işi aynı senenin içinde gerçekleşmesine rağmen bazısı aynı sene içinde olgunlaşsa, bazısı da ertesi sene içinde olgunlaşsa bunlar birbirlerine eklenirler. Bir diğer görüşe göre; aynı sene içinde olgunlaşan ürünler toplanırlar, ertesi sene olgunlaşanlar da o sene olgunlaşan ürüne eklenir. Bir diğer görüşe göre de eğer bunlar farklı zamanlarda ekilmişlerse, ürünleri de birbirlerine eklenmezler.[17]

YERDEN ALINAN MAHSULLERDEKİ SADAKA/ZEKÂT MİKTARI

[810] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bana ulaştığına göre Rasulullah (sav), şu manada bir söz buyurmuştur: *"Kanal yoluyla yahut kova ile sula-*

[17] El-Umm'un buraya kadar yayımladığımız terceme ve dizgi metinleri Sn. Vahdettin İnce'ye, mezkûr kısımdan sonraki terceme Sn. M. Beşir Eryarsoy'a aittir. (Buruc Yayınları)

nan mahsullerde öşrün yarısı, bunun dışında bir pınar yahut semadan/yağmur ile sulanan mahsullerde de ondabir (1/10) vardır." [18]

[811] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bana ulaştığına göre bu hadis İbn Ebu Zübab yoluyla Nebi'de (sav) muttasıl bir senet ile ulaşmıştır. Ona muhalefet eden kimse de bilmiyorum.[19]

[812] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki; Bize Enes b. İyaz, Musa b. Ukbe'den haber verdi. Onun Nafi'den rivayetine göre Abdullah b. Ömer şöyle derdi: Meyvelerin ve ekinlerin zekâtı; hurma, üzüm bağı, ekin, arpa ya da çavdarın zekâtı sulamaya ihtiyaç duymuyorsa yahut bir ırmaktan ya da bir pınardan sulanıyorsa yahut da yağmur ile sulanıyorsa, ondabir (1/10) zekâtı verilir. Fakat bunlardan taşıma su ile sulananlarda öşrün yarısı yani yirmidebiri (1/20) vardır.[20]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz de bunu esas alıyoruz. Irmakların, sellerin, denizlerin ya da semanın suladığı yahut da sırf yağmur suyu ile sulananlardan olup zekât düşen mahsullerde ondabir (1/10) vardır. Yerin altından çekilen sular ile üzerine su akıtılarak sulanan her bir yerde (mahsulünde) öşrün yarısı (1/20) vardır. Bu da arazinin kuyu, ırmak, küçük ya da büyük kova ile su çekilmesi deve, inek ya da başkası ile yahut kuyu başına kurulan küçük sulama dolabı ya da büyük dolap ile sulanan yerlerin mahsullerinde öşrün yarısı (1/20) vardır.

Dedi ki: Bu şekilde sulanan bütün mahsullerde öşrün yarısı (1/20) verilir.

Yine dedi ki: Bunlardan herhangi birisi ırmak, sel ya da öşrün alındığı su ile sulanmakla birlikte yeterli gelmediğinden ötürü kova ile sulanacak olursa, bu hususta kıyas bizim iki türlü sulama ile yaşayan şeye bakmamızdır. Eğer bu ikisi ile yarı yarıya besleniyorsa o takdirde bunda öşrün dörteüçü (3/4) verilir. Şayet sel ile daha fazla besleniyorsa, bu kadarıyla ona ilave edilir. Eğer kova ile daha çok sulanıyorsa bu kadarı eksiltilir.

Dedi ki: Denildiğine göre, bunların hangisiyle daha çok beslendiğine bakılır ve sadaka/zekâtı ona göre verilir. Eğer sel ile daha çok besleniyorsa, sadakası/zekâtı öşürdür. Yahut kova ile daha çok besleniyorsa o takdirde de sadakası/zekâtı öşrün yarısı (1/20) dır.

---

[18] Beyhaki, *Marife*, III, 285
[19] Tirmizi, Zekât, III, 22-23
[20] Abdurrezzak, *Musannef*, Zekât, 7239

Şafiî, *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* eğer bu hususa dair bir haber rivayet edilmişse, o takdirde habere uymak daha uygundur. Aksi takdirde kıyas açıkladığım şekildedir. Bu konuda da yemini ile birlikte ekin sahibinin sözü kabul edilir. (Zekât toplayıcısı), eğer ekin sahibine muhalif ise o takdirde bunu delillendirmek zekât toplayıcısına düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Öşrün alınması ise, mal sahibine dokuz kile ölçülüp zekât toplayıcının da onuncusunu alması suretiyle olur. Eğer öşrün yarısını alacaksa aynı şekilde mal sahibine on dokuzu ölçülür, zekât toplayıcısı da yirmincisini alır.

Dedi ki: Ondan fazlası olup ona ulaşmayan kısmının da hesap ile zekât alınır. Artanın eğer zekâtının verilmesi gerekiyorsa az ya da çok olması fark etmez. Ondan fazlasının da zekâtı (öylece) alınır.

Dedi ki: Mal sahibine ve zekât almakla görevli olana, aynı kile ile ölçülür. O kileye bir şey eklemeye de bakılmaz. Kile bastırılmaz ve hareket ettirilmez. Kile [21] üzerine konulur ve tepesi üzerine yükselen, boşaltılır. Eğer öşrünün yarısı (1/20) alınan mahsul beş vesk [22] bulacak olursa ondan zekât alınır. Tıpkı zekât olarak ondabiri (1/10) alınanda alındığı gibi bu işlem yapılır.

Dedi ki: Eğer kuru hurmayı, kırbalara yahut çullara yahut testilere ya da şişelere doldurup hurma sahibi de sadaka/zekât memurunu sadakayı oradan sayarak ya da tartarak almaya çağıracak olursa, böyle bir hakkı yoktur ve onun kaç kile geldiğini tahmin ederek sadakasını/zekâtını almakla görevlidir.

Dedi ki: Aynı şekilde -tahmini ihmal edip- ellerinde hurma bulacak olursa onu ölçerek alır ve sahibinin kaç kile geldiği konusunda sözünü doğru kabul eder. Onun yaş olarak tüketilen kısmının sadakasını/zekâtını ya onun doğru söylediğini kabul ederek alır yahut da onu tahmin ederek tahmine göre alır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde, mal sahibi, kendisinden buğday yahut tanelilerden tahmini olarak yahut çuvallara ya da kaplara doldurulmuş olarak ya da tartarak almaya zekât memurunu çağıracak olursa, buna hakkı yoktur, ondan (mal sahibinden) bunu tam olarak almakla görevlidir.

---

[21] *Kile:* Genellikle tahıl ölçmede kullanılan, yaklaşık 25 kg. oylumunda bir ölçek.

[22] *Vesk:* 912,16 kg. Bkz. Şerî Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, sh, 210 Buruc Yayınları, İst. 1996

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Görevli, tahmini unutacak olursa, o zaman kuru hurma sahibinin sözü -yemini ile birlikte- kabul edilir.

ZAFERÂN VE ALAÇEHRENİN ZEKÂTI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zaferanda da alaçehrede (Yemen zaferanı) de sadaka/zekât yoktur, çünkü (bu tür) malların birçoğunda zekât yoktur. Biz, zekâtı habere yahut haber manasında olana dayanarak alırız. Zaferan ile alaçehre ise gıda değil hoş kokudur. Bunların herhangi birisine zekât düşmez. Şanı yüce Allah en iyi bilendir. Tıpkı amber ve miskte ve onların dışındaki hoş kokularda zekât olmadığı gibi.

Dedi ki: Aynı şekilde inciden de beştebir (1/5) alınmaz. Denizin karaya attığı süs eşyasında da zekât yoktur. Deniz avından da bir şey alınmaz.

BALDA ZEKÂT YOKTUR

[813] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Enes b. İyaz, el-Haris b. Abdurrahman b. Ebu Zübab'dan haber verdi. O babasından, o Sad b. Ebu Zübab'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav)'ın huzuruna gelip Müslüman oldum sonra: Ey Allah'ın Rasulü! dedim. Sen, kavmime Müslüman olurken sahip bulundukları mallarını kendilerine ver, dedim. Rasulullah (sav), dediğimi yaptı ve beni de onların üzerine âmil/zekât tahsildarı olarak görevlendirdi. Sonra Ebu Bekir sonra da Ömer beni aynı görevle görevlendirdi. (Ravi) dedi ki: Sa'd, Serât ahalisinden idi. O dedi ki: Kavmim ile bal hakkında konuşarak onlara: Zekâtını verin çünkü zekâtı verilmeyen bir mahsulde hayır yoktur, dedim. Onlar: Senin görüşüne göre bu ne kadardır? dediler. Ben, öşürdür dedim ve onlardan öşür aldım. Sonra Ömer b. el-Hattab'a gelip ona olanları haber verdim. Ömer de aldığım zekâtı kabzetti, onu sattı sonra onun bedelini Müslümanların (toplanan) zekâtları arasına kattı.

[814] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdullah b. Ebu Bekr'den şöyle dediğini haber verdi: Ömer b. Abdülaziz'den babam Mina'da iken: "Attan da baldan da zekât almamasına" dair bir mektup geldi. [23]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sa'd b. Ebu Zübab ise Rasulullah (sav)'ın baldan zekât almasını emretmediğine ve bunun kendisinin kişisel bir

[23] Muvatta, Zekât, 23/4

görüşü olduğu ve onun sahiplerinin kendiliklerinden bir nafile/tetavvu olarak verdikleri bir şey olduğu anlamına gelecek sözler nakletmiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Balda da atta da zekât yoktur, fakat bunların sahiplerinden bir şeyler veren olursa, bu onlardan kabul edilir ve Müslümanların zekâtları arasına katılır.

[815] Daha önce Ömer b. el-Hattab da Şam ahalisinden atlarının tetavvu olarak verdikleri sadakalarını/zekâtlarını kabul etmişlerdir.

Aynı şekilde daha başka şeylerin de sadakaları tetavvu olarak verenlerden kabul edilir/alınır.

GÜMÜŞÜN ZEKÂTI

[816] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Amr b. Yahya el-Mazini'den haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinledim: Rasulullah (sav), şöyle buyurdu: "ليس فيما دون خمس أواق صدقة" *"Beş okkiyeden [24] daha aşağısında zekât yoktur."*

[817] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne haber verip dedi ki: Bize Amr b. Yahya el-Mazini tahdis edip dedi ki: Bana, babamın haber verdiğine göre, o Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Gümüş(te), beş okkiyeden aşağısında sadaka/zekât yoktur."*

[818] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik haber verip dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebu Sa'saa babasından haber verdi. O, Ebu Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Gümüş(ün), beş okkiyeden aşağısında sadaka/zekât yoktur."*

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz de (delil olarak) bunu alıyoruz. Buna göre gümüş, beş okkiyeye vardığı zaman -ki bu da İslam dirhemleri ile 200 dirhem eder ve İslam dirhemlerinden her bir beş dirhem, İslam miskali ile yedi miskal ağırlığındadır- o halde (o miktarda olursa) gümüşte sadaka/zekât vardır.[25]

---

[24] *Okkiye;* 118.8 gr. Bkz. Şerî Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, sh, 279

[25] Bkz. 754 numaralı paragraf.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Gümüşün arıtılmış kaliteli dirhemler olması 10 dinara eşittir. Eğer külçe halinde olursa 20 miskali bir dinar eder. Ben, onun dışındaki bir şey ile kıymetinin ne olduğuna bakmam. Çünkü zekât bizzat ondadır. Nitekim davarlar ve ekinlerde de bunu dikkate almam ve her bir türün kaliteli olanını kendi türünden kalitesiz olanına katarım.[26]

Şafiî dedi ki: Bir adamın bir habeb [27] eksiği ile 200 dirhemi olsa ya da ondan da az olup, bu tartı olarak öyle geçiyorsa yahut da tartı olarak ondan daha fazlasına tekabül ediyorsa, onda zekât olmaz. Tıpkı bir kimsenin 1.000 dinar değerinde dört devesi olması halinde bu dört deve dolayısıyla bir koyun zekât düşmeyeceği gibi. Buna karşılık 10 dinar etmeyen beş devede bir koyun zekât verilir. Nitekim değeri 100 veskden daha yüksek dört berdî veski olanın da bu mahsulünde zekât yoktur.

Dedi ki: Kim de bundan başka bir hüküm beyan ederse Rasulullah (sav)'ın sünnetine muhalefet etmiş ve (gümüşte) beş okkiyeden daha aşağısında zekât verilmesini vacip görmüş olur. Hâlbuki Nebi (sav), beş okkiyeden aşağısında zekâtı düşürmüş bulunuyor.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adamın kalitesiz gümüş ile kaliteli gümüşü bulunsa, bunların her birisinden kendi miktarınca kalitelisinden miktarına göre adisinden de miktarına göre zekâtları alınır.

Dedi ki: Eğer birisinin üzerine bakır konulmuş yahut kalp gümüşü bulunsa, o zaman tasfiye edilmesi (temizlenmesi; arındırılması) emredilir. Tasfiye edildikten sonra zekâtın alınacağı bir miktara ulaşıyor ise, zekâtı alınır. Eğer kendisi tetavvu olarak üzerine başka madenlerin katılmamış gümüş gibi zekâtını öderse, yine ondan kabul edilir. Fakat hile karışmış gümüşü onunla başkasının aldatmaması için yahut da kendisi ölür de mirasçısı onunla başkasını aldatmaması için hileli gümüş edinmesini de hoş görmem.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Külçe halindeki gümüş, sikke olarak vurulmuş dirhemlere katılır (beraber toplanır).

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimsenin altın karıştırmış olduğu gümüşü bulunsa, bunları birbirinden ayırt etmek için ve onların her birinin

---

[26] Gümüş olarak şer'î okkiye 119 gramdır. Bu durumda gümüşün nisap miktarı 595 gram eder. Şer'i gümüş dirhemin gram cinsinden ağırlığı ise 2,975 gramdır.

[27] Habbe: 0.0589 gr. Bkz. Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, sh, 279

zekâtını verebilmesi için onu ateşe sokması (ayrıştırması) gerekir. Eğer, onların her birinden kendisinin bildiği miktarına göre sadakasını/zekâtını verirse, bunda bir sakınca yoktur. Aynı şekilde yine miktarlarını bilmeyip artık onların her birine düşen kadarını, ya da daha fazlasını verdiğinden kesinlikle emin oluncaya kadar ihtiyatlı davranarak zekât verecek olursa bir sakıncası yoktur.

Dedi ki: Eğer vali/zekât toplama memuru, böyle bir zekâtı ondan almak ile görevli ise, bunu bilgi sahibi olduğu bir hususa dair yemin etmediği sürece ondan kabul edemez. Eğer yemin ederse, kabul eder. Bilgi sahibi olmadığı şeye gelince, ilim ehli ona bu hususta: 'Buna onun söylediğinden fazla zekât düşmez', demedikleri sürece o miktarı mal sahibinden kabul etmez. Şayet bilgi sahibi kimseler/bilirkişiler, ona böyle bir şey demeyecek olurlarsa, onun ödemekle yükümlü olduğunu bildiği miktarı için yemin etmez ve onların her birinden düştüğü kadarıyla zekâtını alır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bir kimsenin üzeri gümüş sıvanmış yahut da tavanına sıva olarak sürülmüş gümüşü olup ayırt edebiliyorsa ve bu ateşten geçirilerek bir araya toplandığı vakit bir miktarı bulursa, o takdirde onun zekâtını vermekle görevlidir. Şayet ayırt edilemiyor ve (zekât düşen) bir meblağa ulaşamıyorsa, o takdirde bu, tüketilmiş bir şey olup bundan dolayı onda ona bir şey (zekât) düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet bir kimsenin peşin beş okka gümüşü bulunursa yine beş okkayı tamamlayan gümüş alacağı ya da bir ticaret malında -ama hazır olmayan o miktarda- gümüşü varsa, hazır olanı hesap eder, alacağını bekler. Eğer borcunu tahsil edecek olursa, ticaretteki ticari malına da kıymet biçildiği takdirde ve bütün bunlar zekâtın eda edileceği bir miktarı bulursa, zekâtını öder.

Gümüş ve altının zekâtı öşrün dörttebiri (kırkta bir) dir. Ona ne bir şey eklenir ne ondan bir şey eksiltilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer gümüş ve altın zekât gereken bir miktara ulaşırsa, o zaman öşrünün dörttebiri (kırktabir 1/40) alınır. Zekâtın düştüğü asgari miktardan fazlasının da öşrünün dörttebiri (kırktabiri1/40) alınır. Bu fazlalık eğer bir kırat[28] dahi olursa yine öşrünün dörttebiri(kırktabiri) alınır.

[28] *Kırat:* 0.1856 gr. Bkz. Şerî Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, sh, 279

ALTININ ZEKÂTI

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Yirmi miskale ulaşıncaya kadar zekât olmadığı hususunda görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum.[29] Altın yirmi (20) miskale ulaştığı takdirde ona (altına) zekât düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zekâtın tartı ile alınacağı görüşüne gelince; altın ister kaliteli, ister adi, ister dinar (sikke), ister kap, ister külçe olsun, gümüş gibidir. (Altın olan) dinarlar da 20 miskalden bir habbe yahut bir habbeden daha az miktarda eksik olurlarsa; karşılığında tartılanın caiz oluşu (sahte olmamaması) gibi caiz olsa yahut tartana göre bir fazlalığı bulunsa bile ondan zekât alınmaz, çünkü zekât tartı ile alınır. Altına karıştırılan da altının peşin ya da hazır oluşu hakkında görüş de tıpkı gümüş hakkındaki gibidir, hiçbir hususta ondan farklı değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimsenin bir kırat dışında 20 miskal altını bulunsa yahut bir kırat müstesna beş okkiye gümüşü olsa, onların hiçbirisinde zekât yoktur. [30] Altın, gümüş ile birlikte toplanmaz, gümüş de altın ile toplanmaz. Aynı şekilde zekât alınan herhangi bir sınıf da diğer sınıf ile bir araya getirilmez.

Dedi ki: Kuru hurma ve kuru üzümün, her ikisi de dallarında tahmin edilen, öşürleri alınan, her ikisi de tatlı, meyve ve yaratılışları itibari ile birbirlerine yakınlıkları, altının gümüşe olan yakınlığından fazladır, buna rağmen bir araya toplanmayacaklarına göre herhangi bir kimsenin renkleri, değerleri bakımından birbirlerine benzerlikleri bulunmayan birisindeki üstünlük diğerine göre daha fazla bulunan altının gümüş ile birlikte toplanacağını bir kimsenin hata yoluyla söylemesi nasıl söz konusu olabilir ve bunların bir araya toplanmaları nasıl caiz olabilir? İkisini bir araya getirip toplayan kimse Rasulullah (sav)'ın şu buyruğundaki sünnetine muhalefet etmiş olur: *"Beş okkiye gümüşten daha aşağısında sadaka/zekât yoktur."* İşte bu kişi, beş okkiyeden daha az gümüşten zekât almış olacaktır. Dese ki:

- Ben ona başkasını da ekledim, ona şöyle denilir:

- O zaman ona 30 koyun ya da 30 inekten daha aşağısını da ekle. Dese ki:

---

[29] *Miskal:* Şer'i dinar demek olup 4,25 gramdır.

[30] *Kırat:* Elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan, ölçü birimi. 0.1856 gr. Bkz. Şer'î Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, s, 139

- Ben, zekât düşen mallardan olsa dahi onları katmam, çünkü onun türünden değildir. İşte altın da böyle olup gümüş türünden değildir. Bir adamın altın zekâtını vermekle yükümlü olması ise havlin/senenin başında ve sonunda 20 dinarı olmadıkça söz konusu olmaz. Eğer senenin bitiminden bir gün önce 20 dinardan eksik olup sonra 20 dinara tamamlanırsa, tamamlandığı günden itibaren bir sene gelinceye kadar ona zekât düşmez.

Dedi ki: Bir kimse altın ticareti yapsa ve fazladan altın eline geçse, fazladan gelen altını ondan önceki altına eklemez. Ondan önceki altın kendi havlini/senesini tamamlamak üzere hesap edilir, fazlalık/elde edilen kâr için fazlalığı elde ettiği günden itibaren yeni bir yıl başlatır. Tıpkı altının kârı dışında başkasını ele geçirmesi halinde olduğu gibi. Bu gümüşte de aynen böyledir, hiçbir farkı yoktur.

ZÎNET EŞYASININ ZEKÂTI

[819] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi. O, babasından o, Âişe'den rivayet ettiğine göre: Yetim olan kardeşinin kızlarını kendi himayesine almıştı. Onların süs eşyaları olduğu halde bundan zekât vermezdi.[31]

[820] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Abdullah b. Müemmel, İbn Ebu Müleyke'den haber verdiğine göre Âişe (r.anha), kız kardeşinin kızlarını altın ve gümüş ile süsler fakat zekâtını vermezdi.

[821] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. O, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, kızlarına ve cariyelerine altın süs eşyası takar sonra onun zekâtını vermezdi.

[822] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan şöyle dediğini haber verdi: Bir adamın Cabir b. Abdullah'a süs eşyasında zekât var mı diye soru sorduğunu işittim. Cabir ona: Hayır, dedi. Adam: Peki 1.000 dinara varıyorsa da mı? deyince Cabir, o çoktur dedi.

[823] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bunların: "Süs eşyasında zekât yoktur" şeklindeki sözlerinin manasının İbn Abbas'dan ve Enes b. Malik'den rivayet edilmektedir, fakat onlardan sabit olup olmadığını bilmiyorum.

[824] Ömer b. el-Hattab ve Abdullah b. Amr b. el-As'dan süs eşyasında zekât olduğu rivayet edilmektedir.

---

[31] İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, III, 100

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bizatihi zekâtı verilmesi gereken mal üç türlüdür. a-Altının kendisi, gümüş, b-yerden biten bazı şeyler yerden maden ve rikâz (yer altından çıkan gömüt) türünden elde edilenlerden, c- davarlardan.

Dedi ki: Bir adamın zekât düşen altını ya da gümüşü bulunsa, bunda verilecek zekât üzerinden bir senenin geçtiği gün aynî olarak düşer. Bir kimsenin 10 dinara eşit 200 dirheminin olması gibi. Sonra bu gümüşü pahalılandı ve 20 dinara eşit oldu, ucuzladı bir dinara eşit oldu. Zekât, bizzat kendisinden verilir. Altın da böyledir. Eğer 200 dirhem ile ticaret yapıp seneden önce 300 dirhem olursa, sonra onun üzerinden bir sene geçerse 200 dirhemin zekâtını senelerinin bitiminde, artan 100'ün zekâtını da senesinin bitimi ile verir. O sene içinde elde ettiği kârı ona katmaz çünkü bu o türden olmayan bir şeydir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu durum ise altı ay süreyle 200 dirheme malik olup, sonra onunla ticaret için bir miktar mal satın alıp o ticaret malı elinde bulunduğu halde bir sene geçmesi ise farklı bir durumdadır. Bu durumda ticaret malına artması yahut eksilmesine göre değer biçilir, çünkü o takdirde zekât, ticaret niyetiyle ticaret malına dönüşmüş olur ve ticaret malı tıpkı dirhemler gibi olup, onun için üzerinden dirhem olduğu zaman itibariyle yıl hesabı yapılır. Sene bitiminden sonra ticaret malının bedeli nakit olursa, zekât onun değerinden neye ulaşırsa ulaşsın alınır. Çünkü üzerinden sene geçmiş bulunuyor bu süre sonunda zekât, zekât düşen ve kendisi ile (ticaret malı) satın aldığı asıl mala düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde sene bitiminden önce, ticaret malının parası nakde dönüştürülüp dirhem olursa, onun artanın da üzerinden bir sene geçmedikçe zekât düşmez. Bu durumda hüküm, dirhemlere aittir, çünkü senenin başında ve sonunda dirhem idi ve ticaret malı üzerinden bu süre geçti.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu ise seneden önce davarların artışından farklı fakat seneden sonra davarların artışına uygundur. -Davarların artışı meselesini de davarlar ile ilgili bahiste yazdım-.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Altın ve gümüşteki karışım davarlardaki ve ekindeki karışım gibidir, aralarında fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Süs eşyasında sadaka / zekât olduğu söylenmiştir ve aziz ve celil Allah için hayırlı gördüğüm de budur.

Er-Rebi' dedi ki: O, bu hususta aziz ve celil Allah'tan hayırlısını istemiş olmaktadır.

Bize Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* haber verdiğine göre süs eşyasında zekât yoktur.

Süs eşyasında zekât olduğunu söyleyen şöyle der: O, gümüşten bir ağırlıktır. Rasulullah (sav) onun misli ağırlıkta zekât tayin etmiştir. Yine Müslümanlar, altından o ağırlıkta da zekât olduğunu kabul etmişlerdir. (Bu hususta farklı görüşler vardır.)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onda zekât olduğunu söyleyenler (başkasından) ayrı, başkası ile ipe dizili ve ağırlığı ayırt edilebilen olduğunu söylemiş ve ağırlığın miktarına göre ondan zekât vermişlerdir. Bu hususta ihtiyatlı davranarak ondakinin (altının) tamamını eda ettiğini öğreninceye yahut eda etmekle birlikte fazlasını verdiği kanaatine sahip oluncaya kadar ihtiyatlı hareket eder ve şöyle der: Benim bu nitelendirdiğim gümüş ile kaplanmış kılıcın, mushafın süsü ve yüzüğün zekâtı ve herhangi bir şekilde malik olduğu her türlü altın ve gümüş hakkındadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Süs eşyasında zekât olmadığını söyleyenlerin de şöyle demeleri gerekir: Süs eşyası olması caiz/mümkün olan şey/miktar hakkında zekât olmaz. Mesela erkeğin gümüşten yüzüğünde, kılıcının, mushafının ve kemerinin süsünde, gümüşten olması şartıyla zekât yoktur. Ama bunları altından edinecek olursa yahut kadın kendisi için süsü yahut gerdanlığı yahut iki bilezik yahut bunların dışında kadınlara ait süs eşyası edinirse onda zekât vardır. Çünkü erkeğin altın yüzük takması, kemeri üzerinde altını giyinmesi, kılıcında onu kuşanması, mushafında bulunması hakkı yoktur. Aynı şekilde zırhta, kaftanda ve bunun dışındaki şeylerde herhangi bir suretle de altını (dolaylı olarak) giyinemez. Aynı suretle iki bilezik, iki halhal, gümüşten bir gerdanlık ve daha başka süs takınma hakkı da yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kadının ise altın ve gümüş ile süslenme hakkı vardır. Süs eşyasına zekât düşmez görüşünde olanlar onun süs eşyalarını zekâta tabi görmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kadın ya da erkek, altından yahut gümüşten bir kap edinecek olursa, bu hususta her iki görüşe göre de zekât verirler. Eğer işlenmiş haliyle 2.000 dirhem değerinde fakat 1.000 dirhemlik bir kabı bulunursa, onun zekâtı kıymetine göre değil ağırlığına göredir.

Dedi ki: Kadının süs eşyası kırılır, onu değiştirmek ister yahut istemezse süs eşyasında zekât olmadığı görüşünde olanların kanaatine göre bunda zekât yoktur, ancak kırılması halinde onu biriktireceği bir mal edinmek isterse, o vakit onun zekâtını öder.

Dedi ki: Erkek yahut kadın, altın ya da gümüşten kap edinirse bu hususta ki her iki görüşe göre zekât düşer ve bu iki görüşten herhangi birisine göre giyinilen bir süs eşyası müstesna, hiçbirisinde zekât düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer giyilen yahut saklanan yahut emanet olarak verilen yahut kiralanan bir süs eşyası ise, buna zekât düşmez. Bu konuda bir kadının çok miktarda süs eşyasının olması ile yahut birkaç kat olması ya da az olması arasında bir fark yoktur. Bunun yüzük, alyans, taç olması, gelinlerin süs eşyaları ve bunun dışındaki süs eşyaları olması arasında da fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adama süs eşyası miras kalsa yahut onu satın alsa, aile halkından ya da hizmetçilerinden birisine ariyet/ödünç ya da hibe olarak verse yahut da bu maksatla onu alıkoysa süs eşyasını kullanması elverişli olan kimse için sakladığı takdirde o süs eşyasında zekât yoktur, diyenlerin görüşüne göre, ona zekât düşmez. Şayet, böyle bir maksadı olmazsa yahut kendisi onu takınmak isterse, o takdirde ona zekâtını vermesi düşer. Çünkü onun bunu takınma hakkı yoktur. Onu kırmak (başka bir şeye dönüştürmek) istemesi halinde de durum böyledir.

ZEKÂT DÜŞMEYEN SÜS EŞYASI

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Kadınların süslendiği yahut sakladıkları (takmayıp evde tuttukları) yahut da erkeklerin sakladıkları inci, zebercet, yakut, mercan, denizden çıkartılan, başka yerlerden çıkartılan süs eşyalarına zekât düşmez. Sadece altın ya da gümüşe zekât düşer. Bakıra, demire, kurşuna, taşa, kibrite ve yerden çıkan şeylere zekât düşmediği gibi. Anberde/amber de denizden alınmış inciye de zekât düşmez.

[825] Er-Rebi' bize haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O, Uzeyne'den o, İbn Abbas-Allah ikisinden de razı olsun-dan şöyle dediğini haber verdi: Anberde zekât yoktur, çünkü o denizin kıyıya attığı bir şeydir.

[826] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Tavus'tan haber verdi. O, babasından o, İbn Abbas'dan

rivayet ettiğine göre: Ona anbere dair soru sorulmuş o: Eğer ondan bir şey alınacak olsa bile ondan beştebir (1/5) alınır, dedi.

Şafiî dedi ki: Onda da miskte de rikâz,[32] ekin, davar, altın ve gümüşe muhalif ondan başka şeylerin hiçbirisinde de zekât yoktur.

MADENLERİN ZEKÂTI

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Madenlerde altın ya da gümüş dışında oradan çıkartılanların hiçbirisine zekât düşmez. Sürme taşı, kurşun, bakır, demir, kibrit, mumya ve bundan başka şeylerde zekât yoktur.[33]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi* ki: Eğer maden yatağından altın ya da gümüş çıkacak olursa ve ateşe tutulmadan yahut öğütülmeden yahut da taşından ayıklanmadan ayırt edilemiyor ise, arındırılıp altın ya da gümüş haline gelenin dışındakilerden, ona karışanlardan ayırt edilinceye kadar zekât düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet maden sahibi, zekât toplayıcısından zekâtını ölçek esasına, tartı esasına göre ya da tahmini olarak almasını istese, bunu yapmaya hakkı yoktur. Böyle bir şey yapacak olursa o iptal edilir. Maden sahibi ise altın ya da gümüş haline gelinceye kadar üzerinde çalışmakla görevlidir. Bundan sonra ondan zekâtı alır.

Dedi ki: Altın ya da gümüş haline gelmeden önce, zekât toplayıcı ondan alacak olursa, toplayıcı bu durumda ona tazminat öder. O alınan miktardaki altın yahut gümüşün ne kadar olduğu hususunda kabul edilecek söz ise -eğer onu tüketmiş ise-, zekât toplayıcısının yemin ile birlikte söyleyeceği sözüdür. Eğer hâlâ elinde bulunuyorsa, o zaman: Senden aldığım budur der ve onun dediği kabul edilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hiçbir suretle madenlerin topraklarını satmak caiz değildir çünkü o, başka şeyle karışmış ve ondan ayırt edilmemiş gümüş ya da altındır.

---

32 *Rikâz*: Define ve hazine gibi kendiliğinden yeraltında bulunan veya insanlar tarafından yer altına gömülüp gizlenen her türlü kıymetli maden ve eşyaya denir, daha çok cahiliye dönemnine ait olanına denir.

33 *Mumya:* Yunanca bir kelimedir ve ilaç olarak içerek, sürünerek ve saçları yapıştırmakta kullanılır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Arkadaşlarımızdan kimisi ise madenlerin rikâz olmadığı ve madenlerde zekât düştüğü kanaatini benimsemiştir.

[827] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Rabia b. Ebu Abdurrahman'dan o, âlimlerinden birden çok kişiden haber verdiğine göre Nebi (sav), Bilal b. el-Haris el-Müzeni'ye Kabeliye[34] madenlerini ikta olarak verdi. Burası ise el-Fur' cihetindedir. O madenlerden bugüne kadar zekâttan başka hiçbir şey alınmıyor.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu, hadis ehlinin rivayet itibariyle sabit görmedikleri rivayetlerdendir. Eğer bunu iyice araştırıp tesbit etseler, bu hususta Nebi (sav)'tan onun ikta edilmesi dışında bir rivayet olmadığını göreceklerdir. Madenlerde beştebirden (1/5) aşağı zekât almaya gelince; Nebi (sav)'tan, onun (el-Kabeliye madeni) hakkında rivayet edilmemiştir.

Bizim çevremizdekilerden kimisi madenlerde zekât olduğu kanaatindedir.

Dedi ki: Başkalarının kanaatine göre ise, madenler rikâzdır ve onlarda beştebir (1/5) zekât vardır.

Dedi ki: Madenlerde zekât olduğunu kabul edenler, bunu madenlerden çıkartılanlar hakkında ve çıkartılmasında külfet olan, bundan elde edilen, öğütülen ve ateşe girenler hakkında söylemişlerdir.

Dedi ki: Eğer madenlerde bir arada toplu olarak altın halinde bulunan ve yine dereağzında/çölde, yerde selin akabinde görülen hakkında, bu kanaati söylese, elbette bu bir mezhep/bir kanaat, bir görüş olurdu. Şayet arasında fark gözeterek: Bunun hepsi bir rikâzdır çünkü kişi, madenlerde topluca bir filiz ele geçirecek olursa bu rikâz oldu, denilir. Bu kanaatini, yağmurun akabinde dere ağzında/çölde, vadinin bitiminde bulunanlar hakkında söyler ve onu ancak arıtılarak ve öğütülerek kendisine ulaşılabilen ve niteliklerini -söylediklerimden daha- başka olan hakkında söylerse (bu kanaati belirtirse) bu da bir mezhep/bu hususta bir görüş olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu türden -kendisinde zekât olduğu söylenende ise ondan- elde edilen altın 20 miskale ulaşmadıkça, ondan elde edilen gümüş de beş okkiyeye varmadıkça onda zekât yoktur.

---

[34] *Kabeliye:* Deniz kıyısında bir cihet olduğu, Medine'ye 5 gün uzaklıkta olduğu söylenmiştir. Ebu Ubeyd dedi ki: Kabeliye, Hicaz'da bilinen bir bölgedir.

Dedi ki: Bir günde ve takip eden diğer günlerde, madenden elde ettikleri tesbit edilir ve madendeki çalışması ardı arkasına ise, bir kısmı diğerine eklenir. Zekâtın düştüğü miktara ulaştığı takdirde onun zekâtı da verilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer maden, faal vaziyette olup çalışan kişi onda çalışmayı durdurup sonra yeniden başlarsa, sonraki çalışmasında elde ettiklerini ilk çalışmasında elde ettiklerine eklemez. Kesintisi az ya da çok olsun fark etmez. Kesinti ise, araç mazereti yahut da hastalıktan ötürü herhangi bir sebep bulunmaksızın, işi bırakmak demektir. Eğer mazeret, araç yahut hastalık gibi bir sebepten ötürü ise, orada ne zaman çalışma imkânını bulursa (çalışır) ve böyle bir kimse kesintiye uğratmış birisi olmaz. Çünkü bütün çalışmalar böyle olur. Aynı şekilde eğer onu icra etmesi imkânsız olursa yahut da köleleri (işçileri) kaçarsa ve o, orada çalışmayı sürdürürse, -belirttiğim husus dışında- bu çalışmayı kesmiş olmaz ve bunun da belli bir süresi yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Madende çalışmayı sürdürürse ve maden çıkmayacak olursa, yine de çalışmalarını sürdürürüse, diğer çalışmasından elde ettiğini ilk çalışmasındakilere katar. Çünkü bunların hepsi bir iştir. Esasen her bir günde de ayrı ayrı maden elde edilmeyebilir. Çalışmayı kestikten sonra bir daha başlasa, öbür çalışmadan elde ettiklerini ilk çalışmada elde ettiklerine katmaz. Bu kesintiye uğrattığı süre az ya da çok olsun, kesintiye uğratmakla birlikte ve kesintiye uğratmadan anlattıklarım dışında bir zamanlama yoktur.

RİKÂZIN ZEKÂTI

[828] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zühri'den haber verdi. O, Said b. el-Museyyeb ve Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan o, Ebu Hüreyre'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav): *"Rikâzda beştebir (1/5) (zekât) vardır"* buyurdu.

[829] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Ebu Zinad'dan haber verdi. O, A'rec'den o, Ebu Hüreyre'den rivayet ettiğine göre Nebi (sav): *"Rikâz'da beştebir (1/5) vardır"* buyurdu.

[830] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. Onun, Said b. el-Museyyeb ve Ebu Seleme'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav): *"Rikâz'da beştebir (1/5) vardır"* buyurdu.[35]

---

[35] Buhârî, Zekât 66; Müslim, 1710

[831] Bize er-Rebî' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Davud b. Sâbûr ve Yakub b. Atâ'dan haber verdi. O, Amr b. Şuayb'den o, babasından o, dedesinden rivayet ettiğine göre, bir adamın cahiliye dönemindeki bir harabede bulmuş olduğu bir hazine hakkında Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"Eğer sen onu meskûn bir kasabada yahut da insanların çokça gidip geldikleri bir yolda buldunsa onu tanıt. Eğer cahiliye dönemindeki bir harabede yahut da meskûn olmayan bir kasabada onu buldunsa o halde onda da rikâzda da beştebir(1/5) vardır"* buyurdu.[36]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şüphe etmediğim husus, rikâzın cahiliye dönemi gömüsü olduğudur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Benim, hakkımda karar veremediğim ise, maden hususunda rikâz ve yerde yaratılıştan var olan külçe hakkındadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: beştebirinin(1/5) verilmesi gereken rikâz, cahiliye dönemi gömüsü olup İslam ülkesi topraklarından ve mevât[37]/ölü araziden orayı ihya edenin kendisine ait olduğu, kimsenin mülkü olmayan bir arazide bulunan cahiliye gömüsüdür. Aynı şekilde bu hüküm savaş ülkesinden de barış ülkesinden de olan topraklarda da böyledir. Oranın mevâtının mülkiyeti şartı ile barış yapmış olmaları müstesna. Buna göre her kim ölü arazide cahiliye gömüsü bulacak olursa, onun beştedördü (4/5) ona aittir, beştebiri (1/5) ise zekâtta pay sahibi olan kimselere aittir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer biri arazide bir rikâz bulsa ve onu bulduğu gün orası ölü arazi olsa, öncesinden de İslam ehlinden yahut ahit ehlinden bir topluluğa ait bir arazi ise, o rikâz, o arazi sahiplerine aittir, çünkü orası önceleri ölü arazi değildi. Tıpkı bir adama ait harabe bir evde, bir rikâz bulması halinde o adama ait olacağı gibi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bir adama ait mamur yahut bir zamanlar bir adama ait mamur iken harap bir arazide, harp topraklarında onu bulacak olursa, o ganimettir. Kendisi onda ordudan daha fazla hak sahibi değildir ve bu (rikâz) onların evlerinden alınmış gibidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adama İslam yurdunda bir arazi parçası ikta edilecek olsa adam da orada bir rikâz bulursa, orayı imar

---

[36] Tirmizî, Buyû', 54

[37] *Mevat Arazi:* Meskûn mahallerden uzakta yer alan, herhangi bir kişinin tasarrufunda bulunmayan, tarımsal faaliyetlere elverişsiz, imar bölgeleri dışında kalan arazilerdir.

etmemiş dahi olsa, o meskûn iktanın verildiği kişiye aittir, çünkü arazi onun mülküdür.[38]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, bir adamın arazisinde yahut evinde bir rikâz bulsa, ev sahibi de onun kendisine ait olduğunu iddia etse, o rikâz, yemin etme yükümlülüğü olmaksızın onundur. Eğer ev sahibi, benim değildir deyip o evi miras almış ise, şöyle denilir: Sen bunun evi kendisinden miras aldığın kişiye ait olduğunu iddia edecek olursan, o takdirde bu, senin ile o adamın mirasçıları arasında pay edilir. Şayet bu hususta davanı sürdürmeyip yahut: Bu evin kendisinden miras alındığı kişinin değildir, diyecek olursan, o takdirde o ev malikinin mirasçılarından geriye kalan kimseler, kendi miraslarını dava edebilirler ve ondan miraslarının payı kadarını alırlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Adamın mirasçıları, bu rikâzın kendilerinin olduğunu iddia edecek olurlarsa, onların sözleri kabul edilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer mirasçılar, o rikâzın babalarına ait olmadığını söyleyecek olurlarsa, o takdirde rikâz babalarından önce o eve malik olan kişiye aittir, eğer ölmüşse mirasçılarınındır. Şayet hayatta olup kendisi yahut da ölmüş ise mirasçıları, onun kendilerinin olmadığını söyleyecek olurlarsa, ondan önce o eve malik olana aittir ve bu sonsuza kadar böyle gider ve hiçbir zaman bu rikâz, onu bulanın rikâzı olmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Adam, rikâzı bir başka adamın evinde bulsa, o evde de ev sahibinden başka birisi sakin ise, ev sahibi de rikâzın kendisinin olduğunu iddia etse, rikâz evin sakinine aittir. Tıpkı bina olmayan ve binaya da bitişik olmayan evdeki eşyanın sakine ait olması gibi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Cahiliye dönemi gömüsü, cahiliye dönemi insanlarının edindikleri bilinen Arap olmayanların sikkeleri, kendilerinin ve şirk ehli başkalarının süs eşyalarıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bunun hiç kimsenin mülkiyetinde bulunmayan bir yerde olması halinde -bir kabirde ya da başka bir yerde- bulunması arasında bir fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet cahiliye ve şirk ehlinin, İslam ehlinin işlediği ve sikke haline soktukları bir işi ya da bir sikkeleri varsa yahut da

---

[38] *İkta:* Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesi.

İslam sikkesi ya da Müslümanların işlerinden bir şey bulunup cahiliye dönemi insanları, bunları sikke olarak darp etmemiş ve işlememişse, o takdirde bu eğer gömülü ise lukatadır/buluntudur. Yahut da kimseye mülk olmayan bir yerde bulunursa (lukata olarak) tarifi yapılır ve lukataya yapılan uygulama ona da yapılır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: (Rikâz), bir kimsenin mülkiyetinde bulunursa, bu onundur, ama cahiliye dönemi ve İslam dönemi işi olan şeyleri bulan kimse için, ihtiyatlı olan onu tanıtmasıdır. Böyle yapmayacak olursa, onun beştebirini (1/5) verir. Bununla birlikte ben onu tanıtmaya mecbur etmem. Eğer bir rikâz ise, onda ödemesi borcu olanı öder. Rikâz değilse o takdirde o, beştebirini (1/5) çıkartırsa tetavvu olarak vermiş olur.

Rikâzın bir kabirde, evde, harabede gömülü ya da yapı içerisinde bulunması arasında bir fark yoktur.

[832] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize, Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne haber verip dedi ki: Bize İsmail b. Ebu Halid, Şa'bi'den şöyle dediğini tahdis etti: Bir adam Ali (ra)'ın yanına geldi ve ben Sevâd'daki bir harabede 1500 dirhem buldum, dedi. Ali (ra) dedi ki: Ben bunda açık seçik bir hüküm vereceğim. Eğer sen bunu haracını başka bir kasabanın ödediği bir harabede bulmuş isen, bulduğun, o kasaba ahalisine aittir ve eğer sen onu haracını başka bir kasabanın ödemediği bir kasabada bulmuş isen, o takdirde onun beştedördü (4/5) senin, beştebiri (1/5) bizimdir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mülkiyet altında olmayan bir arazide, bir rikâz bulunsa, vali onun beştebirini (1/5) alır ve bulana beştedördünü (4/5) teslim eder. Sonra bir başka adam onun kendisine ait olduğuna dair bir beyyine/delil ortaya koysa, validen de rikâzı bulandan da bütün aldıklarını alır. Eğer tümünü tüketmiş ise, o takdirde beştedördü (4/5) alan kişi kendi malından o beştedördün (4/5) tazminatını öder. Şayet vali, onu (beştebirlik payı 1/5) pay sahibi kimselere ödemiş ise, o takdirde pay sahibi olanların hakkından alır ve onu hak olarak kazanana öder. Bu da rikâzın beştebirinin (1/5) aralarında paylaştırıldığı belde ahalisine, paylaştırılan miktar başka beldenin rikâzından yahut da Müslüman bir kimsenin hangisi olursa olsun, sadakalarından alınarak rikâz sahibine verilmesiyle olur. Eğer (vali) onu kendisi için tüketmiş ise, o takdirde, kendi malından onun tazminatını öder. Aynı şekilde eğer o payı, pay sahibi olmayanlara vermiş ise, onun tazminatını öder ve o payı vermiş olduğu kimselere -dilediği takdirde- rucû edip ödediğini alır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet, beştebir (1/5) onun işlediği bir cinayet olmaksızın elinde telef olsa ve o bunu ancak pay sahibi kimseler adına kabzetmiş ise, pay sahibi kimselerin hakkından hak sahibine onun tazminatını öder.

Dedi ki: Onu kabzetmiş olan (vali), azledilecek olursa, ondan sonra onun yerine yönetime gelen kişinin pay sahibi kimselerin hakkından o hakkın sahibine ödemesi gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Benim rikâzdır, dediğimin durumu böyledir. Ev sahiplerinindir ve o lukatadır, dediklerime gelince. Lukatanın beştebiri (1/5) yoktur. Lukata, eğer bilinmeyecek (sahibi çıkmayacak) olursa, bulana aittir. Aynı şekilde bilinirse, yine onun beştebiri (1/5) alınmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adam, Araplara ait ölü arazileri gibi mülkiyet altında bulunmayan harp ülkesinin ölü arazilerinde bir rikâz bulacak olursa, onu bulana aittir ve o bulduğunda beştebir (1/5) ödeme borcu vardır. Eğer düşmandan bir kimsenin mülkiyetinde bulunan mamur bir arazide onu bulursa, bu ganimet ve onların evlerinden alınan şeyler gibidir.

BULUNAN RİKÂZIN HÜKMÜ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, altın ya da gümüş rikâz bulup bu bulduğunun miktarı, zekâtın vacip olduğu bir miktara ulaşıyor ise, zekâtının beştebir (1/5) olduğunda şüphe etmiyorum.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bulduğu rikâz, zekâtın vacip olduğundan daha az bir miktar olsa yahut da buldukları altın ve gümüşten başka şey olursa, -arasında seramik yahut bir dirhem değerinde bir şey ya da ondan daha az bir şey olsa dahi-, onda beştebir (1/5) düştüğü söylenmiştir. Bununla birlikte benim bunu kimseye vacip kabul etmem ya da bunu vermeye onu mecbur etmem için açık bir delilim bulunmamaktadır. Eğer onu bulan kişi ben olsam, ne olursa olsun ve değeri ne kadara baliğ olursa olsun beştebirini (1/5) verirdim.

Şafiî dedi ki: (Kişi) rikâz bulduğu takdirde, onda beştebir (1/5) vacip olur. Onu bulduğu zaman vacip olur. Tıpkı madenlerin zekâtının onları bulduğu zaman vacip oluşu gibi. Çünkü madenler esasen yerde varolan şeylerdir ve bu yönü ile yerde var olmayan şeylerden istifade edilenlerden farklıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rikâzda, 'sadakanın/zekâtın vacip olacağı miktara ulaşmadıkça bir şey düşmez' diyenlere gelince. Eğer bu kimsenin malının zekât havli/sene-i devriyesi Muharrem ayında olup o da malının zekâtını verirse, sonra Safer ayında rikâzı bulup zekât düşen bir malı da varsa, rikâzının zekâtını beştebir (1/5) olarak verir. Eğer rikâz bir dinar dahi olsa. Çünkü bu rikâzın zekâtının verileceği zamandır ve ayrıca elinde zekât düşen bir miktar mal da bulunmaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer onun zekât düşen bir malı varsa yahut da ona rikâzın eklenmesi halinde (nisaba ulaşıyorsa) ona da zekât düşer. Bu, mal elinde olduğu takdirde böyledir. Eğer malı alacak ise yahut da bir ticari mal olup yanında bulunmuyor ise, o takdirde rikâzı elde ettiği vakti beller, sonra sorar. Eğer o; huzurunda olmayıp ticaretteki malının ticaret yapması için vekâlet verdiği kimsenin elinde bulunuyor ise, o mal tıpkı kendi ellerinde bulunuyormuş gibidir ve bunu öğrendiği takdirde rikâzın da zekâtını verir.

İsterse yanında bulunmayan o mal gitsin. Aynı şekilde onun bir adamın elinde bir emaneti, bir yerde gömülmüş bir malı bulunup rikâzı bulduğu zaman onun yerinde olduğunu bilmesi halinde de (hüküm böyledir).

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde on dinar kazansa ve bunların sene-i devriyesi Safer ayında, zekâtının sene-i devriyesi Muharrem ayında olursa, bu da rikâzda anlattığım gibidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rikâzı, Safer ayında bulsa ve -onun insanlardan alacağı bulunup o alacağı tahsil ettiği takdirde bizzat o alacaktazekât vacip oluyorsa, bunu rikâza kattığı takdirde o malı kabzedinceye kadar onun zekâtını vermekle yükümlü olmaz fakat vadesi geldiği vakit onu istemelidir. Onu kısmen ya da rikâz ile zekâtın düşeceği miktarı bulacak kadar kısmını tahsil ederse, onun zekâtını öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşü kabul eden kimse şunu da söyler: Bugün zekât düşmeyen bir rikâz bulsa, yarın da onun gibisini bulsa, ikisinin de toplamına zekât düşüyor ise, bunların hiçbirisine beştebir (1/5) düşmez ve bunlar toplanmazlar. Bu da tıpkı bir sürede kazanıp üzerinden bir sene geçen, sonra bir başka vakit bir miktar daha kazanıp üzerinden bir sene geçen mala zekât düşmemesine benzer. Eğer rikâzdan olan bu mal, elinde bu şekilde kalır ve bu malı zekât düşecek bir miktarda olup üzerinden bu şekliyle bir yıl ge-

çecek olursa, o takdirde sene devrettiği için beştebir (1/5) olarak değil de öşrün dörttebiri (1/40) (kırktabir) olarak zekâtını verir.

TİCARET MALLARININ ZEKÂTI

[833] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki, bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne haber verip dedi ki: Bize Yahya b. Said, Abdullah b. Ebu Selemeden tahdis etti. O, Ebu Amr b. Himas'dan rivayet ettiğine göre, babası şöyle demiştir: Omuzlarımda taşıdığım tabaklanmış deriler bulunduğu halde Ömer b. el-Hattab (ra)'ın yanından geçtim. Ömer: Ey Himas! Zekâtını ödemeyecek misin? buyurdu. Ben: Müminlerin emiri, benim bu sırtımın üzerinde bulunanlar ile tabaklamakta olduğum bazı deriler dışında bir şeyim yok dedim. O: O bir maldır. Haydi, (bunları yere) koy dedi. Ben de onları önüne koydum. Onları hesap etti. Onlara zekâtın düştüğü görüldü. O da onlardan zekât aldı.

[834] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan haber verip dedi ki: Bize Aclan, Ebu Zinad'dan tahdis etti. O, Ebu Amr b. Himas'dan o, babasından aynısını rivayet etti.

[835] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize güvenilir raviler, Ubeydullah b. Ömer'den haber verdi. O, Nafi'den o, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Malda zekât yoktur. Onunla ticaret yapılmak istenmesi müstesna.

[836] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Yahya b. Said'den haber verdi. Onun, Ruzeyk b. Hakîm'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. Abdülaziz kendisine şu mektubu yazdı: 'Yolu sana uğrayan Müslümanların malına bak. Onların zahir ticaret mallarının her kırk dinarından bir dinar al. Eksik olursa o takdirde 20 dinara ulaşıncaya kadar bu hesapla al. Şayet (bundan) üçtebir (1/3) dinar kadar eksik dahi olursa, ona ilişme, ondan hiçbir şey alma.'

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sene devredinceye kadar hesap yapar ve o vakit ondan(maldan) alır. Fakat kendisinden almış olduğu üzerinden senenin devrettiğini bilmedikleri sürece onlardan bir şey almaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz onun 'eğer üçtebir(1/3) dinar eksik olursa ona ilişme' sözüne muvafakat ediyoruz, ama 20 dinardan bir habeb

[39] dahi eksik olursa, ondan bir şey almayacağımız hususunda ona muhalefet ederiz. Çünkü 'sadaka ancak 20 dinardan alınır' diye sınırlandırılmış ise, o halde biz ne kadar olursa olsun 20 dinardan bir şey eksik olursa, ondan bir şey alınmayacağını öğrenmiş oluyoruz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte biz, bütün bunları kabul ediyoruz ve kendisinden ilim belledıklerimizin ve bana ülkenin çeşitli bölgelerinde ilim ehlinden olup, kendisinden bana ilim zikrolunanların çoğunluğunun görüşü budur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ticaret için satın alınmayan mallarda, bizzat kendilerinden ötürü zekât düşmez. Bir kimsenin evleri ya da hamamları gelir ya da başka bir maksatla bulunsa yahut az ya da çok elbiseleri, az ya da çok köleleri olursa, bunlara zekât düşmez. Aynı şekilde sahibinin elinde üzerinden bir sene devretmedikçe gelirlerine de zekât düşmez. Mükâteb kölenin ve başkasının kitabet bedelinde de ancak sene devrettikten sonra zekât vardır.[40] Ne olursa olsun her bir mal böyledir, ona ihtiyacı olsun yahut olmasın. Ancak davar, ekin, altın ve gümüş müstesnadır. Bunun gelir getirenin gelirini elde etsin yahut saklasın ve onların hiçbirisiyle ticaret yapmak istemesin. Bunların hiçbirisinde ona kıymetleri sebebiyle olsun gelirlerinde olsun, zekât yoktur. Satacak olsa bedelinde de yoktur, ancak bunları satıp yahut altın ya da gümüş olarak onun gelirini elde etmesi hali müstesna. İşte onun bedelinden elinde bu şekilde nakit olarak üzerinden bir sene geçecek olursa, zekât düşer. Aynı şekilde eğer geliri, zekâtı verilen merada otlayan deve, inek, koyun yahut altın ya da gümüş olursa durumu böyledir. Bunların bir kısmını buğday ya da zekât düşen ekin karşılığında kiraya verecek olursa, bu hususta ona zekât düşmez. Üzerinden bir sene ister geçsin ister geçmesin, çünkü o bunu ekmemiş ki bundan dolayı onda kendisine zekât düşsün. Zira aziz ve celil Allah'ın emri, hasat gününde hakkının verilmesinden ibarettir. İşte bu zekâtın ancak ekin için emredilmiş olduğuna delalet etmektedir.

Er-Rebi' dedi ki: EbuYakup dedi ki: Ekinin zekâtı onu satana düşer, çünkü ekinin satışını caiz kabul edenlerin görüşüne göre, ekini ancak olgunlaşmasından sonra satması caizdir.

---

[39] *Habbe-Tane;* 0,0589gr. Bkz. Şerî Ölçü Birimleri ve Fıkhî Hükümleri, 279.

[40] *Mükâteb:* Kölenin çalışarak belirli bir bedeli ödemesi üzerine azat olması konusunda efendisi ile arasında yapılan akdi ifade eder. Buna kitâbet de denir. Anlaşma yapan köleye mükâtep, cariyeye de mükâtebe denir.

Ebu Muhammed er-Rebi' dedi ki: Onun satışını caiz kabul edenlerin görüşüne göre böyledir.

Şafiî'nin *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* cevabı şöyledir: O, ekin başağında iken satılmasının caiz olduğu görüşünde değildi. Bu hususta Nebi (sav)'tan bir haberin sabit olması hali müstesnadır. O takdirde ona tabi olunur. (Böyle sabit bir durum da yoktur.)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bildiğim kadarıyla bir kimse, arazisinin öşrünü eda ettikten sonra, mahsulünü yıllarca saklasa, o mahsulden ötürü ona ayrıca zekât düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu gibi ticari mallardan herhangi bir şeye miras, hibe, vasiyet yahut da satın alma dışında mülk edinme yollarından herhangi bir yolla malik olsa yahut da satmak amacıyla bunu bekleten birisi olup bunun üzerinden birçok sene devretse dahi, bu maldan ötürü zekât ödeme yükümlülüğü yoktur. Çünkü o (mal), ticaret yapmak maksadıyla satın alınmış değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sözünü ettiğim ticaret mallarından ya da aynı sebeple kendisine zekât düşmeyen daha başka mallardan, altın yahut gümüş ya da mal karşılığı satın alırsa yahut da sahih satın alma şekillerinden herhangi birisi ile satın alırsa ve o malı sahih bir mülk olarak edindiği günü tespit ederse, onu mülk edindiği günden itibaren üzerinden bir sene geçtiği halde o mal da elinde ticaret maksadı ile ticari bir mal olarak duruyorsa, o takdirde yaşadığı beldenin çoğunlukla kullandığı nakit ile -ister dinar ister dirhem olsun- kıymetini tespit eder, sonra da kıymetini tespit ettiği o türden zekâtını verir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde o malın bir kısmını ticaret amacıyla satın aldığı bir mal karşılığında satacak olsa, bu ikinci malı ilk malı ticaret maksadıyla mülk edindiği gün itibariyle onun sene-i devriyesinde kıymetini tespit eder, sonra onun değerinden zekâtını verir. İster satın aldığı o malda aldanmış olsun -ister genel olarak aldanmış olsun- fark etmez. Hatır gönül yoluyla yahut da bunu bilmeden aldatılmış olması hali müstesnâ, çünkü o mal aynı ile maldır. Ondan zekâtın düştüğü kısımları hakkında bir farklılık söz konusu olmaz.[41]

---

[41] Burada eseri tahkik ederek baskıya hazırlayan Dr. Rifat Fevzi Abdulmuttalib de ibarenin çok açık ve anlaşılır olmadığına dair bir not düşmüş bulunmaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ticari bir malı, zekât düşen bir nakit ile ya da kıymetinde zekât düşen bir ticari mal ile satın alacak olursa, ticari malı satın aldığı gün itibariyle malın elde kaldığı süreyi hesap eder. İster (kendi) mal(ı) olsun isterse de ticaret maksadı ile o malı satın aldığı mal olsun. Eğer elinde altı ay kalsa, sonra onunla ticaret amacıyla bir mal satın alsa ve bu da elinde altı ay kalsa, o takdirde biri diğerinin yerine geçen o iki mal üzerinden de sene devretmiş olur ve her ikisine de zekât düşer. Bu durumda elinde bulunan malın kıymeti tespit edilir ve onun zekâtını ondan verir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet elinde satın almamış olduğu yahut da ticari olmayan bir maksatla satın almış olduğu bir mal bulunur, sonra o mal ile ticaret amacı ile bir mal satın alırsa, ikinci malı kendisi ile satın almış olduğu o malın elinde kaldığı süreyi hesap etmez, ikinci malı satın aldığı günü hesap eder. Onu satın aldığı günden itibaren sene devrettiği takdirde zekâtını verir. Çünkü birinci mal, hiçbir şekilde zekâtı düşen mallardan değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer ticaret maksadıyla; dinar yahut dirhemlerle ya da zekât düşen davarlardan herhangi bir şey karşılığında bir mal satın alsa ve bu ticaret malını kendisi ile satın aldığı şeyin gününü tespit etmiş ise, o ticaret malı üzerinden onun bedelini ödediği gün itibariyle, üzerinden bir sene geçinceye kadar ona kıymet biçilmez. Sene devrettikten sonra onun zekâtını öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bu mal, elinde altı ay kaldıktan sonra onu dirhemler yahut dinarlar karşılığında satsa, bu mal da elinde altı ay kalsa, onun zekâtını öder ve bu mal onun elinde bir sene kalmış dinar ya da dirhemler gibi olur. Çünkü malda ancak ticaret niyetiyle alınması halinde zekât vacip olur. Bu durumda onun hükmü, tıpkı elinde üzerinden bir sene geçmiş altın ve gümüş hükmünde olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Elinde altı ay süreyle 200 dirhem bulunsa, sonra bunlarla mal alsa, ticaret maksadıyla bir mala dönüştürse yahut da bir ticaret için mal karşılığında sattığı 200 dirheme malik olduğu günden itibaren bir sene geçinceye kadar mülkiyetinde kalsa... Böyle durumlarda 200 dirhemi mülkiyetine geçirdiğinden itibaren yahut da 200 dirhemin zekâtını verdiği günden itibaren üzerinden bir yıl geçse, o takdirde o malın kıymetini dirhem olarak belirler sonra zekâtını verir. Eğer dirhem karşılığında o malı satın almışsa, dinarlar ile ona kıymet biçmez, isterse o beldenin kullandığı nakit çoğunlukla

dinar olsa bile. Onu ancak ticaret maksadıyla bir mal karşılığında satın almışsa, çoğunlukla kullanılan nakit ile ona değer biçer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer o malı dirhem ile satın aldıktan sonra, bu malı kendisi ile satın aldığı dirhemleri mülkiyetine geçirdiği günden yahut zekâtını verdiği günden itibaren üzerinden bir sene geçmeden dinarlar ile satacak olursa, bu da zekâtın verilmesi gereken bir miktarda ise, o malı satın aldığı dirhemlere sahip olduğu günden itibaren zekât vermesi gerekir. Çünkü zekât malda ayni olarak verilmesi caizdir. O halde mal her ne ile satılırsa satılsın, ona zekât düşer. O, malı sattığı dinarların değerini dirhem olarak tespit eder, sonra dirhemlerin zekâtını alır. Nitekim mal karşılığında satılması halinde kıymeti tespit edilir ve ondan zekât alınır. Böylelikle de bir mal olarak kalır, ona kıymet biçilir ve ondan zekât alınır. Dinar karşılığında satıldığı takdirde de dinarların zekâtı dirhem değeri takdir edilerek verilir.

Er-Rebi' dedi ki: Bu hususta bir başka görüş daha vardır: Satıcı, eğer malı dirhemle satın alıp dinarla satacak olursa, bu satış caizdir, fakat ona dirhem ile değer biçmez. Onun zekâtı ise dinarların aynında zekât düşer. Dirhem olarak zekâtlarını vermez, çünkü dirhemler dinarlara bölüşmüş olduğundan onlarda zekât yoktur.

Şafiî'nin *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* görüşünün esası da şudur: Eğer üzerinden bir gün eksiği ile bir yıl devretmiş dirhemler ile dinar satın alacak olsa, ona dinarlarda o dinarlar için tam bir yıl başlayıp devretmediği sürede zekât düşmez. Nitekim inekleri yahut koyunları, deve karşılığında satsa ve kendisinin verdiği malın üzerinden bir gün eksiği ile bir yıl devretmiş olsa, eğer satın aldıkları merada yayılan iseler, satın aldığı tarihten itibaren yeni bir yıl başlatır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse ticaret niyeti olmaksızın bir mal satın alsa, üzerinden bir sene geçsin ya da geçmesin sonra onunla ticaret yapmayı niyet etse, o malı satıncaya ve onun bedeli üzerinden bir yıl devredinceye kadar hiçbir durumda ona zekât düşmez. Çünkü onu satın aldığı zaman onunla ticaret yapmak istemiyordu. Böylelikle tıpkı zekât düşmeyen -satın almaksızın- mülk edinmiş gibi olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ticaret yapmak maksadı ile bir mal satın alsa ve onu yanında alıkoysa, satın aldığı günden itibaren üzerinden bir sene geçmemişse, o maldan dolayı ona zekât düşmez. Ama zekâtını verse daha çok hoşuma gider. Buna açıklık getiren husus ise, onunla ticaret yapmak

isteği ile satın aldığı ve ticaret yapmak istediğine dair niyeti değişmediği sürece zekât vermekle yükümlü olduğudur, fakat onun ticaret isteğine dair niyeti değişecek olursa, bildiğime göre o maldan dolayı ona zekât düşmez. Bu ise yemlemek istediği yayılan davarlardan farklıdır. Çünkü o davarı yemlemek istemediği sürece yayılandan başka bir vasıf kazanmaz, fakat bir malı edinmek ve ticaret için kullanmak niyeti aynı şeydir ve bunlar arasında fark ancak o malın malikinin niyeti ile ortaya çıkar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer ancak 200 dirhem yahut 20 miskal (dinar)a malik ise bu meblağ ile de ticaret amacıyla bir mal satın alsa, o malı üzerinden bir yıl geçtikten sonra yahut onun yanında ya da ondan önce zekâtın vacip olduğu şey karşılığında satacak olursa, o malın zekâtını malı, mülk edindiği günden itibaren verir. Dirhemleri mülk edindiği günden değil, çünkü o dirhemlerin üzerinden durumlarında bir değişiklik olmaksızın bir yıl geçse onlarda zekât olmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Karşılıklarında mal satın almış olduğu mülkiyetindeki dinarlar yahut dirhemler onun elinde birkaç ay kalmış ise, elinde kaldıkları süreyi hesap etmez, çünkü onun elinde bulunuyor iken ona zekât düşmezdi. Fakat ticaret malının senesini onu mülk edindiği günden itibaren hesap eder. Malın zekâtını mülk edindiği günden hesap etmemizin sebebi ise, ticaret yapmak niyetiyle onu satın almasından ötürü zekâtın bizzat onda mülk edindiği günden itibaren senenin devretmesinden ötürüdür ve bu mal zekât düşen mallardan olduğu içindir. Çünkü daha önce açıkladığım gibi; zekât bizzat onda söz konusudur ve ben bu hususta sene başında da sene ortasında da kıymetine itibar etmem, çünkü ona zekâtın düşmesi, zekât verme gününün geldiği günde kıymetinin zekâtının verilmesi gereken bir türden olmasıdır. Bu mal, bu durumda altın ve gümüşe muhaliftir. Nitekim bir kimsenin 20 dinara bir mal satın aldığını farz edelim. Üzerinden bir sene geçtiği gün değeri 20(miskal)den az olursa ona zekât düşmez. Çünkü bu zekâtın malda ve satılması halinde değerinde, dönüştüğünde ve satın aldığı malda olmadığı hususunda gayet açıktır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bizatihi zekâtın kendilerinde vacip olduğu ayni malların dışında olup ticaret için satın aldıkları şeyler arasında köle ve başka mallar olmaları arasında bir fark yoktur. Mesela ticaret amacıyla köle satın alsa ve bu köleler onun yanında iken Ramazan bayramı gelse, Müslüman iseler onların fitrelerini verir. Ticari zekâtlarını ise senelerinin devretmesi halin-

de öder. Eğer müşrik iseler, onların ticaret olarak zekâtlarını verir, onlar sebebiyle fıtır sadakası ödeme yükümlülüğü yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müslüman köle dışında ticaret amacıyla satın aldığı hiçbir köleye fıtır sadakası düşmez. Fıtır sadakası da ticaret malı olarak zekâtın dışındadır. Nitekim fıtır sadakası da nisap miktarı mala sahip olmayan hürler sayısınca da verilir çünkü fıtır, iman adına kimseler için vaz geçilmez bir temizliktir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Dinar yahut ticaret malı karşılığında dirhem yahut da dirhem karşılığında dinar ya da ticaretini yapmak maksadıyla mal satın alsa, bu türden satın aldıklarına mülkiyetine geçirdiği gün itibariyle üzerinden ancak bir sene devrettikten sonra zekât düşer. Tıpkı bir kimsenin on bir ay süreyle 100 dinara sahip olduktan sonra onlar ile 100 dinar yahut 1.000 dirhem satsa, ne öbür dinarlara ne de dirhemlere zekât düşer. Onları mülk edindiği günden itibaren üzerinden bir sene geçince zekâtları verilir. Çünkü bunlarda zekât bizzat kendileri sebebiyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde merada otlayan deve, inek yahut koyun dinar yahut dirhem mukabili yahut koyun deve ya da inek mukabili satın alsa, bu satın aldıklarında onu misliyle yahut ondan başka zekât düşen şey mukabilinde satın aldığı ve mülk edindiği günden itibaren elinde bulundukları halde üzerlerinden bir sene geçmediği sürece onlara zekât düşmez. Satın aldığı şeyin elinde kalanında da istediği kadar kalsın zekât yoktur, çünkü onda zekât bizzat kendisi sebebiyledir, ticaret niyeti ve ondan başka bir sebeple değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Merada otlayan davarı, ticaret amacıyla satın alsa, ondan merada otlayan zekât türünden zekât verir, ticaret zekâtı değil. Merada yayılan davarlara miras, hibe yahut başka bir yolla malik olsa, üzerinden geçen sene itibariyle yayılan davar zekâtını verir. Bu yönüyle ticaretlerden farklıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ticaret amacıyla hurma ağaçları ve bir arazi satın alsa, zekâtını hurma ve ekin zekâtı olarak verir. Hurma ağacı, üzüm bağı dışında ağaçlar bulunan yahut buğday dışında ekin bulunan bir arazi satın alsa, -Ebu Yakub ve er-Rebi'nin dediğine göre bizatihi kendisinde zekât düşenlerden başka şeyler (satın almışsa)- ve bunu ticaret amacıyla almışsa bunların zekâtını ticaret zekâtı olarak verir. Çünkü bunlar bizatihi zekât kendilerinde

verilen mallardan değildir. Bunlar ancak ticaret malının zekâtı gibi zekâtlandırılır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: 'Süs eşyasına da merada otlayan dışında davarlarda da zekât düşmez' diyenlere göre, bu ikisinden birisini ticaret amacıyla satın alsa, bunlara zekât düşer. Tıpkı ticaret maksadıyla satın alınan ticaret mallarına düştüğü gibi.

KIRÂZ (KÂR-EMEK ORTAKLIĞI) MUDAREBE MALININ ZEKÂTI

Şafiî Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi* ki: Bir adam başka bir adama kırâz/kâr-emek ortaklığı olmak üzere 1.000 dirhem verse o da 2.000 değerinde bir mal alıp onu satmadan üzerinden bir yıl geçse, zekât hususunda iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre; malın tamamının zekâtı ödenir, çünkü bu mal, malikinin mülkünden olup kırâz yapanın (emekçinin) o malı, mal sahibine teslim edinceye ve aralarında şart koşmalarına göre paylaşıncaya kadar, onda hiçbir hakkı yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sene geçtikten sonra ya da geçmeden önce o malı satsa ve sene tamamlanıncaya kadar malı paylaştırmasalar yine durum böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet sene tamamlanmadan önce o malı satsa, sermaye sahibine sermayesini teslim edip kârı aralarında paylaşmalarından sonra sene devretse mal sahibinin hem sermayesinde hem kârında zekât vardır. Emekçinin hissesinde zekât yoktur, çünkü o henüz üzerinden bir yıl geçmemiş bir mal kazanmış durumdadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde sermaye sahibinin malını ona geri verip sene geçinceye kadar kârı paylaştırmayacak olurlarsa, sermaye sahibi hem ana sermayenin hem de kârının payının zekâtını verir. Fakat emekçi, ortak olsa dahi zekâtını vermez, çünkü onun o maldaki mülkiyeti sonradan meydana gelmiş bir şey olup mülk edindiği günden itibaren üzerinden bir sene geçmemiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mal satılmaksızın yıllarca kalsa, sermaye sahibi her yılın zekâtını (emekçi) ana malı sahibine geri teslim edinceye kadar ebediyen zekâtını öder. Eğer sermaye sahibine ana malını teslim etmeye-

cek olursa, bu görüşe göre mal, sermaye sahibinin mülkü olup farklı bir görüş bulunmamaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mal sahibi, hür ve Müslüman yahut ticaret yapmasına izin verilmiş bir köle olsa, âmil/emekçi Hristiyan ya da yazışmalı köle olursa, sermaye sahibi ana malını almadığı sürece zekâtını öder. Şayet alacak olursa, malının tamamının zekâtını öder, ancak ondan ne Hristiyan'ın ne de yazışmalı kölenin zekâtını öder. (Sadece kendi payına düşenin zekâtını verir.) İki görüşten daha doğru görüneni budur, en iyi bilen Allah'tır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

İkinci görüşe göre; bir adam, diğerine kırâz/kâr-emek ortaklığı için 1.000 dirhem verse, o da onunla 1.000 dirhem değerinde bir mal satın alıp emekçinin elindeki mal üzerinden o malı satmadan bir sene geçecek olsa, o mala değer biçilir. 2.000'e ulaşmışsa 1.500'ünün zekâtı ödenir. Çünkü bu, mal sahibinin hissesidir. 500'ün zekâtı bekletilir. Üzerinden ikinci bir sene geçtikten sonra 2.000'e ulaşırsa 2.000'in zekâtı ödenir. Çünkü 500'ün üzerinden emekçinin mülkü olduğu günden itibaren bir yıl geçmiş olur. Eğer mal (ın kıymeti) azalırsa zekât olarak birbirleriyle rücu edip hesaplaşmalarını gerektiren herhangi bir şey, mal sahibi için de emekçi için de söz konusu değildir. Şayet ertesi sene 3.000 dirhem değerine ulaşacak kadar artarsa, açıkladığım şekilde 3.000'in zekâtı ödenir. Eğer maldaki artış sadece 100 dirhem ise yarısı emekçiye ait olup emekçiye ait ondabir (1/10) fazlalığın gerçekleştiği günden itibaren üzerinden bir sene geçtiği takdirde zekâtı ödenir. Çünkü emekçinin payı da onda karışık olarak bulunmaktadır. Eğer mal 1.000 dirheme düşünceye kadar eksilecek olursa 1.000 dirhem olarak zekâtı ödenir ve ilk zekât her ikisi için birlikte ödenecek kadar (sınırını) aşmaz, çünkü eğer ikisi aynı malda karışık bulunacak olurlarsa, ikisinden birlikte yahut sermaye sahibinden zekât alırız. Bu da emekçinin Müslüman, hür yahut da efendisi tarafından sermaye emek ortaklığı/kırâz yapmasına izin verilmiş bir köle olması ve ona ait olan mal efendisinin malı olması halinde söz konusudur. Şayet emekçi, zekât düşmeyen kimselerden ise -bir Hristiyan olması gibi- mesele aynı durumda olduğu takdirde bu ticaretteki Müslüman ortağın payının zekâtı ödenir, hiçbir durumda Hristiyan ortağın payının zekâtı ödenmez. Çünkü o ortaklıktaki artış teslim edilecek olursa payı kendisinin olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde eğer emekçi birinci görüşe göre yazışmalı köle olup sermaye Müslüman birisine ait ise Hristiyan

emekçinin payının da diğer görüşe göre yazışmalı kölenin payının da zekâtı ödenmez, çünkü her ikisinin de mallarında zekât düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mesele bu halde olup sermaye sahibi Hristiyan, malı çalıştıran emekçi de Müslüman olsa, 1.000 dirhemlik bir mal satın alıp üzerinden bir yıl geçse ve malın değeri 2.000 dirhem ise üzerinden seneler geçse dahi ona zekât düşmez. Çünkü bu Hristiyan birisinin malıdır ancak emekçi Hristiyan'a anaparasını ödeyecek olursa, o takdirde artanı kendisi ile Hristiyan arasında paylaşılır ve üzerinden bir yıl geçmesi halinde Müslüman emekçinin payının zekâtını ödemekle birlikte Hristiyan'ın payının zekâtını -birinci görüşe göre- ödemez. İkinci görüşe göre ise bunun hesabı yapılır ve bu malda ona zekât düşmez. Üzerinden bir sene geçtiği takdirde, eğer ona o ticaretin artan kârını ödeyecek olursa, o da onun zekâtını tıpkı malda fazlalığının bulunduğu zamandan itibaren üzerinden geçen seneler boyunca zekâtını ödediği gibi öder.

Müslüman ile kâfir arasında malda ortaklık olursa, Müslüman kişi malının zekâtını tek başına kalmış olanın zekâtı gibi verir. Ne ortak olarak ne de davarlarda, nakitte ve başka hususlarda malı (başkasıyla) karışık olanın zekâtı olarak verir, çünkü zekâtta kendisine zekât düşen malın tamamı toplanır, ama zekât düşmeyen malların zekâtta toplanması onun için caiz değildir.

ZEKÂT VE BORÇ

[837] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. Onun Saib b. Yezid'den rivayetine göre, Osman b. Affan şöyle derdi: Bu ay zekât vereceğiniz aydır. Kimin borcu varsa borcunu ödesin ki, malınız zekâtı ödenmek üzere elinizde eksiksiz (başka her hangi bir hak bulunmaksızın) kalsın ve onun zekâtını ödeyesiniz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Osman (ra)'ın bu sözü -yüce Allah en iyi bilendir- 'Bu sizin zekât ödeyeceğiniz aydır' sözü ile malda zekâtın ödeneceği vade gelmeden önce borcun ödenmesinin emredilmesi gibi görünüyor. O bununla: İşte şu ay geçti mi sizin zekât verme vaktiniz gelmiş olur, demiş gibidir. Tıpkı Zülhicce ayı demek gibidir. Oysa hac, Zülhicce ayının birkaç gününün geçmesinden sonradır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adamın 200 dirhemi bulunsa, 200 dirhem de borcu olsa, o 200 dirhemden 200'ün vadesi gelmeden önce bir şeyler ödese yahut da 200 dirhemin üzerinden bir yıllık vade geçmeden önce

sultan ondan ödemesini istese, o da onu ödese ona zekât düşmez. Çünkü sene tamamlandığı sırada parası 200 dirhem değildi.

Dedi ki: Eğer üzerindeki 200 dirhemi ancak üzerinden bir yıl geçtikten sonra öderse, o takdirde ondan beş dirhemi çıkarması bundan sonra sultanın ondaki hakkını geriye kalan ile ödemesi gerekir.

Şafiî dedi ki: Aynı şekilde eğer sultan sene devretmeden onun aleyhinde davada bulunacak olup malını durdursa ve üzerinden sene devredinceye kadar onun borçlu olduğuna hükmetmese onun zekâtını vermesi gerekir, bundan sonra alacaklılarına kalanı öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sene devretmeden sultan onun aleyhine borçlu olduğu hükmü verse, sonra da alacaklılar onu (alacaklarını) kabzetmeden/tahsil etmeden önce sene dolarsa, o malda ona zekât düşmez. Çünkü bu durumda sene dolmadan önce malı elinden çıkıp alacaklıların eline geçmiş olur. Bu hususta ikinci bir görüş daha vardır: Eğer mal telef olsaydı kendi hesabından telef olur ve eğer bunun dışında bir mal sahibi olursa, o takdirde onun bu malı alıkoyması ve alacaklılara başkasından alacaklarını ödemesi gerektiği itibariyle onun da zekâtını ödemesi gerekir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aziz ve celil Allah, malında ona zekâtı vacip kıldığı takdirde o da malından o zekâtı Allah'ın hak olarak tayin ettiği kimselere çıkartıp verir. Allah elbette en iyi bilendir, ancak bana göre bu mal onun elinde -ancak daha önce mal elinde iken- bir kısmının başkasının hakkı olduğu ortaya çıkmasından ötürü o hak edileni verir ve borcunu eğer kendisine ait bir şeyler kalmışsa oradan öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Altın, gümüş, ekin, mahsul ve bütün davarlarda da bu böyledir. Hiçbir durumda bunlar arasında fark gözetmesi caiz değildir. Çünkü bütün bunlar, Rasulullah (sav)'ın niteliklerini belirttiği miktara ulaşmaları halinde hepsinde zekât düştüğü gelen rivayetlerdendir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zekâtı kendilerinden ödenen develerin zekâtı da zekât olarak koyun verilmesi gerekenlerin ve diğerlerinin zekâtı da böyledir. Bir şey karşılığında rehin alınanın onda ne varsa rehin sahibine ait olması, buna karşılık mal sahibinin alacaklılarına ondan artanın ait olması gibidir. Rehin bırakanın halinden daha çok ve sadaka malında icap eden ücretle çalıştırılmış kimsenin ücreti ve diğer hususlar da sene dolmadan önce ödenir.[42]

[42] Borç gibi. (Çeviren)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse bir başkasını koyunlarını, aralarından belli bir ücret vermesi karşılığında otlatmak üzere ücretle tutsa, o koyun ücretle tutulanın mülküdür. Eğer sene dolmadan onu kabzederse, o koyun, onundur; ücretle tutulan işçinin koyunu dışında zekât düşecek kadar koyunu olması hali dışında, o adamın davarlarına zekât düşmez. Eğer işçi, koyununu sene doluncaya kadar almayacak olursa, koyunlarına zekât düşer ve o tek koyuna da zekâttan payı kadar düşer çünkü o (işçi) koyunu ile malı karışmış bir ortaktır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte bu, belli bir hurma ağacının yahut ağaçların hurması karşılığında bir kimseyi ücretle tutması halinde de durum böyledir. Ücretini almadığı sürece durum değişmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet başlı başına var olan ekinin bir miktarı karşılığında ücretle tutulsa, bunun karşılığında icare (ücret akdi) caiz olmaz, çünkü miktarının ne olduğu bilinmemektedir. Nitekim onun satışı da caiz değildir, ancak onun satışının caiz olduğunu ifade eden bir haber gelmiş olması hali müstesnadır. O takdirde onun karşılığında icare caiz olur ve belli bir koyun karşılığında ve muayyen bir hurma ağacı ve ağaçlarının hurması karşılığında yapılmış anlaşma gibi olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Belli niteliklere sahip bir koyun yahut belli nitelikteki hurma karşılığında ücretle tutsa yahut da bir miktar koyun satsa, o koyunlarında da hurmasında da ekininde de zekât düşer. Bu zekât da ücretli tutulana ya da müşteriye kendisinden zekâtın alındığı malından yahut başka şeyden o kimseye ödenmesi gereken o nitelikteki mal da ödenmek suretiyle (zekâtı) alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Borcunu katlayan çok miktarda ticari malının olması ile zekâtı ödenmesi gereken malı dışında bir şeyinin olmaması arasında da fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adamın 200 dirhemi olsa, alacaklıları ona karşı dikilse, kendisi bu paranın üzerinden bir sene geçti dese, alacaklıları hayır üzerinden bir sene geçmedi dese, onun dediği kabul edilir ve o paradan zekât çıkartılır, ondan geri kalan alacaklılarına ödenir. Onların ondan alacakları ister geri kalan kadar olsun ister daha fazlası olsun fark etmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: 200 dirhemden fazla parası olsa ve bunun üzerinden seneler geçtiği halde bunun zekâtını vermedim dese, alacak-

luları onun yalan söylediğini iddia etse, onun sözü kabul edilir ve o parasından geçen yılların zekâtı çıkartılır. Bundan sonra alacaklıları zekâtın ödenmesinden sonra kalanı alırlar. Her zaman için zekât, alacaklıların malından önceliklidir, çünkü zekât o paranın malikinin mülkiyetinden önceliklidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adam 1.000 dirhem karşılığında 1.000 dirhemi yahut 2.000 dirhem karşılığında 100 dinarı rehin bıraksa, durum aynıdır. Rehin bırakılmış dirhemlerin üzerinde rehin alanın borcunun vadesi gelmeden önce yahut da sonra senenin devretmesi fark etmez ve rehin alanın borcundan önce onun zekâtını verir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte zekât verilmesi gereken rehin bütün mallar da böyledir.

ALACAĞIN ZEKÂTI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimsenin alacağı, kendisinin bulunmadığı bir yerde ise, bu tıpkı ona ait bir ticaretin, bir emanetin kendisinin bulunduğu yerde olmaması gibidir ve hepsinde zekât vardır.

Dedi ki: Rasulullah (sav) zekâtı sene devrinde tespit ettiğine göre, malının zekâtını ancak sene devrinde vermesi caizdir, çünkü mala ya zekât düşer ya da düşmez. Mal ancak ya Rasulullah (sav)'ın tayin ettiği gibi olur yahut da o malda zekât yoktur. Bu durumda kazanç olarak elde edilen mal gibi olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adamın bir diğerinden alacağı olsa, üzerinden bir sene geçmekle birlikte mal sahibi borçlunun ve yakınlarının huzurunda ondan onu tahsil edebiliyor ve borçlu da bunu inkâr etmiyor, ayrıca herhangi bir haddi aşmaya mecbur bırakmıyorsa, o takdirde o alacağını ya ondan alması yahut zekâtını ödemesi gerekir. Nitekim emanet hususunda da üzerindeki yükümlülük aynen böyledir. Mal sahibi ister hazır bulunsun, ister bulunmasın, eğer o malı kendisinden ancak korku yahut da aleyhinde dava açtığı takdirde onu iflasa götürmekle alabiliyorsa, borçlu kişi de hazır bulunmuyorsa o takdirde onda kalan miktarı alacağını kabzetme imkânını bulacağı vakte kadar hesap eder. Alacağını kabzettiği takdirde üzerinden geçen yıllar kadar zekâtını öder. Bundan başkasını yapamaz. Bizzat kendisinin ele geçiremediği, kendisi adına başkası tarafından ele geçirilemeyen, bir adama ait bulunan, hazır olmayan davarların durumu da böyledir. Emanet bıraktığı mal ile gömüp de yerini unuttuğu mal da aynen böyledir, hiçbir farkı yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet bir ticarette kullanılıp yanında bulunmayan ama bir vekili olduğu yerde kabz edebiliyorsa, bulunduğu yerde ona kıymet biçer ve zekâtı ödenir. Bunun dışında bir şey yapamaz. Gömülü ve alacak malların durumu da böyledir. 'Zekâtını ödemekten başka bir şey yapamaz' dediğim her bir husus onun üzerinden sene devretmiş olması ve ona imkânının bulunması ile sınırlıdır. Eğer malına ulaşamadan önce ve sene devrettikten sonra malı telef olursa, ama bundan önce zekâtını ödeme imkânını bulmuşsa, o malın zekâtını ödemek üzerine borç kalır. Bu da yeri bilinip de zekâtı ödenmeyen her bir mal için böyledir. 'Onun zekâtını öder' dediğim her bir şeyin de zekâtını o malı kabzetmeden önce ödemesi gerekmez. Şayet malı kabzedemeden önce telef olursa, bundan önceki zekâtı hususunda tazminat ödeme sorumluluğu yoktur. Çünkü zekâtı ödenmesi gereken ayni mal, zekâtı ödeme imkânını bulamadan önce telef olmuştur.

Şafiî dedi ki: Bir mal gasp edilse, -gasp edenin elinde onu eline geçirme gücünü bulamayacağı kadar bir süre kalsa, sonra o malı alsa- yahut da onun bir malı suya batsa ve bir süre denizde kaldıktan sonra o malda tasarrufta bulunma imkânını elda etse yahut bir malı gömüp yerini unutsa ve nerede olduğunu bilemese, sonra onda tasarruf imkânına kavuşsa bu mal hakkında ancak şu iki görüşten birisi caizdir:

Birinci görüş: Geçen zaman sebebiyle onun üzerine bir zekât düşmez. Onu kabzettiği takdirde de kabzettiği günden itibaren üzerinden bir sene geçmedikçe zekât düşmez. Çünkü bu durumda onun o mala ticaret ve borç hususunda geçmişte imkân sahibi olduğu gibi bir imkâna sahip değildi.

İkinci görüş: Mal esenl[illegible] ulaşınca ona zekât düşer, çünkü onun o mal üzerindeki mülkiyeti üzerinden [illegible]en sebeplerden ötürü zail olmamıştır.

Er-Rebi' dedi ki: Son görüş bana göre iki görüşün daha sahih olanıdır, çünkü malı gasp edilen yahut suda batan kimsenin o mal üzerindeki mülkiyeti sona ermez. Ayrıca bu Şafiî'nin *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* de görüşüdür.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ayrı şekilde bir adamın üzerinde aslı itibari ile teminat altında olan bir malı yahut bir emaneti bulunsa, o da bunu inkâr etse, bu hususta ona karşı elinde bir delili bulunmasa ya da delili bulunmakla birlikte hazır olmadığı için herhangi bir suretle olursa olsun, onu o kişiden almaya gücü yetmiyorsa;

Er-Rebi' dedi ki: O malı ondan alabildiği takdirde üzerinden geçen seneler için zekâtını öder. Şafiî'nin *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* sözünün manası budur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişiye ait bir mal kaybolsa, bir adam onu bulsa yahut onun bulunduğunu bilmese ya da bulunmamakla birlikte (hükmünün) bunun gibi olması da mümkündür. O malda, hiçbir durumda, üzerine zekât düşmemesi de mümkündür. Çünkü malı bulan bir kimse bir sene sonra -sahibi malını almak üzere ona gelmesi halinde ödemesi şartıyla- o mala malik olur. Bu mana itibari ile bundan önceki bahisten farklıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: 'Zekâtını ödemesi gerekir' dediğim kabzettiği her bir alacağın zekâtını, onun benzerinde zekât düşüyorsa, geçmiş zamandaki zekâtını öder. Bundan sonra ondan ne kabzederse, kabzettikçe böyle yapar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Buluntuyu bir sene tanıttıktan sonar[43] ona malik olsa, üzerinden zekâtını ödemeksizin yıllar geçse, sonra o buluntunun sahibi gelse, onu bulana zekât düşmez. Bu kadının mehri gibi değildir, çünkü bu kimse bu buluntuya sahibi gelinceye kadar asla malik olmuş değildir. Eğer o buluntunun zekâtını, buluntu malın kendisinden öderse tazminatını sahibine öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sahibi tarafından tanınan buluntuya zekât düşmediği yahut da nitelendirdiğim şekilde başkasının elinde kaldığı süre zarfında, zekâtını ödemekle yükümlü olduğu ile ilgili görüş, zekâtın bir yıldan sonra buluntuyu bulanın elinde kalması halinde (bu süre zarfında) düşmeyeceği anlamındadır. Çünkü o buluntuyu bulanın ondan yemesinin ona mübah kılınmış olması, rızası dışında gerçekleşmiştir. Ya da (başka bir cihetten) ondan dolayı ona zekât düşer, çünkü bu onun malı (gibi) dir.

'Kabzedilen her bir alacak ile ilgili olarak ona zekât düşer', dediklerimin zekâtını -mislinde zekât düşüyorsa- geçmiş için de öder. Ondan bir şey kabzettikçe böyle yapar. Şayet ondan mislinde zekât düşmediği bir şey kabzedecek olup onun ayrı bir malı varsa, bunu ona ekler. Değilse onun hesabını yapar. Şayet

[43] Buluntu mal ile ilgili hükümlerden birisi de bulduğu mala dair mescid ve benzeri toplantı yerlerinde bir mal ya da hayvan vs. bulunduğunun ilan edilmesidir. Gelip niteliklerini ve ayırıcı özelliklerini söyleyip o malın kendisine ait olduğuna dair kanaat hâsıl olduğu takdirde mal o kimseye teslim edilir. Buna "buluntu malın tanıtılması" denilir. (Çeviren)

onunla birlikte zekât ödenmesi gereken bir miktar kabzedecek olursa, onun üzerinden geçen seneler için de zekâtını verir.

ÖDEDİĞİ ZEKÂTI -HAK SAHİPLERİNE ULAŞMADAN- TELEF OLANIN DURUMU

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, senesi dolmadan önce, malının zekâtını hesaplasa ve onu ödemesi gereken kimselere ödeyemeden önce telef etse, zekâtını vermiş olmaz. Malının zekâtının vadesi geldiği vakit elinde bulunan malının zekâtını verir ve bütün bu hususlarda telef olan malı, onun aleyhine olarak hesaba katılmaz. Bütün bu hususlarda -eğer varsa- ekin ile diğer mahsuller arasında da fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Vade geldikten sonra, zekâtını çıkarsa ve hak sahiplerine ödemeden telef olsa -eğer bu hususta bir kusuru yoksa- telef olan onun aleyhine hesap edilmez; fakat zekâtının yerini tutmaz. Çünkü bir kimse, eğer bir ödeme yükümlülüğü ile karşı karşıya kalacak olursa, onu kendisinden alacaklı olana ödemediği sürece ondan kurtulamaz. -Sözü geçen kusur ise vadesinin dolmasından sonra onu hak sahiplerine ya da yetkili kişiye ödemeyip geciktirmesidir. -

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sonra malının geri kalanına bakar. Eğer geri kalanında zekât düşüyorsa, zekâtını öder. Geri kalanına zekât düşmüyorsa zekâtını vermez. 20 dinarın zekâtı olarak yarım dinar ödeme zamanı geldiği halde o yarım dinarı vermek üzere ayırmakla birlikte hak sahiplerine onu ödemeden önce telef olursa, geriye 19,5 dinar kalmış olur ve bunda ona zekât düşmez. Şayet 21,5 dinar olup onun zekâtını vermek istese, o takdirde, 20 dinar için yarım dinar, 20 dinardan geri kalan miktar için de kalanın ondabirinin (1/10) çeyreğini (kırktabirini: 1/40) öder, çünkü dinar, dirhem ve yiyeceklerin tamamından zekât düşen miktardan fazlasında hesabına göre zekât düşer. Eğer ödeyeceği zekât telef olursa, geriye de 20 dinar ve fazlası kalmışsa, geri kalanın ondabirinin (1/10) çeyreği hesabıyla (kırktabir: 1/40) zekâtını öder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yerden yetişenlerde, ticaret mallarında ve bunun dışında zekâtı ödenecek mallarda ve davarlarda da bu böyledir, ancak davarlar sayı ile olmaları itibari ile bu hususta farklıdırlar. İki sınır arasında davarların zekâtı affedilmiştir. Kendisi yolculukta olduğu halde üzerinden sene geçecek olup pay hak edenleri bulamaz yahut da bir şehirde bulunup zekâtı

hak edenleri aradığı halde, o esnada zekâttan pay hak eden bir kimse bulamazsa yahut hapse atılır ya da kendisinin malına ulaşmasına engel olunursa, bütün bu hususlar onun için bir mazerettir, bunlardan ötürü kendisi kusurlu davranmış sayılmaz. Sene geçtikten sonra malından telef olan miktar, zekât onun aleyhine hesaba katılmaz. Tıpkı sene dolmadan önce telef olanın hesaba katılmadığı gibi.

Şayet hapsedildiği takdirde, güvendiği bir kimse, imkân bulup ona bunu yapmasını emretmezse yahut da zekâttan pay hak eden kimseleri bulmakla birlikte, imkânı varsa bu işi az ya da çok geciktirerek malın varlığı ve hak sahiplerinin bulunması halinde onlara (zekâtı) vermezse, o kişi kusur işlemiş olur.

Malından telef olanın zekâtını yine malından kalandan ödemesi gerekir. Sanki onun 20 dinarı varmış da zekâtını ödeme imkânı bulduğu halde onu geciktirmiş ve 20 dinarı helak/telef olmuş gibidir. Bu durumda onun yarım dinar zekât borcu olur, bunu bulduğu zaman öder. Şayet onun, zekâtını ödemesi mümkün olan bir malı var ve fakat bunu yapmayacak olursa ve yıllarca tehir ederse ve ona zekât ödemesi icap ettiği halde zekâtı vermeyip elindeki de telef olursa bu hususlaki kusurundan ötürü onun zekâtını öder. Eğer onun 100 koyunu olup, bunlar elinde üç yıl kalıp üçüncü yılında bunların zekâtını ödeme imkânı bulacak olursa, o üç yılın zekâtını öder. Eğer üçüncü yılda o zekâtı ödeme imkânını bulamayıp sonunda telef olurlarsa üçüncü yılda ona zekât düşmez, fakat zekâtlarını ödemekte kusurlu hareket ettiği diğer iki sene için onların zekâtını öder.

SAHİBİNİN ELİNDE ÜZERİNDEN YILLAR GEÇEN MAL (IN ZEKÂTI)

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bir adamın mülkiyetinde beş devesi olup üzerlerinden yıllar geçtiği halde, zekâtlarını ödemezse, sadece bir yılın zekâtını ödemekle yükümlüdür. Çünkü zekât; aynî olarak kendi varlıklarındadır. Eğer sene içinde bu zekâttan olmak üzere bir koyun çıkacak olursa, onun zekât düşen beş devesi kalmamış olur.[44]

Er-Rebi' dedi ki: Bu hususta bir görüş daha vardır: Ona yanında yıllarca kalmış bulunan her beş deve için yanında kaldığı her bir yılda zekâtını her bir yıl için bir koyun olarak eda etmekle yükümlüdür, çünkü o, bu develerin zekâtını onların dışındaki bir türden çıkarıp vermektedir.

---

[44] Çünkü beş deveye düşen zekât bir koyundur. O da verilmiş bulunmaktadır. (Çeviren)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde onun kırk koyunu yahut otuz ineği yahut yirmi dinarı yahut 200 dirhemi bulunsa, bunların bir yıl için zekâtlarını verir, çünkü bunların zekâtı onun mülkiyetinin dışında ve onun elinde. Gasp edilenin tazminatının verilmesi gibi hak edenler için teminat altındadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Altı devesi olup bunların üzerinden üç yıl geçse ve bu develerden bir tanesi iki koyun ya da fazlası ediyorsa, bunların zekâtlarını öder çünkü onlardan bir deve iki koyun yahut daha fazlası karşılığında gidecek olsa, yine onun yanında zekât düşen beş devesi bulunur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Adamın kırk iki koyunu yahut 21 dinarı bulunsa ve bunun üzerinden üç yıl geçse, koyunlardan üçü (zekât olarak) alınır, çünkü iki koyunu gitse dahi geriye kırk koyunu kalır ve bir koyun zekât düşer. Dinarların zekâtı da ondan 1,5 dinar ile fazlasının payına düşen kadarı alınır, çünkü zekât (verilen miktar) gider ve elinde zekât düşen bir miktar kalmaya devam eder. Aynı şekilde senenin başında onun kırk koyunu varken sonradan bir koyun artsa, üzerinden ikinci bir yıl geçip koyunlar bu durumda kırk bir tane ise, üçüncü senede bir koyun daha artsa ve üzerinden koyunların sayısı kırk iki olduğu halde bir sene daha geçse, bunlarda üç koyun zekât vardır. Çünkü her bir sene geçtikçe mutlaka bu koyunların sahibi kırk koyuna malik bulunuyor.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Buna göre, bu kabilden olanların hepsinde zekât vardır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Adamın kırk koyunu olup üzerinden yıllar geçtiği halde artmazsa, benim daha hoşuma giden üzerlerinden geçen yıllar hesabı ile zekâtlarını ödemesidir. Eğer onun üzerlerinden üç yıl geçmekle birlikte sadece kırk koyunu varsa, onu üç koyun ödemeye mecbur edebileceğimiz hükmü benim için açıklık kazanmış değildir.

Er-Rebi' dedi ki: Develerin sayısı beşi bulup üzerlerinden pek çok yıl geçecek olursa, her bir yılda ona bir koyun düşer, çünkü zekât bizzat deve türünden verilmemektedir. Onların dışındaki bir türden verilmektedir. Develer de zekâtın bizzat kendilerinde zekât olarak düşmesi/vermesi bakımından koyunlardan farklıdırlar.

ZEKÂT DÜŞEN MALDA ALIŞVERİŞ

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bir adam bir diğerine fasit bir alışveriş ile 200 dirhemi beş dinara satsa ve bu miktar müşteri-

nin elinde bir ay kaldıktan sonra satıcının onlara malik olduğu günden itibaren bir sene üzerlerinden geçse, onlara satıcının malından zekât düşer ve bunlar satıcıya geri verilir. Çünkü bunlar onun mülkiyetinden o fasit alışveriş ile çıkmış olmaz. İşte zekât düştüğü halde fasit bir satış ile satılan davar ya da başka türden olsun, her malın durumu böyledir. Bunların zekâtı birinci malikin mülkünün esasına göre ödenir, çünkü böyle bir mal onun mülkiyetinden çıkmamıştır.

Eğer satıcı, bunu üç günlüğüne muhayyerlik şartı ve sahih bir satış ile satmış ise, müşteri de onu ister kabzetsin, ister kabzetmemiş olsun, satıcının o malı mülk edindiği günden itibaren bir sene devrederse, ona zekât düşer. Çünkü henüz onun üzerinden sene geçmeden satıcının mülkiyetinden tamamen çıkmamıştır. Onu satın alan kimsenin ise, zekât sebebiyle maruz kaldığı eksilmeden ötürü geri vermek hakkı vardır. Muhayyerlik şartının, hem satana hem satın alana ait olması halinde de durum böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet muhayyerlik yalnızca müşteriye ait olsa, müşteri de üzerinden bir sene geçtikten sonra alışverişin geçerli olmasını tercih etse, bu hususta iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre, satıcıya zekât düşer, çünkü satış, sene dolmadan ve hiçbir durumda o malın mülkiyetinden çıkması tamamlanmamıştır.

İkinci görüşe göre, zekâtını ödemek müşteriye aittir, çünkü sene onun mülkiyetinde iken devretmiştir. Onun ise sadece dilediği vakit satan için söz konusu olmamak üzere geri vermek muhayyerliği vardır.

Er-Rebi' dedi ki: Aynı şekilde, birinin bir cariyesi olsa, müşterinin muhayyerlik günlerinde o cariye ile cima etme hakkı vardır, satıcının yoktur. Bunun gibi; mülkiyetin çoğunluğu müşteriye ait olduğundan ötürü satın aldığı ve kabzettiği günden itibaren üzerinden bir yıl geçtiği takdirde ona zekât düşer ve zekâtı satıcıdan kalkar, çünkü bu mal, sahih bir satış ile onun mülkiyetinden çıkmış olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişi, zekâtın düştüğü bir mal türünü sene devretmesinden bir gün önce -satıcının o malda bir günlük muhayyerlik hakkı bulunsa-, bir gün sonra da satışın geçerli olmasını tercih etse ve bu yılın geçmesinden sonra gerçekleşse, o mala zekât düşer. Çünkü satış, onun mülkiyetinden çıkmadan önce senesi devretmeden tamamlanmamıştır. Müşteri de zekâtın -ondan bir eksikliğe sebep olması dolayısıyla- o malı geri vermek hakkına sahiptir. Eğer satıcı, sene tamamlanmadan önce satışın geçerli olmasını

tercih ederse, o mala zekât düşmez, çünkü satış senesinin devretmesinden önce tamamlanmıştır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte zekâtın kendisine düşmesinden önce de sonra da satmış olduğu her tür mallarda dinar, dirhem, davar olsun hiçbir fark olmaksızın durum aynen böyledir ve aralarındaki fark sebebiyle de ona bir sorumluluk yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: (Kişi), dinarları dirhemlerle yahut dirhemleri dinarlarla, inekleri koyunlarla, inekleri ineklerle ya da koyunları koyunlarla, develeri develerle yahut koyunlarla satsa veya değiştirse, bütün bunlar arasında herhangi bir fark olmamak üzere bunların hangisini senesi devretmeden önce satacak olursa, bunlarda satıcıya zekât düşmez. Çünkü o mal elinde iken üzerinden sene devretmemiştir. Satın alana da o malı mülk edindiği günden itibaren sene devretmeden zekât düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Deve yahut altın, deve ya da altın karşılığında ya da bunlardan başka şeyler karşılığında malın bizzat kendisi elinden çıkması arasında hiçbir fark yoktur. Buna göre bir adam, bir diğerine meyvesi bulunan bir hurma ağacı yahut ağaçsız hurma satması arasında da fark yoktur, çünkü zekât, ağaca değil hurmaya düşer. Müşteri, hurma ağacında olduğu halde mahsulü mülk edinecek olursa yahut da sahih tek başına satın alır ya da ona hibe edilip onu kabzederse yahut o malın kendisine ait olduğuna dair lehine ikrarda bulunulursa veya bu ona sadaka olarak verilirse yahut ona vasiyet edilirse yahut mülk edinme şekillerinden hangi türden olursa olsun, mülk edinmesi, onun için sahih olup bu mahsulün kırmızılaştığı yahut sarardığı görülmeden önce bu meyveyi sahih olarak mülk edinirse ve bu, olgunlaşıncaya kadar (ağacında) bırakması şartıyla o meyveyi satması helal olduğu bir zamanda olursa, zekâtı onun son malikine düşer. Çünkü zekâtının ilk vakti onun kırmızılaştığının yahut sarardığının görülmesidir. Bu durumda mahsul tahmin edilir, sonra bu (zekât miktarı) hurma olarak alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer o mahsulde kırmızılık yahut sararma görüldükten sonra mülk edinirse, zekât hurma halinde ilk malikinin malından verilir. İsterse son malik zekâta malik olmamış olsun ve o mülk edinmeden önce mahsulü; ister tahmin edilmiş olsun ister edilmemiş olsun (fark etmez).

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mahsulü hangi şekilde mülk edinirse edinsin, zekât yoluyla da olsa başka bir yolla da olsa hüküm farklılık göter-

mez. Bir tek şekil müstesna. O da şudur: Mahsulü olgunlaşacağının anlaşılmaya başlamasından sonra satın alması halidir. Bu durumda mahsulde öşür yükümlülüğü devam eder. Mahsulü satışı münfesih/geçersiz olur. Tıpkı birisine birisi kendisinin diğeri başkasının iki köle satması halinde satışın fesh olacağı gibi. Fakat başkası sahih olmamak üzere sadece şu şekli sahih olur: Eğer ona pınar ile yahut yağmur suyu ile sulanıyorsa, mahsulün ondadokuzunu (9/10) satması ve eğer kova ile sulanıyorsa mahsulün ondadokuzbuçuk (9,5/10) unu satması şartı ile caiz olur. Ayrıca -satıcının başkaca bir malı yoksa- beş veskten aşağı mahsulün tamamını satması da satış sahih olur.

Şayet zekât tahsildarı, haddi aşarak zekât düşmeyen şeyden alırsa ve zekât düşenden de daha fazla olarak hakkından fazlasını alırsa, bu durumda müşteri, satıcıya rücu etmez ve bu müşterinin karşı karşıya kaldığı bir haksızlık olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birisinin beş vesk mahsulü bulunan bir bahçesi bulunsa, meyvesini olgunlaşacağı görüldükten sonra bir yahut iki kişiye satsa, buna tıpkı satıcının kendi malında anlattığım şekilde zekât düşer. Eğer olgunlaşacağı görülmeden önce onu satsa, bir yahut ikisinden devşirmeyi şart koşmazsa, o mahsulde zekât vardır, bunun satışı da fasittir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müşteri, mahsulün tamamını tüketse, bu sefer bahçenin sahibi zekâttan sorumlu olur. Eğer iflas ederse, onun satın almış olduğu kıymeti üzerinden ondabirini (1/10) satın alır ve geri kalanını da bahçe sahibine geri verir. Şayet satıcı iflas etmemişse, ondabirini (1/10) ödemekten o sorumlu tutulur. Çünkü telef olmasına o sebep olmuştur. Eğer müşterinin alacaklıları varsa ve telef ettiğinin bedeli öşürden olup misli bulunmuyorsa, onun on tanesinin misli de zekâtın alınacağı gün yirmi ediyorsa, bu sefer on ile öşrün yarısını satın alır, çünkü tükettiği öşrün değeri odur. Bu da alacaklıların değil ona aittir. Zekât toplayıcısı olan kişi de bahçe sahibinin üzerinde geri kalan on payın sahibi kimselerin yerine geçecek bir alacaklı olma hakkı vardır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bahçe sahibi, beş vesk olan mahsulünü, olgunlaşacağı ortaya çıkmadan önce, iki adama kendileri mahsulü vermek şartı ile satsa, bu satış caiz olur. Eğer olgunlaşacağı belirmeden mahsulü koparırlarsa, onda zekât yoktur. Şayet olgunlaşacağı ortaya çıkıncaya kadar derlemezlerse, ona zekât düşer. Bahçe sahibi onlardan mahsulü koparmalarını isteyecek olursa, biz de aralarındaki alışverişi feshederiz, çünkü onda zekât vacip olduğundan mahsulün toplanıp zekâtın engellenmesi caiz değildir. Zira zekât,

ehil olanların hakkıdır. O haliyle de zekât alınamaz. Rasulullah (sav)'ın zekâtı aldığı halde de değildir. Satın alanın, satan üzerinde mahsulü toplamayı şart koşmuş ise hurma ağaçlarındaki meyveyi alma hakkı yoktur ve böyle bir alışverişte feshedilmesinden başka da çare kalmamıştır. Eğer satıcı, mahsul toplanıncaya kadar ağaçta bırakılmasına razı olursa, iki müşteri de buna razı olurlarsa satıcıya rücu edip ondabiri (1/10) (ödenen zekât miktarını) geri almazlar. Çünkü, satın alanlara satmış olduğu mahsulün tamamını, mahsule öşür düşmüyorken, kabzetmelerine imkân vermiştir. Ödenmesi gereken öşrü, zekât olarak vermek onlara düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer mesele bu şekilde olup satın alanlar da olgunlaşacağı ortaya çıkıncaya kadar kendi haline bırakırlarsa, satan da bırakılmasına razı olmakla birlikte müşteriler buna razı olmazlarsa, buna dair iki görüş vardır:

Birinci görüş: Mahsulü dalında bırakmaya mecbur edilirler ve onda icap eden zekât sebebiyle satış feshedilmez.

İkinci görüş: Satış feshedilir, çünkü satın alanlar, mahsulü koparmayı şart koşmuşlardır. Sonra bu, o mahsulde zekâta hak kazanılması sebebiyle koparılması caiz olmayan bir hale gelmiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İki müşteriden birisi, mahsulün bırakılmasına razı olur diğeri buna razı olmazsa, birinci görüşe göre, onu bırakmaya (satın alanlar) mecbur edilirler. Diğer görüşe göre, razı olmayanın payına düşen kadarı feshedilir, razı olanın payı kalır ve bu mahsulün yarısını satın almış bir adam gibi olur. Mahsulün bırakılmasına razı olduktan sonra devşirilme zamanından önce koparmak isterse, ne tamamını koparabilir ne de alışverişi feshedebilir. Eğer bir defa o geri çevirmekten vazgeçerse, artık ondan sonra onu geri çevirme hakkı olmaz. Bütün bu hükümler, mahsulü olgunlaşacağı belli olmadan önce; (her alıcının hissesi tayin edilmeksizin) satılması halinde söz konusu olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adamın beş vesk mahsulü olan bir bahçesi olsa, bir adama muayyen bazı hurma ağaçlarını satsa, bir başkasına da olgunlaşacağı ortaya çıktıktan sonra muayyen bazı hurma ağaçlarını satsa, mahsulde ondabir (1/10) zekât düşer, satış da feshedilir. Onların her birine ondadokuzunu (9/10) satması hali müstesna. Eğer bu satış; mahsulün olgunlaşacağının ortaya çıkmasından önce, koparmaları şartı ile bu alışveriş yapılmışsa, onun bir kısmını koparıp bir kısmını da olgunlaşacağı görülünceye kadar bıra-

kırlarsa, geri kalanında beş vesk varsa, ona sadaka/zekât düşer. Bunda alışveriş meselesi -bundan önceki meselede- anlattığım gibidir. Eğer mahsulün geri kalan kısmı beş vesk etmiyorsa, satış caizdir, feshedilmez ve satıcının da her iki alıcının da mahsulü koparmamalarını gönül rızası ile kabul etmesi hali dışında mahsulü koparmaları istenir.

Satın alan iki kişi, mahsulün olgunlaşacağı ortaya çıktıktan sonra, mahsulü toplayıp bu mahsul beş vesk yoktu derlerse, yeminleriyle birlikte bu sözleri kabul edilir, bu durumda alışveriş feshedilmez. Eğer herhangi bir hususa dair bir beyyine ortaya konulursa, o takdirde beyyineye göre amel edilir. Eğer beyyine gösterilemiyorsa o vakit bu hususta üzerinden zekâtı düşüren yahut bir kısmını düşüren hususlarda mal sahibinin sözü -söylediğinin aksine bir beyyine ortaya konulamazsa- kabul edilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer ondan zekâtı ya da bir kısmını düşürecek bir husus ile bir beyyine/delil ortaya konulmakla birlikte kendisine zekâtın düştüğünü ispat eden yahut daha fazlasını ödemesi gerektiğini ispat eden bir ikrarda bulunursa, onun dediğini kabul ederim. Çünkü onun beyyinesini ancak kendisinden yükümlülüğü kendisi ile kaldıracağı hususlaki iddiası gibi olduğu takdirde kabul ederim. Eğer o, beyyineyi yalanlayacak olursa, kendi aleyhine fazlalıkta onun dediğini kabul ederim ve bu onun aleyhine beyyinesinden daha sağlam bir ispattır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bahçe adama ait ise, meyvesinin çıkmasından kızardığı görülünceye kadar meyvesini koparmasına engel olunamaz. Fakat meyvesinde kızarıklık görülürse, miktarı tahmin edilebilecek hale gelinceye kadar, koparması yasak olur. Tahmin edilmeden önce ve kızardığının görülmesinden sonra mahsulü koparırsa, kestiği miktar ile ilgili -tamamını söz konusu etse dahi- yemini ile birlikte sözü kabul edilir. Onun söylediklerinin aksinin yaşadığı bölgedeki ahalinin beyyinesi ile bilinmesi hali müstesnadır. O takdirde bu hususta beyyineye göre ondan (zekât) alınır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onun delili yahut sözü kabul edilecek olursa, kendi bahçesinin hurması dışında, vasat hurmaya göre sorumlu tutulur. Ta ki ondan ondabiri (1/10) alınıncaya kadar. Onun parasal değeri ondan alınmaz.

Şafiî dedi ki: Bu hüküm, onun mahsulünün tahmininin yapılmasından sonra, onu tüketmiş ise, o takdirde ortalama mahsulünün benzeri bir hurma ödemekle sorumlu tutulur.

BİR TOPLULUĞUN BİR MALA MİRASÇI OLMALARI

Bize er-Rebî' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bir topluluk, bir bahçeye mirasçı olup onu paylaştırmazlarsa, tamamının mahsulünde beş vesk bulunuyorsa, onlara zekât düşer, çünkü onlar malları birlikte bulunan ortaklar olup tek kişinin sadakası gibi/zekâtı gibi sadaka verirler.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet bahçeyi meyveli haliyle paylaştırırlarsa, bu sahih olur. Eğer paylaştırma meyvenin (hurmanın) sararması ya da kırmızılığı görülmeden gerçekleşirse, kendisine düşen payda beş vesk bulunmayana sadaka düşmez, payında beş vesk bulunana sadaka/zekât düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Meyvede, sararma ya da kızarmanın görülmesinden sonra paylaştıracak olurlarsa, bir kişiye aitmiş gibi hepsinin bir sadakası/zekâtı verilir. Eğer tamamında beş vesk bulunuyor ise, ondan sadaka alınır. Çünkü sadakanın söz konusu olduğu ilk yer, bahçenin mahsulü, ister tahmin edilmiş olsun, ister edilmemiş olsun; kızarıklık yahut sararmanın görülmesi halidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birisi dese ki:

- Aslında sana göre davarların, altın ve gümüşün zekâtının ilk ve son düştüğü tarih zekât tahsildarı söz konusu olmamak üzere sadece sene başı iken tahminleri yapılan hurma ve üzümün zekâtının alınması için nasıl bir ilk ve son zaman tespit ettin? Ona -yüce Allah'ın izniyle- şöyle denilir:

- Rasulullah (sav) için üzüm ve hurma meyvelerinin tahmini olgunlaştığı zaman yapıldığından bunların ancak bunlara zekât düşmediği bir vakitte tahminlerinin yapıldığını ve zekâtlarını da kuru hurma ve kuru üzüm olarak tahsil edince, bunun da bunlardan zekâtın vacip olacağı son zamanın ise -az önceki açıklamaya uygun olarak- kuru hurma yahut kuru üzüm haline geldikleri zaman olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

- Eğer bunun benzeri nedir? derse şöyle denilir:

- Haccın bir başlangıcı ve iki sonu vardır. İki sonunun birincisi cemreye taş atmak ve tıraş olmaktır. Sonunun ikincisi ise cemreden ve tıraştan sonra Beyti ziyaret etmektir. Fakat umre, oruç ve namaz böyle değildir. Bunların hepsinin sadece bir ilk ve sonları vardır. Bunların hepsi de Rasulullah (sav)'ın sünnetinde tespit ettiği üzeredir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer ortaklar paylaştırmakla birlikte mahsulün sarardığı da kızardığı da görülmüyorsa, sonra onların her birinin hakkının bilinmesi için de onun üzerine kura çekmezlerse ya da onların her birinin kendi hakkını bilmesi için mahsulün sarardığı ya da kızardığı görülünceye kadar karşılıklı razı olmazlarsa, o mahsulde bir kişiye aitmiş gibi zekât düşer. Çünkü paylaştırma ancak o malda sadakanın/zekâtın vücubundan sonra tahakkuk etmiş olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu hususta kabul edilecek söz, mal sahiplerinin mahsullerini sarardığı yahut kızardığının görülmesinden önce paylaştırdıklarına dair söyleyecekleri sözdür. Bu hususta bundan farklı bir delilin ortaya konulması hali müstesna.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bahçe(nin) mahsulü beş vesk olup iki kişi paylaşırsa, onların biri, biz bunu mahsulün kızardığı yahut sarardığının görülmesinden önce paylaştırdık dese, diğeri, hayır görüldükten sonra derse, o takdirde bu bağı sadakanın verilmesi gereğinden sonra paylaştırdıklarını ikrar edenin payından ona düşen kadarıyla sadaka alınır. Fakat bu ikrarı yapmayanın payından alınmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer iki ortak, araziyi ve hurma ağaçlarını dışarıda bırakarak olgunlaşacağı belirmeden önce mahsulü paylaştıracak olurlarsa, bu paylaştırma fasittir ve onlar bunda ilk mülkiyetleri üzere kalırlar.

Dedi ki: Eğer olgunlaşacağı belli olduktan sonra onu paylaşırlarsa, o takdirde her iki durumda da bir tek kişiye düşer gibi zekât düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, bir bahçeye mirasçı olup mahsul verirse yahut da miras yolu olmadan bahçesi mahsul vermeye başlarsa, o zaman bahçenin meyvesinden zekât alınır. Aynı şekilde bir miktar davara yahut altın ya da gümüşe mirasçı olur, fakat bunu bilmezse ya da bilip de üzerinden bir yıl geçerse, zekâtı alınır. Çünkü üzerinden bir yıl geçmiş olduğu halde, o onun mülkünde kalmıştır. Bilgisi olmaksızın malik olduğu (her) şey böyledir.

SADAKA HUSUSUNDA İNSANLARA HAKSIZLIĞIN TERK EDİLMESİ

[838] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Yahya b. Said'den haber verdi. O, Muhammed b. Yahya b. Habbân'dan o, el-Kasım b. Muhammed'den o, Nebi (sav)'ın zevcesi Âişe (r.anha)'dan şöyle riva-

yet etti: Ömer b. el-Hattab (ra)'ın önünden zekât koyunlarından bazı koyunlar geçirildi. Koyunlar arasında sütü sağılmamış memeleri dolu bir koyun gördü. Ömer: Bu koyun neyin nesidir? dedi. Onlar, zekât olarak alınmış bir koyundur, dediler. Ömer: Bu koyunu sahipleri gönülleri hoşluğuyla vermiş olamazlar. Sakın insanları fitneye düşürmeyin. Müslümanların mallarının iyilerini almayın, sağmal olanları almaktan uzak durun.[45]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte Ömer, o koyun sahiplerinin onu gönül hoşlukları ile vermediklerini zannetti ve o sağmal bir davarın zekât olarak alınmaması görüşünü ortaya koyup bu sözlerini söyledi. Eğer sadaka tahsilatı yapan kimsenin o koyunu almak için sahiplerini mecbur ettiğini bilmiş olsaydı -yüce Allah'ın izniyle- onu sahiplerine geri verirdi ve muhtemelen zekât tahsildarını cezalandırırdı. Bununla birlikte ben, sahiplerinin gönül hoşluğu ile vermeleri şartıyla alınmasında bir sakınca görmüyorum.

[839] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize ulaştığına göre Rasulullah (s.a), Muâz (ra)'ı Yemen'e zekât tahsildarı olarak gönderdiğinde şöyle demişti: "إياك وكرائم أموالهم" *"Sakın onların mallarının değerlilerini almayasın."*[46]

İşte bütün bunlarda zekâtta malın en iyilerinin alınmayacağına delil vardır. Eğer alınacak olursa, onun amirinin onu sahiplerine geri vermesi ve bunun tazminatını sadaka tahsildarına ödettirmesi görevidir. Çünkü o, onu almakla haksızlık yapmış olur, ta ki onu sahiplerine geri verinceye kadar (böylece haksızlık giderilmiş olur). Eğer bunu geri verme imkânı olmazsa, o takdirde zekât tahsildarı onun tazminatını öder ve zekât vermekle yükümlü olanlardan üzerlerindeki kadarını alır. Ancak iki kıymet arasındaki fazlalığın kendilerine geri verilmesine razı olurlarsa, o zaman zekât tahsildarı onu geri öder ve bundan fazla olanı, pay sahipleri arasından kendilerine payları verilmiş olanlardan infaz eder.

[840] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Yahya b. Said'den haber verdi. O, Muhammed b. Yahya b. Habban'dan rivayet ettiğine göre, şöyle dedi: Bana Eşca'lılardan iki kişinin haber verdiğine göre, Ensar'dan Muhammed b. Mesleme yanlarına zekât tahsildarı olarak gelir, mal sahibine de: Bana malının sadakasını/zekâtını çıkar, der ve üzerindeki hakkı ödeyebilecek özellikte ona hangi koyunu getirdiyse mutlaka kabul ederdi.[47]

---

[45] Muvatta, Zekât, b. 16

[46] Bir önceki nota bakınız.

[47] Muvatta, aynı yer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zekât tahsildarı, herhangi bir haksızlıkta bulunmaksızın onu ister alsın, isterse mal sahibi onun huzuruna getirmiş olsun, o ödeme yeterli bir ödemedir.

Zekât tahsildarı, mal sahibine: Malının zekâtını çıkart deyip ona yükümlü olduğu miktardan fazlasını çıkartırsa, -durumu bilmekle birlikte- bunu gönül hoşluğuyla vermişse, onu ondan alabilir. Değilse vermekle yükümlü olduğu kadarını alır ve ona düşenden fazlasını verdiğine dair bilgi vermedikçe fazlasını alamaz.

SADAKADAN ÇALMAK

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Aziz ve celil Allah, sadakaları/zekâtı farz kıldı. Zekâtı vermemek haramdır. Sonra onu vermeyişin haram olduğunu pekiştirerek yüce Allah:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا اٰتٰيهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ
بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهٖ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ.

"Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler onu haklarında hayır sanmasınlar..." (Âl-i İmran, 180) ve:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ اَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ
وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ.

يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ
وَظُهُورُهُمْ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ.

"Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve, "İşte bu, kendiniz için

biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım, biriktirip sakladıklarınızı!" denilecek." (Tevbe, 34-35)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: **"Allah'ın yolu."** Yüce Allah en iyi bilendir elbette. Onun verilmesini farz kıldığı sadaka/zekâttır.

[841] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne haber verip dedi ki: Bize Cami' b. Ebu Raşid ve Abdülmelik b. A'yun'nun haber verdiğine göre, her ikisi Ebu Vail'in Abdullah b. Mes'ud'un haber vererek şunları söylediğini işitmişlerdir: Ben Rasulullah (sav)'ı şöyle buyururken dinledim:

ما من رجل لا يؤدي زكاة ماله إلا جعل له يوم القيامة شجاع أقرع يفر منه وهو يتبعه حتى يطوقه في عنقه.

"Bir kimse zekâtını ödemeyecek olursa, mutlaka kıyamet gününde malı ona aşırı zehirli oluşundan ötürü başı tüysüz bir ejderha haline getirilir. O, ondan kaçtıkça kendisi de onun arkasından gider. Sonunda onun boynuna dolanır." Sonra yüce Allah'ın: "سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" **"Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir..."** (Âl-i İmran, 180) buyruğunu okudu.[48]

[842] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdullah b. Dinar'dan haber verip dedi ki: Abdullah b. Ömer'e hazine malı yığıp biriktirmeye dair soru sorulurken şunları söylediğini dinledim: *"O, kendisinden zekât ödenmeyen maldır"* dedi.[49]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu, yüce Allah'ın izniyle, İbn Ömer'in dediği gibidir, çünkü onların azaba uğratılmalarının sebebi; hakkı vermeyişleridir. Mallarını gömüp onu alıkoyup saklamalarına gelince, bu onlar için haram değildir. Aynı şekilde malları ele geçirmek de böyledir. Malı gömmek de ele geçirmek türlerinden bir türdür. Eğer malı alıp biriktirmek mubah olmasaydı, sene nihayetinde onun zekâtını vermek icap etmezdi, çünkü zekât bir yıl süre ile alıkonulmadan icap etmez.

---

[48] Bkz.751numaralı paragraf.

[49] Muvatta, Zekât, hadis no: 21

[843] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdullah b. Dinar'dan haber verdi. O, Ebu Salih'den o, Ebu Hüreyre'den rivayet ettiğine göre, şöyle dermiş: Her kimin malı bulunup da onun zekâtını vermeyecek olursa; kıyamet gününde malı ona gözünün üzerinde iki nokta bulunan, başı aşırı zehrinden beyazlaşmış bir ejderha gibi gösterilir. Bu ejderha onu yakalayıncaya kadar arkasından gider ve ona, ben senin yığıp biriktirdiğin malın (zekâtını vermediğin kenzin)in, der.[50]

[844] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Tavus'dan haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) Ubade b. Samet'i bir zekâtı tahsil etmek üzere gönderdi ve şöyle buyurdu:

اتق الله يا أبا الوليد لا تأتي يوم القيامة ببعير تحمله على رقبتك
له رغاء أو بقرة لها خوار أو شاة لها ثؤاج.

"Allah'tan kork ey Ebu Velid! Kıyamet gününde sakın boynun üzerinde böğüren bir deve yahut bir inek yahut da meleyen bir koyun olduğu halde gelmeyesin." Ey Allah'ın Rasulü! Bu böyle midir? Deyince Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

"إي والذي نفسي بيده إلا من رحم الله تعالى" *"Nefsin elinde olana yemin ederim ki evet, yüce Allah'ın rahmetiyle esirgedikleri müstesna."* Bu sefer Ubade dedi ki: Seni hak ile gönderene yemin olsun ki; iki kişi dahi olsa asla onlara amir olarak görevlendirilmeyi kabul etmeyeceğim.

İNSANLAR İÇİN MALLARINDAN VERMELERİ HELAL OLAN ŞEY

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* şanı yüce ve mübarek Allah:

"... وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ" **Mallarınızdan aşağılık şeyleri seçerek vermeye yeltenmeyin..."** (Bakara, 267) buyurmaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yani -Allah en iyi bilendir- kendisinde hakkınız bulunan bir kimseden kendiniz için almayacağınız şeyleri (vermeyin), demektir. O halde, kendiniz için almayacağınız şeyleri infak etmeye kalkışmayın. Yani yanınızda iyisi varken sizin için kötü olan şeylerden vermeyin. -Allah en iyi bilendir-

---

[50] Muvatta, aynı yer. Ayrıca bkz.752 numaralı paragraf.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadaka/zekât vermesi gereken bir kimsenin, o sadakayı kötüsünden vermesi haramdır. Hurma sahibi olan kimsenin öşrünü onun kötüsünden vermesi haramdır. Buğday sahibi kimsenin öşrü kötüsünden vermesi, altını olan bir kimsenin zekâtını kötüsünden (değeri en düşük olan ayardan) vermesi, devesi olan kimsenin zekâtını -vermesi sahiplerine bırakılmış olması halinde- kötülerinden vermesi de haramdır. Sultanın (zekâtı tahsil etmekle görevli olan yetkilinin), onun bu verdiğini kabul etmesi görevidir. Eğer bunların aynları (kendileri) sultanın gözünden uzakta ise, onun (zekât verenin) sözü kabul edilir, fakat onların kötülerini vererek malının tamamının böyle olduğunu söylemesi (öyle olmadığı halde) ona haramdır.

[845] Bize er-Rebi' haber verdi: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Davud b. Ebu Hind'den haber verdi. O, Şabi'den o, Cerir b. Abdullah Becali'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: "إذا أتاكم المصدق فلا يفارقكم إلا عن رضا": *"Zekât tahsildarı yanınıza geldiği vakit o, yanınızdan ancak gönül hoşluğu ile ayrılsın"* buyurdu.[51]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yani -Allah en iyi bilendir- ona gönül hoşlukları ile tastamam versinler, onu savsaklamasınlar. Yoksa mallarından vermekle yükümlü olmadıkları şeyi vermelerini kast etmemiştir. İşte biz, onlara da bunu emrediyoruz, zekât tahsil edene de aynısını emrediyoruz.

VALİYE (KAMU GÖREVLİSİNE) VALİLİĞİ SEBEBİYLE HEDİYE VERMEK

[846] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, ez-Zuhri'den haber verdi. O, Urve b. Zübeyr'den, o Ebu Humeyd es-Saidi'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav) Ezd kabilesinden İbnü'l-Lutbiyye denilen birisini zekât toplamak üzere görevlendirildi. Adam geri gelince: Bu sizin bu da bana hediye verildi, dedi. Nebi (sav) minbere çıktı ve şöyle buyurdu:

ما بال العامل نبعثه على بعض أعمالنا فيقول هذا لكم وهذا أهدي إلي فهلا جلس في بيت أبيه أو بيت أمه فينظر أيهدى له أم لا فو الذي نفسي بيده لا يأخذ أحد منها شيئا إلا جاء به يوم القيامة يحمله على رقبته إن كان بعيرا له رغاء أو بقرة لها خوار أو شاة تيعر.

51 Müslim, Zekât, had. No:177/989; Tirmizi, Zekât, 20

"İşlerimizden birisini görmek üzere gönderdiğimiz bir âmile (memurumuza) ne oluyor ki o, bu sizin bu da bana hediye olarak verildi diyor. O halde neden babasının evinde yahut annesinin evinde oturmadı da kendisine hediye verilir mi verilmez mi bakmadı? Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bir kimse ondan (zekâttan) bir şey alacak olursa, mutlaka kıyamet gününde onu boynu üzerinde deve yahut inek ise bir böğürtüsü, bir koyun ise melemesi olduğu halde boynu üzerinde taşıyarak gelecektir."

Sonra ellerini koltuk altlarının beyazını görünceye kadar kaldırdı ve:

"اللهم هل بلغت اللهم هل بلغت" *Tebliğ ettim mi Allah'ım, tebliğ ettim mi Allah'ım"* buyurdu.[52]

[847] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından, o Ebu Humeyd es-Saidi'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav)'ı (bunu söylerken) gözlerim gördü, kulaklarım işitti. Arzu ederseniz Zeyd b. Sabit'e de -yani benzerini (işitip işitmediğini)- sorunuz.[53]

Şafiî dedi ki: Nebi (sav)'ın İbnu'l-Lutbiyye ile ilgili sözü muhtemelen ancak o görevi sebebi ile hediye verilmiş olması halinde hediyenin haram olduğunu ifade eder. Ayrıca tahsildarlık görevi sebebi ile sadaka alabilecek kimselere hediye verilmesi anlamında olması ihtimali de vardır. Mesela mal sahibi olanlar, kendilerine vacip olmayan sadakayı, sadaka (zekât) toplamakla görevli kimselere değil de sadaka alma ehliyetine sahip kimselere nafile olarak vermeleri gibi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birileri valiye bir hediye verecek olsa, eğer bu hediye ondan hak ya da batıl olsun elde edeceği bir şey için olursa, valiye o hediyeyi almak haramdır. Çünkü işini üstlendiği kimse için işinden ötürü alacağı hakkı acele ederek alması ona haramdır. Çünkü yüce Allah, valiyi onlar adına hakkı almakla mükellef tutmuştur. Onlar için batıl olan bir şeyi alması ona haramdır. Ayrıca sadaka verenlerden ikramiye gibi bağışlar alması da haramdır. Yine verenin hoşlanmadığı bir hali bu yolla uzaklaştırmak için ondan bir şeyler alması da böyledir. Hediye vasıtası ile yerine getirmesi gereken bir hakkı kendisinden uzaklaştırmak için alması da yine yerine getirmekle yükümlü olduğu bir hakkı uzaklaştırmak ona haramdır. Ondan batıl olan bir şeyi uzaklaş-

[52] Buhârî, Ahkâm, 24; Müslim, İmaret, had. No: 26/1832

[53] Önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

tırmaya gelince, durum ne olursa olsun, onu uzaklaştıracak olması hali müstesna yine ona (böyle bir bağışı alması) haramdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Görev alanı içerisindekilerden herhangi bir kimse bu iki şekilden başka bir surette ona hediyede bulunacak olursa ve bu bir fazladan bağış yahut da güzel davranışından ötürü bir teşekkür maksadıyla verilirse, bu hediyeyi kabul etmemelidir. Kabul edecek olsa, bu da zekâtlar arasına katılır. Bana göre bundan başkasını yapamaz. Verdiği hediyenin değerinde o hediye verene karşılık vermesi hali bundan müstesnadır, o vakit o aldığı hediyeyi kendisine mal edinebilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer hediye üzerinde yetkisi bulunmayan ve yetki alanındaki bölge dışındaki birisi tarafından yaptığı güzel muameleye karşılık teşekkür maksadı ile verilmiş ise, onun bu hediyeyi kabul etmesi halinde yetkisi altında bulunan kimseler lehine alıkoyması ya da kabul etmemesini ve yapılan iyiliğe karşılık bir mükâfat almamasını daha çok severim. Eğer böyle bir hediyeyi kabul eder ve onu kendi malı arasına katarsa, bana göre, bunu yapması ona haram değildir.

[848] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Mutarrif b. Mâzin, adını verdiği fakat şu anda adını hatırlamadığım sika/güvenilir bir hadis ravisinden haber verdiğine göre, bir adam, Aden'e vali oldu. Orada güzel davrandı. Arap olmayanlardan birileri onun bu güzel davranışına övgü olmak üzere bir hediye gönderdi. O, bu hediye ile ilgili olarak Ömer b. Abdülaziz'e mektup yazdı. Sanırım: Bu hediye beytülmale konulacaktır, anlamında bir cevap verdi.[54]

[849] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verdi: Bize Muhammed b. Osman b. Saffan el-Cumahi, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından o, Âişe'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: "لا تخالط الصدقة مالا إلا أهلكته" "*Sadaka (haksızca) bir mala karışacak olursa mutlaka o malı telef eder.*"[55]

Şafiî dedi ki: Yüce Allah en iyi bilendir elbette. Bu şu demektir: Sadakaya/zekâta hainlik etmek, sadakaya hainlik sebebiyle karıştırıldığı malı yok eder.

Şafiî dedi ki: Yakın bir akrabası yahut pek sevdiği bir kimse, bu göreve gönderilmeden önce hediyeleştiği bir kişi, ona hediye verecek olursa, böyle bir he-

---

[54] Beyhakî, *Ma'rife*, III, 321.

[55] A.g.y.

diyeyi vermek bir tür korku manasına geldiğinden ötürü bundan kaçınmasını daha çok severim ve kötü sözler söyleyecek kimselerin önünü daha çok keser. Bununla birlikte böyle bir hediyeyi kabul etmesi ve kendisine verilen hediye yahut yapılan bağış, bu kabilden olursa, onu mal edinmesinde bir sakınca yoktur.

SADAKAYI/ZEKÂTI SATIN ALMAK

[850] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bana Mekkelilerden bir hadis âlimi, tahdis edip dedi ki: Tavus'a; -ben yanı başında duruyorken- kabzedilmeden önce sadakanın satılmasına dair soru sorulduğunu işittim. Tavus dedi ki: Bu Beytin Rabbi'ne yemin olsun ki; kabzedilmeden önce de kabzedildikten sonra da satılması helal değildir.

Şafiî dedi ki: Çünkü Rasulullah (sav) zekâtın zenginlerinden alınıp onların fakirlerine geri verilmesini emir buyurmuştur. Yani pay sahibi olan fakirlere ayni olarak verilir, onun bedeli değil.

Şafiî dedi ki: Eğer zekât tahsildarı, bir kimseye yarım koyun ya da bunun gibi bir hisse düşmesinden başka bir sebeple bir şey satacak olursa, ona onun mislini getirmesi yahut da onu alma hakkına sahip olanlara paylaştırması düşer. Bundan başkasını yapamaz.

Böyle bir durumda, zekât tahsildarının zekâtı satmasını gücüm yettiği takdirde durum ne olursa olsun, alışverişini feshederim. Zekât malı elinden çıkan kimsenin, onu kendilerine pay olarak verilmiş zekât almayı hak eden kimselerin elinden, satın almasını hoş görmüyorum. Bununla birlikte eğer o malı, hak sahiplerinin elinden satın alırlarsa, alışverişi feshetmem çünkü ben onların sadece bunu satın almalarını mekruh görmekteyim.

[851] Çünkü Rasulullah (sav), Allah yolunda binilmesi için verdiği bir atın satılmak istendiğini görünce onu satın almamasını emretmiştir.[56]

[852] Yine Rasulullah (sav)'tan rivayet edildiğine göre; *"hibesini/bağışını yahut sadakasını geri alan bir kimse kusmuğunu geri yiyen köpeğe benzer."* (buyurmuştur.)[57]

---

[56] Buharî, Zekât 59; Müslim, Hibât, hadis no: 1/1260.

[57] Bir önceki hadisin bir bölümüdür.

Rasulullah (sav)'ın nitelendirdiğim şekilde -elinden çıkmış olan bir şeyi satın almayı haram kıldığı açık seçik belli değildir ki; - ben de böyle bir alışverişi feshedileceğini söyleyeyim.

[853] Ensar'dan bir adam, anne babasına bir sadaka vermişti. Sonra her ikisi de ölmüş, Rasulullah (sav) da ona miras yoluyla onu almasını emir buyurmuştur.[58]

İşte bundan dolayı ben de bir kimsenin elinden çıkmış olan (böyle) bir şeyi mülk edinmenin helal olduğu bir yolla mülk edinmesini caiz kabul ettim.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse zekâtta pay sahibi olanlardan haklarını satın alan kimseye; eğer bu kabilden satın aldığı şey, ondan zekât olarak alınan şeylerden olmayıp hiçbir durumda da nafile olarak sadaka verdiklerinden değilse, onu satın almasını mekruh görmüyorum.

[854] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize güvenilir bir kimse, Amr b. Müslim'den yahut İbn Tavus'tan haber verdiğine göre, Tavus, Muhammed b. Yusuf adına[59] dışardan gelen kafilelerin zekâtını tahsil etmek görevini üstlenmişti. O, bu kafilelere gider ve onlara: Allah'ın size verdiklerinin zekâtını verin -Allah'ın rahmeti üzerinize olsun- derdi. Kendisine verdiklerini kabul eder, sonra onlara yoksulları nerede diye sorardı. Zekâtı bundan alır ona verirdi. Bu işi karşılığında kendisi için hiçbir şey almazdı, bir şey satmazdı ve valiye ondan hiçbir şey geri vermezdi. Kafileden herhangi bir kimse onu bırakıp gidecek olursa da ona gel demezdi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu, bana göre, onların görevini kabul edenin yapabileceği bir iştir, fakat daha çok sevdiğim iş, pay sahipleri lehine ihtiyatlı davranarak sorması ve zan altında tuttuğu kimselere yemin ettirmesidir, çünkü bu yükümlüler arasında saklamak pek çoktur. Onu, hak ettiği yerlere koymadığı sürece, hiçbir kimsenin ihtiyatlı davranmak, yemin ettirmek ve böyle bir görevi kabul ettirmek hakkı yoktur. Onu hak olan yerlere koymayan bir kimsenin böyle bir şey yapma hakkı bulunmamaktadır.

---

[58] Bk. Müslim, Sıyâm, had. No: 157/1149.

[59] Bu kişi Yemen valisi Muhammed b. Yusuf es-Sakafî olup (Haccac-ı Zâlim diye bilinen) Haccâc b. Yusuf es-Sakafî'nin kardeşidir.

ZEKÂT TOPLAYICISI ZEKÂTI ALDIĞI VAKİT ZEKÂTINI ALDIĞI KİMSEYE NE SÖYLER?

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah, Nebi'sine (sav): "خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ" **"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın.** [Onlara dua da et]"[60] (Tevbe, 103)

(Şafiî) Dedi ki: Onlara dua (salat) etmek, zekâtın onlardan alındığı sırada onlara dua etmektir.

O halde görevli bir kimsenin vazifesi; bir kimsenin zekâtını aldığı takdirde ona dua etmesidir. "Allah, verdiğinden ötürü sana ecrini versin ve bunu senin için bir arındırma sebebi kılsın, geride bıraktığın malında da sana bereket ihsan buyursun" diye dua etmesini de severim (müstehap görürüm), bununla birlikte ona ne şekilde dua ederse, yüce Allah'ın izniyle o da yeterli olur.

SADAKA/ZEKÂT NASIL SAYILIR VE ONA NASIL AYIRT EDİCİ ALAMET VERİLİR?

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Amcam Muhammed b. el-Abbas'ın yanında hazır bulundum. Onun huzurunda zekâtlar toplanıyordu. O da ağılların hazırlanması için emir veriyor, ağıllar hazırlanıyordu. Birtakım kimselere pay sahibi olanları yazılmasını emrederdi. Sonra ağılların biraz berisinde bir takım kimseler duruyor, sonra koyunlar, adamlar ile ağıllar arasında salınıyordu. Koyunlar birer ikişer hızlıca geçerken onları sayan kimselerin elinde işaret ettiği bir asa bulunurdu. Bu kişi de Muhammed b. el-Abbas ile beraberindeki mal sahibinin önünde bu koyunları sayardı. Eğer yanlış yaparsa sayımı tekrarlamasını emrederdi. Ta ki her ikisi sayı üzerinde ittifak edince, bu sefer mal sahibine hazır ettiği koyunların dışında koyunlarının olup olmadığını sorduktan sonra ona düşen zekâtı alırdı. Zekât olarak aldıklarını damgaya götürür ve zekât malı damgasıyla o koyunları damgalardı ki bu da üzerine aziz ve celil "Allah" adını yazarak yapıyordu. Koyunlara kulaklarının dibine, develere de uyluklarına mühür vurulurdu. Sonra bu zekât malları, ağıla götürülür ve nihayet toplam olarak alınanlar sayılır, sonra da bunları uygun göreceği miktarda dağıtırdı.

---

[60] Köşeli parantez arasındaki bu ibare tarafımızdan eklenmiştir çünkü bundan sonraki açıklama bununla alakalıdır. (Çeviren)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte zekât tahsildarının böyle yapmasını müstehab görüyorum.

[855] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun babasından rivayetine göre babası, Ömer b. el-Hattab (ra)'a dedi ki: Binekler arasında kör bir deve var, o: Bu kör deve cizye develerinden mi yoksa zekât develerinden mi? diye sordu. Eslem: Hayır cizye develerindendir, dedi. Ömer: O halde onun üzerine cizye damgası olsun dedi.[61]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu, Ömer (ra)'ın biri cizye damgası biri zekât damgası olmak üzere iki ayrı damga vurduğuna delildir. Biz de bu kanaatteyiz.

SADAKANIN (ZEKÂTIN) DAHA FAZLA VERİLMESİ

[856] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, İbn Aclan'dan haber verdi. O, Said b. Yesar'dan o, Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet etti: Ebu'l-Kasım'ı şöyle buyururken dinledim: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, helal bir kazançtan bir kul bir miktar sadaka verecek olursa -ki Allah ancak helal olanı kabul eder. Semaya helal olandan başkası da yükselmez- mutlaka onu Rahman'ın eline bırakır gibi olur. Rahman da o sadakayı onun için sizden herhangi birinizin tayını büyütmesi gibi besleyip büyütür. Hatta bir lokma dahi kıyamet gününde pek büyük bir dağ gibi gelecektir."* Sonra:

أَلَمْ يَعْلَمُواْ أَنَّ اللهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ
وَأَنَّ اللهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

Onlar Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte. Sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu ve muhakkak tevbeleri kabul edenin, Rahim olanın yalnız o olduğunu bilmediler mi?" (Tevbe, 104) buyruğunu okudu.[62]

[857] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan'ın Ebu Zinad'dan haber verdiğine göre o, el-A'rec'den o, Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"İnfak eden ile cimrinin misali, üzerlerinde iki cübbe yahut da göğüslerinden gırtlaklarına kadar üzerinde iki*

[61] Muvatta, Zekât, hadis no: 882

[62] Buhârî, Zekât 8; Müslim, Zekât, hadis no: 64/1014

cübbe bulunan iki adama benzer. İnfak eden bir kimse infak etmek istedi mi üzerindeki zırh daha da genişler. Yahut da bu zırh onun parmak uçlarını örtüp, bıraktığı izi silecek kadar genişler. Cimri bir kimse ise infak etmek istedi mi bu zırh çekilip daralır ve her bir halka yerinden kıpırdamaz. Sonunda onun boynuna yahut gırtlağına kadar varır. O, onu genişletmek istediği halde bir türlü genişlemez." [63]

[858] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Hasan b. Müslim'den o, Tavus'tan o, Ebu Hüreyre'den o, Nebi (sav)'tan diye aynısını rivayet etmiş ve rivayetinde: *"O onu genişletmek istedikçe o bir türlü genişlemez"* demiştir.[64]

Şafiî dedi ki: Aziz ve celil Allah, Kitabının değişik yerlerinde sadakayı övmüş bulunmaktadır. Bu sebeple çok sadaka verebilecek gücü olan bir kimse bunu yapsın.

MÜŞRİK KİMSEYE NAFİLE SADAKA VERMEK

[859] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından o, annesi Ebu Bekir kızı Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kureyşlilerle (Hudeybiye) antlaşma esnasında annem bir şeyler bekleyerek yanıma geldi. Ben Rasulullah (sav)'a onu gözeteyim mi diye sordum. O: *"Evet"* buyurdu.[65]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müşrik kimseye nafile olarak sadaka vermesinde bir sakınca yoktur, fakat müşrik kimsenin farz zekâtta bir hakkı bulunmamaktadır. Yüce Allah, bir kavimden övgüyle söz ederek: **"Yemeğe olan sevgilerine rağmen... Yemek yedirirler"** (İnsan, 8) buyurmaktadır.

MÜLKÜNDE OLMAYAN ŞEYİN ZEKÂTINDAKİ FARKLILIK

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bir adam bir diğerine nitelikleri belli bir buğdayı ya da başka bir şeyi sahih bir selef (selem) akdi karşılığında verse, o 100 dinar selef yoluyla o malı verecek kişinin mülküdür ve onun zekâtını öder. Ondan başka borcunu ödeyeceği bir malı ister bulunsun, ister bulunmasın. Aldığı o parayı kabzettiği günden itibaren bir sene devredince zekâtını öder. Eğer bir sene devrettikten sonra iflas etmekle birlikte

---

[63] Buhârî, Zekât, 28; müslm, Zekât, had. No:75/1021

[64] Bir önceki hadisin kaynakları

[65] Buhârî, Edeb 7; Müslim, Zekât, hadis no: 49-50/1003

o 100 dinar elinde aynıyla mevcut ise; onun zekâtını öder, 100'ün kendisine ait olduğu kişi ise, ondan bulduğunu geri alır ve hem zekâttan hem telef olandan sonra geriye kalan kısmını ödemesini ister. Aynı şekilde bir erkek bir kadına 100 dinar mehir verse, kadın da o parayı kabzettikten sonra elinde iken üzerinden bir sene devrettikten sonra o kadını boşarsa, 50 dinar ile kadından rücu yoluyla geri alır. Çünkü kadın onun tamamına malik idi fakat mülkiyeti bir sene üzerinden tam olarak devrettikten sonra 50 dinar hakkında nakzedilmiş (ortadan kalkmış) olur.

Aynı şekilde eğer kadın o 100 dinarı, kabzetmeyip 100 dinar erkeğin elinde iken üzerinden bir sene devrettikten sonra o kadını boşarsa, o kadın üzerine mehrin 50 dinarını kabzettiği takdirde onun zekâtını ödemesi icap eder ve o malın zekâtını öder. Çünkü o meblağ onun mülkiyetinde idi ve kadının bu durumu bir başkasından 100 dinar alacağı olup üzerinden bir sene geçtikten sonra 50'sini kabzeden diğer 50'sini de ondan alma kudreti olduğu halde ibra ile affeden kimsenin durumuna benzer, fakat o aldığından 100 dinarlık zekât verir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kadını nikâhladığı günden sene dolmadan önce boşarsa, kadının üzerinde sene geçtiği takdirde yalnızca 50 dinarın zekâtı düşer, çünkü onu (geri kalanı) kabzetmemiştir ve henüz sene geçmediğinden ötürü 50 dinardaki mülkiyeti nakzedilmemiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adam bir diğerine bir evi dört yıllığına 100 dinara kiraya verse, kira peşin ödenir. Onun için vade şartını koşması müstesna. Evi kiraladığı günden itibaren üzerinden bir sene geçtiği takdirde bir seneyi tam olarak hesap eder ve 25 dinarın zekâtını ödemesi gerekir. Tercih onundur. 100 dinarın zekâtını ödemeye mecbur edilmez. İkinci bir sene tamamlandığı takdirde, o zaman iki sene için 50 dinarın zekâtını ödemesi gerekir. Bundan sene başında ödemiş olduğu 25 dinarın zekâtını düşer. Sonra üçüncü sene geçecek olursa, o vakit üçsenelik için 75 dinarın zekâtını öder. Bundan da daha önce vermiş olduğu 25 ve 50 dinarın zekâtını hesap eder, (düşürür). Dördüncü yıl geçecek olursa, o takdirde dört yılın zekâtını ödemesi gerekir ve bundan önce azı ile çoğu ile vermiş olduğu her bir zekâtı ondan hesaplayıp düşer.

Er-Rebi' ve Ebu Yakup dedi ki: 100 dinarın zekâtını ödemesi gerekir.

Er-Rebi' dedi ki: Ben bu kitabın tamamını dinlemiş olmakla birlikte buradan sonuna kadar bu kitabı ona arz etmedim.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: 100 dinara kiralayıp o 100'ü kabzetse, sonra ev yıkılsa, evin yıkıldığı günden itibaren kira akdi fesholur ve ona yıkım öncesi kiradan kendisi için sağlam olarak kalan bakiye dışındaki meblağda zekât düşmez, ama kiradan onun için tam olarak kalanın zekâtını ödemesi gerekir. Arazinin altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmesi ve bunun dışında mal sahibinin başkasına kiraladığı başka şeylerde de durum böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Arazi ve evlerin kiralanması ile mehir arasında fark görmemin sebebi; mehrin kadının eksiksiz olarak malik olduğu bir şey olmasından dolayıdır. Kadın yahut koca ölse yahut koca onunla zifafa girmiş olsa, mehri tam olarak hak eder. Eğer onu (zifaftan önce) boşasa, o takdirde mehrin yarısı ona döner. İcare (kira) akitlerinde ise belli bir süreliğine kiraladığı şeyin menfaati tam ve eksiksiz olarak elde edilmediği sürece onun mülkiyetine sahip olunamaz. Bu durumda onun icareden bir payı olur. O halde bu açıkladığım sebepten ötürü ikisi arasında fark gözetmenin dışında bir şey caiz değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Erkeğin boşama sebebiyle mehrin yarısına malik olması onun şuf'a hakkına malik olmasına benzer. Bu durumda şuf'a malı, elinde bulunduğu kimsenin -elinden alınıncaya kadar- mülkü olur.

Dedi ki: Kendisi ile mükâtebe yapmış kişinin yazışması ile çalıştırılan köle ve cariye de buna benzemez. Bu durumda olana da onun efendisine de bu malda zekât düşmez. Eğer kendisi ile yazışmış kişi ya da kölesi, efendi bunu kabzedinceye kadar onun teminatını vermiş ise ve kabzettiği günden itibaren onun üzerinden bir sene geçmiş olsa dahi durum böyledir, çünkü bu mükâteb için de köle için de cariye için de ödenmesi gereken borçları değildir. Dolayısıyla o malı, kabzetmediği sürece, onun üzerindeki mülkiyeti tamam olmaz. Bununla birlikte hür bir kimsenin alacağı ve üzerindeki mülkiyeti ise bakidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte aslında altın, gümüş, koyun, inek ya da deve türünden zekât düşen ve mülkiyetinde bulunan her bir şey hakkında bu böyledir. Fakat malik olduğu yiyecek (buğday) kuru hurma ya da başka şeylerde zekât bunlar gibi değildir. Çünkü zekât ancak yerin çıkardığı ve kendisi yerin çıkardığına malik iken çıkardıklarında söz konusudur. Bunlarda ise hasat edildiği günde hak doğar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müslümanlar, düşmana atları ve develeri üzerinde hücum yapıp ganimetler toplansa, üzerinden bir sene geçtiği

halde paylaştırılmasa, valinin eğer bunda bir mazereti yoksa kötü bir iş yapmış olur. Böyle bir ganimetin gümüş, altın ve davarlarında da -paylaştırılmadığı sürece- zekât düşmez. Paylaştırılmasından sonra üzerinden bir sene geçmesi beklenir, çünkü bu durumda ganimet asıl sahibi dışında hiçbir kimsenin mülkiyetinde değildir. Çünkü bu onların ne satın alma ne miras yoluyla mülk edinip aralarında ortak olmasını gönül hoşluğu ile kabul ettikleri bir şey değildir. Ayrıca imamın imkân buluncaya kadar valiye paylaştırmayı yasaklama yetkisi vardır. Ganimetin tamamında (beytülmalin hakkı) beştebir (1/5) vardır, bu paylaştırma halinde bir kısmı hakkında söz konusu olabilir, diğer bir kısmı hakkında olmayabilir. Bu durumda ganimetin hiçbir parçası, hiçbir durumda herhangi bir kimsenin mülkiyetinde değildir [paylaştırıldıktan sonar mülkiyet hakkı doğar].

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ganimet paylaştırılıp 100 pay bir şeyde onların rızalarıyla bir araya toplansa ve bu şey davar ya da üzerine zekât düşen bir şey olursa, bu mala sahip olmalarından sonra üzerinden bir sene devredinceye kadar onu paylaştırmazlarsa, onun zekâtını öderler. Çünkü onlar bu mala ganimetteki diğer mallar arasından ve ganimeti hak edenler arasından kendileri malik olmuşlardır. Eğer vali, onların rızaları dışında bu paylaştırmayı yapsa, onları buna mecbur etme hakkı yoktur. Kendileri hazır değilken bunu paylaştırıp o payı bir adama verse ve üzerinden bir sene geçse, o malın zekâtını ödemeleri gerekmez, çünkü onlar henüz ona malik olmamışlardır. Valinin de buna onları mecbur etmeye hakkı yoktur. Şayet kabul eder ve ona razı olurlarsa, o vakitten itibaren yeni malik olurlar ve kabul ettikleri günden itibaren onun için yeni bir sene başlatırlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer vali, beştebiri (1/5) hak edenlerin payını bir kenara ayırıp, sonra da onların muayyen bir şey üzerinde paylarını çıkartıp verse, şayet bu payları davar ise, zekât düşmez, çünkü bu mal kimin olduklarını bilmediği ayrı ayrı bir topluluğa aittir. Sayıları belirsiz bir topluluk arasında paylaştırılması gereken ganimet gibi. Eğer bu maldan bir şey onların birisine geçerse, o mal için yeni bir sene başlatır. Dinarlar, külçe altın ve dirhemler de bu hususlarda böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Vali, altın ya da gümüş olarak fey' toplasa, onu beytülmale koyup üzerinden bir sene geçse yahut bu mal davar olup onları beytülmal koruluğunda otlatsa, üzerlerinden de bir sene geçse, onlara zekât düşmez, çünkü bunların malikleri sayılamayacak kadar çoktur ve muay-

yen olarak hepsi tanınmamaktadır. Ondan herhangi bir şeyi bir adama verecek olursa, o da onun senesini o andan itibaren başlatır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Şayet ganimetin beştebirini (1/5) hak sahipleri için ayırsa, bu böyle olur, çünkü onun hak sahiplerinin sayısı belli değildir. Beştebirin (1/5) beştebiri (1/5) de böyledir. Onun bir bölümünü sınıflardan herhangi birisi için ayırsa ve sonra onu sahiplerine teslim etse, o mal ellerinde iken üzerinden onu paylaştırmadan önce bir sene geçecek olursa, bir tek kişiye aitmiş gibi zekâtını öderler. Çünkü onlar, o malda ortaktırlar. Sene bitmeden önce paylaştıracak olurlarsa, o vakit o malda üzerlerine zekât düşmez.

FITIR SADAKASI

[860] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) Ramazan ayı dolayısıyla fıtır sadakasını insanlara bir sa' hurma yahut bir sa' arpa olarak hür, köle, erkek, dişi bütün Müslümanlar için farz kıldı.[66]

[861] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize İbrahim b. Muhammed, Cafer b. Muhammed'den haber verdi. Onun babasından rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav), fıtır zekâtını (sadakasını) ihtiyaçlarını karşıladıkları hür, köle, erkek ve dişi herkes üzerine farz kıldı.[67]

[862] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O, Iyaz b. Abdullah b. Sad b. Ebu Serh'den rivayet ettiğine göre; Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinlemiş: Biz, fıtır zekâtını/sadakasını buğday, arpa, hurma, kuru üzüm yahut keşten birer sâ' olarak verirdik.[68]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz de bütün bunları delil olarak alıyoruz. Nafi'in rivayet ettiği hadiste, Rasulullah (sav)'ın fıtır sadakasını ancak Müslümanlara farz kıldığı anlaşılmaktadır. Bu da aziz ve celil Allah'ın Kitabına uygundur, çünkü Allah'ın Kitabı, zekâtı Müslümanlar için bir temizlenme sebebi yapmıştır. Temizlenmek ise ancak Müslümanlar için söz konusu olur.

Cafer'in rivayet ettiği hadiste ise; Nebi (sav)'ın fıtır zekâtını kişinin kendisi ve ihtiyaçlarını karşıladığı kimseler için farz kılmış olduğuna delalet vardır.

---

[66] Buhârî, Zekât,4; Müslim, Zekât bab 4; Tirmizi, Zekât 4.

[67] Beyhakî, *Ma'rife*, III, 322.

[68] Muvatta, Zekât, hadis no: 54; Buhârî, Fıtır 73; Müslim, Zekât, hadis no. 17/985

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Nafi'in hadisinde de Cafer'in rivayet ettiği hadisteki delalete benzer bir delalet vardır. Çünkü Rasulullah (sav), fıtır sadakasını hür ve köle için farz kılmıştır. Kölenin ise malı olmaz. Ayrıca Rasulullah (sav)'ın fıtır sadakasını vermeyi kölenin efendisine farz kıldığını beyan etmektedir. Hakkında görüş ayrılığı bulunmayan hususlardan birisi de efendiye kölesinin ve cariyesinin fıtır zekâtını ödeme yükümlülüğü olduğudur. Bu ikisi de onun nafaka ihtiyaçlarını karşıladığı kimseler arasındadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Buna göre, herhangi bir kimsenin nafakasını -vermemesi söz konusu olmayacak şekilde- karşılamakla yükümlü olan herkese, o kimsenin yerine fıtır zekâtını ödemek yükümlülüğü vardır. Bu ise küçük çocukları, kötürüm ve fakir büyük çocukları, kötürüm ve fakir babaları, anneleri, zevcesi ve zevcesinin hizmetkârlarının nafakasını karşılamaya mecbur gördüğümüz kimselerdir. Eğer zevcesinin birden çok hizmetçisi var ise, o hizmetçinin fıtır sadakasını vermek yükümlülüğü yoktur. Kadının kendisi diğer geri kalan kölelerinin fıtır zekâtını/sadakasını ödemekle yükümlü olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İster yanında bulunsun, ister bulunmasınlar. Kölelerinin zekâtını ödemek de onların sahibine düşer. Hayatta olduklarını biliyorsa, onların döneceklerini ister ümit etsin ister etmesinler, farketmez, çünkü onların hepsi kendisinin mülküdür. Çocuklarına anne olan cariyeler (ummu veledler) in durumu da köleleri arasından belli bir süreliğine azad edilmiş olanlar ile rehin bırakmış olduğu köleleri hakkında da hüküm böyledir, çünkü bunların her biri onun mülkiyetindedir. Eğer nafakasını karşıladığı kimseler arasında kâfir birisi varsa, onun adına fıtır zekâtı/sadakası verme yükümlülüğü yoktur, çünkü kâfir, zekât/sadaka ile temizlenmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kölelerinin köleleri de onun köleleri demektir. Onların da fıtır zekâtlarını/sadakalarını vermekle yükümlüdür.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet velayeti altındaki çocuklarının malları varsa, onlar adına mallarından fıtır zekâtını/sadakasını vermekle yükümlüdür. Kendisi onlara bağış yaparak onlar adına kendi malından verecek olursa, onlar için de yeterli olur. Bir kimsenin geçimini/nafakasını sağlamakla yükümlü oldukları arasından hür bir kişi kendiliğinden kendisi adına yahut varsa karısı, oğlu, babası ve annesi adına fıtır zekâtını/ sadakasını verecek olursa, bu da onlar için yeterli olur. Ayrıca onun bunlar adına ikinci bir defa fıtır zekâtı/ sadakasını vermek yükümlülüğü yoktur. Eğer bunlar yükümlülüklerinin bir kıs-

mını yerine getirecek olurlarsa, fıtır zekâtından/ sadakasından onlar üzerinde kalanını tamamlaması da onun görevidir.

Dedi ki: 'Adına fıtır zekâtını ödemesi icap eder', dediğim kimsenin eğer bir çocuğu olursa yahut da onun mülkiyetinde ya da aile fertleri arasında Ramazan ayının son gününün gündüzünde bir çocuğu olursa, üzerine Şevval'in hilalinin doğduğu geceden önceki güneş de batarsa o gece ölse dahi onun fıtır zekâtını/ sadakasını ödemesi icap eder. Eğer fıtır gecesinin güneşi batar sonra bunlar arasında birisinin çocuğu olur yahut bunlardan birisi onun nafakalarını sağlamak durumunda olduğu kimseler arasına katılırsa, bütün bunlar hakkında onlar adına fıtır zekâtı/ sadakasını ona icap etmez. Ondan fıtır zekâtının/ sadakasının düşmesi hususunda bunlar senenin devretmesinden sonra malik olduğu mala benzerler.

Başkası ile bir kölede ortak bulunuyorsa, onların her biri o köledeki mülkiyeti miktarınca fıtır sadakasını ödeme yükümlülüğü vardır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir köleyi muhayyerlik hakkı kendisine ait olmak üzere satıp Şevval hilali de doğacak olursa, alışverişin geçerli olmasını tercih etmemişken sonradan geçerliliğini kabul ederse, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek satıcıya düşer.

Er-Rebi' dedi ki: Aynı şekilde eğer bu köleyi hem satan hem satın alan muhayyer olmak üzere satsa, Şevval hilali doğup köle müşterinin elinde iken müşteri de satıcı da alışverişi geçerli kabul etmeyi ya da reddetmeyi seçerse, her iki durum arasında bir fark olmayıp fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek satıcıya aittir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, bir diğerine muhayyerlik hakkı müşteriye ait olmak üzere bir köle satsa ve Şevval hilali satışı reddetmeyi ya da satın almayı tercih etmeden önce doğarsa, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek alışverişi geri çevirmeyi seçse dahi müşteriye aittir. Bu tercihini Şevval hilali doğmadan önce yapmış olması hali müstesnadır. Bu durumda ise satılan kölenin müşterinin elinde yahut satanın elinde olması arasında fark yoktur. Ben, onun kimin mülkiyeti olduğuna bakarım ve fıtır zekâtı/ sadakası ile onun yükümlü olduğunu kabul ederim.

Dedi ki: Bir adam bir başkasının kölesini gasp ederse, kölenin fıtırını ödeme yükümlülüğü onun malikine aittir. Böyle bir köleyi ücretle çalıştırsa ve nafakasını ücretle kiralayana şart koşsa da durum böyledir.

Şafiî dedi ki: Ticaret için satın almış olduğu kölelerinin de fıtır zekâtını/ sadakasını ödediği gibi bununla birlikte onların ticaret malı olarak zekâtlarını da öder. Hizmet maksadı ile ve başka maksatla kendisine ait diğer kölelerin de mülkiyeti altındaki bütün hizmetçilerinin de fıtır zekâtını/ sadakasını öder.

Şafiî (Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi ki: Bir adam Ramazan ayında bir başkasına bir köle hibe etse, kendisine hibe edilen kişi, o köleyi, Şevval hilali doğuncaya kadar kabzetmese biz, fıtır zekâtını/ sadakasını duruma bağlı olarak değerlendiririz. Eğer onun köleyi kabzetmesini sağlarsa, bu durumda fıtır zekâtı/ sadakasını kendisine hibe edilene düşer. Şayet onu kabzetmese fıtır zekâtı/sadakası hibe edene düşer. Geceden önce köleyi kabzettikten sonra güneş batsa, köle de onun tarafından kabzedilmiş olarak mülkiyetinde bulunsa, anında onu geri verse dahi onun fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek ona aittir.

Dedi ki: Bir kimsenin bir diğerinin malik olmasını sağladığı erkek köle ya da cariye olsun hepsinde durum böyledir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir kimse kendisi ile bir başkası arasında ortak olan kölenin yarısına hürriyetini verse ve fakat eli bol değilse, onun geri kalan yarısı bir başka adamın mülkiyetinde kalmışsa ve onun (kölenin) eli darsa, diğer yarısı bir başkasının kölesi kalmaya devam ediyorsa, o zaman kölenin yarısı dolayısıyla fıtır zekâtının/ sadakasının yarısını öder. Şayet kölenin bayram gecesi ve günü kendisinin gıdasını karşılayacak ve kendisinin adına fıtır zekâtının/ sadakasının yarısını ödeyecek bir şeyleri varsa, kendisi adına o yarısının zekâtını ödemekle yükümlüdür, çünkü kendisi o gün için kazandığı şeylere malik durumdadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse bir diğerine kirâz için (mudaraba olarak) bir mal teslim etse, o da onunla bir takım köleler satın alsa ve bu köleler satılmadan önce Şevval hilali doğsa, bunların (fıtır) zekâtları/sadakaları mal sahibine düşer.

Şafiî dedi ki: Köleleri bulunan bir adam ölse, onun mirasçıları da Şevval hilali doğmadan önce o adama mirasçı olsalar, ondan sonra da Şevval hilali doğmuş olsa, köleler de mirasçıların ellerinden çıkmamışsa, o vakit o adamdan mirasları miktarınca fıtır zekâtlarını/ sadakalarını ödemekle yükümlüdürler.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Aralarından kimileri mirasından payına düşeni almayacak olsa, o malda fıtır zekâtını/ sadakasını ödemesi gerekir, çünkü durum ne olursa olsun, onu mülk edinmesi tahakkuk etmiştir. Eğer bu

kişi, Şevval hilali doğduğunda ölse, onun mirasçıları da ona mirasçı olsalar, hem onun adına hem de mülkiyetindeki kimseler adına, borç ve bunun dışında mirastan çıkartılan şeyler ve vasiyetler üzerine dağılım yapılır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir adam ölse ve bir diğerine bir ya da birçok köle vasiyet etse, adamın ölümü Şevval hilalinin doğuşundan sonra tahakkuk etse, kölelerinin zekâtı /sadakası onun malından ödenir. Eğer Şevval'den önce ölürse, adam (kendisine yapılan) vasiyeti istemez ve kabul etmezse ya da Şevval hilali doğana kadar -ister bilsin ister bilmesin- onlar adına verilmesi gereken fıtır sadakası duruma bağlıdır. Eğer kendisine vasiyet yapılan (mûsâ leh) vasiyeti kabul edecek olursa, fıtır zekâtını /sadakasını ödemek de ona aittir, çünkü köleler, ölenin mülkiyetinden çıkmışlardır. Onun mirasçıları da bu kölelere malik değildir. Eğer kendisine vasiyet edilen, vasiyeti reddetmeyi tercih ederse, onlar adına fıtır sadakasını ödemek onun yükümlülüğü değildir. Onlar adına zekâtı/sadakasını vermek mirasçılara düşer, çünkü köleler onların ya da kendisine vasiyet olunanın mülkiyetine geçmeleri şarta bağlı idi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer kölelerin kendisine vasiyet edildiği kişi, onları kabul etmeyi ya da etmemeyi seçmeden önce ölürse, o köleleri kabul edip etmemeyi seçmekte onun mirasçıları onun yerine geçer. Eğer mirasçıları, o köleleri kabul ederlerse, kölelerin fıtır zekâtı/ sadakası ölen babalarının malından ödenir, çünkü mirasçılar onun mülkiyeti sebebiyle kölelere malik olmuşlardır. Kendi mallarından bağış olarak o zekâtı /sadakayı vermiş olmaları hali müstesna.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Mirasın üçtebirden (1/3) çıkartıldıkları ve kendisine vasiyet olunanın vasiyeti kabul etmesi halinde böyledir. Eğer bu köleler üçtebirden (1/3) çıkmıyor (üçtebirin (1/3) kıymetinden fazla iseler) o takdirde onlarda kendileri de mirasçılarla ortak olurlar, fıtır zekâtların/sadakalarını ödemek de mirasçıların mirası ile kendilerine vasiyette bulunulanların vasiyet miktarı kadar aralarında paylaştırılır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir adam, borçlu olarak ölse ve geriye bir miktar köle bıraksa, onların fıtır zekâtı /sadakası onun malından ödenir. Eğer Şevval'den önce ölürse, mirasçılar o kölelerin zekâtını/ sadakasını verirler, çünkü köleler -ölüm yahut borç dolayısıyla satılmak suretiyle mülkiyetlerinden çıkmadıkça- onların mülkiyeti altındadır. Bunlar ise vasiyet edilen kölelerden farklı durumdadırlar. Çünkü vasiyet edilen köleler, eğer kendisine vasiyet edilen

kişi vasiyeti kabul ederse, aynları ile onun malı olmaktan çıkmış olurlar. Fakat bu durumdaki köleler, mirasçılar, dilerse borcunu ödemeleri şartıyla hiçbir durumda onun malından verilmezler.

Bir adamın fasit/geçersiz bir yazışma akdi yapmış olduğu bir mükâtebi varsa, bu da diğer köleleri gibi olup onun adına da fıtır zekâtını/ sadakasını öder. Onun yazışması sahih olsa fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle yükümlü değildir, çünkü böyle birisi artık onun malı dışındadır, onu satamaz. Mükâtep olana da fıtır zekâtı/ sadakası düşmez. Çünkü onun kendi malı üzerindeki mülkiyeti tam değildir. Bir adamın bir um veledi (efendisinden oğlu olmuş cariyesi) yahut bir müdebberesi (hürriyetine kavuşturulması ölümü şartına bağlı olan cariyesi) varsa, her ikisinin de fıtır zekâtını /sadakasını ödemekle yükümlüdür, çünkü o, her ikisinin de malikidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bunak ve çocuğun velisi, bunlar adına fıtır zekâtını /sadakasını ödediği gibi nafakalarını sağlamakla yükümlü oldukları kimselerin de fıtır zekâtını/ sadakasını tıpkı sağlıklı kimsenin kendisi için ödediği gibi öder.

Şafiî dedi ki: Bir kimse, yanında bulunmayan kayıp kölesinin zekâtını/ fıtır sadakasını askıya alamaz. İsterse ondan haber alamıyor olsun. Ta ki Şevval hilalinden önce öldüğünü bilinceye kadar. Eğer Şevval'den önce öldüğünü bilse, onun adına fıtır zekâtı/ sadakası ödemez. Kesinlikle öldüğünden emin olmazsa, onun fıtır zekâtını /sadakasını öder.

Şafiî dedi ki: Bir kimse bir kimsenin şehrinden uzaklaşıp kaybolsa, fıtır zekâtının /sadakasının ödendiği zamanda ölü mü diri mi olduğunu bilmezse, onun zekâtını/ sadakasını versin.

[863] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayetine göre o, Vâdilkurâ ve Hayber'de bulunan kölelerinin fıtır zekâtını/sadakasını verirdi.[69]

Şafiî dedi ki: Şevval ayına giren, yanında kendisinin ve nafakasını sağlamak durumunda olduklarının o günkü gıdaları ve kendisinin ve onlar adına fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyecek kadar malı bulunan herkes, hem kendisi adına hem onlar adına, fıtır zekâtını/ sadakasını öder. Şayet yanında ancak onların bazılarının fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyecek kadarı varsa o bazılarınınkini öder.

[69] Muvatta, Zekât, had. No: 51

Eğer yanında, ancak o güne yetecek kadar bir gıdaları varsa, o takdirde ne ona ne de nafakalarını sağlamakla yükümlü olduğu kimselere fıtır zekâtı/ sadakasını düşer (yani düşmez).

Şafiî dedi ki: Nafakasını sağlamak durumunda olduğu kimselerden birisi, fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyecek bir varlığa sahipse, o kimsenin kendisi adına onu ödememeye ruhsat veremiyorum. Bununla birlikte, ona bunu ödemenin vacip olduğu da benim için açıkça belli değildir, çünkü bu durumda onun fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek başkasına farz kılınmıştır.

Şafiî dedi ki: Bununla birlikte, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemesinde ve eğer muhtaç ise öyle biri, zekâtı da farz olan ve olmayan diğer başka sadakaları da almasında bir sakınca yoktur. Zekât/ Fıtır sadakası hususunda her Müslüman eşittir.

Şafiî dedi ki: Malı ve nakdi bulunmayan ve o günkü nafakasını bulamayan bir kimsenin zekât/ fıtır sadakası (ödemek üzere) borç alma yükümlülüğü yoktur.

FITIR ZEKÂTINA /SADAKASINA DAİR İKİNCİ BAŞLIK

[864] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî dedi ki: Bize Malik b. Enes, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayetine göre, Rasulullah (sav) Ramazan ayı orucunun bitmesi dolayısıyla fıtır zekâtını /sadakasını insanlara ya bir sâ' kuru hurma ya bir sâ' arpa olarak, hür olsun, köle olsun, erkek olsun, dişi olsun, bütün Müslümanlara farz kıldı.[70]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müslümandan başkasına fıtır zekâtı/ sadakası yükümlülüğü yoktur. Kişinin küçük olsun, büyük olsun, nafakasını sağlamakla yükümlü olduğu herkes için fıtır zekâtını/sadakasını ödeme yükümlülüğü vardır.

Şafiî dedi ki: (Kişi), eşinin ve ona hizmetçilik edecek sadece birisinin nafakasını ödemekle yükümlüdür. Bunun dışında, hanımına ait geri kalan kölelerinin zekâtını/sadakasını ödemek hanımına düşer. Köleleri olan bir kimsenin bu köleleri; İster yanında olsun, ister olmasınlar, ister ticaret için, ister hizmet için olsunlar, hayatta olduklarını bildiklerinin de dönüşlerini; ister ümit etsin, ister ummasın hepsinin (fıtır) zekâtlarını/sadakalarını öder. Aynı şekilde kölelerine

[70] Bkz. 860 numaralı paragraf.

ait kölelerin de zekâtını/fıtır sadakasını ödediği gibi ummehât'l-evlâd denilen efendilerinden çocukları olmuş cariyelerin de belli bir süre sonra azat edileceklerin de zekâtını öder. Bununla birlikte, kâfir bir köle ve kâfir bir cariyenin -kimseye- fıtır zekâtını/sadakasını ödeme yükümlülüğü yoktur. 'Kendisine fıtır zekâtı/ sadakası ödemek düşer', dediğim bir kimsenin Ramazan ayının son gününün gündüzünün herhangi bir vaktinde kendisinin yahut da mülkiyeti altında bulunanların yahut aile fertlerinin bir çocuğu olsa, Şevval hilalinin doğacağı gecede güneş batarsa, doğan çocuğun -o gece ölse dahi- fıtır zekâtını/sadakasını ödemesi icap eder. Ramazan ayının son gününün güneşi battıktan sonra, çocuğu olsa yahut da aile fertlerinden birisinin çocuğu doğsa, ona fıtır zekâtı/sadakası düşmez. Bu, senenin devretmesinden sonra mülk edindiği bir mal gibidir. Ancak o sene devretmeden önce o mal yanında ise ve sene devredince de yanında bulunuyorsa ona zekât düşer. Bir kimse, müşteri muhayyer olmak üzere bir köle satın alsa ve geri çevirmeyi yahut satın almayı seçmeden önce Şevval hilali doğsa, sonradan satın almamayı ya da almayı tercih ederse, zekâtını/ sadakasını ödemek müşteriye aittir. Çünkü satışı vacip olup muhayyerlik ancak kendisine ait bir hak ise, o takdirde satış hakkı onundur. Şayet şartlı olarak onu geri vermeyi seçerse, o takdirde kusur sebebiyle geri verme tercihini yapan gibi olur. Satılan köle, ister müşterinin elinde, ister satıcının elinde bulunsun, ona malikin kim olduğuna bakar ve onun fıtır zekâtını/ sadakasını onun yükümlülüğü olarak kabul ederim.

Bir kimse, bir köleyi gasp etse, onun fıtır zekâtı o kölenin malikine aittir. Bir kimse, bir köleyi ücretle tutsa ve nafakasını kendisi üzerine şart koşsa, fıtır zekâtı/ sadakası kölenin efendisine düşer. Bir kimse, bir diğerine Ramazan ayında bir köle hibe etse, kendisine hibe edilen kişi de Şevval hilali doğana kadar onu kabzetmese, fıtır zekâtını/sadakasını şarta bağlı olarak görürüz. Eğer onun kabzetmesini sağlarsa, kendisine hibe edilen kişi zekâtını/sadakasını öder. Şayet onu kabzetmezse, hibe eden kişi zekâtını /fıtır sadakasını öder. Geceden önce onu kabzedip sonra da güneş batarsa ve onu geri verirse, o takdirde fıtır zekâtı /sadakası kendisine hibe yapılana düşer. Bir kimsenin, bir diğerinin mülkiyetine verdiği her şey, köle ya da cariye olsun böyledir. Köleleri olan bir adam, ölse ve mirasçıları Şevval hilalinden önce o adama mirasçı olup sonra Şevval hilali doğduğu halde kölelerin mülkiyeti onların ellerinden çıkmamışsa, mirasçılıkları miktarına göre, o kölelerin fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek onlara aittir. Onlardan birisi, Şevval hilali doğduktan sonra mirastan payına düşeni almak istemese de fıtır zekâtını /sadakasını ödemek

ona düşer. Çünkü durum ne olursa olsun, onun mülkiyeti tahakkuk etmiştir. Kölenin bir bölümü hür, bir bölümü köle ise o kölede mülkü olan kişi malik olduğu kadarı ile zekâtını/sadakasını öder, geri kalanını ödemek ise kölenin vazifesidir. Şayet o günkü kazancı Ramazan bayramı birinci günü ve gecesi onun gıdasını karşılayacak kadar ise bu köleye ait olur. Ramazan bayramı gecesi ve günü kendisinin gıdasından bir şeyi artmıyorsa ona bir şey düşmez.

Mukariz (denilen mudarebe emekçi ortağı), köleler satın aldıktan sonra, Şevval hilali de köleler yanında bulunuyorken doğarsa, onların (fitır) zekâtı / sadakası mal sahibine düşer. Adam, Şevval hilali doğunca ölse, zekât (fitır sadakası) da onun malında borç ve vasiyetler gibi ödenir. Bu zekât, hem kendi adına hem mülkiyeti altında bulunanlar adına hem de kendilerinin nafakalarını sağlamakla yükümlü olduğu ihtiyaçlarını karşıladığı Müslümanların adına çıkartılıp verilir.

Bir adam ölse ve bir diğerine bir köle vasiyet etse, ölümü Şevval hilalinin görünmesinden önce gerçekleşip bu köle üçtebirin (1/3) kapsamına dahil ise, o takdirde onun (fitır) zekâtı /sadakası efendinin malından ödenir. Şayet Şevval hilalinden önce ölürse; bu durumda zekât/ fitır sadakası, vasiyeti kabul etmiş olması halinde kendisine vasiyet edilene aittir. Eğer vasiyeti kabul etmez ise yahut bilse de bilmese de zekât/ fitır sadakası şarta bağlıdır. O, köleyi almayı seçerse, zekâtını/ fitır sadakası ödemek ona düşer. Kabul etmezse kölenin zekâtını/ fitır sadakası vermek mirasçıların görevidir.

Eğer köle, mirasın üçtebiri (1/3) kapsamında değilse, vasiyeti kabul ettiği takdirde lehine vasiyet edilen kişi mirasçılar ile ortak olur. Zekâtını/ fitır sadakasını ödemek ise, ortaklara düştüğü gibi, onlara da düşer. Eğer lehine vasiyet edilen kişi, onların kabul ya da reddedişi tercih etmeden önce ölürse, bu durumda, mirasçıları onun yerine geçer. Eğer, köleyi kabul etmeyi seçerlerse, fitır zekâtını /sadakasını ödemek; babalarının mallarından olmak üzere onlara düşer. Bir adama, lehine vasiyette bulunduğu kişi hayatta olduğu sürece başkasına hizmet etmesi şartıyla, bir kölenin mülkiyetini vasiyet etse, fitır zekâtını /sadakasını ödemek o kölenin mülkiyetine sahip olana düşer. Eğer lehine vasiyet olunan kölenin mülkiyetini kabul etmezse, fitır zekâtını ödemek mirasçılara düşer.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi* ki: Köleleri bulunan bir kişi, borçlu olarak Şevval hilalinden sonra ölse, onun ve kölelerinin zekâtı /fitır sadakası malından ödenir. Hilalden önce ölse, zekâtı/ fitır sadakası ödemek mirasçılara dü-

şer, çünkü onlar borçtan kurtuluncaya kadar köleler onların mülkündedir. Kişi, eğer sahih bir yazışma yapmışsa, kitabet/yazışma akdi yaptığı kölesinin adına ödeme yapmayacağı gibi yazışma yapmış köle de kendisinin fıtır zekâtını /sadakasını ödemez. Şayet bu yazışması fasit ise, o da adamın diğer köleleri gibidir. Onun da fıtır zekâtını /sadakasını eda eder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Küçüğün ve bunağın, zekâtını/fıtır sadakasını da bu ikisinin nafakasını sağlamakla yükümlü oldukları kimselerin zekâtını/ fıtır sadakasını da onların velisi, -tıpkı sağlıklı kimsenin zekâtını ödediği gibi- öder. Şevval ayına girip yanında kendisinin ve nafakalarını sağlamakla yükümlü olduklarının o günün gecesi ile birlikte gıdasına sahipse, hem onlar adına hem kendisi adına fıtır zekâtını /sadakasını eda edecek kadar bir şeyleri bulunan kimse, kendisi için de onlar için de fıtır sadakasını verir. Şayet yanında ancak kendisinin fıtır zekâtını /sadakasını ya da bir bölümünün fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyecek kadar varsa, o kadarını öder. Yanında kendisinin ve onların gıdası dışında bir şey yoksa ona da bir şey düşmez. Aralarında günlük nafakasından artan bir şeyler bulan birisi varsa, eğer onun adına fıtır zekâtı/sadakası ödenmemişse, o da kendisinin zekâtını/ fıtır sadakasını öder, bununla birlikte ona zekâtın/ fıtır sadakasının düşeceği benim için açık değildir, çünkü onun adına zekât /fıtır ondan başkası üzerine farzdır. Bununla birlikte kişinin fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyip hem onu hem de farz ve nafile sadakalar almasında da bir beis yoktur. Zekât/ fıtır sadakası hususunda her Müslüman eşittir. Yanında hiçbir şey olmayan bir kimseye fıtır zekâtını/ sadakasını borç alma yükümlülüğü -borç alacağı kimseleri bulsa dahi- yoktur. Şayet Şevval hilalinden sonra elinde bolluk bulunsa, o zekâtı/ fıtrı ödeme yükümlülüğü icap etmez, çünkü kendisi ödeyecek bir şey bulamazken vakti geçmiş bulunmaktadır. Bununla birlikte onu ödemesini daha çok severim.

Şafiî dedi ki: Bir kimse, bir köleyi fasit bir satış ile satsa, fıtır zekâtı /sadakası satıcıya düşer, çünkü köle onun mülkiyetinden çıkmamıştır. Aynı şekilde, onu fasit yahut sahih bir rehin ile rehin bıraksa, fıtır zekâtı /sadakası onun malikine düşer. Bir kimse, cariyesini bir köle ile evlendirecek olsa, cariyesinin fıtır zekâtını /sadakasını ödemekle yükümlüdür. Mükatep ile evlendirmesi halinde de hüküm budur. Eğer cariyesini hür birisiyle evlendirecek olursa, o hür kimseyi cariyesiyle başbaşa bırakması halinde zekâtını/ fıtır sadakasını ödemek hür kişiye düşer. Eğer onları başbaşa bırakmayacak olursa, zekâtını/ fıtır sadakasını

ödemek efendinin yükümlülüğüdür. Eğer hür koca, fakir ise, cariyenin efendisi, onun zekâtını/ fıtır sadakasını ödemekle yükümlüdür.

Bir kişi, küçük çocuğuna bir cariye ya da bir köle hibe etse, oğlunun da ondan başka bir malı yoksa babasına, zekât/ fıtır sadakası ödemenin gerekeceği benim için açık değildir. Çünkü bu durumda, çocuğun nafakası ona düşmez, ancak çocuk süt emiyor ise yahut da küçük için mutlaka ihtiyaç duyduğu kimseler varsa, babası onların nafakasını da karşılamakla ve onlar adına zekâtı/ fıtır sadakasını da ödemekle yükümlüdür. Eğer babası, bunları kendisinin hizmeti için alıkoyacak olursa, kötü bir iş yapmış olmakla birlikte onların fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle yükümlü olacağı benim için açıklık kazanmamaktadır, çünkü bunlar nafakalarını sağlamakla yükümlü olduğu kimselerden değildir. Eğer oğlunun malı varsa, o maldan oğlunun kölelerinin (fıtır sadakasını) öder. Oğlu için, ücretle bir sütanne tutsa, çocuğun babası, sütannenin fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle yükümlü olmadığı gibi, küçüğün velisinin dışında onun fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle kimse yükümlü değildir. Eğer bir hâkimin emri olmadan onu çıkartıp verirse tazminatını öder.

FITIR ZEKÂTININ/ SADAKASININ ÖLÇEKLERİ

[865] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. O, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre; Rasulullah (sav), Ramazan dolayısıyla fıtır zekâtını/sadakasını insanlara kuru hurmadan bir sâ' yahut arpadan bir sa' olmak üzere farz kıldı.[71]

[866] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O, Iyaz b. Abdullah b. Sad b. Ebu Serh'den rivayet ettiğine göre, Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinlemiştir: Biz fıtır zekâtını /sadakasını bir sa' yiyecek/buğday yahut bir sa' arpa yahut bir sa' kuru hurma yahut bir sa' kuru üzüm ya da bir sa' keş olarak verirdik.[72]

[867] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Enes b. Iyaz, Davud b. Kays'tan haber verdi. O, Iyaz b. Abdullah b. Sad'ı şöyle derken dinlemiştir: Ebu Said el-Hudri dedi ki: Nebi (sav) zamanında bir sa' yiyecek/buğday yahut bir sa' keş yahut bir sa' kuru üzüm yahut bir sa' kuru hurma ya da bir sa' arpa verirdik. Biz bu şekilde, Muaviye hac ya da umre yapmak üzere

[71] Bkz. 860 numaralı paragraf
[72] Bkz. 862 numaralı paragraf

gelip insanlara hutbe verinceye kadar böylece devam ettik. İnsanlara söyledikleri arasında şunlar da vardı: Benim görüşüme göre Şam'ın iki müdd esmer buğdayı bir sa' kuru hurmaya denktir. İnsanlar da onun bu dediğini kabul etti.[73]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fıtır sadakası, buğday türünden, ancak bir sa' olarak verilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav)'tan sabit olan hurma ve arpadır. Benim gördüğüm kadarıyla Ebu Said el-Hudri, bunun farziyetini Nebi (sav)'a nispet etmemiştir. O, sadece onların bu şekilde sadaka verdiklerini ifade etmiştir.

Şafiî dedi ki: Rasulullah (sav)'ın sünnetine göre, fıtır zekâtı/ sadakası, kişinin temel gıdasından ve zekât düşen şeylerden verilir.

Dedi ki: Kişinin çoğunlukla tükettiği gıda hangisi ise, fıtır zekâtını/ sadakasını ondan öder.

İflas ettiği takdirde, kendisine borç verecek kimseyi bulsa dahi, ona fıtır zekâtı/ sadakası düşmez. Aynı günde yahut ondan sonra eli bollaşır ise, vaktinden itibaren onu çıkarıp vermesi icap etmez, çünkü onu ödemesi gereken vakitte onu ödemekle yükümlü değildi. Bununla beraber onu vermesini kendisi için daha çok severim (müstahap görürüm).

Şafiî dedi ki: Kişi, köleyi fasit bir alışverişle satsa, fıtır zekâtı/ sadakası satana düşer, çünkü onu mülkiyetinden çıkarmamıştır. Aynı şekilde onu bir adama rehin verse yahut da bir adam onun kölesini gasp etse, yine fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek ona aittir çünkü köle onun mülkiyetindedir.

Şafiî dedi ki: Aynı şekilde bir köleyi muhayyerlik şartı ile satsa ve alışverişin geçerliliğini tercih etmeden önce Şevval hilali görünse ve bundan sonra alışverişi geçerli kabul etse, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek müşteriye ait olur, çünkü o bu köleye ilk akit ile malik olmuştu. Şayet muhayyerlik satıcının ise, o takdirde fıtır zekâtı/ sadakası, şarta bağlı kalır. Onu satın almayı seçerse, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek müşteriye aittir. Geri verirse, o takdirde, onu ödemek satıcıya düşer.

Ebu Muhammed dedi ki: Bu hususta bir başka görüş daha vardır: Buna göre; fıtır zekâtı/ sadakası onun köle üzerindeki mülkiyeti, ancak onu almayı seçmesinden yahut da muhayyerlik süresinin geçmesinden sonra tamamlanması itibari ile fıtır zekâtı/ sadakası satıcıya aittir.

---

[73] Müslim, Zekât 2/268. hadis no: 18/985.

Şafiî dedi ki: Adam, köle durumundaki cariyesini evlendirse, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle yükümlüdür. Mükâteb de böyledir. Cariyesini hür birisi ile evlendirecek olursa, o zaman o cariyenin fıtır zekâtını/sadakasını ödemek hür (kocasına) düşer. Şayet muhtaç ise, o cariyenin fıtır zekâtını ödemek efendisine aittir. Cariyesini hür birisi ile evlendirip kocası ile zifafa sokmamış yahut bunu engellemiş ise, fıtır zekâtını/ sadakasını ödemek efendisine aittir. Bir adam küçük çocuğuna; bir köle yahut bir cariye hibe etse ve küçüğün malı yoksa onların fıtır zekâtının/ sadakasının yükümlülüğü babasına düştüğü benim için açık değildir. Ayrıca onların nafakasını da sağlamakla yükümlü değildir, cariyenin süt emzirmekte olması yahut da küçüğün olmasa, yapamayacağı kimselerden olması hali müstesna. O takdirde, küçüğün babası onların nafakalarını da onlar adına fıtır zekâtını/ sadakasını da vermekle yükümlüdür.

Dedi ki: Eğer küçüğün babası, onları kendisine hizmet etmek için alıkoyacak olursa, iyi bir iş yapmamış olur. Onların fıtır sadakasını ödemekle yükümlülüğü de benim için açık değildir, çünkü bunlar hiçbir durumda nafakalarını ödemekle yükümlü olduğu kimselerden değildirler. Ama bu, ancak onun onları alıkoyması sebebiyle, onun yükümlülüğü olur. Oğlu için süt emziren bir sütanneyi ücretle tutsa, onun fıtır zekâtını/ sadakasını ödemekle yükümlü olmaz.

Velisi olmayan kimsenin, kendi malından zekât/fıtır sadakası çıkarıp vermesi söz konusu olmaz. Eğer çıkarıp verirse yahut da hâkimin emri olmadan onun dışında bir zekât verirse, tazminatını öder. Bu mesele hâkime dava edilir. Ta ki o eğer buğday, mısır, ales[74], arpa, hurma ya da kuru üzüm ise, onun adına çıkartıp vermesi için birisine emir verir. Bu türden olanlardan ödediğini Nebi (sav)'ın sa'ı ile bir sa' olarak öder. Bana göre bundan hiçbir şey eksiltemez.

Zekât olarak verilmesi gereken miktarın kıymeti, tespit edilmez. Kıymeti tespit edilecek olursa, o zaman duru denilen[75] kuru üzümünden bir sa' öderse, sekiz sa' hurma ödemiş olur.

---

[74] Terceme-i Kamus'ta *ales* hakkında şu bilgiler yer almaktadır: Bir tür buğdaya denir ki, bir tek kabuk içerisinde ikişer tane bulunur. Yemen'de San'a şehrinin yiyeceğidir. Mercimeğe de denilir. (Çeviren)

[75] *Duru*, iri taneli suyu az salkımları büyük beyaz üzüm demektir. Taif'te yetişen üzüm çeşitlerindendir. [Terceme-i Kamus'ta da Asım Efendi: "İri taneli ak üzümdür" demektedir. (Çeviren)]

Şafiî dedi ki: Tanelerden tanenin kendisinden başkasını ödemez. (Onun yerine) Ne un ne sevik/kavrulmuş un ne de değerini öder. Çölde yaşayanların da keş ödememelerini severim, çünkü keş bunların temel gıdası olsaydı, o zaman temel gıdalarından öderlerdi. Kat (yonca ise) bir temel gıdadır. Aynı şekilde onlar Hanzal (Ebu Cehil karpuzu) ını da temel gıda olarak kullanırlar. Şüphesiz olan husus ise, onlara kendilerine en yakın belde ahalisinin temel gıdasından ödemekle yükümlü tutulacaklarıdır, çünkü onlar (çölde yaşayan bedeviler) zekât düşmeyen bir meyveyi temel gıda olarak kullanırlar. Bu sebeple, zekât düşen bir mahsulden her bir kişi için bir sa' öderler. Çölde ve kasabada yaşayanlar, bu hususta birbirine eşittir. Çünkü Nebi (sav), Müslümanlar arasından kimse için diğerlerinden farklı özel bir şey söylememiştir. Eğer onlar, keş ödeyecek olurlarsa, onların yeniden ödemeleri şeklindeki kanaat de benim için netlik kazanmış bir şey değildir. Onların ya da başkalarının aslına zekât düşmeyen ve keşten başka bir gıdadan fıtır sadakasını ödeyecek olurlarsa, onu iade etmekle yükümlü olmazlar.

Şafiî der ki: Lakin kıtniyye denilen mahsullerle[76] temel gıda olarak beslenenler olduğunu bilmiyorum. Eğer temel gıda değilse, ondan verilen zekât yerini bulmaz. Eğer onu temel gıda olarak tüketenler varsa, ondan zekât/fıtır sadakası onlar için geçerli olur, çünkü bunların aslı zekâta tabidir.

Dedi ki: Kişinin yarım sa' buğday ve yarım sa' arpa vermesi, temel gıdası arpa olsa dahi caiz olmaz. Bir tek zekâtı (fitreyi) ancak bir tek sınıftan vermesi caizdir. Eğer temel gıdası arpa ise, bir kişi için ve daha fazlası için arpa verebilir. Bir ve daha fazlası için buğday da verebilir, çünkü buğday daha üstündür. Tıpkı zekâtta (davarlarda) daha büyük yaştakini vermenin caiz oluşu gibi. Bununla birlikte bunu arpanın dengi olarak verdi, denilemez. Böylesi için ancak ona temel gıdası, olması şartıyla, arpa ödeme imkânı verilmiştir. Yoksa arpada zekât buğdaydakinden daha aşağıdır, anlamında değildir. Eğer temel gıdası buğday olup arpa vermek isterse, bunu yapamaz, çünkü arpa onun temel gıdasından daha aşağıdadır. Tıpkı hem kaliteli hem kalitesiz kuru hurma verme ve ödemesi gereken yaştakinden daha küçük yaştaki bir davarı verme imkânı olmadığı gibi.

---

76 *Kıtna* ile ilgili Asım Efendi Terceme-i Kamus'ta şunları söylemektedir: "Mahsul ve hububata denir ki tahıl tabir olunur. İmam Şafiî der ki: *Kıtniyye*, ades (mercimek), huller, bakla, börülce ve nohuttan ibarettir. Daha geniş malumat için Terceme-i Kamus'a bakılabilir. (Çeviren)

Fakat temel gıdası böyle ise kalitesiz yarım sa' kuru hurma verebilir. Eğer kendisini kaliteli yarım sa' hurma vermeye zorlayıp bununla birlikte onu verirse, bu da onun için yeterli olur, çünkü bu aynı türdendir. Buğday ve arpa ise iki ayrı türdür. Bu sebeple bir türün zekâtta bir başka türe katılması caiz olmaz. Eğer buğdayı varsa hangisinden dilerse fıtır zekâtını /sadakasını verebilir.

Şafiî dedi ki: Eğer kuru hurması varsa, zekât düşenin ortalamasından çıkartıp verir. Daha üstününden çıkartıp verirse, onu daha çok severim, fakat kurtlanmış, kusurlu olması halinde ne hurma ne buğday ne de başka şeyi zekât olarak verebilir (yani veremez). Onu ancak kusursuz olanından verebilir. Vereceği malda, kusur teşkil edecek türden tadı ya da rengi değişmemiş olduğu sürece kusursuz ve eski olanından vermesi de caizdir.

FITIR ZEKÂTININ /SADAKASININ ÖLÇEKLERİ İLE İLGİLİ İKİNCİ BAŞLIK

[868] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun, Iyaz b. Abdullah b. Sad'dan rivayet ettiğine göre; Ebu Said el-Hudri'yi şöyle derken dinlemiştir: Biz, fıtır zekâtını/sadakasını bir sa' yiyecek/buğday, bir sa' kuru hurma, bir sa' arpa yahut bir sa' kuru üzüm ya da bir sa' keş olarak verirdik.[77]

[869] Bize Enes b. Iyaz, Davud b. Kays'tan haber verdiğine göre o, Iyaz b. Abdullah b. Sad'ı şöyle derken dinlemiştir: Ebu Said el-Hudri dedi ki: Bizler Nebi (sav) zamanında bir sa' yiyecek/buğday yahut bir sa' keş ya da bir sa' kuru üzüm yahut bir sa' kuru hurma yahut da bir sa' arpa olarak verirdik. Biz bunu Muaviye hac ya da umre yapmak üzere gelip de insanlara hutbe verinceye kadar böylece çıkartıp vermeye devam ettik. İnsanlara söyledikleri arasında: Ben, Şam'ın esmer buğdayından iki müdd bir sa' kuru hurmaya denk geldiği görüşündeyim. Daha sonra insanlar da bu kanaati kabul etti.[78]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz, Nebi (sav)'tan nakledilen rivayeti kabul ederiz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişi buğday, mısır, ales, arpa, kuru hurma, kuru üzümden temel gıda olarak çoğunlukla kullandığından (fıtır)

---

[77] Bkz. 862 numaralı paragraf

[78] Bkz. 867 numaralı paragraf

zekâtını/ sadakasını verir. Bu türlerden zekâtını/ fıtır sadakasını ödeyecek olursa, Rasulullah (sav)'ın sa'ı ile bir sa' öder. Taneden çıkardığını (ununu) ödemez, ancak danenin kendisini öder. Sevik (kavrulmuş un) ve un da ödeyemez, kıymetini de ödeyemez. Çölde yaşayanlar da gıda olarak kullandıkları yonca, Ebu Cehil karpuzu ya da başka bir şeyi yahut da zekât ödemesinde caiz olmayan bir mahsulü (fıtır zekâtı olarak) ödeyemezler. Temel gıdası buğday, mısır, ales, arpa, kuru hurma ve kuru üzümden birisi olan kendilerine en yakın belde ahalisinin gıdası türünden ödemekle, yükümlü tutulurlar. Eğer keş verirlerse, bu da onlar için kabul edilir, ama kendileri ya da başkaları keşin dışında aslına zekât düşmeyen herhangi bir şey öderlerse, onu iade ederler.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben herhangi bir kimsenin kıtniyye[79] ile beslendiğini bilmiyorum. Eğer bir kimsenin temel gıdası ise, onu verebilir, çünkü onun aslına zekât düşer. Eğer o, onun temel gıdası değilse, onu vermek caiz olmaz. Bir kimsenin yarım sa' buğday ile yarım sa' arpa -temel gıdası arpa olsa dahi- vermesi caiz değildir. Ancak aynı türden zekât vermesi caizdir. Kendisinin ve nafakasını sağladığı bazı kimselerin adına buğday vermesi diğer nafakasını sağladığı bazıları için arpa vermesi caizdir. Nitekim zekâtta (hayvanlardan) daha üst yaştakini vermesi de caizdir. Şayet temel gıdası buğday olup arpa ödemek isterse, bunu yapamaz, çünkü arpa onun temel gıdasından daha düşüktür. Kaliteli ve kalitesiz kuru hurmayı karıştırarak vermesi de ödemekle yükümlü olduğu bir şeyden daha aşağısını vermesi de hakkı yoktur, ama adi hurma onun temel gıdası ise ve ondan verirse, onun için geçerli olur. Eğer kuru hurması olan birisi ise onun ortalamasından zekât verir, fakat kuru hurma yahut buğday ya da daha başkasının kurtlanmış ve kusurlu olması halinde bunları zekât olarak vermesi caiz değildir, vereceğini ancak kusursuz olarak verebilir. (Fıtır sadakası için de böyledir.)

PAYLAŞTIRILMADAN ÖNCE FITIR ZEKÂTININ/ SADAKASININ KAYBOLMASI

Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* haber verdi: Fıtır zekâtını/sadakasını zamanında ondan önce ya da ondan sonra paylaştırmak üzere çıkartsa ve onu kaybetse, bununla birlikte fıtır zekâtını/ sadakasını verebilecek durumda ise, onu paylaştırmak yahut valiye onu

[79] Kıtniyye hakkında az önce düştüğümüz nota bakınız.

ödemek üzere çıkartmakla yükümlüdür. Ödemesi gereken her bir hak böyledir. Ondan kurtulmak ancak onu eda etmekle -kendisi bu hakkı eda etmekle yükümlü kimselerden olduğu sürece- onu ödemeden onun sorumluluğundan kurtulamaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fıtır zekâtı/ sadakası, mal zekâtının kendisine paylaştırıldığı kimselere paylaştırılır. Bu hususta başka türlüsü kabul edilmez. Bu işi bir adam üstlenecek olursa, onu altı paya böler, çünkü âmillerin (toplamakla görevli memurların) payı ile kalpleri İslam'a ısındırılacak olanların (el-mellefetu kulûbuhum) payı düşmüş paylardır.

Dedi ki: Âmillerin payının düşmesi, bu kimsenin bu işi bizzat (kendiliğinden) üstlenmiş oluşundan dolayıdır. Bundan ötürü onun bu iş karşılığında bir ücret alma hakkı yoktur. O, bunu fakirlere, miskinlere/yoksullara, kölelikten kurtulmak isteyenlere, -ki bunlar mükatep kimselerdir- borca batmışlara, Allah yolunda cihada, yol oğluna paylaştırır. Bunlardan hangi sınıfı bulamazsa, o zaman ondan o kimsenin hakkını tazminat altına alması da görevidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişi, malının zekâtını, zekât alabilecek kimselerden oldukları takdirde zev'l-erhâm denilen akrabalarına verebilir. Bana göre, aralarından ona en yakın olan kimseye o zekâtı vermesi, durum ne olursa olsun nafakasını sağlamakla yükümlü olmadığı kimselerden ise, daha çok sevdiğim bir husustur. Şayet tetavvu/nafile olarak ona infakta bulunuyorsa, ona zekâtından da verir, çünkü onun nafakasını tetavvu olarak vermektedir, onun için bir yükümlülük olarak değil.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben fıtır zekâtını/ sadakasını bizzat paylaştırmayı zekâtın yanında toplandığı bir kimsenin yanına bırakmaya tercih ederim.

[870] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verdi: Bize Abdullah b. el-Muemmel haber verip dedi ki: Ben, İbn Ebu Muleyke'ye bir adam: Atâ bana fıtır zekâtını/ sadakasını mescide bırakmamı emretti, demesi üzerine, İbn Ebu Muleyke'nin şöyle dediğini işittim: O adam sana kendi kanaati olmayan bir fetva vermiştir. Sen onu paylaştır, çünkü İbn Hişam onu kendi koruyucularına ve dilediği kimselere verir.[80]

[80] Bunun Şafiî'den başkası tarafından rivayet edilmiş olduğunu göremedim. Bu Beyhaki kendi yoluyla rivayet etmiştir: *el-Ma'rife*, III, 332; *es-Sünen* [illegible], IV, 29

[871] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Enes b. Iyaz, Üsame b. Zeyd el-Leysi'den haber verdiğine göre o, Salim b. Abdullah'a zekâta dair soru sormuş, ona: Kendin onu ver, deyince; ben ona dedim ki: Peki İbn Ömer: Onu sultana ver, demiyor muydu? deyince o, evet diyordu, fakat ben senin onu sultana ödemeni (uygun)görmüyorum dedi.[81]

[872] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik'in Nafi'den haber verdiğine göre; Abdullah b. Ömer, kendisinin yanında toplanan fıtır zekâtını/ sadakasını bayramdan iki ya da üç gün önce gönderirdi.[82]

FITIR ZEKÂTININ/ SADAKASININ PAYLAŞTIRILMASINDAN ÖNCE KAYBOLMASINA DAİR İKİNCİ BAŞLIK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fıtır zekâtını/sadakasını vaktinde yahut daha önce ya da daha sonra paylaştırmak maksadıyla çıkartıp da onu kaybeden bir kimse, eğer varlıklı birisi ise onu paylaştırmak üzere ya da valiye ödemek üzere yeniden çıkartmalıdır. Ona yerine getirmesi vacip olan her hak da böyledir. Onu eda etmedikçe, ondan kurtulmuş olamaz. Fıtır zekâtı /sadakası, malın zekâtının kendilerine paylaştırıldığı kimselere pay edilir. Bu hususta bundan başkası geçerli değildir. Eğer onu paylaştırmayı bir kişi üstlenip de onu paylaştıracak olursa, fıtır sadakasını altı paya böler, çünkü âmiller (tahsildarlar) ile kalpleri ısındırılacak olanların payı düşmüş durumda olduğundan onu fakirlere, yoksullara, kölelikten kurtulacaklara, -ki bunlar mükateplerdir- borca batmış olanlara, Allah yolunda ve yolculara paylaştırır. Bunlardan bulunmadığı için

---

[81] Şafiî'den başkası tarafından rivayet edildiğini tespit edemedim. Bunu Beyhaki kendi yoluyla rivayet etmiştir: *Marife,* III. 332; *es-Sünenu'l-Kübrâ,* IV, 194.

[82] Hadis daha önce geçti ve kaynakları orada gösterildi. Bunu Beyhaki, Şafiî'den diye rivayet etmiştir: *Marife,* III, 333. Bkz. 783 numaralı partagraf.

Beyhaki bu hadisten sonra şunu zikretmektedir: Şafiî dedi ki: "Bu hasen bir hadistir. Bunun gereğini yapmayı müstehab görüyorum. Bundaki delil de Nebi (s.a.v)'ın Abbas'ın zekâtını vadesi gelmeden önce peşin istemiş olmasıdır. Biz de İbn Ömer'in ve diğerlerinin görüşünü kabul ediyor ve söylüyoruz."

Hatırlatılması yerinde olan bir husus da şudur: Şafiî, Abbas'ın zekâtının erken ödemesinin istenmesi ile ilgili hadis hakkında şüphe etmiştir. Bu, zekâtın erken ödenmesi başlığında geçmiş olup şöyle demektedir: "Nebi (s.a.v)'tan rivayet edilmiştir, ama sabit olup olmadığını bilmiyoruz. Buna göre Nebi (s.a.v) Abbas'ın zekâtını vadesi gelmeden önce teslim almıştır. Biraz sonra gelecektir."

herhangi bir sınıfa bir şey vermeyecek olursa, o sınıfın ondaki hakkının tazminatını ödemek ona aittir. Kişi, fıtır zekâtını/ sadakasını çıkarttığı takdirde, eğer onu almaya hak kazanan kimselerden ise, akrabalarına verme hakkına sahiptir. Kendisine en yakın olanları, eğer nafakalarını sağlamakla yükümlü olduğu kimselerden değil iseler, onlara vermeyi en çok hak edenleridir.

Bir kimsenin fıtır zekâtını/ sadakasını paylaştırması güzeldir. Yanında toplandığı kimseye verip bırakması da yüce Allah'ın izniyle onun için yeterlidir.

İbn Ömer ve Atâ b. Ebu Rebah, fıtır sadakasını, sadakanın yanında toplandığı kimseye öderlerdi.

Er-Rebi' dedi ki: Şafiî'ye fıtır zekâtına /sadakasına dair soru sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: Onu kendi ellerinle hak sahiplerine vermeni, onu toplandığı yere bırakmandan daha çok severim, çünkü sen bizzat onu verirsen, ondan eminsin, ama onu toplandığı yere bırakacak olursan, onun hak ettiği yere bırakıldığından emin olmazsın.

TEMEL GIDASI DEĞİŞİK OLAN KİMSE

Er-Rebi' bize haber verip dedi ki: Şafiî bize haber verip dedi ki: Bir kimsenin arpa, buğday, kuru hurma, kuru üzüm gibi farklı daneler, temel gıdasını teşkil ediyorsa, fıtır zekâtını /sadakasını buğday olarak vermeyi tercih etmek ona aittir. Bunların hangisinden verecek olursa, yüce Allah'ın izniyle onun için yeterli olur.

Dedi ki: Eğer onun temel gıdası buğday olsa; kuru üzüm, kuru hurma yahut arpa vermek isterse, bunu onun için hoş görmem (mekruh görürüm). Bununla birlikte, onu tekrar çıkartarak buğday olarak vermesini müstehab görürüm, çünkü Nebi (sav)'ın zamanında Medine'nin çoğunlukla temel gıdası kuru hurma idi. Temel gıdası arpa olanlar azdı. Belki de Medine'de temel gıdası buğday olan kimse de yoktu. Muhtemelen buğday, Medine'de bir çeşit lüks idi. Bu sebeple Nebi (sav) onlara fıtır zekâtını /sadakasını temel gıdalarından vermeyi farz kıldı. Bununla birlikte bir kimsenin temel gıdası buğday iken daha başka şeyden vermesini müstehab görmüyorum. Eğer temel gıdası arpa ise, buğday vermesini ise müstehab görürüm çünkü buğday daha üstündür.

[873] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip ded[illegible]e Malik, Nafi'den haber verdiğine göre; Abdullah b. Ömer, fıtır zekâtı[illegible] nı hurmadan başka bir şeyden vermezdi. Yalnızca bir defa arpa [illegible]

[83] Muvatta, Zekât, hadis no. 55; Buhârî, Zekât, 77

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zannederim Nafi, Abdullah b. Ömer'in temel gıdası buğday olduğu zamanlarda onunla beraberdi. Belirttiğim şekilde buğday vermek bence daha müstehabdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kavmin(topluluğun) temel gıdası; mısır, karaca darı, peygamber arpası ya da pirinç ise yahut zekât düşen herhangi bir tane/dane ise (fıtır) zekâtını/ sadakasını onlardan (birisinden) verebilirler. Çünkü Rasulullah (sav) fıtır zekâtını/ sadakasını yiyeceklerden tayin edip arpa ve kuru hurmayı isim olarak verdiğine göre; biz onun bununla temel gıdayı kastettiğini anlamış oluyoruz. Böylelikle onun ismen zikrettikleri zekâta tabi olan gıdalardan idi. Eğer (o belde ahalisi) zekâta tabi bir yiyecek onların temel gıdalarını teşkil edip ondan zekât verecek olurlarsa, yüce Allah'ın izniyle bu onlar için yeterli olur. Bu hususta daha çok sevdiğim ise temel gıdalarının kuru hurma yahut arpa olması hali dışında buğday çıkartıp vermeleridir. Eğer temel gıdaları kuru hurma ve arpa ise bunların hangisi temel gıdaları ise ondan verirler.

TEMEL GIDASI FARKLI OLAN İLE İLGİLİ İKİNCİ BAŞLIK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimsenin temel gıdası arpa, buğday, kuru üzüm ve kuru hurma gibi taneler/daneler ise onun buğdaydan zekâtını eda etmesini daha çok severim. Bununla birlikte hangisinden verirse, onun için yeter. Eğer temel gıdası buğday olup kuru üzüm, kuru hurma ya da arpa vermek isterse, bunu mekruh görürüm, tekrar vermesi de bence müstehabdır. Şayet herhangi bir kavimin/toplumun temel gıdası mısır yahut karaca darı yahut pirinç ya da peygamber arpası ise veya zekât düşen herhangi bir tahıl ise, ondan zekât/ fitre verebilirler. Temel gıdalarının diğer tahıllar olması halinde de durum böyledir.

FITIR ZEKÂTINI/ SADAKASINI ÖDEYEMEYECEK DURUMDA OLANLAR

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Şevval hilali doğmakla birlikte fıtır zekâtını/ sadakasını ödeyemeyen bir kimse, fıtır günü (Ramazan bayramı birinci günü) yahut daha sonra eli bollaşırsa, fıtır zekâtı/ sadakası ödemekle yükümlü değildir. Bununla birlikte, o ayda yahut daha başka bir ayda ne zaman kolayına gelirse, fıtır zekâtını ödemesi bence mustehabdır.

Dedi ki: 'Fıtır zekâtının/ sadakasının zamanı Şevval hilalidir', deyişimin sebebi; orucun bitiş zamanı ve oruç açma aylarının ilkinin giriş zamanı oluşundan dolayıdır. Nitekim bir kimsenin bir başkası üzerinde Ramazan ayının bitiminde vadesi gelen bir hakkı varsa, Şevval hilali girmesi ile bu vade girer. Yoksa Şevval hilali gecesinin tanyerinin ağarması ile değil. Eğer bu caiz olsaydı, Şevval ayı bitmediği sürece Şevval'in birinci gününden sonra, on gün ve daha fazla gün sonra her gün hakkında caiz olmalıydı.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fıtır zekâtını /sadakasını ödeyip eğer muhtaç ise fitre almasında -onun dışında diğer farz zekâtlardan olsun, başka sadakalarda olsun- da bir sakınca yoktur, zekât hususunda her Müslüman eşittir.

Şafiî dedi ki: Herhangi bir malı ve nakdi bulunmayan, günlük gıdası da olmayan bir kimse için zekât (fitre vermek) maksadıyla ödünç alma yükümlülüğü yoktur.

ZEKÂT FARZININ TOPLANMASI

Bize er-Rebi' b. Süleyman haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Aziz ve celil Allah, zekâtı Kitabında birden çok yerde farz kılmıştır. Biz bunu zekât bahsinin sonunda yazdık. Şanı yüce Allah, Kitabının birçok âyetinde: "وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ": **"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..."** (Bakara, 43) buyurmaktadır ki, zekâtı ödeyin demektir. Aziz ve celil Allah, Nebi (sav)'a hitaben: "خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا": **"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın..."** (Tevbe, 103) buyurmaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aziz ve celil Allah, zekât düşen malı bulunan kimseye, zekâtını hak eden kimselere eda etmesini farz kıldığı gibi, bu işi üstlenen kimseye de eğer kişi o zekâtı vermemişse, onu valiye (sorumlu yöneticiye) eda etmesini farz kılmıştır. Eğer onu kendisi ödemişse, valinin de onu ondan (bir daha) almamak görevidir, çünkü yüce Allah ona iki değil bir zekât demiştir.

Zekâtın farz oluşu; aziz ve celil Allah'ın pek sağlam hükümlerinden olup, onu Kitabında farz kıldığı gibi, Nebisinin dili ile de farz kılmıştır. Hangi mala zekât düştüğünü, hangi mala zekât düşmediğini, malın zekât verilecek miktara

ulaşması halinde, ne zaman ona zekât düşeceğini, eğer o seviyeye ulaşmazsa, onda zekâtın söz konusu olmayacağını da beyan buyurmuştur. Zekâtın sürelerini miktarının ne olduğunu da açıklamıştır. Zekâtın kimi miktarı beştebir, (1/5) kimi ondabir, (1/10) kimi ondabirin yarısı, (1/20)kimi ondabirin çeyreğidir. Kimisi de değişik sayılarda söz konusudur.

Şafiî dedi ki: İşte burası; aziz ve celil Allah'ın, Nebisini kendisi adına vekâleten konumlandırdığı bir konumun beyan çeşitlerindendir.

Dedi ki: İşlemiş olduğu herhangi bir cinayet (kısas) olmadan yahut diyet gereken bir cinayet olmadan ve tetavvu olarak vermeyip bizzat kendisinin kendi malında vacip kıldığı herhangi bir şey dışında Müslümana malında vacip olan her bir şey zekâttır. Zekât ve sadaka aynıdır. İkisi onun adını teşkil eder. Kişi kendi malının sadakasını vermeyi kendisi üstlense yahut da bu işi vali üstlense, bunların her birisi onu yüce Allah'ın paylaştırdığı şekilde paylaştırmakla görevlidir. Bu hususta ona muhalif davranma hakkı yoktur. Biz bunu ilgili yerinde beyan ettik, Allah'tan başarı dileriz.

كتاب قسم الصدقات

SADAKALARI PAYLAŞTIRMA KİTABI/BÖLÜMÜ

BİR BAP

Şafiî (Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi ki: Şanı mübarek ve yüce Allah:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللهِ.

"Sadakalar; ancak fakirlere, yoksullara, onu toplamakla görevlendirilenlere, kalpleri alıştırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda harcamaya ve yolculara Allah'tan bir farz olarak mahsustur...." (Tevbe, 60) buyruğu ile yüce Allah, sadakaların farz oluşunu Kitabında muhkem olarak emir buyurmuş ve sonra da bunu " فَرِيضَةً مِّنَ اللهِ.." **"Allah'tan bir farz olarak..."** buyurarak daha da pekiştirmiştir.

Herhangi bir kimsenin zekâtı, aziz ve celil Allah'ın paylaştırdığından başka bir şekilde paylaştırma yetkisi yoktur. Bu ise, adı geçen sınıflar var olması halinde böyledir, çünkü kişi ancak bulabildiği kimselere verebilir. Yüce Allah'ın:

"لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاء نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالأَقْرَبُونَ"; **Baba ve anne ile yakın akrabaların bıraktıklarından erkekler için bir pay, yine baba ve anne ile yakın akrabaların bıraktıklarından kadınlar için farz kılınmış bir pay vardır..."** (Nisâ, 7) buyruğu; "وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ" **:Hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir."** (Nisâ, 12) ve: "وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُم...": **"Bıraktığınızın dörttebiri (1/4) onlarındır..."** (Nisâ, 12) buyrukları gibidir. Aziz ve celil Allah'tan gelen hükümlerden de anlaşıldığı üzere O, bunu kişinin öldüğü günde mevcut olan kimseler için farz/hisse olarak tayin etmiştir. Yine akıl yolu ile anlaşıldığı üzere bu paylar, zekâtın alınıp paylaştırıldığı gün, var olan kimseler için söz konusudur.

Dedi ki: Zekât, bir topluluktan alınacak olursa, onların yurtlarında onlarla birlikte bulunan bu pay sahiplerinden olanlar arasına paylaştırılır. Aralarında

ancak zekâtı hak edecek herhangi bir kimse kalmadığı zaman, komşularından[84] herhangi bir kimseye verilebilir.

[874] Bize Mutarrif, Ma'mer'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan o, babasından o, Muâz b. Cebel'den rivayet ettiğine göre, şu hükmü vermiştir: Bir kimse aşiretinin bulunduğu yurttan intikal edecek olursa, onun öşrü ve sadakası aşiretinin bulunduğu yerdekilere verilir.[85]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte bu benim öşrün ve sadakanın malın komşularına ait olduğu şeklindeki açıkladığım hususun kendisidir. O, bunu mala sahip olan bir kimsenin malın bulunduğu yerden uzak olması halinde, malın sahibinin komşularına vermemiştir.

[875] Bize Vekî' b. el-Cerrah yahut ondan başka sika birisi ya da her ikisi Zekeriya b. İshak'dan haber verdi. O, Yahya b. Abdullah b. Sayfi'den o, Ebu Mabed'den, onun da İbn Abbas (ra)'tan haber verdiğine göre, Rasulullah (sav) Muâz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiğinde şöyle dedi:

"فإن أجابوك فأعلمهم أن عليهم صدقة تؤخذ من أغنيائهم فترد على فقرائهم" *"Senin dediğini kabul ederlerse, onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere, sadakanın onlara farz kılındığını bildir..."*[86]

Dedi ki: İşte bu da öşür ve sadakanın malın komşularına verilmesi ve onun mal sahibi malın bulunduğu yerden uzak olması halinde onun komşularına verilmeyeceği ile alakalı söylediklerimin kapsamındadır.

[876] Bize güvenilir birisi olan Yahya b. Hassan, Leys b. Sad'dan haber verdi. O, Said b. Ebu Said'den o, Şüreyk b. Abdullah b. Ebu Nemir'den o, Enes b. Malik'den rivayet ettiğine göre, bir adam dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Sana Allah adına ant veriyorum, sadakayı zenginlerimizden alıp onu fakirlerimize vermeyi gerçekten sana Allah mı emretti? O: *"Yemin olsun ki evet"* buyurdu.[87]

---

[84] İleride merhum Şafiî "komşu" tabiri ile ne kast ettiğini açıklayacaktır. (Çeviren)

[85] İbn Abd el-Hâdi, *Tenkîhu't-Tahkîk*, II,1504 te belirttiği üzere bunu Said b. Mansur rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Hacer, (*et-Telhîsu'l-Habîr*, III, 114) senedinin Tavus'a kadar sahih olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Mecduddin İbn Teymiyye, *el-Munteka*, s. 321 de el-Esrem tarafından da rivayet edildiğini belitmektedir.

[86] Daha önce 868 numaralı paragrafta bu rivayet muallak olarak geçmiş olup kaynaklarını orada gösterdik. Buhârî (Zekât, 63); ve Müslim (İman, hadis no: 29/19) tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadistir.

[87] Buhârî, I, 39. No 63. Uzunca bir hadistir.

Dedi ki: Biz zekâtı bir başka yere, orada zekât malından herhangi bir şeyi hakeden bir kimse kaldığı sürece, nakletmeyiz.

ZEKÂT ALMAYI HAK EDENLER

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

Fakir: -Allah en iyi bilendir- malı, kendisine yarayacak bir mesleği bulunmayan kimsedir. İster kötürüm olsun, ister olmasın, ister dilensin ister iffetli davransın (yine fakirdir).

Miskîn: Malı yahut kendisine faydalı olmakla birlikte onu varlıklı kılamayacak kadar bir mesleği bulunan kişidir. İster dilensin ister dilenmesin.

Dedi ki: Bir kimse fakir yahut miskin olursa, kazancı ya da mesleği kendisini ve aile halkını varlıklı kılarsa, bu iki durumdan hiçbirisinde ona bir şey verilmez, çünkü böyle birisi bir bakıma varlıklı sayılır.

Zekât tahsili için çalışanlar (el-âmilîne aleyhâ): Bunlar, zekâtın zekât verenlerden kabzedilme işini üstlenen kimseler ile kendilerinin aracılığı olmaksızın alınmasına imkân bulunmayan ve onlara yardımcı olan arîf[88] denilen kimselerdir. Halife ile zekât toplama işini kendisinden başka birisinin üstlendiği büyük bir bölgenin valisine gelince, bunların zekâtta bir hakları yoktur. Yine yardımına ihtiyaç bulunmayan kimselerden toplanması için bir vaîiye/sorumluya yardım eden kimse de çalışanlar payı arasında hak sahibi bir kimse değildir. Zekâtın toplanması işinde çalışanların zengin olmaları ile zekât almaya layık fakir kimseler olmaları ya da gurebâ (garipler) olmaları arasında bir fark yoktur. Bunlar zekât toplama işi ile görevlendirilecek olurlarsa, âmil kimseler sayılırlar. Zekât valisinin idari yardımcılarına da toplanması hususundaki yardımları ve menfaatleri kadarı ile pay verilir.

Kalpleri ısındırılacak olanlar (el-Müellefetu kulûbuhum): İslam'a giren kimseler demektir. İslam'a ısındırılmak için müşrik bir kimseye sadaka/zekâttan bir şey verilmez. Birisi: Nebi (sav) Huneyn senesi kalpleri ısındırılacak bazı müşriklere vermiştir, diyecek olursa, bu verilenlerin fey'den/ganimetten ve Nebi (sav)'ın özel malından verildiği, sadakadan verilmediği bilinmelidir. Onun kendi malından (böylelerine) bir şeyler vermesi mubahtır. Şanı yüce Allah, Müslü-

[88] *Arîf,* bir topluluğun işlerini çekip çeviren ve onları idare etme görevini yerine getiren kimsedir. *–el-Misbâhau'l-Munîr-*

manlara müşriklerin malını vermiştir, lakin onların mallarını müşriklere vermemiş, Müslümanların sadaka/zekâtlarını yine Müslümanlara ismen zikrettiği şekilde verilmesini tayin etmiştir, onların dinlerine muhalif olanlara değil.

Köleler (er-Rikaab): Kölelikten kurtulmak için yazışmış olan köleler de sadaka komşuları arasında sayılır. Eğer onlara yetecek kadar bir pay varsa, kölelikten kurtulmalarına yetecek kadar verilir. Eğer vali, bu miktarı onlara hürriyetlerini verecek kimseye verirse, güzel bir iştir. Kendilerine öderse bu da yeterli olur. Şayet payları yetmeyecek olursa, bunu yazışan kölelere öder, onlar da bunu yazışma bedellerini tamamlamak için bir katkı olarak alırlar.

Borçlular (el-Ğârimûn): Bunlar iki sınıftır. Bir sınıf kendi maslahatları yahut masiyet olmayan bir maruf/iyi bir maksatla borç almış olup sonradan gerek ayni gerek nakdi olarak bu borcu ödemekten aciz düşmüş kimselerdir. Bunlara bu acizliklerinden ötürü borçlarını ödeyebilmeleri için verilir. Eğer bunların borçlarını ödeyecek ayni yahut nakdi varlıkları varsa, bunlar varlıklı kimseler sayılırlar ve onlara zekâttan hiçbir şey verilmez. Borçlarını sahip oldukları ayni varlardan yahut nakitlerinden öderler. Borçlarını ödeyip zekât paylaştırıldığı esnada onların varlıklı sayılacakları malları bulunuyorsa, onlara hiçbir şey verilmez. Şayet borçlarını ödedikten sonra fakir ya da miskin durumunda olurlarsa ve pay isterlerse, hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, onlara zekâttan verilir, çünkü onlar bu sınıftan sayılırlar, onlara bunun dışındaki bir sınıf payından verilmez.

Dedi ki: Eğer mallarından varlıklı sayılacakları bir miktar kalacak olursa, onun hepsi ile ödenebilecek borçları bulunsa dahi paylardan onlara bir şey verilmez, çünkü bunlar varlıklı kimselerdendirler. Diğer taraftan borçları af da edilebilir. Onların zengin sayılacakları bir varlıklarının ellerinde kalmaması için (bu durumda) onlara bir şey verilmez.

Dedi ki: Bir diğer borçlu kesim ise; başkalarının yükümlülüklerini bizzat üzerlerine aldıkları, maruf bir şekilde arayı düzeltmek için yüklendikleri yükümlülükler uğrunda borç almış kimselerdir. Bunların bu yükümlülüklerinin bir bölümünü yahut tamamını karşılayacak şekilde ayni malları bulunup bu malları satılacak olursa, kendilerine zarar verecekse ama fakir düşmeyecek olsalar dahi bunlara tıpkı ihtiyaç sahibi borçlulara borçlarını ödeyebilecek kadar verildiği gibi aynlarını ellerinde bırakacak kadar pay verilir.

[877] Bize Süfyan b. Uyeyne, Harun b. Riyab'dan haber verdi. O, Kinane b. Nuaym'den o, Kabise b. Muharik el-Hilali'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben baş-

kalarının yapması gereken bir ödemeyi üstlendim. Bunun için Rasulullah (sav)'a gidip ondan dilendim. O: *"Zekât develeri gelecek olursa, onu yarın öderiz yahut senin adına onu çıkarıp veririz. Ey Kabisa! Dilenmek üç durum dışında haram kılınmıştır. Eğer bir kimse bir başkasının borcunu üstlenmiş ise onu ödeyebilinceye kadar dilenmesi ona helal olur, bundan sonra dilenmez. Bir kimse fakir ve çaresiz kalmışsa yahut da kavminden aklı başında üç kişi onun bir ihtiyaç sahibi ya da sıkıntı içerisinde bulunduğuna tanıklık edecek ya da böyle diyecek olurlarsa, o kişi de geçiminin açığını kapatıncaya kadar yahut da geçimini sağlayabilecek kadar dilenmesi helal olur, sonra da dilenmeyi bırakır. Bir adam da eğer bir afete maruz kalır ve bu afet malını alıp götürdüğü için muhtaç düşerse, o da geçiminin açığını kapatabilecek yahut geçimini sağlayabilecek kadar dilenmesi helal olur. Ondan sonra dilenmeyi bırakır. Bunun dışındaki hallerde dilenmek ise haramdır."*[89]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz bunu alıyoruz. İşte bu da; beni borç yükü altına girmiş olanlar hakkında söylediğim ile aynı manayı ifade eder. Nebi (sav)'ın *"fakirlik ve ihtiyaç halinde dilencilik helal olur"* buyruğu da -Allah en iyi bilendir- fakirlerin ve miskinlerin payından dilenmesini kastetmektedir, borca batmış olanların değil. Onun: *"Geçiminin açığını kapatacak kadarını elde edinceye kadar"* buyruğu da -Allah en iyi bilendir- kendisine varlıklı adının verilmesine sebep olacak miktardan daha azı demektir. Bizim kabul ettiğimiz kanaat budur. Bu ise fakirlik yahut miskinlik seviyesinin dışına çıktığı vakittir.

Sadaka/zekât, komşuları arasında gazaya çıkan kimselere de -fakir yahut zengin olsunlar- yüce Allah'ın yolunda harcanan paydan verilir. Onlardan başkalarına bu paydan bir şey verilmez. Onları savunmaya (başkalarına) ihtiyaç duyulması hali müstesnadır. O vakit müşriklere karşı onları savunan kimselere de bu paydan verilir.

Yolcu (İbnu's-sebîl): Sadaka komşularından bir tür de masiyet olmayan bir hususta yolculuk yapmak istemekle birlikte bu yolculuklarına yardımcı olunması hali dışında yolculuklarını bitiremeyecek durumda olanlardır. İbnu's-sebîl denilen yolcu, herhangi bir yardım olmaksızın yolculuğunu tamamlayabilecek güce sahipse ona bir şey verilmez, çünkü böylelikle bu kimse sadaka/zekât alması helal olmayan kimseler arasına girmiş olur ve zekâtın kendisine helal olacağı belirtilen istisna edilen kimselerden sayılmaz. Ayrıca gaza yapanın Müs-

[89] Müslim, 2/722. Hadis no: 109/1044.

lüman cemaat adına sadaka sayesinde savunma yapması hususunda da gaziye benzememektedir. Müslümanların menfaati ve insanların arasını düzeltmek için borçlanmış borçlu gibi de değildir. Sadaka verilebilen kimselerin menfaati için çalışan varlıklı zekât âmili/görevlisi gibi de değildir. Aynı zamanda bu Müslümanların kendisine hediye verdikleri varlıklı kimseye de benzemez, çünkü hediye, Müslümanlar tarafından yapılan bir bağıştır. Yoksa varlıklı bir kimse onu sadaka olması dolayısıyla almış olmaz. İşte bu farz olmayan sadaka ve bağışların, Muhammed (sav) â'inden sadakanın/zekâtın kendilerine helal olmadığı kimselere helal olduğuna delildir. Âl-i Muhammed de (ganimetlerin) beştebirinden (1/5) pay alanlar olup sair insanların zengin olanları ve olmayanlarıdır.[90]

ZEKÂTTA PAY SAHİBİ OLANLARDAN ZEKÂT TALEBİNDE BULUNANLAR

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İnsanların durumu çoğunlukla -zengin olduklarını bilininceye kadar- zengin olmadıklarıdır. Sadaka komşularından (yani zekâtın toplandığı bölgede yaşayanlardan) fakir yahut miskin adı ile kendisine bir şeyler verilmesini isteyen kişiye- onun durumunun dediği gibi olmadığı bilinmediği sürece- ona verilir.

[878] Bize Süfyan, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından o, Abdullah b. Adi b. el-Hıyar'dan şöyle dediğini rivayet etti: İki adamın bana anlattıklarına göre, Rasulullah (sav)'a gidip ondan sadakadan bir şeyler istemişler. Nebi (sav) onları yukarıdan aşağıya süzdükten sonra şöyle buyurdu: *"İsterseniz (size verebilirim) ama varlıklı bir kimsenin de çalışıp kazanabilecek güçlü bir kimsenin de onda (zekatta/ sadakada) herhangi bir payı yoktur."*[91]

Şafiî dedi ki: Nebi (sav) sanki adamın kendisinin ihtiyaçtan kurtulmanın mümkün olduğu kazanç elde etmeye benzer bir hali olduğunu görmüş. Açıkça

---

[90] Muhtemelen insanların zengin olanları ve olmayanlarının ganimetin 1/5 beştebirinden pay alacaklarını söylerken az önce itiraz olarak sorulan Efendimizin "kalpleri ısındırılacaklar"a pay vermesine cevap olarak, onların müslüman olduktan sonra kalpleri ısındırılmak maksadıyla ganimetin 1/5 beştebirinden pay verildiğini söylediği kimseler ve benzerleridir. Bununla, Peygamber Efendimizin payına düşen 1/5 beştebiri kastetmekte ve bunlara bu paydan verilebileceğine işaret etmektedir. (Çeviren)

[91] Ebu Davud, Zekât 23, hdis no:1633; Nesâî, Zekât 91, hadis no:2598; Müsned, V, 362.

belli olan bir güç ve kuvvet görmüş ve fakat mal ile ilgili bilgiye sahip değildi. Ayrıca güç kuvvet bulunmakla birlikte, kişinin o yol ile ihtiyaçtan kişiyi kurtaracak bir kazanca bazen sebep olamayacağını da biliyordu. Ya bakılması gereken aile fertlerinin çokluğu yahut mesleğinin yetersizliği sebebiyle bu olabilir. Bundan dolayı her ikisine; eğer mal yahut kazanç sebebiyle kendilerini ihtiyaçtan kurtaracak durumda değil iseler, onlara verebileceğini bildirdi.

- Eğer: Bunu ne zaman bildirdi ki? diye sorulursa şöyle cevap verilir.

- O: *"Varlıklı kimsenin de kazanç elde edebilecek güçlü bir kimsenin de bunda bir payı yoktur"* buyruğu ile bunu bildirdi, denilir.

[879] Bize İbrahim b. Sad, babasından haber verdi. O, Reyhan b. Yezid'den -şöyle dediğini- rivayet etti: Abdullah b. Amr b. el-As'ı şöyle derken dinledim: "Varlıklı birisine de güçlü birisine de sadaka vermek uygun değildir." [92]

[880] Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O, Atâ b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Sadaka ya Allah yolunda gazaya gidene yahut zekât toplamak işinde çalışana ya borçluya ya onu kendi malı ile satın alana yahut yoksul bir komşusu olup o yoksula sadaka verilip yoksul da varlıklı kimseye hediye olarak verilen bir adama ancak helal olur."*[93]

Şafiî dedi ki: İşte biz de böyle diyoruz: Gaziye ve zekâtın toplanması işinde çalışana varlıklı olsalar dahi pay verilir.

---

[92] Ebu Davud, Zekât 23; Tirmizi, Zekât 23. Ebu İsa (Tirmizi) dedi ki: Abdullah b. Amr'ın hadisi hasen bir hadistir. Yine Tirmizi: "Bu hadisi Şube bu isnad ile rivayet etmiş olmakla birlikte onu Nebi (s.a)'ın sözü olarak zikretmemiştir."

Bu bir başka hadiste Nebi (s.a)'tan: "Varlıklı birisine de güçlü birisine de dilenmek helal değildir" diye rivayet edilmiştir. Bununla birlikte Beyhaki Şube'den o, Sa'd'dan diye hadisi, merfu olarak rivayet etmiş ve Süfyan'ın merfu olarak nakledilen rivayetinden sonra da: Şube, Sa'd'dan diyerek hadisin merfu rivayetinde mütabaatta bulunmuştur (*Marife*, V, 190) demektedir.

Es-Sünenu'l-Kübrâ'da (V, 20-21 Hint baskısı 13) Şube'nin Sa'd'dan merfu olarak naklettiği rivayetinden sonra şöyle demektedir: Bunu İbrahim b. Sa'd b. İbrahim babasından rivayet etmiştir, fakat hadisin merfu rivayeti ve lafzı itibariyle de ona muhalefet edilmiştir. Bununla birlikte hadisi merfu olarak nakledenlerin rivayeti de yeterlidir.

[93] Muvatta, Zekât, had. no: 29. Bu mürsel bir rivayettir; Ebu Davud, Zekât, 24 Hadis no: 1635;

İbn Mace, Zekât 27, Hadis No 1841

Rasulullah (sav)'ın açıkladığı üzere başkasının borç yükünü yüklenmiş borçluya da -onun dışındaki her borçluya değil- verilir, ancak borcunu ödeyecek hiçbir malı olmayan borçluya borcu için pay verilir.

Yolcunun payını isteyip -kendisinin yardım almadan gitmek istediği yere gidemeyeceğini söyleyen kimseye de malı ile gücünün yettiği bilininceye kadar- güçsüz bir kimse olduğuna dair söylediklerime benzer bir manada olmak üzere ona da verilir.

Kendisinin gazaya gideceğini söyleyerek zekât isteyen kimseye, zengin ya da fakir olsun verilir. Kendisinin borçlu olduğunu yahut yazışmalı bir köle olduğunu söyleyerek isteyen kimseye, söylediğine dair bir delil ortaya konulmadıkça, ona bir şey verilmez, çünkü insanların durumunda aslolan borçlu oldukları bilininceye kadar borçsuz olduklarıdır.

Köleler için; yazıştıkları bilininceye kadar, yazışma yapmış kimseler olmadıklarıdır.

Kendisi kalpleri ısındırılacaklardan olduğu için pay isteyene ise, böyle olduğu ve kalpleri ısındırılacakların payından kendisine bir şeyler verilmeyi hak etmesi için, sözünü ettiğim nitelikleri taşıdığı bilinmedikçe bir şey verilmez.

SADAKA PAYLAŞTIRICISI PAYI VERDİKTEN SONRA ÖNCEKİ BİLGİSİNDEN FARKLI BİR ŞEY ÖĞRENİRSE

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Paylaştırıcı vali, zekâtı -niteliklerini belirttiğimiz kimselere sözüne ya da lehine ortaya konulacak bir delile binaen sadakadan pay verdikten sonra onların verdiklerini hak etmediklerini öğrenecek olursa-, verdiğini onlardan geri alır ve hak eden başkalarına verir.

Dedi ki: Eğer aldıklarını iflas eder, kaybederler yahut onları bulamayacak olup ne onlara ait ne de ayni veya nakdi bir malı ele geçiremeyecek olursa, valinin (ödediğinin) tazminatını vermesi gerekmez. Çünkü o (vali), verdiği kimselere ve ondan onu alanlara güvenen bir kimsedir. (İcraatlarını) bir kısmına güvenip bir kısmına güvenmemesi söz konusu değildir, hata etse bile. Bu hususta onun yükümlüğü, tıpkı hüküm vermekte olduğu gibi, zahire göre hareket etmektir. O her iki işin bir arada tazminatını ödemez. Bu türden elden kaçırdığını ya da ne zaman ele geçirebilecek olursa, onlara bunun ödemesini yaptırır ve bu aldıklarını paylaştırdığı gün hak eden kimselere verir.

Şafiî dedi ki: Eğer hak sahipleri, ölmüş iseler, onu (malı), -fakir olsunlar, zengin olsunlar- mirasçılarına öder, çünkü onlar bu malı başkalarına verdiği gün hak etmişlerdi ve o gün onlar bunu almayı hak edenler idiler. Eğer paylaştırmayı üstlenen kişi, bunun vâlisi/sorumlusu olmayıp mal sahibinin kendisi ise ve bir şeyler verdiği kimselerin birilerinin pay hak edenlerden olmadığını öğrenirse, şayet bunlara yoksulluk, fakirlik, borçluluk ya da yolcu oldukları için vermiş olup onların köle olduklarını görürse yahut da onların kendilerine zekât verdiği esnada (belirttikleri) halde olmadıklarını tespit ederse, onların aleyhine rücu edip onlardan verdiğini geri alır ve ehil olanlara paylaştırır. Eğer bunlar ölmüş yahut iflas etmişlerse, bu hususta iki görüş vardır:

Bir görüşe göre; onun tazminatını kendisi öder ve hak sahiplerine verir. Bu kanaatte olan şunu da söyler: Zekâtın sahibi onu hak sahiplerine vermekle yükümlüdür. Onu hak edenlere ödemediği sürece bu sorumluluğundan kurtulamaz. Tıpkı böyle bir şeyin onu ödemekle yükümlü olduğu bir şeyden kurtaramadığı gibi. Valiye (dağıtmakla görevli olan yetkiliye) gelince, bu kişi, zekâtı almak hususunda da hak sahiplerine vermek hususunda da emindir. Nitekim zekât vermekle mükellef olanın, bunu valiye vermesi halinde, tazminat ödemesinin söz konusu olmadığını ve zekâtı ona ödemekle sorumluluktan kurtulduğunu görüyoruz.

İkinci görüşe göre; zekât sahibi, ictihâdına binaen onu paylaştıracak olursa, tıpkı vali/sorumlunun tazminatını ödemediği gibi tazminatla yükümlü olmaz.

Dedi ki: Bir adama, gazaya çıkmak şartıyla zekâtını verse yahut da bir beldeden bir diğerine gitmek şartıyla verse, her ikisi de bir yere gitmeyecek olurlarsa, onlara verdiklerini geri alır ve benzer bir surette çıkmak isteyen başka kimselere verir.

ZEKÂTIN PAYLAŞTIRILMASINA DAİR AYRINTILAR

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadaka, valinin/görevlinin işe zekâttan pay almayı hak edenlerin yazılmasını ve bu hak sahiplerinin yerli yerince oturtulmasını emretmekle başlaması gerekir. Pay sahiplerinin her bir sınıfını ayrı ayrı tespit eder. Fakir ve yoksulların isimlerini sayar ve fakirlikten yahut yoksulluktan onları varlıklı adını alacakları asgari sınıra, onları ne kadarlık bir miktarın çıkartacağını öğrenir. Borçluların isimlerini ve onların her birisinin ne kadar borçlu olduğunu, yolcuları ve bunların her birisinin gitmek istediği yere

ulaşmaları için ne kadarlık bir meblağ gerektiğini, kölelikten kurtulmak için yazışma yapmış olanları ve kölelikten kurtulabilmeleri için onların her birisinin ne kadar ödeyeceğini, gazilerin isimlerini ve gazalarının sonuna kadar onlara ne kadar yeteceğini öğrenir. Kalpleri ısındırılacak olanları, zekât işinde çalışanları ve bu çalışmaları sebebiyle ne hak ettiklerini de öğrenir. Böylelikle onun sadakaları kabzedip eline geçirmesi, sözünü ettiğim şekilde zekâttan pay alma hakkı olanları tespit edip öğrenmeyi bitirmesi zamanına ya da ondan sonrasına denk gelir. Sonra zekâtı sekiz parçaya böler, sonra da bunu yüce Allah'ın izniyle açıklayacağım şekilde dağıtır.

Buna dair şöyle bir örnek veriyorum: Toplanan mal 8.000 olsun. Bu durumda her bir sınıf için 1.000 ayrılacaktır. Onlardan aralarında onu hak eden bir kişi bulunduğu sürece hiçbir sınıf bu 1.000'in dışına çıkmaz. Fakirlerin sayısını tespit edince üç kişi, yoksulların sayısını tespit edince 100 kişi, borçluların 10 kişi olduklarını (dileyim)gördük. Sonra fakirleri farklılıklarına göre ayırdık. Aralarından birisinin 100 ile fakirlikten çıkabileceğini, bir başkasının 300, bir diğerinin 600 ile çıkabileceğini gördüğümüz için bunların her birisine kendisini fakirlikten zenginliğe çıkaracak kadarını veririz. Aynı şekilde yoksulları da detaylarıyla tespit edince 1.000'in 100 kişiyi yoksulluktan zenginlik sınırına çıkartacağını gördük. O zaman biz de onlara kendilerini yoksulluktan çıkartacak kadarını, tıpkı fakirler hakkında açıkladığım şekilde veririz. Sayıya ve zamana göre değil, çünkü fakirlerle yoksullara kendilerini onlara zengin denilebilecek kimselerden olmalarını sağlayacak kadarıyla verir, yoksa bir yıllığına veya bir süreliğine onları zengin edecek miktarı değil. Bunun yerine onların bu yolla fakirlikten yahut yoksulluktan çıkıp zenginliğin ilk basamağına girdiklerini makul kabul edebileceğimiz bir miktar verilir. Eğer onlardan birisine kazancı yahut malı ile birlikte bir dirhem zengin yapacaksa ona daha fazlasını vermez. Eğer 1.000'i onu varlıklı yapmıyorsa paylar elverişli ise ona o kadarını verir, çünkü Rasulullah (sav): "لا حظ فيها لغني" *Onda (zekâtta) varlıklı kimsenin bir payı yoktur"* buyurmuştur.[94] Zengin de malı ile zengin olduğu takdirde bu ismi alır.

"Kazanabilen güçlü bir kimsenin de (zekâtta payı yoktur)" buyruğu da -yüce Allah en iyi bilendir- şu demektir: Kazancı ile ihtiyaçtan kurtulan bir fakirin de payı yoktur. Çünkü kazanç elde edebilmek iki zenginlik türünden birisidir, fakat Rasulullah (sav), iki zenginlik türünün her birisinin sebebi farklı olduğundan ötü-

[94] Bkz. 878 numaralı paragraf.

rü farklı ifadeler kullanmıştır. O halde birinci zenginlik kazanç elde etmeyi, terk etmenin bir zarar vermediği, kazancın da arttırdığı mal ile zenginliktir. En büyük zenginlik de budur. İkinci zenginlik ise, kazanmak yoluyla zenginliktir. Denilse ki:

- Hastalıkla kazanç imkânı ortadan kalkabilir. Şöyle denilir:

- Mal da telef olmak suretiyle yok olabilir. Bu durumda paylaştırmanın gerçekleştiği sıradaki hale bakılır. Ne ondan sonraki ne ondan önceki hale bakılır, (bunlar itibara alınmaz), çünkü ondan önceki geçip gitmiştir, ondan sonraki durumun ne olacağını ise kimse bilemez. Hükümler ise paylaştırmanın yapıldığı güne göredir. Paylaştırma ise, hak etme günü gerçekleşir. Bizler, borçluların da hak sahipleri olduğunu gördüğümüz için onların ne kadar borçlu olduklarına baktığımızda hepsine borçlarından, -her birini borçtan çıkartabilecek miktar farklı olduğu halde- kurtulmaları için 1.000 yeteceğini gördük. O zaman biz de fakir ve yoksullara verdiğimiz şekilde 1.000'in tamamını onlara veririz. Sonra bu uygulamayı fakir, yoksul ve borçlulara tatbik ettiğimiz şekilde diğerlerine de uygularız.

Sonra yolculara bakarız. Onları farklılıklarıyla birlikte tespit ettiğimiz gibi gitmek istedikleri yerlere de dikkat ederiz. Gidecekleri yer uzak ise onlara yük taşıma parası ve yol masrafı veririz. Eğer sadece gitmek istiyorlarsa, onlara yalnız gidiş masrafı veririz. Gidip dönmek istiyorlarsa, gidiş ve dönüşlerini veririz. Nafaka (masraf) ise yiyecek, içecek ve kiranın toplam meblağıdır. Eğer giyecekleri yoksa -bu kabilden zekât almayı hak edenlere yetecek miktarın en azı ve en iktisatlı olanı kadarıyla- giyecekleri de verilir. Eğer gidilecek yer yakın, yolcu güçsüz ise bu böyle yapılır, ama gidilecek yer yakın, yolcu güçlü birisi ise o takdirde yol masrafı verilir ve gidilecek yer yayan gidilebilecek, yolda kesintisiz su bulunabilecek ve güvenilir bir yer ise, yük taşıma masrafı verilmez. Şayet su kaynakları birbirinden uzak yahut yol korkulu ya da ıssız ise, o takdirde, onlara taşıma masrafı da verilir. Sonra bunlara, bunlardan önce sözünü ettiğimiz pay hak edenlere, açıkladığım şekilde uygulama yapılır ve sayılarına göre değil ihtiyaçlarına göre verilir.

Gazilere, yük ve taşıma, yükünü taşıyacak binek, silah, nafaka ve giyecek verilir. Eğer pay yeterli ise, onlara at da verilir. Yetmeyecek olursa, o zaman bedenleri taşımak kira ile yapılır ve onlara gidiş ve dönüş için taşıma masrafı verilir. Eğer (gidecekleri yerde) ikamet etmek istiyorlarsa, o takdirde; onlara gidiş masrafları, gaza yapacakları ve gazaları esnasındaki masrafları miktarınca orada

kalmak istedikleri kadar kalma imkânını vermeye yetecek miktar verilir, sayılarına göre değil. Bu kabilden onlara verilip ellerinde bir şey artacak olursa, o artanı kendilerine mal edinmeleri hususunda sıkıntı çıkarılmaz. Valinin (zekâtı paylaştırma görevlisinin) gazayı yaptıktan sonra o artanı onlardan alma hakkı yoktur. Yolcunun durumu da böyledir.

Dedi ki: Kalpleri ısındırılacak olanlara; ne İslam'a girmeleri için ne de Müslüman iseler bir şey verilir. Ancak Müslümanlar zor bir durumda kalıp bu zaman zarfında orada valiye itaat edilmediği gibi sadakayı toplamakla görevli olanlar da ancak zekât yoluyla ısındırılacak olanlar vasıtası ile onu alabilecek iseler ve sadakayı/zekâtı hak edenlerin ülkesi de uzak olduğu için yahut ahali çok olduğundan ulaşılamaz bir vaziyette ise yahut da zekâtı ödemiyor iseler yahut da sebat göstereceklerinden emin olunmayan bir kavim varsa, o vakit onlara imamın(yöneticinin) ictihâdına göre uygun göreceği miktarda bir şeyler verilir. Fakat onun bu içtihat ile tespit edeceği miktar, hiçbir zaman kalpleri ısındırılacak olanlara verilmesi gereken paydan fazla olmamalıdır. Eğer gücü yeterse, onlara paylarından daha az da verir ki böylelikle onlar vasıtası ile zekâtları vermekle yükümlü olan kimselerden alacak gücü bulabilsin.

[881] Rivayete göre Adi b. Hatim, Ebu Bekir'e kavminin zekâtı olarak 300 kadar deve getirdi. Ona bu zekâttan 30 deve verdi ve ona Halid ile birlikte cihada çıkmasını emretti. Onunla beraber yaklaşık 1.000 kişi cihad etti.[95]

Muhtemelen Ebu Bekir ona eğer bu rivayet sabit ise kalpleri ısındırılacakların payından vermiştir, ama ben bunu hadis ehlinin sabit kabul edebilecekleri bir yoldan gelmiş olarak bilmiyorum. Bu Ridde savaşları hakkında bilgi sahibi ilim ehlinden birilerine nispet edilen bir hadisin bir bölümüdür.

Dedi ki: Zekâtın tahsili işinde çalışanlara da yaptıkları yolculuk, yaptıkları iş emsali verilen ücret kadarı ile ücret verilir ve bundan fazla bir şey verilmez.

Valinin onları ücretle tutması gerekir. Eğer o, bunu ihmal edecek olursa, onlara emsallerinin ücretlerini verir. Eğer bunu yapmayacak olursa, onların da emsallerinin ücretleri miktarı dışında bir şey almaları hakları değildir. Onların bu aldıkları ister toplama işinde çalışanların paylarından bir pay olsun, ister bütün çalışanların payından olsun, onların bunda kendi emsallerinin ücreti vardır. Eğer bu

[95] Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübrâ*, VII,10-11. Ancak bu rivayette Adî'nin sadece kavminin zekâtını Ebu Bekir'e getirmesinden söz edilmektedir.

miktar; toplama işinde çalışanların payını aşıp güvenilir ve yetkin kimseler arasından ancak çalışanların payının aşması ile bu görevi yapacak kimse bulunabiliyorsa, görüşüme göre, vali, bunlara çalışanların payını tamamını verir ve emsallerinin ücretlerini de tamamlamak üzere Nebi (sav)'ın fey' ve ganimetteki payından onlara retlerini tam verecek şekilde verirse, (bu sıkıntı oluşturur denilirse) bu hususta onun için herhangi bir darlık ve sıkıntı olacağı, aynı şekilde çalışanın da bunu almasında bir darlık ve sıkıntı olacağı -Allah en iyi bilendir- kanaatinde değilim. Eğer o bunu almayacak olursa, bu sefer zekât ihmal edilmiş olur. Nitekim yetimin malı, eğer bir yerde bulunur ise ve kaybolacağından korkulursa onu koruyacak bir kimse ücretle tutulur. İsterse bu malından çok bir miktarı alıp götürsün. Esasen toplama işinde çalışanların payının çalışan kimselerin ücret miktarına yetişmemesi az görülen bir husustur. Diğer taraftan sadaka veren kimseler arasından çalışanın payına ve ondan daha azına razı olabilecek güvenilir bir kişi de bulunabilir. Bu görevin böyle birisine verilmesini daha çok severim.

PAYLARIN PAYLAŞTIRILMASININ ORTAK NOKTASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bizim, paylar hakkında yaptığımız paylaştırmanın özü adı verilenlerin her birisinin hakkının sayıya göre de olmayıp her bir sınıfa bir pay verilmesi esasına göre de olmadığıdır. Kişinin o paya muhtaç olduğunu bilmeseler dahi. Onların, paylarını eksiksiz almaları, başkalarından artması halinde diğer paylardan almalarına engel değildir. Çünkü aziz ve celil Allah, onların her bir sınıfına belirli bir vakitle tayin edilmiş bir pay vermiştir. Bu sebeple biz de o kimseye her iki bakımdan birlikte pay verdik. Dolayısıyla fakirlere, yoksullara, borçlulara, fakirlikten ve yoksulluktan zenginliğe borçluluktan da borçsuzluğa çıkacak kadar bir şey verilecek olursa, onların paylar arasında artık bir hakları kalmaz ve böylelikle varlıklı olmuş olurlar. Nitekim varlıklı olanların, zengin iken baştan itibaren onlarla birlikte bir hakları yoktur. Onları fakirlik, yoksulluk ve borçluluk isminin kapsamı dışına çıkartan ne ise, o isimlerinin taşıdığı anlamın dışına da o çıkartır.

Yazışmalı köleler de böyledir.

Yolcu ve gazilere ise, anlattığım şekilde onlara yolculuklarında ve gazalarında yapacakları masraflara yetecek kadarı verilir. Sadaka toplamakla görevli kimsenin ücreti de sadakadan alınır. Onların yolcu, gazi ve sadaka toplamak için

çalışan/âmil kimseler oldukları sürece onları yolcu, gazi ve âmil olmalarının dışına çıkarmaz. Bu sebeple onlara ancak bu adın ortak özelliği olan mana dolayısı ile pay verilir.

İşte kalpleri ısındırılacak olanlar da böyledir.

Bu sınıfların her birine bu payların(ın) tamamı verilecek dahi olsa onlardan bu isim kalkmış olmaz.

Dedi ki: O halde onlar kendilerine pay verilmesini gerekli kılan manada -isimleri farklı olsa dahi- ortak bulunurlar.

PAYLARIN PAY SAHİPLERİNİN BİR KISMINA YETİP ARTACAK KADAR OLMASI

Er-Rebi' bize haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Payların yeterli gelmesi haline şöyle bir misal vermiştim:

Paylar 8.000 ise üç fakirin 100 ile fakirliğin dışına, beş yoksulu 200'ün yoksulluğun dışına, borçluların da 1.000 ile borçtan kurtulduklarını gördük. Bu durumda fakirlerden 900, yoksullardan 800 artmakla birlikte borçlular payların tamamını almak durumunda olurlar.

Bu durumda biz, fakirlerle yoksullardan artan 1.700'ü alıp onları geri kalan şu beş paya ekleriz: Borçluların, kalpleri ısındırılacak olanların, kölelikten kurtulacakların, Allah yolunda cihad edenlerin ve yolcuların payına katarız. Sonra bu geri kalanlar arasına pay sahipleri(nin) tamamı bunlarmış gibi onlarla beraber başka pay sahipleri kimse yokmuş gibi yeniden paylaştırmaya başlarız, onlara paylarını veririz. Artış ise, aralarından pay almayı hak edenlerden varlıklı olan kimselerden söz konusu olur.

Onlardan bir sınıf hak ettiği paydan daha azı ile ihtiyaçtan kurtulursa, o vakit bu miktar asıl paylarına eklenir ki bu da sekizdebir (1/8) ile diğer pay sahiplerinden artıp onlara eklenendir.

Ben bundan artanı bütün pay sahiplerine birlikte veririm. Tıpkı başkasından artanı o sınıfa ve diğer pay sahiplerine geri verdiğim gibi.

PAYLARIN KİMİ SINIFA YETERKEN KİMİ SINIFLARA YETMEMESİ HALİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Paylar 8.000 olsa, bu durumda her bir pay 1.000 olur.

Bizler fakirlerin sayımını yapınca beş kişiyi 500'ün fakirliğin sınırının dışına çıkaracağını, 10 yoksulu da 500'ün yoksulluktan çıkartacağını, 10 borçluyu 5.000'in borçluluk halinden çıkartacağını gördük (var saydık).

Bu durumda borçluların, ihtiyaç sebebiyle hak ettikleri miktara uygun rastgele aralarında paylaştırılmaya başlanmasını istemeye hakları yoktur. Onların her bir sınıfına payını ona ihtiyaç duymayacak kadar verir. Ona ihtiyacı kalmayınca bu sefer onunla birlikte diğer pay sahiplerine geri kalanını verir. Onlardan hiçbiri bu payı diğer bütün pay sahiplerinden daha çok hak etmez. Sonra aynı şeyi bütün pay sahipleri için yapar. Onların her bir sınıfının payı kendisine aittir. Kendisi ihtiyaçtan kurtuluncaya kadar arasına başkaları katılmaz. Diğer taraftan ondan artanı onun dışındaki pay sahiplerinden hiçbir kimse daha çok hak etmez.

Eğer borçluların borçları, farklı olup sayıları 10 kişi olsa, onlardan birinin borcu 100 diğerinin borcu 1.000 bir başkasının borcu 500 olsa bunların sayılarına göre pay verilmesini isteme hakları yoktur. Çünkü onlardan her birinin borç toplamı 10.000 olup onların payları 1.000 olduğu için onların her birine borç miktarı ne olursa olsun, borcunun ondabiri (1/10) verilir. Bu durumda borcu 100 olana 10, 1.000 olana 100, 500 olana 50 verilir. Böylelikle aralarında sayılarına göre değil, borç miktarlarına göre eşitlik sağlamış olur, daha fazlası da verilmez.

Şayet onlarla birlikte pay sahiplerinden herhangi birisinden bir miktar artacak olursa, bu yeniden onlara da başkalarına da pay edilir, aralarından her birisine borcunun ondabirine (1/10) isabet eden miktar ne ise o verilir. Eğer köle, kalpleri ısındırılacak ve borçlu kimse yoksa, o takdirde paylaştırmayı beş pay olarak yapar. Bu sebeple sekiz pay onlara beşer beşer taksim edilir. İşte aralarından bulunmayan her bir sınıfın durumu da böyledir. İhtiyacı kalmayan her bir sınıftan artan da onunla birlikte bulunan diğer pay sahiplerine yeniden dağıtılır.

Sadakadan hiçbir miktar, alındığı beldeden dışarıya, az olsun çok olsun, çıkartılmaz. Ta ki pay sahiplerinden hakkını almadık bir tek kişi kalmayıncaya kadar. Eğer fakirler ile âmiller/zekâtın toplanması işinde çalışanlar dışında, bütün pay sahipleri bulunmayacak olsa, sekiz pay bunlara paylaştırılır. Öyle ki fakirlere kendilerini fakirlikten çıkartacak kadar ödeme yapılır, çalışanlara da çalıştıkları kadar verilir.

PAYLARIN BAZI HAK EDENLERE YETMEYİP DİĞER BAZILARINA YETMESİ

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Paylar sekiz, pay sahipleri de çok ise, fakirlerin toplamını bulmak istediğimizde onların yoksullarla birlikte 100 kişi olduklarını ve yoksulluktan onları 1.000'in çıkaracağını, borçluları 300, onları da 1.000'in borçtan kurtaracağını görsek, fakirler ve yoksullar malın tamamının kendilerine ondan hak ettikleri miktara göre verilmesini isteseler, onların böyle bir istekleri haklı olamaz. Onların her bir sınıfına payı tam olarak verilir ve her bir sınıfa mensup kimseler arasında hak ettikleri kadarı verilir. Eğer bu onları ihtiyaçtan kurtarırsa mesele kalmaz. Şayet onları ihtiyaçtan kurtarmazsa, pay sahipleri arasından başkalarından artan müstesna, onlara hiçbir şey verilmez. Eğer başkalarından bir şey artmazsa onlara paylarına ek bir şey verilmez.

Mesele bu şekilde olup paylar onların hepsine yetersiz gelirse ve bundan dolayı onların hiçbir sınıfı kendi payı ile ihtiyaçtan kurtulamıyorsa; her bir sınıfa kendi payı ne ise o tam olarak verilir. Çünkü malda pay sahiplerinin payına eklemek için geri kalan bir fazlalık yoktur. Aralarından bir sınıfın mensupları kendi hallerine bırakıldıkları takdirde birbiri ile dayanışma içinde bulunup şikâyet ettiklerinden ötürü, o yıl onlara bir şey verilmezse, onların her bir sınıfa mensup olanlarının çoklukları, aşırı ihtiyaçları ve paylarının yetersizliğinden ötürü telef olacaklarından korkulursa, vali, onların paylarına başkalarının paylarından -başkaları da ihtiyaçtan kurtulmadığı sürece- bir şey ilave edemez. Ancak payları verildikten sonra bir şeyler artarsa, başkaları ile birlikte onlara da verilir ve bu artışı verirken diğerlerine göre onlara üstünlük tanımaz. İsterse ihtiyaçları daha fazla olsun. Aynı şekilde bir topluluğun payını başkalarının aşırı ihtiyaçları ya da herhangi bir gerekçe sebebiyle başkalarına öncelik tanınmaz, fakat her bir sınıfa ayrılanın tamamı o sınıfa verir/ verilir. İşte bütün paylar için aynı uygulamayı yapar.

Şehir ahalisi, kuraklıkla karşı karşıya kalsa, davarları da kendileri de artık telef olacaklarından korkulmuncaya kadar helak olsa, bir başka şehir halkı ise, herhangi bir tehlike ve korku ile karşı karşıya bulunmaksızın bolluk içinde olurlarsa, onların sadakalarının sadakanın toplandığı yerdekilerden -ihtiyaçtan kurtulmadıkları sürece- başka tarafa taşınması caiz olmaz. Çünkü bir kavme/ topluluğa ait kabul edilmiş herhangi bir şey, onlardan başkaları onlara göre daha muhtaçtır diye onlara aktarılmaz. İhtiyaç; herhangi bir kimseye başkasının malını alma hakkını vermez.

MALIN MEVCUT OLANLARA PAY EDİLMESİ

Şafiî dedi ki: Bir malın sadakası alındığı [illegible] reken yere pay edilir. Başkası ile değiştirilmez ve [illegible] deve, inek, koyun, dinar ya da dirhem türünde [illegible] bunda iki pay sahibi ve daha fazlası ortak olsa [illegible] edilirler. Tıpkı kendilerine hibe edilen ve [illegible] bulunulan ve kendi mallarıyla satın aldıkları mallarını [illegible]

Aynı şekilde onların biri ondabirini (1/10) bir [illegible] geri kalanını hak edecek olursa, bu onlara hak ettikleri [illegible] bütün sadaka çeşitlerinde böyle uygulama yapılır.

Bu hususta davarların tamamı, dinarlar ve dirhemler [illegible] yoktur, hatta dirhem ve dinarda bir topluluk dahi ortak [illegible] adına başka şey karşılığında satılmaz. Dinarlar dirhemlerle, [illegible] ve buğdayla satılıp sonra da aralarında dağıtılmaz. Kuru hurma, [illegible] yerden çıkan mahsuller de ölçekle ölçülerek herkese hakkı neyse verilir.

VALİ (ZEKÂTI DAĞITMA GÖREVLİSİ) VE MAL SAHİBİ TARAFINDAN MALIN PAYLAŞTIRILMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Müslüman bir kimseden alınan fıtır sadakası, rikâzın beştebiri (1/5), madenin zekâtı, davar zekâtı, mal zekâtı, ekin öşrü ve Müslümandan alınan ne tür olursa olsun sadakaların paylaşımı Berae/Tevbe suresindeki:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ
قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ
فَرِيضَةً مِّنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.

"Sadakalar (zekâtlar), **Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla** (özgürlüğüne kavuşturulacak) **köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."** (Tevbe, 60) âyeti gereğince aynıdır, değişmez.

Azı da çoğu da açıkladığım şekilde pay edilir. Eğer vali [illegible] k olursa, o takdirde bunda toplama işinde çalışanların (zekât [illegible] -

şer. Çünkü onun üzerinde çalışacak, dolayısıyla o maldan ücretin kendisine verileceği bir âmil bulunmamaktadır. Bu işte âmiller (toplama işinde çalışanlar) yoktur.

Eğer mal sahibi, zekâtı ben alıp onu toplayıp paylaştırmak bana aittir, böylelikle benim yaptığım işin benzerini yapanın ücreti kadar ücret alacağım dese şöyle denilir:

- Sana kendinin âmili (çalışanı, işçisi) denilemez. Eğer zekât sana farz ise, zekâttan herhangi bir şeyin sana geri gelmesi caiz değildir. Eğer zekâtı ödersen, sen ödemekle yükümlü olduğunu ödemiş olursun. Yoksa onu ödemeyecek olursan, isyankâr olursun. Eğer:

- Peki bu görevi başkasına verecek olursam ne olur? derse şöyle denilir:

- Eğer sen başkası üzerine çalışan birisi olamıyorsan, sen kendin çalıştıracak olursan başkası da (senin) âmilin olmaz ve senin bu işteki vekilin ancak ya senin gibi olur ya da daha alt bir mertebede bulunur, çünkü zekâtı dağıtmak senin görevindir. Bu işi sen gerçekleştirecek olursan, bu işi yerine getirmek suretiyle gerçekleştiren kimse için ondan bir şey eksiltemezsin.[96]

Dedi ki: Ben, hiçbir kimsenin malının zekâtı için bir başkasını görevlendirmesini sevmiyorum, çünkü ondan dolayı hesaba çekilip sorumlu tutulacak olan odur. O halde zekâtın verilmesi gereken yerlere verilmesi hususunda gereken gayret ve titizliği göstermekte, o başkalarından önceliklidir. Ayrıca, zekâtın edası hususunda kendisinden kesinlikle emin iken başkasının yapacağı uygulama ile ilgili olarak onu kendi adına ödeyip ödemediğini bilemez. Eğer:

- Ben kayırmaktan korkarım derse o, kendisi için korktuğunun bir benzeri korkuyu başkası için de taşır. Bununla birlikte kendisinin eda ettiğinden emin olur, başkasının bunu yaptığında şüphe eder.

PAYLARIN HAK EDENLERİN TOPLAMINA YETİP ARTMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Meyve, ekin, maden ve davardan ibaret zahir malların zekâtının tamamı valilere (veya âmillere) verilir. Eğer tahsil vaktinin gelmesinden sonra valiler/toplamakla yükümlü olanlar, gelmeyecek olursa, o vakit zekât mükellefleri onu paylaştırmaktan başka bir şey yapamaz. Mükelleflerin onu paylaştırmasından sonra valiler gelecek olursa, onlardan ikinci defa zekât almazlar. Herhangi bir kimse hakkında şüphe eder ve paylaştırılması

[96] Dolayısıyla sen de bir ücret alamazsın, demektir. (Çeviren)

hususunda doğru olmayan bir iddiada bulunduğundan korkarlarsa, Allah adına onu almayı hak edenlere eksiksiz olarak paylaştırdığına dair yemin ettirmelerinde bir sakınca yoktur. Eğer onlara ticaret mallarının zekâtını verecek olurlarsa, yüce Allah'ın izniyle bu da onlar için yeterli olur. Eğer onlardan ayni kendileri paylaştıracak olurlarsa, bunda bir sakıncası yoktur. Fıtır ve ribâ zekâtı da böyledir.

İKİ SADAKANIN GECİKME SONRASI VERİLMESİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Vali zekâtı vaktinden itibaren bir tek sene dahi geciktirmemesi gerekir. Zekât geciktiren [illegible] geciktirmemelidir. Her ikisi beraber bu işi yaparlarsa, [illegible] mümkün olan bir vakitte onu birlikte paylaştırırlar ve [illegible] geciktirmezler. Önceki sene bir takım kimseler, zekât almayı hak ediyorlarsa, bu sene de bir başkalarının ihtiyacı olup [illegible] almayı hak ediyorlarsa, ama önceki sene zekât almayı hak edenlerden değil [illegible] senede zekât almayı hak eden kimselere önceki yılın sadakası verilir. [illegible] ihtiyaçtan kurtulacak olurlarsa, bu yıl onlara paylarından hiçbir şey verilmez. Aynı şekilde zekât alınıp bir adam zekât almayı hak edenlerden olmakla birlikte eli bollaşıncaya kadar henüz paylaştırılmamışsa, ona o zekâttan bir şey verilmez. Paylaşımın yapıldığı gün, zekât alabilecek kimselerden olmadığı sürece, ona bir şey verilmez. Şayet önceki senenin zekâtı ile ihtiyaçtan kurtulmamışlarsa, bu durumda bu yılın zekâtında zekât almayı hak edenler olmaları itibariyle, bu yıl da zekâtı hak eden kimselerle ortak olurlar. Bu yıl zekât almayı hak ediyorlarsa, geçmiş yılda pay almayı hak etmiş olmaları onları hak etmeyenlere göre geride bırakarak pay almalarına engel olmaz.

Bir arada iki yılın da zekâtını hak edenler: ancak fakirler, yoksullar, borçlular ve kölelikten kurtulmak üzere yazışmış olanlardır. Bunların dışındaki pay sahiplerine ise önceki yılın zekâtı verilmez. Çünkü âmillere/zekât toplayıcılarına ücretleri ancak çalışmaları karşılığında verilir. Onlar önceki sene çalışmamışlardı. Yolcu ve gaziye ise ancak yola koyularak yerlerinden ayrılmaları halinde payları verilir. Bunlar ise geçen sene çıkmamışlardı yahut da çıkmış olsalar [illegible] ihtiyaçları kalmamıştır. Kalpleri ısındırılacak olanlara da ancak zekât hususunda kavimleri arasında kalpleri ısındırılması suretiyle ya[illegible] için verilir. Önceki sene ise zekât alınmadığından bu hususta [illegible] ları da olmamıştır.

SADAKANIN/ZEKÂTIN TOPLANDIĞI YERDE BULUNAN KOMŞULARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadaka alma ehliyetine sahip olanlar, Araplardı. Araplar da kendilerine zarar vermek isteyenlere karşı bir kısmının diğerine karşı kendisini koruması için akrabalık bağı ile komşuluk ve himaye ederlerdi. Nebi (sav) *"sadaka zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmesi"* emrini verince, onun bu emrinde sadakanın kendisinden alındığı kimseye komşu olan fakirlere verileceği açıkça anlaşılıyordu. Bu hususta haberler de Rasulullah (sav)'ın sadakaları toplamakla görevlendirmiş olduğu elçilerine, birbirini pekiştirecek şekilde ulaşmıştır. Böylelikle onlardan birisi sadakayı bu aileden alır, onu eğer sadaka alabilecek durumda iseler, yanı başlarındaki öbür ev halkına verirdi. Nitekim Muâz b. Cebel (sav)'ı Rasulullah (sav) gönderdiğinde böyle hüküm vermişti:

أيما رجل انتقل عن مخلاف عشيرته إلى غير مخلاف عشيرته فصدقته وعشره إلى مخلاف عشيرته.

"Bir kimse aşiretinin bulunduğu yerden bir başka yere intikal edecek olsa bile, onun sadakası ve öşrü aşiretinin bulunduğu yerde bulunanlara verilir."[97] Yani kendisinden sadaka alınan malın komşusuna verirdi, mal sahibinin komşusuna değil.

İşte biz de böyle diyoruz: Bir adamın bir şehirde bir malı varsa, kendisi de başka bir şehirde ikamet ediyorsa, onun sadakası/zekâtı sadakanın alındığı malının bulunduğu şehir ahalisine paylaştırılır. Bunlar; ister akrabaları olsunlar, ister olmasınlar, ama sadaka düşen ekin ve mahsul sahiplerine gelince, onların durumu da gayet açıktır. Ekin ve mahsul onun (sadakanın) bulunduğu yerin komşularına paylaştırılır. Eğer komşuları yoksa o civarda bulunan en yakın insanlara verilir. Çünkü ona komşu olma adını en çok onlar hak ederler. Aynı şekilde verimli yerlerde bulunan davarlara erâk (denilen misvak ağacı) otlayan ve mera bulunan yerlere götürülmeyen develerin durumu da böyledir. Yağmurun yağdığı yerleri takip eden mera peşinde giden kimselerin eğer sularının bulunduğu yurtları olup arazilerinde bir şeyler bittiği takdirde başka yerleri ona tercih etmeyip çoğunlukla orada ikamet ediyorlarsa, o yurtta çoğunlukla orada kalan

[97] Bkz. 874 numaralı paragraf

yoksul ahalisi o sadakayı öncelikle hak ederler. Tıpkı ikamet eden mal sahiplerinin komşularının sadakalarını öncelikle hak ettikleri gibi.

Eğer aralarında meraların bulunduğu yerlere davarlarını götürenler varsa, onların yurtlarında ikamet edenler arasında en yakın komşuları diğerlerine göre, öncelenirler. Aralarında meraya giderken onlarla beraber giden kimseler yurtlarında ikamet edenlere göre -onların yanlarına gelmedikleri sürece- daha yakın komşudurlar. Bu durumda sadaka, onların mera bulunan yere göç etmeleri ile göç eden ve onların ikametleriyle ikamet edenlere dağıtılır. Onların yurtlarının ahalisinden olmayıp onlarla birlikte göç edenler ve kendi yurtlarında o meraya gelenlere yahut da kendilerine komşu olmayıp bu göç esnasında karşılaştıklarına ise ondan verilmez. Eğer onlarla aynı yurdu paylaşanlar, onlarla beraber göç etmeyip yurtları ahalisinden kendileri ile birlikte pay almayı hak eden kimse, göç etmemiş ise, o vakit paylar bulundukları meraya göç eden ve o göç esnasında oranın ahalisinden olup onlarla karşılaşan kimseler dışarıda bırakılarak kendi yurtlarında bulunanlara sadaka/zekât verilir. Şayet karar kıldıkları yerden kendi mallarıyla, sadakalarıyla ve mallarının komşuları ile intikal edecek olurlarsa, onların göç ettikleri yer, ancak namazın kısaltılabileceği bir mesafe kadar yurtlarına dönebilecekleri bir uzaklıkta ise, işte o vakit sadaka mallarına komşu olanlar arasında paylaştırılır. Onların yanından namazın kasredileceği/kısaltılacağı kadar bir mesafe almış iseler, yurtlarında bulunan kimselere (sadaka) taşınıp götürülmez.

PAYLARIN SADAKAYI HAK EDENLERDEN FAZLA OLMASI

Şafiî (*Allah'ın rahmeti ona olsun*) dedi ki: Sadakayı/ zekâtı hak edenlerden yalnızca bir sınıf kalacak olursa, sadakanın tamamı ihtiyaçtan kurtulacakları hale varıncaya kadar o sınıfa pay edilir. Onların ihtiyaçtan kurtarılmalarından sonra yine bir şeyler artarsa, o takdirde sadaka/zekât, yurtları onlara en yakın kimselere taşınır.

Dedi ki: Mesafenin yakınlığı bakımından kendileriyle aynı nesepten gelenler ile uzak kimseler arasında eşit ise o takdirde sadaka/zekât, onlarla akrabalığı olmayanlar dışarıda bırakılarak kendi neseplerinden gelenlere pay edilir. Yabancıların yurdu diğer insanlara göre en yakın, nesp akrabaları ise namazın kasredileceği kadar uzak bir yolculuk yapmayı gerektiriyor ise, o zaman sadaka/zekât, [illegible] kasredilmesini gerektiren mesafeden daha yakında bulunan yabancı[illegible] rılır, çünkü bunlar, onların yanında/yakınında olma adını dah[illegible]

Onlara yakın olma adını daha çok hak eden, onlara komşu olmakta önceliklidir. Eğer nesep akrabaları namazın kasredilmesini gerektiren bir mesafeden daha yakın olup yabancılar da o akrabalarından daha da yakın iseler, sadaka/zekât, onların nesep akrabalarına paylaştırılır. Çünkü onlar çölde bulunmakta ve bu halleri ile komşu olma adının dışında bulunmamaktadırlar. İşte bundan dolayı onlar koruma hususunda Mescid-i Haram'ın yanında hazır bulunanlar kabul edilir.

SADAKA DAMGASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadaka valisi, sadaka olarak aldığı bütün develeri, inekleri ya da koyunları damgalaması gerekir. Deve ve ineklerin damgasını butlarına vurur. Koyunların damgasını ise kulaklarının dibine vurur. Zekât damgasında ise "Lillahi: Allah içindir" yazısı bulunur. Koyunların damgasını deve ve ineklerin damgasından daha küçük tutar. Benim "gerekir" deyişim sebebi ise, bize Nebi (sav)'ın âmillerinin bu şekilde damgalama işini yaptıklarına dair malumatın ulaşmış olmasıdır.

Aynı şekilde bize Ömer b. el-Hattab (sav)'ın âmillerinin de damgalama işi yaptıklarına dair rivayet bize ulaşmış bulunuyor.

[882] Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun babasından rivayetine göre o, Ömer b. el-Hattab'a: Develer arasında gözleri görmeyen bir dişi deve var, dedi. Ömer: O zaman biz, onu ondan yararlanacak bir ev halkına veririz, dedi. Ben: Kör olduğu halde mi? dedim. O, onlar o deveyi diğer develerin yakınında bulundururlar, dedi. Ben: Peki yerden nasıl yiyecek? dedim. Ömer: Bu dediğin deve cizye develerinden mi zekât develerinden mi? dedi. Ben: Hayır cizye develerinden, dedim. Bu sefer Ömer: Vallahi siz onun etini yemek istiyorsunuz, dedi. Ben: Onun üzerinde cizye damgası var, dedim. Bu sefer Ömer, onun getirilmesi emrini verdi. Deve getirildi, kesildi. Onun yanında dokuz tabak vardı. Meyve ya da taze ne varsa, mutlaka o tabaklara konur ve bunları Rasulullah (sav)'ın zevcelerine gönderirdi. Hafsa'ya göndereceği tabak ise bunların sonuncusu olurdu. Eğer birilerinde bir miktar eksik kalacaksa Hafsa'nın payına düşen tabakta bulunurdu. İşte o tabaklara o devenin etinden koydu ve bunları Nebi (sav)'ın zevcelerine gönderdi. Sonra da verdiği emir ile kalan et pişirildi. Muhacirlerle Ensar'ı davet etti.[98]

[98] Bkz. 855 numaralı paragraf. Buhârî'nin de rivayetine göre Rasulullah (s.a) zekât develerini damgalardı: Zekât 69 el-Evzai yoluyla gelen rivayete göre, İshak b. Abdullah

Şafiî dedi ki: İşte zekât tahsildarlarından bana ulaşatığına göre, onlar hep anlattığım şekilde damgalama işini sürdüre gelmişlerdir. Bildiğim kadarıyla damgalamanın tek sebebi, zekât olarak alınanın tanınması ve böylelikle o deveyi vermiş olanın, geri satın almasının önlenmesidir. Çünkü bu mal onun elinden yüce Allah için çıkardığı bir şeydir. Nitekim Rasulullah (sav), Ömer b. el-Hattab'a Allah yolunda binilmek üzere vermiş olduğu bir atın satılmakta olduğunu görünce *"onu satın almamasını"* emir buyurmuştu.[99]

Nitekim muhacirler de Mekke'de konakladıkları yerlerde, konaklamayı terk etmişlerdi, çünkü onlar o evlerini/konaklarını ancak aziz ve celil Allah için terk edip bırakmışlardı.

PAYLAŞTIRMANIN SEBEBİ/GEREKÇESİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse, zekâtları paylaştırma görevini almışsa, onu altı paya ayırır. Ondan kalpleri ısındırılacakların payını düşürür, ancak onların daha önce açıkladığım zekâtın tahsil edilmesine yardımcı olmak için görev alabilecekleri bir halde olduklarını görmesi hali müstesna olup bu durumda onlara pay verir. Fakat zekâtın toplanması işinde çalışanların (âmillerin) payı yoktur. Ayrıca ben, bu işle görevli olan kimsenin valinin/görevlinin yerine getirmesini emrettiğim şekilde mevcut oldukları sürece, bütün şehir ahalisi arasında pay almayı hak edenler arasında dağıtmasını severim. Eğer bu sınıflardan birisinden sadece bir kişi varsa, eğer hak ediyorsa, o sınıfın tamamının payını verir. Buna sebep şudur: ben, o kimseye o payın verilmesini ön görmezsem o takdirde onu kendisi ile birlikte pay ayrılacak ondan başkasına vermiş olurum. Hâlbuki ben, kendilerine bir şeyler verileceği ismen zikredilmiş ve onlardan o paya ihtiyacı bulunan birisinin bulunduğu bir sınıfı dışarıda tutmayı caiz görmüyorum.

Dedi ki: Eğer o sınıfların her birisinden sayıları çok bir topluluk bulunur ve o sınıfa düşen zekât onlara yetmeyecek olursa, ne kadarlık bir meblağ olursa ol-

---

b. Ebu Talha da Enes b. Malik (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Sabahleyin Ebu Talha'nın oğlu Abdullah'ı tahnîk etmesi(. Hurma gibi bir şeyin büyüğün ağzında çiğnendikten sonra yumuşatılmış şekliyle bebeğin ağzını onunla tatlandırma anlamına gelmektedir) için götürdüm. Onu elinde damga ile zekât develerini damgalamakta olduğunu gördüm. (Hadis No 1502)

[99] Bu rivayet daha önceden geçmişti. (Bkz. 851numaralı paragraf.

sun, onu hepsi (sekiz sınıf) arasında dağıtmasını severim. Eğer böyle yapmayacak olursa, bu hususta onun için yeterli gelecek asgari sınır, aralarından üç kişiye vermesidir. Çünkü pay sahibi kimselerin asgari sınırı üçtür. Aziz ve celil Allah da onları fukara/fakirler ve mesâkîn/yoksullar diye çoğul olarak zikretmiştir. Onlarla birlikte anılanlar da böyledir. Eğer üçüncü kişiyi bulduğu halde payı iki kişiye verecek olursa, o zaman üçüncü kişinin payının tazminatını öder. Şayet bir kişiye verirse, o zaman o sınıfa düşen payın üçteikisini (2/3) tazminat olarak öder. Çünkü mevcut oldukları halde bir sınıfa mensup olanları pay vermeden bırakacak olursa, onların payının tazminatını kendisi öder. Bu, bütün sınıfların hak edenleri için böyledir. Eğer o payı bir başka beldeye çıkartacak olursa, bu uygulamasını hoş görmem (mekruh). Bununla birlikte o kişi bunu isim itibariyle onu hak eden kimselere vermiş olması itibariyle -komşuluk özelliğini ihmal etse dahi- bu ödemeyi yeniden yapmasını ön görebilmemin delili benim için açık seçik görünmemektedir.

Dedi ki: Eğer kendisinin nafakasını karşılamakla yükümlü olmadığı kimselerden olup pay hak edenler arasında bir akrabası varsa, ona da o paydan verir ve hatta bu payı kendisine yakın olmayanlara göre daha çok hak eder. Bunun sebebi ise, onun akrabalarına dair bildiklerinin akraba olmayanlar hakkındaki bilgisinden daha fazla olmasıdır. İşte onun özel yakınları, çocukları ve anne babası dışında nafakaları ile yükümlü olmadığı yakın akrabalarının durumu böyledir. Küçük olsun, büyük olsun, sağlam yahut kötürüm olsun, torununa, baba ve atalarından birisine, annesine, dedesine, ninesine kötürüm olmaları halinde de bir pay veremez.

Er-Rebi' dedi ki: Kişi kendi malının zekâtından bir babaya, anneye, oğula, dedeye, nineye ve onlardan daha yukarıda olanlara, fakir olmaları halinde, malının zekâtından bir şey veremez. Çünkü bunların nafakalarını karşılamakla yükümlüdür ve bunlar onun vasıtası ile varlıklı kabul edilirler. Aynı şekilde kötürüm olmamaları halinde de kazançları onlara yetmiyor ise, onlar fakirlik sınırında bile olsalar, kendi zekâtından onlara veremez. Çünkü onların nafakaları onun yükümlülüğündedir. Şayet kötürüm olmayıp meslekleri ile ihtiyaçtan kurtulmuş iseler, onların nafakalarını sağlamakla yükümlü değildir ve onlar, mal zekâtından bir şey almaları caiz olmayan zenginliğin sınırı içerisindedirler. Onun da ondan başkasının da onlara malının zekâtından bir şeyler vermesi caiz değildir. Bana göre bu, Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* nin mezhebine daha uygundur.

Şafiî dedi ki: Kişi, zevcesine de (zekât) veremez. Çünkü onun nafakasını sağlamakla yükümlüdür. 'Nafakalarını sağlamakla yükümlü olduğu kimselere veremez' deyişimin sebebi nafakalarını karşılaması itibariyle onun vasıtası ile varlıklı sayılmalarından dolayıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hanımı yahut buluğ yaşına ermiş oğlu, borç alıp sonradan kötürüm düşüp muhtaç olsa yahut borçlu bir babası olsa, onlara borçluların payından verir. Yolcu payından da böylece verebilir. Onlara fakirlik ve yoksulluk dışındaki sebeplerden ötürü verir, çünkü onların borçlarını ödemekle yükümlü olmadığı gibi, gitmek istediği bir yere onları götürmekle de yükümlü değildir. Bunlara infak etmek suretiyle fakirlik ve yoksulluktan kurtulabildikleri gibi, bu hususlardan, onlar fakirlikten/ihtiyaçtan kurtulamazlar.

Dedi ki: Babasına, dedesine, annesine ve ninesine ayrıca kötürüm olmayan buluğa ermiş çocuklarına; bir yola gitmek istedikleri takdirde kendi sadakasından/zekâtından verebilir, çünkü bu durumlarında onların masraflarını ödemek yükümlülüğü yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bunların erkeklerine, gazaya çıkmaları halinde zengin yahut fakir olsunlar, (zekâttan) verebilir. Bütün bunlar ise, sözü edilenlerin, Muhammed (sav)'in hanedanından olmamaları halinde söz konusudur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kendilerine sadakanın yerini tutmak üzere beştebirin (1/5) verildiği Muhammed hanedanına ise, farz sadakalardan az olsun, çok olsun hiçbir şey verilmez. Onların farz sadakayı almaları helal değildir. Onları tanımakla birlikte onlara bunu veren kimse için de verilmiş sayılmaz. İsterse muhtaç, borçlu ve pay alabilecek kimselerden olsunlar. Eğer hakları olan beştebirleri (1/5) onlara verilmeyecek olursa, beştebir (1/5) deki hakları verilmese dahi onlara haram olan sadakayı/zekâtı helal kılmaz.

Dedi ki: Farz sadakanın kendilerine haram olduğu Muhammed hanedanı, beştebirde hak sahibi olanlar olup bunlar da Şi'bde onunla beraber kalanlardır. Bunlar Haşimoğulları ile Muttaliboğullarının sulben akrabalarıdır.

Muhammed hanedanına, nafile sadaka, haram değildir. Onlara ancak farz sadaka haramdır.

[883] Bize İbrahim b. Muhammed, Cafer b. Muhammed'den haber verdi. O, babasından rivayet ettiğine göre, Mekke ve Medine'deki insanların sebil olarak dağıttıkları sularından içerdi. Ben ona:

- Sana helal olmayan sadaka sudan mı içiyorsun? dedim. O:

- Bize ancak farz olan sadaka haram kılınmıştır, dedi.[100]

[884] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ali ve Fatıma da Haşimoğullarına da Muttaliboğullarına da sadaka vermişlerdir ki bu tetavvu/nafile bir sadakadır.[101]

[885] Nebi (sav) Berire'ye verilmiş bir sadakadan bir miktarı hediye olarak kabul etmiştir. Bu da Berire'nin sadaka/zekât olarak değil, kendiliğinden verdiği bir hediye olarak kabul edilmiştir.[102]

Dedi ki: Âmil, sadakaları paylaştırma işlerini üstlenecek olursa, onları anlattığım şekilde paylaştırır. Bununla birlikte -bu hususta- onun geniş bir hareket alanı vardır. Çünkü o, genel sadakaları toplar ve bunlar çoğalır, ama bunlar ile konumunu bildiği bir kimseyi bir diğerine tercih etmesi helal değildir. Eğer içtihat etmeksizin uygulama yaparsa, onun günaha gireceğinden korkarım. Bununla birlikte sadakayı/zekâtı, hak sahibi ehil kimselere verecek olursa, ona tazminat ödetilebileceği benim için açık değildir. Aynı şekilde zekâtı bir yerden zekât alan sınıfların bulunduğu bir başka yere taşıyacak olursa, her iki durumda da ona tazminat ödettirmek benim için açık değildir.

Dedi ki: Eğer bir kimse, onun tazminat ödeyeceğini söylerse, bu da bir görüş olur. Allah en iyi bilendir.

---

[100] *Marife*, V,20.

[101] Aynı yer Ebu'l Abbas yoluyla er-Rebi"den o, Şafiî'den o, Muhammed b. Ali b. Şâfi"den o, Abdullah b. Hasan b. el-Hasan'dan o, aile halkından birden çok kişiden zannederim de Zeyd b. Ali'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (s.a)'ın kızı Fatıma kendi malından Haşimoğulları ile Muttaliboğullarına sadaka verdi. Ali de onlara sadaka verdi ve onlarla beraber başkalarını da kattı.

[102] Beyhaki, Marife'de'de bu hadisi isnadıyla zikretmiş olup tamamı şöyledir: Ebu'l Abbas, er-Rebi"den o, Şafiî'den o, Malik'den o, Rebi'a b. Abdurrahman'dan o, el-Kasım b. Muhammed'den o, Âişe'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (s.a) içeri girdi, ona ekmek ve evdeki katıklardan bir katık getirildi. Kendisi: *"Ben tencerede et pıştiğini gördüm galiba"* buyurdu. Âişe (r.anha): O Berire'ye sadaka olarak verilmiş bir şeydi, deyince Rasulullah (s.a): *"O, onun için bir sadaka bizim için bir hediyedir"* buyurdu. Hadisi Buhârî ve Müslim de Sahihlerinde rivayet etmiş bulunmaktadır:
Muvatta, Talak, Hadis no: 25; Buhârî, Talâk 14; Müslim, Itk. Hadis no: 14/1504. Müslim'de bu hadisin Âişe'den gelmiş başka rivayet yolları da vardır. Hadis no: 10-13/1504.

Dedi ki: Şayet âmil, zekâtı paylaştırdığı yerde var olan bir sınıf mensuplarını -onları bildiği halde- bir şey vermeksizin bırakıp onların paylarını başkalarına verirse, tazminat öder, çünkü bunların payları şanı yüce ve mübarek Allah'ın Kitabında gayet açıktır. Bununla birlikte, bu şekilde, onların tamamına vermesi de açık değildir. Yine vali, bu sınıflara paylaştırıp mevcut bulunan pay alma hakkına sahip bir takım kimselere vermeyecek olursa, açıkladığım sebepten ötürü tazminat öder.

SADAKA ALMAYI HAK EDENLERİN HEPSİNE PAY VERİLMESİNİN SEBEBİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şayet, zekât 8.000 olup pay almayı hak edenler de mevcut olsa, onlarda kendi sınıfına düşen payın tamamını alabilecek bir tek fakir, yine payının tamamını alabilecek bir tek yoksul ve onların her birisine payın yetemeyeceği kadar 100 borçlu bulunsa. Böyle bir durumda borçlular da fakir ve yoksullara -her biri birer kişi olduğundan- (kendilerine düşen) payın üçtebirinin (1/3) verilmesini istese ve tam payı hak etmeleri için asgari üç kişi olmaları gerektiğini gerekçe olarak ileri sürseler, onlara şöyle denilir:

- Sizin böyle bir istekte bulunma hakkınız yoktur, çünkü sizler, fakir ve yoksullar arasından kendi paylarına ihtiyacı bulunan bir kişi bulunduğu sürece asla onların paylarını hak edemezsiniz. Çünkü pay; onlardan birisinin muhtaç olduğu sürece yalnızca onlara verilmesi gereken bir toplam maldır. Ondan bir miktar artacak olursa, siz de diğer pay sahipleri de onda eşit hak sahibi olursunuz. Sizler, ayrıca onlardan herhangi birisinin kendisi sebebiyle hak kazandığından başkasını da hak etmezsiniz. İşte bu durum, bütün pay sahipleri hakkında böyledir.

Aralarında malları bulunmayan borçlu kimseler bulunuyor ise, onlara borçları kadar ya da ondan daha az bir şey verilir. Bunlar da biz, hem fakir hem borçlu kimseleriz, borçlu olduğumuz için bize zekât verildi, ama siz bizim fakir kimseler olduğumuzu da görüyorsunuz derlerse, onlara şöyle denilir:

- Hayır biz size bu iki sebepten dolayı veriyoruz. Eğer bu kişi baştan itibaren ben borçlu bir fakirim diyecek olursa, ona tercihini yap, hangi sebepten ötürü dersen biz de ondan dolayı sana veririz. İstersen fakir olduğun için, dilersen borçlu olduğun için. Eğer ikisinden birisini seçer ve ondan ötürü ona verilecek miktar daha çok ise onu veririz. Eğer seçtiği dolayısıyla verilen az ise yine ona veririz. O hangisini istemişse daha çok dahi olsa o sebepten ötürü biz

de ona payını veririz. Fakat diğer sebepten ötürü ona bir şey vermeyiz. Fakirlik adına ona verecek olursak, onun alacaklılarının ellerinde bulunanlardan haklarını almak hakları vardır. Tıpkı kendisine ait olan bir malı almak hakları olduğu gibi. Aynı şekilde ona borçlu olduğundan ötürü verirsek, durum değişmez. Ona borçlu olması sebebiyle verecek olursak, onun adına borcunun ödenmesinin üstlenilmesini daha çok severim. Bu yapılmayıp da ona yine verirse, bu da tıpkı yazışmalı kölenin kendisine payının verilmesi halinde caiz olduğu gibi caizdir. Eğer:

- Neden bana her iki sınıftan da olduğum halde iki sebepten ötürü verilmiyor? diyecek olursa, ona şöyle denilir:

- Fakir aynı zamanda miskin/yoksuldur. Miskin de bir bakıma fakirdir. Aynı isimde ikisi de ortaktır, bir diğer isimlerinde birbirlerinden ayrıdırlar. Şanı yüce Allah bununla birlikte ikisi arasında fark gözetmiştir. Bundan ötürü o miskine bu dediği şekilde verilmez, çünkü fakir bir kimseye fakirlikle birlikte yoksulluğun payı da verilmez, yoksul kimseye de fakirlikle birlikte yoksulluğun da payı verilmez. Onların her birisine ancak bu iki manadan birisi dolayısıyla vermek caizdir. Aynı şekilde pay sahibi bir kimseye ancak bu iki sebepten ötürü verilir. Eğer bu caiz olmuş olsaydı, bir kimseye fakirliği, borçlu olması, yolcu olması, gazi olması, kalbi ısındırılacak kimse olması ve âmil olması sebebiyle pay verilmesi ve bunun sonucunda da bütün bu anlamlardan ötürü ona hisse verilmesi caiz olurdu. Birisi dese ki:

- Acaba fakir adının miskin/yoksul için de kullanılabileceğini yoksulluk niteliğinin fakirin de ayrılmaz bir niteliği olduğunu gösteren bir delil var mıdır? ona şöyle denilir,

- Evet fakirliğin manası yoksulluğun manasını, yoksulluğun manası da fakirliğin anlamını ifade eder. İkisi bir arada kullanılacak olursa, o takdirde her ikisinin hali arasında bir fark gözetmekten başkası caiz değildir. Bu durumda (âyette) ilk sözü edilen fakirin hali daha sıkıntılı olur. Nitekim dilde de bu böyledir. Araplar bir kimseye fakir bir miskin ve miskin bir fakir derler. Miskinlik ve fakirlik ise bir meslek ve bir mal ile birlikte söz konusu edilmez.

ZEKÂTLARIN PAYLAŞTIRILMASINA DAİR İKİNCİ BAŞLIK

Bize er-Rebi' b. Süleyman haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Aziz ve celil Allah, dinine mensup Müslümanlara mallarında onlardan baş-

ka yine dinine mensup o mala ihtiyacı olan Müslümanlara bir farz tayin etmiştir. Mal sahibi olanların bunu ehil olanlarına yahut da bu işle görevli olanlara, ödemekle emrolundukları için onu vermeme gibi bir imkânları yoktur. Yöneticilerin de bunu mal sahiplerine terk etme hakları yoktur, çünkü yöneticiler, o malı onlardan hak edenler için almakla görevlidirler. Aziz ve celil Allah da Nebisine:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ.

"Onların mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın. Onlara dua da et. Senin duan şüphesiz onlara huzur ve güvendir..." (Tevbe, 103) buyurmuştur. Bu âyet-i kerimede açıkladığım şekilde, mal sahibi olan kimselerin aziz ve celil olan Allah'ın mal sahibini yükümlü tuttuğunu, vermemezlik edemeyeceklerini, onların başında yönetici olanların ise, bunu lehine de aleyhlerine de olsa bırakamayacaklarını göstermektedir.

[886] Bize İbrahim b. Sa'd'ın İbn Şihab'dan haber verdiğine göre, o şöyle demiştir: Ebu Bekir ve Ömer'in sadakayı/zekâtı iki defa aldıklarına dair bize bir haber ulaşmamıştır. Fakat onlar bolluk zamanında da kıtlık zamanında da (davarların) semiz oldukları zamanlarda da zayıf oldukları zamanlarda da onu toplamak için görevliler gönderir, ayrıca zekât vermekle yükümlü olanlara onun tazminatını ödetmezlerdi. Zekâtı her yıl da geciktirmezlerdi, çünkü her sene zekâtı almak Rasulullah (sav)'tan gelmiş bir sünnettir.[103]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav)'ın zekâtı bir senede almayıp geciktirdiğini bilmiyoruz.

[887] Ebu Bekir es-Sıddik (ra) dedi ki: Eğer Rasulullah (sav)'a verdikleri bir oğlağı dahi bana vermeyecek olurlarsa, onun için onlarla savaşırım. Sizler Allah'ın bir arada zikrettikleri arasında fark gözetmeyiniz.[104]

Şafiî (Allah'ın rahmeti ona olsun) dedi ki: Müslümanın sadakasını/zekâtını aldığı zaman ona Allah'ın onu mükâfatlandırması ve ona bereket ihsan etmesi

---

[103] Bkz. 778 numaralı paragraf.

[104] Rivayet daha önce *"namazı terk edenin hükmü"* başlığında 619 numaralı paragrafta geçmiş, kaynakları da orada gösterilmiş idi.

için dua etmelidir. Nitekim yüce Allah: "وَصَلِّ عَلَيْهِمْ" **"Onlara dua et"** (Tevbe, 103) buyurmuştur. O halde Müslümandan alınan şey bir zekâttır, zekât da bir sadakadır. Sadaka da bir zekât ve bir arınmadır. Her ikisinin durumu da birdir, manası da birdir. Bu sebeple bazen buna zekât bazen de sadaka adı verilecek olursa, bunların ikisi de aynı anlamda onun adıdır. Araplar bazen aynı şeye pek çok isim de verebilirler. Bu aziz ve celil Allah'ın Kitabında da Rasulullah (sav)'ın sünnetinde de Arap dilinde de gayet açıktır.

Aziz ve celil Allah: **"Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz"** (Bakara, 43) buyurmaktadır. Ebu Bekir (ra) da: "Eğer bana Rasulullah (sav)'a vaktiyle ödedikleri bir oğlağı dahi ödemeyecek olurlarsa and olsun onun için onlarla savaşırım. Sizler Allah'ın bir arada zikrettikleri arasında fark gözetmeyin" demiştir. Bununla da -yüce Allah en iyi bilendir- **"Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz"** (Bakara, 43) buyruğunu (bunda namaz ve zekâtın bir arada zikredilmiş olduğunu) kastetmektedir. Zekât olarak alınan miktarın adına da sadaka denir. Şanı yüce Allah da sadakanın paylaştırılması ile ilgili buyrukta: **"Sadakalar ancak fakirlere, yoksullara ... Allah'tan bir farz olarak mahsustur"** (Tevbe, 60) buyurmuştur. Yani sadaka toplayıcısı (musaddık) yani zekât olarak verilecek davarları alacak kişi gelecek olursa, demektir. Yine âyet-i kerime, zekât toplayıcısı ve âmil geldiği zaman demek istemektedir.

[888] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

ليس فيما دون خمس ذود صدقة ولا فيما دون خمسة أوسق
من التمر صدقة ولا فيما دون خمس أواقي من الورق صدقة.

"Beş deveden aşağısında da sadaka yoktur, beş vesk hurmadan aşağısında da sadaka yoktur, beş okkiye gümüşten aşağısında da sadaka yoktur."[105]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ama insanların dillerinde çoğunlukla dolaşan hurmada öşür, davarlarda sadaka, gümüşte zekât terimleridir. Halbuki Rasulullah (sav), bütün bunlara "sadaka" adını vermiştir. Araplar ise buna hem sadaka hem zekât derler. Onlara göre de bu iki terimin anlamı aynıdır. Do-

[105] Bkz. 754 numaralı paragraf.

layısı ile Müslüman bir kimseden malının sadakası alınacak olursa, ister nakit, ister davar, ister ekin, ister fıtır zekâtı/sadakası, ister rikâzın beştebiri (1/5) ister madenin sadakası ya da bunun dışında malında: Kitap, sünnet yahut Müslümanların umumi olarak üzerinde icma ettiği bir husus icap ediyor ise, bunun hepsinin manası aynı olup zekâttır. Zekât da sadaka demektir. Paylaştırılacağı hak sahipleri aynıdır. Yüce Allah'ın paylaştırdığı gibi olup farklılık göstermez. Sadakalar aziz ve celil Allah'ın Müslümanlara farz kıldığı şey olup o, bir temizlenmedir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fey' paylaşımı ise bu paylaşımdan farklıdır. Fey' ise müşrik kimselerden Allah'ın dinine mensup olanları güçlendirmek üzere alınmış olan şeydir. Bu şekilde alınan şeyin harcanacağı yer ise buradaki yerlerden farklıdır.

Dedi ki: Müslümanın malında vacip olup alınan her bir hak, yüce Allah'ın sadakalar hakkındaki paylaştırmasına göre pay edilir. Alınanın az ya da çok olması fark etmediği gibi öşür, beştebir (1/5), öşrün dörttebiri (1/4) yahut da farklı sayılarda alınan arasında hiçbir fark yoktur, çünkü sadaka adı bunların hepsini kapsar. Şanı yüce ve mübarek Allah da: **"Sadakalar, ancak fakirlere, yoksullara ... mahsustur"** (Tevbe, 60) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah, sadakaların kimlerin hakkı olduğunu beyan buyurmakta, daha sonra da bunu daha da vurgulayıp işi sıkı tutmak üzere **"Allah'tan bir farz olarak mahsustur. Allah her şeyi bilendir hakimdir"** (Tevbe, 60) buyurmaktadır. Böylelikle Müslümandan alınan her bir şey, aziz ve celil Allah'ın paylaştırdığı şekilde pay edilir. Bunlar da sekiz pay olup bu sekiz paydan herhangi birisi ve onun herhangi bir kısmı bu pay sahipleri arasından olup onu hak eden birileri bulunduğu sürece onların dışındakilere hiçbir şeyi harcanmaz ve hiçbir kavmin/ toplumun sadakası da kendi yurtlarında onu hak eden kimse bulunduğu sürece başka bir yurda çıkarılmaz.

[889] Bize Veki, Zekeriya b. İshak'dan haber verdi. O, Yahya b. Abdullah b. Sayfi'den o, Ebu Mabed'den o, İbn Abbas (ra)'tan rivayet ettiğine göre; Rasulullah (sav), Muâz b. Cebel'i (Yemen'e) gönderdiğinde şöyle demişti: *"Şayet onlar senin emrini kabul ederlerse, onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilen bir sadakanın farz kılınmış olduğunu bildir"* buyurdu.[106]

[106] Daha önce 768 ve 875 numaralı paragraf ile geçmiş olup ilk geçtiği yerde kaynakları gösterilmişti. İkinci olarak geçtiği yerde de İmam (Şafii) şunları söylemiştir: "Bize Vekî' b. el-Cerrah, yahut onun dışında sika/güvenilir birisi ya da her ikisi Zekeriya b.

[890] Bize arkadaşlarımızdan sika birisi olan Yahya b. Hassan, Leys b. Sa'd'dan haber verdi. O, Said el-Makburi'den o, Şerik b. Ebu Nemir'den o, Enes b. Malik'den rivayet ettiğine göre, bir adam Rasulullah (sav)'a şöyle dedi: Allah adına sana ant veriyorum. Zekâtı zenginlerimizden alıp onu fakirlerimize vermeni sana Allah mı emretti? O: "*Evet*", buyurdu.[107]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Burada fakirler, şanı yüce Allah'ın o sekiz sınıftan adını verdikleri arasından ihtiyaç adı kendisinin ayrılmaz bir vasfı olan kimselerdir. Çünkü onların hepsine isimleri dolayısıyla değil, ihtiyaç sebepleri dolayısıyla verilir. Eğer yolcu zengin ise, ona bir şey verilmez, ancak zekâtın verildiği zamanda silaha ihtiyacı bulunan yolcuya verilir. Eğer aziz ve celil Allah'ın adını verdiği pay sahiplerinden herhangi bir kimse bulunmazsa, o takdirde bulunmayan sınıfın hissesi bulunanlara geri verilir. Mesela aralarında fakirler, yoksullar ve borçlular bulunmakla birlikte, başkalarının (zekât verilebilenlerin) bulunmaması hali gibi. Bu durumda sekiz pay üç paya bölünür. Bunun ile ilgili açıklama ise kitabın aşağı taraflarındadır.[108]

Buna göre, pay sahiplerinin ortak özelliği, onların o sadakadan kendilerinin hakkı olan şeye hepsinin muhtaç olmalarıdır. Lakin ihtiyaç sebepleri farklıdır. Hak ediş sebeplerinin de çeşitli sebepleri vardır ki; hepsinin ortak özelliği ihtiyaç sahibi olmaktır, ancak nitelikleri ve ihtiyaçları arasında farklılık ortaya çıkartır.

Bunların birlikte bulunmaları halinde, meslekleri olmayan güçsüz kötürümler ile meslekleri olan fakirler, ihtiyaçlarını karşılayamayan basit meslek sahipleri olup insanlardan bir şey istemeyen kimseler önceliklidir. (Sonra) dilenen miskinler/yoksullar, mesleği bulunup da bir dereceye kadar ihtiyacını karşılayan fakat onu da ailesini büsbütün ihtiyaçtan kurtaramayan kimse (gelir).

Şayet miskinlik gerekçesi ile gücü yerinde bir adam, sadaka isteyecek olursa, vali de onun eğer aile fertleri varsa, onları ihtiyaçtan kurtaracak kadar kazanabilen ve sağlıklı birisi olduğunu, şayet ailesi yoksa kazancının bulunduğunu,

---

İshak'dan haber verdi" demiştir. İlk geçtiği yerde ise hadisi muallak olarak rivayet etmişti.

[107] Bkz. 876 numaralı paragraf.

[108] Kasıt -Allah en iyi bilendir- "Sadakaların paylaştırılması" kitabı/bölümünün son taraflarıdır. Bu da ileride bir Bab sonra gelecek olan "Artanın diğer pay sahiplerine dağıtılması" adını taşıyan Babtır.

kazancı ile kendisini maruf bir şekilde ihtiyaçtan kurtarabileceğini bilirse, ona hiçbir şey vermez.

Çünkü onu yani sadaka verilmesini isteyen güçlü, kuvvetli bir kimse, eğer ben kazanabilen birisi değilim yahut kazancı olan birisi olmakla birlikte kazancım bana yetmiyor diyorsa. Yahut aileme yetmiyor benim de ailem var derse, valinin, onun durumunun dediğinden başka türlü olduğuna dair kesin bir bilgisi yoksa onun sözü kabul edilir ve kendisine sadaka verilir.

[891] Bize Süfyan, Hişam'dan haber verdi. O, babasından o, Ubeydullah b. Adiy b. el-Hıyar'dan rivayet ettiğine göre, iki adam kendisine şunu haber vermişlerdir: Rasulullah (sav)'a gitmiş, ondan sadakadan bir şeyler istemişlerdi. O, onları yukarıdan aşağıya süzdü ve dedi ki: *"Dilerseniz (size veririm) fakat bunda ne varlıklı bir kimsenin ne de kazanç sağlayabilen güçlü birisinin payı vardır"* buyurdu.[109]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Nebi (sav), onlarda kazanç elde etmeye benzeyen güç ve sağlık görmüş ve onlara, kendilerini ihtiyaçtan kurtarabilecek kazanç sağlayabileceklerini, onların ondan (sadakadan) bir şey almalarının uygun olmadığını bildirdi. Bununla birlikte onların kazançları olan birileri midirler değil midirler bilmiyordu. Bunun için onlara: *"Ben sizlere varlıklı ve kazancı olan birisinin sadakada bir payının bulunmadığını size bildirdikten sonra isterseniz verebilirim"* buyurmuştur. Çünkü onlar, bize ver, çünkü biz pay sahibi kimseleriz. Zira biz ne zenginiz ne de ihtiyaçtan kurtarabilecek kazanç sahibi kimseleriz, demek istemişlerdi.

[892] Bize İbrahim b. Sa'd, babasından haber verdi. O, Reyhan b. Yezid'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı şöyle derken dinledim: "Ne varlıklı birisine ne de gücü kuvveti yerinde birisine sadaka(nın verilmesi) uygundur."[110]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu hadisi Sa'd'dan -onun oğlundan başkası- merfu olarak rivayet etmiştir.

Zekâtı toplamak görevinde çalışanlar (el-âmilîne aleyhâ); valinin kendilerini zekâtı alıp onu hak edenlere paylaştırması için görevlendirdiği, hak edenler-

---

[109] Bkz. 878 numaralı paragraf. Bununla birlikte lafzî bazı farklılıklar bulunmaktadır.

[110] Bkz. 879 numaralı paragrafta geçmiş, kaynakları orada gösterilmişti. Bu rivayet "Pay sahiplerinden (sadaka) isteyenler" babında geçmişti, fakat bazı lafızlarında farklılık olduğu da dikkatten kaçmamaktadır.

den olmasa bile valiye toplanması ve tahsil edilmesi hususunda yardımcı olan arîfler ve valinin mutlaka kendilerine ihtiyaç duyduğu ve ancak onun konumunun bunu yoluna koyabildiği kimselerdir. Davarları güden davar sahibi ise, onun toplanması için çalışanlardan değildir, çünkü böyle bir işi davar sahiplerinin yapması zaten gereklidir. Aynı şekilde valinin yardımına muhtaç olmadığı fakat toplanması hususunda valiye yardım edenlerin durumu da böyledir. Bunlar da zekâtta hakkı bulunan, toplanması üzerinde çalışanlardan sayılmazlar. Halife ve sadakanın kabzedilmesi görevini üstlenen büyük bir bölgenin valisi her ne kadar alınması emrini yerine getiren toplanması işinde çalışanlardan iseler de bize göre bizzat kendileri onu toplama görevini yerine getirenler olmamaları itibariyle, zekâtta hak sahibi olan kimselerden değildirler.

[893] Bize Malik'in Zeyd b. Eslem'den haber verdiğine göre, Ömer(ra) bir süt içmiş ve onu beğenmişti. Kendisine içmesi için o sütü verene: "Bu sütü nereden buldun?" demiş, ona ismini verdiği bir suyun yanından geçerken sulanmakta olan bir takım zekât develerine rast geldiğini söyledi. Çobanları bana o develerin sütünden sağdılar, ben de onu kırbama koydum, işte bu odur deyince; Ömer parmağını ağzına sokup derhal onu kustu.[111]

[894] Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun Atâ b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

لا تحل الصدقة لغنى إلا لخمسة غاز في سبيل الله والعامل عليها أو الغارم أو الرجل اشتراها بماله أو الرجل له جار مسكين فتصدق على المسكين فأهدى المسكين للغنى.

"Sadaka ancak beş kişiye helaldir; Allah yolunda gazaya çıkmış olan, toplanma görevi ile görevli olan, borçlu, kendi malıyla onu satın almış bir kimse yahut yoksul bir komşusu olup o yoksula sadaka verdikten sonra yoksul kişi, o zengin kişiye hediye verdiği kimse."[112]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Zekâtın toplanması işinde çalışan bir kimse de sadakadan ihtiyacı kadarını alır, daha fazlası ona verilmez. Eğer bu

[111] Muvatta, Zekât. Hadis no: 31.

[112] Bkz. 880 numaralı paragraf. Bununla birlikte her iki yerde lafız farklılığı var ama mananın bir olduğuna da dikkat edelim. Allah en iyi bilendir.

toplama işinde çalışan kişi varlıklı ise o, bunu icare/ücretle çalışan bir işçi olarak alır.

Kalpleri ısındırılacak olanlar (el-müellefetu kulûbuhum) daha önce geçen haberlerden öğrendiğimiz üzere iki türlüdür: Bunların bir türü Müslüman olup kendilerine itaat edilen ve Müslümanlarla birlikte cihad eden eşraf/ileri gelen kimselerdir. Müslümanlar onlarla daha da güçlenir, fakat asıl niyetlerinin ne olduğu hususunda başkalarının görülen halleri bunlarda görülmez. Bu şekilde olup da müşriklerle cihat edecek olurlarsa; benim görüşüme göre bunlara Nebi (sav)'ın payı olan beştebirin (1/5) beştebirinden (1/5) kalplerini kazanıp ısındırmak için pay verilir. Bu; eğer Müslümanların başına önemli bir olay gelmiş ise Müslümanlarla birlikte almayı hak ettikleri paylarının dışındadır, çünkü aziz ve celil Allah bu (beştebirin beştebirlik) payı katıksız olarak Nebisine ayırmıştı. Nebi (sav) de bunu Müslümanların maslahatına olan alanlarda harcamıştı.

[895] Yine Nebi (sav) şöyle buyurdu: "مالي مما أفاء الله عليكم إلا الخمس والخمس مردود فيكم" *"Allah'ın size fey'/ganimet olarak verdiğinden payıma düşen beştebirden(1/5) başkası değildir. Bu beştebir (1/5) de size geri gelmektedir."*[113]

Beştebirden (1/5) kastı, ganimetin beştebirindeki hakkıdır. *"Size geri gelmektedir"* buyruğunun anlamı da sizin maslahatınıza harcanmaktadır, demektir.

[896] Bana kendisini itham etmediğim biri,[114] Musa b. Muhammed b. İbrahim b. el-Haris'den haber verdi. Onun babasından rivayetine göre, Rasulullah (sav), Huneyn günü kalpleri ısındırılacak olanlara beştebir (1/5)'den verdi.[115]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bunların durumu da Uyeyne, Akra ve arkadaşlarının durumu gibidir. Nebi (sav) ise oldukça şerefli ve çok zengin bir kişi olan Abbas b. Mirdas'a ise bu hususta sitemde bulununcaya kadar bir şey vermedi, sitem edince ona verdi.

---

[113] Ebu Davud, Cihad, 161; Nesâî, Fey' Hadis no: 4138 ve 4139.

[114] Beyhaki'de: "Bana kendisini itham etmediğim İbn Ebu Yahya, Musa'dan... haber verdi şeklindedir. (*Marife*, V, 198)

[115] Müslim, Zekât, hadis no: 137/1060: Rafi b. Hadîc dedi ki: Rasulullah (s.a); Süfyan b. Harb'a, Safvan b. Umeyye'ye, Uyeyne b. Hısn'a ve el-Akra b. Hâbis'e, bunların her birisine 100'er deve verdi. Abbas b. Mirdâs'a ise bundan daha az verince Abbas b. Mirdâs kalkarak: "Sen bana ve Ubeyd'e vermen gerekeni Uyeyne ile Akra arasında paylaştırdın" deyince Rasulullah (s.a) da ona verdiklerini 100 deveye tamamladı."

Şafii *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Diğerlerinin istediğini o da isteyince ve Rasulullah (sav) da Muhacir ve Ensar'a yapmış olduğu uygulamayı yapmadığından ötürü, hatırına bir şeyler gelmiş olması ve bundan ötürü onlara vermiş olduğu sebep gibi ona da aynı sebebe dayanarak vermesi ihtimali de vardır. Ona kendi malından uygun gördüğünü vermeyi de uygun görmüş ihtimali de vardır. Çünkü bu mal, sadece Rasulullah'a ait idi. Diğer taraftan bu bağış ile güçlendirmek ve pekiştirmek ve böylelikle şerefini düşürmemiş olduğu kanaatine sahip olmaması için yapmış olması ihtimali de vardır. Şüphesiz Nebi (sav), ganimetin de ganimetten başka malların da beştebir (1/5) inin beştebir'(1/5) inden bir şeyler vermiştir, çünkü bu pay ona aittir.

[897] Safvan b. Umeyye'ye, İslam'a girmeden önce, bir şeyler vermişti. Fakat o, Rasulullah (sav)'a savaş araç ve gereçleri ile bir takım silahları ödünç olarak vermiş ve hezimete uğranıldığı sırada, Mekke'nin fethedildiği sene Mekke ahalisinden Müslüman olan bir takım kimseler hakkında söylediklerinden daha güzel sözler söylemişti. Çünkü Rasulullah (sav)'ın ashabı Huneyn günü gündüzün ilk vakitlerinde bozguna uğramıştı. Bir adam kendisine: Hevâzin'liler galip geldi, Muhammed de öldürüldü deyince, Safvan: Hay ağzın taşla dolsun! Vallahi Kureyşlilerden bir rabbi/ idareci- sahip, Hevâzinlilerin rabbinden/ idarecilerinden- sahiplerinden daha çok severim demiş, onun Kureyş'den yakınları İslam'a girmişti. Kendisi de Müslümanlığı hakkında hemen hemen şüphe edilmiyor gibiydi. Allah en iyi bilendir. Ayrıca bu husus, "Fey'in Paylaştırılması Kitabı"nda tespit edilmiş bulunmaktadır. İşte bunun gibi bir durum olduğu takdirde, benim görüşüm Nebi (sav)'ın payından ona bir şeyler verilmesidir. Bunu da Rasulullah (sav)'ın emrine uymayı ifade ettiğinden ötürü daha çok severim.[116] Bir kişi dese ki:

---

[116] Tirmizi, Zekât 30. Hadis no: 666: Safvan b. Umeyye dedi ki: Huneyn günü Rasulullah (s.a) bana bir şeyler verdi. O sırada yaratılmışlardan en çok nefret ettiğim kişi idi. Sonunda o, yaratılmışların en sevdiğim kişisi oluncaya kadar bana vermeye devam etti.

Ebu İsa dedi ki: El-Hasan b. Ali bana, bunu yahut da bunun bir benzerini (hadis müzakeresi esnasında) tahdis etti. Ayrıca bu hususta Ebu Said'den gelmiş bir rivayet de vardır.

Ebu İsa dedi ki: Safvan'ın rivayet ettiği hadisi ayrıca Mamer ve başkaları da Zühri'den o, Said b. el-Museyyeb'den diye rivayet etmiş olup, buna göre Safvan b. Umeyye: Rasulullah (s.a) bana verdi ... Demiştir.

Sanki bu hadis daha sahih ve doğruya daha yakın gibidir, çünkü buradaki rivayete

- Bu pay Rasulullah (sav)'ın payıdır. O, payını uygun gördüğü her yere harcayabilirdi. Bunu Rasulullah (sav) bir defa uygulamış ve Hayber'deki payından Muhacir ve Ensar'dan bazı kimselere o paydan vermişti, çünkü mal onun malı olup, o da bunu dilediği yere koyabilir / harcayabilir. Bugün ise buna göre ganimetten kimseye bir şey verilemez. Ayrıca onun halifelerinden herhangi bir kimsenin ondan sonra birisine bir şeyler verdiğine dair bize bir haber ulaşmamıştır. Diğer taraftan kalpleri ısındırılacak olanların ganimetten öbür paylardan ayrı bir payları yoktur. Eğer bir kimse bu kanaati ortaya koyacak olursa, şüphesiz bu da bir mezheb (bir görüş) tür. Allah en iyi bilendir.

Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanların da bir payı vardır. Benim bu hususta bellediğim önceki haberlerden birisi şudur:

Adi b. Hatim, Ebu Bekir es-Sıddik'a -zannederim- kavminin sadakalarından 300 deve getirip geldi. Ebu Bekir (ra) ona o develerden 30 tane verdi.[117] Ayrıca ona kavminden kendisine itaat edenlerle, Halid b. el-Velid'e yetişmesini emretti. Yaklaşık 1.000 adam ile Halid'in yanına vardı ve gerçekten bu hususta pek güzel bir sınav verdi, fakat o develeri ona vermiş olduğu haberde onları nereden verdiğine dair bir ifade yoktur. Ebu Bekir'in ona bunları, kalpleri ısındırılacakların paylarından vermiş olduğudur. O, ona bu fazla miktarı ya yapacağı işe onu teş-

---

göre Said b. el-Museyyeb, Safvan'ın ... rivayet etmiştir, şeklindedir.

Müslim, Fedâil, Hadis no: 59/2313: Ebu Tahir Ahmed b. Amr b. Serh, Abdullah b. Vehb'den o, Yunus'tan o, İbn Şihab'dan dedi ki: Mekke'nin fethedildiği günü Rasulullah (s.a), Mekke'nin fetih gazasını yaptıktan sonra beraberindeki Müslümanlarla birlikte (Mekke'nin dışına) çıktı. Huneyn'de savaştılar. Allah, dinine ve müslümanlara zafer verdi. O gün Rasulullah (s.a), Safvan b. Umeyye'ye 100 deve sonra 100 daha sonra 100 daha verdi.

İbn Şihab dedi ki: Bana Said b. el-Museyyeb'in tahdis ettiğine göre o dedi ki: Allah'a yemin olsun Rasulullah (s.a.v.) bana o verdiklerini verdiğinde insanlar arasında en nefret ettiğim kişi idi. İnsanlar arasında en sevdiğim kişi oluncaya kadar bana verip durdu.

Ebu Davud, Buyû' 90. Hadis no 3562: Umeyye b. Safvan b. Umeyye'den onun babasından rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a), Huneyn günü kendisinden ödünç bir takım zırhlar almıştı. O: Gasp olarak mı alıyorsun ey Muhammed? demiş, Rasulullah (s.a) da: *"Hayır, aksine teminat altında ödünç olarak alıyorum"* buyurmuştu.

Ebu Davud dedi ki: Bu Yezid'in Bağdat'daki rivayetidir. Onun Vâsıt'taki rivayetinde ise hafızasının değişikliğinden ötürü farklı bir şekilde rivayet etmiştir.

[117] Bkz. 881 numaralı paragraf.

vik ettirmek için vermiştir yahut da bununla kavmi arasından Adi b. Hatim'den gördüğünün benzerini göreceğinden emin olamadığı başka kimselerin bu yolla kalplerini ısındırmak için vermiştir.

İşte benim görüşüme göre, Müslümanların başına bir musibet geldiği takdirde -yüce Allah'ın izniyle asla bir musibet gelmeyecektir- buna benzer bir vaziyette kalpleri ısındırılacakların payından bir şeyler verebilir. Bu ise, ordunun ancak meşakkatle ulaşabileceği pek uzak bir yerde düşmanın bulunması, düşmanın da sadaka ehlinden bir topluluğun bulunması hali gibi bir haldir. Bu durumda sadaka ehli, bunlara ya bir niyet ile onlara yardımcı olurlar. Böyle bir durumda sadakalardan Allah yolunda harcanan pay ile bunların güçlendirilmesini uygun görmekteyim. Yahut da onlar ancak kendilerine kalpleri ısındırılacakların payının yahut da o paydan kendilerine yetecek kadarının verilmesi şartı ile savaşacak durumda olabilirler. İşte Araplar, eşraftan güçlü kimseler olup belirli bir niyetleri olmayan kimseler ise durum böyle olur. Onlara sadakalarından bu iki pay yahut ikisinden birisi verilirse ve verilmesi halinde sadaka/zekât için yardım ettikleri hususlarda müşriklere karşı da yardımcı olacaklarsa, onlara verilmediği takdirde de yardımcı olacaklarından emin olunamıyorsa, benim görüşüme göre düşmanla karşılaşılması halinde bu mana sebebiyle onlara verilir. Böylelikle de kendisine yönlendirildikleri yurtları uzak, külfetleri ağır ve kendilerini zayıf düşürecek fey' ehli olan bir topluluğa göre, bu düşmana karşı daha da güçlenirler. Şayet Arapların birçoğunun zekâtı vermeyip irtidat ve daha başka halleri ile ilgili anlattığım durumun benzeri bir durumda değil iseler, onlardan herhangi birisine kalpleri ısındırılacak olanların payından verileceği görüşünde değilim. Onların paylarının beraberindeki diğer paylara katılmasını uygun görüyorum, çünkü bana Ömer'in, Osman'ın ve Ali'(r.anhum) nin herhangi bir kimseye, kalbini İslam'a ısındırmak için bir şey verdiğine dair bir haber ulaşmamıştır. Aziz Allah da -O'na hamd olsun- İslam'ı, başkalarının kalbini ona ısındırmaya çalışmaya gerek bırakmayacak kadar güçlendirmiş bulunmaktadır.

Köleler (er-rikab) den kasıt ise mükâteb kölelerdir -Allah en iyi bilendir-. Bu sebeple bir köle satın alıp onu azat etmez.

Borçlular (el-ğârimûn), borcunu karşılayacak malı olsun yahut olmasın, borçlu olan herkestir. Borçlu kimseler, ancak bir diyeti başkası adına yüklendikleri için yahut başlarına bir musibet gelmesinden ya da fasıklık, israf ve masiyet olmayan bir sebepten ötürü borçlanmış iseler, onlara pay verilir. Bir masiyet uğ-

runda borç alan kimseye ise benim görüşüm, borçluların ve Allah yolunda cihad edenlerin payından bir şey verilmez. Açıkladığım gibi Allah yolunda, payından gaza etmek isteyenlere verilir.

Yine açıkladığım şekilde, bir topluluk zekât ödemeyi kabul etmezse, bir başka topluluk/kavim onlara karşı yardımcı olursa, onlara karşı yardımcı olanlara pay verileceği görüşündeyim.

Eğer benim sözünü ettiğim bu hususlardan hiçbir şey olmuyorsa, o zaman, Allah yolundakiler için verilen payı onunla birlikte diğer paylara katar.

Bana göre yolcu ise, kendi şehrinden bir başka şehre gitmek isteyen ve sadaka/zekât alma ehliyetine sahip kimsedir, yoksa sürekli yolculuk yapan kişi değildir.

SADAKA/ZEKÂT PAYLAŞIMINDA DAĞITIM NASIL OLUR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadakaları toplamakla yükümlü olan kimsenin kendi çalışma alanı içerisindeki pay, hak edenlerin sayımının tespit edilmesini emreder. Öyle ki sadakaları kabzetme işini bitirmesi onların isimlerinin, neseplerinin, durumlarının, neye ihtiyaçları olduğunun tespitinden önce tamamlanmış olmalıdır. Kendi eline ulaşan sadakaları tespit eder ve toplama işinde çalışanların payından çalışması sebebiyle hak ettiği kadarını ayırır. Sonra yüce Allah'ın izniyle açıklayacağım şekilde onların yanında kalan payların tamamını hak sahiplerine dağıtır.

(Mesela,) fakirler 10 kişi, yoksullar 20 kişi, borçlular 5 kişi olursa, bunlar sadakayı hak eden sınıfların üçünü teşkil eder. Onların bu üç payları 3.000 olan malın tamamından alınır. Şayet fakirler, malın üçtebir (1/3)i olan 1.000'lik paylarının tamamını kapatıyor iseler, o takdirde onların payları onlar için tam olarak yeterli gelir ve böylelikle bununla ondan fakirlik sınırından varlıklı olma sınırına, hepsi kendilerine verilmiş olarak varmış olurlar. Eğer onları fakirlik sınırından zenginlik sınırına üç, dört, daha az ya da daha çok çıkartıyorsa, onlara kendilerine fakir adının verileceği sınırdan çıkartıp bununla varlıklı adını almalarını gerektirecek kadarı verilir, ondan geri kalanına ise vali alıkoyar. Sonra yoksullara yine 1.000 olan paylarını bu şekilde paylaştırır. Borçlulara da yine 1.000 olan paylarını böylece paylaştırır. Birisi dese ki:

- Sen mevcut olan her bir sınıfın hak sahiplerine payları verilir, ama paylarının bir kısmı onları varlıklı yapacak olursa, geri kalanının onlara teslim edilmeyeceğini nasıl söyleyebilirsin?

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bunu şu sebeple söyledim:

- Şanı yüce ve mübarek Allah, bu payı onlara başkaları ile birlikte ortak bir payda dolayısıyla ismen vermiştir ki, bu isim de fakirlik, yoksulluk ve borçluluktur. Eğer onlar, fakirlik ve yoksulluktan çıkarlarsa, zengin olmuş olurlar. Zimmetleri borçtan kurtulacak olursa da artık borçlu olmaz, borçsuz olurlar. Bu sebeple onlar, bu payı hak edenlerden olmazlar, çünkü onlar hakkında aziz ve celil Allah'ın bu isim ve bu ismin manası sebebiyle kendilerine pay ayırdığı isimlerden birisini almazlar ve onlar, Allah'ın kendisi için pay ayırdığı kimselerin o durumunun dışına çıkmış olurlar. Nitekim sadaka/zekât vermekle yükümlü zenginlerin baştan itibaren fakirlik ve yoksulluk sebebiyle kendilerine sadakadan/zekâttan pay verilmesini isteyecek olurlarsa, onlara verilmez ve: Siz Allah'ın kendilerine pay ayırdığı kimselerden değilsiniz, denilir. Aynı şekilde borçlu olmadıkları halde borçlu olmak sebebiyle kendilerine pay verilmesini isteseler, durum yine böyledir.

Rasulullah (sav) da -istisnâ ettikleri müstesna olmak üzere- "لا تحل الصدقة لغني" *"Sadaka, zengin birisine helal değildir"* buyurmuştur.[118] Buna göre sadaka/zekât, fakir ve yoksullara verilip onlar da artık varlıklı olurlarsa, bu durumda onlar, sadakanın kendilerine helal olmadığı kimselerdendir. Sadaka/ zekât onlara helal değilse, onlara bir şeyler verilecek olursa, kendilerine helal olmayan bir şey verilmiş olur. Ayrıca benim onlara bir şey vermek hakkım da yoktur, çünkü aziz ve celil Allah, fakirlere ve yoksullara verilmesini şart koşmuştur. Bunlar ise onlardan değildir.

Dedi ki: Sadakanın toplanması işinde çalışanlar ise, kendilerine benzeri durumda yetecek yaptıkları iş kadar güvenilirlikleri ve bu hususta yaptıkları masraflar kadarı ile ücret alırlar. Bizzat çalışanın kendisi, kendisi için bu çerçevede ücret alır. Arîf ile insanları onun etrafında toplayan kimseler de kendisine yetecek ve külfeti kadarını alır. Bu ise hafiftir/az bir miktardır, çünkü o kendi ülkesindedir.

Hak sahipleri arasından yolculara da gitmek istediği yere kendisini ulaştıracak masrafı ve eğer gideceği yer uzak ve kendisi de güçsüz birisi ise binek ücreti de verilir. Gideceği yer yakın olup emsali de çoğunlukla güçlü ise yürüyerek bineğe muhtaç değilse, ona binek masrafı verilmeden nafakası için gerekli harcaması kadar verilir. Eğer gidip dönmek istiyorsa, ona gidip dönmesine

[118] Bkz. 879 ve 880 numaralı paragraflar.

yetecek kadar nafaka verilir. Eğer ona verilecek olan masraf o sınıfın tamamını kapsıyorsa, şayet onunla birlikte bir başka yolcu yoksa ona payın tamamı verilir. Şayet yolculara verilmesi gereken payın yüzdebiri (1/100) yetiyorsa ona daha fazlası verilmez. Birisi dese ki:

- Neden fakirlere, yoksullara ve borçlulara fakir, yoksul ve borçlu adının anlamının dışına çıkıncaya kadar verdin de zekât toplama işinde çalışanlara ve yolcuya kendilerine pay vermene sebep teşkil eden isim üzerlerinden kalkıncaya ve silininceye kadar vermedin? dese. (Derim ki:)

- Ben, isimlerinden ötürü onlara pay vermedim, manadan(sebepten) dolayı verdim. Mana da ortadan kalktı mı isim de kalkar. Toplama işinde çalışanlar hakkında dikkate aldığımız mana, yeterli gelecek kadarını dikkate almaktır. Yolcu için de dikkate aldığımız mana, gidecekleri yere ulaşmalarıdır. Eğer ben, toplama işinde çalışana ve yolcuya paylarının tamamını versem ve onların yine benzerlerini verecek olsam, hiçbir zaman toplama işinde çalışanın adı görevinden azledilmediği sürece düşmez. Yolcunun adı da yolunu katettiği sürece yahut da katetmeyi istediği sürece bu ismi kaybetmediklerinden ötürü ben de paylarını verileceğini söyledim. Fakirler, yoksullar ve borçlular da farklılık arz etmeyen aynı mana sebebiyle pay alırlar. Bu payın adı, isimleri farklı olduğu gibi farklı olsa bile. Zekât toplama işinde çalışan (âmil) ise, onlara katılmış birisidir. Onlarla birlikte onun hak sahibi olması salahı/yetkinliği ve sadakanın kendisinden alındığı ve kendisi için alındığı kimselerin menfaati için çalıştığından dolayıdır. Bu sebeple, ona emsalinin ücreti verilir. İşte âmil (toplama işinde çalışan) hakkında rivayetler böylece geçmiştir. Bizim diyarımızdan olup kendisinden ilim dinlediklerimden yetiştiklerim de bu kanaattedir.

Yolcunun pay almasının sebebi ise, ona gideceği yere kadar -eğer bu hususta ona yardım olunmadıkça yolculuğunu tamamlamaktan aciz ise- onu ulaştıracak miktarın verilmesi de zekât toplama işinde çalışanın bazı durumları ile aynı oluşudur.

Yazışmalı köleye de hürriyetine kavuşturulması için gereken kadarı -az olsun çok olsun- verilir. İsterse yazışmalılara ait payın tamamını kapsasın. Bu payı ona verilecek olursa, bizce göründüğü kadarıyla onun ödemesi gereken bedeli ödemekten aciz kalmamayı çokça isteyişinden dolayı verilir. Bununla birlikte sahibine ödenmesini daha çok severim ve ihtiyata daha yakındır.

ARTANIN DİĞER PAY SAHİPLERİNE DAĞITILMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kalpleri ısındırılacaklar ve sadaka/zekât almayı hak eden, cihad etmek isteyen kimseler yoksa, bunlar arasında Allah yolunda payını almaya ehil kimseler de bulunmuyorsa, bunların payları ayrılmaz. Aynı şekilde yolcu ve borçlu yoksa yine böyledir. Yine bunlar görünmeyip, kendilerine gidecekleri yere kadar ulaştıracak bir şeyler verilse ve onlardan bir miktar artsa yahut da onlarla birlikte diğer pay sahiplerinden birisinden bir miktar mal artsa, yine bu artan onların hepsinden ayrı tutulur, onlara verilmez. Bundan sonra kendilerine verilmeyen ya da verilmekle birlikte zenginleşmeyen pay hak edenlerden kalanların sayısı tespit edilir, onlara bu mal, tıpkı sadakaların /zekâtların baştan beri paylaştırıldığı gibi yeniden pay edilir ve geri kalan pay sahipleri üzerine bölünür. Geri kalanlar ister zenginlik sınırına gelmemiş fakirlerle miskinler olsun, ister borçlarının tamamı ödenmemiş borçlular olsun. Onlarla birlikte, sekiz pay sahipleri arasından hak sahibi kendilerinden başka kimse kalmamışsa, geriye kalan malın tamamı, bunlar arasında üç paya bölünür. Şayet borçlular malın tamamının üçtebir (1/3) ini teşkil eden kendi payları ile zengin olurlarsa, paylarından artan, fakirlerle yoksullara yeniden pay edilir ve bu iki kısımdan olanlara mal bitinceye kadar paylaştırılır. Eğer aralarında paylaştırılıp fakirler, sadece bir kısmı ile zengin olursa, geriye kalanı zengin oluncaya kadar yoksullara geri verilir. Biri dese ki:

- Aralarından ihtiyaç sahiplerinin ihtiyacı olup pay hak edenlerin payından artanları nasıl geri aldın? Hâlbuki kalpleri ısındırılacaklar ile onlarla birlikte olmayan pay hak edenler arasından payları olmayan benzeri başkaları da vardır. Sen ise bir arada bulundukları takdirde onların her bir sınıfına pay ayırıyorsun.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

- Bir arada bulundukları takdirde ihtiyaç bakımından eşit olurlar. Onların her biri, Allah'ın kendisine ayırdığı ne ise onu ister. Onlar ise sekiz(sınıf) dır. Ben, Allah'ın kendisine vermiş olduğunu onların hiçbirisine vermemezlik edemem. Şanı yüce Allah'ın onları zikretmesi ise, aynı olup onlardan herhangi birilerine diğerlerinden farklı bir özellik vermemiştir. Aziz ve celil Allah, onları hep birlikte söz konusu ettiği gibi, ben de hep birlikte aralarında paylaştırıyorum. Onların her bir sınıfına tam bir pay vermeme engel olan -ondan daha az bir kısmı kendisini ihtiyaçtan kurtarsa bile- daha önce açıkladığımız üzere -ki yüce Allah en iyi bilendir- aziz ve celil Allah'ın hükmü gereğince onlara yüce Allah'ın

ismen zikrettiği bir takım manalar/sebepler dolayısıyla pay verilmesidir. Bu manalar/sebepler ortadan kalkıp fakir ve yoksul zengin, borçlu borçsuz olursa, o zaman bunlar kendilerine pay verilmeyenlerden olurlar. Eğer bunlara pay verecek olursam, o takdirde emrolunmadığım bir şeyi vermiş olurum. Eğer zenginlik sınırına girip borçluluktan çıktıktan sonra da onlara verilmesi caiz olsaydı, o zaman onların yurtlarında bulunanlara da bunun verilmesi ve varlıklılara da pay ayrılması gerekirdi. O vakit de sadaka/zekât, kendilerine ayrılmış olanlardan alınıp kendilerine verilmemesi gerekenlere verilmiş olurdu. Şanı yüce Allah'ın sadakayı/ zekatı verdiği kimselerden başkalarına çevirmek ve Allah'ın kendileri için tayin etmediği kimselere vermek, kimsenin yetkisinde değildir. Benim bazı pay sahiplerinden artanı pay sahipleri arasından zenginlik noktasına gelmeyerek geri kalmış kimselere geri vermemin sebebi ise; şanı yüce ve mübarek Allah'ın, zenginler üzerine mallarında bir şeyleri vacip kılmış olmasıdır. Bu mal, onlardan bazı kimseler için bir takım sebepler dolayısıyla alınır. Aziz ve celil Allah'ın kendisine ismen verilmesini söyledikleri bulunmayacak yahut da muhtaç olmayacak olurlarsa, o vakit bu, muayyen olarak insanlardan kimsenin malik olmadığı bir mal olur. İşte bu mal, insanların bağışlarının ve vasiyetlerinin geri dönmesi gibi geri verilir. Bir kimse bir diğerine bir vasiyette bulunsa, kendisine vasiyet edilen kişi, vasiyet edenden önce ölse, o durumda vasiyet, vasiyette bulunanın mirasçısına döner. İşte bu mal/ zekat burada miras alınan maldan farklı olduğundan ötürü, bize göre, aziz ve celil Allah'ın paylaştırmasında onu almaya ve şanı yüce ve mübarek Allah'ın adını verdiği kimselerden bu malı daha çok hak edecek hiçbir kimse olmaz. Sözünü ettiğimiz o kimseler de şanı yüce ve mübarek Allah'ın bu malın kendilerine ait olduğunu söylediği kimselerdendir. Muhtaç olduğu halde, onun dışında da bir hakkı bulunan hiçbir Müslüman da kalmaz.

Fey'i hak edenler ise, bu sadakayı hak edenler arasına giremezler. Sadaka/ zekât almayı hak edenler, bunlardan farklıdır, çünkü onların sadakaları onlara paylaştırılmıştır. Ne kadar çok olursa olsun, onların arasında onu hak eden bir kişi dahi varken başkaları giremez. Aralarına onlardan olmayanlar girmediği gibi, kendileri de -başkaları ondan hak eden kimseler oldukları sürece- başkalarına dahil olmazlar. İş sahibi kimseler, kendilerine düşen payın bir kısmı ile zengin olup da onlardan bir şey artacak olursa, bu artanın onlardan nesep ve yurt itibariyle kendilerine en yakın insanlara taşınmasını uygun görüyorum.

PAYLARIN YETMEMESİ VE PAYLAŞIM SIRASINDA YAPILMASI GEREKENLER

Bize er-Rebî' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Paylar yetersiz gelirse, (mesela)fakirler 1.000, onların da payları 1.000, borçlular üç, onların borçları 1.000, payları da 1.000 olup fakirler: Bizi ancak 100.000 zengin yapar, fakat öbürleri ise 1.000 ile borçlarından kurtulabilirler (bu durumda), bizim payımız ile onların paylarını topla, sonra da bize 1.000'den 100 pay, onlara da bir pay ver. Nitekim bu mal hepimiz aynı anlamda ortak olsaydık böyle paylaştırılırdı, diyecek olurlarsa; bize göre, bunu yapmaya hakkımız olmaz. Allah en iyi bilendir. Çünkü aziz ve celil Allah, borçlular için bir pay vermiştir. Nitekim fakirlerin de bir payı olduğunu zikretmiştir. O halde borçlular aleyhine pay eksik olur. Eğer hepsi payın tamamını kapsarlarsa, o pay onlarındır ve onlara verilenden fazlası verilmez. Eğer onlardan bir şey artarsa, sizler bunda başkalarına göre, daha çok hak sahibi değilsiniz. Eğer sizden bir şeyler artarsa, diğer pay sahipleri sizinle birlikte olurlar, fakat onlardan yahut başkalarından bir şey artarsa, o da size de sizinle birlikte pay sahipleri arasından zengin olmayan başkalarınıza da geri verilir. Tıpkı aranızda ilk paylaşıma başlandığı gibi (paylaşılır). Aynı şekilde, zengin olanlar siz olsanız, borçlular da zengin değilse, onları siz zengin olmadıkça aramıza katmayız ve onların her birine kendi payı yettiği sürece onların sizinle çekişmelerine müsaade etmeyiz.

Fakirlere verilen sınır ile ilgili; fakiri fakirlik sınırından zenginlik sınırına çıkartandan başka bir sınır yoktur. Bu miktar ister çok, ister az olsun. Zekât düşecek kadar olsun yahut olmasın, çünkü ona bu miktarın verildiği günde o malın zekâtını vermekle yükümlü değildir. Kişi, zengin olabilir ve kendisinin zekât düşen malı olmayabilir. Kişinin zekât düşen malı bulunabilir, ailesinin çokluğu sebebiyle fakir olabilir. O halde zenginlik ve fakirlik ancak insanların, kişinin durumu hakkında bildikleri kadarı iledir.

Araplar, eskiden beri yerleştikleri vadi ve kasabalarında nesep yoluyla birbirleri ile komşuluk ederler. Buna sebep ise başkalarından korkmalarıdır. Cahiliye döneminde ise biri diğerini koruması için komşuluk/civar akdi yaparlardı. Onlar, sadaka verdikleri gün bu halde iseler, o zaman sadakaları da hem akrabalık hem komşuluk sebebiyle fakirlerine paylaştırırlar. Eğer göçebe iseler, valinin âmili de aralarında bir yahut iki kabilenin zekâtı üzerinde çalışıyor ise, kabile halkından bir kısmı kendisinden olmayan bir başka kabileye karışmış ise,

komşulukları/civarları ve karışmaları da meraları birlikte bulup birlikte ikamet etmek suretinde olup paylar onlara yetmeyecek olursa, o takdirde biz bu payları komşuluğa göre paylaştırır, nesebe göre değil. Aynı şekilde, onlara kendilerinden başka Arap olmayanlar karışacak olup bunlar da komşuluğa göre paylaştırma hususunda onlarla beraber iseler, mera için kimi zaman ayrılıp kimi zaman birbirlerine karışıyorlarsa, durumlar birbirine eşit olduğu takdirde sadakanın nesebe göre paylaştırılmasını daha çok severim ve bana göre nesep önceliklidir. Ama durumlar farklılık gösterirse, o vakit komşuluk/civar nesepten önce gelir.

Sadaka/zekât veren kimse: Bizim bu suyun etrafındakilerden başka yerlerde bulunan fakirlerimiz vardır, deyip bunlar da açıkladığım şekilde meralarda birbirlerine karışıyor iseler, beraber sayılırlar, sonra (sadaka) hazır bulunana da bulunmayana da taksim edilir. Eğer kendi çöllerinin birbirinden uzak kıyılarında bulunuyorlarsa, mesela onların bir kısmı bir tarafta bulunup çoğunlukla orada kalıyorsa, bu miktar aralarında pay edilir ve daha çok kaldıkları bölge onların yurdu gibi kabul edilir. Bu, onların karar kıldıkları bir yurtlarının olmayıp birlikte bir araya gelmeleri halinde böyledir. Eğer onların daha çok kaldıkları bir yurtları varsa, şüphesiz ben onu her zaman için komşuluk esasına göre paylaştırırım.

Çöl ahalisinden olup yerlerinden ayrılmayan develerine erâk ve hamz denilen develerin otladığı acı ot otlatanlara gelince: Onlar arasında da konakladıkları yerlerde komşuluklarına göre paylaştırırım. Eğer konakladıkları yerlerde, onlardan olmayan kimseler, onlara komşuluk ederlerse, şayet civar(komşu) varsa, civara göre yapılan paylaştırma gibi komşularına da pay edilir, her ikisi birlikte ise hem nesebe hem komşuluğa göre paylaştırılır.

Eğer çölde yaşayan göçebelerin bir madenleri varsa, o madenden çıkan madenin bulunduğu kasabadan ayrılmayan kimselere pay edilir. İsterse bunlar uzak olmaları halinde maden ahalisinin nesebinden olmayan yabancı kimseler dahi olsun. Aynı şekilde onların ekini varsa ekinleri de ekin yerinden uzak olmaları halinde nesep akrabaları dışında ekin sahiplerinin komşularına paylaştırılır.

Kasaba ahalisinin zekâtı nesep akrabalıkları olanlar, kasabada olmayıp ondan uzakta bulunuyor iseler, o zekât, kasaba ahalisi arasından pay hak eden kimselere paylaştırılır. Nesep akrabaları olanlar, dışarıda bırakılır. İşte biz bu şekilde onları mallarının zekâtları ile baş başa bırakırız.

Kasabada sadakalarda/zekâtlarda hak sahibi olan kimseler bulunuyorken, hiçbir sadaka/zekât bir kasabadan diğerine bir yerden bir başka yere -orada onu

hak eden kimse bulunduğu sürece- çıkartılmaz. Kendilerine pay verilmesini en çok hak edenler, malın kendilerinden alındığı kimselere en yakın komşulardır. Beraberinde akraba kimse yoksa nesebi uzak olsa dahi bu böyledir.

Kişi, kendi malının zekâtını kendisi verecek olursa, malını paylaştıracağı şehrinde hem akrabaları hem de komşuları bulunuyorsa, her ikisine de zekâtını paylaştırır. Eğer yetmeyecek olursa, akrabalarını tercih etmesi bana göre - pay almayı hak ediyorlarsa- güzeldir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Fey'i hak edenlere gelince, onlar fey'den pay aldıkları sürece, sadaka/zekât alanlarla birlikte bulunmazlar. Eğer bir adam atâ (devletten asker olarak maaş) alanlardan birisi olup ona gazaya çıkması görevi verilse, kendisi de sadakaların bulunduğu bir kasabada bulunuyorsa, sadakalardan bir şey almaya hakkı yoktur. Şayet maaş alanlardan, ben gazaya çıkmıyorum ve muhtaç kalıyorum demek suretiyle düşecek olursa, o zaman sadakadan ona pay verilir. Çölde ve kasabalarda düşmana karşı gaza yapmayan ve sadaka/zekât alanlardan olan bir kimse de fey' alabileceklerden olmaz. Eğer hicret eder, ayrıca ona bir maaş tespit edilip gazaya katılırsa, o zaman fey' alanlardan sayılır ve ondan payını alır. Kendisi fey' alanlardan iken muhtaç düşecek olursa, yine sadakalardan alma hakkı olmaz. Şayet fey'den çıkıp tekrar sadaka alanlar arasına dönerse, bu da onun hakkıdır.

(ZEKÂTI HAK EDEN SINIFLAR HAKKINDA) GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Arkadaşlarımızdan kimisi, kalpleri ısındırılacak kimseler yoktur deyip onların payı ile Allah yolundakilerin payını valinin uygun göreceği şekilde Müslümanların serhadlerinde at ve silah için harcanması gerektiğini söyler.

Kimisi de şöyle demiştir: Yolcu, sadakaların bulunduğu şehirde sadaka almayı hak edenlerle ya da başkaları ile birlikte sadakadan pay alan kimsedir. Yine şöyle demiştir: Sadakaların pay edilmeleri bir takım delâletlerden ibarettir. Çokluğun yahut ihtiyacın bulunduğu yerde sadakaların paylaştırılması daha güzeldir. Bu kanaate sahip kişi sanki şunu benimsemiş gibidir: Eğer paylar 1.000 olup bir borçlunun da borcu 1.000 ise, yine orada 10.000 ile ihtiyaçtan kurtulan yoksullar ve yine onlar gibi kendilerini ihtiyaçtan kurtaracak kadarı gereken fakirler, yine onlar gibi onları ihtiyaçtan kurtaracak kadar ihtiyaçtan kurtulabilecek yolcular varsa, borçluya da bunlar arasından bir pay ayrılır. Böylelikle o

(borçlu), kendisi ile birliktekiler arasında malı en çok olan kişi olur, çünkü onlar sayıca ve ihtiyaçları itibariyle ondan daha çoktur. Sanki onun kanaatine göre mal, aralarında ortak olduğu için, onlar bu malı; aralarındaki her bir sınıfa bir pay verilecek şeklinde değil de sayı ve ihtiyaca göre paylaşırlar.

Arkadaşlarımızdan kimisi de şöyle demiştir: Bir kavmin/topluluğun bir şehirde sadakası alınsa, başkaları da bir başka şehirde kıtlık içinde bulunsalar, sadakaları alınmış olan şehir ahalisi arasından pay hak eden kimselere pay verilmeyecek olursa; eğer, ayakta durabilecek olup bulundukları yerde sadaka olmayan kuraklık çeken kimselerin yahut da sadakaları az olduğundan ötürü dertlerine pek derman olmayacak bir halde olan kuraklık çekenlerin sıkıntıları gibi sıkıntıya maruz kalmayacaklarsa, o takdirde o sadaka, kendilerine aktarılmayacak olursa, güçsüzlükten öleceklerinden korkulması halinde kuraklık çeken kimselere nakledilir.

Bu kanaatte olan da sanki şunu kabul ediyor gibidir: Bu mal, aziz ve celil Allah'ın malındandır. O da bunu Allah'ın kullarının faydasını gerektiren bir mana/bir özellik, bir hal sebebiyle pay sahiplerine paylaştırmıştır. Bu durumda vali, onların halini dikkate alır ve bu zekâtı bu pay sahiplerinin bulunduğu yere ictihâdına göre nakleder, yakın yahut uzak olsunlar, fark etmez.

Zannederim bu şöyle der: Sadaka sahiplerinin payları sıkıntı çekmeleri ve fey'in kendilerine yeterli gelmemesi halinde fey' sahiplerine aktarılır. Aynı şekilde fey'de sıkıntı çekip sadakaların yeterli olmaması halinde; sadaka almayı hak edenlere nakledilir. Bu da yüce Allah'ın kullarının iyiliğini istemek esasına göredir.

Benim bunun aksi kanaat belirtmemin sebebi ise; aziz ve celil Allah'ın, malı iki kısma ayırmış olmasıdır. Birisi temizlik ve arınma olan sadakalar/zekâtlar bölümüdür ki bunları sekiz sınıfa ayırmış ve ayrıca tekit etmiştir. Rasulullah (sav)'ın sünneti de *"kavmin zenginlerinden alınıp"* başkalarının da fakirleri varken başka fakirlere değil de *"kendi fakirlerine geri verileceği"*ni ifade ederek gelmiştir.[119] İşte bundan dolayı bana göre -Allah elbette en iyi bilendir- sadakaların söylediğim şekilde bir kavimden alınıp aralarında onu hak eden kimseler varken bir başka kavme/topluma nakledilmesi caiz değildir. Onlardan pay sahibi bir kimsenin payı da -onu kendisi hak ettiği sürece- başkasına verilmez. Hem aziz

[119] Bkz. 875 numaralı paragraf.

ve celil Allah, bir takım sınıfların isimlerini vermiş ve bunlar hep birlikte mevcut iken onlardan birisine hem kendi payı hem de başkasının payı verilmesi nasıl caiz olabilir? Eğer bu bana göre caiz olsaydı, o zaman sadakanın tamamı onu hak eden pay sahiplerinden sadece birisine verilip yedi gruba da kendilerine farz olarak ayrılmış hisselerinin verilmemesi, buna karşılık kendisine farz hisse verilmemiş birisine verilmesi de caiz olacaktı.

Bu görüşte olan bir kimse, aslında şu meselede bize muhalif bir kanaate sahip değildir. Şöyle ki: Bir adam ben filana, filana ve filana vasiyet ediyorum deyip malının üçtebir (1/3)ini filan, filan ve filana vasiyet ediyorum derse, o zaman vasiyet ettiği arazi filan, filan ve filan arasında üçe bölünür. Üçtebir (1/3) de zaten böyledir. Bununla birlikte şu mesele hakkında da muhalif kanaatte olan birisi olduğunu bilmiyorum: Bir adam; malının üçtebiri (1/3) filan oğullarının fakirleri ile bir başka kişi olan filan oğullarının borçlusu ve yine bir başka kişi olarak da filan oğullarının yolcularına verilsin, diyecek olursa, bunlardan her bir sınıfa onun (vasiyet hakkı olan) üçtebir (1/3) inden verilir. Hiçbir vasi ve hiçbir vali/ilgili kamu yetkilisi, bu kimselerden herhangi birisine diğer arkadaşlarını dışarıda tutarak üçtebir (1/3)i vermek hakkına sahip değildir. Aynı şekilde malın tamamı da borçlular dışarıda tutularak fakirlere, yolcular dışarıda tutularak zenginlere, adını verdiği sınıflardan birisinden daha fakir ve daha muhtaç kimselerden birisine ait kabul edilemez. Sonra da bu vasiyette bulunanın adını verdiği kimselerin bazıları dışarıda tutulup bunlara verilemez, çünkü vasi yahut tasaddukta bulunan kişi, bazı sınıfların ismini vermiştir. Dolayısıyla bir sınıfın malı başkasına harcanamaz ve onunla birlikte adı verilmemiş kimselere vermek için adı verilmiş olanlar bırakılamaz, çünkü herkes kendisi için ismen zikredilen hakka sahiptir. Birisinin hakkı bir başkasına verilmez, onların hakları da kendisine bir şey verilmemiş olan diğerlerine harcanamaz.

Bu bize göre de o görüşün sahibine göre de böyle olduğuna göre, insanların da verdikleri ancak onların verdikleri şekilde uygulanırsa, caiz olur. O halde aziz ve celil Allah'ın hakkının ancak bu yolla caiz olması ve verdiği şekilde uygulanmasını daha çok hak eder. Şayet iki pay vermeden birisinde kendisine verilene verilmeyip, verilmemiş olana verilmesi caiz olsa yahut da bir sınıfın verilmiş hakkı aralarından hak verilmiş bir diğer sınıfa harcanması caiz ise, o zaman insanların verdiklerinde bunun caiz olması, öncelikle söz konusudur, fakat bu ikisinin hiçbirisinde caiz değildir.

Aziz ve celil Allah fey'i paylaştırarak:

وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى «الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile batılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) **karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız** (bunu böyle bilin). **Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir."** (Enfal, 41) buyurmuştur. Rasulullah (sav) da sünneti ile onun beştedörd (4/5) ünün ganimet elde etmek için at oynatıp gidenlere ait olduğunu ve atı olanın üç pay piyadenin de bir pay alacağını tespit etmiştir. Bizler, Rasulullah (sav)'ın büyük yararlılıklar gösteren süvariyi böyle olmayan süvariye üstün tuttuğunu bilmediğimiz gibi, Müslümanların da süvariler arasında eşitlik sağlamaktan başka bir uygulama yaptıklarını bilmiyoruz. Öyle ki: Eğer bir atlı, insanların en yararlısı olsa, diğeri de korkak olsa, onlara eşit pay verilir. Piyadeler hakkında da böyle demişlerdir. Şimdi birisi bize ve onlara itiraz ederek şöyle demiş olsun:

- Sen, ganimetin beştedörd (4/5) ünü savaşa katılanlara verdin. Hâlbuki katılmanın manası Müslümanlara faydalı olmak, müşriklere de zarar vermektir. O halde ben, beştedörd (4/5) ü hazır bulunanlara ayırıp vermem. Bunun yerine hazır olanlar arasından yararlılıklar gösterenleri sayarım ve bir kişiye 100 kişinin payını yahut da daha az bir payı onlar gibi ya da daha fazla faydalı olması halinde verir, korkak olanı ve faydası olmayan doğru niyet sahibi olmayanı bırakır, ona bir şey vermem yahut da yararlılıklar gösteren bir adamın payının yüzdebir (1/100) ini yahut biraz daha fazlasını ya da faydalı olduğu kadarıyla biraz daha azını veririm. Peki böyle birisine şöyle demekten başka bir delil ileri sürebilir miyiz?

- Çünkü Rasulullah (sav), süvariye üç pay, piyadeye bir pay vermiştir. Bu hususta ondan gelen bu haber umumidir. Onun yararları olanlara özellik verdiğini bilmiyoruz. Aksine o, yararlı olmayı dikkate almadan yalnızca hazır bulunmak, hür ve Müslüman olmak şartı ile hazır bulunanlara pay vermiştir.

Sadakaların paylaştırılması hususunda bize muhalefet edenler, üzerine at koşturularak elde edilen ganimetin beştedörd (4/5) ünün paylaşımında bize muhalefet etmezler. Böyle iken sadakalar/zekâtlar hususunda bize muhalefet etmesini nasıl caiz görebilirler. Çünkü aziz ve celil Allah bu paylaştırmayı en açık bir şekilde yapmış iken o nasıl olur da bir kısmına verir, bir kısmına vermez? Savaşa gidenler hakkında, üzerlerine gittikleri takdirde bize göre de ona göre de aşağıdaki uygulama caiz değildir. Şöyle ki, kendileri savaşta pek faydalı olmayan güçsüz kimseler olup yine kendileri için faydaları olmayan güçsüz müşriklere hücum edecek olsalar, bunların karşısında ise silahları tam teçhizat düşmana karşı savaşan ve faydalı işler yapan kimseler bulunsun. Bu sefer güçsüz Müslümanlar güçsüz müşriklere karşı hücum etmiş olup elde ettiklerinden onlara bir şeyler verilirken sayıca çok, silahları tam teçhizatlı müşriklerle savaşan ve yararlı işler gören Müslümanlara -İslam'ın ve Müslümanların durumu dikkate alınarak- payları verilmeyecek olursa ve paylaştırma güçsüz Müslümanların güçsüz müşriklerin üzerine hücum edip güçlü müşriklere karşı savaşan güçlü Müslümanlara bakılarak verilirse -çünkü onlarla savaşmakta kendisi için büyük bir külfet olur ve bunların da Müslümanlara faydaları pek büyüktür- ama ben böyle yapmayarak her savaşçıya hakkını veririm. Durum böyle olduğuna göre, sadakalara ihtiyaçları bulunan bir kavmin/ topluluğun sadakalarının kendilerinden daha muhtaç olan başkalarına aktarılması yahut da onları sadakanın yurtlarından toplandığı kimseler ile ortak yapılması ya da onların bir sınıfından bir sınıfına onu aktarması -halbuki sadakanın kendilerinden aktarıldığı sınıf da kendi haklarına ihtiyaç duyuyorken- nasıl caiz olabilir?

Yahut şöyle düşünelim:

- Bir kimse, düşman üzerine yürümüş, oldukça varlıklı kimselere şöyle demiş olsun: Siz varlıklı kimselersiniz. Dolayısıyla sizin üzerine gittiğiniz ve aldıklarınızı sizden alıp -bir kıtlık yılı ise- ihtiyaç sahibi sadakadan pay alan kimselere paylaştırmak istiyorum, çünkü sadaka almayı hak eden bu kimseler "yüce Allah'ın 'iyâli" denilen Müslüman kimselerdir. Bu da yüce Allah'ın malından bir maldır. Ben bunu onlara vermeyecek olursam, yanımda bundan başka da bir mal olmadığına göre, bundan dolayı büyük bir zarar göreceklerinden korkarım, ama sizden bu malı alırsam, size bir zararı olmaz.

Böyle diyene karşı gösterilecek delil, ona şöyle demekten başka ne olabilir:

- Kendisine pay ayrılmış kimse, pay verilmemiş olana göre daha bir hak sahibidir, isterse kendisine pay verilmemiş olan daha muhtaç olsun.

İşte sadakada/zekâtta hak sahibi olanlar hakkında da böyle demek gerekir: Sadaka/zekât paylaşımı gayet açık bir şekilde, pay edilmiş miktarı belli bir haktır.

Ya da şöyle düşünelim.

- Birisi yüce Allah'ın kendilerine pay verdiği yahut da onlara pay verileceğine dair bir rivayet gelmiş yahut her ikisine göre de mirasta hakkı olan kimseler için şöyle demiş olsun: Bunlar ancak akrabalıkları ve ölenin kendileri için bir musibet oluşundan dolayı miras almışlardır, çünkü bunların hepsi bir durumda hak sahibidirler.

Peki, böyle diyen birisine karşı gösterilecek delil, şöyle demekten başka ne olabilir:

- Bizler yüce ve mübarek Allah'ın paylaştırmasının dışına çıkamayız.

İşte sadakaların/zekâtların paylaşımı hakkında da delil böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşü dile getirenlere karşı gösterilecek delil, aslında bundan daha fazladır, fakat bu kadarı yeterlidir. Esasen böyle bir kimsenin bu sözü, birisinin kabul etmesine sebep teşkil edecek türden bir şüphe uyandıracak özellikte de değildir. Çünkü bu bana göre, -elbette ki Allah en iyi bilendir- aziz ve celil Allah'ın kendisine hak vermiş olduğu kimsenin hakkını iptal etmek ve valinin sadakaları alıp onları kendi akrabalarından sadece birisine aktarmasını yahut da pay hak edenlerden birisi ise sadakaların bulunduğu şehirden başka bir şehirdeki arkadaşına aktarmasını mubah kabul etmektir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse sadakaların taşınmasında şöyle diyerek delil gösterdi ve kendisine uyulanlardan birisi dedi ki: Eğer zekât bir tek sınıfa dahi verilecek olursa, bu da yeterlidir, fakat bu sözü söyleyen kimsenin sözü, bağlayıcı bir delil olamaz. Ayrıca böyle bir kişi aynı zamanda: Eğer türlü sınıflar varken bir tek sınıfa verilirse olur, demiş değildir. Biz de onun dediği gibi deriz. Eğer sınıflardan sadece bir sınıf bulunuyorsa, o sınıfa zekâtın verilmesi yeterlidir. Ayrıca bu kişi şöyle diyerek delil gösterir:

[898] Tavus'un rivayetine göre Muâz b. Cebel, Yemen halkından birisine dedi ki: Siz bana mal olarak elbiseler getirin, ben onları sizden arpa ve buğday

yerine kabul ederim, çünkü böylesi sizin için daha kolay, Medine'deki muhacirler için daha iyidir.[120]

[899] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav), Yemen'deki zimmet ehli ile her bir kişi için yıllığına bir dinar almak üzere barış yaptı. Çünkü bir adam başına bir dinar yahut onun değeri meâfir türü elbiseden alınması Rasulullah (sav)'ın sünnetinden idi.[121]

Eğer dinar bulunmuyor idiyse muhtemelen Muaz, dinar ödemekte zorluk çeker diye, onlardan arpa ve buğday alırdı, çünkü onlarda en çok bulunan bunlardı. Mal karşılığında dinar almaması caiz olduğuna göre, muhtemelen ona göre onlardan dinarların değerinde yiyecek ve daha başka mallar alması ona

---

[120] *Es-Sünenu'l-Kübrâ*, IV,113'de El-Hasan b. Ali b. Affan yoluyla Yahya b. Adem'den o, Süfyan b. Uyeyne'den o, İbrahim b. Meysere'den o, Tavus'tan şöyle dediğini rivayet etti: Muaz, -yani Muaz b. Cebel- Yemen'de dedi ki: Siz bana giyecek elbise getirin, onu sizden sadaka yerine alayım çünkü onu vermek sizin için daha kolay, Medine'deki muhacirler için daha hayırlıdır.

Beyhaki dedi ki: İbrahim b. Meysere böyle demiş olmakla birlikte, Amr b. Dinar, Tavus'tan diye rivayetle ona muhalefet edip şöyle demiştir: Muaz, Yemen'de: Siz bana elbise getirin, ben onu sizden darı ve arpa yerine alayım, demiştir.

Sonra Beyhaki, Ebu Bekir el-İsmaili'nin bu hadis hakkındaki şu sözlerini nakletmektedir: Tavus'un Muaz'dan rivayet ettiği hadis, mürsel olduğuna göre bunun delil olacak bir tarafı yoktur. Bazı raviler de bu hadisin rivayetinde: "Sadaka" yerine "cizye" lafzını kullanmışlardır.

Beyhaki dedi ki: Muâz'ın sadakalarda tür alması, cizyede ise dinar yahut onun karşılığı bir tür Yemen elbisesi meâfir alması, sadakaların fakirlerine verilmesini emretmesi, Muaz'a daha yakışan ve Nebi (sav)'ın kendisine vermiş olduğu emre uygun olandır, çoğunluğu kendilerine sadaka verilen kimseler değil de fey' alan kimseler olan Medine'deki muhacirlere taşınması değil.

Buhârî Zekât 33: Tavus dedi ki: Muaz, (ra) Yemenlilere dedi ki: "Siz bana zekât olarak arpa ve darı yerine elbise ya da giyecek getirin. Bu sizin için daha kolay, Nebi (sav)'ın ashabı için daha hayırlıdır."

[121] Ebu Davud, Harac 30. Hadis no: 3038: Muaz'dan rivayete göre Nebi (sav) kendisini Yemen'e gönderince büluğa ermiş her bir kişi başına ya bir dinar yahut onun dengi Yemen'de yapılan bir elbise türü olan meâfir almasını emir buyurdu. (Ayrıca Bkz. Hadis no: 3039) Tirmizi, Zekât 5. Muaz b. Cebel'den buna yakın bir rivayeti zikretti. Ebu İsa dedi ki: Bu hasen bir hadistir. Bazıları bu hadisi Süfyan'dan o, A'meş'den o, Ebu Vail'den o, Mesruk'dan diye rivayet etmiş olup buna göre Nebi (s.a), Muaz'ı Yemen'e gönderdi ve ona ... almasını emretti. Bu ise daha sahihtir. (Hadis No 623) Nesâî, Zekât 8. Hadis no 2450...

göre caiz olabilirdi. İşte bundan dolayı yanlarında çokça bulunduğundan ötürü ona yiyecek (arpa ve buğday) vermek için ellerini çabuk tuttular. O: Elbise Medine'de muhacirler için daha iyi, sizin için daha kolaydır, diyordu. Çünkü ayrıca elbiseleri Medine'ye taşıyarak nakletmenin fazla bir külfeti de olmaz, elbiseler Medine'de de daha pahalı idi. Birisi dese ki:

- Bu yorum kendisinden rivayet edildiği kişiden gelen bir delalet olmaksızın kabul edilmez. Şüphesiz biz bunu Muâz'dan gelen birtakım delillere dayalı olarak söyledik. Bu da bunu ondan rivayet eden kişinin kendisidir.

[900] Bize Mutarrif b. Mâzin, Mamer'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan o, babasından rivayet ettiğine göre Muâz şu hükmü verdi: Bir kimse aşiretinin bulunduğu yerden aşiretine ait olmayan bir başka yere intikal edecek olursa, onun öşrü de sadakası da aşiretinin bulunduğu yere aittir.[122]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Muâz, sadakanın kendisinden alınmış olduğu ve kendisi aile halkı ile birlikte aşiretinin bulunduğu yerden intikal etmesi halinde, onun sadakasının /zekâtının da öşrünün de aşiretinin bulunduğu yerdekilere verileceği kanaatinde idi. Böyle bir kimse; nakit malının da davarlarının da sadakası ile birlikte başka yere gider. İşte bu sebeple Muâz, onun sadakasını / zekâtını ve öşrünü aşiretinden geride bıraktığı kimselere verir. Bu bizim için şu iki hususa açıklık getirmektedir:

Birinci husus: Kişinin sadakasını / zekâtını ve öşrünü yanlarından ayrılıp taşındığı kimseleri dışarıda tutarak akrabalığı sebebiyle yanlarına göç ettiği kimselere değil de aşiretinin bulunduğu yerdeki ahaliye vermiştir. Çoğunlukla görülen aşiretinin bulunduğu yer, aşiretine ait ise, başkalarını onlara karıştırsa da ve aşiret daha çok olsa da böyledir. Onlara karışması neticesinde aşiret, çoğunluğu teşkil etmiş olur.

İkinci husus: Onun görüşüne göre; sadaka, aşiretinin bulunduğu ahali için sabit olmuşsa, onun oradan ayrılması ile zekâtı ve öşrü de gittiği yere aktarılmaz, sadaka onun aşiretinin bulunduğu yerdekilere -baştan beri sabit olduğu üzere- ait olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Buna göre, aşiretinin bulunduğu yerdeki öşrünün ve sadakasının başka bir yere aktarılması mümkün olan nakit dışında başka bir yere aktarılmaması ihtimalini taşımaktadır. Muâz, böyle bir

[122] Bkz. 874 numaları paragraf.

hüküm verdiğine göre, sadaka almayı hak eden kimseler olan Yemen halkından, Müslümanların sadakasını çoğunluğu fey' almayı hak eden kimseler olan Medine ahalisine, taşıma ihtimali oldukça uzaktır. Bizim bu kabilden Muâz'dan diye naklettiğimiz rivayetlerde kanaatimize delil teşkil eden şu hususlar vardır: Sadaka/zekât, sadakanın alınmış olduğu mala komşu olanlardan başkalarına taşınmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Tavus, Muâz'dan bir şey sabit olduğu takdirde, Allah'ın izniyle ona muhalefet etmez. Tavus da kabzedilmeden önce de kabzedildikten sonra da sadakaların/zekâtların satılmasının helal olmayacağına yemin ederdi. Eğer Muâz'ın Müslümanlardan alınan buğdayı ve arpayı, elbise karşılığında satmış olmasını delil gösterenlerin benimsediği kanaat böyle olsaydı, o takdirde sadaka, kabzedilmeden önce satılmış olurdu, fakat bize göre, o ancak: Sizler bana mali kıymeti olan elbiseler getirin demiştir. Birisi dese ki:

- Adi b. Hatim ve ez-Zibrikan b. Bedr, Ebu Bekir es-Sıddik'a topladıkları sadakaları/zekâtları getirmişti. Her ikisi her ne kadar (bulundukları yerdeki) sadakayı hak edenlerden artanı getirmiş iseler de neticede onlar zekâtı Medine'ye nakletmiş oldular. O halde Yemen'deki Mudar ve Tayy'lılardan bolluğa daha çok ihtiyacı olan nesep ve yurdu daha yakın insanların Medine'de olma ihtimali de vardı, onların etraflarında bulunanların irtidat etmiş olma ihtimali de vardı. Böylelikle onların sadakada/zekâtta bir hakları kalmaz. Bu durumda Medine'de ise, başkalarına göre daha çok hak eden kimseler bulunurdu. Ebu Bekir'e de bu zekâtların getirilmesinden sonra bunların Medine halkı dışındaki kimselere verilmesini emretmesi ihtimali de vardır. Bu hususta Ebu Bekir'den gelmiş ve ona göre değerlendirme yapacağımız bir haber de bulunmamaktadır. Birisi dese ki:

- Bize ulaştığına göre Ömer'e zekât develerinden bir deve getirilirdi. Şafiî dedi ki:

- Medine'de hurma, ekin, nakit ve davarların sadakaları/zekâtları vardı. Ayrıca Medine'de muhacirler, ensar, onlarla antlaşmalı olanlar, Eşcalılar ve Cüheyneliler de vardı. Muzeyneliler ise, hem Medine'de hem çevresinde bulunuyordu. Onlardan başka diğer Arap kabilelerinden de vardı. Komşularının ve aşiretlerinin aileleri ise, Medine'ye getiriliyordu. Böylelikle pay sahipleri bir kalabalık oluşturmuş oluyordu. Nitekim suların kenarında bulunanlar ve kasaba ahalisi de Araplar arasından pay sahipleri için bir araya geliyorlardı. Muhtemelen onlar da ihtiyaçtan kurtuldukları için bu zekâtı yurtları ve nesepleri itibariyle kendile-

rine en yakın insanlara nakletmiş oldu. Yurtları ve nesepleri itibariyle en yakın insanlar da Medine'de idiler.

[901] Birisi dese ki:

- Ömer, Şam'a ve Irak'a çok sayıda develeri taşımak üzere veriyordu. Ona şöyle denilir:

- Bunlar -en iyi bilen elbette yüce Allah'tır- zekât develerinden değillerdi. Bunlar cizye develerinden idi, çünkü o, ancak taşıyabilen develeri taşımak için verirdi, fakat develerden zekât olarak alınan yaşların çoğunluğu kimseyi yük olarak taşımazlar.[123]

[902] Bize Malik'in Zeyd b. Eslem'den haber verdiğine göre, Ömer'e çok sayıda cizye develeri getirilirdi.

[903] Bize arkadaşlarımızdan birisi Muhammed b. Abdullah b. Malik ed-Dari'den haber verdi. O, Yahya b. Abdullah b. Malik'den, onun babasından diye rivayet ettiğine göre, ona: Ömer'in ondan sonra da Osman'ın (ranhuma) gazilere binmek üzere verdiği develer hakkındaki kanaatin nedir? diye sormuş. O da şu cevabı vermiştir: Bana babamın haber verdiğine göre bunlar, Muaviye ve Amr b. el-As'ın gönderdiği cizye develeri idi, dedi. Ben: Peki, onlar kimlerden alınırdı? dedim. O: Medine halkından olup cizye vermeleri gerekenlerden. Taliboğullarından uygun olarak alınır, bunlar gönderilir ve orada çok sayıda deve satılırdı. Sonra bunlar Hz. Ömer'e gönderilir ve Ömer de bunları (gazilere) binmek üzere verirdi, dedi.[124]

[904] Bize arkadaşlarımızdan sika birisi Abdullah b. Ebu Yahya'dan haber verdi. O, Said b. Ebu Hind'den şöyle dediğini rivayet etti. Abdülmelik, birkaç kişi ile Medinelilerin maaşını göndermiş, Yemame valisine de Yemame'den Medine'ye, onlara verilmesi gereken maaşlarını tamamlamak üzere bir milyon dirhem göndermesini yazdı. Bu mal, Medine'ye gelince, onu almayı kabul etmeyip şöyle dediler: O, bize insanların mallarının kirlerini ve bizim almamız uygun olmayan şeyleri mi yediriyor? Ebediyen onu kabul etmeyeceğiz, dediler. Onların

---

[123] Muvatta, Cihad, hadis no: 38. Malik, Yahya b. Said'den rivayet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab, aynı yılda 40.000 deveyi taşımak üzere verirdi. Kişiyi bir deve üzerinde Şam'a, iki kişiyi de bir deve üzerinde Irak'a götürürdü. Ayrıca hadis no: 913'te Musab'ın Allah yolunda yük taşıtılacaklara dair uygulama hakkındaki rivayete de bakılabilir.

[124] Hadisi Şafiî *(yüce Allah'ın rahmeti ona)* den başka bir kaynakta bulamadım.

bu sözleri Abdülmelik'e ulaşınca onu geri gönderdi ve: Onlar böyle yaptıkları sürece bu kavim arasında hayır var olmaya devam edecektir, dedi.[125]

Ben, Said b. Ebu Hind'e: O gün kim konuşabiliyordu? dedim. O: Bunların başında Said b. el-Museyyeb, Ebu Bekir b. Abdurrahman, Harice b. Zeyd, Ubeydullah b. Abdullah başta olmak üzere daha birçok kişi, dedi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: "Bize uygun olmayan" sözleri; biz fey' almayı hak eden kimseler iken sadaka/zekât bize helal değildir, demektir. Çünkü fey' alanların sadakada bir hakları olmadığı gibi, bir kavimden kendileri dışındaki bir kavme nakledilenlerden de (hakları yoktur).

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sadaka/zekât olarak davarlar alındığı takdirde damgalanırlar. Ağıllara konulurlar. Develerle inekler arka butlarında damgalanır, koyunların damgası da kulak diplerine vurulur. Sadaka damgası üzerinde "aziz ve celil Allah içindir" yazılır. Cizye olarak alınan develere vurulan damga ise zekât damgasından farklı olur. Birisi:

- Sadaka damgasının cizye damgasından farklı olduğunun delili nedir? diye sorsa ona şöyle cevap verilir:

- Sadakayı maliki/sahibi Allah için öder. Sahibi tarafından aziz ve celil Allah için çıkarıldığından ötürü onun üzerine "لله عز و جل" "Aziz ve celil Allah içindir" yazılır. Cizye develeri ise, küçülmüş halde verilmiştir [**Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.** Tevbe, 29), (yayıncı)]. Sahibinin ondan bir payı yoktur.

[905] Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun babasından rivayet ettiğine göre o, Ömer'e: Develer arasında kör bir deve vardır, deyince Ömer: Cizye develerinden mi yoksa zekât develerinden mi? diye sorunca Eslem: Hayır cizye develerindendir demiş ve ayrıca: Onun üzerinde cizye develerinin damgası var, diye eklemiştir.[126] İşte bu da her iki damga arasında fark olduğuna delildir.

Bazı kimseler de Müslümandan alınan her bir şeyin harcanma şekli, sadakaların harcanma şekli gibidir, şeklindeki kanaatimizi ifade etmiş ve ayrıca:

---

[125] Bunu Şafiî'den başkasının rivayet ettiğini tespit edemedim. Beyhaki de bunu Şafiî yoluyla *Marife*, V,187'de rivayet etmiş bulunmaktadır.

[126] Daha önce 855 numaralı paragrafta geçmiş olup kaynakları orada gösterilmiştir. 882 numaralı paragrafta ise tamamı ile zikredilmiş bulunmaktadır.

Rikâzın harcama yeri de sadakaların/zekâtların harcama yeri ile aynıdır, diyerek bizim zikrettiğimiz şu rivayetin benzerini rivayet etmişlerdir:

[906] Rasulullah (sav): *"Rikâzda beşte bir (1/5) vardır"* buyurmuştur.[127]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Madenler de rikâz türündendir. Aynı zamanda zekât düşecek kadar olsun yahut zekât düşmesin, cahiliye dönemi gömülerinden elde edilenlerin hepsi de rikâzdır. Bunları zengin bulmuş olsun, fakir bulmuş olsun, fark etmez ve bu beştebir (1/5) e tabii rikâz olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sonra bu kişi, -bütün bu hususlarda- işi daha sıkı tutup onu geçersizleştirmiş ve şu iddiayı ileri sürmüştür:

- Kişi, bir rikâz/gömü bulacak olursa, onu kendisi ile aziz ve celil Allah arasında kalmak üzere validen gizleyebilir. Valinin de onu o kişiden aldıktan sonra ona geri verip tamamen terk etmesi hakkı da vardır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

- Peki Rasulullah (sav)'ın rikâzda beştebir (1/5) tayin ettiğini, diğer taraftan Müslümandan alınan her bir şeyin sadakalar gibi pay edileceğini söylediğine dikkat etmeyelim mi?

O, o gömüyü almakla sünnet ile sabit olmuş bir hakkı, paylaşımı hususundaki aziz ve celil Allah'ın hakkını da iptal etmiş olmaktadır. Beştebir (1/5) ise hem bize göre hem ona göre aziz ve celil Allah'ın kendileri için tayin etmiş olduğu, onu mülk edinecek kimseler için malında icap eden bir miktar olarak tespit edilmiştir. Bu durumda, valinin aziz ve celil Allah'ın o kimsenin malında alınmasını vacip kıldığı bir hakkı, almaması, nasıl caiz olabilir? Üstelik bu hak, aziz ve celil Allah'ın kendileri için paylaştırdığı kimselerin hakkıdır. Peki, bu görüşü söyleyen kimse, eğer buğdayın öşrü yahut altının zekâtı yahut ticaretin zekâtı ya da bunun dışında Müslümanlardan alınan şeyler hakkında aynen söyleyecek olursa, ona karşı şöyle demenin dışında delil ne olabilir:

- Şüphesiz senin malında ödemen gereken bir hak, başkasına verilmesi gereken bir şeydir. Sultanın/valinin -devlet yetkilisinin- onu sana bırakması helal değildir. Sultan, onu sana bıraksa bile, senin onu aziz ve celil Allah'ın kendisine ait olarak tahsis etmiş olduğu kimselerden alıkoyman helal değildir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hâlbuki ben, rikâz hakkında böyle diyen kimseyi bilmiyorum. Eğer böyle bir hüküm; rikâz hakkında caiz olursa,

[127] Bkz. 828 ve 829 numaralı paragraflar.

malında başkasına ait ödemesi gereken hak bulunan herkesin, o hakkı alıkoyup vermemesi de caiz olur, sultanın da bu hakkı ona terk etmesi caiz olur. Bunun neticesinde ise aziz ve celil Allah'ın kendilerine pay vermiş olduğu sekiz pay sahibi kimselerin hakkı da iptal edilmiş olur.

O dedi ki: Bizlerin Şa'bi'den rivayet ettiğimize göre adamın biri 4.000 yahut 5.000 bulmuş idi. Ali b. Ebu Talib de dedi ki: Ben bunun hakkında açık seçik bir hüküm vereceğim. Bunun beştedördü (4/5) senindir, beştebiri (1/5) Müslümanlarındır. Sonra da: Bu beştebir (1/5) de sana geri verilir, demiştir.[128]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu hadisin bir kısmı diğer kısmını nakzetmektedir, çünkü Ali'nin: "beştebir (1/5) de Müslümanlara aittir" demiş iken, valinin Müslümanların o adamın herhangi bir haklarının olduğu kanaatine sahip olup sonra bunu tekrar ona geri vermesi yahut da ona bırakması nasıl caiz olabilir? Oysa valiye düşen görev, şayet Müslümanlardan herhangi bir kimse, kendi malında onlara ait vermesi gereken bir hakkı vermeyecek olursa, bu hak için onunla gerektiği gibi mücahede etmesidir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu rivayetin Ali'den geldiği kabul edilemez, çünkü Ali'den muttasıl bir isnad ile şöyle dediği rivayet edilmiştir: "beştedörtü (4/5)senindir, beştebir(1/5)ini de ailenden fakirlere paylaştır."[129] Hadisin bu rivayeti Ali (ra) için daha uygundur. Çünkü Ali (ra)'ın onu güvenilir birisi olarak bilmesi, ayrıca aile halkı arasında pay almayı hak eden fakir kimselerin olduğunu bilip bunu (beştebiri (1/5)) aralarında paylaştırmasını emretmiş olması muhtemeldir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ayrıca bunlar Şa'bi'den nakledilen rivayete iki bakımdan muhalefet etmektedirler:

Birincisi, onlar 200 dirhemi bulunan bir kimseye vali pay veremeyeceği gibi o da aziz ve celil Allah'ın ismini saydıkları kimseler arasında paylaştırılmış paylardan da nafile olarak verilen sadakadan da bir şey alma hakkına sahip değildir. Onların Ali (ra)'ın ona, rikâzın beştebir (1/5) ini de bıraktığını iddia ettikleri bu adamın 4.000 dirhemi olmuş oluyordu. Muhtemelen bunların dışında malı da vardı. Durum böyle iken vali, ondan malından alınması gerekeni alması halinde, artık valinin ondan almış oldukları ile tekrar ona ve onun geçindirmekle yükümlü olduğu herhangi bir kimseye geri dönme hakkının olmadığını ve valinin

[128] Bkz. 832 numaralı paragraf.
[129] Bkz. 832 numaralı paragraf.

yerine kendisi o dağıtımı üstlenecek olursa, onu dağıtmadan alıkoyamayacağını, geçindirmekle yükümlü olduğu herhangi bir kimseye de ödeme hakkının bulunmadığını ileri sürerler.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hâlbuki Ali (ra)'dan rivayet edilen, onu o kimseden aldıktan sonra, geri verdiğidir yahut da ondan almadan önce onu o kimseye bıraktığıdır. Bu ise, bu iddianın her bakımdan iptal edilip çürütülmesidir ve onların söylediklerine de muhaliftir. Eğer kişinin onu saklaması hakkı varsa, valinin de onu (gömü olarak bulduğunu) ona geri verme hakkı varsa, bu durumda bunu yapması ona vacip değildir, ondan alınmayıp ona bırakılması da alınması arasında da fark yoktur.

Böyle bir görüş ile rikâzda beştebir (1/5) olduğu şeklindeki sünneti iptal ettiği gibi aziz ve celil Allah'ın kendilerine pay verdiği sekiz pay sahibi kimselere yaptığı paylaştırmayı da iptal etmiş olmaktadır. (Biri) dese ki:

- Bu, sadece rikâzda yapılabilir. Ona şöyle denilir:

- Peki ya bir kimse: Sadakalardan sayılan rikâzda bu yapılabiliyor ise, hepsinde yapılabilmelidir. Eğer senin bunlar arasından sadece bir kısmını tahsis etmen caiz ise, ben de şöyle derim: O vakit bu, öşürde de davarların zekâtında da yapılabilmelidir. Hâlbuki benden ve senden başkaları şöyle demektedir: Böyle bir şey gümüş zekâtında yapılabilir, fakat bunda (rikâzda)yapılamaz. Eğer: İşte bu ancak beştebir (1/5) dir. Aynı şekilde bunda hak edilen, ekinde hak edilen ondabir (1/10) de gümüşteki hak olan öşrün dörttebiri (1/4) (kırktabirde: 1/40) de böyledir. Fakat davarlarda (miktar) farklıdır ve davarlar bütün bunlardan ayrıdır, çünkü davar, belli miktardan (dilimden) onun için tayin edilen kadarı ile alınır ve bunların hepsi de sadakalar gibi paylaştırılır.

Şafiî dedi ki: Sonra bazı kimseler, sadakadan/zekâttan verilen şeyler hususunda bize muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Kendisinin zekât düşen malı olan hiçbir kimse, ondan bir şey alamayacağı gibi 200 dirhemi olan birisine de zekât düşen bir şeyleri olan bir kimseye de bir şey verilmez.

Şafiî dedi ki: 200 dirhemi de zekât düşen bir şeyi de olmayan bir kimsenin, şayet mesleği yetersiz olduğu yahut da ailesi çokluğu sebepleriyle ihtiyaç içerisinde değilse, ondan bir şey alması ona helal olmaz. Buna karşılık (başka) bir kimsenin, bundan daha fazla bir meblağı olmakla birlikte, mesleğinin yetersizliği yahut bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin çokluğu sebebiyle muhtaç durumda ise;

İhtiyaç da ancak zekât isteyenin durumu ile malını bilmeleri ile ilgili miktar hususunda insanların örfüne göre tespit edilip yalnızca mal miktarına göre tespit edilmediğine göre; bir kimsenin bakmak zorunda olduğu 100 kişisi ve bununla birlikte 100 dirhemi varsa, ona bir şey verilmemekle birlikte -ki bu ihtiyacı apaçık ortada olan bir muhtaçtır- diğerinin ise 200 dirhemi de bakmak durumunda olduğu aile fertleri de olmamakla birlikte zengin de olmayan birisi olup ona pay verilecekse;

İnsanlar ise kendilerine bir şeyler verilmesini emrettiği bu kişinin zenginliğe daha yakın olduğunu, buna karşılık verilmemesini söylediği kişinin zenginlikten daha uzak olduğunu biliyorsa (durum ne olacak?)

Diğer taraftan borçlu bir kimseye kendisini borçtan kurtaracak kadar bir şeyler veriliyorken fakir kimseye neden onu fakirlikten çıkartacak bir şeyler verilmesin? Hâlbuki o –aynı zamanda-: Eğer böyle bir kimseyi fakirlikten zenginliğe 100 dirhem ya da daha az bir miktar çıkartıyorsa, ona daha fazlası verilemez, demektedir. O halde, neden o kimseyi ancak 200 dirhem fakirlikten zenginliğe çıkartıyorsa, bu miktar ona verilmesin? Üstelik bu kimseye o miktarın verileceği gün; o bunun zekâtını ödemekle yükümlü bulunmamaktadır. Çünkü ona zekât ancak o miktara sahip olduğundan itibaren bir sene devrettiği zaman düşer.

كتاب الصيام

ORUÇ
KÜÇÜK ORUÇ KİTABI[130]

[130] Bütün nüshalarda böyledir. Bu oruca dair Büyük Bir Kitabın da bulunduğuna delildir ama gördüğümüz kadarıyla bu kitap El-Umm'e dahil olmamıştır. Yüce Allah en iyi bilendir.

[RAMAZAN HİLALİNE DAİR][131] BİR BAP

[907] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdullah b. Dinar'dan haber verdi. O, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

الشهر تسع وعشرون لا تصوموا حتى تروا الهلال ولا تفطروا
حتى تروه فإن غم عليكم فأكملوا العدة ثلاثين

"Ay, 29 gündür. Hilali görmeden oruç tutmayın, hilali görmeden oruç açmayın. Eğer hava bulutlu olursa, o zaman ayın gün sayısını 30'a tamamlayın."[132]

---

[131] Köşeli parantez arası bu ibare tarafımızdan eklenmiştir. (Çeviren)

[132] Muvutta. Siyam hadis no 2. Lafzı şöyledir: *"Ay 29 gündür. Hilali görmeden oruç tutmayın, hilali görmeden oruç açmayın. Eğer havayı bulutlu görürseniz, o zaman onun sayısını tamamlayınız."*

Buhârî, Savm 11 Lafzı: *"Ay 29 gündür. Onu görmeden oruç tutmayın. Eğer havayı bulutlu görürseniz sayıyı 30'a tamamlayınız."*; Müslim, Siyam, bab 2. Rivayeti şöyledir: ... İbn Ömer (r.a)'tan rivayete göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Ay 29 gündür. Onu görmeden oruç tutmayın, onu görmeden oruç açmayın. Ancak havayı bulutlu görmeniz müstesna. Havayı bulutlu görürseniz o zaman onun süresini tespit ediniz."* Yani gün sayısını 30'a tamamlayınız.

Muvatta'da ve diğerlerinde rivayetin, Şafiî'nin rivayetine göre farklı olması ile ilgili olarak Beyhaki şunları söylemektedir: "İşte böylece -yani Şafiî'nin buradaki rivayeti gibi- el-Müzenî bunu Şafiî'den rivayet ettiği gibi ben Buhârî'den, o Ka'nebî'den o, Malik'den diye gelen nüshalarda da böyle gördüm. Malik'den nakleden diğer raviler ise: *"Havayı bulutlu görürseniz takdir ediniz"* demişlerdir. Dârimî'nin Ka'nebî'den rivayeti de böyledir. Şafiî Harmele rivayetinde şunları söylemektedir: "Ay 29 gündür." Yani ay, bazen 29 gün olabilir. O halde bunun hilaller yolu ile bilinebileceğini öğretmiştir. (Marife, III, 354-355)

Beyhaki burada Ebu Cafer b. Seleme (et-Tahâvî'den) yolu ile Küzenî'den o, Malik b. Enes'den o, Nâfi'den o, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a) Ramazan'ı söz konusu ederek şöyle buyurdu: *"Hilali görmeden oruç tutmayın, hilali görmeden oruç açmayın. Havayı bulutlu görürseniz onun için takdirde bulununuz."* (Sünen, 334)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte biz de böyle diyoruz. Eğer halk, Ramazan hilalini görmeyip adaletli bir kişi onu görürse, benim görüşüme göre bu hususta rivayet dolayısıyla ve ihtiyattan ötürü onu kabul ederim.

[908] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Derâverdî,[133] Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osman'dan haber verdi. O, annesi Hüseyin kızı Fatıma'dan rivayet ettiğine göre bir adam, Ali (ra)'ın huzurunda Ramazan hilalini gördüğüne dair şahitlik edince, o da oruç tuttu. Zannederim şunları da söyledi: İnsanlara da oruç tutmalarını emretti. Ayrıca dedi ki: Şaban ayından bir gün oruç tutmayı, Ramazan ayından bir gün de oruç açmaktan daha çok severim.[134]

Sonra Şafiî dedi ki: Ramazan hilaline ancak iki şahidin şahitliği ile kabul edilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Arkadaşlarımızdan kimisi de: Ben, buna dair ancak iki şahidin şahitliğini kabul ederim. Bu, kendisine bir delil/beyyine ile delil getirilen ve gayp olan her hususa göre yapılmış bir kıyastır.

Kimisi de bir topluluk (şehadet etmelidir) demiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben, Şevval hilalinin görüldüğüne dair ancak adaletli iki kişinin ve daha fazlasının şahitliğini kabul ederim. İnsanlar bir yahut iki kişinin şahitliği ile oruç tutmaya başlayıp -hilali görmeleri müstesna- oruç gün sayısını otuza tamamlasa yahut da hilalin görüldüğüne dair bir beyyine ortaya konulsa, oruçlarını açarlar. Her iki ayın da hilalinin görüleceği günde hava bulutlu olduğundan 30 gün oruç tutup sonra onların oruca başladıkları günden bir gün önce Şaban hilalinin görüldüğüne dair bir beyyine gelirse, bir gün kaza ederler, çünkü Ramazan'dan bir gün oruç tutmamış olurlar. Eğer iki ay sonu da bulutlu olup onların oruç açmaları gereken günde oruç tuttuklarına dair bir beyyine/delil şahit gelirse, bu beyyinenin onlara geldiği an ne

---

Nitekim senedi ile Şafiî'den o, İbrahim b. Sa'd b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf'dan o, İbn Şihab'dan o, Salim'den o, babasından rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Hilali gördüğünüz zaman oruç tutunuz, onu gördüğünüz zaman oruç açınız. Sizin için hava bulutlu olursa, onun süresini takdir ediniz."* Abdullah da hilalin görülmesinden bir gün önce oruç tutardı. İbrahim b. Sa'd'a: Ondan önce oruç mu tutuyordu? diye sorulunca o, evet demiştir. (Sünen. Hadis no: 342)

[133] *Tertibu'l-Müsned*, I, 273; *Marife*, III, 355 ve Darakutni, II, 170'de olduğu gibi adı Abdülaziz b. Muhammed'dir.

[134] Darakutni, II, 17. Savm bölümü.

olursa olsun, oruçlarını açarlar. Eğer beyyine, kendilerine zevalden önce ulaşırsa, bayram namazını kılarlar. Zevalden sonra gelmişse bayram namazı (o gün) kılmazlar. Bu, arkadaşlarımızdan kendilerinden ilim belledğim kimselerin de görüşüdür.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ama bu hususta bazı kimseler ona muhalefet etmiş olup zevalden önceki mesele hakkında bizim dediğimiz gibi demiş ve şunları söylemiştir: Zevalden sonra haber ulaşmışsa ertesi günü imam onlarla (namazgâha) çıkar fakat o haberi aldıkları günde onlara namaz kıldırmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşü delil gösteren birisine şöyle denildi:

- Bize göre de size göre de bayram namazı terk edilmesi halinde, kazası yapılmayan ve vaktinde yapılması gereken bir sünnet olduğuna göre, sen bunun başka bir vakitte yapılmasını nasıl emredersin ve bu durumda sen vakit geçtikten sonra yapılması emredilmemiş bir vakitte yapılmasını nasıl emredersin? Nitekim Müzdelife gecesi geçip gidecek olursa, orada gece kalmayı emretmiyorsun. Cemre günleri geçtikten sonra cemrelere taş atılmasını emretmiyorsun. Bu kabilden yapılmayan ve fidye vermeyi gerektiren işler hakkında fidye verilmesini emrediyorsun. Aynı şekilde remel yapmak gereken tavafın ilk üç şavtı geçtikten sonra geri kalan dört şavtta remel yapmayı emretmiyorsun, çünkü vakti geçmiş bulunmaktadır. Ayrıca bunun bedeli olarak kefaret de bulunmamaktadır. O halde sen, bayram namazının vakti dışındaki bir vakitte kılınmasını emrettiğine göre, aynı günün öğlesinden sonra kılınmasını nasıl emretmezsin? Oysa aynı gün namazı kılmak helal değil mi? Bunu yapmayarak namazın ertesi gün kılınmasını emrediyorsun. Oysa orucun açıldığı ilk gün, bir sonraki gündeki vakitten daha yakın bir vakit değil midir?

Dedi ki: Ertesi günü, vaktinin benzeri vakitte kılınmaktadır. Ona şöyle denilir:

- Senin görüşüne göre, vaktinde kılınmayan farz namazların hangisi olursa olsun, onu hatırladığı vakit kazasını yapar demiyor musun? Peki, bu ikisi arasında nasıl bir fark görüyorsun? Senin gösterdiğin gerekçe vakit ise, o halde ertesi günü onu terk edecek olursan, yine aynı vakitte o günün bir sonrasında mı o namazı kılacaksın? O,

- Hayır derse şöyle denilir:

- Bu durumda sen o vaktin benzerinde namaz kılınır diye gösterdiğin gerekçeni terk etmiş oluyorsun. Buna dair delilin nedir? O dedi ki:

- Biz bu hususta Rasulullah (sav)'tan bir rivayet naklediyoruz. Deriz ki: Biz o rivayeti işittik fakat bu bize göre sabit olan rivayetlerden değildir. [135] -Elbette Allah en iyi bilendir- Halbuki sen bundan daha kuvvetli olanı dahi zayıf kabul ediyorsun. Bunun sabit olduğunu iddia edecek olursan, nasıl olur da o, bir sonraki gün kazasını yapmakla birlikte ondan sonra onun kazasını da yapmayı ona yasaklamıyorsun? Senin bu durumda şöyle demen gerekmez miydi: Aradan uzun günler geçse bile birkaç gün sonra dahi kazasını yapar. Şafiî (ra) dedi ki:

- Ben bu hususta -sabit olmamakla birlikte- bir şey zikretmeyi arzu ediyorum. Ertesi günü nafile olarak yapılması ve eğer ertesi günü olmazsa, bir sonraki gün yapılması caizdir, çünkü bu bir tecavüzdür. Kişinin de yükümlü olmadığı bir şeyi yapması, üzerindeki yükümlülüğü terk etmesinden daha sevilen bir iştir. Velev ki hadis sabit olmasa bile. Eğer tetavvu olarak yapılması caiz ise bu, Allah'ın onun hakkında dilediği bir hayırdır ve amelindeki niyet sebebiyle yüce Allah'ın ona ecir vereceğini umarım.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* daha sonra dedi ki: Orucun açıldığı gün güneş zevale ererse namaz kılınmaz.

[909] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik'in haber verdiğine göre, ona şu bilgi ulaşmıştır. Osman b. Affan zamanında hilal akşama doğru görüldü ama Osman, güneş batıncaya kadar orucunu açmadı.[136]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz de böyle diyoruz. Hilali görme-

---

[135] Bununla Huşeym b. Beşir'in Ebu Bişr'den -Cafer b. İyas'dan- naklettiği rivayete işaret etmektedir. O, bunu Ebu Umeyr b. Enes b. Malik'den şöyle dedi diye rivayet etmektedir: Ensardan amcalarımın bana haber verdiklerine göre, Nebi (sav) zamanında Ramazan ayının son gecesinde hilali göremediler. Bu sebeple ertesi günü oruçlu sabahladılar. Güneşin zevalinden sonra Nebi (sav)'ın huzurunda önceki gece hilali gördüklerine dair şahitlik etmeleri üzerine Rasulullah (sav) da insanlara oruç açmalarını emretti. Onlar da anında oruçlarını açtılar ve ertesi gün onlarla namazgâha çıktı ve onlara bayram namazını kıldırdı.
Şafiî, bunu kadim mezhebinde rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Eğer biz bunun sabit olduğunu bilseydik elbette bunu kabul ederdik, demiştir. Beyhaki dedi ki: Senedi sahihtir. (*Marife*, III, 64 Ayrıca Ebu Davud da bunu 1157 numaralı hadis olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.)

[136] Muvatta, Siyam, hadis no: 4

mekle birlikte hilalin gece vakti görüldüğüne dair tanıklık da edilmezse, insanlar gündüz vakti hilali gördüler diye oruç açmazlar. Bu, ister zevalden önce olsun ister sonra. Bu hilal -Allah en iyi bilendir- bir sonraki gecenin hilalidir. Bazı kimseler de bu hususta hilalin zevalden (sonra) görülmesi ile ilgili olarak, bizimle aynı görüşü dile getirmişlerdir, fakat zevalden önce görülecek olursa oruçlarını açarlar demiş ve şöyle açıklamışlardır: Biz bu hususta naklettiğimiz bir rivayete tabiiyiz, bu bir kıyas değildir. Biz de deriz ki: Elbette ki kıyasa uymaktansa rivayete uymak daha doğrudur, çünkü bu rivayet sabit ise, gereğinin uygulanması daha bir yerindedir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir kişi, Ramazan hilalini tek başına görecek olursa, o orucunu tutar, bundan başkasını yapamaz. Eğer Şevval hilalini görürse, orucunu açar ancak bu hususta şüpheye düşmesi yahut da orucu hafife almakla itham edileceğinden korkması hali müstesna.

ORUCA BAŞLAMAK VE BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Arkadaşlarımızdan birisi dedi ki: Ramazan orucu niyetsiz olmaz. Tıpkı namazın niyetsiz olmayacağı gibi. Bu hususta da İbn Ömer'in şu sözünü delil göstermektedir:

[910] Fecirden önce oruç tutmayı kararlaştıran kimse müstesna oruç tutmuş olmaz.[137]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Malik, Nafi'den o, İbn Ömer'den de böylece haber vermiştir.

---

[137] Muvatta, Siyam 5; Ebu Davud, 2/833. Savm 71... Salim b. Abdullah'dan o, babasından o, Nebi (s.a)'ın zevcesi Hafsa'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Fecirden önce oruç tutmayı kararlaştırmayan bir kimsenin orucu yoktur."*
Ebu Davud dedi ki: Bunu Leys ve İshak b. Hazim de birlikte Abdullah b. Ebu Bekir'den aynı şekilde rivayet etmişlerdir. Mamer, Hafsa'ya mevkuf olarak rivayet etmiş olup, ez-Zebîdî, İbn Uyeyne ve Yunus hep birlikte Zührî'den diye rivayet etmişlerdir. (Hadis no: 2454); Tirmizi, Savm 33.
Ebu İsa dedi ki: Hafsa'nın rivayet ettiği hadisi biz ancak bu vecihten merfu olarak biliyoruz. Ayrıca Nâfi'den o, İbn Ömer'den İbn Ömer'in görüşü olarak rivayet edilmiştir ve o daha sahihtir. Yine bu hadis böylece Zührî'den mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Yahya b. Eyyüb dışında bu hadisi merfu olarak rivayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz. (Hadis no: 730); Nesâî, Siyam 68. Hadis no: 2331-2333. Hadisi ayrıca çeşitli yollarla 2336-2340 ve 2342-2343'te de rivayet etmiş bulunmaktadır.

Şafiî dedi ki: Böylelikle bu -elbette Allah en iyi bilendir- özel olarak Ramazan ayı için ve kişinin kendisine adak kabilinden vacip kıldığı yahut da tutması vacip olan oruç için söz konusu olur. Tetavvu (nafile) orucuna gelince, yiyip içmemiş olduğu sürece zevalden öncesinde niyet etmesinde bir sakınca yoktur.

Böylelikle bu görüşü ile bazı kimselere muhalefet ederek şöyle demiştir: İbn Ömer'in bu sözünün manası nafile hakkındadır. Buna göre nafile türünden oruçta bu caiz olmaz, fakat Ramazan ayında bu (niyet etmemek) caizdir, diyerek bu rivayet (in anlaşılması) hususunda muhalefet etmiş olmaktadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşü ileri sürene şöyle denilir:

- Adak orucu da kefaret oruçları da niyetsiz olmazken, Ramazan orucunun niyetsiz olabileceğini nasıl söyleyebilirsiniz? Aynı şekilde size göre farz namaz da adak namazı da teyemmüm de niyetsiz olmaz. O şöyle der:

- Çünkü adak ile kefaret orucunun belli bir vakti yoktur. Onu ne zaman tutarsa, onun için mümkün olur. Namaz ve teyemmümün niyeti ise vakitleri bellidir. Ona şöyle denilir:

- Peki şöyle diyen hakkında ne dersin: Bu yılın bir ayını Allah için oruç tutmak borcum olsun. Sonra bu kişi o senenin son ayı gelinceye kadar orucunu tutmasa ve o son ayı adak niyetini yapmaksızın oruç tutarsa, ne olur? Bu kişi:

- Bu, onun için geçerli olmaz der. O zaman şöyle denilir:

- Ama o seneyi vakit olarak tayin etmiş olup o seneden sadece geriye bu ay kalmış bulunuyor. Böylelikle o ayı oruç tutmayacak olursa, o vaktin dışına çıkmış olur.

Yine ona şöyle denilir:

- Bir kimse, öğle namazını geriye ancak o namazı tam olarak kılabileceği kadar bir vakit kalıncaya kadar kılmayıp, sonra da öğle namazını niyet etmeksizin farz namaz gibi dört rekât kılarsa ne olur? O:

- Bu onun için yeterli olmaz, çünkü öğle namazını niyet etmemiştir, der.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

- Ben, Ramazan ile bunun arasında bir fark olduğunu bilmiyorum. Bu kişi, vakti gerekçe olarak gösterdi. Biz de farz namaz hakkında; eğer o amel yapılmayacak ise, geçecek şekilde sınırlı ve tayin edilmiş bir vakitten söz ettik ve bunu adak için örneklendirdik. Sonra bunu her ikisi de farzı yapmak ve adağı yerine getirmek gibi amel olan sınırlı ve münhasır iki vakit hakkında varsaydık. Bu iki vakit içerisinde de farzı ve adağı yapabilecek kadar ayrı bir

vakit bulunmadığını söyledik. Çünkü geriye ancak farz namazı kılacak ve adağı yerine getirecek kadar bir vakit kalmış olup onun için bu amelleri bu vakitten başka zamanda yapacak vakit kalmamıştır. Böylece o, bu iki ameli de son vakitlerinde yapmış olur. Bu kişi, bu iki ameli yapanın eğer farzı yahut adağı yaptığına niyet etmeyecek olursa, geçerli olmayacağını iddia etti. Eğer illet/gerekçe, vaktin sınırlı ve tayin edilmiş olması ise, o takdirde, bu kimsenin -tıpkı Ramazan'ın, kendi ayında sınırlı ve münhasır olması halinde geçerli olacağı gibi- burada farzın ve adağın da vakitleri muayyen ve sınırlı ise geçerli olacaklarını iddia etmesi gerekmektedir.

RAMAZAN ORUCU

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ramazan ayı, oruçsuz olmaz, diyen bir kimseye göre, şayet esir bir kişi için aylar hakkında şüphe doğup, o da Ramazan ayında nafile oruç niyetiyle oruç tutsa, bu onun için geçerli olmaz ve onun yerine bedel olan orucu tutması gerekir. Niyetsiz onun için geçerli olur, diyen kişiye göre de bu geçerlidir. Şu kadar var ki, bunu kabul eden bir kimsenin bu görüşü bana göre -elbette Allah en iyi bilendir- hata etmiştir. Çünkü onun iddiasına göre, bir kimse Şaban'dan bir gün diye bir gün sabaha kavuşsa ve o gün yemese içmese, iftar etmeye de niyet etmese, sonra günün ortasından önce o günün Ramazan olduğunu öğrense ve yine yemek yemese, Ramazan ayının bir günü olarak onun için geçerlidir. Bu da onun birinci görüşüne benzer. Sonra şöyle der: Günün yarısından sonra öğrenip de yemek yemese, fakat oruç tutmayı niyet ederse, bu onun için geçerli olmaz. Ayrıca onun yerine bir başka gün oruç tutması vazifesi olur. Bu ise onun birinci söylediğine muhaliftir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: O, bunu bildiğim kadarıyla kendi re'ye dayanarak söylemiştir. Yine bizim arkadaşlarımız da -Allah elbette en iyi bilendir- bildiğim kadarıyla bu hususta kendi görüşlerine göre kanaat belirtmiş bulunuyorlar, ama kıyas onları desteklemektedir. Bu durumda, bu hususta ona muhalif olanlar için, bizim arkadaşlarımızın söyledikleri de sahih olur, Allah en iyi bilendir. Bu da benim görüşüme göre eğer kıyas ise kabul edilip ifade edilmesi daha güzel ve daha yerinde olan bir görüştür.

ORUÇLUNUN ORUCUNU BOZAN ŞEYLER, SAHUR VE BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Oruç tutan için yemek yemenin haram olduğu vakit son fecrin ufukta enine açıkça görülmeye başladığı zamandır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aynı şekilde Nebi (sav)'tan bize ulaştığına göre bu vakit güneş batıncaya kadar devam eder.[138] Bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır; "ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ..." **"Sonra orucu geceye kadar tamamlayın..."** (Bakara, 187)

[911] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O, kardeşi Halid b. Eslem'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab, (ra) Ramazan ayının bulutlu bir gününde oruç açtı, çünkü onun kanaatine göre akşam olmuş, güneş de batmıştı. Yanına bir adam gelerek: Müminlerin emiri, güneş göründü deyince Ömer: Mesele kolaydır, dedi.[139]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: O, bu sözü ile -elbette yüce Allah en iyi bilendir- onun yerine bir gün kaza etmeyi kast ediyor gibidir.

---

[138] Sehl b. Sa'd dedi ki: Yüce Allah'ın: "وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ **...Beyaz ipliği siyah ipliğinden tarafınızdan seçilinceye kadar yiyin için..."** (Bakara, 187) ayeti indiği halde ***"fecrin"*** lafzı nazil olmadı. Bu sebeple erkekler oruç tutmak istediklerinde birileri ayağına beyaz ve siyah iplik bağlar ve bunları birbirinden açıkça ayırt edebileceği vakte kadar yemesine devam ederdi. Şanı yüce Allah da bundan sonra: ***"Fecrin"*** lafzını indirince onun gece ve gündüzü kastettiğini anlamış oldular. Adi b. Hatim'in rivayet ettiği hadiste ise: *"Ondan kasıt gecenin karanlığı ile gündüzün beyazlığıdır"* buyrulmaktadır.

Buhârî, Savm 16; Müslim, Siyam bab 8.

Asım b. Ömer b. el-Hattab'dan o, babasından (r.a) şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Gece buradan gelip gündüz buradan gidince güneş de batınca artık oruçlu kişi orucunu açar."*

Buhârî, Savm 43; Müslim, Siyam 10. Hişam yoluyla bu lafızlarla rivayet etmiş bulunmaktadır.

[139] Müslim, Siyam 10. Hadiste şöyle denilmektedir: *"Biz içtihadımızla açtık."* Malik dedi ki: O, "iş kolaydır" sözü ile gördüğümüz kadarıyla -Allah elbette en iyi bilendir- kazayı ve bunun külfetinin azlığını ve zor olmadığını kastetmektedir. Yani onun yerine bir gün oruç tutarız demek istemiştir. Abdurrezzak, *Musannef*, IV, 178. Siyam 17. Bu rivayette: *"Biz içtihad ettik, bir gün kaza ederiz"* denilmektedir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Fecrin doğmuş olmasından korktuğu dar bir vakitte bulunmadığı sürece sahurda yemeyi müstehab görüyorum. Eğer vaktin daraldığını görürse, o vakit de sahuru kesmesini müstehab görüyorum. Ağzında bir şeyler olduğu halde ağzına koymuş ve onu çiğnemeye başlamış iken fecir doğarsa, onu ağzından çıkartır, çünkü onu ağzına koymuş olmasının bir zararı olmaz, fakat o lokmayı karnına indirmekle orucu bozulur. Eğer fecirden sonra onu yutmuşsa, onun yerine bir gün kaza eder. Bu türden kazasını yapmadığı husus ise, ağzının bir kısmında dişleri arasında kalmış olup tükürüğün boğazına soktuğu ve önleyemediği hallerde söz konusudur. Çünkü bana göre bu hafiftir ve bundan dolayı kaza yapmaz, fakat dışarı çıkarabillmeye güç yetirdiklerinden yutabildiği her bir şey bana göre orucunu bozar. Allah elbette en iyi bilendir.

Sonra dedi ki: Dişleri arasındakiler sebebiyle de -eğer onu dışarı atabiliyorsa- orucu bozulur.

Rebi' dedi ki: Bunu önleyememesi ve buna güç yetirememesi hali müstesnadır. Bu durumda kendisi bir mükreh/zorlanmış (gibi) olur, ona bir şey düşmez. Aynı zamanda Şafiî'nin görüşünün manası budur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Oruç açmakta acele edilerek onun geciktirilmemesini müstehab görürüm. Kişi, adeta bunda bir fazilet olduğu görüşündeymiş gibi kasten geç oruç açması halinde ise, geciktirmeyi mekruh görürüm.

[912] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Malik, İbn Ebu Hazim b. Dinar'dan haber verdi. O Sehl b. Sa'd'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: "لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر ولم يؤخروه" "*İnsanlar, oruç açmakta acele edip onu geciktirmedikleri sürece hayır ile kalmaya devam ederler.*"[140]

[913] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. O, Humeyd b. Abdurrahman b. Avf'dan rivayet ettiğine göre, Ömer ve Osman, gecenin karanlığının bastığını gördüklerinde akşam namazını kılar, namazdan sonra oruçlarını açarlardı. Bunu Ramazan'da yaparlardı.[141]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onlar, sanki bu şekildeki bir gecikmeyi uygun görüyorlardı. Yoksa bunu yaparken kendilerine mubah kılınmışken

---

[140] Muvatta, Siyam 6; Buhârî, Siyam 45; Müslim, Siyam 9.

[141] Muvatta, 1/289. Aynı yer Hadis no: 8; Abdurrezzak, *Musannef*, IV, 225. Ondaki lafız şöyledir: "Ramazan'da oruçlarını açmadan önce akşam namazını kılarlardı."

onu (oruç açmayı) terk ettikleri için fazilet kastı ile yapmıyorlardı. Ayrıca yemeden de içmeden de oruçlarını açmış oldukları kanaatinde oldukları görülmektedir, çünkü geceleyin oruç, uygun değildir ve kişi, orucu niyet etse dahi oruçlu olmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Arkadaşlarımızdan kimisi şöyle demiştir: Oruçlu bir kimsenin hacamat yaptırmasında bir sakınca yoktur, bundan dolayı orucu bozulmaz.

[914] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, o, oruçlu iken hacamat yaptırırdı, sonra bunu yapmaz oldu.[142]

[915] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Hişam b. Urve'den o, babasından diye haber verdiğine göre, babasının ne kadar hacamat yaptığını gördüyse mutlaka o, oruçlu idi.[143]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu aynı zamanda fukahadan karşılaştıklarımın birçoğunun verdiği bir fetvadır.

[916] Nebi (sav)'ın da: *"Hacamat yapanın da yaptıranın da orucu bozuldu"* buyurduğu rivayet edilmiştir.[144]

---

[142] Muvatta, Siyam 3. Yine onda: "Oruç tuttu mu orucunu açıncaya kadar hacamat yaptırmazdı." Abdurrezzak, *Musannef*, IV,211 Orada şöyle denilmektedir: "Hacamat aletlerini koyar, güneş battı mı hacamatçıya hacamat yapmasını emrederdi." Ama ben bunu mekruh gördüğü için mi yoksa ona herhangi bir bilgi ulaştığından dolayı mı böyle yaptığını bilmiyorum. (Rivayet No 7532) Yine Mamer'den o, Zühri'den onun, Salim'den rivayetine göre, İbn Ömer oruçlu olduğu halde hacamat yaptırırdı, sonra bunu terk etti. Güneş battı mı da hacamat yaptırırdı. (No 7531) Cüreyc'den o, Nafi'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer oruçlu iken hacamat yaptırmazdı. (No 7530) İbn Cüreyc'den onun Ata'dan rivayet ettiğine göre, İbn Ömer deyip, birinci rivayetin aynısını zikretti. (No 7533)

[143] Muvatta, Siyam Bab 10: Hişam b. Urve'nin babasından rivayet ettiğine göre o, oruçlu olduğu halde hacamat yaptırırdı ve şöyle derdi: Ben onun ne zaman hacamat yaptırdığını gördüysem oruçlu idi.
İşte buradan "babasını ... gördüyse" diyen kimsenin Hişam b. Urve olduğunu öğrenmiş oluyoruz.

[144] Şafiî, bu hususta Abdulvehhab b. Abdulmecid'den o, Halid el-Hazzâ'dan o, Ebu Kılâbe'den o, Ebu'l-Eş'as es-San'ânî'den o, Şeddad b. Evs'den Nebi (s.a)'tan diye rivayet etmiştir. (*İhtilâfu'l-Hadîs*, s.197); Ebu Davud, Savm 28; İbn Mâce, Siyam 18. Hadis no: 1680, 1681, 1679; İbn Hibban, Mevâridu'z-Zam'ân, s.226, no: 899-902. Siyam 12; Tirmizi, Savm 60; Müstedrek, I, 427-429.

[917] Yine ondan oruçlu olduğu halde hacamat yaptırdığı rivayeti de nakledilmiş bulunmaktadır.[145]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben bu iki hadisten birisinin sabit olduğunu bilmiyorum. Eğer bu iki hadisten birisi, Nebi (sav)'tan sabit olsaydı, onun doğrultusunda görüşümü söylerdim, çünkü böylece delil onun buyruğu olurdu. Bir kimse korunmak maksadıyla oruçlu iken hacamat yaptırmayacak olursa, bu bence daha müstehabdır. Yine hacamat yaptıracak olursa, görüşüme göre bundan dolayı orucu bozulmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Oruçlu iken kendisini kusturan bir kimsenin kaza etmesi icap eder, ama kendisini tutamayarak kusarsa kaza etmekle yükümlü değildir.

[918] Malik de bunu bize Nafi'den o, İbn Ömer'den bu şekilde haber vermiştir.[146]

[919] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Unutarak yiyip içen bir kimse orucunu tamamlasın ve kaza etmesi de gerekmez.[147] Ebu Hüreyre'den de bize böylece ulaşmıştır. Ayrıca Ebu Hüreyre'nin hadisini hafız olmayan bir adamın rivayet ettiği bir hadis olarak merfu bir rivayet ile naklettiği de söylenmiştir.[148]

---

[145] Buhârî, 2/42. Siyam 32. Hadis no: 1938,1939,1940.

[146] Muvatta, Savm 47; Ebu Davud, Savm 32. İsa b. Yunus yoluyla... Ebu Hüreyre dedi ki: Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Oruçlu olduğu halde kendisini kusmaktan alı koyamayan kimse kaza etmekle yükümlü değildir. Kendisini kusturursa kazasını yapsın."* Ebu Davud dedi ki: Hadisi Hafs b. Giyâs bunu Hişam'dan böylece rivayet etmiştir.
Tirmizi, Savm 25. İsa b. Yunus yolu ile böylece rivayet etmiş ve Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği hadis, hasen gariptir, demiştir. Yine şunları eklemektedir: Biz, Hişam'ın İbn Sirin'den'den onun, Ebu Hüreyre'den onun, Nebi (s.a)'tan diye rivayet ettiği hadisi ancak İsa b. Yunus'un rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz. Muhammed -yani Buhârî- da gördüğüm kadarıyla bu hadis mahfuz değildir, demiştir.
Hadisi Müstedrek, I, 427'de rivayet etmiş, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olmakla birlikte bunu rivayet etmemişlerdir, demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. İbn Hibban, VIII, 284-285. Darakutni, II,184'de rivayet etmiş, ravilerinin tamamı sikadır demiştir.

[147] Buhârî, Savm 26. Hadis no: 1933 ve 6669; Müslim, 2/809. Siyam 171/1155. (Bundan sonra muhterem Şafiî'nin Kitab'u İhtilafi'l-Hadis, s.230-231'de bu hadisin zikrettiği muhtelif rivayetlerini kaydetmektedir. Çeviren)

[148] Beyhaki buna şu sözleriyle açıklık getirmektedir: "Zannederim o, Hişam b. Hassan'ın Muhammed b. Sirin'den onun, Ebu Hüreyre'den diye rivayet ettiği hadisi kast et-

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ramazan ayında, ihtilam olan bir kimse, gusleder ve kazasını yapmaz. Diğer taraftan fecirden önce eşine yaklaştıktan sonra gusletmeden önce fecrin üzerine doğduğu kimse de gusleder, sonra da orucunu tamamlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Cima etmekte iken fecir doğarsa ve anında çıkarsa, orucunu tamamlar, çünkü cimadan ancak bu şekilde çıkabilir, fakat bir süre daha kalır yahut da çıkarmak kastını gütmeksizin hareket ettirirse ve onun için fecrin çıktığı belirginleşirse kefarette bulunur.

[920] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Abdullah b. Abdurrahman b. Mamer'den haber verdi. O, Âişe (r.anha)'ın azatlısı Ebu Yunus'dan o, Âişe (r.anha)'dan rivayet ettiğine göre, bir adam Rasulullah (sav)'a -kendisi de işitiyorken- dedi ki: Ben oruç tutmak istediğim halde cünüp olarak sabahlıyorum. Rasulullah (sav): *"Ben de oruç tutmak istediğim halde cünüp olarak sabahlıyorum, guslediyorum, sonra da o gün oruç tutuyorum"* buyurdu. Adam: Sen bizim gibi değilsin. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını af buyurmuştur. Bu sefer Rasulullah (sav) kızarak şöyle buyurdu: *"Vallahi ben aranızda Allah'tan en çok korkan kişi olduğumu ve neden sakınmam gerektiğini en iyi bilen kişi olduğumu ümit ederim."*[149]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aslında bu hadis, bundan başka bir yoldan da gelmiş olup bu da bize göre umumun ve birçok beldede kabul edilen görüştür. Bir kimse Ramazan ayında cimadan ötürü cünüp olduğu kanaatine sahip olursa, şüphesiz ki cima mubah iken yapılmış olup cünüplük de bundan önceki bir mana/sebep dolayısıyla bakidir. Guslün ise, oruçla bir alakası yoktur. Her ne kadar cimadan ötürü vacip ise de o cimadan başka bir şeydir.

---

mektedir. Şafiî'nin hıfzının kötü olduğunu söylemesine gelince, durum dediği gibidir. O dedi ki: Biz Şube'den şöyle dediğini rivayet ettik: Eğer bir kimsenin kusurunu göz yummak suretiyle geçiştirecek olsaydım, Hişam b. Hassan'ın durumunu görmezlikten gelirdim. O benim eniştem idi ve hıfzı iyi değildi.

Şu kadar var ki, onun rivayet ettiği bu hadiste Avf b. Ebu Cemil'e ona mütabaatta bulunmuştur. O, Hilas ve Muhammed'den, ikisi Ebu Hüreyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hammad b. Seleme, Eyyûb'dan ve Habib b. eş-Şehîd'den, onlar Muhammed'den o, Ebu Hüreyre'den merfu olarak rivayet etmiştir.

Bundan dolayı Buhârî ve Müslim, Hişam'ın rivayet ettiği hadisi sahihte rivayet etmiş bulunuyorlar. *(Ma'rife,* III,376-377)

[149] Muvatta, Siyam 9; Müslim, Siyam, Hadis no: 79/1110.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bu da kocası tarafından boşanmış kadın hakkında şöyle diyenlere karşı bizim lehimize bir delildir: Üçüncü ay halinden gusledinceye kadar ona (kocası tarafından) dönüş yapılabilir, çünkü şanı yüce Allah, "ثَلَاثَةَ قُرُوٓءٍ ..." **"üç kur'..."** (Bakara, 228) buyurmuştur. Bu kanaat sahibine göre ise kur, ay halidir. Peki, gusle ne oluyor? Eğer ay hali olmakla vacip ise, şüphesiz ki o, ay halinden başka bir şeydir. Şayet onun hükmü sebebiyle ay hükmünün de hükmü gerekiyor ise, bu durumda cimadan ötürü gusül icap ettiği takdirde guslün hükmü de cimanın hükmü ile aynı olması gerekir. Dolayısıyla orucu bozulmuş olur ve cünüp olarak sabahı edenin kefarette de bulunması gerekir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: (Biri) dese ki:

- Ama bu hususta bir şeyler rivayet edilmiştir.[150]

---

[150] Muvatta ile Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde buna açıklık getiren rivayet vardır: Malik'in Ebu Bekir b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'ın azadlısı Sumey'den rivayet ettiğine göre o, Ebu Bekir b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'ı şöyle derken dinlemiştir: Babamla birlikte Mervan b. el-Hakem'in yanında idik. Kendisi o sırada Medine valisi idi. Ona Ebu Hüreyre'nin şöyle dediği rivayet edildi: Kim cünüp olarak sabahlarsa, o gün oruç tutmaz. Bu sefer Mervan: Ey Abdurrahman! Sana ant veriyorum. Mutlaka müminlerin iki annesine -Âişe'ye ve Ümmü Seleme'ye- gideceksin ve onlara bunu soracaksın. Abdurrahman gidince ben de onunla beraber gittim. Âişe (ranha)'ın huzuruna girdik, ona selam verdikten sonra:

- Ey müminlerin annesi! Biz Mervan b. el-Hakem'in yanında idik. Ona Ebu Hüreyre'nin: Kim cünüp sabahı ederse, o gün oruç tutmaz, dediği zikredildi. Âişe dedi ki: Durum, Ebu Hüreyre'nin dediği gibi değildir Ey Abdurrahman! Sen, Rasulullah (sav)'ın yaptığından yüz mü çevireceksin? Abdurrahman, Allah'a yemin olsun ki hayır, deyince Âişe dedi ki:

- Ben, Rasulullah (sav) hakkında şahitlik ederim ki o, ihtilamdan değil cimadan dolayı cünüp olarak sabahı eder, sonra o günü oruç tutardı.

Dedi ki: Sonra yanından çıktık, Ümmü Seleme'nin huzuruna vardık. Ona da bu hususa dair soru sordu, o da Âişe'nin dediğinin aynısını söyledi. Yine yanından çıktık ve Mervan b. el-Hakem'in yanına geldik. Abdurrahman ona, müminlerin annelerinin dediklerini zikretti. Mervan dedi ki: Ey Ebu Muhammed! Sana ant veriyorum, benim atıma bin kapıda duruyor. Derhal Ebu Hüreyre'nin yanına git, o el-Akik'deki arazisindedir. Mutlaka ona bunu haber vermelisin. Abdurrahman atına binince ben de onunla birlikte bindim ve Ebu Hüreyre'nin yanına vardık. Abdurrahman bir süre onunla konuştuktan sonra bu durumu ona zikretti. Bu sefer Ebu Hüreyre dedi ki: Ben bunu bilmiyorum. Bana haber veren bir kişi bana bunu haber vermiştir. [Buhârî, Savm 22. Hadis no: 1925,1926; Müslim, Siyam 13. Hadis no:75]

Bu ise o rivayetten daha sağlamdır. Belki de o, rivayet şu şekilde idi. Rivayeti nakleden kişi: Cünüp olarak sabahı eden kimsenin orucu bozulur. Hadisini eğer cima fecirden sonra olmuşsa, manasına yahut da açıkladığımız şekilde fecirden sonra yapmış ise anlamında işitmiş olabilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Öpmenin şehvetini harekete getirdiği kimseye öpmeyi mekruh görürüm. Bununla birlikte bunu yaparsa, orucu bozulmaz. Bundan dolayı şehveti harekete geçmiyorsa, onun için öpmekte bir sakınca yoktur. Her iki durumda da nefsine hakim olup öpmemesi daha faziletlidir, çünkü şehvete engel olmanın karşılığında yüce Allah'ın sevap vermesi umulur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bizim 'orucu bozulmaz' deyişimizin sebebi şudur: Öpmek eğer orucunu bozsaydı, Rasulullah (sav) da öpmezdi, İbn Abbas ve başkaları da buna ruhsat vermezdi, tıpkı orucu bozan diğer şeylere ruhsat vermedikleri gibi. Onlar bu hususta orucun bu işi yapmasına iten şehveti de şehvetin olmamasını da dikkate almamışlardır.

[921] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından o, Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Şüphesiz Rasulullah (sav) oruçlu olduğu halde zevcelerinden birilerini öperdi, sonra da gülerdi.[151]

[922] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik'in haber verdiğine göre, Âişe bunu söyleyince şöyle derdi: Hanginiz Rasulullah (sav)'ın kendisini tutabildiğinden daha fazla kendisini tutabilir ki?[152]

[923] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ben, öpmenin hayra çağırdığı görüşünde değilim.[153]

[924] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. Onun, Atâ b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas'a oruç tutanın öpmesine dair soru soruldu. O, yaşlı kimseye bu hususta ruhsat verdi, genç için mekruh gördüğünü ifade etti.[154]

---

[151] Muvatta, Savm 14; Buhârî, Savm 24; Müslim, Siyam. Hadis no: 62/1106.

[152] Muvatta; Siyam 6; İmam Malik'in belâğ yoluyla ulaşan bu rivayetini muttasıl olarak rivayet edenler de vardır: Buhârî, Savm 23; Müslim, Aynı yer, Hadis no: 64/1106. Başka yollardan da 64-65/1106.

[153] Muvatta, Aynı yer.

[154] Muvatta, Aynı yer. Hadis no: 19; Ebu Davud, Savm 35: Ebu Hüreyre'den rivayete göre bir adam Nebi (s.a)'a oruç tutan için tenleri değdirmeye dair soru sordu, ona ruhsat

Şafiî dedi ki: Bu bana göre -elbette Allah en iyi bilendir- açıkladığım şekildedir ve bu, onların aralarındaki bir görüş ayrılığı değildir, fakat bu hususta ihtiyata dikkat edilmelidir ki, şehvetinin etkisinde kalarak cimaya kadar yahut kendisinden bir şeyler aktığını görecek veya zannedecek kadar ileri gitmesin.

RAMAZAN AYINDA CİMA VE BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

[925] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Malik b. Enes, İbn Şihab'dan haber verdi. O, Humeyd b. Abdurrahman'dan onun, Ebu Hüreyre'den rivayetine göre, bir adam Ramazan ayında orucunu bozdu. Nebi (sav) ona ya bir köle azad etmesini yahut peş peşe iki ay oruç tutmasını ya da 60 yoksula yemek yedirmesini emir buyurdu. Ben bulamıyorum, dedi derken Rasulullah (sav)'a bir arak; zen(m)bil[155] kuru hurma geldi. Rasulullah (sav): *"Bunu al ve bunu sadaka olarak dağıt"* buyurunca adam: Ey Allah'ın Rasulü! Ben, benden daha muhtaç birisi olduğunu göremiyorum, dedi. Rasulullah (sav) azı dişleri görününceye kadar güldü, sonra: *"Onu sen ye"* buyurdu.[156]

---

verdi. Bir başkası ona geldi. Ona sordu. Bu sefer ona bunu yapmamasını söyledi. Bir de baktık ki ruhsat verdiği kişi yaşlı, yapmamasını söylediği kişi genç imiş. İbn Hacer, *Fethü'l-Bari'de* (IV, 150) şunları söylemektedir: Bu hususta (yani yaşlı ile genç arasında fark görmekte) merfu iki hadis gelmiştir. Bunlardan birisini Ebu Davud, Ebu Hüreyre'den gelmiş bir hadis olarak rivayet etmiştir. -O da bu hadistir- Diğerini de Ahmed, Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan diye rivayet etmiş bulunmaktadır.

155 *Arak;* zenbil demek olup 25 sa' aldığı söylenir. Bu da -buğday olarak- Şafiî, Hanbeli ve Malikilere göre 32.625 grama, Hanefilere göre ise 49.440 grama tekabül eder.

156 Muvatta, Siyam 24. Hadis, bu rivayette bu şekilde orucunu ne ile bozduğu belirtilmemektedir. Şafiî, bu hadisi Sünen'de Abdülmecid b. Abdülaziz yoluyla İbn Cüreyc'den o, Zühri'den o, Humeyd b. Abdurrahman'dan diye rivayetine göre Ebu Hüreyre, ona şunu tahdis etti: Nebi (sav), Ramazan ayında orucunu bozmuş bir adama ya bir köle azad etmesini yahut iki ay oruç tutmasını, yahut da 70 yoksula yemek yedirmesini emir buyurdu. (Sünen, s.300. No:293) Bu iki rivayet yolu Beyhaki'nin de dediği gibi muhtasar rivayetlerdir.

Fakat İmam Şafiî'nin eksiksiz bir rivayeti vardır ki bu da şöyledir: O, Süfyan b. Uyeyne'den o, Zühri'den o, Humeyd b. Abdurrahman'dan o, Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti:

- Bir adam Nebi (sav)'a gelerek ona, helak oldum dedi. Allah Rasulü (sav): *"Seni helak eden nedir?"* deyince adam: Ramazan'da hanımımla cima ettim dedi. Nebi (s.a): *"Azad edecek bir köle bulabilir misin?"* buyurdu. Hayır, dedi. *"Peki, kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?"* sordu, yine hayır dedi. Rasulullah (s.a): *"Altmış yoksula yemek yedi-*

rebilir misin?" sordu. Adam, bulamam deyince Nebi (sav) ona *"otur"* buyurdu. Adam bu şekilde oturmakta iken içinde kuru hurma bulunan bir zenbil getirildi. Nebi (sav) ona: *"Haydi git bunu sadaka olarak dağıt"* buyurunca adam:

- Ey Allah'ın Rasulü! Seni hak ile gönderene yemin ederim bunun (Medine'nin) iki kara taşlığı arasında bizden daha muhtaç bir aile yoktur, buyurdu. Nebi (s.a) azı dişleri görününceye kadar güldü, sonra: *"Haydi git onu ailene yedir"* buyurdu. (Sünen, 292)

Hadisi, sahihlerinde Buhârî ve Müslim de Süfyan b. Uyeyne'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Onlar bunu Mansur, Leys b. Sa'd ve Mamer'in ez-Zührî'den rivayeti olarak zikrettikleri gibi, Buhârî de bunu Şuayb b. Ebu Hamza'nın Zührî'den naklettiği bir rivayet olarak zikretmiştir. Bu hadiste fazladan: "Ramazan'da oruçlu olduğum halde eşimle cima ettim" ibaresi de vardır.

Hadisi aynı şekilde Yunus b. Yezid de Zührî'den rivayet etmiş ve bu rivayette de: "Ramazan'da oruçlu olduğum halde" demiştir.

Hadisi bu manada İbn Ebu Zi'b, Abdurrahman b. Halid b. Müsafir, en-Nu'mân b. Raşid, Abdurrahman b. Nemir, Salih b. el-Ahdar ve başkaları da Zührî'den bu manada rivayet etmişlerdir.

Bunların hepsinin rivayeti, adamın orucunu bozmasının cima ile gerçekleştiği ve Nebi (s.a)'ın ona sıralamayı gerektiren bir lafız ile kefarette bulunmasını emrettiği hususunda ittifak halindedir.

Bazi raviler ise bunu Evzâî'den o, Zührî'den diye rivayet etmiş olup bunda fazla olarak şöyle denilmektedir: Ona içinde 15 sa' kuru hurma bulunan bir zenbil getirildi, Nebi (sav) da: *"Onu al ve onu sadaka olarak dağıt"* buyurdu denilmektedir.

Yine bu rivayette şöyle denilmiştir: Evzâî'den rivayete göre, ona bir adam gelerek "helak oldum ve helak ettim" demiştir. Fakat "helak ettim" ifadesi mahfuz bir ifade değildir.

"Onbeş sa'" hakkında da şöyle denilmektedir: Bu ibare Amr b. Şuayb'dendir. Bazı raviler bunu kendi rivayetlerine Zührî'den o, Humeyd b. Abdurrahman'dan rivayetinde derc etmişlerdir.

İbrahim b. Sa'd'ın, Leys b. Sa'd'dan onun, Zührî'den bu hadisi rivayetine göre ise Nebi (sav) adama şöyle demiştir: *"Onun yerine bir gün oruç tut"* hadisi Uveys el-Medini de Zührî'den böyle rivayet ettiği gibi yine Hişam b. Sa'd bunu Zührî'den rivayet etmiş, ancak bu rivayetinde senedinde cemaate muhalefet ederek Ebu Seleme'den demiştir.

Said b. el-Museyyeb'den mürsel olarak rivayet edilmekle birlikte kefaretin bazı türleri hususunda mevsûl hadise muhalefet etmiştir. Bu durumda mevsul hadis, onun muhalefet ettiği hususta önceliklidir.

Nebi (sav)'ın zevcesi Âişe (ranha)'ın da bu olayı rivayet etmiş olup o rivayet ettiği hadisinde adamın orucunu bozmasının Ramazan ayı gündüzün hanımı ile cima etmek suretiyle gerçekleştiğini zikretmektedir.

[926] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Atâ el-Horasani'den haber verdi. O, Said b. el-Museyyeb'den şöyle dediğini rivayet etti: Bir bedevi Nebi (sav)'ın huzuruna saçlarını yolarak, bağrına vurarak ve şöyle diyerek geldi: O uzak olasıca helak oldu. Nebi (sav): *"O da ne demek oluyor?"* buyurdu. Adam: "Ramazan'da oruçlu olduğum halde eşimle cima ettim" dedi. Rasulullah (sav): *"Bir köleyi hürriyete kavuşturabilir misin?"* buyurdu. Bedevi, hayır dedi. Rasulullah (sav): *"Bir büyük baş kurban kesebilir misin?"* buyurdu. Adam hayır, dedi. Rasulullah (sav): *"Bir otur"* buyurdu. Derken Rasulullah (sav)'a bir zenbil kuru hurma getirildi. Allah Rasulü (sav): *"Bunu al ve tasadduk et"* buyurdu. Adam: "Benden daha muhtaç hiç kimse bulamıyorum" buyurdu. Rasulullah (sav): *"Onu ye ve o işi yaptığın günün yerine bir gün oruç tut"* buyurdu. Atâ dedi ki: Ben o zenbilde ne kadar vardı diye Said'e sordum. O: Onbeş sa' ile yirmi sa' arası dedi.[157]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bundan başka bir hadiste: *"Onu ailene yedir"* denilmiştir.

Şafiî dedi ki: İşte biz bütün bunların gereğini kabul ediyoruz. Bu durumda kişi, bir köleyi hürriyetine kavuşturur. Buna gücü yetmezse, kesintisiz iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmezse 60 yoksula yemek yedirir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Nebi (sav)'ın: *"Ondan ye ve ailene yedir"* buyurmasının çeşitli anlamlara gelme ihtimali vardır. Bunlardan birisi şudur: O kişinin hanımı ile cima ettiği o esnada kefaret şekillerinden herhangi birisini yerine getirebilecek gücü bulunmadığından ötürü, Rasulullah (sav) da kendisine getirilen bir şey hakkında ona haydi bunu kefaret olarak öde, buyur-

---

Diğer taraftan bazı raviler bunda sadece sadaka olarak dağıtmayı hıfzetmiş, bazıları azad etmeyi, sonra altmış yoksul yedirmeyi bellemiş, fakat oruç tutmayı bellememişlerdir. Fakat Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği hadiste bunlar hıfzedilmiş bulunmaktadır. Bu sebeple o, daha önceliklidir. (*Marife*, III, 373-375)

Buhârî, Savm 30. Ayrıca bu hadis, çeşitli şekillerde: 1937, 2600, 5368, 6087, 6164, 6709, 6711 ve 6821'de de zikredilmiştir.

Müslim, Siyam, Hadis no: 81/1111. Ayrıca başka yollardan hem Ebu Hüreyre hem Âişe -Allah her ikisinden de razı olsun-'den 82-84/1111 ve 85-87/1112 numaralarla rivayet edilmiştir. Ayrıca bkz. El-Humeydi, II, 441. No: 1008

[157] Muvatta, Siyam 29.

İbn Abdilber dedi ki: Bu hadis Muvatta ravilerinden bir topluluk yanında bu şekilde mürseldir. Bununla birlikte bu manada sahih vecihlerden muttasıl rivayet edilmiştir. Bundan: "Bir büyük baş kurbanlık kesebilir misin?" sözü müstesnâ, o mahfuz değildir.

muştur. Muhtaç olduğunu söyleyince ve henüz adam onu kabzetmeden Rasulullah (sav): *"Onu ye ve aile halkına yedir"* buyurmuş, böylelikle o sırada onu mülkiyetine vermiş oldu.

Bununla birlikte onu, onun mülkiyetine vermiş olması ihtimali de vardır. Adam onu mülkiyetine alınca kendisi de muhtaç olduğundan ötürü ancak yanında ihtiyacından fazlası varsa, kefaretle yükümlü olurdu. Yanında fazlalık da olmadığından ötürü, o vakit onu ailesi ile birlikte yemek onun hakkı idi.

Bunda bir başka ihtimal de şu olabilir: Kefaret yahut kefaretin bir bölümü, gücü ne zaman yeterse yerine getirmek üzere üzerine borç olurdu. Her ne kadar bu husus, haberde zikredilmiyorsa da bu bizce daha müstehab ve ihtiyata daha uygundur.

Bir başka ihtimale göre, adam kefaret şekillerinden hiçbirisini yerine getiremeyecek bir halde idi. Bundan dolayı bir başkası onun yerine kefarette bulunabilir ve başkası muhtaç olmaları halinde bu sorumluluğu onun ve eşinin üzerinden kaldırabilir ve onun bu yaptığı onların adına geçerli olabilir.

Bir başka ihtimale göre, eğer adam, o durumunda, kefareti yerine getiremiyorsa ve böyle bir çaresizlik halinde ise, kefaret sorumluluğu ondan düşebilir. Nitekim namaz da kişi onu eda edemeyecek baygın bir halde ise üzerinden düşer. -Elbette Allah en iyi bilendir-

Diğer taraftan, kefareti yerine getirmesi halinde, kefaretin oruçtan bedel olması ihtimali de vardır, orucun kefaret ile birlikte ifa edilmesi ihtimali de vardır. Her birisinin de açıklanabilir bir tarafı vardır.

Dedi ki: Bununla birlikte, gücünün yettiği zaman kefarette bulunmasını ve kefaret ile birlikte ayrıca (bir gün) oruç tutmasını müstehab görüyorum.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu hadiste kefaretin iki müdd olmayıp bir müdd olduğunu açıkça gösteren ibareler vardır.[158]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bazıları ise iki müdd demişlerdir fakat bu görüş bu hadise muhaliftir. Elbette Allah en iyi bilendir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir gün cima ederse, kefaretini yerine getirir, sonra bir gün daha cima ederse, yine kefaretini yerine getirir. Aynı şekilde eğer kefarette bulunmamış ise, her bir gün için bir kefareti ifa eder, çün-

[158] *Müdd*, şer'i bir ölçek olarak Şafiî, Maliki ve Hanbelilere göre 543,4 gramdır; Hanefilere göre ise 824,2 gramdır.

kü her günün oruç farzı önceki günün farzından başka bir farzdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kimisi şöyle demiştir: Kefarette bulunduktan sonra tekrar cima ederse, aynı şekilde kefarette bulunur. Eğer ikinci defa tekrar edinceye kadar kefarette bulunmamışsa, bir tek kefareti ifa eder, Ramazan'ın tamamı aynıdır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşün sahibine şöyle denildi:

- Senin dediğin görüşü destekleyen bu hususta bir haber yoktur. Rasulullah (sav)'tan gelen haberde ise o, bir defa cima eden adama bir kefarette bulunmasını emretmiştir. Ayrıca, bizim bildiğimiz rivayetler de -Allah elbette en iyi bilendir- şuna delildir: Eğer bir başka gün cima ederse, ona bir kefarette bulunması emredilir, çünkü her gün oruç tutması ona farzdır, sen nasıl böyle bir kanaati benimseyebilirsin? O dedi ki:

- Peki hac esnasında defalarca cima etse, ona sadece bir kefaretin düşmesi hususunda ne dersin? Deriz ki:

- Haccın oruçla ne ilgisi var? Hac, başka bir şer'i ibadettir, oruç bir başka ibadettir. Hacda yemek içmek mubah olmakla birlikte oruçta haramdır. Oruçta elbise giymek, av avlamak, hoş koku sürülmek mubah, hacda haramdır. Yani iki ibadet birbirinden farklıdır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Hac dolayısıyla bir defa ihrama girmek söz konusudur. Onun tamamlanmasından önce, kimse o ihramdan çıkamaz, fakat Ramazan ayının her bir günü başlı başına tam ve yine her gün eksik olursa, başlı başına eksik olur. Nitekim bir kimsenin Ramazan ayından bir gün oruç tuttuktan sonra gün tamamlanınca orucunu açıp oruçtan çıktığını, sonra bir başka güne başladığını görüyoruz. Eğer sonraki günün orucunu bozarsa, bir öncekinin orucu bozulmuş olmaz, ama hac ise Arefe gününün zevalinden önce fukahaya göre ne zaman fasit olursa, hacc bütünüyle fasit olur. İsterse onun yapılması gereken işlerinin çoğunluğu yapılmış olsun.

Hac ile kıyas edenin bu görüşü; her ne kadar çeşitli bakımlardan hata ise de bu kişi hac esnasında cima eden bir kimsenin hükümlerinin de farklılık arz ettiğini ileri sürmektedir. Eğer Arefe gününden önce cima ederse, bir koyun kurban etmesi gerekir, ama haccı fasit olur. Şayet zevalden sonra cima etmişse, bir deve kurban etmesi gerekir, haccı ise fasit olmaz. Yalnız bu durumda oruç meselesinde günün başı ile sonu arasında ona göre farklılık göstermez. Her iki durumda

da o kimsenin köle azad etmesi (kefaret ödmesisi) gerekir ve orucu da bozulmuş olur. Böylelikle bu kişi bu ibadetlerin her birisinde aralarında fark gözettiği gibi kefaretler arasında da fark gözetmekte ve bir gün cima etse, sonra da kefarette bulunsa, sonra bir başka gün cima edip kefarette bulunur. Ama bu kişi ona göre hac sırasında cima için kefarette bulunup sonra bir başka sefer tekrar cima ederse, kefareti tekrar etmez. Ona;

- Neden böyle? diye sorulacak olursa, hac birdir, Ramazan ayının günleri ise ayrı ayrıdır, diyecektir.

Derim ki: Peki bunların birini diğeri ile nasıl kıyaslarsın? Çünkü bu kimse hacda cima ederse hac fasit olur, sonra da fasit olmakla birlikte haccın diğer işlerini de yapmakla yükümlüdür. Halbuki namaz da oruçta da böyle değildir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Onlarda birisi:

- Ben bunu kefarete kıyaslıyorum, diyecek olursa; biz de deriz ki:

- Bu, kefaretten daha uzaktır, çünkü yeminini bozan bir kimse bozma kastı olmaksızın yeminini bozmuş olur ve kefarette bulunur. Kasti olarak da yeminini bozarsa, sana göre kefarette bulunmaz ve yine sana göre, kasten cima ederse, kefarette bulunur, kasti olmadan cima ederse, kefarette bulunmaz. Böyleyken bunu nasıl kefarete kıyaslamış oluyorsun? Halbuki kefarette bulunan bir kimse, bir ameli bozup o amelden çıkmadığı gibi bozuluştan sonra da bir şey yapmayıp onu nasıl kaza etsin? Halbuki sana göre, yemin ettiği bir yalan ile onun dışına çıkar. Bu ise orucun dışına çıkıp yine çıktığı halin bir benzerine geri döner.

Şafiî dedi ki: Buluğa ermemiş bir küçük kız ile cima etse yahut bir hayvana yaklaşsa, bir tek kefarette bulunur. Eğer buluğa ermiş birisi ile cima ederse, yine bu ona kefaret olur, erkeğin üzerine bu kefarete bir şey ilave edilmez. Kefareti ifa ederse, hem kendisi için, hem eşi için yeterli olur, hac ve umrede de böyledir, sünnet böylece uygulana gelmiştir. Nitekim Nebi (sav)'ın kadın da kefarette bulunur, buyurmamıştır. Hac sırasında cima eden kişi hakkındaki haberde de kadın da kefarette bulunur, dememiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birisi:

- (Zina yoluyla) cima halinde, kadına neden had uygulandığı halde kefaretin gerektiği bu yerde ona kefaret düşmemektedir? Derse, ona şöyle denilir:

- Had, kefarete benzemez. Nitekim hür, köle, evli ve bekâra uygulanması ge-

reken had arasında farklılık olmakla birlikte, Ramazan ayında kasten cima etme halinde -başkalarında fark bulunmakla birlikte- farklılık yoktur. Mezhebimiz ve iddiamız şudur: Haberler iki şey arasında fark gözetmişse, haberlerin fark gözettiği gibi biz de aralarındaki farkı ortaya koyarız.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Ramazan gününün kaza orucunu tutarken yahut kefaret ya da adak orucunu tutarken cima ederse, orucunu ifsat etmiş olur ve ona kefaret düşmez, fakat cima ettiği o günün yerine bir gün kaza eder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bazıları da böyle demiştir. Bununla birlikte böyle birisinin bize göre kefarette bulunması daha uygundur, çünkü Ramazan orucu hususunda bedel, onun yerini tutmaktadır. Şayet cima sebebiyle kefaret söz konusu olduğundan ötürü, Ramazan sebebiyle yalnızca kefaret ile yetinip, ondan bedel olanı ona kıyas etmezse, yemeyi ve içmeyi nasıl ona göre kıyasladığı halde bu işten ötürü kefareti ön görmedin? (diye sorulursa)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Oruçlu olduğunu unutarak cima ederse, kefaret söz konusu değildir. Şüpheli olduğu halde cima ederse -unutarak yemek yiyip orucu bozulduğunu sanarak- bu şüpheye binaen cima ederse, yine böyle bir durumda ona kefaret düşmez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu da aynı zamanda namazda yanılma hususunda onların aleyhine gösterilecek delillerdendir, çünkü onların iddialarına göre, şüpheye istinaden cima edenden kefaret düşer. Buna göre namazda konuşmanın kendisine mubah olduğu görüşünde iken konuşan bir kimse için de bunun mubah olması ve böylelikle namazının fasit olmasından kurtulması öncelikle söz konusudur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Şayet sadece baksa ve dokunmaksızın inzal olsa (menisi gelse), bundan dolayı da zevk dahi alsa orucu tamdır. Ramazan'da kefaret ancak haddi gerektiren iki sünnet yerinin bir araya gelmesi sebebiyle gerekir, bundan daha aşağısı ise kefareti gerektiren bir sebep değildir.

Cimadan başka bir yolla orucun bozulması dışındaki bir halde -yemekten de içmekten de ve başka bir sebepten ötürü de- kefaret gerekmez. Kimisi ise yer yahut içerse de cimadan ötürü gerektiği gibi yine (kefaret) vaciptir, der.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu görüşü dile getirene şöyle denilir:

- Sünnet, cima eden kişi hakkında vâriddir.

- Yemek ve içmek hakkında da (böyle olduğunu) size kim söyledi? Dedi ki:

- Biz, bunu cimaya kıyas ederek söyledik. Biz deriz ki:

- Yemek ve içmek cimaya benziyor mu ki onları cimaya kıyas ettin? O şöyle der:

- Evet, her ikisinin de (oruçlu için) haram ve orucunu bozucu olmaları dolayısıyla bir bakıma benzer. Onlara şöyle denilir:

- Peki oruçta orucu bozup haram olduğunu gördüğünüz her şey hakkında mı kefaret hükmünü veriyorsunuz? Dedi ki:

- Evet, şöyle denilir:

- O halde hoş kokan bir cismi yahut bir ilacı alan kişi hakkında ne dersiniz? denilir. O:

- Bunda kefaret yoktur, dedi. Biz,

- Neden? dedik. O:

- Bu, cisim için besleyici bir gıda değildir, dedi. Deriz ki:

- Sen bunu orucu bozan haramdır, diye cima ile kıyas ettin. Bu, bize göre de sana göre de oruç bozan haram kılınmış bir şeydir. O der ki:

- Fakat bu, bedeni besleyen bir gıda değildir. Deriz ki:

- Bunun bedeni besleyen bir gıda olmadığını nereden biliyorsun? Hem sen şöyle demektesin: Sağlıklı iken bir miktar meyveyi yutsa, orucunu bozmakla birlikte ona kefaret düşmez ama bu gördüğümüz kadarıyla bazen beden için bir gıda teşkil edebilir. Yine biz deriz ki:

- Sen, fıkıhtan tıbba geçtin. Eğer besleyici gıdayı kıyasa geçtinse şunu bil ki cima, bedenden bir şeyler eksiltir, çünkü bu bedeni eksilten bir şeyi çıkartmaktır. Bedene bir şey ilave etmek değildir. Sen bunu nasıl olur da bedene bir şeyler katan bir şeye kıyasladın. Cima ise, bedenden eksilmeye sebep olmakta, onu doyurmamakta hatta cima acıktırmaktadır. O halde sen, huknenin ve enfiyenin gıda özellikleri olmadığı halde oruç bozduklarını nasıl iddia ediyorsun? Eğer besleyici gıdayı gerekçe olarak gösterip her ikisinde sana göre de kefaret olmadığına göre, o takdirde hakkında oruç bozduğu hükmünü verdiğin her bir şeye bakarak onun kefareti gerektirdiği hükmünü -eğer kıyas yapmak istiyorsan- vermen gerekirdi.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Aralarından şöyle diyen çıkabilir:

- Şüphesiz bütün bunları yapmamız gerekirdi, fakat sen neden bunu cima ile kıyaslamıyorsun? Ben ona dedim ki:

[927] Bize Malik b. Enes, Nafi'den haber verdi. O, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Kendini tutamayarak kusan kimseye kaza düşmez, fakat kasten kusan kimse, kaza etmekle yükümlüdür.[159]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Biz de siz de böyle diyoruz, çünkü biz Nebi (sav)'ın ashabından bir kimsenin eğer kasten bir iş sebebiyle orucu bozulacak olursa, ona kaza gerekir fakat bundan dolayı ona kefaret düştüğü, kanaatinde değildir. İşte ben de bunu söylüyorum ve cimadan başka bir sebepten ötürü, kefaret yoktur ve yine benim görüşüme göre cima, onun dışındaki hiçbir şeye benzemez. Cimanın sınırlarının/ kapsamının onun dışındakinin sınırlarından farklı olduğunu gördüm. Yine gördüğüm, fukahanın da ihramlı bir kimse eğer eşi ile cima edecek olursa, haccının fasit olacağı, haccının geri kalanını tamamlayacağı ve sonradan onun yerine tekrar hac edeceği, kanaatinde olduklarını gördüm. Aynı şekilde hac esnasında avlanmak, hoş koku sürünmek ve dikişli elbise giymek de haramdır. Bunların hangisini yaparsa yapsın, cimanın dışındaki hiç birisi haccını ifsat etmez. Diğer taraftan cima eden kimseye gusül etmesinin de icap ettiğini fakat ondan daha pis olan işi yapanın durumunun böyle olmadığını gördüm. İşte bu sebeple biz de cima ve başka işler arasında fark görüyoruz.

Şafiî dedi ki: Menisi ininceye kadar hanımı ile zevklenirse orucu bozulur ve orucunu kaza etmesi gerekir. Bundan daha aşağı derecedeki zevklenmesini de hoş görmem (mekruhtur) fakat orucu fasit olmaz. Elbette Allah en iyi bilendir.

Hanımına arkadan yaklaşıp tamamını soksa yahut bir hayvana yaklaşsa ya da Lut kavminin amelini işlese, orucunu ifsat etmiş olur ve kefarette bulunur. Ayrıca yapmış olduğu bu haram işinden dolayı orucunu ifsat etmiş olmakla kalmaz Allah'a karşı günahkâr da olur.

Kimisi de bütün bu hususlar hakkında şöyle demiştir: Kefarette bulunmak yükümlülüğü de yoktur, orucunu yeniden tutmasına da ancak inzal olursa, kazasını yapar fakat kefarette bulunmaz.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Fakat bu kimsenin arkadaşlarından kimisi Lut kavminin amelini işleyen ile eşine arkadan yaklaşan kişinin durumu hakkında muhalefet ederek orucunun fasit olacağını söylemiş ve şöyle demiştir: Bu, her ne kadar mubah olan cima türünden olmasa dahi bir cimadır. Fakat hayvana yaklaşmak hususunda ona muhalefet ederek şöyle de-

[159] Bkz. 918 numaralı paragraf.

miştir: Hepsi bir cima şekli olmakla birlikte bunda iki bakımdan aziz ve celil Allah'a karşı masiyet işlenmektedir. O halde ikisinden birisinde fazla bir ceza söz konusu olacaksa o zaman Allah'ın iki bakımdan haram kılmış olduğu bir işi yapana eklemek gerekir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Sürme -balgamında çıkarsa dahi- orucu ifsat etmez, çünkü balgam, baştan aşağı doğru indirilir. Göz, başla bitişiktir. Bununla birlikte bildiğim kadarıyla (sürme) başa ve göze ulaşmaz, sürmenin orucu bozduğunu yahut -kabul edecek kimse tarafından- mekruh görüldüğünü de bilmiyorum.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yağı(sürme) de mekruh görmüyorum. Eğer yağda yahut su içinde ıslansa bir sakınca yoktur. Sakız bana göre mekruhtur, çünkü tükürük yapar. Sakızı çiğnese dahi orucunu bozmaz. Böylelikle eğer mazmaza da yapsa istinşak da yapsa, (orucu bozulmaz) bununla beraber başına doğru gitmemesi için istinşakda mübalağa etmez. Başına doğru gitse dahi bu orucunu bozmaz. Şayet, mazmaza yaparken başa yahut karna (mideye) vardığından emin olursa, oruçlu olduğunu bilerek kasten yapmışsa, bu orucunu bozar.

Er-Rebi' dedi ki: Bir keresinde de Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)*, ona bir şey düşmez demiştir. Er-Rebi' dedi ki: Bu kanaati daha çok benimsiyorum, çünkü bu durumda kişi, bunu isteyerek yapmamıştır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Islak yahut kuru misvak ile öğleden önce misvak kullanmayı mekruh görmüyorum. Öğleden sonra ise mekruh görürüm. Buna sebep ise oruç tutanın ağzının kokusunun değişmesi müstehab görülmüştür. Yine de misvak kullansa orucunu bozmaz. Yarasını yaş ya da kuru bir ilaçla tedavi etse ve bu karın boşluğuna ulaşsa, oruçlu olduğunu bilerek ve karın boşluğuna onu kasten sokarak bu tedaviyi yapmışsa, orucu bozulur. Kimisi ise yaşsa orucunu bozar, kuru, orucunu bozmaz demiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İlaç kullanımı esnasında karın boşluğuna ulaşması, yenilen ya da içilen bir şey durumunda ise, onlara göre yenilen bir şeyin yaş ile kuru olması arasında bir fark yoktur. İlacı kendisi indirmeyip yeme ve içme yollarından herhangi birisinde de konulmuyorsa, o takdirde her ikisinin de bozmadığını söylemesi gerekirdi. Bunlardan birisi orucu bozar, diğeri bozmaz demesi ise bir hatadır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Oruçlunun orucunu boş sözlerden, sövmekten tenzih edip uzak tutmasını severim. Eğer ona sövülecek olursa,

ben oruçluyum demelidir. Şayet kendisi de başkasına sövecek olursa, bu orucunu bozmaz.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Gündüzün bir yolcu gelse ve oruçlu olmayıp hanımı da ay hali iken temizlense, onunla cima edecek olursa, bunda bir sakınca görmüyorum. Aynı şekilde yeseler yahut içseler, hüküm böyledir, çünkü her ikisi de oruçlu değillerdir.

Kimisi ise şöyle demiştir: Her ikisi de oruçlu değildir, eğer böyle bir işi yapacak olsalar, onlara kefaret düşmemekle birlikte bunu mekruh görüyorum, çünkü insanlar o şehirde oruçlu bulunuyorlar.

Şafiî dedi ki: Durum şudur, ya her ikisi de oruçludur, bu durumda bu işi yapmak onlara caiz olamaz. Yahut her ikisi de oruçlu değildir, bu iş (orucu bozan hal) sadece oruçlu olana haramdır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Birisi onu görüp Ramazan'da sebepsiz yere oruç açmış olduğunu sanmasın diye bundan sakınmasını daha çok severim (müstehab görürüm.)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Esir bir kimse, ayların hangisi olduğu hakkında şüpheye düşse ve Ramazan ayını araştırıp ona denk gelse yahut ondan birkaç ay sonrasına rast gelip bir ay yahut 30 gün oruç tutarsa, bu onun için yeterlidir, isterse ondan önceki günlerde oruç tutmuş olsun. Fakat birisi şöyle demiştir: Ramazan'a isabet ettirmedikçe yahut ondan sonra bir ay tutmadığı sürece onun için yeterli olmaz. İkinci durumda da tuttuğu oruç onun için kaza gibidir. Bu bir mezhep görüşüdür. Bir kimse eğer Ramazan ayını muayyen olarak bilmeyip onu araştırırsa, önce olsun sonra olsun bu onun için yeterli olur. Bu da bir mezhep/bir kanaat olur. Çünkü kişi bazen kıbleyi de araştırmak durumunda olabilir. Namazının tamamlanmasından sonra, kıbleye isabet ettiremediğini bilirse, o namazı onun için yeterli olur. Arefe gününde ve Ramazan orucunun bitirilmesi hususunda hata etmesi halinde bu kadarı onun için yeterli olur. Çünkü insanlar görülmeyen/bilinmeyen hususlarda zahir/daha üstün, daha güçlü olanı tespit etmekle yükümlüdürler. Esir bir kimse için de aylar hakkında şüphe söz konusu olursa, bu tıpkı, kendisi için görünmeyen, bilinmeyen bir husus gibi olur. Allah elbette ki en iyi bilendir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Fakat şüpheli olduğu ayı (Ramazan orucu diye) tutması caiz değildir, çünkü (şüpheliyken) kıbleyi isabet ettirse dahi

namazını iade etmesi gerekmekle birlikte bu onun için yeterli olur, çünkü o bu durumda görülmeyen/bilinmeyen bir şeyle karşı karşıya olan kişi gibidir.

Er-Rebi' dedi ki: Şafiî'nin son görüşü ise, şüpheli olduğu halde o ayı oruçla geçirecek olursa, muayyen olarak ona isabet ettirmediği yahut ondan sonraki bir ayı oruç tutmuş olmadığı sürece geçerli olmaz. Onun kıble ile ilgili son görüşü de bu şekilde geçerli olmayacağıdır. Aynı şekilde gerekli araştırmayı yaptıktan sonra kıbleyi isabet ettirse dahi, eğer bu araştırmasının bir delaleti yoksa yine namazını iade etmelidir. Arefe günü, Ramazan orucunu açma günü, Kurban bayramı birinci günü ise onun için yeterlidir, çünkü bunlar herkesin üzerinde ittifak ile yaptığı işlerdir. Oruç ve namaz ise onun özel olarak kendi kendisine yaptığı bir iştir.

Şafiî dedi ki: Eğer şek günü sabahına varırsa, oruca niyet etmez, yemek yemez, bir şey içmez. Şayet o günün Ramazan ayından olduğunu öğrenirse, orucunu tamamlar. Ben orucunu iade etmesi kanaatindeyim. Sabahı ettiğinde Ramazan ayından diye oruca niyet etmeyecek olursa, bunu zevalden önce öğrenmesi ile sonradan öğrenmesi arasında da bir fark yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yine görüşüme göre -Allah elbette en iyi bilendir- tetavvu/nafile oruç tutmak niyetiyle o gün sabahı etse, Ramazan orucunun yerine geçmez. Ramazan günü olsa dahi Ramazan'ı kastederek oruç tutmadığı sürece onun için geçerli olacağı görüşünde değilim. Elbette Allah en iyi bilendir. Bununla birlikte bununla namaz kılmayı ve niyet olmadan geçerli olmayan başka şeyler arasında bir fark olduğunu da bilmiyorum.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Mukim birisi fecirden önce oruç tutmaya niyet etse, fecirden sonra da yolculuğa çıksa, o gün orucunu açmaz, çünkü o oruca mukim olarak başlamıştır.

Er-Rebi' dedi ki: Onun kitaplarından bunun dışındaki bir kitapta ise: Nebi (sav)'tan Kedid denilen yerde oruç açtığında o gün için ikamet halinde iken oruca niyet ettiği hadisinin sahih olduğu sabit olması hali müstesnadır.[160]

---

[160] Şafiî bu hadisi *İhtilafu'l-Hadis* adlı eserinde rivayet etmiş olup şöyle demektedir:
1. Bize Malik, Zührî'den haber verdi. O, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den o, İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav), Mekke'nin fethedildiği sene Ramazan ayında çıktı. El-Kedid denilen yere ulaşıncaya kadar oruç tuttu, sonra orucunu açınca insanlar da onunla birlikte oruç açtı. Onlar da Rasulullah (sav)'ın yaptığı

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Geceleyin oruca niyet edip fecirden önce yola çıkarsa, yola koyuluncaya kadar oruca hiç niyet etmemiş gibidir ve arzu ederse, orucunu tamamlayabilir, dilerse orucunu açabilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişi herhangi bir delil olmadan kıbleyi araştırsa, sabah olunca da kıbleyi isabet ettirmiş olduğunu bilse namazını iade etmekle yükümlüdür, çünkü namaz kıldığında şüpheli olarak namaz kılmıştır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Seferde oruç tutmak nehyedilmiş bulunuyor. Bize göre -Allah elbette doğruyu en iyi bilendir- orucun nehyedilmesinin sebebi haram kılmak için de değil, o orucun geçerli olmayışından dolayı da olmayıp insanlar hakkında bir rıfk/yumuşak muamele olmak üzere yasaklamıştır. Bazı kimseler, yasağı işitmekle birlikte yasağa sebep teşkil eden manaya delalet eden hususu işitmeyip o genel bir surette yasak olduğu kanaatini ifade eder.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Benim sana söylediğim oruç açmanın seferde bir ruhsat oluşunun delili de şudur:

[928] Malik'in bize Hişam b. Urve'den haber verdiğine göre o, babasından o, Âişe'den rivayet ettiği üzere Hamza b. Amr el-Eslemi dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü!

---

işlerden en son yaptığını alır(uygular)lardı. (Muvatta, Siyam 12; Buhârî, Savm 34, hadis no: 1944. Benzeri diğer hadisler: 1948, 2953, 4275-4279; Müslim, Siyam no: 88-1113)

2. Bize Malik, Ebu Bekir'in azadlısı Sümeyye'den haber verdi. O, Ebu Bekir b. Abdurrahman'dan o, Rasulullah (sav)'ın ashabından birisinden rivayet ettiğine göre Nebi (sav), Mekke'nin fethi senesindeki yolculuğunda insanlara oruçlarını açmalarını emredip: *"Düşmana karşı güç toparlayın"* buyurmuştu. Ama Nebi (sav) kendisi oruç tutmuştu. Ebu Bekir dedi ki: Bana hadisi nakleden dedi ki: Ben Nebi (s.a)'ı el-Arc denilen yerde başına susuzluktan yahut sıcaktan ötürü su döktüğünü gördüm. Ey Allah'ın Rasulü! İnsanların bir kısmı sen oruç tuttuğun için oruç tuttular, denilince Rasulullah (sav) el-Kedîd'e vardığında bir kâse getirilmesini istedi ve içti. İnsanlar da oruçlarını açtı. (Muvatta, aynı yer. No: 22)

Bu hadisi Müslim de Cabir'den gelen değişik yollardan rivayet etmiştir. Az önce kaydettiğimiz yerlere bakınız. Ayrıca 729 ve 730 numaralı paragraflardaki rivayetlerde ve kaynaklarına da bakınız.

El-Kudeyd(Kedid) ise kendisi ile Medine arasında 7 konak ya da ona yakın mesafe bulunan akan bir pınardır. Bununla Mekke arasındaki mesafe ise 2 merhaleye yakındır. Medine'ye Usfan'dan daha yakındır. Iyaz dedi ki: Mekke'den 42 mil uzaklıktadır. Usfan ise Mekke'den 36 mil uzaklıktadır.

Seferde oruç tutayım mı? diye sormuştu. Çokça oruç tutan birisiydi. Rasulullah (sav): *"İstersen oruç tut, istersen oruç aç"* buyurdu.[161]

[929] Bize Malik, Humeyd et-Tavil'den haber verdi. O, Enes b. Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Ramazan ayında Rasulullah (sav) ile birlikte yolculuk yaptık. Oruç tutan tutmayanı ayıplamadığı gibi oruç tutmayan da tutanı ayıplamadı.[162]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: İşte bu benim söylediğime delildir. Bir kimse dese ki: O, oruç tutan kimselere "isyankârlar" adını vermiş bulunuyor.[163] Böylelikle Nebi (sav), düşmana karşı güçlenmek maksadıyla yolculukla oruç tutmayı yasaklamış bulunmaktadır, çünkü o, yolculukta oruç tutmayı yasakladığı sene, savaşmak durumunda idi, ama bazı kimseler illa oruç tutmak istediğinden ötürü bu yasağı işiten bir takım kimselere "günahkârlar" adını verdi. Sebep ise emrolundukları oruç açmayı terk etmeleri idi. Bununla birlikte bu söz onlara ruhsatı kabul etmeyerek ondan yüz çevirmiş olduklarından dolayı da onlara söylenmiş olabilir, bu ise bize göre mekruhtur. Bizim söylediğimiz de şundan ibarettir: O, kendisi için bu hususta genişlik olduğunu bilerek oruç da açabilir oruç da tutabilir. Bu caiz olduğuna göre gücü yeten kimsenin oruç tutmasını daha çok severiz.

---

[161] Muvatta, Aynı yer. Hadis no: 24; Buhârî, Savm 33. Hadis no: 1943 ve Kısmen: 1942; Müslim, Siyam. Hadis no: 103/1121. Daha başka rivayet yollarından: 104-107/1121 Bununla birlikte Şafiî, Sünen'de bu hadisi Süfyan yoluyla rivayet etmiş olup şöyle demiştir: Bize Süfyan b. Uyeyne, Hişam b. Urve'den tahdis etti. O, babasından o, Âişe (r.a)'dan rivayet ettiğine göre Hamza b. Amr el-Eslemi, Rasulullah (s.a)'a: Ey Allah'ın Rasulü! Ben devamlı oruç tutuyorum, seferde de oruç tutayım mı? diye sormuş, Rasulullah (s.a): *"Dilersen oruç tut, dilersen orucunu aç"* buyurmuştur. (Sünen, s.309)

[162] Muvatta, Aynı yer. Hadis no: 23; Buhârî, Siyam 37. Hadis no: 1947; Müslim, Siyam, Hadis no: 98/118. Enes, Ebu Said ve Cabir b. Abdullah (r.a)'dan gelmiş daha başka yollardan da rivayet etmiş bulunmaktadır.

[163] Bkz. 729 numaralı paragraf. Fakat orada *"onlar isyankârdırlar"* ibaresi yoktur, ama İmam Şafiî bunu *"İhtilafu'l-Hadis"*de -daha önce geçtiği gibi- tam olarak rivayet etmiş olup hadiste şöyle denilmektedir:"Bazı kimseler oruç açtığı gibi bazıları da oruç tuttu. Ona bazı kimselerin oruç tuttuğu haberi ulaşınca o: *"Onlar isyankârlardır"* buyurdu. (*İhtilafu'l-Hadis*, s.73; Müslim, 2/785. Daha önce gösterilen yerde Abdulvehhâb b. Abdülmecid'den o, Cafer b. Muhammed'den o, babasından o, Cabir'den yoluyla böylece 729 nolu paragrafta geçtiği gibi, onda *İhtilafu'l-Hadis*'te yer alan rivayetteki bu fazlalık da bulunmaktadır.)

Şafiî dedi ki: Şayet, şu rivayet nakledilmiştir denilecek olsa:

[929 M.] *"Yolculukta oruç tutmak iyilik demek değildir"*[164] buyurulmuştur, denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bu, Hişam b. Urve'nin rivayet ettiği hadise muhalif değildir, fakat bu hadis, nitelendirdiğim şekilde orucu bir iyilik, oruç açmayı da bir günah, yolculuk halinde ruhsattan yüz çevirerek iyilik olmayan bir şey görmesi halinde söz konusudur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yolcu kimse, kendi beldesine yahut ikamet etmeyi niyet ettiği beldeye ulaşmadan önce fecire -oruç tutmayı niyet ettiği halde- girecek olursa, bu orucu geçerlidir. Şayet oruç açmayı kararlaştırıp fecirden sonra oruç tutma kararını verirse, ister mukim ister seferde olsun onun için geçerli olmaz. Eğer yolculuğa çıkıp ölünceye kadar oruç tutmazsa ona açtığı orucun kazasını yerine getirmek yükümlülüğü olmaz, çünkü onun oruç açma hakkı vardır. Onun kaza etme yükümlülüğü ancak mukim iken oruç açması gerektiği halde orucu terk ederse, o takdirde kaza yapmakla yükümlü olur. Ölümünden sonra da onun yerine kefarette bulunur. Ölünceye kadar sağlığına kavuşmayan hastanın durumu da böyledir. Onun hakkında ne oruç ne de kefaret yükümlülüğü olur.

TETAVVU/NAFİLE ORUCU

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Tetavvu orucu tutan kimsenin durumu, Ramazan ayı orucu ve onun dışında kendilerine oruç tutmanın vacip olduğu diğer kimselerin durumundan farklıdır. Bu, diğerleri için fecirden önce oruca niyet etmekten başka, bana göre, hiçbir şey yeterli olmaz. Tetavvu orucu tutan kimse ise yemediği, içmediği sürece sabah olsa, dahi oruç tutabilir. Eğer tetavvu orucu tutan kimse, mazeretsiz orucunu bozarsa, bu hareketini mekruh görmemle birlikte kaza yapmakla yükümlü olduğu görüşünde değilim.

Ama bu hususta bazı kimseler bize muhalefet ederek kaza etmesi gerekir demişlerdir. Bir kimse bir işe başladı mı onu kendisine vacip kılmış der ve Zührî'nin rivayet ettiği şu hadisi delil gösterirler: Nebi (sav), Âişe ve Hafsa'ya oruç açtıkları günün yerine birer gün kaza etmelerini emretmiştir.[165]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Ona şöyle denilir:

- Bu sabit değildir, çünkü bu hadisi Zührî, kendisini tanımadığımız bir

[164] Buhârî, Savm 36. Cabir (r.a)'dan hadis no: 1946; Müslim, Siyam. Hadis no: 92/1115.

[165] Hadis daha önce 722 numaralı paragraf ile geçmiş, kaynakları da orada gösterilmişti.

adamdan rivayet etmiştir. Eğer hadis sabit olsaydı o zaman onlara emretmesi "diledikleri takdirde" manasında olma ihtimali de vardır. Allah en iyi bilendir. Nitekim Ömer'e cahiliye döneminde yapmış olduğu bir adağı yerine getirmesini emir buyurmuştur ki bu da "dilerse" anlamındadır. Dedi ki:

- Senin dediğin manaya delil nedir? Çünkü haberin zahirinden senin söylediklerinin olmadığı anlaşılmaktadır.

[930] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

Bize İbn Uyeyne, Talha b. Yahya'dan haber verdi. O, halası Talha kızı Âişe'den haber verdiğine göre, o da Âişe'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasulullah (sav) yanıma geldi, ben: Biz sana bir hays[166] saklamıştık, dedi. Rasulullah (sav): *"Aslında ben oruç tutmak istiyordum ama onu önüme getir"* buyurdu.[167]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben ona dedim ki: Eğer nafile/tetavvu orucu tutan kimseye orucu tamamlamayacak olursa, kaza etmesi gerekiyorsa, mazeretsiz olarak da onu bozma imkânı olmaz, çünkü o takdirde orucunu açması caiz değildir. Çünkü bir kimsenin eğer mazeretsiz olarak yarıda kesmesi halinde onu tekrar tamamlamakla yükümlü ise, onu nasıl yarıda kesmesi caiz olabilir, böyle bir kimsenin bunu kesmemesi gerekmez mi?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İtikâf ve onun ile ilgili her bir ameli başlamadan önce, yapmama hakkına sahiptir. Buna göre, onu tamamlamadan önce de çıkma hakkı vardır. Bununla birlikte onu tamamlamış olmasını severim, (müstehab görürüm) bundan sadece hac ve umre müstesnadır. Birisi dese ki:

- Hac ve umreyi ifsat ettiği halde, onları yeniden başlayıp kaza etmelerini -diğer ameller dışında- nasıl emrediyorsun? Deriz ki:

- Hac ve umre, oruca da namaza da onların dışındaki amellere de benzemez. Nitekim hiçbir kimsenin, ifsat edilmiş olsa dahi hac ve umreyi ifsat etmeden önce devam etmesi ve kefarette bulunup onları yeniden yapması gerektiği hususunda görüş ayrılığı içerisinde olmadığını görmüyor muyuz? Yine bir kimse namazı ifsat edecek olursa, onu devam ettirmeyeceğim ve (mesela) abdestsiz olarak fasit olduğu halde o namazı kılmasının caiz olmadığı hususunda da kim-

---

[166] *Hays,* Kamus tercemesinde "çekirdeği çıkartılmış hurmanın safi yağ ve keş denilen yoğurt kurusuna gereği gibi katılarak bazen de sevîk denilen kavrulmuş un da eklenerek hazırlanan bir yiyecektir" diye açıklanmaktadır. (Çeviren)

[167] Bkz. 724 numaralı paragraf.

senin görüş ayrılığı yoktur. Oruç da aynı şekilde ifsat edildiği takdirde devam ettirilmez. Diğer taraftan hac ve umreyi; ister tetavvu olarak yapsın isterse vacip olsun, bir tek kefarette bulunması gerektiğini fakat durum ne olursa, olsun namazda, itikâfta ve tetavvu orucunda kefarette bulunmadığını görüyoruz. Bu hususta bize muhalif görüş belirtenler ise Ömer (ra)'dan bir rekât namaz kıldıktan sonra bu ancak bir tetavvudur, dediğini rivayet ederler.[168]

Biz de İbn Abbas'dan tavaf hakkında buna benzer bir rivayet nakletmiş bulunuyoruz.[169]

RAMAZAN AYINDA ORUÇ AÇAN KİMSEYE DAİR HÜKÜMLER

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hastalık ya da yolculuk mazeretleri dolayısıyla Ramazan ayında birkaç gün oruç tutmayan bir kimse, Zülhicce ayında ya da daha başka aylarda, ne zaman isterse, -bir sonraki Ramazan gelmediği sürece- kaza eder. Bu kazalarını ayrı ayrı da tutabilir, arka arkaya da tutabilir. Bunun sebebi ise aziz ve celil Allah'ın: "فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ..." **O günler sayısınca diğer günlerde...**" (Bakara, 185) buyurmuş olmasıdır. Diğer günler hakkında ise peş peşe gelmelerinden söz etmemiştir.

[931] Nebi (sav)'ın ashabından birisinden bize ulaştığına göre o, şöyle demiştir: Günlerin sayısını tespit ettikten sonra, onları dilediğin şekilde tutabilirsin.[170]

Dedi ki: Yemin kefareti orucu ise, peş peşe tutulur.[171] Allah en iyi bilendir.

---

[168] Bkz. 735 numaralı paragraf ve kaynakları.

[169] Bkz. 731 numaralı paragraf ve kaynakları.

[170] Buhârî, Savm 40. Hadisi İbn Hacer, Nuaym b. Hammad, İbnu'l-Mubarek'den o, Mamer'den o, Zührî'den o, Ubeydullah b. Abdullah'dan o, İbn Abbas'dan diye üzerinde Ramazan ayından kaza borcu olan kimsenin durumu hakkında mevsul olarak rivayet etmiştir ve orada: Kazalarını ayrı ayrı yapar. Çünkü yüce Allah: **"O günler sayısınca diğer günler de"** (Bakara, 185) buyurmuştur. (*Tiğliku't-Ta'lîk,* III, 185-186) Darakutni bunu Ebu Ubeyde b. el-Cerrah, İbn Abbas, Ebu Hüreyre, Rafi b. Hadic, Muaz b. Cebel ve Amr b. el-As'dan diye rivayet etmiştir. (Sünen, II, 192-194)
Ayrıca Malik, İbn Şihab'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Abbas ve Ebu Hüreyre, Ramazan'ın oruç borcunun kazası hususunda ihtilafa düştüler. Birileri bunları ayrı ayrı tutar, derken diğeri bunları ayrı ayrı tutmaz demiştir, fakat bunların hangisinin bunları ayrı ayrı tutar dediğini bilmiyorum. (Muvatta, I, 304. Siyam 46)

[171] Buna dair el-Bulkînî, şu sözleri ile açıklama getirmektedir: "Şafiî'nin burada sözünü ettiği yemin kefareti, orucunun arka arkaya tutulacağı hükmü onun bu hususta iki

Eğer Ramazan ayında oruç tutmayan kimse, hastalanır yahut yolculuk yapar fakat sağlığına kavuşmayıp bir sonraki Ramazan gelinceye kadar kazasını yapamazsa, onların kazasını yapar kefaret de gerekmez. Eğer bir başka Ramazan gelinceye kadar oruç tutma imkânı bulduğu halde ihmalkâr davranırsa, gelen Ramazan'ın orucunu tutar, tutmadığı günlerin kazasını yapar ve her bir gün için bir de bir müdd buğday kefaret olarak verir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Gebe ve emzikli kadın, oruç tutabilme gücüne sahip olup çocuklarına zarar geleceğinden korkmazlarsa, oruçlarını açmazlar. Şayet çocuklarına zarar geleceğinden korkarlarsa, oruçlarını açar, her bir gün için bir müdd hurma sadaka verir ve çocuklarının zarar görmeyeceklerinden emin oldukları takdirde de oruçlarını tutarlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Eğer bu durumdaki kadınların oruç tutma güçleri olmazsa, bu da hasta kimsenin durumu gibidir, oruçlarını açar ve kefaret söz konusu olmamak üzere de kazasını yaparlar. Kefarette bulunmaları ise (başka bir sebepten dolayıdır), hem bu hususdaki rivayet sebebiyledir hem de kendi şahısları adına oruçlarını açmış olmamalarından dolayıdır, çünkü onlar, kendilerinden başkası için oruçlarını açmışlardır. İşte bu da kendileri ile kefarette bulunmaksızın oruç açan hasta arasındaki farktır.

Oruç tutacak gücü bulunmayan, kefaret de ödeyemeyen yaşlı ihtiyar ise, her bir gün için bir müdd buğday tasadduk eder. Bu da Nebi (sav)'ın ashabından birilerinden gelen haber ve haccedemeyip de başkası kendisi adına hacceden kişinin durumuna kıyas iledir. Ayrıca böyle bir kişi adına başkasının yaptığı iş, kendisinin işi değildir. Tıpkı kefaretin de kendi işi gibi olmaması gibi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yaşlı kimsenin oruç tutmayacağı durum ise, onun katlanılamayan bir zorluk ile karşılaşması halidir. Hasta ve hamilenin durumu da böyledir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hasta kimsenin hastalığı, açıkça artacak olursa, ama bu artış katlanılabilir ise, orucunu açmaz. Hamile kadın, çocuğunun zarar göreceğinden korkarsa oruç açar. Emzikli kadının da orucu, sütüne açık bir şekilde zarar verirse böyledir. Bu kabilden katlanılabilecek kadarı olursa, kişi orucunu açmaz. Orucun genel olarak bütün hastalıkları arttırması

---

görüşünden birisidir. Diğer görüşüne göre ise, yemin kefaretinde orucun arka arkaya tutulması gerekmemektedir. Fetva hususunda meşhur ve müftabih olan budur." (Te nüshası, 216/a)

ihtimal dâhilindedir, fakat bu artış katlanılabilir ve sütün az bir kısmı eksilmekle birlikte bu da katlanılabilir bir eksilme olursa, (oruç açılmaz) fakat bu oldukça ileri giderse (sütü zalırsa), o zaman oruçlarını açarlar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sanki bu açıklaması ile oruca güç yetmeyen kimsenin fidye vermesi hükmünü tevil edip yorumluyor gibidir. Allah en iyi bilendir. Birisi dese ki:

- Gücü yetmediği takdirde, kişiden namaz farzı kalktığı halde oruç farzı neden kalkmıyor? (Ona) şöyle denilir:

- Namazın farz oluşu hiç bir halde asla düşmez, fakat böyle bir gücü nisbetinde ayakta, oturarak ya da yatarak kılabilir. İşte bunun bir kısmı bir kısmından bedeldir. Namazın dışındaki hiçbir şey namazın bedeli değildir, namaz da başka bir şeyin bedeli olmaz. Oruçta ise, eksiksiz tutulmasından başka bir şey yerine geçmez. Oruç tutacak olanın durumunun değişmesiyle, orucun mahiyeti de değişmez. Yolculuk ve hastalık sebebiyle orucun vakti asıl vaktinden kaydırılır, çünkü bunda bir eksiklik yoktur. Tıpkı namazın (bazı hallerde) bir kısmının kasır, bir kısmının oturarak kılınması gibi. Bazen de kefarette yemek yedirmekten bedel olabilir, bazen de yemek yedirmek orucun bedeli olabilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hastalanıp ölene kadar iyileşmeyen bir kimseye, kaza yükümlülüğü yoktur. Kaza, ancak iyileştiği zaman sonra da bu hususta ihmalkâr davrandığı takdirde söz konusudur, ama kaza etmekte ihmalkâr davranıp ölen bir kimsenin adına da her bir gün için bir yoksula bir müdd buğday verilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir yıl oruç tutmayı adayan bir kimse, o süreyi oruç tutar ama tutması yasak olan günlerde oruç tutmaz. Bunlar da Ramazan bayramı ve Kurban bayramı birinci günü ile Mina günleridir, bu günlerin de kazasını yapar.

Filan kişinin geleceği gün oruç tutacağını adayan bir kimse, o gün oruç tutar. Eğer o filan kişi geldiğinde günün bir kısmı geçmiş yahut da oruç tutulmaması gereken bir gün ise, kazasını yapar. Gece gelecek olursa, bir sonraki günü adadığı günün orucu niyetiyle oruç tutmasını daha çok severim (müstehab). Fakat bunu yapmazsa, vacip olduğu görüşünde değilim.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Cuma günü oruç [illegible]lay[illegible] bir kimse, eğer Ramazan bayramı birinci gününe denk gelirs[illegible]na kazasını yapar. Ramazan bayramı birinci gününün bizzat kend[illegible]ge

meyi niyet etmişse, onu ne tutar ne kazasını yapar, çünkü o gün oruç tutamaz. Aynı şekilde bir kadın, ay hali günlerinde oruç tutmayı adayacak olursa, o orucu da tutmaz kazasını da yapmaz, çünkü o günlerde oruç tutma imkânı yoktur.

Er-Rebi' dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* bir seferinde şöyle demiştir: Bir kimse, filan kişinin geldiği gün oruç tutacağını adasa ve o gün bir bayram gününe denk gelse, ona bir şey düşmez. Yine bir kimse, filan kişinin geleceği gün oruç tutmayı adasa, günün bir kısmında gelirse yine ona bir şey düşmez.

كتاب الاعتكاف

İTİKÂF

BİR BAP

Bize er-Rebi' b. Süleyman haber verip dedi ki: Şafiî dedi ki: İtikâf, bir sünnettir. Kendisine bir ay itikâf yapmayı vacip kılan (adayan) bir kimse itikâfa güneş batımından önce girer ve ayın bitiminde güneş batınca o itikâftan çıkar.

Dedi ki: Vacip itikâfta şart koşmakta bir sakınca yoktur. Bu da şöyle demekle olur: "Eğer herhangi bir arızi durum ile karşılaşırsam itikâftan çıkabilirim."

Gün sayısını niyet etmeden ve itikâf vacip olmaksızın itikâf yapmasında bir sakınca yoktur, ne zaman dilerse de çıkar.

Cuma namazı kılınan mescitte itikâf yapmayı daha çok severiz. Böyle olmayan bir mescitte itikâf ise, cumadan cumaya kadar olur. Bir mescitte itikâfta bulunmayı adayacak olup o mescit yıkılırsa, onun bir tarafında itikâf yapar. Buna gücü yetmezse itikâftan çıkar. O mescit bina edildiği zaman, kendisi de döner ve itikâfına kaldığı yerden devam eder.

İtikâf yapan bir kişi, dilediği takdirde kendi evine ya da başka yere küçük ve büyük abdest ihtiyacını görmek için çıkabilir, fakat ihtiyacını bitirdikten sonra kalmaz. Evine girdiği zaman hastanın halini sormasında da bir sakınca yoktur. Alışveriş yapmasında, bir şeyler dikmesinde, ilim adamlarıyla oturmasında, sevdiği şeyleri konuşmasında -günah olmadığı sürece- bir sakınca yoktur. Sövmek de tartışmak da itikâfı bozmaz.

Dedi ki: İtikâf vacip ise, hasta ziyaret etmez, cenazeye katılmaz. Bununla birlikte müezzin bir kimsenin itikâf yapmasında mescidin içinde yahut dışında olsun minareye çıkmasında bir sakınca yoktur, fakat namaz kıldırmakla görevli kimse için ezan okumasını mekruh görürüm. Bununla birlikte kaza etmesinde bir sakınca yoktur. Eğer bildiği bir şahitlik olup onu yapmaya çağırılacak olursa, bu daveti kabul etmesi icap eder. Eğer bu daveti kabul ederse, itikâfın kazasını yapar. İtikâfta bulunan kişi, evinde yemek yiyecek olursa ona bir şey düşmez.

Kendisine itikâfı vacip kılmış bir kimse, hastalandığı takdirde çıkar. İyileşince döner ve itikâfına kaldığı yerden devam eder. İyileştikten sonra mazeretsiz bir süre kalacak olursa, itikâfına yeniden başlar. İtikâfa girmiş bir kimse ihtiyaç

olmadığı halde dışarı çıkarsa, itikâfı bozulur. İtikâftaki kişi orucunu bozar yahut cima ederse, itikâfa -eğer oruç ile birlikte vacip bir itikâf ise- yeniden başlar. Kadının itikâf etmiş olması halinde de durum böyledir.

Dedi ki: Allah için üzerine bir ay (itikâf) borcum olsun demekle birlikte muayyen bir ayın adını vermeyip arka arkaya kaydını da zikretmese ne zaman dilerse, itikâf yapar, bununla birlikte bu itikâfını arka arkaya yapmasını daha çok severim.

İtikâf, cimadan dolayı -haddi gerektireni dışında- ifsat olmaz. Öpmek de, tenlerin değinmesi de, bakmak da -inzal olsun olmasın- itikâfı bozmaz. Kadının durumu da böyledir. Bu itikâfın mescitte ya da başka bir yerde olması arasında da fark yoktur.

Birisi: Bir ay boyunca gündüzün itikâf yapmak Allah için borcum olsun, dese gece itikâf yapmayıp gündüzün itikâf yapma imkânı vardır. Aynı şekilde gündüzün bir ay süreyle filan kişi ile Allah için konuşmayacağım, dese de durum böyledir. Allah için kendisine bir ay itikâf sorumluluğunu yüklese ve o ayı bir gün dışında itikâfla geçirse, o günün kazasını yapmakla yükümlüdür. Kişi, vacip bir itikâfta bulunsa, sultan yahut da bir başkası zorlayarak istemediği halde dışarı çıkarsa, ona bir şey düşmez. Ne zaman fırsat bulursa, itikâfına kaldığı yerden devam eder. Aynı şekilde bir had ya da bir borç sebebiyle onu dışarı çıkartıp hapsetmesi halinde de durum böyledir. Hapisten çıktıktan sonra dönüp kaldığı yerden devam eder.

İtikâftaki kişi, gece ya da gündüz sarhoş olursa, itikâfını bozar ve eğer bu itikâf vacip ise, ona yeniden başlamakla yükümlüdür. İtikâftaki kişi, bir ihtiyaç sebebiyle dışarı çıksa, onun bir alacaklısı da karşısına çıksa, o borcunun ödenmesi için bir vekil tayin etmesinde bir sakınca yoktur. Eğer itikâftaki borçluyu alacaklısı, itikâfa devam etmekten alıkoyacak olursa, onu serbest bıraktığında dönüp itikâfına devam eder. Eğer itikâftaki kişi, validen korkarsa, çıkar, güven bulduğu takdirde kaldığı yerden devam eder.

Vacip itikâf; kişinin: "Şu kadar şu kadar itikâf yapmak Allah için borcum olsun" demek suretiyle olur. Vacip olmayan itikâf ise, hiçbir niyet yapmaksızın itikâfta bulunmasıdır. İtikâf yapan bir gün niyet edip günün ortasında itikâfa girerse, ertesi gün aynı vakte kadar itikâfını sürdürür. Allah için bir gün itikâf yapmak borcum olsun, derse fecirden önce güneşin batımına kadar itikâfa girer. Eğer iki gün itikâfta bulunmayı kendisine Allah için borç olsun, derse; fecirden

önce girer, bir gün, bir gece ve bir gündüz itikâfta bulunur ancak geceyi istisna ederek yalnız gündüzü niyet etmiş olması hali müstesnadır.

Allah için oruçlu olarak bir ay itikâfta bulunmayı niyet etse, sonra da bunu yapamadan ölse onun adına her bir günün yerine bir müdd (fakirlere) yedirilir. Eğer hasta olduğu halde böyle bir adakta bulunmuş olup sağlığına kavuşmadan ölürse, ona hiçbir şey düşmez. Bir aydan daha az bir süre iyileştikten sonra ölürse, iyi ve sağlıklı olduğu her bir gün karşılığında onun adına bir müdd (fakirlere) yedirilir.

Rebi' dedi ki: İtikâf yapıp oruç tutma borcu olduğu halde ölürse, onun adına yemek yedirilir. Eğer buna imkân olmazsa ona bir şey düşmez.

Adamın gece itikâf yapmasında bir sakınca yoktur. Ramazan bayramı birinci günü de Kurban bayramı birinci günü de teşrik günleri de itikâfta bir sakınca yoktur. İtikâf oruçsuz da olabilir. Eğer 'filan kimsenin geleceği gün itikâf yapmak Allah'a borcum olsun', deyip o kişi günün ilk vaktinde yahut son vaktinde gelirse, o günün geri kalanını itikâfla geçirir. Eğer o kişi kendisi hasta yahut hapiste iken gelirse, iyileştiği ya da hapisten çıktığı zaman kazasını yapar. O kişi geceleyin gelirse, ona bir şey düşmez. Şayet adını vererek Allah için bir ay itikâfta bulunmayı borcum olsun diye adarsa, o ayın da geçmiş olduğu görülürse, ona bir şey düşmez.

Dedi ki: İtikâftaki kişi itikâfta iken hac için ihrama girse, itikâfını tamamlar, fakat haccın geçeceğinden korkarsa, haccını yapmaya gider. Eğer itikâfı arka arkaya yapılması gerekiyorsa, hacdan geldikten sonra yeniden başlar. Şayet arka arkaya yapılması gerekmiyorsa, kaldığı yerden devam eder.

Mescid-i Haram'da itikâf yapmak, onun dışındaki mescitlerdeki itikâftan daha faziletlidir. Nebi (sav)'ın Mescidi de böyledir. Mescit ne kadar büyük, cemaati ne kadar çok olursa, itikâfın fazileti daha büyüktür. Kadın, köle ve yolcu da diledikleri yerlerde itikâf yaparlar, çünkü bunların cuma namazı kılmak yükümlülükleri yoktur. Kadın, itikâf yapmayı kendisine borç adayacak olursa, kocasının onun bu itikâfını engellemeye hakkı yoktur. Kölenin, müdebberin (azat olması efendisinin ölümüne bağlı bulunan köle) ve ümmü'l-veledin efendileri de onları (böyle bir itikâftan) alıkoyabilir. Bunlara izin verdikten sonra, itikâf tamamlanmadan onları alıkoymak isterse, onun bu hakkı da vardır, fakat mükatep kölenin efendisinin kölesinin itikâfına engel olma hakkı yoktur. Yarısına hürriyeti verilmiş köle, birkaç gün itikâfta bulunmayı kendisine borç olarak adayacak

olursa, bir gün itikâf yapıp bir gün hizmet etme hakkı -itikâfını tamamlayıncaya kadar- vardır.

İtikâf yapan kişi delirse ve senelerce bu halde kaldıktan sonra kendisine gelse, kaldığı yerden devam eder. Kör ve kötürüm kimseler, itikâf hususunda sağlıklı kimse gibidir.

İtikâftaki erkek ve kadının istedikleri elbiseyi giymelerinde, istediklerini yemelerinde, istedikleri kokuları sürünmelerinde bir sakınca yoktur. Mescitte uyumasının da, mescitte sofra kurmasının, mescitte leğende elleri yıkamasının da bir sakıncası yoktur. İtikâf yapan kişi, unutup dışarı çıksa, sonra geri dönse, itikâfı bozulmaz. İtikâftaki kişinin başını mescitten dışarı çıkartarak / çıkararak yakınlarından birisinin başını yıkamasında da bir sakınca yoktur, çünkü Rasulullah (sav) böyle yapmıştır. İtikâftaki kimsenin kendi nikâhını kıymasında da başkasının nikâhını kıymasında da bir sakınca yoktur. İtikâf yapan kadının kocası ölürse, itikâftan çıkar. İddet müddetini tamamlandıktan sonra dönüp kaldığı yerden devam eder. Şöyle de denilmiştir: Kocası ölen kadının itikâftan çıkma hakkı yoktur, böyle bir şey yaparsa, itikâfa yeniden başlar. Allah elbette ki en iyi bilendir.

كتاب الحج

HAC

HACCETMESİ İCAP EDEN KİMSELERE HACCİN FARZ OLUŞU

Bize er-Rebi' b. Süleyman el-Muradi, Mısır'da 207 yılında haber vererek dedi ki: Bize Muhammed b. İdris eş-Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun, Allah ondan razı olsun)* haber verip dedi ki: Özel olarak haccın farzının ispatı yüce Allah'ın Kitabında, sonra da Rasulullah (sav)'ın sünnetinde variddir. Aziz ve celil Allah, Kitabında birden çok yerde haccı söz konusu etmektedir. İbrahim (as)'a:

وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ.

"Ve insanlar arasında haccı ilan et! Hem yayan hem de uzak her yoldan gelecek yorgun argın develer üstünde sana gelsinler." (Hac, 27) Yine şanı yüce ve mübarek Rabbimiz:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُحِلُّواْ شَعَآئِرَ اللهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلاَ الْهَدْيَ وَلاَ الْقَلآئِدَ وَلا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواْ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَن تَعْتَدُواْ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُواْ اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ.

"Ey iman edenler! Allah'ın şiarlarına, haram olan aya, hac kurbanına, (bu kurbanlıklara takılı) **gerdanlıklara ve de Rab'lerinden bol nimet ve hoşnutluk isteyerek Kâ'be'ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda** (isterseniz) **avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye birtakımlarına beslediğiniz kin, sakın ha sizi, haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva**

(Allah'a karşı gelmekten sakınma) **üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir."** (Mâide, 2) buyurmaktadır. Bunlarla birlikte haccın söz konusu edildiği başka buyruklar da vardır.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Haccın kendilerine farz olduğu kimselere haccetmenin farz olduğunun açıklandığı âyet-i kerimeye gelince; yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Oraya yol bulabilenlerin o Evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Artık kim inkar ederse şüphesiz ki Allah, alemlere muhtaç değildir." (Âl-i İmran, 97)

Yine yüce Allah: "وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ" **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın..."** (Bakara, 196) buyurmuştur. Bu âyet-i kerime tefsiri ile birlikte umre hakkındadır.

[932] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Ebu Necih'den haber verdi. O, İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti: **"Kim İslam'dan başka bir din ararsa o, ondan asla kabul olunmayacaktır"** (Âl-i İmran, 85) âyeti nazil olunca, Yahudiler: Biz zaten Müslümanız, dediler. Bunun üzerine yüce Allah, Nebisine: Onlara karşı delil koy, buyurdu. Bunun üzerine Nebi de onlara: *"Haydi haccedin"* buyurdu, onlar: Bize farz kılınmadı, dediler ve haccetmediler. Şanı yüce Allah da: **"Artık kim inkâr ederse, muhakkak Allah, âlemlere muhtaç olmayandır"** (Âl-i İmran, 97) buyurdu. İkrime dedi ki: Diğer din mensuplarından kim inkâr ederse, şüphesiz Allah, âlemlere muhtaç olmayandır. İkrime'nin bu söyledikleri yüce Allah'ın buyruklarının manasına ne kadar da yakındır -elbette Allah en iyi bilendir-. Çünkü bu, haccın farz kılınışını -Allah o farziyeti indirmiş iken- inkâr etmektir. Yüce Allah'ın Kitabından bir âyeti inkâr ise küfürdür.[172]

---

[172] İbn Uyeyne, Tefsir, s.225 Süfyan'dan böylece rivayet etmiştir; *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 111 İbn Uyeyne'den böylece nakledilmiştir. Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr adlı eserinde dedi ki: Bunu Said b. Said b. Mansur, Abd b. Humeyd, İbnu'l-Munzir, İbn Cerir ve Beyhaki de rivayet etmişlerdir. (II, 57); İbn Cerir, Câmiu'l-Beyân, IV, 15 Muhammed

[933] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim'in haber verdiğine göre İbn Cüreyc dedi ki: Mücahit, aziz ve celil Allah'ın: **"Kim inkâr ederse"** buyruğu hakkında dedi ki: Bu, haccederse bunu iyi bir iş olarak görmeyen, haccetmeyip otururşa, günah kabul etmeyen kimsedir. Said b. Salim ise, bunun haccın farz oluşunu inkâr etmek olduğu kanaatinde idi.[173]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Allah'ın Kitabından bir âyeti inkâr eden bir kimse kâfir olur. Bu da yüce Allah'ın izniyle Mücahit'in dediği gibidir. İkrime'nin bu hususta açıklaması daha açıktır. Bununla birlikte bu da açıktır.

Şafiî dedi ki: Haccın farz oluşu, oraya gitmeye yol bulabilen baliğ olmuş (buluğ çağına ermiş) herkesi kapsar. Birisi dese ki:

- Buluğa ermemiş bir kimse, eğer oraya gidebilecek bir yol bulabilirse, neden haccın kendilerine farz olduğu kimseler arasında olmasın? Şöyle cevap verilir:

- Çünkü Kitap ve sünnetten delil bunu göstermektedir. Şanı yüce Allah: **"Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah âyetlerini size böyle açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."** (Nur, 59) buyurmaktadır. Yani kendilerinden önce bulûğa ermiş olanlar arasından izin istemelerini emrettiği kimseler gibi izin istesinler. Böylelikle onlar hakkında izin istemelerinin farz olduğunun sabit olduğu buluğa erdikleri zamanda söz konusu olacağını haber vermektedir. Yine yüce Allah, bir başka yerde: **"Yetimleri evlilik çağına erdikleri zamana kadar deneyin. Şayet onlarda bir reşitlik görürseniz mallarını kendilerine teslim edin"** (Nisâ, 6) buyurmaktadır. Onlara beraberinde buluğ da bulunmadıkça sırf reşitlik ile mallarının verilmesini emir buyurmamıştır. Yüce Allah, Kitabında cihadı farz kılmış, sonra kesin bilgi bunu pekiştirmiş bulunmaktadır. Rasulullah (sav)'a cihad etmek arzusu ile Abdullah b. Ömer getirildi. Babası da onun cihad etmesini arzu ediyordu. 14 yaşında olduğu için Rasulullah (sav) Uhud günü onu geri çevirdi, fakat Hendek senesi 15 yaşına gelince, Rasulullah (sav), savaşa katılmasına izin vermişti. Yüce Allah'ın mücmel olarak indirdiği

b. Amr, Ebu Asım'dan o, İsa'dan o, İbn Ebû Necih'den o, İkrime'den o, İbn Abbas'dan yoluyla buna yakın olarak rivayet etmiş olup onda: *"Diğer milletler/din mensupları biz Müslümanız dediler"* ibaresi geçmektedir.

[173] İbn Cerir, Camiu'l-Beyan IV, 14 İbn Uleyye, İbn Cüreyc'den o, Abdullah b. Müslim'den o, Mücahit yoluyla buna yakın olarak rivayet etmiştir. İshak b. Yusuf, İbn Cüreyc yoluyla da buna yakın rivayeti zikretmiştir.

muradını beyan eden ise, Rasulullah (sav)'tır. Biz de böylelikle farzların da hadlerin de ancak baliğ olanlara vacip olduğunu delil gösterdik. Rasulullah (sav), aynı uygulamayı İbn Ömer'e ve hepsi de onunla yaşıt on kişiden fazla erkeğe yapmış bulunmaktadır. Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki:

- O halde hac da baliğ ve aklı başında kimselere vaciptir. Bütün farzlar da böyledir. İsterse bu kişi sefih/işleri akıllıca çekip çevirmeyen kimse olsun. Hadler de böyledir. Buna göre akil ve baliğ olarak hac yaparsa, bu onun için yeterlidir. Reşit olduğu zaman ayrıca haccını iade etmekle yükümlü değildir. Baliğa kadın için de durum böyledir.

Dedi ki: Aklı başından gitmiş olduğu halde buluğa eren kimsenin üzerine hac farz değildir. Çünkü farzlar, onları akledip kavrayanlar üzerinde bir yükümlülüktür. Zira aziz ve celil Allah, farzlarla Kitabında birden çok âyet-i kerimede bunları farz kıldığı kimseleri muhatap almıştır. Yapılan hitabı akletmeyen kimselere hitap edilmez. Hadler de böyledir. Rasulullah (sav)'ın sünneti de bu hususta Allah'ın Kitabının delalet ettiği ne ise, ona delildir. Rasulullah (sav) şöyle buyurdu:

[934] *"Kalem, şu üç kişiden kaldırılmıştır: İhtilam (baliğ) oluncaya kadar çocuktan, ayılıncaya kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan."*[174]

Eğer bazen delilik nöbeti geldikten sonra ayılıyorsa, ona hac düşer. Ayık iken haccederse bu onun için yeterli olur. Delirdiği hallerde haccederse, onun bu haccı yeterli olmaz. Baliğ sefihin velisi, onun için ücretle görevlendirmesi, haccında da onun azık ve ihtiyaçlarını karşılaması görevidir, çünkü hac sefihe vaciptir. Sefih bir kimsenin herhangi bir farzı zayi/ihmal etmemesi gerekir. Buluğa ermiş sefih kızın velisi için de bu böyledir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Erkek, buluğdan önce ve 15 yaşını tamamlamadan haccedip hacdan sonra da baliğ olarak haccetmeksizin yaşarsa, buluğdan önce yaptığı haccı İslam'ın farz kılmış olduğu haccın yerine geçmez, çünkü o, hac kendisine vacip olmadan önce hacc yapmıştı. O, bu hali ile farz bir namazı böyle bir yerde kendisine vacip olduğu zamandan önce kılmış kimse gibi olur. Böylelikle o, yaptığı bu haccı tıpkı bu durumda namaz kılan kimsenin onu tetavvu olarak kılmış olduğu gibi tetavvu/nafile olarak yapmış olur. Buluğa ermemiş kimseler ile haccetmeleri halinde köleler hakkında, belirttiğim şekilde

[174] Bkz. 792 numaralı paragraf.

ve bunlardan herhangi birisine haccın farz olmadığı hususunda Müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur.

Köleye haccetmesi için izin verilse ya da efendisi onu haccettirse, onun bu haccı tetavvu/nafile olur ve hürriyetine kavuşturulacak olup sonra da hac farizasını hakkında sabit olduktan sonra, hac edebilmesi mümkün bir süre daha yaşayacak olursa, bu onun İslam'ın farz kıldığı haccının yerine geçmez.

Dedi ki: Baliğ olmuş bir kâfir, haccettikten sonra Müslüman olsa, bu da İslam'ın farz kıldığı haccının yerini tutmaz, çünkü Allah'a ve Rasulü'ne iman eden bir kişi olmadığı sürece bedeni olarak eda etmiş olduğu hiçbir ameli onun lehine yazılmaz, ama Müslüman oldu mu da ona haccetmesi vacip olur.

Dedi ki: Hac için bir mali külfet de söz konusudur. Kölenin ise malı yoktur, çünkü Rasulullah (sav) şu buyruğuyla (bunu) beyan etmiştir:

[935] *"Her kim mal sahibi bir köleyi satarsa, onun malı satın alanın şart koşması hali dışında satana aittir."*[175]

İşte bu, kölenin malının olmadığına ve onun sahip olduğu malın aslında efendisinin mülkü olduğuna delildir. Müslümanlar da köleye, çocuğunun babasının ya da bunlardan başkalarının mirasından hiçbir şey vermezlerdi. İşte bu bize göre, onların Rasulullah (sav)'ın *"köle, neye malik olursa, o ancak efendisine aittir"*, buyruğunu sünnetten delil göstererek ortaya koydukları görüşlerindendir. Efendisi ise, onun mirasçısı değildir. Yine Müslümanlar, kölenin efendisinin haccetmesi için ona izin vermek yükümlülüğünü ön görmemişlerdir. Böylelikle köle, hacca gitmek için yol bulamayanlardan olur. Bu da kölelerin hacca yol bulabilme imkânına sahip olmadıkları için haccın farziyetinin kapsamına girenlerden olmadığı gibi, efendisi ona izin verse dahi yine farzın dışında olduğunu, haccetse dahi bu haccının onun için yeterli olmayacağının delilidir. Birisi dese ki:

- Nasıl olur da hac onun için geçerli olmaz? Derim ki:

---

[175] Buhârî, Müsakat 17: Abdullah b. Yusuf'dan o, Leys'den o, İbn Şihab'dan o, Salim b. Abdullah'dan o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav)'ı şöyle buyurken dinledim: *"Kim aşılandıktan sonra hurma ağaçları satın alırsa, mahsulü -satın alanın şart koşması müstesna- satana aittir. Kim de malı bulunan bir köle satın alırsa, malı -satın alanın şart koşması dışında- onu satana aittir"*
Ayrıca hadisi Malik'den o, Nafi'den o, İbn Ömer'den diye rivayet etmiştir. (Hadis no: 2379); Muvatta, Buyû', bab 2; Müslim, Buyû' Hadis no: 80/1543.

- Çünkü o, hac yapmakla yükümlü değildir. Hac da kendisine gerekli/vacip olmadığı için, geçerlilik arz etmez.

- Peki, bunun örneği var mı? dese, derim ki:

- Bunun örneği, vakti girmeden önce farz namaz kılan, Ramazan hilali göürnmeden önce Ramazan ayı orucunu tutan kimse gibidir. Bunların hiçbirisi vaktinde yapılmadıkça geçerli olmaz, çünkü hacc beden ile yapılan bir ameldir. Bedenin ameli ise ancak vaktinde yapılırsa, geçerli olur. Yaşlı ve güç yetiren ihtiyar kimse için de başkası hakkında da geçerlidir, fakat köle ile hür kimselerden olup baliğ olmayan için böyle değildir. Bunlar haccedecek olurlarsa, çocuk baliğ olursa, köle de hürriyetine kavuşursa ve her ikisi de haccetme imkânını bulurlarsa, İslam'ın emrettiği /farz olan haccın yerini tutmaz.

ÇOCUĞUN VE KÖLENİN HACCININ AYRINTILARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Hac, erkek çocuğa ihtilam olmadıkça, kız çocuğa da ay hali olmadıkça yahut da onbeş yaşını tamamlamadıkları sürece -hangi yaşa gelirlerse gelsinler- haccetmekle yükümlü değildirler. Onbeş yaşını tamamladıkları yahut ay hali olmak ve ihtilam olmak çağına gelirlerse, o zaman onlara hac vacip/farz olur.

Dedi ki: Akılları ermekle birlikte buluğa ermemiş ve akleden kimseler ise, erkek ve kızın haccetmeleri ve ihram için üzerlerindeki elbiseleri çıkarmaları, büyük kimsenin kaçındıkları şeylerden kaçınmaları güzeldir. Herhangi bir işi yapabilecek güçleri varsa yahut da kendilerine bir emir verilecek olursa, ne olursa olsun onu kendiliklerinden yapabiliyorlarsa (yaparlar). Eğer buna güçleri yetmiyorsa, onlar adına (velileri tarafından) yapılır. Bu, ister tavaf dolayısıyla vacip olan namazda, ister bunun dışındaki herhangi hac için bir amelde olsun, böyledir. Birisi dese ki:

- Onların yerine farz namaz kılınır mı?

- Hayır, dedi. Eğer:

- Peki farz olan namaz ile tavaf dolayısıyla vacip olan namaz arasındaki fark nedir? dese, şöyle denilir:

- Tavaf namazı haccın işlerindendir. Hac sebebiyle tavafın vücubu, hak sebebiyle vakfe yapmak ve taş atmanın vücubu gibi vaciptir. Hacı olmayana farz olmadığından başkalarının eda edildiği gibi eda edilmez. Birisi dese ki:

- Peki bundan başka bir fark var mıdır? Şöyle denilir:

- Evet, ay hali kadın hacceder, umre yapar, sonra da tavafın iki rekâtını kaçınılmaz olarak kaza eder. Bununla birlikte ay hali günlerinde geçen farz namazların kazasını yapmaz.

Dedi ki: Bu hususta delil de Rasulullah (sav)'ın kişiye başkasının yerine haccetmesine izin vermiş olmasıdır.[176] İşte bu hususta onun yerine yaptığı işler, bizzat kişinin kendisi için yaptığı işler gibi geçerli olur. Bunu bilen bir kimse, aynı şekilde şöyle demek zorunda olduğunu da bilir: Hac amellerinden onun için yapmadığı bir amel kalmaz. Eğer hac amellerinden bir namazın kalması caiz olsaydı; tavafın, cemrelere taş atmanın, vakfenin de kalması caiz olurdu, fakat başkasının yerine hacceden kişi, başkasının yerine o ameli işleyenin adına eksiksiz olarak yerine getirir. Nitekim kendisi adına o amellerin yapıldığı kişinin de kendi adına eksiksiz yerine getirmesi gerekir.

Dedi ki: Bu hususta kendisinden bir şeyler işittiklerimden herhangi bir kimsenin dediğim bu meselelerde muhalefet ettiğini bilmiyorum. Bana birisinin şöyle dediği nakledilmiştir: Onun yerine namazın dışındaki diğer işleri yapar. Bunu diyen kimsenin sözlerinin asıl dayanağı şudur: Haccı, ancak bazı hallerde, herhangi bir kimse bir başkasının yerine yapabilir. Peki, Nebi (sav)'ın haccı emretmediği bir halde haccedilmesini emretmesi, fakat Nebi (sav)'ın emrettiği bir durumda terketmesi nasıl caiz olabilir? Diğer taraftan, kişinin başkası adına haccettiği yahut da hac amellerinden başkası adına herhangi bir işi yaptığı bir durum hakkındaki görüşünün esasını terk ederek hac sebebiyle vacip olan namazı, namaz dışında hacda yapılmasını emrettiği ameller arasında nasıl kabul etmez? Birisi dese ki:

- Küçük çocuğa, hac farz olmadığı halde, onun haccının olabileceğinin delili nedir? Şöyle denilir:

- Şanı yüce Allah, nimeti ve lütfu ile insanların amellerine kat kat fazla sevap verir. Müminlere de onların soyundan gelenleri onlara katma lütfunu ihsan etmiş ve böylelikle onların amellerini daha da çoğaltmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**İman edenlerin soyları da iman ile kendilerine uyanların Biz evlatlarını da kendilerine katarız, amellerinden hiçbir şey eksiltmeyiz...**"

---

[176] Bkz. 946 numaralı paragraf. Aynı şekilde 947-952 arası paragraflarda, Hacda Güç Yetirmek Nasıl Olur? başlığındaki rivayetlere de bakınız.

(Tûr, 21) Şanı yüce Allah, soylarından gelenlere amelsiz olarak cennetine onları koymayı lütfettiğine göre, onlara hacdaki iyi amellerini de yazmak ile lütufta bulunmuştur. Öbür anlamıyla hac, onlara vacip olmamış olsa dahi. Birisi dese ki:

- Bu açıkladığının delili nedir? Çünkü Müslümanların çocukları hakkında hadisler cennete gireceklerini ortaya koymaktadır. Bu hususta delil de Rasulullah (sav)'tan gelen şu rivayettir:

[936] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbrahim b. Ukbe'den haber verdi. O, İbn Abbas'ın azadlısı Kureyb'den o, İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav), seferden geri döndü. Revha denilen yerde iken bir kafile ile karşılaştı, onlara selam verdi. *"Kimlerdensiniz?"* buyurdu. Onlar, biz Müslüman kimseleriz, peki siz kimlersiniz? deyince o, *"Rasulullah (sav)'ım"* buyurdu. Bir kadın çocuğunun bazusundan tutarak kaldırdı: Ey Allah'ın Rasulü! Bunun haccı olur mu? diye sordu; Rasulullah (sav): *"Evet, senin için de ecir vardır"* buyurdu.[177]

[937] Bize Malik, İbrahim b. Ukbe'den haber verdi. O, İbn Abbas'ın azadlısı Kerib'den o, İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav), mahfesindeki bir kadının yanından geçince kadına: bu Rasulullah (sav)'tır denildi. Kadın, beraberindeki bir çocuğu bazusundan tutup, bunun haccı olur mu? deyince Rasulullah (sav), *"Evet, senin de ecrin vardır"* buyurdu. [178]

[938] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Said b. Salim, Malik b. Miğvel'den haber verdi. O, Ebu Sefer'den şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas (ra) dedi ki: Ey insanlar! Ne söylediklerinizi bana işittirin, benim de size söylediklerimi anlayın. Bir köle, sahipleri haccettirecek olup hürriyeti verilmeden önce ölse, onun bu haccı yerini bulur. Eğer ölmeden önce hürriyeti verilirse, kendisi haccetsin. Bir çocuğu, ailesi haccettirecek olup haccedecek yaşa gelmeden önce ölürse, onun haccı yerine gelmiş olur. Eğer buluğa erişirse kendisi haccetsin.[179]

---

[177] Müslim, Hac Hadis no: 409-411/1336.
Beyhaki'nin Şafiî'den naklettiğine göre *"senin için de ecir var"* buyruğu hakkında yani -elbette Allah en iyi bilendir- çocuğunu haccettirmesi (karşılığında) demektir, demiştir.

[178] Muvatta, Hac 244; Müslim, Hac, Hadis no: 410/1336, 411/1336.

[179] İbn Ebu Şeybe, *Musannef,* kayıp bölüm 4. cüzün 1. kısmı s.405; Beyhaki, *el- Marife,* V, 178-179. Hadisi ayrıca İbn Huzeyme, 4/349. No: 3050 ve mevkuf rivayetinin sahih olduğunu belirtmiştir; Hakim, *Müstedrek,* I, 481'de rivayet etmiş olup Buhârî ve Müs-

[939] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. İkisi Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kölenin haccı, ona hürriyeti verilinceye kadar kendisi için geçerlidir, fakat hürriyetini elde edince ona vacip olmaksızın haccetmesi icap eder.[180]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu, Atâ'nın Allah'ın izniyle köle hakkında ve baliğ olmamış kişi hakkında söylediklerine benzer. Böylelikle sözünün manasını da İbn Abbas'ın sözünün manasını da bize göre böylece açıklamış bulunmaktadır. "Hürriyetine kavuştu mu haccetsin" sözü, onun, bu haccının kendisi adına İslam'ın emrettiği haccın yerine geçtiğine delildir, çünkü hürriyetine kavuştuğu takdirde haccetmesini ona emretmemiştir. Onun köleliğinde haccetmesinin vacip olmadığı görüşünde olduğuna da delildir. Çünkü o da ondan başka İslam ehlinden olanlar da haccın bir kimseye ancak bir defa farz olduğu görüşündedirler, çünkü aziz ve celil Allah: **"Oraya bir yol bulabilenlerin o Evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır"** (Âl-i İmran, 97) buyurmaktadır. Burada yüce Allah, haccı bir defa zikretmiş ve onu bir daha tekrar söz konusu etmemiştir.

[940] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Müslim ve Said'in İbn Cüreyc'den rivayetine göre o, Atâ'ya sormuş: Efendisinin kendisine haccetmesi için izin vermiş olduğu bir köle, ücretle çalışmayıp ahalisi de onu hacca götürmeyip kendilerine hizmet eden bir kölenin tetavvu olarak haccetmesi hakkında ne dersin? O: Eğer ona hürriyeti verilirse, muhakkak hacceder diye işittik, dedi.[181]

[941] Bize Müslim ve Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun İbn Tavus'tan rivayet ettiğine göre, babası şöyle derdi: Küçüğün yaptığı hac, aklı erinceye kadar geçerlidir. Aklı erince onun haccetmesi vacip olur ve bu kaçınılmazdır. Kölenin durumu da aynen böyledir.[182]

---

lim'in şartına göre sahihtir demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Aynı şekilde İbn Hazm da hadisin sahih olduğunu ifade etmiş ancak nesh edilmiş olduğunu ileri sürmüştür. (*el-Muhallâ*, VII, 44. Mesele 812)

[180] İbn Ebu Şeybe, *Musannef*. Kayıp bölüm. 1/4/405. Ali b. Haşim, İsmail'den o, Ata'dan şöyle dediğini rivayet etti: Çocuğa ve köleye hac düşer. Bedevinin de haccı yerini bulur çünkü hac, nerede olursa olsun üzerine yazılıdır.

Bu rivayet mücmeldir, bizim rivayetimiz ise mufassaldır. Her ikisi ise Ata'ya -yüce Allah'ın rahmeti ona- ait tek görüşte buluşmaktadır.

[181] Atâ'dan gelen bir önceki rivayetin kaynaklarına bakınız.

[182] İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, kayıp bölüm 1/4/405. Ebu Halid el-Ahmer'den o, İbn Cü-

[942] İkisi de dedi ki: Bize İbn Cüreyc'in haber verdiğine göre, onların bu söyledikleri İbn Abbas'dan da rivayet edilmiştir.[183]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onların, küçüğün aklı erince, sözleri ihtilam olunca demektir. Allah en iyi bilendir.

[943] Küçük ve köle hakkında Ömer'den bu görüş ile aynı manada rivayet nakledilmiştir. Böylelikle mülkiyet altındaki kişi, baliğ olmayanlar ve köle bu manada ortaktırlar, fakat bunların her birisinin haccı esnasında yaptıkları hususunda birbirlerinden farklıdırlar.[184]

KÖLEYE İZİN VERİLMESİ

Şafiî dedi ki: Kişi, kölesine haccetmesi için izin verse, o da ihrama girerse, artık onu ihramının gereğini tamamlamasından alıkoyma hakkı yoktur, ama onu satabilir, fakat onu satın alan ihramını tamamlamasını engelleyemez. Onu satın alan, ihrama girmiş olduğunu bilmiyorsa, muhayyerlik hakkına sahiptir, çünkü ihramdan çıkıncaya kadar, kendisine ondan yararlanmak üzere alıkoyması engellenmiş olur. Cariye de böyledir, babalarının kendilerine izin vermesi üzerine ihrama giren çocuklar da böyledir. Artık onları ihramlarını tamamlamaktan alıkoyma hakkı olmaz.

Köle, hanımına yaklaşsa haccı batıl olur, ama efendisinin bunu engelleme imkânı yoktur, çünkü bu durumda köle sahih bir haccı devam ettirmekle yükümlü olduğu gibi fasit bir haccı da sürdürmekle emr olunmuştur. Haccetmesi için ona izin verilse, o da ihrama girse, arkasından bir hastalık ona engel olsa, iyileşmesi halinde bir tavaf ile ihramdan çıkmasını engelleyemez. Bir hac yapmak üzere ona izin verdiği halde ihrama girmezse, ihrama girmediği sürece onun hac yapmasına mani olabilir.

Dedi ki: Ona, temettü yahut kırân haccı yapması için izin verse ve temettü yahut kırân haccı için de keseceği bir kurbanlık verse, bu onun için geçerli olmaz. Çünkü köle bir şeye malik değildir. Ona herhangi bir şeyi mülk verse, ona ancak efendisi malik olur. Bu sebeple kendisinin malik olmadığı hiçbir şey,

---

reyc'den o, İbn Tavus'tan o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Küçük yaştaki kimsenin haccı büyüyünceye kadar yeterlidir.

[183] Bkz. 938 numaralı paragraf.

[184] Şafiî'den başkasında bu rivayeti tespit edemedim. Aziz ve celil Allah en iyi bilendir.

hiçbir durumda onun için geçerli olmaz. Buna göre o, mülkiyet altında bir köle olduğu sürece, yerine getirmekle yükümlü olduğu hususlarda oruç tutar. Şayet hürriyeti verilinceye kadar oruç tutmazsa ve (kefareti ödeyecek) bir varlık sahibi olursa bu hususta iki görüş vardır.

Bir görüşe göre; varlıklı hür kimsenin kefareti gibi kefarette bulunur.

İkinci görüşe göre; ancak oruç tutmak suretiyle kefarette bulunur, çünkü onun bir varlığı yoktu ve kefareti gerektiren işi yaptığı zamanda da onun üzerinde oruç tutmanın dışında bir yükümlülük de bulunmuyordu.

Köleye haccetmesi için izin verse, o da haccını ifsat etse, efendisinin haccını o vaziyette tamamlaması için ona ilişmemesi gerekir. Bununla birlikte onun efendisi üzerinde haccını kaza etmesine imkân vermesi hakkı yoktur. Eğer onu kaza ederse, kazanın yerini tutar. Bu halde iken hürriyeti verilecek olursa, İslam'ın emri olan haccı yerine getirmekle yükümlüdür. Eğer efendi, kölesine haccetmesi için izin vermese, (köle) birlikte hac için ihrama girerse, daha çok sevdiğim (müstehab gördüğüm) haccını tamamlamasına imkân vermesidir. Eğer bunu yapmayacak olursa, onu alıkoymak hakkı vardır. Bununla birlikte bu hususta iki görüş vardır:

Bir görüşe göre; efendisi onu haccını tamamlamaktan engelleyecek olursa, ona bir koyun kesmek düşer. Onun dirhem olarak kıymetini tespit eder, sonra dirhemleri yiyecek olarak değerlendirir, sonra da her bir müdd için bir gün oruç tutar, sonra ihramdan çıkar.

İkinci görüşe göre; ihramdan çıkar ve hür oluncaya kadar ona bir şey düşmez. Hürriyetini elde edince de ona bir koyun (kurban etmek) düşer. Efendi, kölesine izin verse, o da temettü haccı yapıp köle ölse:

[944] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Sen kölene izin verdiğin için o da temettü haccı yapsa ve ölse onun yerine sen tazminatını öde.[185] Birisi dese ki:

- Efendisinin onun adına vermesi suretiyle hayatta iken köle için geçerli olan ile öldükten sonra onun adına geçerli olanlar arasında fark gözetmek caiz midir? Cevap;

[185] Bunu Şafiî'den başkasında tespit edemedim. Beyhaki bunu *el-Marife*'de Ebu'l yoluyla er-Rebi"den böylece rivayet etmiştir. (IV, 174)

- Evet. Hayatta iken ona verdiği şeyleri hayatta kaldığı sürece kendi mülkiyetinden çıkartma hakkı yoktur. Ta ki onun adına verilene malik oluncaya kadar. Köle ise malik olamaz. İzni ile hür adına verdikleri yahut hür kimseye bağışları da böyledir. Eğer bu şeyi kendisi adına hür kimseye verecek olursa, her iki durumda da hür, onu mülk edinir. Eğer ölümünden sonra hür adına yahut köleye bir şey verecek olursa, ölüler hiçbir zaman bir şeye malik olamazlar. Nitekim onlara bağış yapan yahut vasiyet eden ya da onlara sadaka veren kimsenin bu işi caiz olamaz. Bizim onlar adına tasadduk vermeyi caiz görmemiz ise Rasulullah (sav)'tan gelen haber sebebiyledir:

[945] Buna göre o, Sa'd'a annesi adına tasaddukta bulunmasını emretmiştir.[186] Eğer bu (rivayet) olmasaydı sana bu anlattıklarım caiz olmazdı.

HACCA YOL BULABİLMEK NASIL OLUR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Yol bulabilme (istitaa) iki türlüdür:

Birincisi: Kişi bedenen güç yetirebilen ve kendisini hacca ulaştırabilecek kadar yeterince mal bulabilen birisi olursa, o zaman onun istitaası (yol bulabilmesi) tamdır. Bu durumdaki bir kimseye hac farzdır ve bu durumda olduğu sürece, haccı kendi adına bizzat kendisinin eda etmesinden başkası/ başka şey onun için yeterli değildir.

İkincisi: Kişinin bedenen güçsüz ve zayıf olması, bir binek üzerinde duramayacak durumda olduğu için -hiçbir halde binek üzerinde haccedememesi,- fakat kendisi adına haccetmesini emrettiği takdirde, kendisine itaat edecek bir kimseyi bulabilecek güçte olması yahut da bir bölümünü ücretle tutacak bir kimse bulup ona malının bir kısmını vererek kendisi yerine haccedebilecek bi-

---

[186] Muvatta, Akdiye, hadis no:52: Said b. Amr b. Amr b. Şurahbil b. Said b. Sa'd b. Ubade, babasından, onun dedesinden rivayetine göre Sa'd b. Ubade dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Onun adına -annesini kastediyor- tasaddukta bulunmamın ona bir faydası olur mu? Rasulullah (s.a): *"Evet"* buyurdu. Sa'd dedi ki: Şu şu bahçe, diyerek adını verdiği bir bahçe için onun adına sadakadır, dedi.
Hişam b. Urve'den o, babasından o, Nebi (s.a)'ın zevcesi Âişe'den rivayet ettiğine göre bir adam, Rasulullah (s.a)'a dedi ki: Annem vefat etti. Gördüğüm kadarıyla eğer konuşabilmiş olsaydı (bazı şeyleri) tasadduk edecekti. Ben onun adına sadaka verebilir miyim? dedi. Rasulullah (s.a), *"Evet"* buyurdu. (No:53); Buhârî, Vesâyâ 19; Müslim, Vasiyet, Hadis no: 12/1004, 13/1004.

risini temin edebilmesidir. Böylelikle bu kişi de tıpkı gücü yeten kimse gibi, hac farizasını yerine getirmekle yükümlü kimselerden olur.

Arap dilinde "استطاعة"istitaa/güç yetirebilmenin bedenen de olabileceği ve bedenin yerini tutan kimseler ile de olabileceği bilinen bir hususdur. Buna örnek şudur: Kişi: Ben kendi evimi bina edebilecek güce sahibim. Bununla bizzat kendi eliyle yapmayı kastettiği gibi, ücretle evini bina edecek kimselere emir vermesi yahut da bu kimselerin bunu ona karşılıksız olarak bina etmesi suretiyle olacağını kasteder. Aynı şekilde ben kendi elbisemi dikebilirim demek ve buna benzer şeyler; kişinin bizzat yaptığı şeyler ile başkasının kendisi için yapacağı şeyleri kastetmesi de böyledir. Birisi dese ki:

- Hac bedeni bir yükümlülüktür. Sen de bedeni ameller hakkında; onları o işi yapacak olan kişi bizzat eda eder dersin. Namaz, oruç gibi. Kişi ayakta namazını kılar, gücü yetmezse, otururak kılar ya da yatarak kılar, ama başkası onun adına namaz kılmaz. Oruç tutmaya gücü yetmezse, gücü yettiği zaman kazasını yapar yahut kefaretini öder. Başkası onun adına oruç tutmaz, onun böyle yapması onun için yeterlidir.

Ona-yüce Allah'ın izniyle- şöyle cevap verilir:

- Şer'i hükümler bir anlamda ortak özelliktedir. Şanı yüce Allah'ın Kitabında ve Rasulü'nün (sav) dili ile aralarında fark gözettikleri diğer hususlarda farklılık gösterirler yahut da bu farklılık yüce Allah'ın hükümlerini bilmeyen kimsenin aralarında bulunmadığı genel olarak Müslümanların üzerinde ittifak ettikleri ile ortaya çıkar. Dese ki:

- Yüce Allah'ın Kitabından yahut Rasulü'nün (sav) sünnetinden senin bu anlattıklarına bana bir örnek göster. Ona -inşallah- şöyle denilir:

[946] Bize Süfyan haber verip dedi ki: Ez-Zühri, Süleyman b. Yesar'dan tahdis ederken dinledim. O, İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre, Hasamlılardan bir kadın, Nebi (sav)'a sordu: Allah'ın, kullarına haccı farz etmesi, benim babama yaşlı bir ihtiyar iken yetişmiş oldu. O, bineği üzerinde kendisini tutamıyor. Böyle iken sence ben onun yerine haccedebilir miyim? deyince Nebi (sav), ona: *"Evet"* buyurdu.

Süfyan dedi ki: Bunu Zühri'den böylece belledim.

Bunu bana Amr b. Dinar da ez-Zühri'den haber verdi. O Yesar'dan o, İbn Abbas'dan o, Nebi (sav)'tan diye aynısını nakl kledi:

Kadın: Ey Allah'ın Rasulü! Bunun ona faydası olur mu? dedi. O: *"Evet, tıpkı onun üzerindeki borcu sen ödediğin takdirde ona faydalı oluşu gibi."*[187]

Buna göre, Süfyan'ın Zührî'den belledikleri arasında hac farizasının babasına erişmesi sırasında, -binek üzerinde kendisini tutamayacak durumda olması, bu durumda- başkasının onun yerine haccetmesinin caiz olduğu da açıklanmaktadır. Bu kişi, çocuğu da olabilir, başkası da olabilir. Ayrıca kişinin kendisi için farz olduğundan bedenen eda edebilecek güçte olmadığı takdirde, hacda kendisine farz olan bir işi bir başkası da onun yerine eda edebilir. Eğer bunun yerine getirilmesi gerekmeseydi, Rasulullah (sav) o kadına: *"Senin, babanın üzerine böyle bir farz yoktur çünkü o, İslam'a girdiği vakit bedeni üzerinde tutunamayacak bir halde idi."* Yine: *"Kimse kimsenin yerine haccetmesin, çünkü kişi ancak kendisi adına amelini işleyebilir"* derdi.

Sonra Süfyan, Amr'dan o, Zührî'den diye gelen hadisteki rivayetinde, anlayışı son derece kıt olan kimsenin dahi kalbinde bundan sonra hiçbir tereddüt bırakmayacak, - bir açıklamada bulunmaktadır. Hadiste şöyle demektedir: Kadın ona: Ey Allah'ın Rasulü! Bunun ona bir faydası var mı? demiş, Rasulullah (sav) da: *"Evet, tıpkı senin babanın bir borcu olsaydı sen de onu ödediğin takdirde ona faydalı olması gibi"* buyurdu.

Borçlu birisinin borcunu diri olsun, ölü olsun ödemek; aziz ve Allah'ın Kitabında, Nebisinin (sav)'ın dili üzere ve Müslümanların icmaı ile bir farzdır. Bu sebeple Rasulullah (sav) kadına, babası adına hac farizasını eda etmesinin ona faydalı olacağını haber vermiştir. Tıpkı üzerinde borç varsa, onun adına bir borcunu ödemesinin ona fayda sağlayacağı gibi. Ona faydası ise onu günahtan kurtarması, farzın eda edilmesi, mükâfatının onun için gerekmesidir. Nitekim böyle bir şey borçta da söz konusudur. Rasulullah (sav)'ın bir araya getirdiklerinden (borç ve haccı birbirine benzetmesi) daha çok bir araya getirilmeye layık başka bir şey yoktur. Bizler ise, kıyas yolu ile bir bakıma benzerlikleri olan şeyleri -başka hususlarda ona muhalif olsa bile- bir araya getiririz. Bunu da onunla daha ileri derecede ortak özelliği bulunan bir şey olmaması şartıyla yaparız. Böylelikle bu şekilde bir delilin âlimler için bağlayıcı olduğunu görürüz. Rasulullah (sav), bir

[187] El-Humeydi, Musned, I, 235; Muvatta, Hac 97; Buhârî, Hac 1. Hadis no: 1513. Benzer hadisler: 1854, 1855, 4399 ve 6228; Müslim, Hac, Hadis no: 407/1334 ve 408/1335. Bu hadislerin çeşitli rivayetleri arasındaki karşılaştırma için bkz. İbn Hacer, *et-Telhîs*, II, 224.

şey (ile bir başkası) arasında ortak noktayı bir araya getirecek olursa, o durumda farz olan Rasulullah (sav)'ın bir araya getirdiği şeyleri bir araya getirmektir.[188]

Bu hususta bir başka fark daha vardır. Namazı akden idrak eden bir kimseden namazı kılmadıkça ondan sakıt olmaz. Ayakta duramıyor ise oturarak yahut yatarak ya da ima yoluyla ve nasıl gücü yetiyorsa öyle kılar. Oruç tutacak gücü yoksa kazasını yapar. Onun kazasına gücü yetmezse, kefarette bulunur (fidye verir). Bedenler üzerindeki farz, belli bir halde yerine getirilmesi hususunda bir arada (tam olarak yerine getirilir), sonra Allah ve Rasulü'nün aralarında fark gözettikleri hallerde farklılık gösterir. Bundan sonra ise Nebi (sav)'ın ashabının yahut da onlardan daha aşağı mertebede olan bazı kimselerin gözettikleri şekilde aralarda fark doğabilir. Bize muhalif olup da bir kimsenin bir diğeri adına haccetmesini caiz görmeyen bir kimse, aynı zamanda şöyle bir iddiada bulunur:

- Bir kimse bir namazda unutarak konuşursa, namazı fasit olmaz. Ramazan ayında bir kimse unutarak yerse orucu fasit olur. Yine bu kişinin iddiasına göre, hac esnasında cima eden bir kimse bir kurban keser. Ramazan ayında cima eden bir kimse sadaka verir. Namazda iken cima ederse, ona bir şey düşmez. Böylelikle bu kişi sayılamayacak kadar çok farzlar arasında fark gözetir. Bunlar arasında fark gözetmesine dair gösterdiği gerekçe ise haber ve icmadır. Onun gerekçesi bu ise neden aynı durumda bunun delil alınmasını reddetmektedir.

[947] Şafiî dedi ki: Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. O, Süleyman b. Yesar'dan o, Abdullah b. Abbas (ra)'dan şöyle dediğini rivayet etti. El-Fadıl b. Abbas, Nebi (sav)'ın terkisinde idi. Hasamlılardan bir kadın ona fetva sormak üzere geldi. El-Fadıl kadına bakmaya kadın da ona bakmaya başladı. Rasulullah (sav) da el-Fadıl'ın yüzünü diğer tarafa çevirmeye başladı. Kadın, ey Allah'ın Rasulü! Allah kullarına haccı farz kıldığında, babam yaşlı bir ihtiyar idi. Binek üzerinde kendisini tutamıyor. Ben onun adına haccedebilir miyim? Rasulullah (sav): *"Evet"* buyurdu. Bu Veda haccında olmuştu.[189]

[948] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Müslim b. Halid ez-Zenci, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: İbn Şihab dedi ki: Bana Süleyman b. Yesar, Abdullah b. Abbas'dan tahdis etti. O, el-Fadıl b. Abbas'dan rivayet ettiği-

[188] Merhum Şafiî, burada Rasulullah (s.a)'ın hac ibadeti ile insanlara olan borcu borç olmak ortak özellikleri ile bir arada zikrederek kıyaslamış olduğuna ve bizim de bu kıyası kabul etmemiz gerektiğine işaret etmektedir. (Çeviren)

[189] Bkz. 946 numaralı paragraf.

ne göre, Hasamlılardan bir kadın dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Hac farizası babama oldukça yaşlı iken yetişmiş bulunuyor. Devesinin sırtı üzerinde doğrulacak gücü yok. Rasulullah (sav): *"O halde sen onun adına haccet"* buyurdu.[190]

[949] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Amr b. Ebu Seleme, Abdülaziz b. Muhammed Deraverdi'den haber verdi. O, Abdurrahman b. el-Haris el-Mahzumi'den o, Zeyd b. Ali b. el-Huseyn b. Ali'den o, babasından o, Ubeydullah b. Ebu Rafi'den o, Ali b. Ebu Talip (ra)'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Mina'nın her yeri kurban kesilecek yerdir."* Sonra Hasam'dan bir kadın gelerek: Ey Allah'ın Rasulü! Babam oldukça yaşlı birisidir. Adeta bunamış gibi. Allah'ın kulları üzerindeki hac farizası ona yetişmiş olmakla birlikte onu eda edebilecek güce sahip değildir. Benim onun adına bu farizayı eda etmem onun için yeterli olur mu? demiş, o: *"Evet"* buyurmuştu.[191]

---

[190] Bkz.946 numaralı paragraf.

[191] Müsned, I, 164-165. Ebu Ahmed, Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den o, Süfyan'dan o, Abdurrahman b. el-Haris b. Ayyaş b. Ebu Rebi'a'dan böylece rivayet etmiştir. Hadisin lafzı şöyledir: Rasulullah (sav) Arafat'ta vakfe yaptı ve: *"İşte burası vakfe yeridir. Arafat'ın tamamı vakfe yapılacak yerdir."* Güneş batınca Arafat'dan ayrıldı. Sonra Usame'yi terkisine bindirdi. Devesi üzerinde hızlıca yürümeye başladı. İnsanlar ise sağa sola gidiyorlardı. Onlara dönerek: *"Ey insanlar! Sükûnetle"* derdi. Sonra Cem'a (Müzdelife'ye) geldi, onlara akşam ve yatsı namazlarını kıldırdı. Geceyi sabaha kadar orada geçirdikten sonra Kuzah tepesine geldi. Kuzah tepesi üzerinde durdu ve: *"İşte vakfe yeri burasıdır. Cemin tamamı vakfe yapılacak yerdir"* buyurdu. Sonra Muhasir(vadisin)'e gelinceye kadar yol aldı. Üzerinde durdu, sonra devesini mahmuzladı. O da vadiyi geçinceye kadar hızlıca yol aldı. Sonra onu alıkoydu. Arkasından Fadıl'ı terkisine bindirdi. Cemre'ye gelinceye kadar yol aldı. Cemre'ye taş attı, sonra kurban kesme yerine geldi ve: *"İşte burası kurban kesilecek yerdir, Mina'nın tamamı da kurban kesilecek yerdir"* buyurdu. (Devamla) dedi ki: Hasamlılardan genç bir kız ondan fetva sordu ve: Babam pek yaşlı birisidir. Bunamış sayılır. Allah'ın hac farizası da ona yetişmiş bulunuyor. Benim onun yerine haccı eda etmem onun için geçerli olur mu? dedi. Rasulullah (s.a): *"Evet, baban yerine (haccı) eda et"* buyurdu. (Abdurrahman b. el-Haris) dedi ki: Rasulullah (sav), Fadl'ın boynunu başka tarafa çevirdi. Abbas ona: Ey Allah'ın Rasulü! Amcanoğlunun boynunu niçin başka tarafa çevirdin? deyince Rasulullah (sav): *"Ben genç bir erkek ve genç bir bayanı gördüm, her ikisi adına şeytanın şerrinden emin olamadım"* buyurdu.

Sonra ona bir adam geldi, ey Allah'ın Rasulü! Kurbanımı kesmeden tıraş oldum, dedi. O: *"Kes, bir sakıncası yoktur"* buyurdu. Sonra ona bir başka adam daha geldi: Ey Allah'ın Rasulü! Ben tıraş olmadan önce ... yaptım, dedi. O: *"Tıraş ol yahut saçlarını kısalt, bir sakıncası yoktur"* buyurdu. Sonra Beyte geldi, Beyti tavaf etti, son-

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ali b. Ebu Talib'in Nebi (sav)'tan rivayet ettiği hadiste de gücü yettiği takdirde, haccı eda etmekle, yükümlü olduğuna dair bir açıklama vardır. Eğer gücü yetmiyorsa, onun adına (başkası) haccı eda eder. Onun adına o farizayı eda etmesi onun için yeterlidir. Eda ise ancak yerine getirilmesi gereken için söz konusu olur.

[950] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Said b. Salim, Hanzala b. Ebu Süfyan'dan şöyle dediğini haber verdi: Tavus'u şöyle derken dinledim: Nebi (sav)'a bir kadın gelerek: Annem, üzerinde bir hac borcu olduğu halde vefat etti, demiş Rasulullah (sav): *"Annenin yerine hac yap"* buyurmuştur.[192]

[951] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav), bir adamın: Filan adına lebbeyk dediğini işitince şöyle buyurdu: *"Eğer sen haccetmiş isen onun adına lebbeyk de. Aksi takdirde sen kendi adına haccet"* buyurdu.[193]

---

ra Zemzem kuyusunun başına geldi ve dedi ki: *"Ey Abdülmuttalipoğulları! Sikayet (Zemzem suyu koruyuculuğu) görevinize bakınız. Eğer insanların bu hususta size baskın gelmeyeceğinden çekinmemiş olsaydım bizzat kendim onu (kuyudan suyu) çekerdim"* buyurdu. (Hadis no: 562) Ayrıca bir başka yoldan, İbnu Mulekkın, İbn Hacer ve Nevevi dedi ki: Bunu Tirmizi de rivayet etmiştir. (*Hulâsatu'l-Bedri'l-Munîr*, I, 46; *et-Telhîsu'l-Habîr*, II, 225)

Nevevi dedi ki: Tirmizi: Hasen, sahih bir hadistir, demiştir. (*el-Mecmûu'*, VII, 81) Derim ki: Ben bu hadisi Tirmizi'de bulunması muhtemel yerlerde bulamadım.

Aynı şekilde *Hulâsatu'l-Bedri'l-Munîr* adlı eserin muhakkiki (I, 346) de şöyle demiştir: "Ben bu hadisi Tirmizi'de göremedim." Muhtemelen Tirmizi'nin daha başka nüshalarında bulunabilir.

192 Bu rivayet mürseldir. Beyhaki, *el-Marife*(III, 475)'de şöyle demektedir: Biz bu hadisi Said b. Cübeyr'den o, İbn Abbas'dan diye mevsul olarak rivayet etmiş bulunuyoruz. Ayrıca Beyhaki bunu Sünen'de böylece İsmail b. İshak yoluyla Müsedded'den o, Ebu Avane'den o, Ebu Bişr'den o, Said'den o, İbn Abbas'dan diye rivayet etmiştir: Bir kadın Rasulullah (sav)'a gelerek şöyle dedi: Annem, haccetmeyi adamıştı fakat haccedemeden öldü. Ben onun yerine haccedeyim mi? Rasulullah (s.a): *"Evet, onun yerine sen haccet. Ne dersin, eğer annen borçlu olsaydı sen onun borcunu öder miydin?"* buyurdu. Kadın, evet dedi. Rasulullah (s.a): *"Allah'ın hak[illegible]yin[illegible]esiz Allah'ın hakkı ödenmeyi daha çok hak eder."* Beyhaki dedi ki[illegible]te Müsedded'den rivayet etmiştir. (IV, 548)

Buhârî, İ'tisâm, 12'de Müsedded yoluyla böylece rivayet etm[illegible] no: 7315. Bu hadisin diğer iki rivayeti de 1852 ve 6699 nu[illegible]

193 Bu mürsel bir hadistir. Adı geçen Müslim, Müslim b. Halid[illegible]

[952] Cafer b. Muhammed'den rivayete göre o, babasından şunu nakletmiştir: Ali b. Ebu Talip, (ra) haccetmemiş yaşlı bir zata dedi ki: Dilersen senin yerine haccedecek bir adamı (haccedebilmesi için) donatabilirsin, dedi.[194]

Şafiî dedi ki: Bu durumda olan bir kimse, bir adamı donatsa, o da onun yerine haccetse, sonra da hac için bineğe binme gücünü elde ettiği bir hal ile karşılaşıp haccetme imkânı da doğarsa, o yapılmış olan hac onun için yeterli olmaz, kendi adına haccetmekle yükümlü olur. Ölünceye kadar bunu yapmayacak olursa yahut da haccedemeyeceği bir hale gelirse, bu sefer bu hale geldiği yahut öldüğü takdirde kendisinin yerine haccedecek birisini göndermekle yükümlü olur. Çünkü başkasının onun yerine haccetmesi ancak oraya gitme yolunu (imkânını) bulamayan bir hale düşmesinden sonradır. Kendisi buna imkân bulduğu takdirde haccetmesi onun üzerine vaciptir. Kişi bu hale geldiği takdirde, kendi adına bedeni ile haccetmesi üzerine farz olanlardan birisi olur. Adak yahut hayır işlemek üzere kendisine haccetmeyi vacip kılan bir kimsenin bu durumu da tıpkı İslam'ın farz kıldığı hac ve umresi durumunda olup kendi adına haccetmesi gerekir ve bir başkası İslam'ın farz kıldığı haccı ve umreyi onun yerine eda etmesi caiz olduğu hallerde kendisi adına vacip kılması halinde de bu caiz olur.

ÖLMÜŞÜN YERİNE HACCIN HÜKMÜ HUSUSUNDAKİ GÖRÜŞ AYRILIKLARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ahalisi ilime sahip olmakla tanınan bir şehirde ilime nispet edilen herhangi bir kimsenin, birisinin ölmesi halinde onun yerine farz olan haccı yapabileceği hususunda bize muhalefet eden olduğunu -Medine'de kendilerine yetiştiğimiz bazıları dışında- bilmiyorum.

Allah'ın izniyle gelecek olan 965 numaralı paragrafta görüleceği gibi.

Beyhaki es-Sünen'de: Hadisi Süfyan es-Sevri de böylece İbn Cüreyc'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Daha sonra Beyhaki bunu İshak el-Azrak yoluyla Şerîk'den o, İbn Ebu Leyla'dan o, Atâ'dan o, İbn Abbas'dan rivayete göre Nebi (sav) ... diye zikretmiş olup sonra da şunları söylemektedir: Bunu İbrahim b. Tahman da böylece İbn Ebu Leyla'dan rivayet etmiştir. (Bkz. Darakutni, II, 268. No:144) Yine hadisi Huşeym, İbn Ebu Leyla'dan o, Ata'dan o, Âişe (r.anha)'dan diye rivayet etmiştir. (Darakutni, II, 270. No:156)

İlk rivayet olan (ve Şafiî'nin de rivayetidir) daha uygundur. Allah en iyi bilendir. ... (hadisin durumu ile alakalı diğer bilgiler için Bkz. Sünen, IV, 549. Ayrıca: Darakutni, II, 267-271, 142-164 numaralı hadisler)

[194] Bkz. Beyhaki, *Marife*, 3/475-476.

Medine fukahâsının ileri gelenleri ve büyük zatlar ise, Rasulullah (sav)'ın sünneti ile birlikte bunu emrettiği gibi Ali b. Ebu Talib (ra) ve İbn Abbas da Nebi (sav)'ın ashabından daha başkaları da İbu'l-Museyyeb ve Rebia'ya da bunu emretmiştir.

"Kimse kimsenin yerine haccetmez" diyen; Nebi (sav)'tan onun nakletmiş olduğu rivayetin dışında üç vecihten rivayet edilmiş olduğu halde bu görüşünü ileri sürmektedir. Çünkü Nebi (sav), kendisine başkası adına haccetmeye dair soru soran kimselere başkasının yerine hac etmesini emir buyurmuştur. Buna rağmen bu kişi kalkıp Nebi (sav)'tan nakledilen rivayeti bırakıyor ve onun kanaatini kabul eden kimileri de onun lehine İbn Ömer'in: "Kimse kimse adına haccetmez" sözünü delil gösteriyor. Hâlbuki bizzat kendisi İbn Ömer'den İbn Ömer'in kendisine muhalefet ettiği altmış üç hadis rivayet etmektedir. Bu hadislerin kimisini Nebi (sav)'tan gelen başka rivayetler sebebiyle, kimisini Nebi (sav)'ın ashabından bazılarından nakledilen rivayetler sebebiyle, kimisini tabiinden bir adamın sözü dolayısıyla, kimisini de kendi kişisel görüşünden ötürü bir kenara bırakmaktadır. Peki, kendisini ilime nispet eden bir kimsenin kendisine göre İbn Ömer'in söylediği bir sözü böyle bir konuma yerleştirmeyi, sonra da onu sünnete karşı bir delil kılarken onu bizzat kendisinin görüşüne karşı bir delil olarak görmemesi nasıl caiz olabilir?

Bu görüşü söyleyen, delillerinden birisini de şu sözleriyle dile getirmektedir:

- Bir kimsenin başkası adına amel etmesi nasıl caiz olabilir? Üstelik Rasulullah (sav)'ın sünnetinde aziz ve celil Allah'ın farz kılması ile ona tabi olmaktan başka bir yol yoktur. Hem mesele sünnetin hiçbir âlimin bilmemesi söz konusu olmayacağı bir surette sabit olduğu bir şey hakkında iken bu nasıl olur?

- Elbette Allah en iyi bilendir ama- eğer böyle bir şey yapmak kimse için caiz ise, ondan başkası için de aynısını yapmak caiz olur. Çünkü bu kanaati söyleyen kişi, Rasulullah (sav)'a insanların kimisine bir başkası adına haccetmesini emrettiğine dair isnadından daha zayıfları ile pek çok şeyler isnat edebilmektedir. Üstelik onun bu iddiasında çok sayıda muhalifleri vardır. Bu kanaatleri arasında şunları söyleyebiliriz: Çeyrek dinar sebebiyle el kesme cezası, "ârâyâ" denilen alışveriş, etin hayvana mukabil alınıp satılmasının yasaklanması ve bu sünnetlerin kat kat fazlası vardır.[195]

[195] "Kimse kimsenin yerine haccedemez" sözü için Bkz. İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, kayıp

O halde buna muhalefet eden bir kimsenin daha zayıf olanı sabit kabul edip onun dışında daha kuvvetli olanı reddetmesi nasıl caiz olur?

Yine bu kimsenin kasâmeyi (kâtili meçhul cinâyetlerde maktûlün bulunduğu köy veya mahalle halkından elli kişinin Allah'a yemin ederek "Öldürmedik ve öldüreni de görmedik" diye yemin etmeleri anlamında bir İslam ceza hukuku terimi) kabul etmesi -Nebi (sav)'tan rivayeti hususunda ihtilâf edilmiş olduğu halde- nasıl caiz olur? Üstelik çoğunluk bu hususta ona muhalefet ederken kendisi iddia edenlerin yeminleri ile kan davasını kabul ettiği gibi çok miktarda malın verilmesini de kabul etmiştir. Hâlbuki buna dayanarak ne bir yaralamayı ne bir dirhem vermeyi ne de onun dışındaki haller dolayısıyla bundan daha az bir mal vermeyi kabul eder. (Birisi) dese ki:

---

olup sonradan basılan cüz s. 441; Muvatta, Sıyâm, 16. Babta şöyle denilmektedir: Ona (İmam Malik'e) ulaştığına göre Abdullah b. Ömer'e: Kimse kimsenin yerine oruç tutabilir mi, ya da kimse kimsenin yerine namaz kılabilir mi, diye soruluyor, o: Kimse kimsenin yerine oruç tutmasın, kimse kimsenin yerine namaz kılmasın, derdi. İbn Ebu Şeybe, aynı yerde Vekî'den o, el-Umerî'den o, Nafi'den o, İbn Ömer'den: Kendim olsaydım sadaka verir ve hediyelik kurban gönderirdim, demiştir.

*Çeyrek dinar sebebiyle elin kesilmesi*ne gelince, Muvatta, Hudud 7. Babta Âişe (r.a)'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: Ne üzerimden uzun zaman geçti ne de unuttum: *"El kesme cezası çeyrek dinar ve yukarısındadır"*; Buhârî, Hudud 13; Müslim, Hudud 1. Hadis 1-4

*Ârâyâ denilen alışveriş*e gelince: Muvatta, Buyû' 9. Bab; Buhârî, Buyû' 82; Müslim, Buyû'. Hadis no: 60. Şafiî de bunu Risale'de 908 numaralı paragrafında rivayet etmiştir.

Malik dedi ki: Ariyye ise kişinin bir hurma ağacını diğerine iğreti olarak vermesi, sonra onun bulunduğu yere girip çıkmasından rahatsız olması sebebiyle ağacın sahibine onu ondan satın almasına ruhsat vermesidir.

Etin canlı hayvan karşılığında satılması yasağına gelince: Muvatta, Buyû' 27. Bab. Zeyd b. Eslem yoluyla Said b. el-Museyyeb'den rivayete göre Rasulullah (s.a) etin canlı hayvan karşılığında satılmasını yasaklamıştır.

İbn Abdilberr dedi ki: Ben bu hadisin sabit bir vecihten muttasıl olarak rivayet edildiğini bilmiyorum.

Davud b. el-Huseyn'den rivayete göre o, Said b. el-Museyyeb'i şöyle derken dinlemiştir: Cahiliye dönemi kumarlarından birisi de canlı hayvanı et karşılığında, bir koyunu iki koyun karşılığında satmaktır.

Ebu Zinad'dan rivayete göre o, Said b. el-Museyyeb'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Canlı hayvanın ete karşılık satılması yasaktır.

- Ne sünnette, ne kıyas ne akla arz söz konusudur. Bir kimsenin başkası adına haccetmesi hadisi senin zikrettiklerinin tamamından daha sağlamdır. Ayrıca kasâme ve diğerleri ile ilgili açıklamalardan sonra bunun akıldan uzak olmama ihtimali de daha yerindedir. Bu kişi daha sonra tekrar dönüp kişinin başkası adına haccetmeyi tenkitlerini dile getirdi. Öyle ki, eğer bunu terk ederse, kendisi için daha iyi olur. Hâlbuki bu terki, terki caiz olmayan bir yerde söz konusu edilmekte ve şöyle demektedir: Bir kimse kendisinin yerine haccedilmesini vasiyet ederse, onun malından onun adına hac yapılır. Hâlbuki onun mezhebinin asıl ilkesi, kimsenin kimse yerine hac etmemesidir. Birisinin başkasının yerine namaz kılamayacağı gibi. Ben bu kanaatteki zatın kanaatini paylaşan bazı kimselere sorup dedim ki:

- Peki, bir kimse, kendisi adına bir ücret karşılığında bir diğerine namaz kılmasını yahut oruç tutmasını ya da ücretle olmayıp bir masraf karşılığında bunu yapmasını vasiyet ederse, onun adına oruç tutulur yahut namaz kılınabilir mi? O:

- Hayır, vasiyet de batıldır, deyince. Ben de ona dedim ki:

- Eğer sadece hac batıl ise -çünkü o da oruç ve namaz gibidir- peki bir kimsenin diğeri adına malı karşılığında haccetmesini nasıl caiz kabul ediyor da vasiyeti batıl kıldığı gibi bu hususta da vasiyeti batıl kılmamaktadır? dedim. O dedi ki:

- Ama diğer insanlar bunu caiz görmüştür. Derim ki:

- Bunu caiz gören insanlar, aynı şekilde kişinin bunaması halinde başkasının onun yerine haccetmesini caiz görmüşlerdir, ölümü halinde de her durumda caiz kabul ederler. Hâlbuki sen, sünnetin gösterdiği şekilde caiz kabul ettikleri suretlerde onu caiz görmüyorsun, oruç ve namaz hakkındaki vasiyeti batıl kabul ettiğin gibi bunu da batıl görmüyorsun. Bu durumda onun elinde ne bir sünnet ne bir rivayet ne de bir kıyas ne de akli bir delil vardır. Aksine onun elindeki bütün bunlara muhalif ve İbn Ömer'den gelip delil gösterdiği şeye de muhalif idi, çünkü ben onun İbn Ömer'in: "Kimse kimse adına haccetmez" dediği görüşü üzerinde dosdoğru durduğunu göremediğim gibi, Rasulullah (sav)'ın, sonra ashabının, sonra genel olarak fukahanın emretmiş olduğu halde haccedilmesini emrettiğini de görmedim. Bildiğim kadarıyla da kelamcılardan hadisleri reddedenlerin bize karşı delilleri ileri sürerek yaptıkları tartışmaları arasında bunların yaptıklarının benzerini de görmedik. Bunlar, bir kimsenin başkası adına haccedemeyeceği ve buna

benzer terk ettikleri bazı sünnetler hakkındaki kanaatlerini, arkadaşlarımız çürütmek isterken onları reddetmek maksadıyla gösterdikleri gayretin ve bu hususta ki gereksiz tartışmalarının bir benzerini hiçbir şekilde, göstermezler.

Biz de bize bunları söyleyenlerin bazılarına şunu söyledik:

- Delile yönelme hususundaki senin izlediğin bu yol, bizim bilmediğimiz bir yoldur. Yahut da ilmi olmakla birlikte adil olmayan kişinin tutumudur. O,

- Peki nasıl? dedi. Dedim ki:

- Senin şu benimsediğin kanaati görüyor musun? Acaba o, sözü bağlayıcı olan bir kimsenin görüşü müdür ve sen ona muhalefet etmeyi büyük bir iş mi görüyorsun, yoksa Ademoğullarının hatalarla karşı karşıya kalması gibi hata edebilen bir Ademoğlunun görüşü müdür? O dedi ki:

- Hayır, bu hataya maruz kalan bir kimsenin görüşüdür. Biz deriz ki:

- O halde, bir kimsenin başkasının yerine haccetmesi kanaatini kabul etmeyişi; kabul edilmeyen bir görüştür, bizce bu görüş kabul edilemez. O dedi ki:

- Ama o sizin bulunduğunuz bölge ahalisindendir. Biz deriz ki:

- Bizler kendi çağımız ve bölgemiz ahalisinden olan herhangi bir kimsenin yanılmaktan uzak olduğunu iddia etmiyoruz, çünkü onlar da diğer insanlar gibidir. İnsaflı hiçbir kimse de bir başkasına karşı başkasının görüşünü delil diye gösteremez. Herkes ancak muhatabına kendisinin görüşünü delil gösterebilir.

HACCIN VACİP OLDUĞU HAL

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bineğe gücü yetmeyenin, hacca yürüyerek gidebilen bir kimsenin, haccetmemesini; -erkek olsun kadın olsun-, hiçbir kimse için doğru bulmuyorum. Bu hususta erkeğin mazereti kadından daha azdır, fakat bu durumdaki birisi için haccın vacip olduğunu söyleyebilmek benim için netlik kazanmış değildir. Çünkü ben fetva verenlerden herhangi bir kimsenin yürüyerek haccetmesinin vacip olduğunu söylediğine dair bir şey bellemiş değilim. Nebi (sav)'tan da gücü yetse dahi bir kimsenin hacca yürüyerek gitmesinin vacip olmadığına delalet eden çeşitli hadisler rivayet edilmiş olsa da bunların bir kısmı munkatı'dır bir kısmını ise hadis alanında ilim ehli olan kimseler sabit kabul etmemektedir.

[953] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Said b. Salim, İbrahim b. Yezid'den haber verdi. O, Muhammed b. Abbad b. Cafer'den şöyle dediğini

rivayet etti. Abdullah b. Ömer'in yakınına oturduk. Onu şöyle derken dinledim: Bir adam Rasulullah (sav)'a: Hacı kime denir? dedi. O: *"Saçları adeta keçeleşmiş ve hoş koku sürünmeyen kimsedir"* buyurdu.

Bir başkası ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasulü! Hangi hac daha faziletlidir? Diye sordu. O: *"Telbiye ile sesin yükseltildiği ve kurbanlıkların kanının akıtıldığı-dır"* buyurdu.

Bir diğeri kalkarak: Ey Allah'ın Rasulü! Peki, (oraya yol bulabilendeki) yol nedir? dedi. Rasulullah (sav) da: *"Azık ve binektir"* buyurdu.[196]

[954] Dedi ki: Şerik b. Ebu Salim'den o, Enes b. Malik'den dinlemiş olandan rivayet edildiğine göre Rasulullah (sav)'ın: *"Yol (bulabilmek), azık ve binektir"* bu-yurduğunu tahdis etmiştir.[197]

HAC İÇİN BORÇLANMAK

[955] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Said b. Salim, Süfyan es-Sevri'den haber verdi. O, Tarık b. Abdurrahman'dan o, Nebi (sav)'ın arkadaşı Abdullah b. Ebu Evfa'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle

[196] Tirmizi, Hac 4. Hadis no: 813.
Tirmizi dedi ki: İbrahim b. Yezid el-Havzî hakkında bazı ilim ehli kimseler hıfzı açısın-dan tenkitlerde bulunmuşlardır.
İbrahim b. Yezid el-Havzî el-Mekkî hakkında Ahmed ve Nesâî, metruktür; İbn Main, sika değildir. Buhârî: Hakkında bir şey söylememişlerdir, demektedir. (*Mîzân*, I, 75)
Beyhaki dedi ki: İlim ehlinin bu hadisin sabit olduğunu kabul etmeyişleri, ravisi İb-rahim b. Yezid el-Havzî'yi hadis ilim ehli olan Yahya b. Main ve başkalarının onun zayıf olduğunu söylemiş olmalarıdır. Bununla birlikte hadis, yine hepsi zayıf başka vecihlerden de rivayet edilmiştir. (*Marife*, III, 476-477)
İbn Mace, Menâsik 6. Hadis no: 2896.
Abdülhak dedi ki: Darakutni, bu hadisi Cabir b. Abdullah, Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. Mesud, Enes, Âişe ve başkalarının rivayet ettikleri bir hadis olarak tahric etmiştir. Bu hadisler arasında delil gösterilmeye elverişli isnadı olan birisi yoktur. (Darakutni, Sünen II, 215-218) -Bu sözleriyle "azık ve binek" ile ilgili özel lafızlarını kastetmektedir.-

[197] Darakutni, II, 216; Müstedrek, I, 442. Böylece rivayet etmiş ve Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiştir. Ayrıca Ebu Katade'den o, Hammad'dan o, İbn Sele-me'den o, Katade'den o, Enes'den buna yakın olarak rivayet etmiş ve: Müslim'in şartına göre sahih bir hadis olmakla birlikte Buhârî ise bu hadisi tahric etmemiş-lerdir, demiştir. İbn Hacer dedi ki: Tercih olunan bunun mürsel olduğudur. (*Bulû-ğu'l-Merâm*, I, 236)

demiştir: Ona haccedemeyen bir adam hac için borçlanır mı? diye sordum. O: "Hayır" buyurdu.[198]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Malında, borçlanmaksızın haccedebileceği yeterli bir bolluk bulunmayan bir kimse, yol bulamayan bir kimse demektir, ama ticaret malları pek çok ise bu mallarının bir kısmını satması yahut da o malları sebebiyle borçlanması ona bir görevdir ki haccedebilsin. Eğer bir meskeni, bir hizmeti ve esen kalması halinde hacdan dönünceye kadar aile halkının geçimi varsa, haccetmek görevidir. Eğer ailesinin ihtiyacından yahut bineğinden ancak birisine sahip olup ikisine bir arada sahip bulunmuyorsa, bana göre aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılaması hacdan onun için daha lüzumludur. Allah en iyi bilendir. Aile fertleri arasında bulunmadığı süre zarfında onlara yetecek geçimliklerini yanlarında bırakmadıkça ona hac vacip değildir.

Bir kimse, bir başkasına ücretle hizmet etmek üzere anlaşsa, sonra onunla birlikte hac için ihrama girse, bu onun için İslam'ın emrettiği hac olarak geçerlidir, çünkü bu haccı eksiksiz eda etmesi halinde ücretle çalışmak suretiyle hac amellerinden herhangi bir şeyi eksiltmiş olmaz. Hac amelinden bir şeyi nakzetmeksizin başkasının emrini yerine getirmesi de ona haram değildir. Tıpkı üzerine düşeni yerine getirmesi şartıyla kendisine ait işleri yerine getirmesi gibi ve tıpkı başkasına karşılıksız olarak sevap kazanmak yahut sevap kazanmaksızın hizmet etmesi gibidir.

[956] Bize Müslim ve Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. İkisi Atâ'dan o, İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre, bir adam ona: Ben bunların yanında ücretle çalışıp onlarla beraber hac ibadetinin gereklerini yerine getirecek olursam. Benim ecirim var mı? demiş. İbn Abbas, evet: **"İşte onların kazandıklarından bir payları vardır, Allah hesabı pek çabuk görendir"** (Bakara, 202) buyruğunu okudu.[199]

Bir kimse, başkasının temin ettiği binek ve ihtiyacını karşılaması suretiyle, haccederse, onun için İslam'ın emrettiği haccın yerini tutar. Nitekim Rasulullah (sav)'ın bineklerini temin ettiği bir takım kimseler, Rasulullah (sav) ile birlikte haccetmişler ve onların hepsi arasında kendi malından koyunlar paylaştırmış,

---

[198] Beyhaki, *es-Sünnenu'l-Kübrâ*, IV, 544. Hac 9. ... İbn Ebu Evfa'ya, borçlanıp hacceden kimsenin durumuna dair soru sorulması üzerine şöyle dediğini dinledim: Allah'tan rızık ihsan etmesini ister, ama borçlanmaz. Sonra dedi ki: Biz: Borcunu ödeyecek karşılığının bulunması hali dışında borçlanmaz, derdik.

[199] İbn Huzeyme, Sahih, IV, 351. Hadis no: 3053; *Müstedrek*, I, 451.

onlar da kendilerine kesmeleri icap eden koyunlar olarak onları kesmiş ve bu onlar için geçerli ve yeterli olmuştur. Çünkü onlar, kendilerine vermiş olduğu koyunlara malik olmuşlar ve malik olduklarını kesmişlerdir.

İhtiyaç ve masrafları başkası tarafından karşılanan bir kimsenin bu haccı; ister tetavvu olarak ister ücret karşılığı olsun, yeterli ve geçerli olur. Hac olarak yapması gerekenleri yaptığı takdirde haccı bozulmuş olmaz. Bununla birlikte ücret alması da zengin yahut fakir olsun, aradaki bağları gözetmek üzere yapılanları kabul etmesi de mubahtır, çünkü bağı gözetmek inanlardan hiçbir kimseye haram değildir. Ancak sadaka/zekât bazı kimselere haramdır. Eğer kendisi binek bulamayacak olursa, dilencilik yapar ama ücretle çalışmaz, çünkü haccetmeyi gerektiren yol bulabilmek, masrafını ve hacdan önce yahut hac esnasında malik olduğu bir şeyden bineğini temin edebilmek demektir.

KADININ VE KÖLENİN HACCETMESİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Nebi (sav)'tan rivayet edilenler arasında 'yol bulabilmenin azık ve binek' olduğuna dair delil teşkil eden rivayetler olduğuna göre, kadın da bu iki imkânı bulup gidip gelinen ve güvenli olan bir yolda güvenilir kadınlarla birlikte bulunursa, bana göre o kadın -elbette Allah en iyi bilendir- hac ile yükümlü kimselerdendir. İsterse onunla birlikte mahremi bulunmasın. Çünkü Rasulullah (sav), haccı vacip kılan haller arasında azık ve bineğin dışında bir şeyi istisna etmemiştir. Eğer haccedecek kadın hür, Müslüman ve güvenilir, bir ve birden çok kadın ile birlikte değilse, beraberlerinde kadın bulunmayan ve aralarından mahremi olan birisi yoksa hacca gitmek üzere çıkmaz.

[957] Âişe, İbn Ömer ve İbn ez-Zübeyr'den bizim: Kadın, beraberinde mahremi bulunmasa dahi hac için yolculuğa çıkar, şeklindeki söylediğimiz sözün bir benzeri bize ulaşmış bulunmaktadır.[200]

[200] İbn ez-Zübeyr'den kastı Beyhaki'nin Marife ve *es-Sünen*'de (IV,253 ve V,370) naklettiği gibi Urve b. ez-Zübeyr'dir. Ayrıca Sünen'de Şafiî'den kadim görüşünde Malik b. Enes'i de ilave etmiştir. Muvatta, I, 425. Hac, Bab 82'de Malik dedi ki: Hiç haccetmemiş kadın hakkında şunları söylemektedir. Eğer böyle bir kadının kendisiyle beraber gidecek mahremi yoksa yahut mahremi bulunmakla birlikte onunla beraber çıkıp gidemiyorsa, Allah'ın ona farz kıldığı haccı terk etmez, kadınlar topluluğu arasında çıkıp gitsin.
Bu rivayet için de bkz. *Marife*, IV253: Amr b. el-Haris, İbn Şihab'dan o, Abdurrahman kızı Amre'den rivayet ettiğine göre kendisine şunu anlatmıştır: Nebi (s.a)'ın zevcesi

[958] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ, beraberinde mahremi bulunmayan kocası da olmayan fakat beraberinde onu (bineğinden) indirmek, korumak (bineğine kaldırmak) işlerini üstlenen cariyeler ve azadlıları varsa diye soruldu. O, evet haccetsin dedi.[201]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birisi dese ki:

- Sözünü ettiklerinden başka açıklık getirdiğin bir şey var mı? Şöyle denilir:

- Evet, bildiğim kadarıyla kimsenin bize muhalif olmadığı husus şudur: Bir kadının üzerinde ödemesi gereken bir hak bulunup onun aleyhinde bir iddia sabit olsa ve kadın da hâkimin bulunmadığı bir beldede bulunuyorsa, o şehirden (hâkimin bulunduğu bir yere) celp edilir. Hâlbuki aleyhindeki dava düşebilir yahut da bir hak onun üzerinde sabit olmuşken ondan bir yolla kurtulabilir ve celp edileceği yer birkaç günlük mesafe olup beraberinde bir kadın varsa, mahremsiz oraya gider. Yüce Allah da iddet bekleyen kadınlar hakkında: **"Apaçık bir hayâsızlıkta bulunmaları hali dışında evlerinden onları çıkarmayın, onlar da çıkmasınlar"** (Talak, 1) buyurmaktadır. Denildiğine göre, dışarı çıkması ona haddin uygulanması için söz konusu olur. Şimdi bu durum böyle olduğuna göre, aziz ve celil Allah'ın beyanı ile yerine getirmekle yükümlü olduğu bir hak, onun dışarı çıkmasına engel değildir. Eğer böyle olmayıp onun dışarı çıkması bir hayâsızlık ise, şüphesiz ki bu yerine getirmekle yükümlü olduğu bir haktan başka bir maksat için çıkması masiyet olur. Birisi:

- Buna delil nedir? derse, şöyle denilir:

- İnsanlar bildiğim kadarıyla iddet bekleyen bir kadına haddin uygulanması için ve yerine getirmekle yükümlü olduğu her bir hak için dışarı çıkar. Sünnet de onun ağzının düzgün olmayışından ötürü evinden çıkacağına delil teşkil etmektedir. Nitekim Nebi (sav), Kays kızı Fatıma'nın bu sebeple dışarı çıkartılmasını istemiştir.[202]

Âişe (ranha)'ın yanında idi. Ebu Said el-Hudri'nin Rasulullah (s.a)'tan şöyle buyurduğu kendisine haber verildi: *"Kadının beraberinde mahremi olmadığı sürece üç gün süreyle yolculuğa çıkması helal değildir."* Âişe (ranha), bize dönerek: Onların hepsinin mahremi yok ki, dedi. Bunu Beyhaki ayrıca Sünen, V, 370'de rivayet etmiştir.

201 Bu rivayeti Şafii'den başkasında tespit etmedim. Beyhaki de bunu ne *Marife'de ve Sünen'de* rivayet etmiştir, ancak Sünen'de buna işaret ederek: "Bunu Ata'dan diye de zikretmiştir" demektedir. (Sünen, V, 370)

202 Muvatta, Talak. Bab 23: El-Esved b. Süfyan'ın azadlısı Abdullah b. Yezid'den o, Ebu

Eğer Kitap, sonra sünnet birlikte ve bir yerde de icma, kadının bir yolculuğa çıkmasına yahut da iddet halinde evinden çıkmasına engel teşkil eden bir halde ise, bu onun ancak kendisi için yükümlülük teşkil etmeyen, yükümlülük teşkil edene yolu olmayan ve terk etmesi de söz konusu olmayan hallerin dışındaki durumlarda, engellendiği anlamına gelir. Hac, onun için yerine getirmesi gereken bir yükümlülüktür. Kendisi de malı ve bedeni ile buna güç yetirebilmektedir, ayrıca beraberinde de güvenilir bir ve daha fazla sayıda hanım bulunmaktadır.

Kadın, ay hali olmakla baliğ olup yahut da 15 yaşını tamamladığı halde haccedebileceği malı yoksa annesi babası da velisi de kadının kocası da kendi malından onunla haccedebileceği bir şeyler vermeye mecbur edilmez.

Bir kimse yürüyerek haccetmek istese ve buna gücü yeten birisi ise, bu şekilde haccetmekten babası da velisi de onu engelleyemez.

Dedi ki: Kadın yürüyerek haccetmek istese, velisi onun için yürümesi gerekli olmayan yürümelerden alıkoyma hakkı vardır.

Dedi ki: Eğer kadın bedenen ve mali olarak haccedebilecek güce sahip olduğu halde baliğ olsa, velisi yahut kocası onun haccetmesine engel olmak istese, hac için ihrama girip telbiye getirmediği sürece onun haccını engelleyebilirler. Çünkü hac, belli bir vakit tayin edilmeksizin ömrün tamamında farz kılınmıştır. Eğer onun izni ile hac için telbiye getirip ihrama girerse, artık ona engel olamaz. Onun izni olmadan ihrama girmişse, bu hususta iki görüş vardır:

Seleme b. Abdurrahman b. Avf'dan o, Kays kızı Fatıma'dan rivayet ettiğine göre, Amr b. Hafs onu kendisi Şam'da bulunuyorken onu üç talak ile boşadı. Onun vekili ona bir miktar arpa gönderdi. Kendisi onu beğenmedi. Vekili dedi ki: Allah'a yemin olsun, senin bizim üzerimizde bir hakkın yoktur. Fatıma, Rasulullah (sav)'a gelerek durumu ona anlatınca o şöyle buyurdu: *"Senin, onun üzerinde bir nafaka hakkın yoktur"* buyurdu ve ona Um Şerik (denilen bir kadını)'in evinde iddet beklemesini emretti. Sonra da: *"O, ashabımın zaman zaman yanına gittiği bir hanımdır. Bu sebeple sen, Abdullah b. Um Mektûm'un yanında iddetini bekle çünkü o gözleri görmeyen birisidir. Onun evinde üstünü başını açabiliyorsun. İddetin tamamlandığı zaman da bana bildir."* Fatıma dedi ki: İddetim tamamlanınca ben de ona Muaviye b. Ebu Süfyan ile Ebu Cehm b. Hişam'ın bana talip olduklarını söyledim. Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Ebu Cehm, asasını omzundan indirmeyen birisidir. Muaviye ise parasız pulsuz yoksulun biridir. İyisi mi sen Usame b. Zeyd ile evlen"* buyurdu. Fatıma: Ben ondan hoşlanmadım, dedi. Sonra Rasulullah (sav): *"Usame b. Zeyd ile nikahlan"* buyurdu. Ben de onunla evlendim. Allah bunda bana bir hayır yarattı ve bundan dolayı bana başkaları imrendi. (Müslim, Talak, hadis no: 36/1480)

Birincisi: Ona engel olmamakla yükümlüdür. Bu görüşü kabul edenlerin bana göre şunu da söylemeleri gerekir:

Şayet nafile olarak hac için ihrama girerse, yine ona engel olmamalıdır, çünkü haccedebilecek gücü bulunanlar arasından hacca başlayan bir kimse artık onu yarıda kesemez ve tamamlamakla yükümlü olur, kadın, nafile oruca başladığı takdirde yine ona engel olamaz ve bana göre kendi kanaatine göre aynı şeyi itikâf ve namaz hakkında da kabul etmelidir.

İkincisi: Kadın, muhsar kalan (haccetmesine engel olunan) kimse gibi olur. Bu sebeple bulunduğu yerde kurbanını keser, saçlarını kısaltır ve ihramdan çıkar. Bu hak da kocasına ait olur.

[959] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Said b. Salim ve Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den, onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre o; hac için ihrama giren kadın hakkında, 'kocası onun haccına engel olabilir ve bu durumda kadın muhsar konumundadır', demiştir.[203]

Benim daha çok sevdiğim, kocasının ona mani olmamasıdır. Eğer hac, kocasına da vacip ise, ona -eğer kendisi görevini ifa etmişse- engel olmaz. Ayrıca hanımını vacip olan haccı eda etmekte de serbest bırakmak hakkı vardır. Yapacağı hac nafile ise de yüce Allah'ın izniyle bundan dolayı ona ecir verilir.

---

[203] *Marife*, IV, 249-250: Ebu'l-Abbas yoluyla er-Rebi"den böylece rivayet etmektedir. Sonra da Muhammed b. Ebu Yakup yoluyla Hassan b. İbrahim'den o, İbrahim Sâiğ'den o, Nafi'den o, İbn Ömer'den Rasulullah (s.a)'tan kocası ve malı olmakla birlikte haccetmesi için kocasının izin vermediği kadın hakkında: Kocasının izni olmaksızın yola çıkamaz, buyurmuştur.

Dedi ki: Bunu Hassan, İbrahim'den münferiden/tek başına rivayet etmiştir. Eğer bu sahih ise, ihramdan önce -tercihin kendisine ait olması şartı ile- olması ihtimali vardır. Allah en iyi bilendir. Bunu Darakutni de (II, 223) de rivayet etmiştir.

Abdülhak dedi ki: Bu hadiste kendisine Muhammed b. Ebu Yakup el-Kirmanî denilen meçhul (hadis ravisi olarak tanınmayan) bir adam vardır. O, Hassan b. İbrahim el-Kirmanî'den diye, rivayet etmiştir. Ahkamu'l- Vasıtî, II, 259)

Yine Beyhaki bunu *Sünen*, V, 336'da Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî yoluyla Hassan'dan böylece rivayet etmiş ve şunu eklemiştir: Kadının kendisine haram olduğu bir mahremi bulunmadığı sürece üç günlük mesafe yolculuk yapması helal değildir. Fakat Nesâî *Duafa* adlı eserinde şöyle demektedir: Hassan pek kuvvetli bir ravi değildir. Ukaylî dedi ki: Hadisinde yanılmalar vardır. İbnü'l-Cevzi'nin *Duafa* adlı eserinde de: İbrahim b. Meymun es-Saiğ rivayeti delil gösterilemeyen birisidir. Bunu Ebu Hatim ifade etmiştir, demektedir.

BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞ AYRILIKLARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kimi kelam ehli ve onların görüşünü benimseyenler, biraz sonra anlatacağım manada, bazı kanaatlere sahip bulunmaktadır. Onların iddia ettiğine göre, haccın gücü yetene farz olması, haccetme imkânını bulduğu vakitte yerine getirmesi, gerekir. İmkân bulacağı ilk vakitte haccetmemesi halinde bunu terk edeceğinden günahkâr olur ve böyle bir kimse, namaz kılabilecek gücü varken vaktini geçirip namazı terk eden kimse gibi olur. Haccedebilecek gücü elde ettikten sonraki ilk seneden itibaren kaza olarak haccetmesi onun için yeterli olurdu. Tıpkı vaktin geçmesinden sonra namazın kaza olması gibi. Sonra onlardan birisi bu örneği namaz hakkında şöylece verdi:

Namazın ilk vakti girer de onu terk ederse, aynı şekilde bir oruç tutmayı adasa yahut da kefaret ya da kaza olarak oruç tutması gerekirse, bütün bunlar hakkında şöyle der: İmkânı olduğu zaman onu geciktirecek olursa, bu geciktirmesinden ötürü asi ve günahkârdır.

Sonra kadın ile ilgili olarak şöyle der: Bu sebepten ötürü babası ve kocası bıraksın, diye mecbur edilir. Onunla fetva veren kimselerden başkaları da aynı kanaattedir, fakat ben bu hususta bazı kelam ehlinin kanaati olarak açıkladıklarından başka bir delil olduğunu bilmiyorum.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun ve Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Onlardan birkaç kişi bana dedi ki:

- Biz sana kişinin haccını imkânı varken geciktirebileceği görüşüne nereden vardığını sormak istiyoruz. Eğer bu dediğin (geciktirme) caiz olursa, senin kadın hakkında söylediklerin de caiz olur. Dedim ki:

- Aziz ve celil Allah'ın Kitabı ile birlikte bir de bağlayıcı delili delil gösteriyorum:

- Peki bu delili zikret dediler. Dedim ki:

- Evet, hac farizası hicretten sonra indi. Rasulullah (sav) da Ebu Bekir'i hac emiri olarak görevlendirdi. Kendisi ise Tebûk'ten dönüşünden sonra Medine'de kalıp hacca gitmedi, ne savaştaydı ne de bir meşguliyeti vardı. Haccedebilme gücüne sahip Müslümanların çoğu da Rasulullah (sav)'ın zevceleri de o hacca gitmedi. Eğer bu sizin dediğiniz gibi olsaydı, Rasulullah (sav) kendisi[illegible] bir görevi yapmaktan geri kalmazdı, çünkü o, haccın farz kılınışın[illegible]

cak Veda haccı denilen İslam'ın emrettiği şekildeki haccın eda edilişinde haccetmişti. Ayrıca aziz ve celil Allah'ın farz kıldığı bir işten gücü yetmekle birlikte geri kalan herhangi bir Müslümanı da çağırmadı. Beraberlerinde ise haccın farz kılınışından sonra haccedebilecek güce sahip oldukları halde, haccetmemiş binlerce kişi de vardı.

[960] Cebrail de Nebi (sav)'a iki ayrı vakitte namaz kıldırmış ve: *"İşte bu ikisi arası (namaz için) bir vakittir"* demişti.[204]

[961] Nebi (sav) da yatsı namazını çocuklar ve kadınların uyuduğu bir vakte kadar geciktirmişti.[205] Eğer durum sizin dediğiniz gibi olsaydı (batıdaki kırmızı) şafak kaybolunca onu kılmalı idi.

[962] Âişe (r.anha) dedi ki: Bazen Ramazan ayından oruç borcum olurdu da Şaban gelinceye kadar onu kaza edecek gücü bulamıyordum.[206]

[963] Nebi (sav)'tan da şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Bir kadının kocası hazır bulunuyorken onun izni olmaksızın bir gün dahi (nafile oruç tutması) ona helal değildir."*[207]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onlardan biri bana dedi ki:

- Bana haccın vaktini anlat. Dedim ki:

- Hac, vacip olduğu kimselere vacip oluşundan itibaren ölene yahut onu eda edeceği zamana kadar devam eder. Öldü mü artık vaktinin geçmiş olduğunu bilmiş oluruz. Dedi ki:

- Peki, bunun delili nedir? Dedim ki:

- Açıkladığım şekilde Nebi (sav)'ın zevcelerinin ve onunla beraber olanların birçoğunun haccetmelerine imkân varken haccı tehir etmiş olmalarıdır. Dedi ki:

---

[204] Bkz.136 numaralı paragraf.

[205] Buhârî, Mevakit 22: Yahya b. Bukeyr, el-Leys'den o Akil'den o, İbn Şihab'dan o, Urve'den rivayet ettiğine göre Âişe, kendisine haber verip dedi ki: Rasulullah (sav) bir gece yatsı namazını karanlığa geciktirdi. Bu henüz İslam iyice yayılmadan önce idi. Ömer: Kadınlar ve çocuklar uyudu diye sesleninceye kadar dışarı çıkmadı. Dışarı çıktığında mescitte bulunanlara: *"Bunu yeryüzündekilerden sizden başka kimse beklemiyor"* buyurdu. (Hadis no: 566 ve benzer rivayetler: 569,862,864) ve 597 numaralı paragrafta aynı rivayet Ebu Musa'dan; Müslim, Mesâcid. No: 218/618. Ayrıca değişik yollardan 219-221/638, 222-223/640. Abdullah b. Ömer, 220-221/639, 224/641 ve 225/642.

[206] Buhârî, Savm 40. Hadis no: 1950; Müslim, 2/802-803. Siyam. Bab no: 26.

[207] Buhârî, 3/387. Nikah 84. Hadis no: 5192; Müslim, 2/711. Zekât. Bab no: 26.

- Peki, o halde hac ne zaman vaktinden sonraya geçirilmiş olur? Dedim ki:

- Haccı eda etmeden önce ölür yahut artık oldukça yaşlandığından ötürü onu eda edemeyecek bir hale gelince. Dedi ki:

- Peki, onun yerine kazası (başkası tarafından) yapılabilir mi?

- Evet, dedim. Dedi ki:

- Peki, siz bunun bir örneğini bulabilir misiniz? Ben,

- Evet dedim. Kişinin oruç borcu varsa, Ramazan ayı dışında bütün vakitlerde (tutabilir). Eğer onu imkânı varken eda etmeden ölürse, onun kefareti ödenir, çünkü onu eda etme imkânı varken onu terk etmişti. Eğer imkân bulamadan ölürse, onun adına kefarette bulunulmaz, çünkü onu vaktinde yetiştirebilme imkânını bulamamıştı. Dedi ki:

- Peki ya namaz hakkında ne dersin? Ben:

- O da, bir anlamda buna uygundur, bir başka bakımdan bundan farklıdır. Dedi ki:

- Bu hususta uygun düştüğü husus neresidir? Dedim ki:

- Namazın biri ilk, biri son olmak üzere iki vakti vardır. Eğer ilk vaktinden sonraya bırakırsa, son vakti çıkmadığı sürece kusurlu hareket etmiş olmaz. Şayet namaz kılmadan vakit çıkarsa, imkânı olduğu halde o vakitte kılmayı terk etmiş olması sebebiyle, günahkâr olur. Ama kimse kimsenin yerine namaz kılamaz. Dedi ki:

- Peki, nasıl aralarında fark gördün? Dedim ki:

- (İlk önce)Allah sonra da Rasulü, aralarında fark olduğunu göstermiştir. Nitekim ay hali kadın, orucun kazasını yaptığı halde namazın kazasını yapmaz, namaz kılmaz, haccetmez fakat cima ile namazını ifsat eden bir kimse namazını iade eder ve bunların hiçbirisinde kefaret gerekmez, ama cima yoluyla orucunu ifsat eden bir kimse, hem kefarette bulunur, hem orucunu iade eder. Haccını da cima ile ifsat eden bir kimse, oruç kefaretinden farklı bir kefarette bulunur ve haccını iade eder. Dedi ki:

- Evet, aralarındaki farkı gördüm, daha saymana gerek yok.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Birisi dese ki:

- Kadın, hac için ihrama girip velisi ona engel olursa -eğer kadının buna hakkı yoksa- neden onun üzerinde haccetmek yükümlülüğü de kan -kurban

kesmek- yükümlülüğü de yoktur, demiyorsun da bunun köle hakkında söz konusu olacağını söylüyorsun? Derim ki:

- Benim söylediğim, ihrama girdiği vakitte, hiçbir durumda ihramlı olması caiz olmayan bir kimse için hac yükümlülüğü de yoktur, kurban kesme yükümlülüğü de yoktur. İhram bu ikisi için çeşitli hallerle yahut da kendilerinin ihrama girdikleri vakit ile kendilerine yasak olmadığı bir halde caizdir. Onlara bunun yasak oluşu, bazı insanların onları engelleyebilme hakları olması sebebiyledir. Eğer her ikisinin de böyle bir engeli bulunmazsa bu ikisinin ihrama girişleri de sahih olur. Dese ki:

- Sen nasıl oldu da bulundukları yerde bir kan aktısınlar dedin? Derim ki:

- Nebi (sav), ihsara/engellemeye maruz kaldığı esnada Haremin dışındaki Hudeybiye'de kurban kesti. Dese ki:

- Peki, bu da muhsara (engellenmiş olana) benzer mi? Şöyle denilir:

- Buna muhsardan daha çok kıyas edilmeyi hak eden bir şey olduğunu zannetmiyorum. Bununla birlikte bazı hallerinde muhsardan da daha ileri bir mana taşır, çünkü muhsar, alıkonulandan bir korku sebebiyle insanlar tarafından çıkartılan bir mani (ile karşı karşıya) dır. Bu sebeple ona ihramdan çıkış imkânı verilmiştir. Engelleyici olan insan, bu engellemesi ile haksızlık yapan birisi olsa dahi. O halde bu durumdaki kadın ve kölenin insanlardan haksızlık yapmayan bir engelleyicileri varsa, ikisinin de insanların bazılarının engel oluşunda hatta ondan daha ilerisinde onları alıkoyan insanın, onları alıkoyma hakkına sahip olması itibarı ile ortak bir vasfa sahiptirler.

Şafiî, *(Allah ondan razı olsun)* efendisinin izni olmadan hac için telbiye getirip ihrama giren köle hakkında dedi ki: Efendisinin ona engel olma hakkı bulunmakla birlikte, onu bırakmasını daha çok severim. Ona mani olursa, bu durumda köle de muhsar gibi olur ve onun hakkında ancak şu iki görüş caizdir -elbette Allah en iyi bilendir-.

Birincisi: Onun bir kandan (kurban kesmekten) başka bir yükümlülüğü yoktur. Başka bir şey de onun için yeterli değildir. Buna göre, eğer kan (kurban) bulamayan bir köle ise, ihramdan çıkar ve ne zaman kölelikten kurtulup varlık sahibi olursa, kurbanını keser. Köle hakkında bu görüşü söyleyen kimse, bunu düşman sebebi ile alıkonulan ve hiçbir şey bulamayan muhsar hür hakkında da söyler. Bu kişi tıraş olup ihramdan çıkar ve ne zaman bolluğa erişirse o kanı eda eder (kurbanını keser).

İkincisi: Koyuna dirhem türünden değer biçilir. Dirhemler de yiyecek olarak değerlendirilir. Eğer yiyecek (buğday) bulursa, onu tasadduk eder, aksi takdirde her bir müdd için bir gün oruç tutar. Köle ise her durumda bunu bulamayacağına göre oruç tutar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu kanaati benimseyen bunu temettü haccında, kurban kesmesi gereken kimseye kıyaslamıştır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak isterse, kurbandan kolayına geleni kessin fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, döndüğünüz zaman da yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun."** (Bakara, 196) O halde hediyelik kurban bulamazsa ve oruç da tutmazsa, bu durum onun umresinin ve haccının ihramından çıkmasına engel olmaz. Bundan sonra o, ya kurban kesmek ya da yemek yedirmekle yükümlüdür. Bu sebeple şöyle denir: Muhsar bir kimsenin keseceği bir kan ile ihramdan çıkmak hakkı bulunur, kesecek kurban bulamazsa bulacağı zaman keser yahut da o kurbanın bir bedeli varsa, onun bedeli ne ise onu öder, ama kurbanlık sebebiyle ihramdan çıkmakla emrolunduğu vakitte ihramdan çıkmayıp ihramlı olarak alıkonulmaz.

Yahut da o, bunu bir başka açıdan ihramlı iken av hayvanını avlamanın yerine getirmekle yükümlü olduğu cezasına kıyaslamıştır, çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Sizden iki adil kimsenin hükmüyle öldürdüğü hayvanın benzeri Kabe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir kefarettir ya da bunun dengi oruç tutmaktır."** (Mâide, 95) Bu kişi der ki:

- Aziz ve celil Allah, bu yerde hediyelik kurbanı söz konusu ederek onun bedelini başka bir şey tespit ettiğine ve kefaretler de bedeller ortaya koyduğuna göre, sonra da muhsar hakkında kurban kesmeyi söz konusu edip daha başka bir şeyi zikretmemiştir. O halde aziz ve celil Allah'ın şartı onun dışında yerine getirilmesi gerekenler hakkında bedellerini ortaya koymaktır. Âlim bir kimsenin ise, kurbanlıklar hakkında yerine getirilmesi gerekenlere dair açıklayıcı olarak indirdiğini mücmel olarak indirdiklerine delil kabul etmekten ve böylelikle mücmel hakkında müfesserin (te'vil ve tahsis ihtimali taşımayacak derecede açık biçimde delâlet eden lafzı ifade eden) hükmü ile hükmetmekten başka bir şey yapması mümkün değildir. Nitekim biz, bir kimsenin birisini öldürmesi halinde kefaret olarak mümin bir köleyi azat etmesi ile ilgili söylediğimizin aynısını zihâr hakkında da -orada mümin olması söz konusu edilmese dahi- aynı nitelik-

teki kölenin azad edileceğini söyledik. Yine şahitler hakkında da böyle söyledik. Onların adaletli olmaları söz konusu edilip bir başka yerde de söz konusu edildikleri halde onlarda adalet şartı koşulmamıştır, ama onlar, aziz ve celil Allah'ın şart koştuğu şekilde her bir yerde adaletli olmalıdırlar. Köle hakkında da bu şartı koştuğu yerde kabul ettik. Böylelikle bizler -Allah elbette en iyi bilendir- şu delili göstermiş olduk: Mücmelin (kapalı lafzın) hükmü eğer aynı mana hakkında ise, müfesserin hükmü ile aynıdır. Bedel ise -ki yüce Allah'ın hükmünde bir yerde söz konusu edilebilir- bir fazlalık değildir. Bu kimsenin: Bunun hakkında bu açık (anlaşılır bir husus) değildir. Bu ihsar sebebiyle kesilmesi gereken kurban hakkında apaçık olmakla birlikte mücmel haliyle açık değildir, demesi gerekmez -yüce Allah en iyi bilendir-.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dönüş hakkı olan bir kocadan iddet bekleyen kadın hakkında da şöyle demiştir: Kadın hac için ihrama girer ama kocası ona ric'at/dönüş yaparsa onu alıkoyabilir. Ona ric'at yapmazsa iddeti bitinceye kadar ona mani olur. İddet bittikten sonra artık kadın kendi işi hakkında söz sahibidir ve haccını tamamlamak hakkı olur. İşte kendi hakkında karar vermek yetkisine sahip olan dul kadın da aynı şekilde ihrama girer, onun velisinin onu alıkoymasına da engel olunursa velisine: İstersen sen de onunla birlikte çık, aksi takdirde biz onu güvenilir kadınlarla birlikte göndeririz, denilir. Şayet kadın, güvenilir kadınlar bulamazsa, beraberinde bir kadın bulunmaksızın bir erkekle halvette bulunacağı bir yolculuğa çıkamaz. Birisi dese ki:

- Kadın iddetli iken ihrama girerse, onun ihramının batıl olduğunu nasıl söylemezsin? Derim ki:

- Herhangi bir durumda eğer hacca yol bulabiliyorsa, ben onun oraya gidebilmeye yol bulamayacağını bilmedikçe onu iptal etmekte acele etmem. Şayet vefattan dolayı iddet beklerken yahut da artık iddeti bitip talakı açıklık kazanmış iken ihrama girerse, o ihrama girişi onun için bağlayıcı olur ve iddetini tamamlayıncaya kadar çıkmasına engel teşkil eder. İddeti bittiği takdirde yola çıkar. Eğer hacca yetişirse (mesele yok) aksi takdirde umre yaparak ihramdan çıkar. Birisi dese ki:

- Böyle bir kadını engeli sebebiyle neden muhsar bir kadın olarak değerlendirmedin? Ona derim ki:

- Onun bu engeli belli bir süreye kadardır. O, bu süreyi tamamlayacak olursa, bu engel ona engel olamaz. Onun geçecek birkaç günü tamamlaması başka

bir hususa yönlendirmek için bir engel değildir ve bu hususta ona izin verme-
diği sürece, çıkması da caiz değildir. Bu süreyi tamamladığı takdirde başkasının
onun bu işi yapmasını engellemesine imkân verecek bir hakkı olmaz.

Efendi, kölesini alıkoyacak olursa, onu serbest bırakmakla yükümlü değil-
dir. Eğer: Ama ona hürriyeti verilebilir denilirse, şöyle denilir. Hürriyetini ka-
zanması başkasının onun lehine meydana getireceği bir iştir. Bunu yapmayabilir
de. Köle, iddet bekleyen kadına -onu engellemek hakkına sahip olan kimsenin
ona engel olması bakımından- benzer değildir. Bu sebeple bir köle, hac için ihra-
ma girmekle birlikte efendisi ona engel olursa, ihramdan çıkar. İhramdan çıktık-
tan sonra hürriyetini kazanırsa, onun farz olan İslam haccını yapmanın dışında
bir hac yükümlülüğü olmaz. Şayet ihramdan çıkmadan önce hürriyetini kaza-
nırsa, ihramına devam eder. Tıpkı bir kimsenin bir düşman tarafından muhsar
olması halinde ihramdan çıkma hakkının bulunduğu gibi. Muhsar, düşmandan
emin oluncaya kadar ihramdan çıkmazsa, artık ihramdan çıkma hakkı olmaz ve
ihramını sürdürmekle yükümlü olur.

Kendi kararını verme hakkına sahip bir kadın, hac için ihrama girdikten
sonra, nikâhlansa bu kocasının onun haccetmesini engelleme hakkı yoktur, çün-
kü kadın, kocanın onu engelleme hakkını elde etmeden önce haccetmekle yü-
kümlü olmuştur. Haccını sürdürürken kocasından nafaka hakkı olmadığı gibi,
hac sırasındaki ihramında da böyle bir hakkı yoktur. Çünkü bu durumda kadın,
kocasının izni olmaksızın kendisine yaklaşmasına engel olmaktadır. Haccı es-
nasında onunla beraber olup olmaması arasında fark etmez. Bununla birlikte
ihramlı kadının da ihramlı erkeğin de nikâhı caiz değildir.

Er-Rebi' dedi ki: Bu meselede bir yanlışlık vardır, çünkü Şafiî *(Allah'ın rahmeti
ona olsun)* şöyle der: İhramlı kadının da ihramlı erkeğin de nikâhı caiz değildir.
Kadın hac için ihrama girip sonra nikâhlanacak olursa, bu nikâhı batıl olur ve
onun kendisini engelleyecek kocası da olmaz, haccına devam eder. Ona nafaka
vermekle yükümlü kocası da olmaz, çünkü bunun zevcelerle alakalı hükümlerle
bir ilgisi yoktur. Muhtemelen Şafiî, *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* bu görüşü ihram-
lı kimsenin nikâhlamasını caiz kabul edenlerin görüşleri arasında nakletmiştir.
Onun: İhramlı erkeğin de kadının da nikâhı caiz değildir, sözüne gelince bu onun
"eş-Şiğar" denilen (Türkçedeki bedel ve berdel nikâhı) kitabındaki görüşüdür.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Buluğa ermiş sefih bir kızın mah-
remi karşılıksız onunla gider ve kızın bir malı, kendisi ile hac yapacak bir mah-

remi varsa yahut da Müslüman hanımlarla birlikte çıkarsa, velisi o kıza (hac etmeyi) istediği takdirde malından hac yapabileceği kadarını verir.

HACCETMENİN GEREKTİĞİ VE GEREKMEDİĞİ SÜRE

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Erkek ihtilam olsa, kız çocuğu ay hali olsa 15 yaşını tamamlamasalar dahi mesul olurlar. Bunlar; buluğdan önce 15 yaşını tamamladıklarında -akılları başlarında ise, binek ve oraya ulaşma imkânına sahip ve binek üzerinde yolculuk yapabileceklerse, hastalık, devlet yetkilisi ve düşman gibi bir sebeple hacca gitmelerine engel olunmuyorsa, bu durumda da mesuldurlar. Yine bunlar, buluğa eriştikleri vakit de bulundukları yerden hacca çıkacak olup insanların yol aldıkları şekilde yol aldıklarında haccedebilecek durumda iseler-, onların üzerine hac vacip olur. Eğer ölene kadar yerine getirmezlerse, hac onlar için bir yükümlülük olur ve eğer yapmaya koyulmuş olsalardı, kendileri için haccın ifa edilebileceği bir zamanda buna güç yetirmeleri sebebiyle onlar adına haccın kaza edilmesi gerekir.

Eğer bulundukları yerde, buluğa eriştikleri vakit yola çıkacak olurlarsa, yurtlarının uzaklığı yahut hac vaktinin yakın olması sebebiyle hacca yetişemeyecek durumda iseler, hac için yola çıkmazlar, fakat ertesi sene, hac vakti gelinceye kadar da yaşamazlarsa üzerlerinde hac yükümlülüğü yoktur.

Kendisine hac vacip olmayan bir kimse haccetmez. Bununla birlikte haccederse bu, onun için yeterli olur, ayrıca ona kaza etmesi düşmez.

Eğer bunlar baliğ olup yola çıktıklarında hız bakımından sair insanlardan farklı bir hızla yol alarak genel olarak herkes bir günde bir günlük mesafe alırken onlar iki günlük mesafe alabiliyor, iki günlük mesafe katederlerken aynı sürede üç günlük mesafe katedebiliyorlarsa, bana göre -Allah en iyi bilendir elbette- genelin yol alışından farklı bir (hızla) yol almakla yükümlü değildirler. Bütün bunları yaparlarsa elbette güzel olur.

Akıllı kimseler, baliğ olduktan sonra yaşadıkları belde ahalisinin çıkış zamanları gelmeden akıllarını kaybedecek olup yola çıkacak olurlarsa, hacca yetişebilecekleri bir zamanda akılları başlarına gelmezse, onların yerine haccedilmesi gerekmez. Onlar için gereken, akılları başlarında iken üzerlerinden bir sürenin geçmesi, sonra da eğer hacca gitmek için çıkacak olurlarsa, yetişebilecekleri bir süre geçmesi halinde haccetmekle yükümlü olurlar. Birisi dese ki:

- Aklı başından giden kimse ile hastalığı sebebiyle hacca gidemeyen arasındaki fark nedir? Şöyle denilir:

- Aklı başından giden kimse hakkında; bütün bu süre zarfında farzlar zaildir ama aklı başında fakat hastalığından ötürü yerine getiremeyen kimse, bu süre zarfında üzerinden farzlar zail olmaz. Aklı başında olmayan bir kimse, hacceder se bu hac onun için yeterli değildir, çünkü bedenen ifa edilen bir ameli işleyen bir kimsenin aklı yoksa bu ameli onun için geçerli olmaz. Bu da aziz ve celil Allah'ın: **"Sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayın"** (Nisâ, 43) buyruğuna kıyas iledir. Ama aklı başında, fakat hastalığın baskın olduğu bir kişi haccederse bu haccı onun için geçerlidir.

Eğer erkek ve kızın buluğa erdiği yıl, kurak bir yıl olup insanların çoğunluğu bulundukları bölge ahalisinin yolculuğa çıkmaları halinde helak olma korkusu daha baskın ise yahut da kendileri için kaçınılmaz olan hayvan yemleri orada bulunmuyorsa yahut hacılar topluluğunun bulunduğu belde ahalisinin gücünün yetemeyeceği kadar bir düşman korkusu varsa ya da aynı şekilde hırsızlardan korkuluyor ise, bu durum -elbette Allah en iyi bilendir- haccetmek isteyenin ona güç yetiremeyeceği duruma daha çok benzer. Böylelikle onun haccetmesi gücü yeten birisi olmaması itibariyle onun için gerekli olmaz. Eğer bu durumun değişmesi suretiyle hac yapma imkânı bulmadan önce ölürse, onun hac yükümlülüğü olmaz. Aynı şekilde ilk buluğa erdiğinde hacca gidecek olup bir düşman sebebiyle muhsar olursa/alıkonulursa, o da Mekke'ye gelmeden önce kurbanını kesip ihramdan çıkıp dönse, ölünceye kadar da haccetme imkânını bulamazsa, haccetmekle yükümlü değildir.

Anlattığım bu engel, karada olur ve fakat denizde yolculuk yapabilecek gücü var ve bu yoldan gidebilecek ise, böyle yapmasını severim (müstehab görürüm) fakat hac için denizde yolculuk yapmasının ona vacip olduğu benim için açık değildir, çünkü deniz yolculuğunda çoğunlukla görülen helak olma korkusudur.

Kız ve erkek, akılları başlarında olmayarak baliğ olur ve ayılmazlarsa akledebilecekleri, haccetmeleri mümkün bir süre üzerlerinden geçerse, hacla yükümlü olmazlar.

Birlikte buluğa erip kendilerinin bulunduğu bölge ahalisi ile hac arasına engel teşkil edecek bir düşman tarafından alıkonulurlarsa, sonra da üzerlerinden kendileri de bulundukları bölge ahalisinden diğerlerinin de haccedebilme gücüne sahip oldukları haccedebilecekleri kadar bir süre yoksa onların yahut da

bulundukları bölge ahalisinden bir kimsenin haccedebilme imkânını bulmadan önce ölmeleri halinde üzerlerine kaza edilmesi gereken bir hac borcu olmaz. Şayet, düşmanın yahut sultanın ya da bir başkasının alıkoymasıyla özel olarak onlara engel olunursa, başkaları da haccedebiliyor ise, sonra ikisi haccetmeden ölürlerse, bu ikisi başkaları sebebiyle güçleri yetebilen kimselerden olurlar ve onların yerine haccın kazası yapılır. Aynı şekilde kendi beldesinde yahut yolda hastalık ya da bir başka rahatsızlık sebebiyle değil de kötürümlükten ötürü alıkonulursa ve hac vaktine kadar sağlıksız olarak yaşayıp sonra da sağlığına kavuşmadan ölürse, üzerine hac vacip olur.

Bunun özeti şudur: Buluğa ermiş kız ve erkek, herhangi bir şekilde bedeni kudretleri yoksa bununla birlikte malları itibariyle güçleri yetiyorsa ve onların çevresinde kendilerinden başka haccedebilecek kimseler varsa, sonra da haccetmeden ölürlerse, haccetmekle yükümlü olurlar. Ancak onların bölgelerinden hiçbir kimse belirttiğim bazı sebeplerden ötürü haccedemeyecek olursa, o takdirde onlar da hac ile yükümlü olmazlar. Birisi dese ki:

- Bunun ile senin zikrettiğin düşman ve herhangi bir rahatsızlık gibi zikrettiklerinden ötürü muhsar olan kimse arasındaki fark nedir? Ona şöyle denilir:

- O kişi bizzat kendisi hacca yol bulamadığı gibi çevresindekilerden başkası da onun yerine haccedemez, çünkü başkası da onun gibi; düşmandan, kuraklıkla helak olmaktan korkmakta, kötürüm veya hasta bulunmaktadır. Şayet kendi şahsı itibariyle mazur görülebilecekse, o takdirde ondan başka sağlıklı bir kimse onun yerine haccedebilir. Bir sultan ya da hırsızlar yalnız başına bu kimseye engel olurken başkasının haccedebilme gücü olup kendisi ölürse, o da bu durumdadır ve onun yerine başkasının haccetmesi üzerine borç olur. Diğer taraftan, yerine haccedecek kimsenin bulunması halinde, adına başkasının haccetmesi kendisine vacip olmuş oldukça yaşlı (pirifâni) bir kimsenin bu ikisine göre mazur görülme ihtimali daha yüksektir.

BİZATİHİ VE BAŞKASI SEBEBİYLE GÜÇ YETİREBİLMEK/YOL BULABİLMEK

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav), Hasamlı kadına babasının yerine haccetmesini emredince Rasulullah (sav)'ın sünneti de yüce Allah'ın: "مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا..." **"yol bulabilenlerin..."** (Âl-i İmran, 97) buyruğu iki anlama delalet etmiş olmaktadır:

Bir: Bizzat kendisi ve malı ile buna yol bulabilmesi/güç yetirebilmesi.

İki: Yaşlılık, hastalık gibi arızi bir sebep ile yahut da fitri yaratılış itibariyle bizatihi aciz olup bu halde iken binek üzerinde duramayacak vaziyette olması, ama bununla birlikte kendisi adına haccetmesini emretmesi halinde, ona itaat edecek birisinin bulunması. Bu, ya kendisinin bulabildiği bir şeyleri o kimseye vermesiyle olur, ya da bir şey vermeden yapılabilir. Eğer bulabiliyorsa vermesi yahut da kendisine itaat ediliyorsa, emretmesi gerekir. İşte bu da iki istitaadan/güç yetirebilmek türlerinden birisidir. Bu hususta İslam'a giren bir adamın binek üzerinde duracak güçte olmaması yahut bu halde küçük çocuğun baliğ olması ya da kölenin böyle iken hürriyetine kavuşturulması arasında bir fark yoktur. Eğer herhangi bir zarar olmaksızın binek üzerinde durabiliyorsa ve bineği varsa yahut da başka bir binek bulabiliyorsa, o başkası üzerinde duramıyorsa mahmil denilen yüklüke[208] binebiliyorsa yahut da üzerinde durabileceği imkânı ölçüsünde bir başka bineği varsa, haccetmek ona vacip olur. Bu sayılanlardan hiçbirisi yoksa kendisine itaat edecek birisini de malı da bulamıyorsa, bu kişi hem bedeni ile hem itaat bakımından gücü yetmeyen kimselerdendir, dolayısıyla buna hac düşmez.

HACCI GEREKTİREN İTAATİN ÖZETİ VE AYRINTILARI İKİDİR

Bir: Malsız olarak emredip kendisine itaat olunması.

İki: Diğeri ise kendisine itaat edecek kimselere ücret olarak vereceği bir malı bulabilmesi. Bu da iki istitaatten/güç yetirebilmekten birisi olur.

Eğer kendisini külfete sokarak haccederse, bu da onun için geçerli olur ve hatta bu işi zorlanmadan kolaylıkla yapan kimseye göre, ecrinin daha büyük olacağını umarım. Rasulullah (sav), kadına Müslüman olup da binek üzerinde kendisini tutamayan babasının yerine haccetmesini emretmiş olması, eğer bu durumda ise ve başka vasıtasıyla güç yetirebilen birisi ise, onun hakkında da bu farzın söz konusu olduğuna delildir. Bu durumda ölü adına haccın caiz olması öncelikle söz konusudur, çünkü herhangi bir durumda zorlanarak hacceden kimse için haccın yeterli gelmesine sebep olan hususlardan birçoğu onun için

---

[208] *"Mahmil denilen yüklük"* diye tercüme ettiğimiz *"mahmil"* hakkında mütercim Âsım Efendi, Kamûs Tercemesi'nde "hâ-mîm-lâm" maddesinde şu bilgileri vermektedir: "Meclis vezninde mihaffe tarzında iki taraflı bir nesnedir ki, deveye çatıp her birine bir adam binip gider..." (Çeviren)

söz konusudur. Ölmüş kimse hakkında ise zorlanarak bir şeye katlanmak hiçbir zaman olacak bir şey değildir.

KİŞİNİN BAŞKASI ADINA HACCETMESİNİN CAİZ OLDUĞU DURUM

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav), vacip/farz hac hakkında kişinin başkası adına haccetmesini emretmiştir. Bu sebeple kıyas yoluyla aşağıdaki şu iki ihtimal söz konusu olur:

Birincisi: Yüce Allah, insanlara iki türlü farz kılmıştır. Birisi beden üzerine farzdır. Diğeri malda farzdır. Yüce Allah'ın bedenler üzerine kıldığı farzın bedenleri aşmaması söz konusudur. Namaz, hadler, kısas ve diğerler... Hiçbir durumda bu farz, onlardan başkasına tahvil edilmez. Hasta kişi, uygun gördüğü şekilde namaz kılarken aklı başından gitmesi halinde üzerinden namaz farzı kalkar. Kadın ay hali olursa, üzerinden namazın farzı kalkar. İşte aklın baştan gitmesi ve ay hali zamanlarında durum böyledir. Aklı başından gitmiş bir kimseye aklı başında değilken kıldığı bir namazın faydası olmaz. Ay hali kadının da aynı şekilde o haliyle kıldığı namazının faydası olmaz. Her ikisinin adına da bu halde bulunuyorlarken başkalarının onlar adına namaz kılmaları da icap etmez.

Rasulullah (sav), kişiye başkası adına İslam'ın emrettiği şekilde haccetmeyi emrettiğine göre bu, Rasulullah (sav)'ın İslam'ın emrettiği hac ve umre hakkında kişinin kendi kendisine -her türlü vacip kılan yolla- vacip kıldığı hac ve umre hakkında emrettiği gibi, söz konusudur. Bunun dışındaki tetavvu hac yahut tetavvu umreyi kimsenin kimse adına haccetmesi de umre yapması da hayatta olsun, ölümünden sonra olsun caiz değildir. Bununla birlikte böyle bir şeyi kabul edenin de bu kanaati ihtimal dâhilinde bir görüştür ve bunun kabul edenin şöyle demesi de gerekir:

- Bir adama kendisi yerine tetavvu/nafile hac yapmasını vasiyet etse, vasiyet batıldır. Tıpkı kendisinin yerine namaz kılmasını vasiyet etmesi halinde vasiyetinin batıl oluşu gibi. Yine bunu kabul edenin şunu da söylemesi gerekir: Vasiyete bağlı olarak biri diğerinin yerine hac yapacak olursa bu, malının üçtebir (1/3) inde söz konusudur.

Bu maksatla icare de fasittir. Bundan sonra ise, böyle bir icare karşılığında alınan ücret hakkında kabul edilecek görüş, şu iki görüşten birisi olur:

Birincisine göre; o kişi ecr-i misli/emsal iş ücretini hak eder ve buna karşılık aldığından fazlasını geri öder. Eğer eksik gelirse eksiği tamamlanır. Tıpkı fasit

her icare hakkında söylediğimiz gibi. Diğerine göre; onun ücret hakkı yoktur, çünkü o, o işi başkası adına değil kendisi adına yapmıştır.

İkincisi: Rasulullah (sav), kişiye başkası adına vacip/farz haccı ifa etmesini emretmiş olması, bedenler hakkındaki farzın iki türlü olmasına delildir:

a. Birisinde, kişi başkası adına o ameli işleyemez, namaz gibi. Bu gibi yükümlülükleri başkası adına kimse yüklenemez, hadler ve benzerleri gibi.

b. Diğerinde ise, hac ve umredeki ibadetlerdir. Bu durumda kişi, bu işleri başkası adına tetavvu (nafile) olarak da yapabilir yahut da haccedemeyecek bir hale gelmesi durumunda onun üzerine vacip bir amel olarak da yapabilir. Fakat kendisi adına tetavvu/nafile olarak yapılan kişi haccedebilecek durumda iken, başkasının onun adına bu tetavvuyu yapmasına benzememektedir. Çünkü Rasulullah (sav)'ın onun adına hac yapılmasına izin verdiği hal, kişinin kendi adına haccedebilecek gücünün bulunmadığı bir durumdur. Ayrıca haccedebilecek güçte olmakla birlikte, onun adına tetavvu olarak yapılacak olursa, İslam'ın farz kıldığı haccın yerine -onun adına- geçmez. Kendisi eğer kendi adına tetavvuda bulunmuş olsaydı, bu İslam'ın emrettiği hac olurdu, onu niyet etmemiş olsa bile. Fakat başkasının yerine tetavvu olarak yapmasının onun adına geçerliliği yoktur.

Atâ'nın benimsediği bir kanaat vardır ki, bu kanaati ile hac ya da umrenin bütün amellerini tetavvu yoluyla yapacak olursa, onun adına geçerli olacağını -ister bunları yaparken kendisi yapabilecek durumda olsun ister olmasın- kastetmiş olma ihtimalini andırmaktadır.

[964] Çünkü Süfyan'ın bize Atâ'nın azadlısı Yezid'den haber verdiğine göre, o şöyle demiştir: Bazı hallerde Atâ, bana kendisi adına tavaf yapmamı emretmiş idi.[209]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Sanki o, tavafı hac ve umrenin amellerinden kabul etmiş ve kişinin hangi durumda olursa olsun, başkası adına yapabilmesinin yeterli olacağını ima etmiş gibidir, ama biz bu kanaatte değiliz. Bizim görüşümüz şudur: Kendisi adına amelin yapıldığı kişi; yaşlılığı yahut hiçbir durumda güç yetirebileceği umulmayan bir hastalığı sebebiyle yapamayacak durumda olması hali yahut ölümünden sonra olması dışında kimse kimsenin yerine böyle bir amelde bulunamaz. Bu, açıkladığım şekilde,

[209] Ben bu rivayeti Şafiî'den başka bir yerde tespit edemedim. Bunu Beyhaki kendi senediyle *el-Marife*'de ondan diye rivayet etmiştir. Bkz. 952 numaralı paragraf.

kendisi adına tetavvu olarak yapılan kişi haccedebilecek güce sahip iken bir başkasının onun adına tetavvu olarak yaptığı takdirde adına hac yapılan kişi için geçerli olmayacağı ile ilgili açıkladığım sebeplerden ötürü sünnete daha yakın, akla daha yatkındır.

Dedi ki: Bir kimse, herhangi bir eyer ve daha başka binilecek şey üzerinde duramayacak halde kötürüm olarak doğsa yahut buluğu esnasında böyle bir hale maruz kalsa, ya da köle iken azad edilse yahut kâfirken İslam'a girse ve üzerinden bu duruma gelinceye kadar haccedebileceği bir süre geçmese, bu kimsenin ücretli ya da ücretsiz, kendi adına haccedecek bir kimse bulması ona vacip olur. Eğer bir eyere yahut bir semere ya da daha başka bir şey üzerine binme imkânını bulursa, o takdirde bedenen haccetmekle yükümlü olur. Deve ya da başka bir binek üzerinde durabilecek gücü olmayıp ancak bir eyer yahut bir semer üzerinde durabiliyor yahut da böyle bir binek üzerinde nasıl durabilecekse ve gücü hangi bineğe yetiyorsa, bizzat kendisi onun üzerinde haccetmekle yükümlüdür, başka türlüsü onun için geçerli değildir.

Dedi ki: Haccedebilecek şekilde sağlıklı olup böyle bir durum ile karşı karşıya kalana kadar haccetmeyen bir kimsenin kendisi adına haccedecek birisini gönderme hakkı vardır. Artık o, Rasulullah (sav)'ın bu hale gelen kimseler için başkasını hacca göndermesine izin verdiği bir hale gelmiş bulunuyor.

Dedi ki: İyileşmesi umulan bir hastalığa yakalanmış ise, kendi adına haccetmek üzere birisini gönderebileceği görüşünde değilim. Bizzat kendisi iyileşip kendi adına hac yapar yahut oldukça ihtiyarlayınca başkası onun adına hac yapar, ya da ölürse, ölümden sonra onun adına hac yapılır. Birisi dese ki:

- Ağır hasta ile oldukça yaşlı, ihtiyar yahut kötürüm arasındaki fark nedir?

Ona şöyle denilir:

- Beraberinde başka hastalığın bulunmadığı oldukça yaşlılıktan sonra herhangi bir kimsenin bineğe binebilecek gücü elde edebileceği bir hale gelen bir kimse bilemiyorum. Kötürümler hakkında çoğunlukla söz konusu olan da onların oldukça yaşlanmış kişi gibi olduklarıdır. Hastalıklı kimselerin ise çoğunlukla tekrar sağlıklarına kavuştuklarını görüyoruz. Dese ki:

- Bir kimse kötürüm bir kişi yerine haccetse, sonra o kötürümlük hali gitse, sonra da kendisi adına haccetmesi mümkün bir süre daha yaşasa, kendisi adına haccetmekle yükümlüdür. Çünkü bizlerin ona izin verişimiz zahiren güç yetiremeyecek durumda oluşundan dolayıdır. Artık haccedecek güce kavuştuktan

sonra onu kendisi bedenen ifa edebilme imkânına sahip iken onu terk etmesi mümkün değildir -elbette Allah en iyi bilendir-. Dedi ki:

- Hasta birisi, kendisi adına haccedecek bir adam gönderse, o da onun yerine haccettikten sonra bu kişi iyileştikten sonra da haccedebilme imkânı bulacak bir süre yaşasa ve ölene kadar haccetmese üzerinde hac borcu olur. Kötürüm ve oldukça yaşlı kişinin durumu da böyledir.[210]

Dedi ki: Zemin ve zimanet (kötürüm anlamını verdiğimiz lafız) iyileşmesi umulmayan ağır hastalık demektir. Yaşlılık/ihtiyarlık da bu anlamdadır. Hasta kişi ise bunlardan farklıdır. Bundan dolayı hasta kimseye yerine haccedecek birisini göndermesini emretmediğimiz halde yaşlı ve kötürüme yerlerine haccedecek birisi göndermelerini emrediyoruz. Bununla birlikte hasta kimse yerine haccedecek birisini gönderdikten sonra ölene kadar iyileşmeyecek olursa bu hususta iki görüş vardır:

Birinci görüş: Bu gönderdiği kişinin haccının yerine geçerli olmayacağıdır. Çünkü o, yerine haccedecek olanı gönderme yetkisine/hakkına sahip olmadığı bir halde iken göndermiştir. Bu hususta iki görüşün daha sahih olanı budur. Ben de bu görüşü kabul ediyorum.

İkinci görüş: Bu hac, onun için geçerlidir. Çünkü kendisi güç yetiremiyorken onun yerine hür ve baliğ bir kişi haccetmiştir. Başkası onun adına haccettikten sonra da kendi adına haccedebilecek hale gelmemiştir.

BAŞKASI ADINA HACCEDEMEYEN KİMSELER

[965] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* haber verip dedi ki: Bize Müslim b. Halid ez-Zenci, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav), bir adamı, "filan kişi adına lebbeyk" derken dinlemiştir, Nebi (sav) ona: *"Eğer sen kendin haccettiysen filan adına lebbeyk diyebilirsin. Aksi takdirde önce kendi adına hac yap sonra onun adına haccet"* buyurdu.[211]

---

[210] Burada kötürüm diye tercüme ettiğimiz lafız *"ez-zemin"* olup aslında kişiyi oldukça bitkin ve çaresiz bırakan ağır hastalık demektir. Burada diğer hasta kişiden ayırt etmek için bu kelimeyi kullanmayı tercih ettik çünkü Türkçede bunu "müzmin hastalık" diye tercüme etsek bundan kişinin kolay bir şekilde hareket edebilme, gidip gelebilme imkânını vermeyen ağır hastalık anlaşılmayabilir. (Çeviren)

[211] Bkz. 951 numaralı paragraf. Orada lafız itibariyle daha kısadır.

[966] Bize Süfyan, Eyyüb'dan haber verdi. O, Ebu Kilabe'den dedi ki: İbn Abbas, bir adamı: Şu Şübrüme adına lebbeyk derken işitince, İbn Abbas: Sen ne diyorsun, Şübrüme ne oluyor? deyince o: Kendisine akrabalığını söz konusu etti. İbn Abbas: Peki kendi adına haccettin mi? sorunca o, hayır dedi. İbn Abbas ona: "Önce kendi adına haccet sonra Şübrüme adına haccet" dedi.[212]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Nebi (sav) Hasamlı kadına, babasının yerine haccetmesini emretmesi ile ilgili hadiste çeşitli hususlara delil vardır: Bunlardan birisi; açıklamış olduğumuz üzere bunun iki türlü güç yetirişten birisi olduğudur. Ona babası adına haccetmesini emretmesi, onun yerine hac emrini verdiği bir halde bulunuyordu ve bu onun adına borç ödemeye benziyordu / benzetiyordu. Böylelikle babası bu halde iken bedeni ile yapacağı ameli başkasının onun yerine yapmasının caiz olup onun için geçerli olduğunu açıkladı ve bu manada namazdan farklı olduğunu gösterdi. Onun yerine hacceden kimse, ister akrabası olsun ister başkası olsun fark etmez.

Diğer taraftan Rasulullah (sav), bir kadına bir erkeğin yerine haccetmesini emretmiştir. Her ikisinin ortak yanı ise, giyilecek elbise dışında ihramın bütün yasakları ve hükümleri hususunda ortak olduklarıdır. Bu sebeple kadın- erkek ihramın bir bölümünde birbirlerinde farklılık arz ederler. Durum böyle olduğuna göre, bir erkeğin erkek yerine haccetmesi ve bir kadının bir başka kadının yerine -erkeğe göre- haccetmesi daha uygundur. Tavus'tan ve başkalarının Nebi (sav)'tan kaydetmiş olduğumuz nakledilen rivayetler ile birlikte hepsi caizdir. Bütün bunlar dolayısıyla bu hususta ayrıca başka bir habere ve nassa da ihtiyaç kalmamaktadır. Bir kimseye hac vacip olmadığı halde, bedenen de haccedemiyor ise, ondan başka birisinin de onun yerine haccetmesi vacip değildir. Haccetmekle yükümlü olmadığı halde, yakın bir akrabasının onun yerine haccetmesini yahut da kim olursa olsun, yerine haccedecek birisini ücretle tutmasını severim (müstehab görürüm). Eğer azık ve binek temin edemeyen fakir birisi ise, bedeni de sağlıklı ise ve hacdan bir süre önce varlıklı hale gelinceye kadar böyle kalırsa, bu süre zarfında da çıktığı takdirde hacca yetişemeyecek olup bir başka hac mevsimi gelmeden önce ölürse, ona kaza edilmesi icap eden bir hac düşmez. Haccedebilecek imkânı bulamayacağı bir zaman içerisinde varlıklı olsa ve hac ayları gelinceye kadar varlıklı hali sürse, ama hacca yetişmek için yaşadığı beldedeki insanların yola çıkacağı vakit gelmeden kendisi artık azık da binek de bulamaya-

[212] Bkz. 951 numaralı paragraf.

cak bir hale düşse, sonra o senenin haccından önce yahut da elinin rahatlayacağı bir başka hac vakti gelmeden önce ölürse yine ona hac düşmez. Ona haccın düşmesi, ancak baliğ olup güç yetirebilecek halden sonra haccedebileceği bir süre geçse, sonra da haccı kaçırıncaya kadar zaman geçse o takdirde vacip olur. Eğer varlıklı olmakla birlikte hacdan alıkonulan birisi ise, kendisi adına bir başkasını haccettirmesi yahut da ölümünden sonra onun yerine haccetmesi vacip olur. Bu husus ise başka bir yerde yazılmış / zikredilmiş bulunuyor.[213]

HAC KARŞILIĞINDA ÜCRET ALMAK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse güçsüzlüğünden ötürü bineğe binemiyor, kendisi ve ondan sonra da mirasçıları -baliğ bakımdan muktedir oldukları takdirde-, kendi adına haccedecek bir kişiyi ücretle tutma hakkı vardır. Haccetmek üzere icare (ücret akdi) -diğer bütün işler karşılığında bu akdin caiz olduğu gibi- caizdir. Hatta yüce Allah'ın izniyle hayırlı işler için icare, hayır ve iyilik olmayan işlere göre daha hayırlıdır. Ücret olarak çok dahi olsa, kendisine ne verilirse -tıpkı başka işler karşılığında alabildiği gibi- alır, aralarında bir fark yoktur.

Bir kimse birisini, -yerine haccetmek üzere- ücretle tutsa, ona onun adına kırân haccı yapsa, kırân haccı için kesilmesi gereken kurban ücretle tutulana düşer ve kendiliğinden de adına hac yaptığı kimseye bir hayır katmış olur, çünkü bu kişi haccetmekle birlikte buna bir de umre ilave etmiş olur.

Bir kimse, diğeri yerine ya da başkası adına, haccetmek üzere ücretle tutsa, bu icare (ücret akdi) caizdir. Onun adına haccetmesi ise, kendi adına ihrama girmesini şart koştuğu yerden itibaren yapılır.

Kişiye -onun adına- şu yerden itibaren ihrama gireceksin, demediği sürece onun adına şu şehirden itibaren haccedeceksin demek suretiyle icare caiz olmaz, çünkü her bir yerden ihrama girmek caiz değildir. Eğer böyle bir açıklamayı yapmayacak olursa, icare akdi meçhul olur, ama ona ihrama gireceği bir yer tayin etse, o tayin edilen yerden önce ihrama girip sonra ölse, yaptığı yolculuktan ötürü icare akdinden dolayı bir şey hak etmez. Onun ücreti kendisi için tayin ettiği yerden itibaren ihrama girdiği zamandan başlayıp haccı tamamlayıncaya

[213] Bundan önce geçen: **"Bizatihi ve Başkası Sebebiyle Güç Yetirebilmek/Yol Bulabilmek"** başlığında.

kadar sürer. Eğer mîkâttan önce ihrama girecek olursa, ücreti ancak tayin edilen o mîkâttan hesap edilir. Tayin edilen mîkâttan ihramsız olarak geçer ve ihrama girmeden önce ölürse, bir ücret hak etmez, çünkü o hac işine başlamamış olur. Eğer mîkâttan önce ihrama girdikten sonra ölse, ücreti mîkâttan önce ihrama girdiği günden itibaren hesap edilir, şayet oradan ihrama girmemişse, onun ücreti hesap edilmez çünkü gereken ameli terk etmiş olur.

Hacca çıkıp ihrama girmese, telbiye getirmese ve haccın işlerini yerine getirse ya da hiç getirmese eğer: Ben hac için ihrama girmedim yahut umre yaptım haccetmedim ya da ben hac yapmak üzere ücretle tutulduğum halde umre yaptım, diyecek olursa, bir şeyi hak etmez.

Aynı şekilde haccedip haccını ifsat etse, durum böyledir. Çünkü o böyle yaparak icare akdinin gereğini yerine getirmemiş, kendisinin hakkını iptal etmiş olur.

Kişi kendisi adına belli bir yerden ihrama girmek şartıyla ücretle birini tutsa, o da oradan itibaren ihrama girdikten sonra yolda ölse, yaptığı yolculuk kadarıyla ücreti hak eder. Ya da mîkâttan önce ihrama girmek üzere ücretle tutsa, o da denileni yapsa, bu suretle karşılığında ücret aldığı işin bir kısmını yapmış demektir. Onu ücretle tuttuğu takdirde o, mîkâttan ihrama girmekle yükümlüdür. Mîkâttan önce ihrama girmesi bir tetavvu/kendi bağışı olur. Eğer kendi adına Yemen'den haccetmek üzere birisini ücretle tutsa, o da kendi adına umre yaptıktan sonra ücret karşılığı kendisine tayin edilen mîkâta çıksa ve kendisini ücretle tutan adına hac için ihrama girse, kendi adına umre yapmak üzere ihrama girmesinin onun için geçerli olması ancak ücretle tutanın kendisi için ihrama girmek üzere tayin ettiği yere çıkması ve o yerden o kişi adına hac için ihrama girip telbiye getirmesi halinde geçerli olur. Şayet böyle yapmayıp ihrama girmek için telbiye getirmekle yükümlü olduğu o mîkâttan/tayin edilen yerden sonra ihrama girecek olup sonra o mîkâta varıp hac için oradan onun adına telbiye getirip ihrama girse, onun için yeterli olur. Aksi takdirde bir kurban keser ve bu kurbanı ücretle tutanın malından değil kendi malından keser ve kendisine tayin edilen yer/mîkât ile ihrama girdiği yer miktarınca ücretten ona geri verir, çünkü o, eksik yaptığı amelinin karşılığında olan bir şeydir. Kurban da ücretle tutana hesap edilmez, çünkü onun yaptığı iş sebebiyle kurban gerekmiştir. Bununla beraber ona ister mîkâttan sonra, ister mîkâttan önce, isterse de mîkâttan itibaren telbiye getirmesini şart koşmuş olsun her durumda hac onun için geçerli olur.

Hac sırasında ücretle tutulmuş kimse, ücretle tutanın ona emretmediği fakat fidye gerektiren türden yaptığı her bir işten ötürü fidye, ücretle tutanın malından değil ücretle hacceden in yükümlülüğüdür.

Kendi adına umre yaptıktan sonra, ücretle tutanın mîkâtından ücretle tutan adına hac niyetiyle ihrama girse, sonra da haccı bitirmeden ölse, hacdan yaptığı kadarı ile ücreti hak eder. Haccı tamamlamadan ücreti hak etmeyeceği de söylenmiştir. Böyle diyen bir kimse, başkası adına hacceden bir kimse, haccı tamamlamadığı sürece ücretten hiçbir miktarı hak etmez diyenin görüşüdür. Bu görüş uygun bir şekilde açıklanabilecek bir görüştür, fakat kıyas birinci görüşü desteklemektedir, çünkü her birinin icareden bir payı vardır.

Kendi adına haccetmek üzere ücretle tuttuğu kişi, haccı ifsat ederse, karşılığında aldığı ücretin tamamını geri vermek zorundadır, ayrıca ertesi sene kendi adına haccın kazasını yapmalıdır. Çünkü kişi, fasit bir hac yaparak başkası adına haccetmiş olmaz. Kendi adına yaptığı haccı fasit olduğuna göre bu sefer kendi adına onun kazasını yapmakla yükümlü olur. Böylelikle başkası adına haccını yapmışsa, bunu kendi adına yapmış olur. Şayet fasit haccı kazaya karşılık ücret alırsa, onu da geri verir, çünkü bu başkası adına yapılamaz. Eğer hac sırasında haccı ifsat etmeyen ve yalnızca fidye gerektiren bir şey yapmış ise, yaptığı o iş sebebiyle fidyeyi kendisi karşılar, ücreti de hak eder.

Hac yapmak üzere ücretle tuttuğu kişi, bir düşman sebebiyle muhsar olsa/haccetmesi engellense ve bundan dolayı haccı kaçırsa, sonra da tavaf etse, say etse, tıraş olsa o, mîkâttan itibaren ihrama girmesi ile yolculuğu sırasında alıkonulduğu yere varıncaya kadarlık bir ücreti hak eder. Çünkü kendisinin haccedemeyecek bir hale varıncaya kadar ücret hak ettiği hac için yaptığı yolculuğunda ulaşabildiği kadarı budur. O, ücreti ancak haccetmek üzere almış ve daha sonra haccın amelinden olmayan bir amel ile ihramdan çıkacak bir hale gelmiştir.

Bir kimse, bir başkasını kendisi adına haccetmek üzere ücretle tutsa, o da kendi adına umre yaptıktan sonra kendisini ücretle tutan adına haccetmek isterse, o vakit adına haccedilen için tespit edilmiş olan mîkât yerine çıkar ve onun adına oradan telbiye getirip ihrama girer. Bundan başkası onun için yeterli olmaz. Böyle yapmayacak olursa, bir kurban keser.

Bir kimse, bir diğerini bir başkası adına haccetmek üzere ücretle tutsa, kendi adına umre yaptıktan sonra kendisi adına hac yapılan kimsenin ihrama girmesi için şart koştuğu -eğer [illegible] için tayin ettiği mîkât muayyen b[illegible]

ise- mîkâta çıkar ve oradan onun adına hac için ihrama girerse bu hac kendi adına haccedilen için geçerli olur. Şayet onun mîkâtını terk edip Mekke'den ihrama girerse, bu hac da onun için yeterli olur, fakat kendisinin mîkâtını terk etmiş olması sebebiyle (ücretlinin) kendi malından bir kurban kesmesi gerekir. Ayrıca mîkât ile Mekke arasında ihramsız geçtiği kadarı ile ona tayin edilen ücretten rücu edilir/kesilir.

Yerine temettü haccı yapmak üzere birisini ücretle tutsa, o da ifrad haccı yapsa, onun adına hac geçerli olur. Rücû yoluyla umrenin payı kadarını ücretten düşer, çünkü onu iki iş yapmak üzere kiraladığı halde o birisini yapmıştır. Eğer ifrad haccı yapmak üzere onu kiralamış olsa, o da onun adına kırân haccı yapacak olursa, ona fazladan bir umre yapmış olur ve kırân haccı kurbanını kesmek yükümlülüğü ücretle tutulana düşer. Çünkü böyle bir kimse belli bir işi yapmak üzere tutulan o da o işi yapmakla birlikte fazlasını da yapan kişi durumundadır. Bu sebeple fazladan umre karşılığında bir şey hak etmez, çünkü o umreyi tetavvu/kendiliğinden yapmış olur. Kendi adına kırân haccı yapsın diye kişiyi ücretle tutsa, o da ifrad haccı yapsa, hac onun için geçerli olur. Eğer bu umre vacip umre ise, onun yerine umre yapmak üzere başkasını gönderir, tayin edilen ücretten umrenin payı kadarını ondan geri alır, çünkü o kişiyi iki iş yapmak üzere ücretle tuttuğu halde o bu ikisinden birisini yapmış olur.

Adına hac yapmak üzere kişiyi ücretle tutsa, o da kendi adına bir umre, ücretle tutan adına hac yapmak üzere ihrama girse, ücretin tamamını geri verir. Çünkü her ikisi için yapılan yolculuk ve amel aynıdır. Ayrıca umrenin ihramından çıkıp hacca kadar ihramsız kalmaz, umresiz hac işlerini de yapmaz, çünkü onun birisi kendi adına diğeri başkası adına iki ameli bir arada niyet etmek hakkı yoktur. Her ikisinin de ücretle tutan adına yapılmaları da caiz değildir. Çünkü o, birisini kendi adına niyet ettiğinden ötürü ikisi birlikte kendi adına olmuş olur. Kendi adına işi yapması eğer kendisinin işi ile başkasının işi birbirinden ayırt edilemiyorsa, başkası adına iş yapmaktan önce gelir.

Bir kimse, bir diğerini, bir ölü adına haccetmek üzere ücretle tutsa, o da ölü için hac niyetiyle ihrama girse, sonra bunu kendi adına niyet etse, haccı, adına hac yapmayı niyet ettiği kişinin olur. Ücret hususundaki görüş de şu iki görüşten birisi olur.

Birincisine göre, ücretteki hakkını terk ettiğinden ötürü ücretini iptal etmiş olur.

Diğerine göre, o ücreti hak eder, çünkü haccı başkası adına yapmıştır.

İki kişi, bir adamı, her biri kendi babası için haccetmek üzere ücretle tutsa, o da birlikte ikisi adına hac niyetiyle ihrama girse, ücret akdini iptal etmiş olur. Haccı da kendi adına yapmış olur, o ikisinden herhangi birisi için yapmış olmaz. Eğer hem kendi adına hem diğer ikisi adına yahut da (kendisi ile birlikte) onlardan birisi adına hacca niyet edecek olursa, bu haccı, kendi adına yapmış olur ve icare akdi de batıl olur.

Kişiye İslam'ın farz haccı vacip olmuş iken ölse ve hiç haccetmemiş olsa, sonra da İslam'ın farz haccını yapmış birisi kendiliğinden onun adına hac yapmak isteyip adına haccetse bu haccı o kişi adına geçerli olur. Diğer taraftan, başkasının onun yerine haccetmesi için yaptığı bir vasiyeti sebebiyle malından herhangi bir şey ayırmak da gerekmez, bu kişiye de onun adına haccetti diye bir şey vermek gerekmez, çünkü o kişi ona kendiliğinden bir bağış olmak üzere hac yapmıştır.

Diğer taraftan Rasulullah (sav), Hasamlı kadına babası adına, bir adama da annesi adına, bir diğer adama da -babasının yapmış olduğu bir adak sebebiyle- babası adına haccetmesini emretmiş olduğuna göre, bu gayet açık bir şekilde kadının erkek adına ihrama girmesinin caiz olduğuna delildir. Şayet bu hususta, bu delil bulunmamış olsaydı, o vakit erkeğin erkek adına ihrama girmesi söz konusu olurdu, erkeğin de kadın adına ihrama girmesi söz konusudur. Çünkü erkeğin ihramı kadının ihramından daha kâmildir. Bu durumda da kadının ihramı erkeğin ihramı gibi olur. O halde bir kadın yahut bir erkek adına bir erkek haccetse yahut bir kadın, bir kadın veya bir erkek adına hac yaparsa, eğer hacceden kişi kendi adına farz haccı yapmış ise, adına haccedilen için bu yeterli olur.

HACCETMEDEN ÖLENİN MASRAFLARI NEREDEN KARŞILANIR?

[965 M.] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ ve Tavus'tan rivayet ettiğine göre her ikisi de farz hac anaparadan karşılanır.[214]

Şafiî dedi ki: Onlardan başkaları ise: Vasiyet etmesi hali dışında, adına haccedilmez. Eğer vasiyet ederse üçtebir (1/3) yeterli ise malının üçtebir (1/3) inden

[214] İbn Ebu Şeybe, *Musannef.* Kayıp bölüm 1/4/441: Veki'den o, Süfyan'dan o, Eslem el-Mukrî'den o, Atâ'dan rivayete göre Atâ: "Vasiyet etmemiş olsa dahi ölü adına hac yapılır" demiştir.

adına hac yapılır ve bu durumda vasiyetlerin karşılanmasından başlanır, çünkü bunun yerine getirilmesi gerekir. Eğer vasiyet etmemişse, ne malının üçte-bir(1/3)inden ne de başka şeyden masrafı karşılanarak adına haccedilmez.

Başkası da şöyle demiştir: Eğer onun adına hac yapılmasını sırf kendilerine vasiyet edilebilenlere özel bir vasiyet mertebesinde kabul edecek olursak, onun dışındaki diğer vasiyetlere göre ona öncelik verilmez. Bu kanaatte olan kimse, köle azad etmek ile işe başlamayı kabul ettiğinden önce onun vasiyetinden köle azadı ile işe başlanır.

(Şafiî), dedi ki, bu hususta kıyas şudur: Farz olan hac anamaldan yapılır. Bunu diyen de mümkün olan asgari ücret ile onun adına ücretle haccın yaptırılacağı hükmünü kabul eder. Bu da şöyle olur. Ona ait mîkât ahalisinden yahut ona yakınlardan bir adam ücretle tutulur. Böylelikle masrafı azalır. Eğer bulunduğu şehri uzak ise, şehrinden bir adam ücretle tutulmaz, ancak bunun yerine yakın bir yerden bir adam tutulur. Bu görüşü kabul eden kimseler, Rasulullah (sav)'ın emretmiş olması sebebiyle hac hakkında kabul etmiş ve onu o kişinin üzerine bir borç görmüş olur. Aynı hükmü de bu manadaki her bir husus hakkında böylece dile getirdiği gibi aziz ve celil Allah'ın vacip kıldığı bütün hususlarda da böyle demiştir. Onu eda etmeden, sorumluluğundan kurtuluşu yoktur. Malın zekâtı gibi bunda, muhayyerliği de yoktur. Kendisinin meydana getirdiği herhangi bir husus söz konusu olmamak üzere; istese de istemese de kendisine ancak vacip olan her şey için böyledir, çünkü insanların hakları onların lehine anamaldan vacip olur. Bu da insanların haklarındandır. Onun insanlar arasından muayyen bir sınıfa eda edilmesini emretmiştir. Böylelikle bu, yüce Allah'ın farz kılması ile haccın vücubu gibi vacip oluşu ve açıkladığım şekilde insanlara ait bir hak oluşunu aynı düzeyde görmüş olmaktadır. Bu görüşü kabul eden bir kimse, buna göre, beraberindeki bütün vasiyetleri tedbir denilen ölümden sonra köle ve cariyenin azad edilmesi ile başlar ve Allah bu işi insanların lehine olan haklardaki vücub gibi vacip kıldığından ötürü mirasçılardan önce alacaklı kimseler hakkında özellikle yerine getirir. Bu ise -en iyi bilen elbette yüce Allah'tır- sahih bir görüştür.

İşte bu kanaatte olan kimseler, hasta olarak buluğa ermesi, sonra da (hacc edemeyecek kadar) hasta olarak ölünceye kadar sağlığına kavuşmayan kimse müstesna, hac hakkında da vasiyet olarak değil onun üzerine vacip olduğunu ifade etmiş olur. Çünkü vacip (farz), hastaya da sağlıklı olana da aynıdır. Yerine getirmekle yükümlü olduğu yemin kefareti ya da daha başka yükümlülüğe ge-

lince, bunun ifa edilmesini vasiyet ederse, diğer vasiyetler gibi malının üçtebir (1/3)inden yerine getirileceği söylendiği gibi şöyle de denilmiştir. Hayır, bunun yerine getirilmesi gerekir. Kendisi varlıklı iken adam öldürme kefareti yahut zihâr kefareti türünden yüklendiği her bir sorumluluk bazen ona vacip olmaması itibariyle her bakımdan yerine getirmesi gereken sorumluluklardan farklılık arz edebilir. Çünkü bu durumda o, onu (haccı) kendisine (vasiyet ile) vacip kılmış olmaktadır. İşte bu bakımdan birbirlerinden farklı fakat onların her birisini (kendisine) vacip kılmış olması itibariyle, ortaktırlar. O, bunu vacip kıldığı gibi insanın ikrarını da vacip kıldığına göre, şöyle denilebilir: Her ikisinin de birlikte yerine getirilmesi gerekir. Elbette Allah en iyi bilendir ve ben bu hususta yüce Allah'tan hayırlısını dilerim.

NİYETSİZ HACCETMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Kişinin hac ve umreye başladığı esnada niyet etmesini severim. Nitekim bunların dışında onun için vacip olan bütün amellerde bunu müstehab görmekteyim. Farz haccını yapmamış olup hac niyetiyle ihrama girse, eğer tetavvu hac olduğunu yahut başkası adına niyet ederse, ya da ihrama girerken yanında bulunmayan bir adam için filanın ihramı gibi ihrama giriyorum dese ve o filan kişi hac için ihrama girmiş ise, bütün bu hallerde hacceden birisi olur ve onun için farz haccın yerini tutar. Birisi;

- Bu dediğinin delili nedir? diyecek olursa.

[966 M.] Derim ki: Müslim b. Halid ve başkalarının bana haber verdiklerine göre, İbn Cüreyc dedi ki: Bize Atâ'nın haber verdiğine göre o, Cabir'i şöyle derken dinlemiştir: Ali (ra), zekât toplama görevinden gelmişti. Nebi (sav), ona: *"Ne diye ihrama girdin ey Ali!"* demiş, o: Nebi (sav) ne diye ihrama girmişse ben de öyle girdim, deyince Rasulullah (sav): *"O halde hediyelik kurbanını al ve olduğun gibi ihramlı kalmaya devam et"* buyurdu. (Cabir) dedi ki: Ve Ali de onun için hediyelik bir kurban kesti.[215]

[967] Şafiî dedi ki: Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Cafer b. Muhammed'den o, babasından o, Cabir b. Abdullah'dan -Nebi (sav)'ın haccını anlatırken- şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav) ile birlikte çıktık. Nihayet Beyda'ya gelince ben, gözümün görebildiği kadar uzağa baktım. Onun önünde, sağında,

[215] Buhârî, Şerike 15. Hadis no: 2505 ve 2506; Müslim, Hac, Hadis no: 141/1216.

solunda, arkasında kimi binekli kimi piyade olup hepsi ona uymak isteyerek Rasulullah (sav)'ın dediği gibi demeye gayret gösteriyordu. Hac'dan başka bir şeye niyet etmiyor, ondan başkasını bilmiyor, umreyi bilmiyorlardı. Biz tavaf yapıp Merve'nin yanına geldiğimizde şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Beraberinde hediyelik kurbanlığı bulunmayan kimse ihramdan çıksın ve bunu bir umre yapsın. Eğer ben gelecekte geride bıraktığım bu işimin aynısı ile karşılaşacak olursam, beraberimde hediyelik kurban almazdım"* buyurdu. Böylelikle beraberinde hediyelik kurbanlık bulunmayanlar ihramdan çıktı.[216]

[968] Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Mansur b. Abdurrahman'dan o, Şeybe kızı Safiye'den o, Ebu Bekir kızı Esma'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav) ile birlikte çıktık. Nebi (sav): *"Beraberinde hediyelik kurbanlık bulunan kimse ihramdan çıkmasın. Beraberinde hediyelik kurbanı bulunmayan da ihramdan çıksın"* buyurdu. Yanımda hediyelik kurbanlığım olmadığından ben de ihramdan çıktım, ama (eşim) ez-Zübeyr'in hediyelik kurbanlığı olduğundan ötürü o ihramdan çıkmadı.[217]

[969] Bize İbn Uyeyne, Yayha b. Said'den haber verdi. O, Amre'den, o, Âişe (r.anha)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Zülkade'nin bitimine beş gün kala Rasulullah (sav) ile birlikte çıktık. Kanaatimizce o, hacdan başka bir şey yapmayı düşünmüyordu. Serif denilen yere ya da oraya yakın bir yere varınca [218] Nebi (sav), beraberinde hediyelik kurbanlık bulunmayanlara bu ihramları ile umre yapmalarını emir buyurdu. Ben Mina'da bulunuyorken bana bir miktar inek eti getirildi. Bu nedir? dedim. Rasulullah (sav) hanımları adına kurban kesti, dediler.

Yahya dedi ki: Ben bunu el-Kasım b. Muhammed'e naklettim o dedi ki: Allah'a yemin olsun, o sana hadisi olduğu gibi nakletmiştir.[219]

[980] Bize Malik, Yahya b. Said'den haber verdi. O, Amre ve el-Kasım'dan Süfyan'ın naklettiği hadis ile aynı manada -manası muhalif olmamak üzere- rivayet etti.[220]

---

[216] Müslim, Hac, No:147/1218. Burada bunun bir benzeri İbn Cüreyc'in Atâ'dan onun, Cabir'den rivayet ettiği bir hadis olarak geçmiş bulunuyor. Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

[217] Müslim, Hac, Bab 29.

[218] *Serif,* Ten'îme yakın bir yerdir. Rasulullah (s.a), Meymune el-Hilâliye ile burada evlenmiştir. Ayrıca orada vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

[219] Muvatta, Hac 58; Buhârî, Hac 115; Müslim, Hac, Hadis no: 125/1211.

[220] Önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

[971] Bize Süfyan, Abdurrahman b. el-Kasım b. Muhammed'den haber verdi. O, babasından o, Âişe (r.anha)'dan şöyle dediğini rivayet etti. Rasulullah (sav) ile yaptığı haccında beraber çıktık. Hacdan başka bir ibadet yapılacağı görüşünde değildik. Nihayet Serif'e ya da oraya yakın geldiğimizde, ben, ay hali oldum. Rasulullah (sav) yanıma girdiğinde ben ağlıyordum. O: *"Neyin var, ay hali mi oldun?"* buyurdu. Ben, evet dedim. O da şöyle buyurdu: *"Bu, Allah'ın Âdem'in kızları üzerine yazmış olduğu bir emirdir. Hacceden bir kimse neyi yapıyorsa sen de onları yap, ancak Beyti tavaf etme"* buyurdu.

Âişe (r.anha) dedi ki: Rasulullah (sav), hanımları adına kurbanlık olarak inek kesti.[221]

[972] Bize Süfyan haber verip dedi ki: Bize İbn Tavus, İbn Meysere ve Hişam b. Huceyr'ın tahdis ettiklerine göre, Tavus'u şöyle derken dinlemişlerdir: Rasulullah (sav) Medine'den ne hac ne de umreden söz etmeksizin çıktı. Allah'ın hükmünü bekliyordu. Ona hüküm, kendisi Safa ile Merve arasında iken nazil oldu. Ashabı arasından beraberinde hediyelik kurban bulunmaksızın ihrama girmiş olanlara bunu umre niyeti ile eda etmelerini emretti ve şöyle buyurdu: *"Eğer geride bıraktığım bu durum ile gelecekte karşılaşacak olursam, beraberimde hediyelik kurbanlarını almazdım, fakat ben saçımı keçeleştirdim, beraberime hediyelik kurbanlıkları aldım. Dolayısıyla hediyelik kurbanlıkların (kesilecekleri) yerden önce benim ihramdan çıkmam söz konusu değildir."* Bu sefer Süraka b. Malik, huzurunda ayağa kalktı ve: Ey Allah'ın Rasulü! Sen bizlere bugün doğmuşuz gibi bir hüküm ver. Bu yaptığımız umre yalnız bu senemiz için mi böyle, yoksa ebediyete kadar böyle mi? dedi. Rasulullah (sav): *"Hayır aksine bu ebediyen böyle kalacaktır. Umre, haccın içine kıyamete kadar girmiş bulunuyor"* buyurdu.

(Tavus) dedi ki: Ali (as) da Yemen'den (ihrama) girdi. Nebi (sav) ona: *"Ne niyetiyle ihrama girdin?"* diye sordu. Onlardan birisi Tavus'tan şöyle dediğini nakletti: Nebi (sav)'ın ihramı gibi, dediğini zikretti. Diğeri ise: Nebi (sav)'ın hac telbiyesi ile aynen telbiye getiriyorum, dediğini rivayet etti.[222]

---

[221] Buhârî, Hayz 1. Hadis no: 294; Müslim, Hac, Hadis no: 119/1211 ve 120/1211. Ayrıca önceki hadisin kaynaklarına da bakınız.

[222] Bu hadisi Şafiî'den başkasında bulamadım. Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübrâ*'da şunları söylemektedir: "Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* bu mürsel rivayeti -Tavus'un rivayetinin sahih olduğuna tanıklık eden ve onların ihrama girmeleri hakkında nakledilmiş bulunan- mevsul hadislerle pekiştirmiş bulunmaktadır. (IV, 554. Hac, 16. Bab ve IV, 339

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav) ve ashabı, Allah'ın hükmünü bekleyerek telbiye getirerek çıktılar. İhrama girmeyi niyet ettikleri halde, hac mı umre mi kırân mı tespit etmemişlerdi. Bu hususlaki hükmü bekliyorlardı, derken hüküm Nebi (sav)'a nazil oldu. O da beraberinde hediyelik kurbanlık bulunmayanlara, ihramı umre niyeti ile yapmalarını, beraberlerinde hediyelik kurbanlık bulunanlara da bunu hac niyetiyle yapmalarına emir buyurdu.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ali ile Ebu Musa el-Eşari, Yemen'den telbiye getirip ihrama girdiler ve telbiye ettiklerinde: Rasulullah (sav)'ın telbiyesi gibi niyet edip ihrama giriyoruz dediler. Rasulullah (sav) da kendilerine ihramları üzere kalmalarını emretti.[223]

İşte bu, ihram ile namaz arasındaki farka delildir. Çünkü namaz, muayyen olarak bir farzı niyet etmeden hiçbir kimse için geçerli olmaz, oruç da böyledir, ama sünnetin delaletiyle bu ihramda yeterlidir. Sünnet, kişinin muayyen olarak bir haccı da niyet etmeden tanımadığı bir adamın ihramı hangi niyetle olmuşsa, aynı şekilde ihrama girmesinin caiz olduğuna delil teşkil ettiğine göre bu, eğer henüz farz olan haccı yapmamış ise, ihrama tetavvu/nafile olarak niyet edip telbiye getirecek olursa, farz hac olarak yerine geçeceğine delil teşkil etmektedir. Bu böyle olduğuna göre, başkası adına hac için ihrama girmekle birlikte kendisi adına hac için ihrama girmemiş ise, bu onun kendi adına haccetmesi olur. Bu, ayrıca sünnette akıl ile kavranılan ve bununla yetinilerek başka şeye ihtiyaç bırakmayan bir hususlur. Ben, buna dair Nebi (sav)'tan gelmiş munkatı' bir hadis[224] ve İbn Abbas (ra)'tan da muttasıl bir hadis[225] zikretmiş bulunmaktayım.

-Hint baskısı-) *El-Marife*'de de şunları söylemektedir: (III, 489): "Tavus'un hadisi mürseldir. Şafiî -Allah'ın rahmeti ona- bu hadisi Amre'nin Âişe'den rivayet ettiği hadis ile pekiştirmiştir."

223 Ama Ali (sa), beraberinde hediyelik kurban bulunduğu için kırân haccı yaptı. Ebu Musa da beraberinde hediyelik kurban bulunmadığından ötürü temettü haccı yaptı. Buhârî, Hac 32(Hadis no: 1559)'de: Ebu Musa (r.a)'tan rivayete göre o şöyle demiştir: Nebi (sav) beni Yemen'deki bir kavme göndermişti. Geldiğimde kendisi Batha denilen yerde idi. O: *"Ne niyetiyle ihrama girdin?"* dedi. Ben: Nebi (sav)'ın ihrama girdiği gibi ihrama girdim, dedim. O: *"Beraberinde hediyelik kurban var mı?"* buyurdu. Ben, hayır deyince bana verdiği emir üzerine Beyt ile Safa ve Merve arasında tavaf ettim, sonra bana emretmesi üzerine ihramdan çıktım."

224 Bkz. 965 numaralı paragraf.

225 Bkz. 966 numaralı paragraf.

Dedi ki: Başkası yerine haccedecek bir kimse; hür, baliğ ve Müslüman olmadıkça caiz olmadığı gibi buluğa ermiş bir köle de baliğ olmamış hür bir kimse de onun yerine haccetmesi caiz değildir. Eğer bunların hacları kendi adlarına olursa, İslam'ın farz kıldığı haccın yerine kendileri adına da geçerli değildir, başkaları adına da caiz değildir. -Elbette Allah en iyi bilendir-

Dedi ki: Hac ve umrenin durumu, aynıdır. Bir kişinin adına haccedebildiği gibi, başkasının adına umre de yapabilir. Kendisi adına umre yapmış baliğ, hür ve Müslüman kişi dışında başkasının kendi adına yaptığı umre geçerli olmaz.

Dedi ki: Bir kimse kendi adına umre yapmış olmakla birlikte haccetmemiş ise, bir adam da ona kendi adına hac ve umre yapmasını emretse, o da onun adına hac ve umre yapsa, umre yapmış olanın onun adına umresi geçerli olur, fakat onun adına haccı olmaz. Aynı şekilde kendi adına haccetmiş olup umre yapmamışsa, başkası adına hac ve umre yaptığı takdirde adına hac yapılan kimse için hac geçerlidir, fakat onun adına yaptığı umre geçerli olmaz. Kişinin kendi adına yaptığı, sonra da başkasının adına yaptığı iki ibadetten hangisini yapmışsa, o kişinin adına o geçerlidir fakat kişinin kendi adına yapmamış olduğu ibadet hangisi ise öbürünün adına da geçerli olmaz. Kendisi adına hac ve umre yapmak üzere göndermek istediği kişiler arasından bir kişiyi, kendi adına kırân haccı yapmak üzere göndermesi yeterli olduğu gibi iki kişiyi de bu kendisi adına haccetsin bu da onun adına umre yapsın diye ayrı ayrı göndermesi de geçerlidir. İki kadın yahut bir kadın ve bir erkek göndermesi de böyledir.

Dedi ki: Bu anlattığım şekilde hac ve umre farzında bir erkeğin adına bir başka erkeğin yapması yeterli olur. Şöyle de denilmiştir: Farzda yaptığı hac yeterli ise, onun adına nafile olarak hac yapması da geçerli olur. Fakat sünnet gereği yalnızca farz haccı (vekâleten) yapabilir, fakat başkasının adına nafile hac ve nafile umre yapamayacağı da söylenmiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bir kimse başkasının adına tetavvu/nafile hac yapabileceğini söyleyenler şöyle de söyler: Haccın aslı namaz ve oruçtan farklı olduğuna göre ve kişi başkası adına hac yapması, ölümünden sonra da haccedemediği halde iken de yapabildiğine göre, onun adına tetavvu olarak da yapabilir. Hac ve umre ibadeti ile alakalı her bir şey için bu böyledir.

[973] Bize İbn Uyeyne, Atâ'nın azadlısı Yezid'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ bazen bana: "Benim yerime tavaf yap" derdi.[226]

[226] Bkz. 964 numaralı paragraf.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Şöyle denilebilir: Bir kimsenin bir diğeri yerine farz hac ve onun umresi dışında olanı yapması caiz değildir. Bu görüşü kabul eden şunu da söyler: Buna delalet eden delil de şudur: Nebi (sav), bir adam hakkında hac yapılmasını emretmesi, adına hac yapılan kimsenin bizatihi haccedebilecek bir durumda olmadığı sırada söz konusu olmuştu. Ben şu hususta farklı bir kanaate sahip olan olduğunu bilmiyorum: Bir kimse haccedemeyen bir başkasının yerine haccedecek olursa, o onun adına farz haccın yerine geçmez. Eğer bu durum onlara göre böyle ise, o takdirde şuna da delildir: Ancak zaruret halinde farzı eda etmesi mazur görülmüştür. Zaruret halinde caiz kabul edilen bir şey ise kendisi gibi bir zaruret olmadığı sürece başkası (herhangi bir ibadet) hakkında caiz değildir.

Şafiî dedi ki: Bir kimse hac için ihrama girse ve hacca yetişemese, Beyti tavaf ederek Safa ile Merve arasında say ederek ihramdan çıksa, bu onun için farz haccın yerini tutmaz. Çünkü o farz hacca yetişmemiştir, İslam'ın emrettiği yerine getirilmesini istediği umrenin yerini de tutmaz, adak borcu umrenin yerine de geçmez, çünkü bu bir umre değildir. Bu ancak onun için şu iki sebepten ötürü devam ettirmesi kendisi için caiz olmayan bir hac başlangıcı idi:

Bir: O, (belli) bir senenin haccı olup bir başka senenin haccına girmez.

İki: Hac ayları dışında, hac için ihramlı olarak kalamaz.

Eğer hac ayları dışında hac için ihrama girse, onun bu ihrama girişi kendisi adına İslam'ın emrettiği umrenin yerine geçebilen bir umre olur, çünkü ihrama giriş ya hac yahut umre için söz konusudur. Kendisi umre yapmanın mubah, hac yapmanın yasak olduğu bir zamanda ihrama girmiş olduğuna göre, umre için ihrama girmiş olur. Böyle bir kimsenin bu durumu, haccetmesi mubah olup hac için ihrama giren ve haccın vaktini kaçıran kimse gibi değildir. Çünkü böyle bir haccın başı hac idi, fakat burada sözünü ettiğimiz haccın başı ise umredir. Umre için niyet etmeksizin umre olarak geçerli oluyorsa, hac için ihrama girmesi halinde bu yaptığı ihrama giriş umre olup umre olarak geçerli olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun ve Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Umre ise, her ay yapılabildiğinden (vakti)geçmez. Hac ise ancak yılın bir vaktinde yapılabilmesi itibariyle v akti geçer. Buna göre, bir kimse, bir sene umre için ihrama girdikten sonra, hastalıktan yahut (zamanı) sayma hatasından yahut da bunun dışında ve düşmandan bir engel ile alıkonulsa ne zaman ihramdan çıkacak olur-

sa, o zaman ihramdan çıkmak üzere ihramlı kalmaya devam eder. Beyte ne zaman ulaşırsa umreyi kaçırmamış olur, umrenin amellerini icra eder.

Dedi ki: Bir adam bir diğerinin yerine ücretsiz olarak haccetse, sonra ücret istese, buna hakkı olmaz ve bunu o kişi adına, nafile olarak yapmış olur ve onun o haccedişi o kişi için geçerlidir.

Dedi ki: Bir adam, bir diğerini, bir ayda kendisi adına umre yapmak üzere ücretle tutsa, o da başka bir ayda umre yapsa yahut bir sene kendisi adına haccetmek üzere ücretle tuttuğu halde o bir başka sene hac yapsa, bu yaptığı kötü olmakla birlikte ücreti hak eder.

Dedi ki: Hac için, umre için ve bütün hayırlı işler için, icare akdinde bir sakınca yoktur. Hatta icare hayır olmayan ve iyilik olmayıp mubah olan şeylere göre hayır amelleri hakkında daha caizdir. Birisi dese ki:

- Kur'an öğretmek ve hayır işler karşılığında ücretli akdin caiz oluşunun delili nedir? şöyle cevap verilir:

[974] Bize Malik, Ebu Hazim b. Dinar'dan haber verdi. O, Sehl b. Sa'd es-Saidi'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav), bir adamı bir kadın ile ona Kur'an'dan bir sûre öğretmek şartı ile evlendirmiştir.[227]

Dedi ki: Nikâh ise ancak icare ve değer kabilinden kıymeti olan bir şey karşılığında caiz olabilir.

HACCI VASİYET ETMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Haccetmemiş bir kimse, bir mirasçısının adına hac yapmasını vasiyet etse ve herhangi bir meblağ söylememiş ise, mirasçı onun adına hac yapacak bir kimseyi mümkün olan en asgari ücretle haccettirir. Şayet kişi, bunu kabul etmezse, ona daha fazlası verilmez, onun yerine bir başkası -hac hususunda kendisine güvenilir kimseler arasından bulunabilecek asgari meblağ karşılığında- haccedecek bir kimse haccettirilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bundan dolayı mirasçıya yapılmış bir vasiyet reddedilmez, çünkü bu ancak bir icaredir, fakat: Şu meblağ karşılığın-

---

[227] Muvatta, Nikâh. Bab 3: Hadiste şu ifadeler de geçmektedir: Rasulullah (sav): *"Sen Kur'an'dan bir şey ezbere biliyor musun?"* deyince adam: Evet, şu sureyi ve şu sureyi diyerek isimlerini verdiği bazı sureleri ezbere bildiğini söyledi. Bunun üzerine Rasulullah (sav) ona: *"Ezbere bildiğin Kur'an sûrelere karşılık onu sana nikâhlıyorum"* buyurdu; Buhârî, Hac 40. Hadis no: 5135; Müslim, Nikâh, Hadis no: 76/1425.

da ona hac yaptırınız demiş olsa, onun adına bulunabilecek asgari ücret ile hac yapabilecek kimsenin ücretinden fazla olan her bir miktar batıl olur. Eğer bunu kabul edecek olursa, onun adına başkasına haccettirilmez.

Dedi ki: Mirasçı olmayan birisine 100 dinar ile kendi adına hac yapmasını vasiyet etse, eğer o da hac yaparsa, buna hakkı vardır. Ecr-i misilden fazla olan miktar da bir vasiyet olur. Kabul etmezse, onun yerine hac etmek üzere bulunacak kişinin alacağı ücretten ancak daha aşağısı karşılığında haccedebilir.

Filan kişinin uygun göreceği kimseyi 100 dinar ücret ile benim adıma haccettiriniz, dese, filan kişi de onun bir mirasçısının, onun yerine haccetmesini uygun görse, mirasçı onun adına ancak hac yapmak üzere bulunacak asgari ücret ile hac yapabilir. Kabul etmeyecek olursa, o filan kişiye: Mirasçıdan başka kimi bulursan ve bunu kabul ederse biz de onu geçerli kabul ederiz, denilir. Eğer bunu yapmayacak olursa, onun yerine hac yapabilecek kimseye verilecek ücretin en asgarisi ile bir kimse onun adına haccettirilir.

Dedi ki, birisi dese ki:

- Benim adıma hac yapacak birinci kişiye 100 dinar var. Onun yerine de mirasçı olmayan birisi hac yapsa o 100 dinar onun hakkıdır. Eğer onun adına mirasçı birisi haccederse, o da adına yapacağı hac karşılığında en az ücret isteyenin ücreti verilir. Bundan artan da (mirasa) geri verilir. Çünkü bu, mirasçıya yapılmış bir vasiyettir. Bir adam bir başkasını istediği ücret karşılığında kendisi adına hac ya da umre yapmak üzere ücretle tutsa bu, onun adına o kişi hac ya da umre yapacak olursa, ücretle tutan kimsenin malından verilir. Eğer kendi adına hac yapmak üzere ücretle tutup o kişi haccı ifsat ederse, bu yaptığı sebebiyle o adam adına haccı kaza etmez. Bunun yerine ücretin tamamını ona geri iade eder. Aynı şekilde hesabı şaşırıp haccı kaçırsa da böyledir, umrenin fasit olması halinde de böyledir.

Dedi ki: Bir adam bir başkasını kendi adına umre yapmak üzere ücretle tutsa, o da bir av avlasa yahut koku sürünse yahut da hac ya da umrede fidye gerektiren bir iş yapsa, bu fidyeyi kendi malından öder, ücreti de hak eder. Bu hususta şuna bakarım. Eğer kişi kendi adına hac yapması halinde bu onun için bir sakınca doğurmuyorsa, bununla birlikte bu esnada yaptığı bir işten ötürü kefarette bulunması gerekiyorsa, başkası adına yaptığı haccı geçerli kabul ederim ve haccettiği kimsenin malından ücreti tam olarak almayı hak eder, derim. Buna karşılık yaptığı fidyeyi gerektiren her bir işin fidyesini de kendi malından öder.

Dedi ki: Ölünün velisini durumu da, ölmüş adına haccedecek birisini ücretle tutsa, hiçbir hususta farklılık göstermezler.

Dedi ki: Bir adam kendi adına haccetmek üzere birisini ücretle tutsa, o da onun adına kırân haccı yapsa, onun yaptığı bu fazlalık kendisi için bir hayırdır ve onu eksiltmemiş olur, fakat kırân haccı sebebiyle kesmesi gereken kurbanın bedelini malından ödemekle yükümlüdür.

Dedi ki: Kişiyi kendi adına hac yapmak üzere, ücretle tutsa ve o da umre yapsa yahut umre yapmak üzere tutmakla birlikte haccetse, aldığı ücreti geri verir, çünkü hacceden kişiye eğer umre yapması emredilmiş ise, bu durumda o, kendisine verilen emrin dışındaki bir işi kendi adına yapmış olur. Hac umreden, umre de hacdan farklıdır.

Dedi ki: Kendi adına hac yapmak üzere kişiyi ücretle tuttuğu halde o, umre yapsa, sonra onun tayin ettiği mîkâttan geri dönse bu umre onun için geçerli olur.

Dedi ki: Kendi adına umre yapıp sonradan başkası adına hac yapmak isterse, onun başkası adına yapacağı hac, ancak kendisi adına hac yapacağı kişiye ait olan mîkâta çıkar ve ona ait mîkâttan onun adına hac yapması halinde başkası adına yapacağı bu hac eksiksiz olur. Bunu yapmayıp mîkâttan sonra haccedecek olursa, bir kurban keser ve yaptığı bu hac onun adına geçerli olur.

Dedi ki: Bir adam bir başkası adına haccetmek üzere çıksa, sonra da adına hac yapılacak kimsenin yolundan başka bir yol izlese ve gittiği o yolda adamın mîkâtı dışındaki bir mîkâta uğrasa ve oradan ihrama girip haccına devam etse yüce Allah'ın izniyle onun adına İslam'ın farz kıldığı hac olarak geçerli olur.

Dedi ki: Başkası adına hac yapan bir kimsenin ihrama girdiği esnada, onun adına haccetmeyi niyet etmesi, yeterlidir. Bunu sözlü olarak ifade etmese dahi bu -tıpkı kendisi için geçerli olduğu gibi- geçerli olur.

Başkası adına tetavvu/nafile bağış olarak hac yapan bir kimse, bütün hususlarda ücretle tutulmuş kimse gibidir. Bütün işlerde yeterli olan her bir şey onun hakkında da öyledir. Haccının fasit olmasına sebep teşkil eden her bir hususta ötürü, onun da haccı fasit olur. Şu kadar var ki; tetavvu olarak bu işi yapan kimse, bir ücret geri vermez, çünkü böyle bir şey almamıştır.

Dedi ki: Bir adam, kendisi yahut ölmüş birisi adına, haccetmek üzere birisini ücretle tutsa, o da haccetse, ama kendi adına haccetmemiş ise, kendisi adına

haccetmiş olur, onu ücretle tutan kişinin ya da ölmüş kişinin adına caiz olmayıp aldığı ücreti geri verir.

Dedi ki: Ölü haccetmemiş ise, vasisinin mirasçılarından birisini onun adına haccetmek üzere ücretle tutmasında bir sakınca yoktur. Ölünün bunu vasiyet etmiş olup olmaması fark etmez, çünkü icare akdi, onun yaptığı bir vasiyet değildir. Ücretle tutulan kişinin mirasçı olup olmaması arasında da bir fark yoktur.

Ölmüş adına vacip olan hac ve umre, eda edilir. Bunları ister vasiyet etmiş olsun, ister etmemiş olsun. Tıpkı vasiyet etmemiş olsa dahi ödemesi gereken borçların onun adına ödendiği gibi.

Dedi ki: Malının üçtebir (1/3)ini hacılara vasiyet edecek olursa o üçtebir (1/3)in fakir hacılara verilmesini tercih ederim. Aralarından varlıklı birisine bunun verilmesinin haram olduğuna dair bir şey de bilmiyorum.

Dedi ki: Kendisi adına tetavvu/nafile olarak haccedilmesini vasiyet etse, bu hususta iki görüş vardır. Birisine göre bu caizdir, diğerine göre caiz değildir. Tıpkı kendisi adına namaz kılacak bir kimsenin ücretle tutulmasını vasiyet etmesinin caiz olmayışı gibidir. Bunun caiz olmadığını söyleyenler de onun vasiyetini reddedip miras olarak kabul eder.

Dedi ki: Bir adam bir diğerine filan kişi adına masrafını (ücretini) almak üzere haccet dese, masraflarını ona ister ödesin ister ödemesin, bu, caiz değildir, çünkü bu, miktarı belli olmayan bir ücrettir. Bununla birlikte, hac yapacak olursa, onun adına geçerli olur. Ecr-i misli hak eder. Onu ücretle tutan kişinin mirasçı olup olmaması, ölmüş kimsenin bunu vasiyet edip etmiş olmaması da fark etmez. Şu kadar var ki, eğer o, bu işi bir mirasçısı için vasiyet etmişse, ona ücret olarak emsalinin alacağı ücretten fazlası verilmez. Çünkü böyle bir durumda, hatır gözetmek, bir vasiyet demektir, mirasçıya vasiyet de caiz değildir.

BÜLUĞA ERMİŞ ERKEK İÇİN HAC EDASI OLARAK SAYILAN HALLER

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Erkek, Müslüman, hür ve baliğ kişi, hacca erişirse, (ve haccederse) İslam'ın farz haccının yerine geçer. Eğer eli dar olduğu için gücü yetmeyen birisi olup yürüyerek haccederse, kendisine terk etmekte ruhsat bulunan bir şeyi yapmaya kendisini zorlamış olması sebebiyle iyilik yapan bir kişi olmuş olur ve o, yaptığı bu amelin kendisi için eda sayılacağı bir zamanda hac yapmış olur. Bir kimseye hizmet etmek üzere ücretle başkasının yanında çalışsa ve haccetse yine durum böyledir.

[975] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ b. Ebu Rebah'tan rivayet ettiğine göre, bir adam, İbn Abbas'a: Ben bunların yanında ücretle çalışıyor, onlarla beraber hac menasikini ifa ediyorum. Bu benim için geçerli olur mu? diye sorunca İbn Abbas ona: "Evet" dedi "**...işte onların kazandıklarından bir payları vardır, Allah hesabı pek çabuk görendir.**" (Bakara, 202) âyetini okudu.[228]

Dedi ki: Aynı şekilde başkası onun masrafını karşılarken o da haccederse yine durum böyledir, çünkü o, bütün bu durumlarda başkası adına değil, kendisi adına hac yapar.

Dedi ki: İnsanların Arefe gününü, doğru tespit edemedikleri bir yılda haccetmesi halinde de durum böyledir, çünkü onların hacları haccettikleri gündür. Tıpkı Ramazan bayramları Ramazan orucunu sona erdirdikleri gün, Kurban bayramları da kurbanlarını kestikleri gün olduğu gibi. Çünkü onlar, kendileriyle aziz ve celil Allah arasındaki amellerde, kendileri için gayp olan hususlarda zahir olanın gereğince yükümlüdürler. Aynı şekilde bir adam, cemrelere taş atıp tıraş olduktan sonra, eşine yaklaşsa, ona bir büyük baş kurban kesmesi gerekir, haccı da tam olur. Yine zevalden sonra Arafat'ın sınırlarına girse ve güneşin batışından önce oradan çıksa, bu haccı da onun için yeterli olur ve bir kurban keser. İşte cima dışında ihramlı iken yapamayacağı işlerden hangisini yaparsa, böylece kefaretini öder ve bu haccı onun İslam'ın emrettiği farz haccının yerini tutar.

BÜLUĞA EREN ÇOCUĞUN, HÜRRİYETİ VERİLEN KÖLENİN, MÜSLÜMAN OLAN ZIMMİNİN HACCETMESİ

Er-Rebi' bize haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Çocuk, Arafat'ta yahut Müzdelife'de buluğa erse yahut köleye hürriyeti verilse ya da kâfir Müslüman olsa, bunların hangisi bu duruma gelirse, hac için ihrama girse, sonra da Müzdelife gecesi fecrin çıkışından önce Arafat'a varsa, orada ister vakfe yapsın, ister yapmasın hacca yetişmiş olur ve İslam'ın farz kıldığı hac olarak ona yeterli gelir. Fakat mîkâtı terk ettiğinden ötürü bir kurban kesmesi gerekir.

Köle ve henüz baliğ olmamış çocuk, hac için ihrama girse, ihramları ile farz ya da nafile haccı niyet etse ya da niyetleri olmasa, sonra Arafat'tan önce yahut

[228] Bkz. 956 numaralı paragraf.

Arafat'ta yahut Müzdelife'de ya da nerede olurlarsa olsunlar, köleye hürriyeti verilse, çocuk da baliğ olsa, çocuk baliğ olduktan ve köle hürriyete kavuştuktan sonra Arafat'a dönerlerse, bu onlar için İslam'ın farz haccı olarak yerini bulur. Her ikisinin de ihtiyatlı hareket edip bir kurban kesmelerini daha çok severim (müstehab görürüm). Bununla birlikte onların böyle bir yükümlülüğünün olacağı benim için açık değildir.

Kâfire gelince, kendisi için tayin edilmiş mîkâttan itibaren ihrama girse, sonra Arafat'ta Müslüman olsa bir kurban kesmesi zorunludur, çünkü onun ihramı ihram sayılmaz.

Kişi, kölesine izin verdiği için kölesi de hac için ihrama girse, sonra Arafat'tan önce haccını ifsat etse, sonra hürriyetini kazanıp Arafat'a varsa, bu haccı İslam'ın farz haccının yerine geçmez. Çünkü ona haccın tamamını yerine getirmesi vacip idi. Zira o, sahiplerinin izni ile -onun için İslam'ın farz haccının yerini tutmasa dahi- kendisi için caiz olduğu halde ihrama girmişti. Bu haccını ifsat edecek olursa, fasit olduğu haliyle haccını tamamlar, bununla birlikte onu kaza etmekle yükümlü olup bir büyük baş kurban keser. Sonra haccını kaza ederse, onun yaptığı o kaza, onun için İslam'ın farz haccının yerini tutar.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Buluğa henüz ermemiş ama buluğa yaklaşmış (murahık) çocuğun hac için ihrama girdikten sonra Arafat'a çıkmadan önce hanımına yaklaşsa, sonra da Arafat'ta ihtilam olan murahık hakkında haccını devam ettirir, denmiştir. Ama ben onun yapacağı bu haccın kendisi adına İslam'ın farz kıldığı hac yerine geçeceği görüşünde değilim. Çünkü Rasulullah (sav) onun haccedebileceğini buyurmuş[229] bulunmaktadır. Haccı ise, cima ettiği takdirde ifsat eder ve onun bedelini yerine getirmekle ve bir büyük baş kesmekle yükümlü olur. Eğer bedelini yerine getirip büyük baş kurban keserse, o takdirde bu onun için farz haccın yerini tutar.

Dedi ki: Bir zımmi yahut bir kâfir, bu halde iken, hac niyetiyle ihrama girse, sonra cima etse, sonra Arafat'a çıkmadan ve cima ettikten sonra İslam'a girse, mîkât sınırlarından yahut mîkâttan sonra yeniden bir ihrama girse ve mîkâtı terk ettiği için bir kurban kesse, bu haccı onun farz haccının yerini tutar. Çünkü müşrik halde iken haccını ifsat etmiş olmaz, zira o ihramlı değildi. Birisi dese ki:

- Sen, ihramda iken onun ihramsız olduğunu iddia ettiğine göre, bu durumda farz onun üzerinden kaldırılmış mı oluyordu? Şöyle denilir:

---

[229] Bkz. 936-937 numaralı paragraflar.

- Hayır, o bununla yükümlü olduğu gibi herkes de aziz ve celil Allah'a ve Rasulü'ne iman edip şanı yüce ve mübarek Allah'ın Nebisine indirmiş olduğu farzları eda etmekle yükümlüdür. Şu kadar var ki, sünnet de Müslümanların hakkında ihtilaf etmediklerini bildiğim şu hususa delildir: İslam'a giren her bir kâfir, İslam'a girdiği günden itibaren farzları eda etmeye başlar. Ona müşrik iken bu hususta yapmadıklarını iade etmesi emrolunmaz. Ayrıca İslam, kişi İslam'a girip sonra da dosdoğru yolda yürürse, kendisinden öncekileri yıkar (temizler). O, ancak amellere başlamak ile yükümlü olup ne olursa olsun, ancak Müslüman olduktan sonra yaptığı ameli ona yazılır. Bu durumda iken ihrama girmesi, ona ihram olarak yazılmaz. Amel de buluğa ermiş kul lehine yazılır.

Rasulullah (sav)ın da küçük çocuk hakkında: *"Onun için hac olur"* buyurduğuna göre işte bunda o kimsenin haccının olduğuna ve onun haccının yüce Allah'ın izniyle ona yazılacağına (kabul olunacağına)delalet bulunmaktadır.

BİR KİMSENİN HACCETMEYİ YAHUT UMRE YAPMAYI ADAMASI

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir kimse, adakta bulunmak suretiyle, kendisine hac ya da umreyi vacip kılsa ve adamış olduğu haccını ya da umresini yerine getirmek isteyerek hac ya da umre yapsa, onun adağını yerine getirmeyi niyet etmiş olduğu haccı ve umresi İslam'ın emrettiği (farz kıldığı) haccı ve umresi olur. Bundan sonra ise adamış olduğu haccını kaza etmekle yükümlü olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Adağını da farzı da yerine getirmeden ölse, onun adına önce farz olan ifa edilir. Eğer malı yeterli ise yahut da onun adına haccedecek kimsesi varsa, bundan sonra da onun adağı yerine getirilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Onun adına bir kimse, ücret ile yahut da tetavvu/bağış olarak haccedip bunu yaparken de adağını yerine getirmeyi niyet ederse, bu onun üzerine vacip (farz) olan hac olur. Bundan sonra ise, başkasının onun adına ihrama girmesi söz konusu olmuşsa, adağını onun yerine ifa eder. Onun adına farzı eda etmek isterse, kendi adına girdiği ihram, onun adına yapacağı eda, onun ihramının yerine geçer. Adak hususunda da onun adına böyle olur. Allah en iyi bilendir.

Onun yerine; biri farzı, diğeri adağı için olmak üzere, iki adamın haccetmesini daha çok severim ve bu onun için geçerli olur.

BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞ AYRILIKLARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bazı kimseler bu hususta bize muhalefet ederek şöyle demiştir:

- Bizler bir kimse tetavvu/nafile yahut niyetsiz haccettiği takdirde, bize göre, bunun İslam'ın emrettiği farz hac olacağı hususunda seninle aynı kanaatteyiz, çünkü bu hususta ki rivayetler ve kıyas bunu göstermektedir. Ayrıca tetavvu ona vacip değildir. Peki, adakta bulunmak sebebiyle yerine getirmesi vacip olan adağı yerine getirmesi vacip iken ve o tetavvu/nafile olan haccı vacip hâline getirmiş olduğuna göre, şu iddiayı nasıl yapabilirsin? Vacip olan adağı yerine getirmeyi niyet ederse, o zaman bu vacip hac olur (farz olarak yerine getirmekle yükümlü olduğu hac olur). Nitekim aynı şeyi tetavvu hakkında da söylemişsin. Hâlbuki adak ile tetavvu farklı şeylerdir. Ben de ona derim ki:

- Benim bu kanaatim şu durum hakkındadır: Kişi, buluğa eriştiği çağdan itibaren ölünceye kadar, haccedebilme imkânına sahip olmuşsa, üzerinden ne zaman bir hac vakti geçecek olursa, mutlaka farz olan haccı yerine getirmekle yükümlüdür. Hâlbuki adak, ancak onun kendisi hakkında vacip kılışından sonra, onun için bağlayıcı olur. Dolayısıyla o, bizatihi tetavvu haccı yapan kişi durumundadır. Hali bu iken durum ne olursa olsun, vacip olanın ancak kendisinin kendisine vacip kılması ile vacip olana göre öncelenmelidir. Dese ki:

- Peki, nafile türünden adağa benzeyen şey nedir? Ona şöyle denilir:

- İslam'ın emrettiği hacdan sonra başladığı takdirde, tamamlaması, onun için vaciptir. Fakat başlaması halinde, tıpkı başlamış gibi onu tamamlayışa itibariyle aynı hükümde ise, o zaman o, İslam'ın emrettiği haccı niyet ederse, ona başlaması onu kendisine vacip kılmaz çünkü kendi kendisine zaten farz olan bir şeyi vacip kılmıştır. Ondan başkası ise, bunu ona vacip kılıp hacdan çıkmasını emredecek olursa, ben de ona hacdan tavaf yaparak çıkmasını ve kazasını yapmasını emrettiğim gibi, bunun da kazasını yapmasını emrederim. O dedi ki:

- Sen şu rivayeti nakletmiş bulunuyorsun:

[976] İbn Ömer ve İbn Abbas'a (bu durum) sorulmuş, onlardan biri haccetmeyi adamış olana hem adağını hem farz olarak yazılmış haccı yerine getirmiş olduğu anlamında: Kâbe'nin Rabbine yemin ederim, her ikisini de yerine ge-

tirmiş oluyorsun, derken diğeri: Bu, İslam'ın emrettiği (farz) haccıdır. O halde adağını yerine getirmenin yolunu arasın, demiştir.[230] Derim ki:

- Sen, her ikisine de muhalefet ederek bu yaptığı haccın adak haccı olduğunu ve İslam'ın emrettiği haccın onun borcu olduğunu ileri sürüyorsun. Peki, kendin muhalif olduğun bir şeyi, nasıl delil olarak ileri sürebilirsin? O dedi ki:

- Sen de ikisinden birisine muhalefet ediyorsun. Derim ki:

- Ben ona muhalefet ediyorsam sünnetteki bir mana sebebiyle muhalefet ediyorum ama diğerine de uygun kanaat arz ediyorum.

[977] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Said b. Salim, es-Sevri'den haber verdi. O, Zeyd b. Cübeyr'den dedi ki: Ben Abdullah b. Ömer'in yanında bulunuyorken ona bu hususa dair soru soruldu, o da: Bu, İslam'ın emrettiği hacdır, artık adağını yerine getirmenin yollarını arasın, demiştir.[231]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bizler, üzerine iki ameli yerine getirmenin vacip olduğu bir kimsenin, bunlardan birisini baştan itibaren terk ederek onlardan herhangi birisini yapmasının onun için yeterli olacağı görüşünde değiliz. Bunun için şöyle deriz: Bu, İslam'ın emrettiği haccı yerine getirmekle yükümlü olan bir kimsenin, adadığı hac hakkında böyledir. Eğer İslam'ın emrettiği haccı yerine getirmiş ise, ama adak haccı üzerinde borç kalmış iken tetavvu/nafile hac yaparsa, bu onun yapmayı adadığı haccı olur. Üzerinde vacip hac borcu varken nafile/tetavvu hac yapamaz. Eğer tetavvu hac, farz olan haccın yerini tutuyorsa -çünkü biz onun tetavvu olarak yaptığını kendisinin yerine getirmesi gereken vacip hac kabul ediyoruz- o halde üzerinde adaktan dolayı vacip hac borcu olan kimse de tetavvu/nafile hac yapacak olursa, durum yine böyledir, bunun (ile öteki) arasında bir fark yoktur.

---

[230] İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, IV, 88 -kayıp bölümden-: ... Ebu'l Ahvas'dan o, Zeyd b. Cubeyr'den dedi ki: İbn Ömer'in yanında oturuyordum. Ona bir kadın gelerek sordu: Ben haccetmeyi adadım, fakat bu hacdan önce asla haccetmedim, dedi. O: Bu İslam'ın emrettiği haccdır. Sen artık adağını yerine getirmiş olacağın bir hac yapmanın yollarını ara, demiştir.

Ebu Uyeyne'nin azadlısı Vâsıl da dedi ki: Bana İbn Abbas'ı dinlemiş bir zatın tahdis ettiğine göre, bir kadın ona gelip: Ben haccetmeyi adadım, ama İslam'ın emrettiği haccı henüz yapmadım, diye sorunca İbn Abbas: Kabe'nin Rabbine yemin ederim, her ikisini de yerine getirmiş oldun, demiştir

[231] Bkz. 976 numaralı paragraf.

UMRENİN VACİPLİĞİ HAC GİBİ MİDİR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: "وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ" **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın..."** (Bakara, 196) buyurmuştur. İnsanlar, umre hakkında ihtilafa düşmüş olup meşrık(doğu) âlimlerinden kimisi: Umre tetavvu/nafiledir, demiştir.

[978] Said b. Salim de bu görüşü ifade etmiş olup buna şu delili göstermiştir: Süfyan es-Sevri'nin kendisine Muaviye b. İshak'tan haber verildi. O, Ebu Salih el-Hanefi'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav): *"Hac bir cihaddır, umre ise tetavvu'dur."* buyurdu. Ben ona dedim ki:

- Nebi (sav)'den bunun gibi bir rivayet olmuş mudur? O:

- Bu munkatı' bir rivayettir. Eğer bununla hüccet/delil sabit olmuyorsa dahi umrenin tetavvu oluşuna dair bizim delilimiz aziz ve celil Allah'ın: "Oraya bir yol bulabilenlerin o evi hac etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır." (Âl-i İmran, 97) buyurmaktadır. Haccın vacip oluşunu açıkça beyan ettiği aynı yerde, umrenin vacip olduğunu zikretmemektedir. Ayrıca bizler, Müslümanlardan herhangi bir kimsenin ölmüş kişi adına umreyi kaza etmeyi emr ettiğini de bilmiyoruz. Ben ona dedim ki:

- Aziz ve celil Allah'ın: "Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın." (Bakara, 196) buyruğu her ikisinin birlikte farz kılınmış olma ihtimalini göstermektedir. Aynı şekilde bunun farziyeti, eğer aynı yerde söz konusu ise, o zaman onun bu şekildeki sübutu başka yerlerde de böylece sabit olur(olması lazım). Yüce Allah'ın: **"Namazı dosdoğru kılın zekâtı da verin."** (Bakara, 43) buyurduktan sonra: **"Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."** (Nisâ,103) buyurmaktadır. Böylelikle zekâtı, bazen namazla birlikte zikrederek söz konusu etmiştir, bazen de zekâtı zikretmeksizin yalnızca namazı söz konusu etmiştir. Bu zekâtın farziyetinin sabit olması önünde bir engel olmamıştır. Bununla birlikte: 'Biz ölmüş bir kimsenin adına umrenin kaza yapılmasını emr eden kişi olduğunu bilmiyoruz', şeklindeki sözün bir benzeri; mutlaka senin aleyhine umreyi vacip kabul eden kimsenin şöyle demesi sureti ile de söz konusu olur: Bizler, selefe mensup herhangi bir kimseden: -senin dediğin gibi- umre ölü bir kimse adına kaza edilmez ve tetavvu da değildir. Eğer bizler, senin lehine bir delil olduğunu bilmiyorsak, umreyi vacip kabul edenlerin: Seleften herhangi bir kimsenin o tetavvu değildir ve ölü adına kazasının yapılmayacağını söylediğini bilmiyoruz, sözü ancak senin aleyhine bir delil olur.

(Şafiî) dedi ki: Bu kanaati kabul eden bir kimsenin: **"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayınız."** (Bakara, 196) buyruğunu onlara başlamış iken (tamamlayın) diye tevil etmesi daha uygundur. Nitekim bizim arkadaşlarımızdan bazıları da bu kanaattedir: Umre sünnettir ve biz umrenin terk edilmesi hususunda ruhsat veren bir kimse olduğunu da bilmiyoruz.

Dedi ki: Bu; eğer âyet umrenin vücubunu ifade ettiği ihtimalini de taşıdığını söylemek istiyorsa, umrenin vacip olma ihtimalini gerektiren bir sözdür. Ayrıca İbn Abbas da umrenin vacip olduğu kanaatini benimsemiş olup[232] ve onun dışındaki imamlardan ona muhalefet eden olmamıştır. Ayrıca bu, umrenin vacip oluşunu değil onun müekked oluşunu da ifade etme ihtimali vardır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bana göre, Kur'an'ın zahirine daha uygun, ilim ehline daha yakışan - ki Allah'tan muvaffakiyetini dilerim - umrenin vacip oluşudur. Çünkü aziz ve celil Allah, umreyi hac ile birlikte zikrederek: **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın, eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin."** (Bakara,196) buyurmaktadır.

[979] Ayrıca Rasulullah (sav), hac etmeden önce umre yaptığı gibi, yine Rasulullah (sav) umre için ihrama girmeyi ve umre ihramından tavaf, saçı tıraş etmek ve mîkât ile çıkmayı sünnet olarak tespit etmiştir.[233] Hacda ayrıca umreden daha fazla işlerin yapılması gerekir. O halde eğer delaletin zahirden anlaşılan değil de batından anlaşılması gerekene dair bir delil yoksa Kur'an'ın zahirine uymak daha uygundur. Bununla beraber İbn Abbas'ın ve başkalarının görüşleri vardır.

[980] Bize İbn Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi, o Tavus'tan, o İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, dedi ki: Nefsim elimde olana yemin olsun, umre Allah'ın Kitabında onunla birlikte zikredilmiştir. **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın"** buyrulmuştur.[234]

[981] Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Üzerinde bir haccın ve bir umrenin vacip olmadığı yüce Allah'ın yarattıklarından hiçbir kimse yoktur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bunu Mekkeli arkadaşlarımızdan, onların dışında başkaları da ifade etmiştir ve bu onların çoğunluğunun görüşüdür.

---

[232] Ondan bu hususta ki rivayet biraz sonra gelecektir.

[233] Buhârî, Umre 2

[234] Buhârî, Umre, 1

Şafiî dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah da şöyle buyurmaktadır: **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak (tetavvu yapmak) isterse Kurbandan kolayına geleni kessin."** (Bakara,196) buyurmuştur. Rasulullah (sav) da haccın umre ile birlikte yapılması (Haccı kırân) halinde, bir hediyelik kurban kesilmesini sünnet olarak tesbit etmiştir. Eğer umre, esas itibarı ile tetavvu olsaydı, herhangi bir kimsenin umreyi hac ile birlikte (kırân) yapmaması gerekirdi. Çünkü bir kimse (biri farz biri tetavvu olan) iki işten birisinden çıkmadıkça diğerine giremeyeceği için, nafile olan bir işe, farz olan bir işi sokamaz (onları iç içe yapamaz). (Mesela) bazı hallerde nafile, dört rekât ve fazlasını her iki rekât arasında selam vererek ayırmaksızın nafile namaza başlayabilir, ama bu hem farz hem nafile namazlarda birlikte olmaz. Dolayısıyla eğer umre; durum ne olursa olsun, esası itibari ile tetavvu ise temettü yahut kırân haccı sebebi ile kişinin kurban kesmemesi daha uygundur. Çünkü durum ne olursa olsun ancak tetavvu olanın hükmü, bir durumda farz olan şeyin hükmünden farklıdır.

[982] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Umre kıyamet gününe kadar haccın içine girmiştir."*[235]

[983] Yine Rasulullah (sav), kendisine koku sürülmeye ve elbise giyinmeye dair soru soran kişiye: *"Hac ettiğin sırada neleri yapıyor idiysen umrende de yap."* buyurdu.[236]

[984] Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Abdullah b. Ebu Bekir'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav)'nin Amr b. Hazm'a yazdığı mektupta şunlar da vardı: *"Umre küçük haccın kendisidir."* İbn Cüreyc dedi ki: Abdullah b. Ebu Bekir, bize Rasulullah (sav)'ın Amr b. Hazm'a yazdığı mektubundan bir şeyler zikretti mi mutlaka ona şöyle derdim: Peki, sizler bunun Rasulullah (sav)'ın yazdığı mektupta olduğundan şüphe ediyor musunuz, diye sorardım. O, hayır, derdi.[237]

Şafiî dedi ki: Birisi şöyle diyebilir:

- Nebi (sav), bir kadına babası adına haccın kazasını yapmasını emr etmiş olduğu halde, ondan onun adına umre kazasın yapılacağına dair bir rivayet bellenmemiştir, diye sorsa –Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

---

[235] Bir sonraki hadisin kaynaklarına bakınız.

[236] Buhârî, Umre 10, Ayrıca bk. hadis no: 1789

[237] Dârakutnî, II, 285

- Bazen hadisin bir bölümü bellenip bir diğer bölümü bellenmemiş olabilir. Ya da hadisin tamamını bellenmiş olmakla birlikte, ravi onun bir bölümünü eda/rivayet eder, bir bölümünü etmez. Kendisine hakkında soru sorulan hususa cevap verir ve aynı şekilde haccın kazasının yapılacağının bilinmesinden hareketle umrenin de aynen onun gibi olacağı mülahazasıyla diğer hususu açıklamasına ihtiyaç duymayabilir.[238] Birisi:

- Bu dediğinin bir örneği/benzeri var mı dese şöyle cevap verilir:

[985] Talha'nın ondan rivayetine göre, İslam'a dair soru sorulmuş ve şöyle buyurmuştur: Bir gün ve gecede beş vakit namaz, sonra orucu söz konusu etmiş, haccın da umrenin de İslam'dan olduğunu zikretmemiştir.[239] Ve bunun dışında buna benzer rivayetler de vardır. Allah en iyi bilendir. Biri:

- Bunun açıklaması nasıldır, diye sorsa ona şöyle denilir:

- Az önce açıkladığım gibi bunun haberde yer alması(ravinin) onun bir kısmını rivayet etmesi ve bir kısmını etmemesi ile olabilir. Veya bir bölümünü bellemiş iken diğer bölümünü bellememiş olabilir ya da soruyu soranın bu konudaki bilgisi ile yetinebilir. Yahut soruya cevap vermekle yetinebilir. Bundan sonra soruyu soran kişi, öğrenmek istediğini öğrenmiş olur. Fakat soru soranın cevabı rivayet edilmez, ama bir başka şey rivayet edilebilir.

Dedi ki: Eğer yalnızca umre yapacak ise, umrenin mîkâtı haccın mîkâtı gibidir. Umre ise senenin tamamında her ayda yapılır. Şu kadar var ki, bizler hac için ihrama girmiş olana teşrik günlerinde umre yapmasını söyleriz. Çünkü bu zamanda hac işlerini yerine getirmek ile meşguldür. Tek başına ihrama girmiş olduğu amelin bütün işlerini bitirmeden haccın ihramından çıkıp başka bir ihrama (umre ihramına) girmez.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir adam, hac etmediği halde teşrik günleri bitinceye kadar da umre yapmaktan uzak kalırsa, bu uygun bir tutum olur. Böyle yapmayacak olsa da onun için caizdir. Çünkü o herhangi bir ihrama girmiş değildir. O ihram sebebi ile başka bir amelin ihramına girmemesini söylememize gerek yoktur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bununla birlikte hac ve umreyi birlikte (kırân) yapması da onun için yeterlidir ve bu onun yapmakla yükümlü

[238] Bkz. 947 Paragraf.

[239] Buhârî, İman 34; Müslim, İman, hadis no: 8/11

olduğu vacip umresinin yerine geçer. Aziz ve celîl Allah'ın: "Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak isterse kurbandan kolayına geleni kessin." (Bakara, 196) buyruğuyla kıyasen bir kan(kurban) kesmesi gerekir. Çünkü kırân haccı yapan kimsenin durumu temettü haccı yapanınkinden daha hafiftir. Temettü haccı yapan kişi, hac ile beraber umreyi de katmıştır. Böylelikle umreye haccı eklemiş olur. Bu durumda onun için hac mîkâtı düşer. Bundan da o mîkât düşer çünkü o hac günlerinde umreyi sokmuş olur. Hacc-ı kırân yapan da bunu böylece sokmuştur. Temettü haccı yapan kişi ayrıca umre ihramından çıkarak hac için ihrama gireceği vakte kadar (ihramsızlıktan) yararlanmış bulunuyor. Temettü haccı yapan bir kimse de kesmesi gereken kurban bakımından kırân haccı yapanın durumundan daha çok (yükümlülüğü gerektiren) bir durumda olmaz.

Dedi ki: Umreyi hacdan önce de yapmış olsa hacdan sonra da yapmış olsa vacip umresinin yerini tutar.

Dedi ki: Hacdan önce umre yaptıktan sonra hacca başlayıncaya kadar, Mekke'de ikamet ederse hac için mîkâttan değil Mekke'den ihrama girer.

Dedi ki: İfrad haccı yaptıktan sonra, umre yapmak isterse, Haremin dışına çıkar sonra nereden isterse ihrama girer. Mîkât yerinde hac için ihrama girmiş olması ile bu yükümlülük ondan düşer. Bu sebeple bulunduğu yerin mîkâtına en yakın yerlerden birinden ihrama girer. Zaten onun helal bölgeden daha öncesinde mîkât yeri yoktur. Aynı şekilde hacdan önce umreye geldiği takdirde hac için mîkâta çıkma yükümlülüğü, biri diğerinin içine girdiğinden ötürü sakıt olur. Ci'râne'den umreye (ihrama) girmesini daha çok severim.

[986] Çünkü Nebi (sav), oradan umre için ihrama girmiştir.[240] Eğer buradan ihrama giremeyecek olursa, Ten'im'den umre için ihrama girer.

[987] Çünkü Nebi (sav), Âişe (r.anha)'ya oradan umre için ihrama girmesini emir buyurmuştur.[241] Burası ise Harem dışında Beyte en yakın yerdir. Eğer buradan da ihrama giremeyecek olursa, Hudeybiye'de umre için ihrama girer.

[988] Çünkü Nebi (sav) orada namaz kılmış ve umresine oradan başlamak istemiştir.[242]

---

[240] Buhârî, Umre 3; Müslim, Hac 217/1253

[241] Biraz sonra bu hadisin de kaynakları gösterilecektir.

[242] Buhârî, Umre 3; Müslim, Hac, hadis no 217/1253

[989] Bize İbn Uyeyne'nin haber verdiğine göre, o, Amr b. Dinar'ı şöyle derken dinlemiştir: Ben Amr b. Evs es-Sekafi'yi şöyle derken dinledim: Bana Abdurrahman b. Ebu Bekir'in haber verdiğine göre, Nebi (sav), kendisine Âişe (r.anha)'ya terkisine bindirerek Ten'im'den ona umre yaptırmasını emr etti.[243]

Şafiî dedi ki: Âişe kırân haccı için ihrama girmişti. Kendisi için vacip olan hac ve umreyi tamamlamış ve hac ile birlikte yapılmayan bir umre de yaparak dönmek istemişti. Bu sebeple Nebi (sav)'a talepte bulundu, o da ona umre yaptırılmasını emr etti. Böylelikle bu kendisi için hayırlı bir nafile oldu. Mekke'ye de ihramlı olarak girmişti. Bu sebeple onun için mîkâta kadar geri dönmek yükümlülüğü yoktu.

[990] Bize Süfyan b. Uyeyne, İsmail b. Ümeyye'den haber verdi. O Müzahim'den, o, Abdulaziz b. Abdullah b. Halid'den o, (noktasız hâ "مُحرِش" ile) Muharriş el-Ka'bî'den yahut da (noktalı hı ile "مُخَرِّش" Muharriş'ten) rivayet ettiğine göre, Nebi (sav), geceleyin Ci'râne'den çıktı ve umre yaptı ve böylelikle orada gece kalmış gibi sabahı etti.[244]

[991] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den bu hadisi bu isnad ile haber vermiş, İbn Cureyc; o "مُحرِش" Muharriş"tir, dedi.

Şafiî dedi ki: İbn Cüreyc isabet etmiştir. Çünkü onun oğlu bizim yanımızdaydı (noktalı hı "مُخَرِّش" ile) Muharriş oğulları derlerdi.

[992] Biz Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre, Nebi (sav), Âişe'ye dedi ki: *"Senin Beyti tavaf etmen ile Safa ile Merve arasında say etmen haccın için de umren için de sana yeter."*[245]

[993] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten haber verdi. O Atâ'dan, o Âişe'den, o, Nebi (sav)'dan aynısını rivayet etti. Bazen Süfyan rivayetinde: Atâ'dan, o Âişe'den bazen de doğrudan: Nebi (sav) Âişe'ye dedi ki, diye rivayet ederdi.[246]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Âişe, Zülhicce ayında kırân haccı yapmıştı. Sonra Nebi (sav)'ın hacdan sonra, ona umre yaptırılmasını emretmesi üzerine umre de yaptı. Böylelikle o, bir ay içerisinde iki umre yapmış oldu. Rasulullah (sav) ise Ci'râne'den yaptığı umreden önce kaza umresini yapmıştı. Böylelikle

---

[243] Buhârî, Umre 6; Müslim, Hac hadis no 135/1212
[244] Ebu Davud, Menasik, 81 hadis no 1996; Tirmizi, Hac 92; Nesâî; Menasik 104
[245] Müslim, Hac 132/1211 ve 133/1211
[246] Ebu Davud, Menasik 54 hadis no 1897

o, Ci'râne umresini(orada ihrama girerek yaptığı umre) tetavvu olarak yapmış oldu. Buna göre o, Mekke'nin fethedildiği günü Mekke'ye savaş dolayısıyla ihramsız olarak girmiş olmakla birlikte, onun Ci'râne'den yaptığı umre bir kaza umresi olmayıp tetavvu umresidir. Tetavvu olarak yapan bir kimse ise, umreyi Haremin dışına çıktıktan sonra dilediği yerden(mîkât yerlerinden) başlatabilir.

Şafiî dedi ki: Bir kimse, hac niyetiyle ihrama girdikten sonra, haccı kaçırmış olsa, o hac ihramından umre yaparak çıkar ve ertesi yıl hac etmekle ve kurban kesmekle yükümlü olur. Fakat bu onun için vacip olan haccın da umrenin de yerine geçmez. Çünkü o ancak umre yaparak hacdan çıkmıştı. Ancak o yeni bir umre yaparsa, ona vacip olan umrenin yerine geçer.

UMRE HANGİ VAKİTLERDE CAİZDİR?

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Kişi Arefe günü, Mina günleri ve senenin diğer günlerinde, -şayet hac görevini ifa etmiyor ise ve hacca yetişmeyi de ummuyor ise-, senenin tamamında umre için ihrama girmesi caizdir. Eğer hacca yetişeceğini umuyor ise, onun umresiz olarak yalnız hac için ihrama girmesini ya da umre ile birlikte hac için ihrama girmesini mustehab görürüm. Eğer böyle yapmayıp umre yaparsa, umre olarak caizdir ve İslam ('ın vacip) umresinin yerine geçer. Adakta bulunduğu için kendisine vacip kılmış yahut da iyilik olsun diye vacip kılmış ya da başkası adına umre yapıyor ise, umre olarak da geçerli olur.

Şafiî dedi ki: Birisi:

- Hac günlerinde umre olması nasıl caiz olur, diyecek olsa şöyle denilir:

- Rasulullah (sav), Âişe'ye verdiği emir üzerine o da umreye niyet etmiş iken hac için de niyet etmiş oldu. Böylelikle hem hac hem umre yapan birisi olarak Arafat'a ve Mina'ya gitti. Hâlbuki umre için daha önceden ihrama girmiş bulunuyordu.

[994] Ömer b. el Hattab (ra) da Hebbar b. el-Esved ile Ebu Eyyüp el-Ensari'ye (kurban bayramının birinci günü olan) Nahr gününde –hac için ihrama girmiş iken - tavaf edip say yapmasını sonra da saçlarını tıraş ettirip yahut kısaltarak ihramdan çıkmasını emretmişti. Bu ise, hacca yetişmemiş ise umre yapmış demektir. Çünkü hürmeti en büyük günde en uygun olan yüce Allah için o günde ibadet etmesidir.[247]

[247] Muvatta, I, 383

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir kimsenin Arefe gününde de Mina gecelerinde de umre yapılmasını yasaklamasının açıklanabilir bir tarafı yoktur. Kişinin, hac yapan kişi olması hali müstesna. Bu durumda hac yapıyorken ona umreyi katmaz. Haccın bütün işlerini bitirmeden, umre yapamaz. Çünkü böyle bir kimse, Mina'da hac yapan kimsenin yapması gereken Cemrelere taş atıp Mina'da kalması gerekir. Ziyaret tavafının yapmış olup olmaması arasında fark yoktur. Şayet haccın ihramından henüz çıkmamışken yahut da haccın ihramından çıkmış olmakla birlikte, henüz haccın amellerinden herhangi birisini yapmakta iken umre yapmaya kalkışırsa, umresi olmaz fakat üzerine fidye de düşmez. Çünkü o, umre için ihrama girmemesi gereken bir vakitte, ihrama girmeye kalkışmış olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona ve Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Umre senenin tamamında yapılabilir, bu sebeple bir kimsenin bir sene içinde defalarca umre yapmasında bir sakınca yoktur. Gerek Mekkelilerden gerek diğer ilim adamlarının bulunduğu şehir âlimlerinden genellikle kabul edilen görüş budur. Şu kadar var ki; Hicazlılardan birisi bir yıl içerisinde bir defadan fazla umre yapmayı mekruh görmüştür.[248]

Umre, her ayda yapılıyor ise de ancak muayyen bir ayda yapılması uygun olan hacca benzememektedir. Eğer kişi, muayyen vakitte hacca yetişmeyecek olursa, onu gelecek seneye kadar kaçırmış olur. Bu sebeple umrenin hacca kıyas edilmesi –bütün bu hususlarda ondan farklı iken- caiz değildir. Birisi:

- Senin bu söylediklerinin delili nedir, derse ona şöyle denilir:

- Âişe (r.anha) beraberinde hediyelik kurbanı götürmemiş olanlardandı. Aynı şekilde Nebi (sav)'ın hac için yaptıkları, ihram niyetlerini umre olarak değiştirmeye dair emir verdiği kimseler arasında idi. Âişe (r.anha), ay hali olunca ay hali sebebi ile tavaf yapamadı. Rasulullah (sav), ona hac niyeti ile ihrama girmesini emretti, bunun üzerine o, kırân haccı yapmış oldu. Onun umresi ise Zülhicce ayında gerçekleşti. Sonra Nebi (sav)'dan kendisine umre yaptırmasını istedi. O da Zülhicce ayında ona umre yaptırdı. Böylelikle Âişe (r.anha), aynı ayda iki umre yapmış oldu. Nebi (sav), bir ayda iki umreyi emretmiş iken bir kimse nasıl olur da kalkıp umrenin bir yılda ancak bir defa yapılabileceğini ileri sürebilir.

---

[248] İmam Malik Muvatta'da şöyle demiştir: "Herhangi bir kimsenin bir senede defalarca umre yapmasını uygun görmüyorum." (Muvatta, Hac 21)

[995] Bize İbn Uyeyne, İbn Ebu'l-Huseyn'den haber verdi. O, Enes b. Malik'in çocuklarından birisinden şöyle dediğini rivayet etti: Mekke'de Enes b. Malik ile birlikte idik. Saçları biraz uzadı mı çıkıp umre yapardı. [249]

[996] Bize İbn Uyeyne, İbn Ebu Necih'ten haber verdi. O Mücahid'den, o Ali b. Ebu Talib'in (ra) şöyle dediğini rivayet etti: Her ayda bir umre vardır.

[997] Bize Süfyan, Yahya b. Said'den, o İbn Müseyyeb'den, Âişe (r.anha) bir senede iki umre yapardı. Birini Zülhuleyfe'de, diğerini de Cuhfe'de ihrama girerek yapardı.

[998] Bize Süfyan, Sadaka b. Yesar'dan haber verdi. O, el-Kasım b. Muhammed'den şunu rivayet etti: Müminlerin annesi, Nebi (sav)'ın zevcesi Âişe (r.anha), bir yılda iki defa umre yaptı. Sadaka dedi ki: Ben: Kimse onun böyle yapmasın ayıpladı mı dedim. O: Sübhanallah, müminlerin annesinden söz ediyorum, dedi. Ben de utandım.

[999] Bize Enes b. Iyaz, Musa b. Ukbe'den haber verdi. O, Nafi'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Ömer, İbn ez-Zübeyr zamanında yıllarca her yılda iki umre yapmıştır.

[1000] Bize Abdulvahhab b. Abdulmecid, Habib b. el-Muallim'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ'ya her ay umre yapmaya dair soru soruldu. (Yapılabilir mi diye) O: Evet, dedi.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Nebi (sav)'ın emri ile Âişe (r.anha)'ın ve ondan başkalarının Zülhicce ayında yaptıkları umre -onun aynı zamanda hac aylarında umre yaptığına dair bu anlattıklarım umrenin- hac zamanında olsun başka zamanlar da olsun, caiz olduğuna dair bir açıklamadır. Bir ayda, Nebi (sav)'ın emri ile iki defa umre yapmak caiz olduğuna göre, senede ancak bir defa yapılabilen hacdan mana itibari ile farklılık arz etmiş ve bir kişi dileyecek olursa, her ay umre yapabilir, demektir. Şu kadar var ki, o umrenin dışında bir hac yahut umre için ihrama girmiş ise, o ihramının amelini tamamlamadan önce onun üzerine başka bir ihram ile yapacak ameli ekleyemez.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bir kimse umre için ihrama girse, Beyti tavaf etmeye başlamamış olduğu sürece, umre üzerine hac niyetini de ekleyebilir. Ancak tavafa başlamış ise, artık onun üzerine hac niyetini ekleyemez. Böyle

[249] Yani o umre yapmayı muharrem ayına kadar geciktirmezdi. Hemen mîkâta çıkar ve Zülhicce ayında umre yapardı. (İbnü'l-Esir, *en-Nihaye*)

bir şey yapacak olsa, haccı yapma yükümlülüğü olmaz. Çünkü umrenin işleri üzerine haccı ilave imkânına sahip olmadığı bir vakitte umrenin işlerini bitirmek için çalışmaktadır.

Eğer ihrama hac niyeti ile girmiş ise, ona umre niyetini de katamaz. Eğer böyle bir şey yapacak olursa, umre niyeti ile ihrama girmiş olmaz ve üzerine fidye de düşmez.

Dedi ki: Hac etmemiş bir kimse, senenin tamamında umre yapar. Ama Hac eden bir kimse haccın işlerini tamamlayıncaya kadar hac üzerine umre niyetini getirmez. Haccın işleri(nin yapılacağı son gün), eğer teşrik günlerinin sonuna kadar kalmış ise, teşrik günlerinin sonuncusudur. Şayet (Mina'dan) birinci ayrılışta ayrılmış olursa ve o gün umre için ihrama girerse, umreyi yerine getirmesi gerekir. Çünkü onun hacca dair yapması gereken bir ameli kalmamıştır. Bununla birlikte onu sonraya bırakmasını daha çok severim. Şayet birinci ayrılış gününde umre için ihrama girse, fakat ayrılmasa bu ihrama giriş batıl olur. Çünkü o, henüz haccın amellerinden bir ameli yapmak durumundadır. O amelinden ancak onu tamamlayıp çıktıktan sonra çıkmış olabilir.

Dedi ki: Hicazlılardan birisi bize muhalefet ederek dedi(dese) ki:

- Bir senede ancak bir defa umre yapabilir. (Şafiî);

- Bu ise Rasulullah (sav)'ın sünnetine muhaliftir. Çünkü o(Rasulullah), Âişe (r.anha)'ya aynı yılın aynı ayında iki defa umre yaptırmıştır. Bu bizzat Âişe (r.anha)'ın fiili uygulamasına da Ali b. Ebu Talib'in, İbn Ömer'in (r.anhum)'ın ve genel olarak diğer insanların uygulamalarına da muhaliftir. Böyle diyenin görüşünün asıl dayanağı eğer öyle bir görüşe sahipse şudur: Umre, senenin tamamında yapılabilir. Peki, senede ancak belli bir günde yapılabilen hacca, umreyi nasıl kıyaslayabilir ve umre için aylar arasından hangi vakti tespit etmiştir. Eğer: Ne zaman isterse, derse, peki o halde neden dilediği her vakitte defalarca umre yapmasın? Umumi olarak âlimlerin görüşü bizim dediğimize uygundur.

İKİ HAC YAHUT İKİ UMRE İÇİN İHRAMA GİREN KİMSE

Şafiî *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun)* dedi ki: Bir kimse, iki hac için (bir tek) ihrama girse yahut da önce bir hac için ihrama girmişken sonradan o haccı tamamlamadan önce bir başka hacca niyet ederek onun üzerine onu getirse, bu kişi yalnızca bir hac için ihrama girmiş olur. İkinci hac niyetinden ötürü ona fidye, kaza ve daha başka herhangi bir sorumluluk düşmez.

Dedi ki: Haccın işlerini tamamlaması demek; üzerinde tavaf, tıraş, cemrelere taş atmak ve Mina'da gecelemek gibi bir yükümlülüğün kalmaması demektir. Birisi:

- Sen bu görüşü nasıl ileri sürebilirsin, derse şöyle denilir:

- Haccı ifa ederken haccın bütün işlerini eksiksiz yapması onun görevi olur. Hacca ihramlı olarak girer ve haccın tamamlanması ise Nahr günü kısmen ihramdan çıkması (küçük tehallül) suretiyle ve Nahr gününden sonra ise tamamıyla ihramdan çıkması (büyük tehallül) ile tamamlanmış olur. Eğer biz, onun iki hac yapmak zorunda olduğunu kabul edip ikisinden birisini tamamladı dersek, bir hac için ihramlı iken ona ihramdan çıkmasını emretmiş oluruz. Eğer ona, bu iki hacdan herhangi birisinin tamamlayıp ihramından çıkmadıkça -çıkma diyecek olursak ona-; sen haccın birtakım amellerini bırak diğer bir kısım amellerini yerine getir demiş oluruz.

Peki, hac amellerinden yerine getirmesi gereken ne kalır derse, tıraş denilir. Çünkü biz, ona sonrakini bekleyerek önceki haccını tamamlamamasını emretmiş oluruz. Eğer bu caiz ise, –kırân haccı yapana denildiği gibi- ona da şöyle denilmesi caiz olur: Sen kendi şehrinde yahut Mekke'de kal ve iki haccından diğerinin işlerini yapmadığın sürece herhangi birisi için bir şey yapma. Böylelikle kişi ancak bir tek haccın amelini yapmış olur, diğeri de batıl olur.

Şayet: Hayır, 'iki haccın birisinin amelini yapar ve diğeri sebebi ile de ihramlı kalmaya devam eder', dersek biz de şöyle deriz: Bu durumda o ikisinden birisinin amelini tamamlamışken diğerinin amelini tamamlarsa, o zaman diğer haccın da kendisinden yerine getirme sorumluluğunun düşmüş olduğu bir işi bu ikisinden birisinde yerine getirmesi nasıl vacip olur? Deseniz ki:

- Hayır iki hacdan birisinin ihramından çıkar. O zaman şöyle denilir:

- Bu durumda diğerini eda etme yükümlülüğü kalmaz. Çünkü birincisinden çıkması, onun için caiz olursa, bir diğerine ise başlamayı yenilemeden girmesi, söz konusu olmaz.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Ömer b. el-Hattab ve kendisinden ilim belledeklerimizden pek çok kimse, arasında görüş ayrılığı olduğuna dair bir şey bilmediğimiz kimseler, şunları söylemektedir: Hac için ihrama girse, sonra da Arefe vakfesini kaçırsa, ihramlı kalmayı sürdürmez. Tavaf ve say yapıp saçlarını tıraş eder (ihramdan çıkar), sonra kaçırmış olduğu o haccın kazasını yapar.

Haccı kaçırmamış olan bir kimsenin ise, hacdan sonra hac için ihramlı kalması ebediyen caiz değildir. Bu caiz olmadığına göre, iki hacdan birisinin sakıt olmasından başka bir şey de caiz olmaz. Allah en iyi bilendir.

Bir vecihten rivayete göre Atâ dedi ki: İki hac niyetiyle ihrama girse, o bir hac için ihrama girmiş olur. El-Hasan Ebu'l-Hasan da bu görüşte ona uymuştur.

Dedi ki: İki umre hakkında söylenecek söz de bunun gibidir. Umrenin tamamlanması, Beytin tavafı, Safa ile Merve arasında say etmek ve tıraş olmaktır. Onlara hacca yetişemeyen kimselere tavaf yapmak, say etmek ve tıraş olmak ile ihramdan çıkıp kaza yapmalarını emir buyurmuştur. Her ikisi birlikte şuna delildir: Hac ayları dışındaki zamanlarda hac için ihrama girmesi caiz değildir. Çünkü haccı kaçıran bir kimse, ertesi seneye kadar ihramlı olarak kalabilir. Fakat onlara tavaf yapmak sureti ile ihramdan çıkmasını da ihramlı olarak kalmaya devam etmesini de emrettiklerini görmüyorum. Çünkü böyle bir kimsenin, hac ayları dışındaki zamanlarda hac için ihrama girmiş olarak kalmaya devam etmesi caiz değildir. Umre yapmak suretiyle haccından çıkmış olacağının delili ise, onun bu haccı umre olmamış olması ve umre de olmayışıdır. Çünkü o, hac ile ihrama girmenin caiz olduğu bir zamanda hac olarak başlatmıştır. Eğer haccın fesh olup umre olması caiz olsaydı, işin başından iki hac için ihrama giren bir kimsenin hem hac hem de umre ile ihrama girmiş olması da caiz olurdu. Çünkü bir kimsenin hac ve umre niyetiyle başlaması uygundur. Onun haccı, umre olur, diyen kimseler için ancak açıkladığım şekilde işin başında iki hac için ihrama giren bir kimse bir hac ve bir umre için ihrama girmiş olur, şekilde olur. Fakat önce hac için ihrama girip, hac için ihrama girişinden sonra ona bir hac daha sokacak olursa, her durumda bir haccı diğer haccın üzerine sokamayacak olması ve hac ile birlikte bir umre olamayacağı da gayet açıktır.(Bu durumda bu caiz olmaz.) Tıpkı işe başlarken haccın üzerine bir umreyi sokacak olursa, umre onun üzerine dahil olmağı gibi. Eğer haccı umreye dönüştürmek caiz olsaydı, o zaman umrenin de hacca dönüştürülmesi caiz olurdu. Böylelikle hac aylarında iki umre için ihrama girmiş bir kimse, bir hac ve bir umre için ihrama girmiş olur ve onun ihramını kendisi için caiz olan şekle göre yorumlarız. Fakat birinci görüş dışında bunların hiçbiri caiz değildir. Şöyle ki: Kim iki hac için ihrama girerse, o kişi, bir hac için ihrama girmiş olur. Kim iki umre niyetiyle ihrama girerse, o kimse, bir umre için ihrama girmiş olur ve bunun dışında da ona bir şey düşmez.

İKİ HAC YAHUT İKİ UMRE NİYETİ İLE İHRAMA GİREN KİMSE HAKKINDAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Allah'ın rahmet üzerine olsun)* dedi ki: İnsanlar arasından iki kişi bize muhalefet etmiştir:

Bu iki kişiden birisi dedi ki:

- İki hac niyetiyle ihrama giren bir kimse için, ikisini de yapması gerekir. Bu iki haccın işine koyulduğu takdirde diğerini reddetmiş olur.

Diğer adam da şöyle demiştir:

- Böyle bir kimse, ihrama başladığı zaman diğerini reddetmiş olur. Zannederim ikisi de şöyle demektedir: Bu reddediş halinde onun bir kurban kesmesi gerektiği gibi kaza yapması da gerekir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bana her ikisinden de nakledildiği üzere şöyle demişlerdir: Bir kimse iki gün oruç tutmayı niyet etse ve bunlardan birisini tutsa, diğerini tutmakla yükümlü değildir. Çünkü birincisini bitirip ondan çıkmadığı sürece diğerine başlaması caiz değildir. Aynı şekilde birkaç namazı kaçırmış bir kimse, tekbir alıp iki namaz kılmayı niyet etse bu kıldığı sadece bir namaz olur. Bir arada iki namaz kılmakla yükümlü değildir. Çünkü ilk namazını bitirip ondan çıkmadıkça sonraki namaza başlayıp giremez.

Dedi ki: Araları selam vererek ayrılan nafile iki namaza niyet etmesi halinde de durum böyledir. Namaz ve oruçta durum böyle olduğuna göre bu iki kişiye göre hacda durum niye böyle değildir? Halbuki onların hac hakkında söylediklerinden vazgeçmeleri de gerekmiyor mu? Çünkü onlar eğer Arefeyi (vakfeyi) kaçıracak olursa, hac umre olur, dediklerine göre, iki hac için ihrama girmek bağlayıcıdır, diyorlarsa şöyle demeleri de gerekir: Bu bir hac ve bir umredir. Onlar ikisinden birisini kaza eder, ister demiş olsunlar ister böyle dememiş olsunlar (durum değişmez.)

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki:

- İşte biz bunu söyledik: Bir hac ve bir umre müstesna iki ameli birlikte yapamaz. O da haccı umre üzerine katar, fakat hacca başlamış ise umreyi haccın üzerine sokmaz. Çünkü asıl olan iki ameli bir arada yapmamaktır. İki amelin bir arada yapılması hususundaki haber dolayısıyla, bunun kabul edilmesi halinde iki amel bir arada yapılır. Ancak hakkında haberin geldiği hususta iki amel bir

arada yapılabilir. Ne ona muhalefet edebilir ne de ona kıyas yapabilir. (Haber gelmemişse bu olmaz.)

MÎKÂTLAR

[1001] Şafiî *(Allah'ın rahmeti üzerine olsun)* dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Zührî'den haber verdi. O, Salih b. Abdullah b. Ömer'den, o, babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Medineliler, Zülhuleyfe'den telbiye getirip ihrama girerler. Şamlılar, el-Cuhfe'den telbiye getirip ihrama girerler. Necidliler, Karn'dan telbiye getirip ihrama girerler."* İbn Ömer dedi ki: Ayrıca Rasulullah (sav)'ın: *"Yemenliler de Yelemlem'den telbiye getirip ihrama girerler."* buyurduğunu da söylerler.[250]

[1002] Bize Malik b. Enes, Abdullah b. Dinar'dan haber verdi. O, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti. Medinelilere, Zülhuleyfe'den, Şamlılara Cuhfe'den, Necidlilere Karn'dan telbiye getirip ihrama girmeleri emr olundu. İbn Ömer dedi ki: Ben bu üçünü Rasulullah (sav)'tan kendim işitim. Ayrıca bana haber verildiğine göre Rasulullah (sav): *"Yemenliler de Yelemlem'den telbiye getirip ihrama girerler."* buyurdu.[251]

[1003] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Nafi'den, o, İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Mescid'de Medinelilerden bir adam ayağa kalkarak, Ey Allah'ın Rasulü, bize nereden ihrama girmemizi emredersin, dedi. O şöyle buyurdu: *"Medineliler Zülhuleyfe'den, Şamlılar Cuhfe'den, Necidliler de Karn'dan telbiye getirip ihrama girerler."* Bana Nafi dedi ki: Ayrıca Nebi (sav)'ın: *"Yemenliler de Yelemlem'den telbiye getirerek ihrama girerler."* buyurduğunu da söylüyorlar.[252]

[1004] Dedi ki: Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdiler: Bana Ebu Zübeyr'in haber verdiğine göre o, Cabir b. Abdullah'a ihrama girecek olan kimseye dair soru sorulunca dedi ki: Ben zannederim Nebi (sav)'ı kast ederek şöyle buyurdu: *"Medineliler, Zülhuleyfe'den telbiye getirip ihrama girerler. Cuhfe'den gelen öteki yol ile mağripliler de. Iraklılar ise Zatu Irk'dan ihrama girerler. Necidliler de Karn'dan telbiye getirip ihrama girerler. Yemenliler de Yelemlem'den telbiye getirip ihrama girerler."*[253]

---

[250] Buhârî, Hac 10; Müslim, Hac, hadis no: 14-15/1182

[251] Muvatta, Hacc, bab 8; Buhârî, I'tisâm 16; Müslim, Hac, hadis no:15/1182

[252] Önceki iki hadisin kaynakları

[253] Müslim, Hac, hadis no: 18/1183

Şafiî dedi ki: Cabir b. Abdullah, Nebi (sav)'ın adını vermemiş olmakla birlikte Ömer b. el-Hattab'ı dinlemiş olması mümkündür.

[1005] İbn Sirin dedi ki: Ömer b. el-Hattab'dan mürsel olarak şu rivayet nakledilmiştir: O, meşrık halkına Zatu Irk'ı mîkât olarak tayin etmiştir.[254]

Bununla birlikte Nebi (sav)'ın ashabından Ömer b. el-Hattab'dan başkasından da dinlemiş olması mümkündür.

[1006] Bize Said b. Salim haber verip dedi ki: Bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Bana Atâ'nın haber verdiğine göre, Rasulullah (sav) Medinelilere Zülhuleyfe'yi, Mağriplilere el-Cuhfe'yi, Meşrıklılara Zatu Irk'ı, Necidlilere Karn'ı mîkât olarak tayin etti. Yemen ahalisinden ve diğerlerinden Necid üzerinden gelenlere Karnü'l-Menazil'i Yemenlilere de Yelemlem'i tayin etti.

[1007] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim'in haber verdiğine göre İbn Cüreyc dedi ki: Atâ'ya müracaat edip dedim ki: Dediklerine göre Nebi (sav), Zatu Irk'ı mîkât olarak tespit etmemiştir ve o gün meşrıklılar da yokmuş. O dedi ki: Biz böyle işittik. O, Zatu Irk'ı yahut el-Akik'i meşrıklılara mîkât tayin etmiştir. (Devamla) dedi ki: Henüz o zaman Irak yoktu, fakat meşrık ehli deniliyordu. O ayrıca bunu Nebi (sav)'dan başkasına nispet etmemekle birlikte bunu Nebi (sav)'tan başkasının mîkât tayin ettiğini de kabul etmiyordu.

[1008] Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) Zatu Irk'ı, mîkât olarak tayin etmemiştir. O gün meşrıklılar da yoktu. İnsanların kendiler Zatu Irk'ı tespit etmişlerdir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Ben de durumun ancak Tavus'un dediği gibi olduğunu sanıyorum. Bununla birlikte Allah en iyi bilendir.

[1009] Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Amr b. Dinar'dan, O, Ebu Şa'sa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav), meşrıklılara hiçbir mîkât tayin etmedi. İnsanlar Karn'ın hizasında Zatu Irk' ı mîkât edindi.

[1010] Bize sika kişi, Eyyüp'ten haber verdi. Onun İbn Sirin'den rivayet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab, meşrıklılara Zatu Irk'ı mîkât olarak tayin etmiştir. [255]

Şafiî dedi ki: Bu rivayet; Ömer b. el-Hattab'tan mürsel olarak da rivayet edilmiştir. Zatu Irk ise yakınlık itibari ile Karn ve Elemlem(Yelemlem) gibidir.

---

[254] Biraz sonra müsned rivayete gelecektir

[255] Buhârî, Hac 13.

Şafiî dedi ki: Şayet meşrıkîler, oradan ihrama girecek olurlarsa, Karn ve Yelemlem'e kıyas ile onlar için geçerli olacağını ümit ederim. Bununla birlikte el-Akik'den ihrama girmelerini daha çok severim.

[1011] Bize Süfyan, Abdullah b. Tavus'tan haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav); Medinelilere Zülhuleyfey'i, Şamlılara Cuhfe'yi, Necidlilere Karn'ı, Yemenlilere de Yelemlem'i mîkât olarak tespit etti.[256]

Sonra Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Bu mîkât yerleri, bu yerlerin ahalisi ile onların ahalisinden olmayıp hac ve umre yapmak isteyenlerden buralardan yolu geçen herkes içindir. Aile halkı mîkâttan Mekke'ye daha yakın yerlerde bulunanlar ise, Mekkelilerin yanına gelebilmesi için bulunduğu yerden ihrama girsin."*[257]

[1012] Bize, o sika kişi, Mamer'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan o, babasından o, İbn Abbas'tan (Allah ondan ve babasından razı olsun) O, Nebi (sav)'tan mîkâtlar hakkında Süfyan'ın mîkâtlara dair hadisin manasına ile aynı manada rivayet etti.[258]

[1013] Bize Said b. Salim, el-Kasım b. Ma'n'dan haber verdi. O, Leys'ten, o Atâ'dan, o Tavus'tan, o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav): Medinelilere Zülhuleyfe'yi, Şamlılara el-Cuhfe'yi, Yemenlilere Yelemlem'i, Necidlilere Karn'ı mîkât olarak tayin etti. Buralardan Mekke'ye daha yakın olan kimseler için de Hacca başlayacağı yeri mîkât tayin etti.[259]

[1014] Bize, Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) mîkât yerlerini tayin edince şöyle buyurdu: *"Kişi –mîkât yerlerini belirterek- şuraya şuraya gelinceye kadar eşinden ve elbisesinden yararlansın."* Dedim ki: Peki Nebi (sav)'ın: "İşte şuraya ve şuraya vardıkları vakit telbiye getirip ihrama girerler." buyurduğu da sana ulaşmadı mı? O, bilmiyorum, dedi.

MÎKÂT YERLERİNE DAİR ETRAFLI BİLGİLER

[1015] Bize er-Rebi', haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O, Tavus'tan şöyle dediğini ri-

256 Ebu Davud, Hac 9
257 Buhârî; Hac, 7; Ebu Davud, II, 353-354
258 Bir önceki hadisin kaynakları
259 Az önce geçen iki hadisin kaynakları

vayet etti: Amr, asıl söylenen kişinin adını vermemekle birlikte bizim kanaatimize göre, o İbn Abbas'tır, dedi ki: Kişi aile halkının yanından ve onların yanından ayrıldıktan sonra ve nerede dilerse, oradan ihrama girer. Fakat ihrama girmemiş olarak mîkâtı geçmez.

[1016] Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi. Onun Ebu Şa'sa'dan rivayet ettiğine göre o, İbn Abbas'ın mîkâtı ihramsız olarak geçen kimseleri geri çevirdiğini görmüştür.

Şafiî dedi ki: Biz de bunu kabul ediyoruz. Kişi mîkâttan sonra hac ya da umre için ihrama girdiği takdirde arkasından kendine ait mîkâta dönerse, o kişi o dönüşünden itibaren ihramlıdır. Birisi;

- Mîkâtını geçtikten sonra başlatmış olduğu bir ihramı onun için bağlayıcı kabul ettiğin halde ona nasıl geri dönmesini emr edersin? Sen bunu İbn Abbas'a uyarak mı söyledin yoksa ondan başkasından gelen bir habere göre mi yoksa kıyasla mı söyledin, derse derim ki:

- Bu her ne kadar İbn Abbas'a uymak ise de aslında bu hususta bunun sünnet manasında olduğu da bilinmektedir. Eğer;

- Bununla aynı manadaki sünneti söyle diyecek olursa derim ki:

- Rasulullah (sav), hac ya da umre yapmak isteyen kimselere, mîkâtları tayin ettiğinde acaba bu hac ve umre yapmak isteyen bir kimsenin mîkâttan itibaren ihramlı olmakla emr olunmuş olup Beyte gidip tavaf edip onunla birlikte yapılacak diğer işleri yaptıktan sonra ancak ihramdan çıkabileceği anlamında değil midir, dedim. O;

- Evet derse ben de derim ki;

- Peki, senin kanaatine göre, mîkât yerine varmadan önce, onun ihramsız olabileceği kanaatinde misin, dedim. O;

- Evet deyince derim ki:

- Senin görüşüne göre, yolculuğunun bir kısmında ihramsız kalmasına izin verilmiş diğer kısmında da ihramlı olması istendiği kanaatinde misin? O;

- Evet derse derim ki:

- Peki, ne dersin mîkâtı aştıktan sonra ihrama girse ya da ihrama girmeyip sonradan mîkâta dönüp oradan ihrama girse, acaba kendisine emr olunan mîkâttan itibaren Beyti tavaf edip diğer amelleri de işledikten sonra ihramdan çıkması şeklinde kendisine emr olunanı yerine getirmiş olur mu? O;

- Evet, fakat mîkâttan sonra ihrama girecek olursa, ihramının gereklerini yerine getirmesi gerekir. Bununla birlikte ihramını mîkâttan başlatmamış olur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Dedim ki;

- Böyle bir kimse için mîkâttan önce ihrama başlaması hususunda darlık olmadığı gibi, aile halkı arasından ihrama girip mîkâta ancak önceden ihrama girmiş olarak gelen kimse aleyhine de darlık yoktur. Çünkü o mîkâttan itibaren tavaf yapıp hac amellerini işleyerek ihramdan çıkacağı vakte kadar, emr olundukları ne ise hepsini yerine getirmiş olur. İşte bu böyle olduğuna göre, mîkâtı geçtikten sonra ihrama giren, sonra tekrar mîkât yerine dönen kişi de mîkât yerine ihramlı gelmiş olması itibari ile bununla aynı manadadır. Çünkü bu kişi de böylelikle tavaf edip ihramı sebebi ile yapmaması gerekenleri yapıncaya kadar ihramlı kalır. Şu kadar var ki, o kendi aleyhine olmak üzere geri dönmek sureti ile yolu uzatmış olur. Bu fazlalık onu günaha sokmadığı gibi yüce Allah'ın izni ile ayrıca bir fidye ödemesini gerektirmez. Dese ki;

- Peki, aile halkı mîkâttan daha yakın yahut da mîkâtta bulunanlardan olan kişinin durumu nedir? Derim ki;

- Bu kimsenin yolculuğunun tamamı ihramlı olur. Aile halkının bulunduğu yeri (ihramsız) geçecek olması halindeki durumu, mîkâtı bu şekilde geçen kimsenin durumu gibidir. Mîkâtı aşan kimseye emrettiğimizin aynısını yapar.

[1017] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Bize Amr b. Dinar, Tavus'tan şöyle dediğini rivayet etti. Dileyen evinden ihrama girer, dileyen kendi mîkâtına varıncaya kadar elbiselerini üzerinde bırakarak yararlanır. Fakat orayı -yani kendi mîkâtını- ihramsız aşmaz.

[1018] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hac ve umre için mîkâtlar aynıdır. Ama isteyen bunlardan önce de ihrama girebilir, isteyen buralarda ihrama girer. Fakat buraları ihramsız geçmez. Biz de bunu kabul ediyoruz.

[1019] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Atâ dedi ki: Kim kendi mîkâtından hac ihramına girmekte hata ederse yahut da bunu kasten yapacak olursa, kendi mîkâtına dönüp oradan ihrama girsin. Ancak hastalık ya da daha başka bir mazeret sebebi ile onu alıkoyan bir durum olması yahut da dönecek olursa, haccı kaçırmaktan korkması hali müs-

tesnadır. O takdirde dönmeyip bir kan akıtsın. Akıtacağı asgari kan hacda ya da başka yerde bir koyundur.

[1020] Bize, Müslim'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o Atâ'ya dedi ki: Hac için kendi mîkâtından ihrama girmekte hata eden ve haccın oldukça yaklaşmış olduğunu görürken gelen bir kişi, senin görüşüne göre, bir kan akıtır mı? Yoksa Harem'den çıkıp Harem'in dışından hac için ihrama girmesi mi gerekir? Ne dersin? O dedi ki: Hayır, neden çıksın ki. Akıtacağı kandan korktuğundan mı?

Şafiî dedi ki: İşte biz de mîkâtını geçtikten sonra, ihrama giren kişi hakkında, bu kanaati kabul ediyoruz. Ona Beyti tavaf etmediği sürece mîkâtına geri dönmesini emrederiz. Şayet Beyti tavaf etmiş ise, dönmesini emretmeyiz. Ona bir kan akıtmasını emrederiz. Eğer bir mazeret sebebi ile mîkâtına dönemiyor ya da kasten bunu terk etmiş ise, ona mîkâtından önce herhangi bir yere çıkmasını emr etmeyerek bir kan akıtmasını emrederiz. Ayrıca böyle bir kimse imkânı varken kasten dönmeyecek olursa, kötü bir iş yapmış olur.

Bir kavmin/toplumun mîkât yeri bir kasaba/yerleşim yeri ise, ihrama girmek hususunda riayet etmekle yükümlü olduğu asgari sınır, ihrama girmeden önce, o yerleşim yerinin evlerini dışarıya çıkarak geri bırakmamasıdır. Daha çok sevdiğim husus ise, eğer oranın evleri toplu ya da dağınık ise Mekke'ye göre en uzak duran evi tespit ederek -kendi şehrinin bulunduğu cihetten Mekke'ye- en uzak yerden ihrama girmesidir. Eğer bulunduğu yer bir vadi ise, daha çok hoşuma giden, vadinin en uzak ve kendi şehrine en yakın Mekke'ye de en uzak yerinden ihrama girmesidir. Eğer yüksekçe bir yer ise, bu hususta yerine getirmesi gereken asgari husus ona yüksek yer denilebilecek bir bölgeden yahut vadiden yahut yerden ya da kasabadan ihrama girmesidir. Ancak belli bir yer bilir ve oradan ihrama girmesi hali müstesnadır. Ayrıca kendi şehrine uzak yerden ihrama giren kimse için daha çok sevdiğim Mekke'den daha uzak olan yer (den ihrama girmesi)dir. Çünkü o böyle bir işi yapacak olursa, kesinlikle mîkâttan ihrama girmiş olur ya da fazlasını yapmış olur. Fazlasını yapmanın da zararı yoktur. Eğer o kasabanın başka tarafa taşındığını bilirse, kasabanın ilk yerinden ihrama girmesi, haramdır. İsmi hakkında kullanıldığı yeri aşması halinde ya döner yahut da bir kan akıtır.

[1021] Bize Süfyan b. Uyeyne, Abdülkerim el-Cezeri'den şöyle dediğini haber verdi: Said b. Cübeyr, Zatu Irk'ın mîkât yerinden ihrama girmek isteyen bir

adam gördü. Onu elinden tutup evlerin bulunduğu yerin dışına çıkardı, vadiyi geçti ve onunla birlikte kabristana kadar geldi. Sonra: İşte ilk Zatu Irk burasıdır, dedi.

Şafiî dedi ki: Bir kimse; bir deniz yahut bir kara yolunu mîkât yerlerinin cihetinden başka bir taraftan takip edecek olursa, hac için bu mîkât yerlerinin hizasına düşen yerleri tespit ederek ihrama girer. Bununla birlikte ihtiyatlı davranarak böyle bir yerden önce ihrama girmesini daha çok severim. Eğer mîkât sınırlarını aştıktan sonra ihrama girdiğini öğrenecek olursa ihramsız olarak mîkâtı aşan kimse gibi olur, bu sebeple (mîkât)döner yahut bir kan akıtır.

[1022] Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kim mîkât yönünden başka deniz yahut kara yolundan gelir ise, mîkât yerlerinin hizasına geldiği takdirde ihrama girer.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Biz bunu kabul ediyoruz. Necid ahalisinden Küdâ ve Serât[260] üzerinden gelenler Karn'dan itibaren hac için ihrama girer. Burası ise Küdâ tepesine gelmeden öncedir. Burası Necid'de Karn'dan daha yüksek ve Vadi-i Karn'ın üst taraflarıdır.

Bütün bunların ortak noktası, Atâ'nın şu dediği sözlerdir: Mîkâtlar yönünden gelmeyen bir kimse, mîkât yerlerinin hizasına geldiği takdirde ihrama girer. Tavus'un mîkâtlara dair Nebi (sav)'tan naklettiği hadis ise[261], mana itibari ile bunların en açıkları ve daha başka şeylere ihtiyaç bırakmayanlarıdır. Çünkü bu rivayet; mîkâtları zikrettikten sonra Nebi (sav)'nin şöyle buyurduğunu naklet-mektedir: *"Buralar, buranın ahalisi için ve buranın ahalisinden olmayıp hac yahut umre yapmak isteyip yolu buralara düşen herkes için mîkâttır."*[262]

Bunda açıkça şu görülmektedir: Iraklı yahut Şamlı bir kimse, hac yahut umre yapmak isteyip de Medine'den geçecek olursa, onun mîkâtı Zülhuleyfe olur. Yahut bir kimse Medineli olmakla birlikte Yemen'den gelecek olursa, mîkâtı

---

[260] *Küdâ;* sert arazi demektir. *Serât;* her şeyin en yükseği demektir. Serat, Becile, Zehran, Ans, Hicr, Benu'l-Karn, Benu Şebbane ve Meafir'e izafe olunur. Buralarda çeşitli kasabalar ve dağlar vardır. *El-Kürâ'* denilen yerde ise yine çeşitli kasabalar, Seyfoğulları, Hatlân, Elhan, Masanî, Kudum, Hetûm ve Taif vardır. Bunların en alçak (deniz seviyesine göre düşük) yerleri Mekke'dir. Yükseklikleri ise Hevazin diyarıdır. (Kamus)

[261] Bkz. 1006 Paragraf.

[262] Bkz. 1011 Paragraf.

Yelemlem'dir. Ayrıca "Medineliler Zülhuleyfe'den ihrama girerler." sözü sadece şundan dolayıdır: Çünkü onlar kendi şehirlerinden çıkıkları takdirde Zülhuleyfe onların yollarındadır ve onların üzerinden geçip uğradıkları ilk mîkât orasıdır.

"Şamlılar Cuhfe'den (ihrama girer)" sözüne gelince; onlar kendi yurtlarından çıktıkları vakit Cuhfe onların yolları üzerindedir ve onların ilk uğradıkları mîkât orasıdır, Medine değildir. Zülhuleyfe onların yollarında değildir. Özellikle yollarını oradan geçirmeleri hali müstesna. Aynı şekilde Necid ve Yemen ahalisi hakkında söyledikleri de böyledir. Çünkü bunların her biri kendi yaşadığı diyarın dışındadır. Dolayısıyla ilk uğrayacakları mîkâtın hükmü de böyledir. Bunun bir başka inceliği de vardır: Yemen'in Necidinden gelenler, Karn'a uğrarlar. Onların yolları oradan geçtiği için ayrıca Yelemlem'e gelmekle mükellef tutulmazlar. Çünkü Yelemlem mîkâtı, ancak Yemen'in alçak yerlerinin ahalisi arasından yolları oradan geçenler içindir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Hadis hakkında benim söylediklerimden başkası caiz değildir. Elbette Allah en iyi bilendir. Eğer Medineliler nerede bulunurlarsa bulunsunlar, hac yapmak istedikleri takdirde, Zülhuleyfe'den ihrama girmek zorundadır, dersek o takdirde Yemen'den Zülhuleyfe'ye gelirler. Yemenliler de Medine'den hac etmek istedikleri takdirde Yelemlem'e geri dönerler. Fakat hadisin manası dediğim gibidir. Allah elbette en iyi bilendir. Ayrıca bu hadiste de mevcut olan ve aklen hadisten de anlaşılan bu olduğu gibi yine hadisteki: *"ve yolu oradan geçen herkes içindir."* buyruğundan aklen anlaşılan da anlattıklarım gibidir.

"Hac ya da umre yapmak isteyen kimse" buyruğu ile de buraların hac ya da umre yapmak isteyip de yolları buradan geçen kimseler için mîkât oldukları anlamındadır. Fakat hac yahut umre istemeyerek buralardan geçen ve mîkâtı geride bırakan bir kimse, sonradan hac yahut umre yapmak isterse, böyle bir isteğe sahip olduğu yerden itibaren hac için ihrama girer ve burası onun için mîkât yeri olur. Tıpkı hac yahut umre yapmak isteyip o yerden ihrama girerek haclarını başlatan o mîkât ahalisi gibi onun da mîkâtı orası olur. İşte Rasulullah (sav)'ın: *"Hac ya da umre yapmak isteyenlerden"* buyruğu ile verdiği emrin manası budur. Çünkü burada sözü edilen kişi, hac ve umre yapmak istemeyerek mîkâtı geçmiştir.

"Hac ya da umre yapmak isteyenlerden yolu bunlara uğrayan herkes" buyruğuna gelince, bununla ancak mîkâtları aştıktan sonra hac ya da umre yapmak isteyen kimseler kastedilmiştir. Böylelikle tayin edilmiş mîkâtları geçtikten

sonra, bulunanlardan birisi olarak hac yapmak istemiştir. O, bu haccı, mîkâtın içerisinde bulunan kimselerden birisi olarak istemiş olur. Çünkü Nebi (sav)'ın buyruğu bunu gerektirmektedir: *"Kimin aile halkı mîkât yerlerinden daha sonra ise Mekkelilerin yanına gelinceye kadar başlatacağı yerden (ihrama) girer."* İşte mîkâtlar ile ilgili söylenecek sözlerin özeti budur.

[1023] Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayete göre o Für' denilen yerden ihrama girmiştir.[263]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Bu bize göre - Allah elbette en iyi bilendir – kendisi için mîkât olan yerden hac ya da umre isteği olmaksızın geçtikten sonra el-Für' den bunu yapma kanaati doğdu ve böylelikle oradan ihrama girdi. Yahut da el-Für' denilen bu yere Mekke ya da bir başka yerden gelmiş iken ihrama girmek isteği doğunca oradan ihrama girmiş, Zülhuleyfe'ye dönememiştir. İşte Nebi (sav)'tan mîkâtlara dair hadisi rivayet eden kendisi olduğu halde, böyle yapmıştır. Eğer Medinelilerden birisi, hac ve umre yapma isteği olmadan -ihtiyacı sebebi ile- Taif'e geldikten sonra, yine aynı şekilde hac ve umre yapmak isteği olmadan oradan çıkıp nihayet Hareme yaklaştıktan sonra hac ya da umre için ihrama girme kanaati olursa, bulunduğu o yerden ihrama girer ve geri dönmez.

[1024] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan, onun babasından rivayetine göre, babası dedi ki: Mekkeli bir kişi, bir başka bölgenin ahalisine ait mîkâttan geçecek olursa, orayı ancak ihramlı olarak geçebilir.

[1025] Bize Said b. Salim'in haber verdiğine göre İbn Cüreyc dedi ki: Tavus dedi ki: Mekkeli bir kimse, Mekke'ye gitmek isterken mîkât yerlerinden geçecek olursa, umre yapmadıkça Mekke'yi geride bırakmasın.

HAC VE UMRE İSTEĞİ OLMADAN MEKKE'YE GİRMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Aziz ve celil Allah buyurdu ki:

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْناً وَاتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ.

263 *Für';* pınarları çok ve Medine'den yaklaşık 150 km uzaklıkta Mekke ile Medine arasında bir vadidir.

"Hani, Biz Kâbe'yi, insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun." (Bakara, 125)

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: "مَثَابَةً" "Mesâbe: Dönüş yeri" Arapçada insanların kendisine oradan ayrılıp gittikten sonra, geri döndükleri yer demektir. Bazen orada toplanmak anlamında da kullanılır. Buna göre (âyetteki lafzı ile) mesâbe toplanmayı, topluluğu bir araya getirmek demek olur. Mesâbe işini yapanlar ise o yerden gittikten sonra tekrar oraya dönüp toplanan ve yeniden bir araya gelenler demektir. Varaka b. Nevfel, beyti söz konusu ederek şöyle demiştir:

"مَثَابًا لافناء الْقَبَائِلِ كُلِّهَا تَخُبُّ إِلَيْهِ الْيَعْمَلاَتُ الزَّوَامِلُ" *"Yumuşakça yol alan bütün develerin döne dolaşa koşup geldikleri yer kabilelerin geniş düzlükleridir."*[264]

Hidaş b. Züheyr en-Nasri de şöyle demiştir:

"فما بَرِحَتْ بَكْرٌ تَثُوبُ وتدعي وَيُلْحَقُ منهم أَوَّلُونَ وَآخِرُ" *"Bekirliler döne döne iddia edip duruyor. Onların ilkleri de sonrakileri de arkadan yetişiyor."*[265]

Aziz ve celil Allah da: "Çevrelerinden insanların zorla kapılıp götürülmesine rağmen kendilerine güvenli kutsal bir belde yaptığımızı görmezler mi?" (Ankebut, 67) buyurmaktadır. Yani; oraya gelenlerin, güven altında oldukları ve etraflarında bulunanların kapılıp götürüldüğü gibi kimsenin kapılıp götürülmediği bir yer demektir. Halil-i İbrahim'e de: **"Ve insanlar arasında haccı ilan et, hem yayan hem de her uzak yoldan gelecek yorgun argın develer üstünde sana gelsinler."** (Hac, 27) buyurmaktadır.

---

[264] Sözü edilen Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza'dır. Hicretten yaklaşık 12 yıl önce vefat etmiştir. Kureyşlilerden cahiliye dönemi hikmet sahibi insanlarındandı. Putlardan uzak durmuş, putlar için kesilenlerden yememiş, Hıristiyanlığı kabul etmiş, Nübüvvetin ilk zamanlarına yetişmiştir. Rasulullah (sav)'ın ilk vahiy aldığı esnada ona söyledikleri sözleri meşhurdur. Bu sözleri arasında şu da vardı: "İşte bu Musa'ya inen Namus'tur (Cebrail'dir) Eğer senin bugününe yetişecek olursam, hiç şüphesiz bütün gücümle sana yardımcı olurum."

Burada böyle denilmekle birlikte Lisanü'l-Arap'ta beytin Ebu Talib'e ait olduğu ifade edilmektedir. Elbette Allah en iyi bilendir.

[265] Hidâş b. Zuheyr, Amir b. Sa'sa oğullarından olup cahiliye dönemi şairlerindendir. Ebu Amr b. el-Alâ dedi ki: O aslında Lebid'den daha güçlü bir şair olduğu halde insanlar bir türlü Lebid'i öne geçirmekten vazgeçmezler.

[1026] Şafiî dedi ki: "İlim ehlinden razı olduğum birilerinin şunu söylediğini işittim: Şanı yüce Allah, İbrahim (as)'a emir verince o da şu makam üzerinde durarak yüksek sesle şöyle bağırdı: "Ey Allah'ın kulları, Allah'ın davetçisinin davetini kabul edin." Erkeklerin sulblerinde ve annelerin rahimlerinde bulunanlara varıncaya kadar ona cevap verildi. İşte onun bu çağrısından sonra Beyti hacceden bir kimse onun çağrısına icabet eden kimselerdendir. İşte oraya gelenler de: "لبيك داعى ربنا لبيك" ***"Ey Rabbimizin davetçisi! Senin çağrını işiterek geldik, buyur."*** derler. Aziz ve celil Allah: **"Oraya yol bulabilenlerin o evi (Beyti) hac etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."** (Âl-i İmran, 97) buyurmuştur. O halde, bu hem bizim hakkımızda hem diğer ümmetler hakkında, aziz ve celil Allah'ın Kitabının insanların Beyte ihram ile gelmeleri için bir teşvik olduğuna delildir.

Yine yüce Allah: **"Biz İbrahim ve İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, itikafa girenler rüku ve sücud edenler için titizlikle temizleyin, diye emir vermiştik."** (Bakara,125) ve: **"Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir."** (İbrahim, 37) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: Bu sebeple onların teşvik edildikleri hususlardan birisi de ihramlı olarak Hareme gelmeleridir.

[1027] Dedi ki: İbn Ebu Lebid'den rivayete göre, o, Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah, Âdem'i cennetten indirince, başına eğdiği meleklerin seslerini duyamadığından yalnızlıktan şikayet etti. Rabbim neden meleklerin seslerini işitemiyorum, dedi. Yüce Allah: "Senin günahındır ey Âdem, fakat Benim Mekke'de bir evim var. O eve var ve onun etrafında meleklerin Benim arşımın etrafında yaptıklarını gördüğünün bir benzerini yap." buyurdu. Âdem, yola koyulunca ayağını attığı her bir yerde bir kasaba ikisi arasında bir geçit oluyordu. Melekler er-Redm denilen yerde onu karşıladı.[266] Melekler: "Ey Âdem, haccın mebrur/makbul olsun. Bizler bu Beyti senden iki bin sene öncesinden beri hac ettik." dediler. (Allah en iyi bilendir.)

[1028] Bize İbn Uyeyne, İbn Ebu Lebid'den haber verdi. O Muhammed b. Ka'b el-Kurazi'den ya da başkasından şöyle dediğini rivayet etti: Âdem hac edince, melekler onu karşıladı ve: Ey Âdem, ibadetin makbul olsun. Biz senden iki bin sene önce hac ettik, dediler.

---

[266] *Er-Redm;* Mekke'de Cumah oğullarına nispet edilen bir settir.

Şafiî dedi ki: Bu da yüce Allah'ın izni ile bana dediği gibidir.

Ebu Seleme'den de rivayet edildiği gibi, Süfyan b. Uyeyne de isnadında şüphe eder.

[1029] Şafiî dedi ki: Rivayet edildiğine göre, nebiler de hac ederdi. Onlar Harem bölgesine geldiler mi Haremi tazim etmek için yayan ve çıplak ayakla yürürlerdi. Nebilerden herhangi birisinden ya da geçmiş ümmetlerden herhangi birisinin Beyte ihramsız olarak geldikleri nakledilmiş değildir. Rasulullah (sav) da bildiğimiz kadarıyla Mekke'ye hep ihramlı girmiştir. Sadece Mekke'nin fethi (savaşı), bundan müstesnadır. İşte bu sebeple biz de şöyle dedik: Allah'ın kulları hakkındaki sünneti, Harem bölgesine ancak bir kimsenin (ihramlı)girmesi şeklindedir. Yine âlimlerimizin şunları söylediklerini işittik: Kim Beyte gitmeyi adayacak olursa, Beyte ya hac ya da umre için ihrama girmiş olarak gider.

Dedi ki: Ben onların benim anlattıklarımdan farklı bir şey söylediklerini zannetmiyorum. Şanı yüce Allah da Harem bölgesine nasıl girileceğini söz konusu ederek: **"And olsun Allah, Rasulüne gösterdiğine rüyayı hak ile tasdik etmiştir, elbette -Allah'ın izni ile- Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle başlarına tıraş ettirmişler ve kısaltmışlar olarak gireceksinizdir."** (Feth, 27) buyurmuştur.

Dedi ki: İşte bu ibadet kastı ile güvenli zamanda ve yüce Allah'ın savaşa ruhsat verip ibadet (hac ya da umre) den muaf tuttuğu zamanda, oraya nasıl girileceğine delildir. Ayrıca bu buyrukta, Mekke'ye girmek ile ondan başka şehirlere girmek arasındaki farka da delalet bulunmaktadır. Çünkü diğer bütün şehirler, birbirine eşittir, onların herhangi birisine ihram ile girilmesi söz konusu değildir. Fakat Mekke'ye ancak ihram ile girilir ve Mekke'ye arka arkaya(peş peşe) giren bir kimse oraya ancak ihram ile girmesinin söz konusu olma özelliği ile başka şehirlerden ayrılır.

Şafiî dedi ki: Şu kadar var ki, arkadaşlarımızdan bazıları, odunculara ve Mekke'ye girişi Mekkelilerin menfaatlerine olan ve kendisi için kazanç sağlamak üzere girenlere ruhsat vermiş bulunmaktadır. Ben de bu görüşün yapılacak en güzel yorum olduğunu gördüm. Bu gibi kimselerin, zaman zaman Mekke'ye girip çıkmaları, Allah'a ibadet ve iyi amellerde bulunmak için gidip gelmek değil, kazanç sağlamak için gidip gelmektir. Bu ise, peş peşe pek çok ve kesintisiz olur. Bu bakımdan bunlar, Mekke'de ikamet eden kimselere benzerler. Belki de onların odunculari ibadetler ile uğraşmaları için kendilerine izin verilmemiş köleler

de olabilirler. Haccın farziyeti köleden düşmüş olduğuna göre, ondan farz olmayan ibadetler de sakıt olur. Eğer bunlar köle idiyseler, işte onlarda da başkalarında benzeri bulunmayan böyle bir özellik bulunur. Şayet onlara verilen ruhsat, onların Mekke'ye giriş maksatları ibadette iyi amellerde bulunmak değilse ve onlar onların Mekke'ye girişlerinin orada sürekli kalanların durumuna benzediğini ittifakla kabul ediyorlarsa, o zaman bu durumda olan kimselere, böyle bir ruhsat da vardır. Fakat bir kimse, yolculuktan Mekke'deki ailesinin yanına geliyorsa, ancak ihramlı olarak Mekke'ye girer. Çünkü böyle bir kimse, bu iki özellikten herhangi birisine sahip değildir. Bir Mektup/mesaj getiren postacıya da aile halkını ziyarete gelen bir kimse, oraya sürekli girip çıkan birisi değilse, girmek için izin istediği takdirde ihramlı girmesini daha çok severim. Eğer böyle yapmayacak olursa, o takdirde o kimse de sözünü ettiğim ve kendisinden bu (ihramlı girmek) yükümlülüğünün sakıt olduğunu belirttiğim özelliğe sahip demektir.

Savaş sebebi ile korku içerisinde olduğu halde Mekke'ye giren bir kimsenin de ihramsız oraya girmesinde bir sakınca yoktur. Biri dese ki:

- Senin bu açıklamalarının delili nedir? Ona şöyle cevap verilir:

- Kitap ve sünnettir. Eğer;

- Nerede, diye sorarsa, şöyle denilir;

- Şanı yüce ve mübarek Allah: "Eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza giden kurbanlardan gönderin." (Bakara, 196) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile hac ya da umre için ihrama girmiş kimselere, savaş korkusu ile ihramdan çıkmalarına izin vermiştir. Bu durumda; ihrama girmemiş bir kimsenin, savaştan korkması halinde ihramlı bir kimsenin ihramından çıkması durumuna göre, hiç ihrama girmemesi daha uygundur. Aynı zamanda Rasulullah (sav), Mekke'nin feth edildiği sene, savaş için ihramsız olarak girmiştir. Birisi dese ki;

- Eğer düşman ve savaş sebebi ile Mekke'ye ihramsız girmişse, ihramını kaza etmesi borcu olur mu? Ona şöyle denilir:

- Hayır, o sadece fasit herhangi bir şekilde vacip olanın yahut da terk edilip amel ile yerine getirilmeyen şeyin kazasını yapar. Ama Mekke'ye ihramsız girmesine gelince, bunun aslı dileyen bir kimse, eğer farz olan haccı ve umreyi eda etmişse, onun (ihrama girmesinin) aslı farz olmamış olur. O Mekke'ye ihramsız girip ihramı terk edince, bir fazileti terk etmiş olur ve hiçbir durumda aslı itibari ile farz olmayan bir işi terk etmiş olacağından onun kazasını yapmaz. Ama farz

hac sebebi ile yahut yaptığı bir adaktan dolayı oraya gelmesi onun için bir farz ise, onun ihramı terk etmesi mutlaka onun kazasını yapmasını gerektirir yahut da ölümünden sonra onun adına kazası yapılır yahut da binek üzerinde duracak gücünün bulunmadığı bir zamana geldiği vakit, kazası yapılır. Bana göre, bir devlet yetkilisinden korktuğu için yahut da önleyemeyeceği bir durum sebebi ile Mekke'ye giren bir kimse, şayet tavaf ve say yaparken o korktuğu kişinin kendisine zarar vereceğinden korkuyorsa, ihrama girmez. Fakat tavaf ve say halinde o kimseden korkmuyor ise, ihramsız girmesi caiz değildir. Elbette Allah en iyi bilendir.

Medinelilerden şöyle diyenleri de vardır: İhramsız girmesinin bir sakıncası yoktur. Buna İbn Ömer'in Mekke'ye ihramsız girişini delil göstermiştir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İbn Abbas ise ona muhalefet etmekte olup açıkladığımız deliller onu desteklemektedir. Ayrıca Nebi (sav)'ın Mekke'ye, Mekke'nin feth edildiği sene ihramsız olarak girdiğini ve Nebi (sav)'ın Mekke'ye nitelendirdiğimiz tarzda savaşçı olarak girdiğini delil göstermiştir. Eğer:

- Nebi (sav)'ın girişine mi kıyas yapayım derse, o zaman ona;

- Peki, savaş sebebi ile Nebi (sav)'ın ihsâra maruz kalmasına (Ka'be'ye ulaşmasının engellenip, Mekke'ye girememesine) mi kıyas yapacaksın denilir. Şayet:

- Hayır, çünkü savaş başka hallerden farklıdır, diyecek olursa, şöyle denilir:

- İşte nerede olursa olsun savaş halinde hep böyle yap. Sen bir yerde aralarında fark görürken bir başka yerde ikisini aynı mütalaa edemezsin.

HAC İLE BİRLİKTE UMRENİN MÎKÂTI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Umre ile haccın mîkâtı birdir. Kırân haccı yapan bir kimse için, İslam'ın farz haccı ve umresi için yeterli olur ve kırân haccı dolayısıyla kurban kesmesi gerekir. Bir umre yapmak üzere ihrama giren bir kimse, sonradan ona bir hac da katmak isterse, bunu yapabilir. Fakat bunu yapabilmesinin önündeki engel, Beyti tavaf etmeye başlamış olmasıdır. Eğer Beyti tavaf etmeye başlamışsa, ihramdan çıkmasını sağlayacak bir işe başlamış olur. Dolayısıyla bir önceki ihramdan çıkma işini tamamlamadan önce yeni bir ihrama girmesi caiz olmaz. Üzerinde devam etmeyeceği bir ihramın üzerine bir başka ihram sokamaz. Bu Atâ'nın ve ilim ehlinden başkalarının da görüşüdür. Bu sebeple tavafa başlayıp onun üzerine haccı katacak olursa, hac için ihrama

girmiş olmaz ve onu kaza etmekle de yükümlü değildir. Onu terk etmesinden ötürü fidye de gerekmez. Birisi dese ki:

- Yalnızca umre yapacakken sonra onun üzerine bir hac katması nasıl olur? Ona şöyle cevap verilir:

- Çünkü umrenin ihramından henüz çıkmamıştır. Böyle bir şey ise, namazda da oruç ta da olmaz. Yine ona Allah'ın izni ile şöyle denilir;

- Âişe (r.anha) ve Rasulullah (sav)'ın ashabı, kaza yapma beklentisi ile ihrama girmişlerdi. Nebi (sav)'a kaza etme hükmü nazil olunca, o da beraberinde hediyelik kurbanlık bulunmayanlara ihramını umre için kabul etmesini emretti. Böylelikle beraberinde kurbanlık olmadığından ötürü Âişe (r.anha) umre yapmış oldu. Ancak ay hali oluşu umresinin ihramından çıkmasına engel olup hac vakti de gelip yetişince, Rasulullah (sav) kendisine umresine haccı katmasını emretti. O da onu yaptı. Böylelikle kırân haccı yapmış oldu. İşte biz de buna dayanarak dedik ki: Tavafa başlamadığı sürece, umrenin üzerine haccı katabilir ve ben buna hac ve umrenin kırân olarak birlikte yapılmasını zikrettim. Eğer bu caizdir derse şöyle denilir:

- Peki, bu iki namazın bir araya getirilerek (kırân) yahut iki oruçta yapılması caiz olur mu?

- Eğer hayır derse şöyle denilir:

- İşte aynı şekilde senin aralarına ayırdığın şeyleri bir araya getirmen caiz değildir.

Şafiî (Allah ondan razı olsun) dedi ki: Hac için ihrama girse, sonra ona umre katmak istese, şüphesiz benim karşılaştıklarımın ve kendisinden ilim bellediklerimin çoğu şöyle der: Bunu yapmaya hakkı yoktur. Dolayısıyla umreyi terk ettiğinden ötürü, ona ne kaza ne de fidye yükümlülüğü düşer.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Birisi sorsa;

- Sünnet her ikisi ayrı birer ibadet ve biri diğerine katılabilmesi ve hac umreye katılması halinde, ancak umre ihramından daha çok bir ihram eklemiş olur. Bu nasıl olacak? Çünkü umreyi haccın üzerine katacak olursa, hac ihramından da daha az bir ihram katmış olur. Bu -her ne kadar senin dediğin gibi ise de- birinin diğerine kıyas edilmesine engel olan bir fark değildir. Çünkü bundan daha da uzak olanlar arasında dahi kıyas yapılabilir. Bunun arasında bir fark olduğuna dair bir delil de bilmiyorum. Şu kadar var ki, açıkladığım

gibi, benim karşılaştığım ve kendisinden ilim belledıklerimden naklettiklerim müstesnadır. Hatta bu, tabiiinden birisinden de rivayet edilmektedir. Bununla birlikte, bu hususta Rasulullah (sav)'dan herhangi bir şeyin sabit olup olmadığını bilmiyorum. Her ne kadar Ali b. Ebu Talib (selam ona)'den rivayet edilmişse de bu sabit değildir.

Böyle birisinin umre yapmış olmayacağı görüşünde olana göre, bu kimsenin bu umresi İslam umresi (yapması) vacip olduğunu gördüğümüz umrenin yerini tutmaz. Kurban kesmesi de gerekmez. Umreyi terk ettiği için de bir şey gerekmez. Ama umreyi hacca katacağı görüşüne sahip olanlar ise, bunun o kişinin farz olan haccı ve umresinin yerine geçeceği kanaatindedir.

Kişi, umre niyetiyle ihrama girse, sonra hac edinceye kadar Mekke'de kalsa, hac için Mekke'den ihrama girer. Hac için ihrama girip sonradan umre yapmak istese, Harem bölgesinden çıkması şartıyla dilediği yerden umreye başlayabilir. Ben bunların bütün seneleri boyunca Mekke'de ikamet etmeleri halinde tıpkı Harem bölgesinin dışından gelen (afakiler)in ihrama girmeleri gibi kendi mîkâtlarına geri dönmeleri gerektiği kanaatindeyim. Birisi;

- Bu söylediğine dair delil nedir, diye sorsa şöyle denilir;

- Rasulullah (sav)'ın ashabı, genel olarak onunla birlikte bir umre yapmak üzere ihrama girdiler. Sonra onlara Mekke'den Mina'ya gidecekleri vakit, hac için ihrama girmelerini emretti. İşte buna kıyasen haccından önce yaptıkları umre olmuş oldu. Birisi dese ki;

- Nebi (sav), Abdurrahman b. Ebu Bekir'e emrederek Âişe'ye Ten'im'den umre yaptırmasını söyledi. Ama Âişe'nin önceki ihramı umre içindi. Mekke'den de hac için ihrama girdi, Ten'im'den yaptığı umre ise nafile oldu. Bize göre bu, belirttiğimizden ötürü bunun delil olacak bir tarafı yoktur. Buna göre, Haremin dışından umre yapmak üzere, ihrama giren bir kimsenin, bu yaptığı, onun için geçerlidir. Şayet ondan önce bir hacca yahut bir umreye başlamamış olup sonradan Mekke'de ikamet etmiş ise, bu onun vacip umresi olur. İhramlı olduğu halde mîkâtına geri döner, kendisine ait olan mîkâta ihramlı olarak döndüğü takdirde ona bir şey düşmez. Eğer bunu yapmayacak olursa, bir kurban keser ve onun için vacip olan umresi de yerini bulmuş olur.

Mekke'den umre niyeti ile ihrama giren kimsenin bu umresi hakkında iki görüş vardır:

Birinci görüş: Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında say yapabilmesi için, eğer Harem bölgesinin dışına çıkmayacak olursa, ihramdan çıkmış olmaz. Bu durumda ona düşen Haremin dışına çıkıp Haremin dışından o umre niyetiyle ihrama girip telbiye getirmesi sonra da tavaf, say yapıp tıraş olması yahut da saçlarını kısaltması gerekir. Eğer önceden tıraş olmamışsa, ona bir şey düşmez. Şayet tıraş olmuşsa, bir kan akıtır. Eğer kadınlara yaklaşmış ise, bu onun umresini ifsad eder. Haremin dışına çıkarak ihram niyeti ile telbiye getirmesi, sonra tavaf ve say yapması, saçlarını kısaltması yahut tıraş olup bir (büyük baş) kurban kesmesi gerekir. Bundan sonra eğer bu umreyi yeniden başlayacağı bir umre ile bozacak olursa, kazasını yapar. Onun Haremin dışına çıkması ise, ancak bu ifsad edilen umreden ötürüdür.

Diğer görüş: Bu bir umredir ve onun için bir kan akıtır. Birinci görüş buna daha yakındır. Allah elbette en iyi bilendir.

Fakat Mekke'den hac etmek üzere ihrama girip önceden Mekke'ye ihramlı girmemiş ve ona ait olan mîkâta da dönmemiş ise, mîkâtı terk ettiğinden ötürü bir kan akıtır ve Mekke'den yaptığı bu hac onun İslam haccı (farz hac) yerine geçer. Çünkü haccın esas dayanağı, Harem bölgesinin dışındadır ki bu da Arefe'dir. Umrenin bütün amelleri ise - mîkât dışında- Harem içerisindedir. Dolayısıyla umrenin işlerinin sona erdiği, haccın da dayanağı olan bir yerden başlatılması uygun değildir.

Kişinin kendisine ait mîkâttan hac yahut umre için ihrama girdikten sonra, kendi ülkesine dönmesini yahut da yerinde ikamet etmesini hoş görmüyorum. Bununla birlikte, böyle bir iş yapacak olsa, ona fidye düşmez. Fakat onun işine devam etmesini ve ibadetini maksadına göre bitirmeyi kast etmesini severim.

Dedi ki: Niyet ettiği bir iş olmaksızın yahut da daha kolay gelmesi gibi bir sebep olmadan kendisinin izlemesi gereken yoldan daha uzak bir yolu takip etmesini de hoş görmüyorum. Eğer herhangi bir hadise baş gösterir yahut da bir yol diğerine göre daha kolay olursa, o vakit onun böyle yapmasını mekruh görmem ve yolunu değiştirmesi dolayısıyla da -bir mazereti olmasa dahi- fidye söz konusu değildir.

Bir sene içinde bir umre yapmak üzere ihrama giren bir kimse, Mekke'de yahut kendi şehrinde ikamet etse yahut bir yahut iki sene yolda kalsa Beyti tavaf edinceye kadar ihramda kalmaya devam eder ve onun yaptığı bu umre onun

için yeterli olur. Çünkü umrenin vakti bütün sene içindedir. Umre hac gibi değildir. Çünkü haccı o sene kaçıracak olursa, ihramını sürdürmesi hakkı yoktur. İhramından çıkar ve kazasını yapar. Ama ben o kimse için ihramını tehlikeye soktuğundan ötürü hoş karşılamam.

Ayık iken umre yapmak niyetiyle ihrama girdikten sonra, aklı başından gitse, sonra da ayık iken tavaf etse, o umresi yeterli olur. Çünkü umrenin esası ihrama girmek ve tavaf etmektir. Bu ikisi arasında aklının başından gitmesi umreciye bir zararı olmaz.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki, birisi;

- İhramsız olarak mîkâtı geçen bir kimseye eğer haccı kaçırmaktan korkmuyorsa mîkâta geri dönmekle yükümlü olduğunu neden söyledin, dese ona derim ki:

- O, haccını kendisine ait mîkâttan ihrama girerek yapmakla emr olunmuştur. İşte bu da o kimsenin kendisine mîkât ile Beyt arasında ihramlı olması gerektiğine bir delildir. Bununla beraber, ihramını aile halkının bulunduğu yerden başlatarak mîkâta kadar ihramlı olmak yükümlülüğü yoktur. Ben ona derim ki: Baştan itibaren ihrama girmekle, emr olunduğun yerde ihrama girip telbiye etmen gereken yere kadar dön. Biz bunu İbn Abbas'ın görüşü ile birlikte sünnetin delaletine benzerliğinden ötürü ifade ettik. Birisi sorsa;

- Eğer haccı kaçırmak korkusundan ötürü ya da bu hususta herhangi bir mazeret ve başka bir sebep de bulunmaksızın dönmeyecek olursa, onun bir kan akıtması gerektiği kanaatini niçin belirttin, dese ben ona derim ki:

- Rasulullah (sav)'ın kendisi için tayin ettiği mîkâtı aşarak üzerindeki yükümlülüğü mükemmel şekli ile yerine getirmeyi terk edince, bizde ona terk ettiğinin bedeli olan bir işi yapmasını emr ettik. Dese ki:

- Sen yerine getirmesi gereken bir şeyi terk ederek haddini aştığı bir işten ötürü, nasıl bedelini yerine getirmesini uygun gördün, oysa bir şeyde sınırı aşması onun zehine değildir. Sonra diğer taraftan onun bedeli olarak da akıtacağı bir kan diye tespit ettin? Hâlbuki sen haccın dışında onun yerine getirmesi gereken bir bedeli ona bir yükümlülük olarak tespit ederek oruca oruçla namazı namazla bedel kabul ediyorsun. Derim ki:

- Gerçek şu ki oruç ve namaz hacdan farklıdır, özleri itibari ile farklıdırlar. O:

- Aralarındaki farklılık nerede, dedi. Dedim ki:

- Haccı ifsad ettiği halde haccını bitirmeye doğru devam eder ve onun bedelini ve bir büyük baş kurban eder. Namazı da fasid olursa, onun bedelini yerine getirir ve ona bir kefaret düşmez. Kendisi ihramlı olduğu halde Arefe gününü kaçırırsa, tavaf ve say yaparak hacdan çıkar. Belli bir vakit içerisinde namaza tekbir getirerek başlar ama vakit çıkınca da kendisi namazdan çıkmaz. Haccı yetişemediği zaman onun kazasını ancak o senenin aynı gününde yapabilir. Namazı kaçırdığı zaman ise onu hatırladığı anda kazasını yapar. Orucu kaçırması halinde onu ertesi günü kaza eder. Bize göre de size göre de kusmak ve daha başka sebepler orucu ifsad eder, ama bundan dolayı kefaret yükümlülüğü olmamakla birlikte, orucuna devam eder. Cima sebebi ile orucu fasid olur. Bu durumda eğer, bulursa bir köle ve o gününün yerine de kazasını yapması gerekir. Bununla birlikte belirttiğimiz daha başka diğer hususlarda da aralarında farklılık vardır. Durum böyle iken farklı şeyleri farklı oldukları yerlerde nasıl bir arada görebilirsin?

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Yine ona dedim ki: Bunda delil şudur: Bizler bir kimsenin kendisine ait mîkâta varmadan önce ihrama girebileceği hususunda muhalefet eden bir kimse, olduğunu bilmediğimiz gibi kendi mîkâtından ihrama girmeyi terk edip ona geri dönmeyecek olsa bile, haccının da geçerli olacağı hususunda görüş ayrılığı bilmiyoruz. İlim adamlarının çoğunluğu dedi ki: (Bu durumdaki kişi) Bir kan akıtır. Az kısmı da ona bir şey düşmez ve onun haccı da onun için geçerlidir, demiştir. Yine onların çoğunluğunun bu hususta şunları söylediklerini görüyoruz: Mina'da gecelemeyi terk eden Müzdelife'de vakfeyi terk eden bir kimse, bir kan akıtır. Biz de atmadığı cemreler hakkında da kan akıtır, dedik. Böylelikle biz de onlar da çeşitli hac işleri yerine bedel olarak kanı (kurban kesmeyi) tespit ettik.

Dedi ki: Mekkeli bir kimse bir mîkâtı geçtiği takdirde hac ya da umre yapmak isteği ile o mîkâta gelirse, sonra o mîkâtı aştıktan sonra ihrama girerse, tıpkı başkaları gibi ya geri döner yahut bir kan akıtır. Birisi dese ki:

- Sen Mekkeliler için temettü dolayısıyla kurban yükümlülüğünü kabul etmezken böyle bir şeyi Mekkeliler hakkında nasıl söylersin? Şöyle denilir:

- Çünkü aziz ve celil Allah: **"Bu aile ikametgahı Mescid-i Haram'da olmayanlar içindir."** (Bakara,196) buyurmuştur.

İHRAMA GİRMEK İÇİN GUSL ETMEK

[1030] Bize, Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize ed-Deraverdi ve Hatim b. İsmail, Cafer b. Muhammed'den haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bize Cabir b. Abdullah el-Ensari, Nebi (sav)'in haccını anlatırken tahdis edip dedi ki: Zülhuleyfe'ye geldiğimizde Umeys kızı Esma doğum yaptı. Nebi (sav), ona gusl ederek ihrama girmesini emretti.[267]

Şafiî (ra) dedi ki: İhrama girince, erkeğin de çocuğun da kadının da ay hali ve lohusanın da kısaca ihrama girmek isteyen herkesin sünnete uyarak gusl etmesini müstehab görüyorum. Aklın bir gereği de kişi böyle bir ibadete başladığından buna ancak en kâmil manada temizlenmiş olarak başlamalı ve ihramda iken yeniden hoş koku sürülmesi imkânsız olduğundan ötürü temizlenmelidir. Rasulullah (sav), lohusa olan bir kadın için dahi ancak namaz kılabilmesi için gusul ile temizlenebilecek böyle bir kadına gusl etmesini seçip tercih etmiştir. Namaz kılabilmek için, gusül ile temizlenen bir kimse için bu manada bir işin ya da ondan daha fazlasını seçip tercih etmesi daha da uygundur. Rasulullah (sav), Esma'ya gusül edip ihrama girmesini emrettiğinde, namaz kılması kendisi için helal değil iken bu halde ona ihrama girmesini emretmişti. Buna göre, cünüplükten dolayı gusletmemiş abdestiz, ay hali ya da lohusa ihrama girecek olursa, o ihramı geçerlidir. Çünkü ihrama girdiği vakit, o ihrama giren kişi taharetli olmadığından dolayı, namaz kılması helal olmayan kimselerden olmakla birlikte Müslümanlardan ihrama girdiği zamanda namaz kılması helal olmayan herkesin de o ihrama girmesi caiz olur ve bundan ötürü fidye vermesi de gerekmez. Bununla birlikte o kimse için bu hali mekruh görür ve gusletmesini tercih ederim. Fakat gusletmeyişi yalnızca ihrama girmekten ötürü bırakmam. Çünkü ben, yolculukta hasta olarak da ihram için guslederdim. Bu arada suyun zarar vereceğinden de korkardım. Kendisine uyduklarımdan herhangi birisi ile birlikte olduğum sırada, bunu terk ettiğini de görmediğim gibi onlardan herhangi birilerinin de bunu tercihe bağlı bir amel olmaktan ileri bir şey gördüğünü de görmedim.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Lohusa ve ay hali kadın, afakilerden[268] olup temiz olarak yola çıktıkları halde, sonradan ay hali ya da lohusa olurlarsa

---

[267] Müslim, Hac, hadis no; 147/1218

[268] *Afaki:* Mîkât sınırlarının dışından gelen hacılar.

yahut bulundukları yerde lohusa yahut ay hali oldukları halde hac edecekleri zaman gelirse, o halde iken, ihramlı olarak çıkmalarında bir sakınca yoktur. Eğer onlara ait mîkâta geldikleri vakit gusl edebilecek imkânları olursa, gusl ederler. Buna güçleri yetmezse, erkek de su bulamıyor ise, onların birlikte teyemmüm etmelerini sonra hac yahut da umre için telbiye getirip ihrama girmelerini müstehab görürüm.

Bununla birlikte lohusa ve ay hali kadının, mîkât yerlerine varmadan önce ihrama girmelerini sevmem. Aynı şekilde onların beldeleri güvenli ve yakın olup önlerinde temizlenip gecikmeden ve bir illet olmaksızın hacca yetişmelerine imkân verecek kadar bir zaman varsa, temizlenmiş halleri ile ihrama girebilmek için gecikmelerini müstehab görürüm. Aynı şekilde bunlar mîkâttan sonra yahut da mîkâtta bulunan ahaliden iseler, durum yine böyledir. Yine bunlar (lohusa ve ay hali kadın), Mekke'de ikamet ediyorlarsa ve Mekke'ye ihramlı olarak girmemişlerse, onlara kendilerine ait mîkât yerlerine hac için çıkmalarını emrederim. Eğer vakitleri varsa, ancak temiz olarak ya da temizlenmelerine yakın (yola) çıkmalarını müstehab görürüm. Böylelikle mîkâttan itibaren ancak temiz olarak ihrama girmiş olurlar. Şayet temizlenecekleri vakte kadar, mîkâtta ikamet ederlerse, bunu daha çok severim. Aynı şekilde ben onlara hacdan önce umreye çıkmalarını emretmekle birlikte haccı yahut da hac edeceklerden (beraber gidecekleri) kimseleri kaçırmayacak iseler, temiz halleri ile ihrama girmelerini müstehab görürüm. Eğer bütün hallerde yolculuğa -ister başlamış olsunlar ister başlamamış olsunlar- temiz oldukları hallerinde ihrama girerlerse, bu ihramları geçerli olur ve ikisinden birisi için dahi fidye gerekmez.

Ay hali olanın, hac işlerinden yapabildiği her bir işi erkek de cünüp olarak ve abdestsiz olarak yapabilir. Ama onun için tercih olunan bütün işleri ancak temiz (gusüllü abdestli) olarak yapmasıdır. Ay hali kadın ile erkeklerden abdesti olmayan kimseler, Beyti tavaf etmek ve namaz dışında hacca ait bütün işleri yapabilirler.

İHRAMDAN SONRA GUSLETMEK

[1031] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik b. Enes, Zeyd b. Eslem'den haber verdi. O, İbrahim b. Abdullah b. Huneyn'den, o babasından rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Abbas ve el-Misver b. Mahreme,

Ebva'da ihtilafa düştüler.[269] Abdullah b. Abbas: İhramlı kişi, başını yıkayabilir, dedi. El-Misver: İhramlı kimse başını yıkayamaz, dedi. Bu sefer İbn Abbas, beni Ebu Eyyüb el-Ensari'ye bunu sormak üzere gönderdim. Ben onun kuyu başındaki iki dikili ahşap arasında yıkanmakta olduğunu ve bu arada bir elbise ile kendisini örttüğünü gördüm. Ona selam verdim. Bu kim, dedi. Ben Abdullah'ım. Beni sana İbn Abbas, Rasulullah (sav) ihramlı iken başını nasıl yıkardı, sorayım diye gönderdi. (Abdullah) dedi ki: Ebu Eyyüb ellerini elbisenin üzerine koydu, örtüyü başını görünceye kadar indirdi. Sonra üzerine su döken birisine su dök, dedi. O da başına su döktü. Sonra elleriyle başını öne arkaya götürüp getirerek ovuşturdu, sonra da: İşte ben Rasulullah (sav)'ı böyle yaparken gördüm, dedi.[270]

[1032] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Bana Atâ'nın haber verdiğine göre, Saffan b. Ya'la kendisine Ya'la b. Ümeyye'den şöyle dedi, diye haber verdi. Ömer b. el-Hattab bir deveye doğru gusl ederken ben de bir örtü ile onu örtüyordum, derken Ömer dedi ki: Ey Ya'la başıma su dök. Ben ey müminlerin emiri açıkça bildir, dedim. Ömer b. el-Hattab dedi ki: Vallahi su saçın ancak kirlenmesini artırır, dedi. Ondan sonra Allah'ın adını anarak başına su döktü.[271]

[1033] Bana Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayete göre, bazı kimseler, Ömer b. el-Hattab (ra)'ın önünde suya daldılar. O sırada kendisi sahillerden birisinde idi. Ömer de onlara bakıp durduğu halde onların bu yaptıklarına karşı çıkmadı.

[1034] Bize Süfyan b. Uyeyne, Abdülkerim el-Cezeri'den haber verdi. O, İkrime'den o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab bazen bana – ihramlı olduğumuz halde- gel seninle suyun içinde kalmakta yarışalım, hangimizin nefesi daha uzun, derdi.

[1035] Bize Said b. Salim haber verip dedi ki: Bize İbn Cüreyc, Atâ'dan şöyle dediğini haber verdi: İhramlı olan cünüp de ihramsız olan da gusl ettiği vakit dilerse, derisini ovalar, ama başını ovalamaz. İbn Cüreyc: Ben ona: Neden isterse derisini ovalar da başını ovalamaz, dedim. O: Çünkü o başını görmediği halde derisini görür, dedi.

---

269 *Ebvâ,* Mekke'ye yakın bir dağdır. Orada bu dağa nispet edilen bir kasaba bulunmaktadır.

270 Buhârî, Sayd 14; Müslim, Hac, hadis no 91/1205; Muvatta, Hac 4

271 Muvatta, Hac 5

[1036] Bize İbn Uyeyne, Eyyüb'den haber verdi. O Nafi'den, o Ömer b. el-Hattab'ın azatlısı Eslem'den şöyle dediğini rivayet etti: Asım b. Ömer ve Abdurrahman b. Zeyd ihramlı oldukları halde, Ömer onlara bakıp duruyorken suyun altında kalmakta birbirleri ile yarıştılar.

Şafiî dedi ki: Biz bütün bunları delil olarak alıyoruz. İhramlı olan bir kimse, cünüp olmadığı ve zorunlu olmadığı halde gusl eder, başını yıkar, su ile bedenini ovalar. Hatta bedeninin tamamında değişen taraflarını ovalar ve su ile o değişmeleri giderir.

Başını yıkadığı zaman, üzerine suyu boşaltır. Fakat eğer başını cünüplükten dolayı yıkamıyorsa elleri ile başını ovuşturmamasını daha çok severim. Ama yapacak olursa, bunda bir sıkıntı olmayacağını da umarım. Cünüplükten dolayı gusl ediyor ise, başını parmak uçlarının ve ellerinin iç tarafları ile yıkamasını, saçını yumuşak bir şekilde hareket ettirmesini, suyu saçlarının dibine içermesini, ama tırnaklarıyla da kaşımamasını, ondan bir şey koparmaktan çekinmesini müstehab görürüm. Eğer saçını hafif ya da sert bir şekilde hareket ettirip de ellerine bir miktar saç gelecek olursa, ihtiyata uygun olan fidye vermesidir. Fakat saçını kopardığından yahut kendi fiili ile yolduğundan kesin emin olmadıkça, ondan dolayı fidye vermesi vacip değildir. Sakalında da hüküm böyledir. Çünkü saç bazen önceden yolunmuş ve saçlar arasında asılı kalmış olabilir. Ona dokunulunca yahut hareket ettirilince yolunmuş olanları çıkabilir(dökülebilir).

Başını sidr ve hatmi ile yıkamaz. Çünkü böyle yaparsa onu taramış olur. Şayet bunu yaparsa fidye vermesini müstehab görürüm. Bununla birlikte, bunun vacip olduğunu bilmiyorum. İhramlı bir kimse, eğer başını keçelemiş buluyor ise, başını yumuşatmak maksadıyla birkaç defa suya sokmaz. İhramlı bir kişi, vücudunu, dilerse sert bir şekilde de ovalayabilir. Çünkü bedeninde başında ve sakalında olduğu gibi sakınması gereken saç yoktur. Eğer bedenini ovalamaktan ötürü bir miktar kılı koparacak olursa o zaman fidyesini öder.

İHRAMLI KİMSENİN HAMAMA GİRMESİ

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî dedi ki: İhramlının hamama girmesini mekruh görmem. Çünkü bu bir gusl/yıkanmadır. Gusl ise, iki sebepten dolayı mubahtır. Taharet için ve temizlenmek için. İşte hamamda da durum böyledir. Elbette de Allah en iyi bilendir.

İster hamamda olsun, ister başka yerde olsun, üzerindeki kirleri ovalar. Çünkü kir hakkında bir ibadet (kir temizlenirse saç yolması gibi olmaz) söz konusu değildir. Buna bir dair bir emir ve bir yasak yoktur. İhramlı bir kimsenin başını sıcak suya da akan soğuk suya da ıslatabilecek kadar bir suya da sokmasını mekruh görmem.

GUSLÜN MÜSTEHAB OLDUĞU YER

Şafiî dedi ki: İhrama girmek, Mekke'ye girmek, vakfede bulunmak için Arefe gecesi Müzdelife'de vakfe yapmak, Nahr günü dışında cemrelere taş atmak için, gusl etmeyi müstehab görürüm. Ayrıca bu aralarda terden ve başka sebepten ötürü, bedenin değişmesi(kokması) halinde bedeni temizlemek için yıkanmayı da müstehab görürüm. Ay hali içinde onu böylece müstehab görürüm. Fakat bunların hiçbirisi vacip değildir.

[1037] İshak b. Abdullah b. Ebu Ferve'den rivayete göre, o Osman b. Urve'den, o babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav), Zutuva'da[272] sabah namazını kılıncaya kadar geceyi geçirdi. Sonra orada gusl etti ve Mekke'ye girdi.[273]

[1038] Ebu Talib'in kızı Umm Hani'den ve Cafer b. Muhammed'in babasından rivayete göre, Ali b. Ebu Talib (as) Mekke'ye geldiği zaman, mescide girmeden önce Mekke'de kaldığı yerde gusl ederdi.

[1039] Salih b. Muhammed b. Zaide'den rivayete göre o, Ümm Zürre'den şunu rivayet etmektedir. Âişe (r.anha) Mekke'ye geldiği zaman Zutuva'da gusl ederdi.

[1040] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Nafi'den haber verdi. O, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, hac ya da umre yapmak üzere çıktığı zaman, gusl etmedikçe, Mekke'ye girmezdi. Beraberinde bulunanlara da emreder, onlar da gusl ederlerdi.

İHRAMLI KİMSENİN GİYEBİLECEĞİ ELBİSELER

[1041] Şafii *(Allah'ın rahmet ona)* dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne'nin haber verdiğine göre, o, Amr b. Dinar'ı şöyle derken dinlemiştir. Ben Ebu Şa'sa Cabir

---

272 *Zutuva;* Mekkede bir vadidir. Abar Zahir diye bilinir.

273 Hadisi, Şafii'nden başkasında tespit edemedim. Ama bunun Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde İbn Ömer (ra)'dan gelen şahidi vardır. Bk. Buhârî, Hac 38; Müslim, Hac hadis no 227/1259

b. Zeyd'i şöyle derken dinledim: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Rasulullah (sav)'ı hutbe verirken şöyle derken dinledim: *"İhramlı kimse iki nalın bulamazsa iki mest giyer. Eğer izar (peştamal ihramın alt parçası) bulamazsa o zaman şalvar giyer."*[274]

[1042] Bize Süfyan b. Uyeyne, ez-Zühri'den haber verdi. O, Salim'den, o babasından rivayet ettiğine göre, bir adam Nebi (sav)'a gelip ona: İhramlı bir kimse hangi elbiseleri giyebilir, diye sordu. Rasulullah (sav) ona: *"Gömlek, sarık, bornoz, şalvar ve mest giyinemez. Ancak nalın bulamayan kimse müstesna. Eğer nalın bulamazsa o zaman mest giysin ve topuklardan daha aşağıya inecek kadar onları (konçlarını) kessin."*[275]

[1043] Bize, Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayetine göre, bir adam Rasulullah (sav)'a ihramlı bir kişi hangi tür elbiseleri giyebilir diye sordu. Rasulullah (sav): *"Kamis/gömlek, sarık, şalvar, bornoz ve mest giyinmeyin. Ancak bir kimse nalın bulmayacak olursa, mest giyinsin ve onların konçlarını topukların altına gelecek şekilde kessin."*[276]

[1044] Bize Malik, Abdullah b. Dinar'dan haber verdi. Onun Abdullah b. Ömer'den rivayetine göre, Rasulullah (sav), ihramlı bir kimsenin zaferan ya da alaçehre ile boyanmış bir elbise giyinmesini yasaklayıp şöyle buyurdu: *"Nalın bulamayan bir kimse mest giyinsin ve konçlarını topukların altından kessin."*[277]

Şafiî dedi ki: Nebi (sav), nalın bulamayan kimsenin istisna olarak mest giyinerek topukların altından konçlarını kesmesini buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: İzar (ihramın belden aşağısını örten parçası) bulamayan bir kimse, şalvar giyer. İkisi arasında bir fark yoktur. Ancak şalvarlardan bir şey kesilmez. Çünkü Rasulullah (sav), kesilmesini emir buyurmamıştır. Bunların hangisini giyse bundan sonra da nalın bulsa nalınları giyer, mestleri bırakır. Eğer şalvar giyindikten sonra izar bulursa, izarı giyinir, şalvarı bırakır. Böyle yapmayacak olursa fidye verir.

---

[274] Buhârî, Libas 14; Müslim, Hac no 4/1178

[275] Buhârî, İlm 53; Müslim, Hac no 2/1177

[276] Muvatta, Hac 8; Buhârî, Hac 21; Müslim, aynı yer no 1/1177

[277] Muvatta, Hac 9 vers/alaçehre hoş kokulu susama benzer boya işinde kullanılan kırmızı ile sarı arası bir bitkidir. (Türkçe'de alaçehre ve Yemen zaferanı olarak bilinir (- Kamus tercümesi- Çeviren)

[1045] Bize Malik, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasından, o, Ebu Bekir'in kızı Esma'dan rivayet ettiğine göre, kendisi iyice doyurulmuş aspur boyalı elbiseleri içlerinde zaferan bulunmamak şartıyla ihramlı iken giyerdi.[278]

[1046] Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi. Ebu Cafer b. Muhammed Ali'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Cafer üzerinde ihramlı olduğu halde kırmızıya boyanmış altlı üstlü iki elbise görünce, bu elbiseler (ihramlar) ne oluyor dedi. Ali b. Ebu Talib (ra): Ben kimsenin bize sünneti öğretebilecek durumda olduğunu zannetmiyorum, deyince Ömer de sustu.[279]

KADININ (İHRAMLI İKEN) GİYİNEBİLECEĞİ ELBİSELER

[1047] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Ebu Zübeyr'den, o Cabirden rivayet ettiğine göre, Cabir'i şöyle derken dinlemiştir: Kadın hoş koku sürülmüş elbiseler giyemez ama uspurla boyanmış elbise giyinebilir. Ayrıca ben uspurla boyanmış elbisenin kokulandırıldığı görüşünde değilim.[280]

[1048] Bize, Süfyan, ez-Zühri'den haber verdi. O, Salim'den, o, babasından rivayet ettiğine göre, kadınlara ihrama girdikleri vakit, mestlerin konçlarını kesmelerini emrederdi. Nihayet Safiye, ona, Âişe (r.anha)'dan şu haberi verinceye kadar: Âişe kadınlara (mestlerin konçlarını) kesmemelerine fetva verirdi. O, bunu öğrenince bu fetvayı vermekten vazgeçti.[281]

Şafiî dedi ki: Kadın, mestlerin konçlarını kesmez. Bununla birlikte, kadın şalvar, mest, başörtüsü, erkeğin zarureti gibi zaruret olmaksızın gömlek giyinebilir ve bu hususta erkek gibi değildir

[1049] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'nın şöyle dediğini haber verdi. Ali (as)'ın mektubunda şunlar yazılıdır: Kim nalın bulamayıp mest bulursa, mest giyinsin. Ben: Bunun Ali'nin mektubundan olduğundan emin misin dedim. O: Ben onun mektubu(nda) olduğunda şüphe etmiyorum, dedi. Yine: Fakat orada onları (konçlarını) kesin bulunmamaktadır.

[1050] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle rivayet etti: İzarı olmayıp donu ya da şalvarı olan kimse, onları giyinsin. Said b. Salim: Mestleri (konçlarını) kesmez, dedi.

---

[278] Muvatta, Hac 11

[279] İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, 4/1, 104

[280] Buhârî, Hac 23

[281] Ebu Davud, Menasik 32

Şafiî dedi ki: Bense kesilmeleri görüşündeyim. Çünkü bu, İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadiste bulunmasa bile, İbn Ömer'in hadisinde vardır. Her ikisi de doğru ve sağlam belleyen kimselerdir. Onlardan birinin diğerine fazlalığı, diğerinin eda etmediği (söylemediği) bir şey olarak görülemez. Ya gözünden kaçtığından yahut da o hususta şüphe ettiğinden onu eda (rivayet) etmemiştir ya da ona dair susup bir şey söylememiştir yahut da onu eda ettiği halde bu hususlardan herhangi birisinden dolayı –farklı olarak- eda edilmemiştir. İşte biz, terk ettiğimizi açıkladıklarımız müstesna bütün bunları kabul ediyoruz.

Sünnet ve ilim ehlinden kendilerinden ilim belle diklerimin çoğunluğunun görüşleri, ihramlı erkek ve kadının giyimde ortak oldukları taraflar da vardır ayrı oldukları taraflar da. Giyimlerinde ortak oldukları taraflar şunlardır: Onlardan hiç biri zaferan ve alaçehre ile boyanmış bir elbise giyinemez. Zaferan ve alaçehre ile boyanmış bir elbise giyinemeyişleri bunların ikisinin de hoş kokulu olmasından dolayıdır. O halde elbiseyi gül suyu, misk, anber, ya da bunun dışında alaçehreden kokusu daha hoş ya da onun gibi olan bir şeyle ya da hoş koku sayılan bir şey ile boyanmış ise, onu giyinememesi öncelikle söz konusudur. Bunu elbisede renk bırakıcı olması ile olmaması arasında – eğer alınan hoş bir kokusu varsa elbise de kuru ya da ıslak ise de- fark etmez.

Gül suyunu alıp onunla bir elbiseyi boyasa, böylelikle ondan fark edilen bir kokusu olsa elbise kuru ya da ıslak olsa –çünkü bu elbisede kokunun bir izidir- ihramlı kimseler (erkek ve kadın) onu giyinemez. Aynı şekilde o elbise için, rengi beyazlaşıncaya kadar zaferan eritilse yine ihramlı erkek ve kadın onu giyinemez.

Kokusu etrafa yayılan hoş kokuya ya da buna benzer şeylere batırılsa, aynı şekilde Arabi ya da Farisi reyhanı üzerine sıkılsa yahut da ihramlı için koklaması mekruh olan reyhanlardan (hoş kokulu bitkilerden) bir şey sıkılsa ve elbisesi onun suyuna batırılsa ihramlı erkek ve kadın onu giyinemez.

Bunun kapsamlı çerçevesi de şudur: İhramlı kimsenin koklamaması gereken hoş kokulu her bir şeye bakacak: Eğer çiğ yahut pişmiş olarak herhangi bir yolla suyu çıkartılmış sonra elbise ona batırılmış ise, ihramlı erkeğin de kadının da o elbiseyi giymesi caiz değildir. İhramlı erkek ve kadın için hoş koku da reyhan da sayılmayan yerdeki bitkilerden olup koklanması caiz ise ya da turunç, ayva ve elma gibi hoş kokulu yenilir bitkilerden olup bunların sıkılmış katkısız

sularına batırılmış elbiseden ihramlı erkek ve kadının sakınmasını daha çok severim. Bununla birlikte böylesini giyerlerse onlara fidye düşmez. [282]

İhramlı erkek ve kadının ortak olduğu hususlara gelince; her ikisi de burka (peçe) takamazlar. Eldiven giyemezler. Aspur ile boyanmış -ister doyurulmuş ister olmasın- elbise giyinemezler. İşte bu alaçehre ile zaferanla boyanmış elbisenin giyinmesinin yasaklanmasının renginden dolayı olmadığına ve eğer renkte hoş koku yoksa hiçbir etkisinin olmayacağına delildir. Fakat yasaklanan ancak hoş kokulu olan şeylerdir. Aspur ise hoş kokulu değildir.

Her ikisi (ihramlı erkek ve kadın) için, birlikte müstehab gördüklerime gelince: Beyaz giyinmeleri müstehabdır, fakat uspurlu siyah ve daha başka teşhir kokan her bir elbiseyi de giymelerini mekruh görmekteyim. Bununla birlikte kokulandırılmamış elbiseler giyerlerse onlara fidye yoktur. Bununla birlikte "mağra" denilen kırmızı kil ile boyanmış elbise ile hoş kokulu olmayan her bir boya ile boyanmış elbiseyi giyinebilirler. Fakat bunu yapmayarak beyazları giyinmelerini -kendisine uyulan kişi için de uyulmayan kişi için de- daha çok severim.

[1051] Kendisine uyulan kişi ile ilgili olarak; Ömer b. el-Hattab'ın şu sözü delildir: Cahil onu görür ve bütün boyaların aynı şey olduğu kanaatine sahip olur ve hoş kokulu boyanmış elbiseyi giyinmeye kalkışır.

Kendisine uyulmayan kişiye gelince, ihramı sebebi ile terk edilmesi hak olan bir şeyi yapması halinde hakkında kötü zan besleneceğinden korkarım. Bu her ne kadar dediğim gibi ise de kendisine uyulan da uyulmayan da hükümde ortaktırlar. Bu durumda âlim kişi ilmi bilmeyen kişinin önünde ihramı ile hak edilen bir şeyi terk etmiş olur. Cahili görecek olursa da âlim ona tepki göstermezse, cahil kimseler onun bu cahile ses çıkarmayışını ancak bu âlim kişiye göre bunun caiz oluşundan dolayıdır, diye düşünür ve o cahil kişi şöyle der: Ben filan âlim kişinin, boyanmış bir elbise giyen ile arkadaşlık yaptığını gördüm ve bu yaptığından dolayı ona tepki göstermedi.

[282] *Bu paragrafta geçen bazı bitki isimlerine dair kısa açıklamalar: İzhir, Mekke vadilerinde yetişen hoş kokulu bir bitkidir. Darv, zamkı olmayan yeşil taneli kemkâm denilen bir ağaçtır. Şih, çeşitleri pek çok olan hoş kokulu bir bitkidir. Kaysum, eril ve dişil iki sınıfı olan bir bitkidir. Faydalı olan uç kısımlarıdır. Çiçeği son derece acıdır, kokusu hoş olup çiçeği altın rengindedir. Beşâm ise hoş kokulu misvak olarak da kullanılan bir bitkidir. Etruc (turunç) limon türünden yaprağı ve odunu yumuşak bir ağaçtır.*

Kadının erkekten ayrıldığı hususlara gelince, kadın giyinebilir ve konçlarını kesmez. Hatta nalın bulunduğu halde mest giyinebilir. Bu da kadının gömlek, başörtü, şalvar giyinebilmesi ciheti iledir. Mestler de bunlardan birisi gibi olmaktan daha ileri değildir. Hatta kadının nalın giyinmesini müstehab görmüyorum.

Kadının erkekten ayrıldığı bir diğer husus da şudur: Kadının ihramı yüzü ile alakalıdır. Erkeğin ihramı ise başı hakkındadır. Bu durumda erkek bir zaruret olmaksızın yüzünün tamamını örtebildiği halde kadının bunu yapma hakkı yoktur. Bununla birlikte kadın, eğer dışarıya çıkıp insanlara karşı kendini örtmek istiyorsa cilbabını yahut başörtüsünün bir bölümünü yahut da bunun dışında elbiselerinden herhangi bir kısmını başının üstünden aşağıya sarkıtır, fakat onu yüzünden (yapışmaktan) uzak tutar. Böylelikle yüzünü örtmüş gibi ama örtü yüzünden uzak duracak şekilde örtmüş olur, ama peçe takmaya hakkı yoktur.

[1052] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan, o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Kadın cilbabının bir bölümünü (yüzünün üzerine sarkıtır) ama onu yüzüne yapıştırmaz. Ben onu yüzünün üzerine yapıştırmaz ne demek dedim. O, bana kadının cilbaba bürünmesi gibi işaret etti. Sonra cilbabın yanağı üzerine düşen kısmına işaret etti ve dedi ki: Onu örtmez fakat onu yüzünün üzerine (yanağına) değdirir. İşte onun üzerinde kalacak olan budur. Fakat onu yukarıdan sarkıtılmış gibi yüzü üzerine sarkar fakat onu ne kıvırır ne onu yüzüne yapıştırır ne de bükerek dolar.

[1053] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, İbn Tavus'tan, o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı kadın elbisesini yüzünün üzerine sarkıtsın fakat peçe takmasın.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Elbiseyi aşağıdan yukarıya doğru kaldırmadığı gibi alnını da yüzünün herhangi bir kısmını da örtmez. Bununla birlikte, başörtüsünün üzerinde bulunması gereken yüz tarafından saçının bitim yeri ve başörtüsünün üzerinde durup saçı örten kısmı müstesnadır. Çünkü başörtüsü yalnızca saçın bitim yeri üzerine konulursa saç açılır.

Kadın, başörtüsü örtünebilir, fakat erkek sarık saramaz. Nalın bulamaması hali müstesna mest giyinemez. Bulamazsa mest giyinmekle birlikte topukların altından konçlarını keser. İzar bulması halinde şalvar giyinemez. İzar bulamazsa şalvar giyinebilir, fakat ondan herhangi bir şey kesmez. Kadının da buna hakkı vardır. Her ikisi de deseni ince ve deseni kendinden elbiseler de giyinebilir. İnce

ve kalın pamuk da tamamı meder ile boyanmış elbiseyi de giyinebilir. Sidir ile boyanmışı da hoş koku dışındaki her türlü boyalıyı da giyinebilir.

Elbiseye koku isabet etmiş ve kokusu kalmışsa, onu giyinemez, çünkü(koku ile) boyanmış gibi olur. Bir elbiseyi zaferan ya da alaçehre ile boyadıktan sonra, uzun süre giyildiğinden yahut başka bir sebepten zaferanın ya da alaçehrenin kokusu elbiseden giderse, fakat bunlardan birisine su isabet ettiği takdirde az dahi olsa kokusunu harekete geçirecek olursa, ihramlı kişi onu giyinemez. Eğer bunlara su değdiği zaman, bu ikisinin hiçbirisinin kokusu harekete geçmiyorsa (giyinebilirler). Bununla beraber bu elbiselerin yıkanmasını daha müstehab görürüm ve bana göre daha güzeldir. Daha uygunu ise, insanın içinde bundan dolayı herhangi bir kuşkunun kalmamasıdır. Şayet yıkanmayacak olurlarsa -eğer dediğim gibi iseler- bu elbiseleri giyinebileceğini ümit ederim. Çünkü boya necis değildir. Bizim yıkanmalarından maksadımız kokunun gitmesidir. Eğer yıkanmadan koku giderse, yine geçerli olacağını ümit ederim. Eğer onun emri, zaferan yahut alaçehrenin değdiği hiçbir elbisenin hiçbir durumda giyilmemesi şeklinde olsaydı, o takdirde bu kokular elbiseye temas ettikten sonra gitse bile defalarca yıkansa dahi o elbiseyi giymek caiz olmazdı. Fakat onun emri, eğer zaferan ve alaçehre o esnada elbisede mevcut iseler, giyinmemeleri şeklindedir. Benim bu dediğim ise haberde de mevcut olan bir hususdur. Allah elbette en iyi bilendir.

Dedi ki: Aynı şekilde bir elbise, zaferan ve alaçehreden sonra sidr ile ya da siyaha boyanacak olsa ve bunlara su değdiği takdirde zaferanın ve alaçehrenin kokusu çıkmıyorsa, bu elbiseleri giyinebilir. Eğer zaferan ve alaçehreye su değdiği vakit, zaferan ya da alaçehrenin kokusundan bir miktar dahi çıkıyorsa, onları giyinemez. Zaferan yahut alaçehre elbisenin bir kısmına temas etmiş ise, ihramlı kimse onu yıkamadığı sürece giyinemez.

İhramlı[283] kişi, üzerine izarını düğümler. Çünkü bu izarın faydasınadır. İzar da düğümlü olandır. Bununla birlikte izarında iki etek bulundurup sonradan bu iki eteği arakasından düğümlemez, üzerindeki ridayı da düğümlemez. Fakat ridasının iki ucunu dilediği takdirde izarı ile yahut da -eğer rida açık ise- şalvarlarına iliştirebilir. Giyinemez dediklerimden herhangi bir şeyi, giymenin caiz olmadığını hatırlayarak ve bilerek giyerse, fidye verir. Bunu az giymesi ile çok giymesi arasında fark yoktur. İhramlı bir kimse, bilerek ve hatırlayarak bir göz

[283] Erkek ihrâm elbisesinin belden aşağını örtenine "izâr", bele kadar omuzlardan aşağısını örtenine de "ridâ" denilir. (Çeviren)

kırpacak kadarlık bir süre dahi başını örterse yahut da kadın yüzünü peçelerse ya da giymemesi gereken bir şeyi giyerse, her ikisine de fidye düşer. İhramlı bir kimse bir hastalıktan ya da başka bir sebepten ötürü başını bağlayamaz. Bunu yaparsa fidye verir. Baş bağlaması giyim olmasa dahi.

[1054] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre o, bir zaruret yahut bir soğuk sebebi ile elbiseyi karnı üzerine katlayan bir kimse hakkında şöyle demiştir: Eğer bir zaruretten ötürü onu katlamış ise bunda fidye yoktur.

[1055] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Hişam b. Huceyr'den, o, Tavus'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ben, İbn Ömer'i karnına bir elbise bağlamış olduğu halde Beytin etrafında tavaf ederken gördüm.

[1056] Bize Said b. Salim, İsmail b. Ümeyye'den haber verdiğine göre, Nafi, kendisine şunu haber vermiştir: Abdullah b. Ömer, elbiseyi üzerinde düğüm olarak bağlamazdı. Sadece onun iki ucunu izarı üzerine iliştirirdi.

[1057] Bize, Said b. Salim, Müslim b. Cundub'den şöyle dediğini haber verdi: İbn Ömer ile beraber olduğum sırada, bir adam gelip ona şöyle bir soru sordu: Ben ihramlı iken elbisemin (ridamın) iki ucunu çaprazlama atıyor ve arkamdan düğümlüyorum. Abdullah: Hiçbir şeyi düğümleme, dedi.

[1058] Bize, Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan rivayet ettiğine göre; ihramlı bir kimsenin elbiseyi çaprazlama üzerine atıp sonra da arkasından uçlarını düğümlemesini -zaruret olması hali dışında- mekruh görmüştür. Şayet bir zaruretten ötürü bunu yaparsa, fidye vermez.

[1059] Bize, Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, Rasulullah (sav) bir adamın kırmızı bir halatı beline bağlamış olduğunu gördü ve ona iki defa: *"O halatı çöz, çıkar."* buyurdu.

[1060] Bize, Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan zembili başının üzerine koymuş ihramlı bir kimse hakkında şöyle dediğini naklletti: Evet bunda bir sakınca yoktur. Sonra ona ihramlı bir kimsenin başını bir bağ ile bağlamasına dair soru sordum. O: Hayır böyle bir bağ saçı çokça toplar, dedi.

Şafiî dedi ki: İhramlı bir kişi, elbise gibi giyinmediği sürece, üzerine rida, gömlek, şalvar, kürk ve daha başka şeyleri almasında bir sakınca yoktur ve bunlar rida gibidir. İhramlı bir kimsenin kendi elbiselerini de başkasının elbiselerini de yıkamasında bir sakınca olmadığı gibi, ihrama girdiği elbiselerin dışında

daha başka elbiseleri de giyinebilir. Elverir ki, bu giyindiği elbiseler giyilmesi yasaklanmışlardan olmasın.

[1061] Bize, Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle nakletti: "İhramlı bir kimse ihrama girdiği sırada giyinmiş olduğu elbiseler dışındaki elbiseleri giyinebilir."

[1062] Bize, Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan rivayet ettiğine göre, kırmızı kil ile boyanmış bir elbiseyi ihramlı bir kimsenin giyinmesinde bir sakınca görmezdi ve o ancak bir boyayan topraktır, derdi.

[1063] Bize, Said b. Salim haber verdi -er-Rebi' dedi ki: Sanırım İbn Cüreyc'den, o Atâ'dan dedi- o ihramlı bir kimsenin üzerinde iliklemediği sürece, sac giyinmesinde bir sakınca görmezdi.[284] Eğer kasten onu üzerine iliklerse kasten gömlek giyinmesi halinde olduğu gibi fidye verir.

Şafiî dedi ki: Biz bunu alıyoruz.

[1064] Şafiî dedi ki: Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan rivayet ettiğine göre, izi kalmamış uspur ve zaferanda -kokusu hissedilmediği sürece- ihramlı için (giyinmesinde)bir sakınca görmezdi.

Şafiî dedi ki: Uspur (alaçehre) de bir sakınca yoktur. Zaferana gelince, ona su değdiği zaman kokusu çıkarsa, ihramlı kimse onu giyinemez. Giyerse fidye verir.

[1065] Bize, Said b. Salim'in haber verdiğine göre, İbn Cüreyc dedi ki: Bana el-Hasan b. Müslim, Şeybe kızı Safiyye'den şöyle dediğini haber verdi: Âişe'nin yanında idik. Bir ara yanına Abduddaroğulları hanımlarından kendisine "Temlik"[285] adı verilen bir kadın geldi.

Ey müminlerin annesi; benim filan kızım mevsimde ziynet eşyasını takınmayacağına yemin etti, dedi. Âişe (r.anha) dedi ki: Ona şunu söyle: Müminlerin annesi, sana bütün ziynet eşyalarını mutlaka giyineceksin diye, ant veriyor.

[1066] Bize, Said, Musa b. Ubeyde'den haber verdi. O, kardeşi Abdullah b. Ubeyde'den ve Abdullah b. Dinar'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Kadının ih-

---

[284] *Sâc,* yeşil ya da siyah taylasana denir. Taylasan başa ve omuza atılan ridaya denir... Araplar omuzlarından bellerine kadar büründükleri *sevbe* (örtüye) ridâ, başlarıyla omuzlarına bölündüklerine de taylasan derler. Kamus tercümesi. (Çeviren)

[285] Bu kadın, Temlik el-Abderiyye'dir. İbn Hibban bunu *"Es-Sikat* (III, 422de zikretmiş olup *el- İstiab,* IV, 248; *Üsdü'l-Ğabe* VII, 43 ve *el -İsabe,* IV, 248'de biyografisi vardır.

ram esnasında eline bir miktar kına sürmesi ve üzerinde hiçbir iz bulunmaksızın ihrama girmemesi sünnettendir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ben ihramlı kadın için böylesini müstehab görüyorum.

Dedi ki: İhramlı kadın, kına yaksa ve elinin üzerini sarsa fidye vermesi gerektiği görüşündeyim. Fakat ellerini kınaya sürse, fidye vermesi gerektiği görüşünde olmamakla birlikte bunu mekruh görürüm. Çünkü bu ziynete bir başlamadır.

[1067] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, bazı kimseler, kendisine ihramlı kadın hakkında hoş kokusu bulunmayan ismit (denilen sürme taşından yapılan sürme) ile sürmelenmeye dair ona soru sordular. O: Ben bunu hoş görmüyorum, çünkü bu bir süslenmedir. Hâlbuki o (ihramlı) günleri ise, Allah'a karşı huşu duyma ve ibadet etme günleridir, dedi.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Erkek hakkında sürme ise, kadın hakkındakinden daha ağırdır. Eğer sürme çekecek olurlarsa, onlardan herhangi birisi için fidye olacağını bilmiyorum. Fakat eğer sürmede hoş koku varsa, erkek ya da kadın hangisi onunla sürmelenirse fidye verir.

[1068] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Eyyüb b. Musa'dan, o Nafi'den, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı olduğu halde gözünden rahatsız olursa gözlerine sabir[286] damlatır. Ayrıca dedi ki: İhramlı bir kimse gözünden rahatsız olduğu takdirde her türlü sürmeyi çekebilir. Elverir ki; hoş koku ile sürmelenmesin. Hatta gözlerinde rahatsızlık yoksa da (sürme çekebilir.) Bunu söyleyen İbn Ömer'dir.

İHRAMLININ KEMER TAKMASI VE KILIÇ KUŞANMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İhramlı kişi, kemer takabilir. Eğer kemerin ucunda ince bağlar koyup bunları üst üste getirip düğümlese zararı olmaz. İhramlı kişi ise, korkudan ötürü kılıç kuşanabilir. Bundan dolayı fidye gerekmez. Omuzuna mushafı alabilir.

İHRAMA GİRMEK SEBEBİ İLE HOŞ KOKU SÜRÜNMEK

[1069] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize, Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O, Salim b. Abdullah'tan şöyle

[286] *Sabir,* bir tür acı ağacın usaresinin adı olup ilaçlar arasında sayılır. İnsanlar tarafından bu isimle bilinir. Eski Türkçede buna azvay denilirdi. Kamus Tercümesi. (Çeviren)

dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab dedi ki: Cemreye taş attığınız takdirde, kadınlar ve hoş koku sürünmek dışında, size haram kılınmış ne varsa helal olur.[287]

[1070] Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O, Salim'den şöyle rivayet etti: Âişe (r.anha) dedi ki: Rasulullah (sav)'ı ben kokulandırdım.[288]

Salim dedi ki: Rasulullah (sav)'ın sünnetine uymak ise daha bir haktır.

[1071] Bize, Malik, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi. O babasından, o Âişe (r.anha)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav)'a; ihramdan önce -ihrama gireceği için- Beyti tavaf etmeden önce de -ihramdan çıkacağı için- ben hoş koku sürerdim.[289]

[1072] Bize Süfyan, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi. O, babasından şöyle rivayet etti: Âişe (r.anha), ellerini açarak şöyle dediğini dinledim: Rasulullah (sav), ihrama girdiği zaman ihramı için Beyti tavaf etmeden önce de ihramdan çıkacağı için şu iki elimle ona ben koku sürdüm.[290]

[1073] Bize, Süfyan, ez-Zühri'den haber verdi. O, Urve'den o, Âişe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) ihrama girdiği zaman, ihramı için Beyti tavaf etmeden önce de ihramdan çıkacağı için şu iki ellerimle ben koku sürdüm.[291]

[1074] Bize Süfyan b. Uyeyne, Osman b. Urve'den şöyle dediğini haber verdi. Babamı şöyle derken dinledim: Âişe (r.anha)'ı şöyle derken dinledim: İhrama gireceği için de ihramdan çıkacağı için de Rasulullah (sav)'a ben koku sürdüm. Ona: Hangi kokuyu sürdün, dedim. O: Kokunun en hoş olanı ile dedi.[292]

Osman dedi ki: Hişam benden yalnızca bu hadisi rivayet etmiştir.

[1075] Bize Süfyan b. Uyeyne, Atâ b. es-Saib'den haber verdi. O İbrahim'den, o el-Esved'den, o Âişe'den şöyle rivayet etti: Üç (gün) sonrasında Rasulullah (sav)'ın saçını ayırdığı yerde hoş kokunun parıltısını gördüm.[293]

[1076] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Ömer b. Abdullah b. Urve'den rivayet ettiğine göre el-Kasım b. Muhammed'i ve Urve'yi, Âişe'den

---

287 Muvatta, Hac, 221, 222
288 Nesâî, Menasik 41
289 Buhârî, Hac 18; Müslim, Hac no 34/1189; Muvatta, Hac 7
290 Buhârî, Hac 143; Müslim, aynı yer no 33/1189
291 Müslim, aynı yer no 31/1189
292 Müslim, aynı yer no 36/1189
293 Buhârî, Libas 70; Müslim, Hac bab 7

şöyle dediğine dair haber verirken dinlemiştir: Veda haccında ihramdan çıktığı için de ihrama girdiği için de kendi ellerimle Rasulullah (sav)'a koku sürdüm.[294]

[1077] Bize Süfyan'ın, Muhammed b. Aclan'dan haber verdiğine göre, o Sad'ın kızı Âişe'yi şöyle derken dinlemiştir: Babamı ihrama girdiği vakit misk katılmış ve serpme kokular ile kokulandırdım.

[1078] Bize Said b. Salim, Hasen b. Zeyd'den haber verdi. O, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ben, İbn Abbas'ı ihramlı iken ve başının üstünde hoş kokulu katı bir yağ sürmüş olduğunu gördüm.[295]

Şafiî dedi ki: Biz bütün bunları delil kabul ediyor ve diyoruz ki: Bir kimsenin ihrama girmeden önce, bulabildiği en iyi katı kokularla da tütsüler ve benzerleri ile de hoş kokularla kokulandırılmasında ve sürülmesinde bir sakınca yoktur. Bundan sadece erkeğe yasaklanmış bulunan zaferan ile boyanmış olanlar müstesnadır. Bununla birlikte, kadının ihrama girmeden önce dilediği her türlü koku ile koku sürünmesinde bir sakınca yoktur. Yine her ikisinin Akabe cemresine taş atıp Beyti tavaf etmeden önce, erkeğin tıraş olup kadının saçları kısaltmasından sonra koku kullanmalarında da bir sakınca yoktur.

Bunda delil ise, açıkladığımız gibi, her iki durumda da Rasulullah (sav)'ın koku kullanmış olmasıdır. Yine tütsü ve buna benzer hoş kokularda da bir sakınca yoktur. Çünkü kişi, ihrama girmeden önce, koku kullanması kendisine henüz mubah iken bu kokuyu kullanmıştır. Bu kokunun üzerinde kalması ise, onun ihramlı iken koku alması demek değildir. Aynı şekilde eğer koku yağ, ya da başka türlü iken ihrama girse, sonra herhangi bir kokuya el sürerse, -az olsun çok olsun, ister eli ile sürsün ister onu bedenine değdirsin- bunun haram olduğunu hatırında tutarak, yapmaması gerektiğini de biliyor ise, fidye vermesi gerekir.

İnsanların bu durumda, hoş koku adını verdiği; koku katkıları ve benzerleri, aynı zamanda yenilir şeylerden olup sadece yenilmek yahut da ilaç ya da başka bir maksatla içilmek için edinilen şeylerin kokusu hoş olsa da, koku arasında kullanılabilen şeyler olsa da bu gibilerinin yenilip koklanmasında bir sakınca yoktur. Miskteki sakızı, zencefil, darafini denilen bir tür hintnarı ve buna benzer şeyler de bu durumdadır. Yem olarak verilen her şey yahut yerin bitirdiği ağaçlar da böyledir. Şih, kaysun, izhir[296] buna benzer otlar gibi. Eğer bunları koklar, yer

---

[294] Buhârî, Libas, 81; Müslim, Hac no 35/1189

[295] Beyhaki, Marife, III, 544

[296] Daha önce **"Kadının Giyebileceği Elbiseler"** bahsinde kısaca açıklanmış idi.

ya da döverken cesedine yapışacak olursa, ona fidye düşmez. Çünkü bu ne hoş kokudur ne yağdır. Reyhan ise, bana göre hoş kokudur. Reyhanlarla güzelleştirilen yağlardan eğer hoş kokusu kalırsa bu hoş bir kokudur. Bunların katıldığı kokular da eğer hoş koku olarak kalırsa bana göre hoş kokudur. Zambak, hiri(öksürüğün tedavisinde kullanılan hatmi bitkisi), kâzî ve terbiye edilmiş bân) gibi.

Şu kadar var ki, menekşe koku değildir. Ancak fayda sağlamak için katılır, kokulandırmak için değil.

[1079] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Ebu Zübeyr'den, o Cabir'den rivayete göre ona: İhramlı kişi reyhanı, yağı ve hoş kokuyu koklar mı, diye soruldu. Hayır, dedi.[297]

[1080] Bize, Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Benim görüşüme göre gül ve yasemin hoş kokudan başka bir şey değildir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: İhramlı bir kimse, eğer yaş kokudan bir şeye bedenine değdirecek olursa, fidye öder. Eli ile onun kurusuna dokunduğu halde elinde onun eseri ve kokusu kalmamışsa, ben onu mekruh görürüm fakat fidye ödemesi gerektiği görüşünde değilim. Özel olarak koklamaktan dolayı fidye ancak koklamak sebebi ile kokudan iz bırakan şeyden dolayı söz konusu olur. Çünkü koklamak hoş kokunun amacını teşkil eder. Eğer bir ataırn (parfümcünün yanında oturup uzun süre kalır yahut da yanından geçip hoş kokuyu duyarsa ya da Kâbe'nin kokulandırılmış yahut tütsülendirilmiş kokusunu alırsa, ona fidye düşmez. Şayet Kâbe'nin kokularına kuru iken dokunacak olursa, açıkladığım gibi bundan dolayı fidye düşmez. Çünkü bunun etkisi olmaz ve kokusu da bedeninde kalmaz. Rükn (Hacer-i Esved) için de durum böyledir. Eğer kokuya yaş iken dokunacak olursa, fidye öder. Ama koku üzerine saçılır yahut da kasti olmayarak ona bir şeyler yapışırsa onu yıkar ve ona bir fidye gerekmez. Elbisesine isabet etmesi halinde de böyledir.

Hoş kokuyu bir beze ya da başka bir şeye bağlayıp taşısa, bunun kokusu da dışarı taşıyorsa ona fidye düşmez fakat böyle yapmasını mekruh görürüm. Çünkü kendisi bunu yaparken kokunun kendisine dokunmuş olmaz.

Hoş kokulu bir şey yese yahut onu enfiye gibi çekse ya da hukne olarak vücuduna sokulsa fidye öder. Ateşte -pişirilmiş veya pişirilmemiş olsun- zaferanın karıştığı bir yemek olursa, bu durumda ben bakarım. Eğer onun kokusu

[297] İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 1, Hac, 360

alınıyorsa ya da hoş kokunun tadı yemekte görülüyor ise, ihramlı kişi de onu yerse fidye öder. Fakat kokusu çıkmıyor, tadı alınmıyor, fakat rengi görünürse, ihramlı kişi de o yemekten yerse fidye ödemez. Çünkü yenilen şeylere hoş koku çokça katılır, ateşte pişirilir, onda kokusu alınmak ve tadı hissedilmek az da olabilir. Ateşte pişirilmediği halde, onda tadı da kokusu da görülmeyebilir. Fidyenin verilmesi ve verilmemesi ise koku ve tat itibari iledir. Rengin bunda bir katkısı yoktur. Çünkü renk koku değildir.

İhramlı bir kimse, bir yarasına hoş koku sürerse fidye öder.

Yağ sürünmek de iki türlü olur. Hoş kokusu olan bir yağ olursa, kişi bu yağdan herhangi bir miktar az ya da çok olsun bedenine sürdüğü takdirde fidye öder. Hoş koku karıştırılmış ban/ben, zambak, gül suyu ve diğerleri bu türdendir.

Dedi ki: Hoş koku olmayan yağlar, ban/ben ağacının hoş koku katılmamış ince kabukları, susam yağı, zeytinyağı, sadeyağ, tereyağı gibi yağlar. Şayet bunları başının ve sakalının dışında vücudunun dilediği herhangi bir yerine sürse yahut yese ya da içse, bundan dolayı ona fidye düşmez. Eğer başını ya da sakalını bunlarla yağlayacak olursa, fidye öder. Çünkü bunlar yağın sürülme yerleridir. Aynı zamanda bunlar, saçların taranmasını sağlar ve yağ ile kirleri gider. Hangi yağ, onların(saç- sakalın) kirlerini giderir ve taranmalarını sağlarsa -saç ve sakalda hoş koku kalsın yahut kalmasın- kendisine yağ sürülme sebebi ile fidye gerekir. Eğer başına bal yahut süt sürse, fidye ödemez. Çünkü bu ne bir hoş kokudur ne de yağdır ve bu ancak (saçları) kirletir. Taranma da katkısı olmaz. Başa da bununla yağ sürülmüş olmaz.

[1081] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı bir kimsenin ayakları çatladığı takdirde hoş koku olmadığı sürece onları yağlayabilir.

[1082] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre, kendisine başında (derisinde) çatlaklar olmuş kimsenin durumuna dair soru sorulmuş. Başının çatlayan kısımlarına sadeyağ sürebilir mi diye. Atâ hayır, fidye vermesi hali dışında sadeyağdan başka et yağı da süremez. Ben ona hoş bir koku değildir, dedim. O: Fakat o saçlarını tarar, dedi. Ona: Peki, bu kimse hoş koku olmamak şartıyla çatlayan ayağına et yağı sürebilir mi, dedim. O: Ayak saç gibi değildir, çünkü saç taranır, dedi. Atâ dedi ki: Sakal da bu hususta baş gibidir.

İHRAMLI KİMSENİN (DİKİŞLİ ELBİSE) GİYMESİ VE BİLMEDEN KOKU SÜRÜNMESİ

[1083] Bize, er-Rebi', haber verip dedi ki: Bize, Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi. O, Atâ b. Rebah'tan, o, Safvan b. Ya'lâ b. Ümeyye'den, o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ci'râne'de Rasulullah (sav)'ın yanında idik. Yanına neredeyse üzerinden damlayacak kadar hoş koku sürülmüş olduğu halde üzerinde cübbe bulunan bir adam geldi.

- Ey Allah'ın Rasulü bu benim üzerimde olduğu halde umre için ihrama girdim, dedi. Rasulullah (sav): *"Sen hac yaptığında ne yapıyordun?"* buyurdu. Adam: Bu cübbeyi çıkartırdım, bu kokuları da yıkardım, dedi. Rasulullah (sav): *"Hac ettiğinde neyi yapıyor idiysen umrende de onu yap."* buyurdu.[298]

[1084] Bize, Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre, şöyle derdi: Kim üzerinde bir gömlek yahut bir cübbe olduğu halde ihrama girerse, onu üzerinden usulünce çıkarsın, onu yırtmasın.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Sünnet, Atâ'nın dediği gibidir. Çünkü Rasulullah (sav) cübbe sahibine cübbesini çıkarmasını emretmiş, fakat yırtmasını emretmemiştir.

[1085] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ'ya dedim ki: Eğer bir adam üzerinde bir cübbe olduğu halde kendisine ait mîkâttan itibaren ihrama girmiş olsa, birkaç mil yol aldıktan sonra bunu hatırlayıp üzerinden çıkarsa, mîkâtına geri dönüp yeniden ihrama girmesi gerekir mi, ne dersin dedim. O hayır, ilk ihramı onun için yeterlidir, dedi.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bu durum yüce Allah'ın izni ile Atâ'nın dediği gibidir. Çünkü bu kimse, kendisine ait mîkâtta ihrama girmiştir ve üzerindeki cübbe ihrama girmiş olmasına mani değildir. Biz bütün bunları kabul ediyoruz.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Zannederim ihrama ve ifadadan(= ziyaret tavafı) önce, hoş koku sürünmeyi ihramlıya yasaklayan kimseye Nebi (sav)'tan şu haber ulaşmış olmalıdır: O, bedevi kimseye, ihramlı olduğu halde üzerindeki hoş kokuyu yıkayıp cübbesini çıkarmasını emretmişti. O (Atâ), bu hadisten hareketle, hoş kokunun yasaklandığı neticesine varmıştır. Çünkü ona

[298] Buhârî, Umre 10; Müslim. Hac 7/1180

göre (burada adı zikredilen haluk denilen hoş koku) bir hoş koku idi. Fakat bu kanaati ortaya atanlar için, Âişe'nin(r.anha) Nebi (sav)'dan naklettiği rivayeti gözden kaçırmışlardır. Yahut bu rivayeti bildikleri halde, hadisler arasında ihtilaf olduğu kanaatine sahip oldukları için, onlar hoş kokunun yasaklanması anlamına kabul etmişlerdir. Oysa Rasulullah (sav), üzerinden haluk denilen hoş kokuyu yıkamasını bedeviye emretmişti. - Elbette Allah en iyi bilendir.- Çünkü Nebi (sav), bir kimsenin, zaferanla boyanmış elbise giyinmesini yasaklamıştır.

[1086] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bana, İbn Uleyye diye bilinen İsmail haber verip dedi ki: Bana Abdulaziz b. Suhayb'in Enes'ten haber verdiğine göre Nebi (sav), kişi zaferan boyanmış bir elbise giyinmesini yasaklamıştır.[299] Birisi dese ki:

- Nebi (sav)'ın cübbe sahibine haluk denilen kokuyu yıkamasını emrettiğine dair hadisin, senin açıkladığın anlamda olma ihtimali olduğu gibi, hoş koku oluşundan dolayı onu yıkanmasını emretmiş olması ihtimali de vardır. Ayrıca ihramlı kimsenin üzerinde hoş kokuyu bırakmaması gerekir. İsterse bu ihramdan önce olsun. Ona -yüce Allah'ın izni ile- denilir ki:

- Eğer senin dediğin gibi ise, o hüküm nesh edilmiştir. Şayet;

- Nesh eden nedir, diye sorsa? deriz ki:

- Nebi(sav)'ın Ci'râne'deki bedevi ile ilgili hadisidir. Ci'râne ise, sekizinci yılda olmuştur. Diğer taraftan Âişe (r.anha)'ın Nebi (sav)'a İslam haccında/farz hacda, ihrama gireceği için de ihramdan çıkacağı için de ona hoş koku sürdüğüne dair hadisi de delildir ki bu hac da (Veda haccı) onuncu yılda olmuştur.

- Eğer: Ama Ömer(ra) onu nehy etmiş bulunuyor, dese deriz ki:

- Yüce Allah'ın izni ile benim açıklamış olduğum sebebe binaen nehy etmiş olabilir. Eğer:

- Sen Âişe'(r.anha)den rivayeti nakledenin şaşırmış olacağından korkmaz mısın? dese şöyle denilir:

- İbn Ömer'den o, Ömer'den diye rivayeti nakledenlere göre, onların şaşırmamaları daha uygundur. Çünkü senin dediğini İbn Ömer'den, o, Ömer'den diye rivayeti bir yahut iki adam nakletmiştir. Fakat bunu Âişe'den, o, Nebi (sav)'tan altı yahut yedi kişi rivayet etmiştir. Sayıları çok olanların az sayıda olanlara göre,

---

[299] Buhârî, Libas 23; Müslim, Libas no 77/2101

şaşırmamaları daha uygundur. Bununla birlikte bize göre, hepsi de - Allah'ın izni ile- şaşırmış değildir. Eğer hoş koku hakkında Ömer'(ra) den gelen rivayetin Nebi(sav)'dan gelen rivayete muhalefet etmesinin mümkün oluşu dolayısıyla bu hadisi Nebi (sav)'dan rivayet edenlerin yanılmış olabileceğinden korkmayı mümkün kılıyorsa, o zaman, bunu Ömer'(ra)den rivayet edenlerin de şaşırmış olmasından çekinmek mümkün olur.

Bizim Nebi (sav)'ın hoş koku sürünmüş olduğunu, Ömer'in de bundan hoşlanmadığını haber ciheti ile aynı şekilde bilmiş olsaydık, o zaman, herhangi bir kimsenin Nebi (sav)'ın sözünü başkasının sözü dolayısıyla değil de herhangi bir durumda ancak Nebi (sav)'ın sözü sebebi ile terk edebileceğini ileri sürmek mümkün olurdu. Diğer taraftan Ömer'e, Sad b. Ebu Vakkas, Abdullah b. Abbas ve başkaları da muhalefet etmiştir.

İhrama girildiği ve ihramdan çıkıldığı için hoş kokuyu mekruh gören bir kimse, Ömer'in bir sözünden ötürü daha başka sözlerini Nebi (sav)'ın ashabından bir tek kişinin sözü dolayısıyla terk edebilir. Ömer'in (ra) Rasulullah (sav)'ın ashabından hiç kimsenin muhalefet etmediği çok sözleri vardır ve Ömer(ra) bazen kendi görüşüne dahi muhalefet edebilmiştir. Eğer Ömer (ra)'ın sözlerinden birisi hakkında bu yapılabiliyorsa, aziz ve celil Allah'ın -yaratılmışlara tabi olmalarını farz kıldığı sünneti- sözü hakkında bu tür tutumların takınılabileceği bir kimsenin sözü dolayısıyla bir kenara bırakması nasıl caiz olur? (Nass varken başkasının sözüne itibar edilmez.)

Yemin ederim ki, onun muhalefeti sebebi ile sünneti bırakarak o görüşü kabul etmesi caiz olsa, bu hususta sünnetin bulunmadığı şeylerde ona muhalefet etmekten kaçınması, -sünnet olmayan hususlarda çokça muhalefet eden o kimse için- çok daha uygundur.

Rasulullah (sav), soru sorana, üzerinden cübbeyi çıkarmasını (hoş kokunun) sarılığını yıkamasını emretmesi, fakat kefarette bulunmasını emretmeyişinden ötürü deriz ki:

Bir kimse ihramdan önce giyinmemesi gereken bir elbiseyi giyinir -ve onu giymekten ötürü sorumluluğunun ne olacağını bilmiyorsa yahut da onu giyinmenin haramlığını unutmuşsa, sonra bu elbise ihramdan sonra herhangi bir süre üzerinde kalsa -yahut da onu giymekten dolayı sorumluluğunun ne olacağını bilmeden ihramdan sonra giymiş olsa ya da haram olduğunu unutarak ya da başka bir elbiseyi giymek isterken hata yolu ile onu giyinmiş olsa- cübbeyi ve

gömleği usulünce çıkartır onu yırtmaz. Onu giydiğinden ötürü de ona fidye düşmez. İşte hoş koku da buna kıyasen böyledir. Nebi (sav)'in o kokuyu yıkamasını emretmesi açıkladığımız gibi renginin sarılığından dolayıdır. Koku dolayısıyla olsa bile bu ihtimal ya daha çoktur ya onun gibidir. Ama sarılık ortak bir özelliktir. Çükü hem hoş koku hem sarılık verir. Birisi dese ki:

- Giyinmek ve hoş koku sürünmek hususunda unutan ve bilmeyen hakkında bunu söylediğin gibi, neden saçını yolan yahut da bir av hayvanını öldüren hakkında aynı şeyi söylemiyorsun? Yüce Allah'ın izni ile ona şöyle cevap verilir:

- Ben bunu hem haber hem kıyas dolayısıyla dedim. Diğer taraftan onun giyim ve hoş koku sürünmesi hali, saçını kesmek ve av hayvanını öldürmekteki halinden de farklıdır. Dese ki:

- Kişi bütün bu hususlar hakkında bilgi sahibi olmaksızın hoş koku sürünmek ve elbise giyinmek ile avlanmak ve saçı kesmek arasındaki fark nedir? Ona denir ki:

- Hoş koku sürünmek ve elbise giyinmek üzerinden izale ettiği takdirde giderilen bir şeydir. Böylelikle onu izale etti mi? elbiseyi giyinme ve koku sürünme hususu önceki haline döner. Kendisine telef etmesi haram olan herhangi bir şeyi de boşuna telef etmiş olmaz. Ayrıca kendisine izale etmesi haram olan bir şeyi de izale etmiş olmaz. O, ancak üzerinde kalmaması gereken bir şeyi izale etmekle, emr olunduğu bir şeyi izale etmiş olur. Avlanan bir kimse ise, zamanı içerisinde telef etmesi kendisine haram olan bir şeyi telef etmiş olur. Saçını ve tırnaklarını kesen bir kimse ise, o, zaman içerisinde izale etmesi kendisine yasak olan bir şeyi kesmek sureti ile izale etmiş olur. İzale etmek hakkına sahip olmadığı bir şeyin izalesi ise telef etmektir. Telef etmesi yasak olan bir şeyi telef etmesi halinde ise, ister hata yolu ile ister kasıt yolu ile olsun, onun ivazı/bedeli gerekir. Çünkü aziz ve celil Allah, hata yoluyla canı telef etmek halinde, diyeti teşri buyurmuştur. Bu ise telef etmek halinde olduğu gibi, telef olmayan hallerde böyle değildir. Fakat kişi, bunu kendisine caiz olmadığını bilerek yapar ve ihramını unutmamış ve hata yoluyla da yapmamış ise, giydiği elbise ve süründüğü koku sebebi ile -az olsun çok olsun bundan önceki babta açıkladığım şekilde- ona fidye düşer. İster unutarak, ister bilmeyerek yapmış olsun, bunu yaptıktan sonra, elbiseyi çıkarmak ya da hoş kokuyu yıkamak sureti ile onu izale etmek imkânı varken kısa bir süre dahi bu hal ile bırakırsa, fidye öder. Çünkü o, böyle yapmakla, mazeretin ortadan kalkmasından sonra, üzerinde elbiseyi ve kokuyu bırakmıştır. Eğer

herhangi bir hastalık yahut bedenindeki bir sakatlıktan ötürü elbiseyi çıkarma imkânı bulunmazsa, o zaman, buna gücü yetmediğinden ötürü elbiseyi üzerinden çıkartacak kimseyi bekler. Çünkü bu bir mazerettir. Bununla birlikte onu ne zaman çıkartma imkânı olursa çıkartır. Aksi takdirde, imkân sahibi olduktan sonra, üzerinde bırakırsa, fidye öder. İmkân sahibi olduktan sonra, onu çıkartması halinde fidye ödemez.

Eğer bedeninde bulunduğu halde, hoş kokuyu yıkama imkânı olmazsa, o zaman o kokuyu bir bez ile silmesini uygun görüyorum. Bir bez parçası bulamazsa, eğer giderecekse toprak ile ovalar. Eğer toprak gidermezse, bir ağaç yahut bir otla bunu yapar. Şayet buna gücü yetmezse yahut bunu yapabilecek gücü var, fakat bunların etkisini gidermezse, bu bir mazerettir. Ne zaman, su bulabilirse, o zaman onu yıkar. Az miktarda bir suyu bulunup eğer o kokuyu o suyla yıkayacak olursa, abdestine yetmeyecek ise, o suyla o kokuyu yıkar ve teyemmüm eder. Çünkü onu yıkamakla emr olunmuştur. Onu yıkayabilecek gücü varsa, onu bırakmak ruhsatı yoktur. Ama öteki halde su bulamadığı takdirde teyemmüm etmesine ruhsat vardır.

O kokuyu, bir başkasının yıkamasını daha çok severim. Eğer kendisi eliyle onu yıkasa, onu yıkamakla yükümlü olması itibari ile fidye vermez. Ona eliyle dokunsa dahi onun dokunması, kokunun üzerinden giderilmesi içindir. Kokulanmak için ve üzerinde kalması için ona dokunmamıştır. Aynı şekilde üzerinden çıkarmak icap eden bir şeyi, gücünün yettiği şekilde onu üzerinden çıkartır. -Bir kimsenin bir başkasının evine izinsiz girmesi caiz değildir. Girerse çıkmakla yükümlüdür.- Ben, kendisine yürüme izni bulunmayan bir yerde yürüyor olsa dahi, oradan çıkması için sıkıntıya sokulacağını söylemiyorum. Çünkü onun yürümesi günahtan kurtulması içindir. Onu daha da arttırması için değildir. İşte bu bahsin tamamında da kıyası bu şekildedir.

HAC VE UMRENİN CAİZ OLDUĞU ZAMAN

Şafiî – Yüce Allah'ın rahmeti ona- dedi ki: Aziz ve celil Allah:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلاَ رَفَثَ وَلاَ فُسُوقَ وَلاَ جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّهُ وَتَزَوَّدُواْ فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُوْلِي الأَلْبَابِ.

"Hac (ayları), bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca başlarsa, artık ona hacda cinsel ilişki, günaha sapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız, Allah onu bilir. (Ahiret için) azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır. Ey (özlü) akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının." (Bakara, 197)

[1087] Bize, Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Ebu Zübeyr'den rivayet ettiğine göre, Cabir b. Abdullah'a hac aylarından önce, hac için telbiye getirerek ihrama giren adamın durumuna dair soru sorulduğunu işitmiş(caiz mi) o: Hayır, (caiz değildir) demiştir.[300]

[1088] Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize, Şafiî haber verip dedi ki: Bize Müslim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Ben Nafi'ye sordum: Abdullah b. Ömer'in hac aylarını ismen zikrettiğini duydun mu? O: Evet. O, Şevval, Zülkade ve Zülhicce aylarını ismen zikrediyordu. Ben Nafi'ye: Bir kimse bunlardan önce hac için ihrama girse ne olur? O: Bu hususta ondan herhangi bir şey dinlemedim, dedi. [301]

[1089] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Tavus: O aylar; Şevval, Zülkade ve Zülhicce aylarıdır(dedi).

[1090] Bize, Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o, Atâ'ya: Eğer bir adamı Ramazan ayında hac niyetiyle ihrama girmiş olarak görsen ona ne derdin, dedi. O: Ben ona: Bunu umre yap derdim, dedi.

[1091] Bize, Müslim b. Halid'in haber verdiğine göre, İbn Cüreyc dedi ki: Bize, Ömer b. Atâ'nın haber verdiğine göre, İkrime dedi ki: Bir kimsenin hac ayları dışında, hac için ihrama girmemesi gerekir. Buna sebep ise aziz ve celil Allah'ın: **"Hac bilinen aylardır."** (Bakara, 197) buyurmasıdır. Herhangi bir kimse, hac için ihrama girse bile sonrada öyle kalmaması gerekir.

İHRAMA GİRİP TELBİYE GETİRECEĞİ VAKİT HAC YA DA UMREYİ İSMEN ZİKRETMELİ Mİ YOKSA NİYET İKİSİNDEN BİRİSİ İÇİN YETERLİ Mİ?

Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Nebi (sav)'tan diye, naklettiğimiz hadislerde, telbiye eden kimsenin, niyetinin ne için

[300] Darakutni, Hac 78
[301] Buhârî, Hac 33

ihrama girdiğini açıklamasına gerek bırakmayacak şekilde yeterli olduğuna delil bulunmaktadır. Nitekim namaz kılan kimsenin namazının; farz, nafile yahut adak olmasına dair niyeti gibi, hangi ihram için niyet etmiş ise, ayrıca ne için niyet ettiğini izhar etmesine gerek bırakmaz. Oruç tutanın niyeti de böyledir. Aynı şekilde kendisinden başkası adına hac ya da umre yapacak olursa, onun niyeti, bu haccının başkası adına olduğunu ismen zikretmesine ihtiyaç bırakmaz.

[1092] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize İbrahim b. Muhammed, Said b. Abdurrahman'dan haber verdiğine göre, Cabir b. Abdullah dedi ki: Rasulullah (sav) ihrama girip telbiye ettiği esnada hiçbir zaman ne hac ne de umrenin adını verdi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bununla birlikte ihrama giren kişi ismen söylese bunu da mekruh görmem. Eğer böyle bir sünnet olsaydı Rasulullah (sav) yahut ondan sonrakiler onu ismen zikrederlerdi.

İhrama giren bir kimse, hac etmek istemekle birlikte "لبيك بحجة وعمرة" bir hac ve bir umre yapmak üzere emrine uydum, geldim" dese, İfrat haccına niyet etmiş olur. Eğer bunu söylerken kastı umre yapmak ise, umreci olur. Eğer hac etmek istediği halde umre adını verirse, bu hac olur. Şayet kırân haccı yapmak isterse ve umre adını verirse; Kırân haccı olur. Çünkü niyeti ile beraber açıktan telbiye getirecek olursa, -onun durumu- niyetine bağlıdır. Şayet bir niyeti yoksa lafzı ile zikrettiğinden fazlasını yerine getirmesi gerekmez. Çünkü bu katıksız Allah için ihlasla yapılan bir ameldir. Ademoğullarından yahut başkalarından hiçbir kimsenin onda herhangi bir payı yoktur. Bu sebeple bu hususta onun niyeti değil de sözü ile açıkça söylediği dikkate alınır.

Hac etmeyi de umre yapmayı da istemeyen bir adam, telbiye getirecek olursa, ne hacı olur ne de umreci. Tıpkı namaz kılmak istemeyen bir kimsenin Allahu ekber diyerek tekbir getirmesi halinde namaza başlamış olmayacağı gibi. Eğer oruç tutmak istemeyip sahur yese de oruca başlamış olmaz. Aynı şekilde tam bir gün yemek yemediği halde oruç niyeti de yoksa oruç tutan bir kişi olmaz.

[1093] Rivayete göre, Abdullah b. Mesud, sahil tarafında telbiye getirmiş ihramlı bir kafile görmüş. İbn Mesud ise Küfe'ye girerken telbiye getirmişti. Telbiye ise aziz ve celil Allah'ın anılması demek olup herhangi bir kimseye söylemesi için zorluk çıkarılmadığı gibi eğer bir kimse ihrama niyet etmemiş ise, ihrama girmesi için kimseye de telbiye getirmesi vacip kabul edilmez.

TELBİYE NASIL OLUR

[1094] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bize Malik, Nafi'den, o, İbn Ömer'den haber verdiğine Rasulullah (sav)'ın telbiye getirmesi;

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ ، لاَ شَرِيكَ لَك.

Buyur Allah'ım buyur! Buyur Senin hiçbir ortağın yoktur buyur! Şüphesiz hamd da nimet de mülk de yalnız Senindir ve Senin hiçbir ortağın yoktur."

Nafi dedi ki: İbn Ömer, buna şunu da eklerdi:

"لبيك لبيك لبيك وسعديك والخير بيديك والرغباء إليك والعمل" *"Lebbeyk Lebbeyk Lebbeyk (Buyur Allah'ım buyur, buyur Allah'ım buyur, buyur Allah'ım buyur, ben Senin emrindeyim, hayır yalnız Senin elindedir, buyur Allah'ım, bütün dileklerimiz yalnız Sen'dendir amelimiz de Sana'dır."*[302]

[1095] Şafiî dedi ki: Bize ilim ehlinden birisi, Cafer b. Muhammed'den haber verdi. O, babasından, o, Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) tevhidi zikrederek telbiye getirip ihrama girdi:

لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك.

Buyur Allah'ım buyur, buyur Senin hiçbir ortağın yok buyur, muhakkak hamd da nimet de mülk de yalnız Senindir, Senin hiçbir ortağın yoktur."[303]

[1096] El-Mâcişûn, Abdullah b. el-Fadl'dan nakletti. O A'rec'den, o, Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav), telbiye getirdiği sırada: "لبيك إله الحق لبيك" *"Buyur Ey hak İlah"*derdi.[304]

Şafiî dedi ki: Cabir'in ve İbn Ömer'in rivayet ettiği gibi, Rasulullah (sav)'ın en çok getirdiği telbiye bu olup ihrama girmiş bir kimsenin getirmesini ondan geri kalmayıp onu da aşmamasını sevdiğim telbiye budur. Şu kadar var ki; Ebu Hüreyre'nin Nebi (sav)'dan gelen ve mana itibari ile onun gibi olan telbiyeyi ona

[302] Muvatta, Hac 28; Buhârî, Hac 26; Müslim, Hac 26 no 19/1184
[303] Müslim, Hac bab 19; Ebu Davud, Menasik 27 hadis no: 1813)
[304] Nesâî, Hac 54

katması müstesnadır. Çünkü o da bir telbiyedir. Telbiye ise cevap vermek demektir. Böylelikle o telbiyesi ile ilkinde de sonunda da Lebbeyk diyerek hak ilahın çağrısını kabul ettiğini açıklamış olmaktadır.

[1097] Bize, Said b. Salim'in haber verdiğine göre, İbn Cüreyc dedi ki: Bana Humeyd el-A'rec, Mücahid'den şöyle dediğini haber verdi: Rasulullah (sav) şu sözleri ile telbiyeyi açıktan yapardı:

لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد والنعمة
لك والملك لا شريك لك.

Buyur Allah'ım buyur, buyur Senin ortağın yoktur buyur, şüphesiz hamd da nimet de mülk de Senindir, Senin hiçbir ortağın yoktur." (Mücahid) dedi ki: Nihayet bir gün, insanlar, onun etrafından dağıldıkları esnada, sanki içinde bulunduğu en hoşuna giden hal imiş gibi bu telbiyeye şunları da ekledi: "لبيك إن العيش عيش الآخرة" "*Buyur! Şüphesiz hayat denilen şey âhiret hayatıdır.*" İbn Cüreyc dedi ki: Zannederim, bunu Arefe günü söylemiştir.[305]

Şafiî dedi ki: Bu telbiye, kendisinden rivayet olunan telbiye gibidir. Ayrıca asıl hayatın dünya hayatı ve dünyadakiler olmayıp ahiret hayatı olduğunu da haber vermektedir.

İbn Ömer'in ve başkalarının söyledikleri şekilde telbiye ile birlikte yüce Allah'ı tazim ve O'na dua hususunda kimsenin aleyhine durum daraltılmaz. Şu kadar var ki, benim tercih ettiğim telbiye getirirken yalnızca Nebi (sav)'tan nakledilen rivayettekini söylemektir. Ona herhangi bir şeyi Nebi (sav)'tan zikredilen dışında eklememesidir. Telbiyeyi kestikten sonra da yüce Allah'ı tazim edip O'na dua eder.

[1098] Bize, Said, el-Kasım b. Ma'n'dan haber verdi. O, Muhammed b. Aclan'dan o, Abdullah b. Ebu Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Sad, kardeşinin oğullarından birsinin telbiye getirirken "Ya zelal mearic: Ey Mearic sahibi dediğini işitmiş. Sad, el-Mearic mi, şüphesiz o, zülmearicdir. Ama biz Rasulullah (sav) döneminde böyle telbiye getirmezdik." dedi.[306]

---

[305] Beyhaki, *Marife*, IV, 4-5; Sünen, V, 5. Hadis mürseldir.

[306] Müsned, I, 171

YÜKSEK SESLE TELBİYE GETİRMEK

[1099] Şafiî dedi ki: Bize, Malik b. Enes, Abdullah b. Ebu Bekir b. Muhammed b. Amr b. Hazm'dan haber verdi. O, Abdulmelik b. Ebu Bekr b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'dan o, Hallad b. es-Saib b. el-Ensari'den, o, babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Cebrail bana geldi ve bana ashabıma -ya da beraberimdekilere- telbiye getirirken seslerini yükseltmelerini ya da ihrama girerlerken yüksek sesle telbiye getirmelerini emretti."* Bunlardan birisini kastetmektedir.[307]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Cebrail'in Rasulullah (sav)'ın verdiği emri bizde aynen Haremeyn adamlarına emrederiz. Ayrıca burada onun ashabının -kadınlar dışarıda olmak üzere- erkekler olduğuna da delalettir. Onlara -seslerini kısacak dereceye varmadığı sürece- güçleri yettiği kadarı ile seslerini yükseltmesini emr buyurmuştur. Biz de onların seslerinin kısalmasını mekruh görüyor gibiyiz.

Hadis, tabliye getirirken, seslerini yükseltmekle emr olunanların erkekler olduğuna delil teşkil ettiğine göre, kadınlar ise örtünmek ile emr olunmuşlar, demektir. Çünkü herhangi bir kimsenin kadının sesini duymaması daha uygundur ve onun için daha setredicidir. Bu sebeple kadın yüksek sesle telbiye getirmez, ama kendisi duyacak kadar sesini çıkarır.

TELBİYEYE DEVAM ETMEK NEREDE MÜSTEHABDIR?

[1100] Şafiî dedi ki: Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana, Abdurrahman b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sabit haber verip dedi ki: Bizim selefimiz şu dört yerde telbiyeyi bırakmazlardı: Arkadaşların tamamı toplanıncaya kadar bir araya gelip toplandıkları vakit, yüksek bir yere çıktıkları vakit, vadilerin iç taraflarından aşağıya indikleri vakit,

---

[307] Muvatta, Hac, 34; Ebu Davud, Menasik, 37 hadis no 1814; Tirmizi, Hac 15. Tirmizi dedi ki: Bu babta Zeyd b. Halid, Ebu Hüreyre ve İbn Abbas'tan rivayet gelmiştir. Yine o dedi ki: Hallad'ın babasından rivayet ettiği hadis sahih bir hadistir. Bazıları bu hadisi, Hallad b. es-Saib'den, o, Zeyd b. Halid'den o, Nebi(sav)'tan diye [illegible]miş iseler de sahih değildir. Sahihi o Hallad b. es-Saib'ten o babasın[illegible] yet olup asıl adı da Hallâd b. es-Saib b. Hallâd b. Suveyd b. el-F[illegible] naklettiği rivayetidir.

çıkmış oldukları tepeden aşağıya inişleri esnasında ve namazı bitirmeleri halinde namaz akabinde.

Şafiî dedi ki: İbn Sabit'ten, onun seleften naklettiği rivayet, Rasulullah (sav)'tan rivayet edilen -Cebrail (as)'ın kendisine ashabına telbiye getirirken seslerini yükseltmelerini emretmesi- hadisine uygundur. Telbiye iyi bir amel olduğu için, telbiye getirenlere yüksek sesle telbiye getirmeleri emr edilmiştir. Sesin yükseltilmesinin en uygun yeri ise insanların nerede olurlarsa olsunlar, toplanmaları halidir. Cemaatle namaz kılınan mescidler, çarşı pazarlar, arkadaşların bir araya gelip toplanmaları -her nerede toplanacak olurlarsa olsunlar- çünkü bu durumda seslerini yükselterek topluca itaat etmiş olurlar. Telbiye getirirken yüksek sesle getirilmesinin manası, ezan okunurken sesin yükseltilmesindeki mana gibidir. Onu işiten her bir varlık bununla onun lehine şahitlik eder. Ayrıca bununla onu işiten de uyarılmış olur ve zatıyla, diliyle yahut da Allah için kısmen de olsa amelde bulunmak arzusunu yeniden uyandırır. Ayrıca bundan ötürü bu hususa uyarıp dikkat çeken kişiye de ecir verilir.

MESCİDLERDE YÜKSEK SESLE TELBİYE GETİRMEK HUSUSUNDAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Birisi dese ki:

- Telbiye getiren cemaatle namaz kılan mescitlerde yüksek sesle telbiye getiremez. Bundan Mekke ve Medine mescidleri müstesnadır. Şüphesiz bu görüş hadise aykırıdır. Diğer taraftan bunun herhangi bir kimsenin benimsemesi caiz olan bir anlamı da yoktur. Zira Rasulullah (sav)'tan rivayet edildiğine göre, Cebrail kendisine ashabına yüksek sesle telbiye getirmelerini emr etmesini emr etmiştir. Buna göre erkek ne zaman telbiye getirecek olursa, yüksek sesle telbiye getirmelidir. Herhangi bir kimsenin bazı hallerde sesini yükseltir bazı hallerde ise sesini yükseltmez, diyecek olursa, onun şöyle demesi de caiz olur: Senin sesini kısacağını söylediğin yerde o yüksek sesle telbiye getirir, kısık sesle getireceğini söylediğin yerde yüksek sesle telbiye getirir. Böyle bir şey demek ise bize göre hiçbir kimse için caiz değildir.

İbn Sabit'in seleften naklettiği hadise göre, onlar arkadaşların toplandıkları sırada telbiyeyi bırakmazlardı. Bu da onların insanların toplanmaları sırasında telbiyeyi devam ettirdiklerine bir delildir. İnsanların yolda toplanmalarına dikkat ettiklerine göre, bu hususta mescidlerde seslerini yükseltmeleri daha uygun

olur yahut da onun gibi olur. Nitekim ezanda da böyledir. Cemaatle namazın kılındığı mescidlerde, yüksek sesle ezan okunmak, hiç terk edilir mi?

- Şayet, hayır çünkü sesin yükseltilmesi emredilmiştir, denilecek olursa şöyle denilir:

- Telbiye de böyledir. Eğer bunlardan hiçbir kimsenin bir şey bilmediğini varsaysak acaba telbiyenin cemaatler ile birlikte yüksek sesle getirilmesinden daha ileriye gider miydi? İşte bu hususta bütün cemaatler/topluluklar aynıdır. Yahut da telbiyenin topluluklar arasında getirilmesi yasaklanırdı. Çünkü bu namaz kılana namazında şaşırtabilir. O halde telbiyenin Mescid-i Haram'da ve Mina Mescidi'nde yüksek sesle getirilmemesi daha uygun olur ya da diğer mescidler gibi olur. Eğer mescidlerde sesi yükseltmenin mekruhluğu bir edep ve mescidi tazim etmek ise, tazim edilmeyi en çok hak eden mescid, Mescid-i Haram ve Mina Mescidi'dir. Çünkü o da Harem bölgesi içerisindedir.

[1101] Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Said b. Salim, Muhammed b. Ebu Hamid'den haber verdi. O, Muhammed b. el-Münkedir'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) çokça telbiye getirirdi.

[1102] Bize Said b. Salim, Abdullah b. Ömer'den haber verdi. O, Nafi'den, o, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebi (sav), binek üstünde iken, piyade iken ve uzanmış yatıyorken telbiye getirirdi.

[1103] Şafiî dedi ki: Bana Muhammed b. el-Hanefiye'den ulaştığına göre, ona: İhramlı bir kişi cünüp ilken telbiye getirir mi, diye soruldu. O, evet dedi.

Şafiî dedi ki: Telbiye, aziz ve celil Allah'ın zikirlerinden bir zikirdir. Bu sebeple kişi, temiz iken de cünüp iken de abdestsiz iken de kadın ay hali iken de cünüp iken de temiz iken de kısacası her durumda telbiye getirebilir.

[1104] Rasulullah (sav), Âişe'ye de ay hali iken şöyle buyurmuştur: *"Hac edenin yaptığı her bir işi sen de yap, fakat Beyt'i tavaf etme."*[308]

Telbiye ise, hacının yaptığı işlerdendir.

TELBİYENİN ARKASINDAN SÖYLENMESİ MÜSTEHAB OLAN SÖZLER

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Namaz kılan kimsenin, selamdan sonra üç defa telbiye getirmesini, telbiyeyi bitirdikten sonra arkasından Nebi (sav)'a

[308] Muvatta, Hac, Bab 74; Buhârî, Hac 81; Müslim, Hac no 119/1211

salavat getirmesini, şanı yüce Allah'tan rızasını ve cenneti istemesini, cehennem ateşinden Allah'a sığınmasını iste(sin). Hem sünnete tabi olmak itibari ile hem de aklî bakımdan müstehab görüyorum. Çünkü telbiye getiren bir kimse, yüce Allah'ın misafiridir. Telbiyeyi, sözlü olarak söylemesi, Allah'ın davetçisinin çağrısını kabul ettiğini dile getirmesi, duanın tamamı ve kabulünün ümit edilmesi ise, Nebi (sav)'a salavat getirmesi ile tamamlanır. Ayrıca Nebi (sav)'a salavat getirmesinin akabinde yüce Allah'tan cenneti dilemeli, cehennemden ona sığınmalıdır. Çünkü bu, Allah'tan istenecek en büyük dilektir. Bundan sonra ise neyi arzu ediyorsa onu ister.

[1105] Bize, er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî dedi ki: Bize, Muhammed b. İbrahim, Salih b. Muhammed b. Zaide'den haber verdi. O, Umare b. Huzeyme b. Sabit'ten, o, babasından, o, Nebi (sav)'tan rivayet ettiğine göre, telbiyeyi bitirdikten sonra yüce Allah'tan rızasını ve cennetini diler, rahmeti ile kendisini ateşten korumasını niyaz ederdi.[309]

[1106] Bize, İbrahim b. Muhammed'in haber verdiğine göre, Kasım b. Muhammed telbiyeyi bitirdikten sonra, Nebi Muhammed (sav)'e salavat getirilmesini emrederdi.

HACDA (ŞART KOŞARAK) İSTİSNÂ YAPMAK

[1107] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Süfyan, Hişam b. Urve'den haber verdi. Onun babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav), ez-Zübeyr'in kızı Dubaa'nın yanından geçti. Ona: *"Hac etmek istiyor musun?"* buyurdu. Rasulullah (sav)'a ben hastayım, deyince: *"Hac et ve beni nerede alıkoyarsan ben de orada ihramdan çıkarım, diye şart koş."* buyurdu.[310]

[1108] Bize Süfyan, Hişam b. Urve'den haber verdi. O, babasının şöyle dediğini rivayet etti: Âişe bana: Hac ettiğin zaman istisna yapıyor musun, dedi? Ben ona: Ne diyeyim, dedim. O dedi ki: Allah'ım isteğim hac etmektir, maksadım budur. Eğer kolaylaştırırsan yaptığım hac olsun, beni herhangi bir sebeple alıkoyup engellersen o zaman umre olsun.

---

[309] Darekutni, II, 238

[310] Hadisi, imam bu şekilde mürsel olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Süfyan'dan ve başkasından da mevsul olarak rivayet edilmiştir:
Buhârî, Nikâh 15; Müslim, Hac no 104/1207, 105/1207, 106/1208, 107/1208, 108/1208

Şafiî dedi ki: Urve'nin Nebi (sav)'dan istisna yapmaya dair rivayet ettiği hadis sabit olsa idi, onu bırakıp başka bir hadisi almazdım. Çünkü bana göre, Rasulullah (sav)'tan sabit olana muhalif kanaat belirtmek helal değildir. Bundaki delil ise, istisna yapan kimsenin düşman, hastalık, malının kaybolması, hesapta hata etme yahut da gevşek hareket etme gibi bir sebeple alıkonulan/muhsar olan istisna edilenden farklı olur. Şart koşup da düşman, hastalık malının kaybolması, gitmesi gereken yere ulaşamayacak kadar güçsüz düşmesi gibi bir sebeple alıkonulması halinde şart koşmuşsa, o takdirde alıkonulduğu yerde ihramdan çıkar. Herhangi bir hediye kurbanı veya ondan başka bir kefaret de söz konusu olmaz. Ülkesine geri döner ve üzerinde kaza yükümlülüğü olmaz. İslam'ın farz kıldığı haccı yapmamış olması hali müstesna, o takdirde, bu haccını yapar. Bunda delil şudur: Rasulullah (sav), eğer bir şart ile ilgili emir vermişse, mutlaka onun emrettiği gibi olmalıdır. Urve'nin, Âişe (r.anha)'dan rivayet ettiği hadis de mana itibari ile buna uygundur: Çünkü Âişe, şart koşmayı emr etmiştir. Onun şart koşma emrinin açıklaması da eğer hac etmekten alıkonulursa, umre olmasıdır. Bu da şöyle demesi ile olur: Herhangi bir engel beni hac etmekten alıkoyar ve ben Beyte ulaşabilecek bir yol bulursam, o umre olsun. Onun sözleri arasında: Ona bir kaza ve kefaret de düşmez, ibaresi de vardır. Allah en iyi bilendir.

Nebi (sav)'tan munkatı olarak geldiğinden ötürü, Urve'nin hadisini sabit kabul etmeyen kimsenin Âişe (r.anha)'ın hadisinde şunu delil gösterme ihtimali vardır. Çünkü o, eğer hac edebilirsen mesele yok, değilse o bir umre olsun. Yine o dedi ki: Ben onun ancak Beyte ulaşması suretiyle ihramdan çıkabileceği görüşünde olduğunu da delil gösteriyorum. Çünkü baştan beri ona Beyte ulaşmaksızın ihramdan bir şart ile çıkabileceğini emretmiş olsaydı, ona bu emri verirdi. Ayrıca bu kişi şart koşmak ile koşmamak arasında bir fark olmadığı kanaatindedir. Ayrıca umre yapmak sureti ile ihramdan çıkması halinde, onun haccın kazasını yapmakla yükümlü olduğu kanaatindedir. Nitekim Ömer b. el-Hattab'tan da böyle rivayet edilmiştir.[311]

Görüldüğü kadarıyla, bu görüşü kabul eden kimse hakkında şu ihtimal söz konusudur: Bu kişiye karşı Âişe'nin muhalif kanaatte olduğu belirtilir. Çünkü o, böyle bir kimseye kaza yapmasını emr etmekte ve şart koşan ile koşmayan arasında fark gözetmemektedir. Bu durumda şart koşmanın bir anlamı olmaz. Bu ise, hakkında yüce Allah'tan istiharede bulunarak bana hayırlı olanı göstermesi-

[311] Muvatta, Hac 32. Bab

ni dilediğim hususlardan birisi gibidir. Eğer bir kimse, Âişe'nin farklı kanaatini soyutlayıp haccı kaçıran kişi hakkında Ömer (ra)'ın: Tavaf eder, say yapar, tıraş olur ya da saçlarını kısaltır ve kurbanlık keser, kanaatini kabul eder. Ama kimi arkadaşlarımız ise, şartın batıl olduğu kanaatindedirler. Lakin bunu batıl olduğu kanaatini ortaya atarken bildiğim kadarı ile üstün bir delile de dayanmamaktadır.

[1109] Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdiğine göre, ona hac hususunda istisnaya dair soru sormuş o da bunu kabul etmemiştir.[312]

İstisnayı batıl kabul eden kimse, onunla amel ederek hac yahut umre ihramından çıkar, kadınlara yaklaşır, hoş koku sürünür ve avlanırsa, bu ibadetinin fasid olduğu değerlendirir. Ayrıca, yaptığından ötürü kefarette bulunması gerektiğini ve tekrar Beyti tavaf edinceye kadar ihrama girmesini, sonra da eğer hac için ihrama girmişse, bir haccı, eğer umre için ihrama girmişse, bir umreyi kaza etmesini söyler.

DÜŞMAN SEBEBİ İLE ALIKONMAK/İHSÂR

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Aziz ve celil Allah şöyle buyurdu:

وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ
وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ.

"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer alıkonulursanız (ihsara maruz bırakılırsanız) **o halde kalayınıza giden kurbanlardan gönderin. Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin."** (Bakara, 196) buyurmaktadır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Tefsir alanında ilim ehlinden olup kendilerinden ilim belledğim kimselerden bu âyet-i kerimenin Nebi (sav)'ın alıkonulduğu ve müşriklerin kendisinin Beyte ulaşmasını engellediği zaman Hudeybiye'de nazil olduğu hususunda farklı bir kanaate sahip bir kimse olduğunu işitmedim. Rasulullah (sav), bunun üzerine, Hudeybiye'de kurbanlıklarını kesmiş, tıraş olmuş ve böylelikle ihramdan çıkmış oldu. Ne kendisi, ne de ashabı Beyte ulaşamamıştır. Bundan tek istisna yalnızca Osman b. Affan idi. Onun ile ilgili olayı da biraz sonra söz konusu edeceğiz.

---

[312] Muvatta, Hac 253

Âyetin zahirinde anlaşıldığı üzere, aziz ve celil Allah, onlara hediyelik kurbanlıkları kurban yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmamalarını emrettiği gibi, başında herhangi bir rahatsızlık bulunan bir kimse için de ismini koyduğu bir fidye vermesini de emr ettiğini görüyoruz.

Aziz ve celil Allah:

"فَإِذَا أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ" **"Emin olduğunuz vakit ise kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak isterse kurbandan kolayına gelenini kessin."** (Bakara, 196) buyurdu. Bundan sonraki buyruklardan da - elbette Allah en iyi bilendir- düşman sebebi ile alıkonulan kimsenin, kaza yükümlülüğü olmayacağı anlaşılıyor gibidir. Çünkü yüce Allah, böyle birisi için, kaza yapmaktan söz etmemekte, fakat onun durumunu zikrettikten sonra ihramda farz olan hususları zikretmektedir.

Dedi ki: Benim, megazi bilginlerinin haberlerinden aklen kavradıklarım da âyetin zahiri hakkında söylediklerimin bir benzeridir. Çünkü bizler, onların birbirileri ile örtüşen hadislerinden şunu öğrenmiş bulunuyoruz: Hudeybiye yılında, Rasulullah (sav) ile beraber isimleri ile bilinen kimseler vardı. Sonra Rasulullah (sav) kaza umresini yaptı, bazıları Hudeybiye'de bildiğim kadarı ile can ve mal hususunda herhangi bir zorunluluk olmadığı halde geri kalmıştı. Eğer onların kaza yapmaları gerekmiş olsaydı, Yüce Allah'ın izni ile Rasulullah (sav) onlara da kendisinden geri kalmamalarını emrederdi. Rasulullah (sav)'ın emrinden de geri kalmazlardı. Fakat megazi bilginlerinin haberleri arasındaki örtüşmede ve benim Hudeybiye'de Beyte ulaşmaktan alıkonulmuş bazı kimselerin anlattığı şekilde geri kalışlarında -ki Hudeybiye'nin bir bölümü Harem bölgesinde ise de diğer bir bölümü Haremin dışındadır- bize göre, hediyelik kurbanlıkları ancak Haremin dışında kesmiştir. Burada da Rasulullah (sav)'a ağacın altında beyat edilen yerde Rasulullah (sav)'ın mescidi de bulunmaktadır. Aziz ve celil Allah da: "لَّقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ" **"Andolsun ki ağacın altında sana beyat ederlerken Allah müminlerden razı olmuştur..."** (Fetih, 18) buyruklarını indirdi. Biz de bütün bunların gereği neyse onu söylüyoruz.

Ve diyoruz ki: Bir düşman sebebi ile Beyte ulaşması alıkonulan kimse, alıkonulduğu yerde, ihramdan çıkar. İster Harem bölgesi dışında olsun, ister Haremin içinde olsun. Bir de ya hediyelik büyük baş boğazlar ya da keser. Kesilecek en asgari kurbanlık bir koyundur. Yedi kişi bir deveye yahut bir sığıra ortak olurlarsa bu onlar için yeterli olur. Bu kurbanlığın bedelini hep beraber ya da onlarda

birisi verir ve kesmeden önce de onların o kurbanlıktaki paylarını onlara bağışlar ve sonradan onu keserler. Ama önce kurbanlık kesildikten sonra, onların o kurbanlıktaki paylarını onlara bağışlayacak olursa, bu kurbanlık yalnızca onun olur ve onlar adına kurban olmaz.

Düşman sebebi ile muhsar (Beyt'e ulaşması engellenen) bir kimseye, ihramından çıktıktan sonra, ihsar hali devam ediyorsa, kaza yapmak yükümlülüğü yoktur. İhramından çıktığı halde düşman da önceki durumunda ise, sonra kendisi ayrılmadan düşman gitmiş olsa ve düşmanın onlara izin vermesi ile yahut Beytin önünden engel oluşlarının son bulmasıyla Beyte ulaşma ümidine sahip olurlarsa, ihramdan çıkmakta acele etmemelerini daha çok severim (müstehab görürüm.) Bununla birlikte acele edip bunu beklemeyecek olurlarsa, yüce Allah'ın izni ile yine bu onlar için caizdir.

Her ne sebeple olursa olsun, muhsar/Beyte varması alıkonulan kişi, ihramdan çıkmak hususunda teenni ile hareket etse yahut işi ağırdan alsa, yapması halinde fidye vermesi gereken bir işe ihtiyaç duyup da o işi yaparsa, fidye öder. Çünkü rahatsızlık sebebi ile fidye, muhsar vaziyette bulunan Kab b. Ucre hakkında inmiştir. [313] Birisi:

- Yüce Allah'ın Hudeybiye hakkındaki: "Kurban yerine varıncaya kadar" (Bakara, 196) buyruğu ne demektir, derse ona şöyle cevap verilir:

- Allah elbette en iyi bilendir.

- Sünnet, onun varacağı yerin kurbanın orada kesilmesi demektir. Çünkü Rasulullah (sav), Harem bölgesi dışında kurbanını kesmişti. Eğer: Allah büyük başlar hakkında: "Sonra onların varacağı yer Beyt-i Atîk'tir" (Hac, 33) buyurmaktadır, derse ona da şöyle denilir:

- O, Beyt-i Atîk'in yanında kesmeye gücü yetmesi halinde varacağı (kesileceği) yer orasıdır, demektir. Dese ki:

- Muhsar kimsenin kurbanlığı hususunda kimse sana muhalefet etmiş midir?

---

[313] Ka'b b. Ucre (ra)'tan dedi ki: Hudeybiye'de Rasulullah (sav)yanı başımda durdu. Başımdan ise bitler dökülüp duruyordu. *"Bu haşeratın seni rahatsız etmiyor mu?"* buyurdu. Ediyor, dedim. O: *"Saçlarını tıraş et."* buyurdu. İşte bu: **"Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa..."** (Bakara, 196) ayeti - sonuna kadar- benim hakkımda nazil oldu. Nebi (sav) bunun üzerine: *"Ya üç gün oruç tut yahut da bir ferak (ölçek)ı altı yoksul arasında paylaştır ya da kolayına gelen bir kurban kes."* buyurdu. (Buhârî, Muhsar 6; Müslim, Hac 10. Bab)

- Evet, denilir. Atâ b. Ebu Rebah, Nebi (sav)'ın Harem bölgesi içerisinde kurban kestiğini söylerdi.

Eğer birisi:

- Sen bunu neyle reddettin? Atâ'nın haberi her ne kadar munkatı ise de senin meğazi bilginlerinden naklettiğin haberinin bir benzeridir, dese derim ki:

- Atâ ve başkaları hediyelik kurbanının mahalli -ve ondan başka bize muhalefet edenler- der ki:[314] Düşman sebebi ile olsun hastalık sebebi ile olsun muhsar bir kimse hediyelik kurbanlık Haremin içerisine ulaşıp orada kesilmediği sürece, ihramdan çıkmaz. Buna sebep ise onların belirttiğim gibi Nebi (sav)'ın kurbanlık develerini ancak Harem içerisinde kestiğine dair anlattıklarıdır. (Birisi):

- Bu söylediklerine açıklık getiren bir şey var mı? Dese, derim ki:

- Evet. Eğer onlar ya da bizler, durum ne olursa olsun, Harem; hediyelik kurbanlığın nihai olarak varacağı yerdir. Eğer Haremin içerisinde kesilirse, artık o yeterli olur, diyoruz. Kur'ân'da -Allah elbette en iyi bilendir- Nebi (sav)'ın hediyelik kurbanlıklarının Hareme ulaşmamış olduğuna delildir. Eğer: Bu nerede geçiyor, derse derim ki:

- Aziz ve celil Allah: **"Onlar kâfir olanlar, sizleri Mescid-i haramdan, bekletilen kurbanlarınızı yerlerine varmaktan alıkoyanlardır."** (Feth, 25) buyurmaktadır. Birisi:

- Şüphesiz aziz ve celil Allah: **"Kurban yerine varıncaya kadar"** (Bakara, 196) buyurmaktadır derse derim ki:

- Yerinin neresi olduğunu bilen Allah'tır. Burada buyruğun şu anlamda olma ihtimali vardır: Sizler, Beyte ulaşmaktan alıkonulacak olursanız, kurbanlığın kesilmesi -açıkladığım gibi- alıkonduğunuz yerde olur. Ama alıkonulma hali dışında varacağı yeri Haremdir ve kurbanın kesilme yeridir. -buyruk Arapça ve oldukça geniş kapsamlı bir ibaredir-

Ama bazı kimseler bize muhalefet ederek dedi ki: Düşman ve hastalık sebebi ile alıkonulan kimseler arasında fark yoktur. Her ikisine de kaza yapmak düşer ve her ikisi de ihramdan çıkabilirler. Bu kişi devamla dedi ki: Nebi (sav)'ın alı-

[314] Burada ibarede bir tutarsızlık vardır – Elbette Allah en iyi bilendir.- İfade muhtemelen şöyle idi: "Ata ve başkaları hediyelik kurbanlığın mahallinin Harem bölgesi olduğu kanaatindedirler. Bize muhalefet edenler arasından ondan başkaları da şöyle der..."

konulduktan sonra, yaptığı umre alıkonulduğu umresinin kazasıdır. Nitekim bu umreye umretü'l-kazıyye (kaza umresi) ve umretü'l-kısas (kısas umresi) denildiğini görüyoruz. İşte böyle diyenlere şöyle denilir: Arap dili oldukça geniş bir dildir. Bu sebeple Araplar: Bana yapılanın kazasını yaptım ve bana yapılanın kısasını yaptım. Böylelikle 'benim için hak olduğu halde alıkonulduğum ve benim için hak olduğu halde elde etmem bana göre olmayan şeyleri elde ettim', denilir.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: İşte bundan dolayı bizim benimsediğimiz kanaat şudur: O umreye; kısas umresi ile kaziye umresi deniliş sebebi şudur. Aziz ve celil Allah, Rasulullah (sav)'ın lehine kısas uyguladı ve böylelikle onun Beyte girmesine engel olmalarının kısası olarak onlara rağmen Mekke'ye girdi. Yoksa onun bu şekildeki girişi ona vacip oluşundan dolayı değildi.

Peki, bu hususta bir şey (delil) zikredebilir misin, dedi. Ben evet, dedim.

[1110] Bize (bunu) Süfyan, Mücahid'den haber verdi.[315]

Şafiî dedi ki: O dedi ki:

- Bu sözü beni bağlamayan bir kişinin görüşüdür. Ben dedim ki:

- Şayet Kur'ân'ın, meğazi bilginlerinin haberlerinin delaleti ile sünnetin buna delaleti olmasaydı onun sözlerinin seni bağladığını söylemezdik. Dedi ki:

- Senin sünnetten zikrettiklerini dinledim. Fakat bu hususta açık seçik bir hadisi isnadı ile zikredemedn. Derim ki:

- Sen de bu hususta Nebi (sav)'ın umresine kaza umresi denildiğine dair senedi ile bir şey zikredemedin. Bu hususta sende bulunan onların buna dair haberlerinden başka bir şey değildir. O halde ben, senin bildiğini reddetmek hakkına sahibim. Çünkü sen bu hususta tek başına ispat edici bir özelliğe sahip müsned bir hadis ortaya koyamıyorsun ve senin söylediklerin meğazi bilginlerinin bazıları arasında ittifak edilmiş ve bilinen bir husus da değildir. Eğer ben bu yolla senin kanaatini red edemiyorsam sen de benim söylediğim Nebi (sav)'ın ashabı arasından Hudeybiye'de bulunanların bir kısmının kaza umresinde bulunmadıklarını söylediğimi red edemezsin. Dedi ki:

- Bu cevabın beni ikna etmiyor. Bu sebeple sen bana, Kur'ân-ı Kerim'den buna nasıl delil olduğunu göster. Dedim ki:

---

[315] Bütün nüshalarda böyledir. Anlaşıldığı kadarıyla Mücahid'in sözünü Şafiî, aziz ve celil Allah'ın Rasulü (sav) lehine kısas mahiyetinde ona engel oldukları gibi onlara rağmen Mekke'ye girişini ifade eden sözünü delil göstermiştir.

- Aziz ve celil Allah: **"Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler karşılıklıdır (kısastır). Onun için size kim saldırırsa siz de tıpkı onların saldırdıkları gibi karşılık verin."** (Bakara, 194) buyurmuştur. O:

- Benim delilimin yönü de aziz ve celil Allah'ın: **"Kısastır."** buyurmuş olmasıdır. Kısas ise ancak vacip olan bir şeye karşılık olarak söz konusu olur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona olsun)* dedi ki: Ona dedim ki:

- Kısas, her ne kadar lehine kısasın gerektiği kimsenin bir hakkı ise de kısas uygulaması, onun üzerine bir görev değildir. O:

- Bunun delili nedir, dedi. Ben:

Aziz ve celil Allah: **"Yaralamalar ise kısastır."** (Mâide, 145) buyurmaktadır. Peki, yaralanan kimseye kendisini yaralayana kısas uygulaması bir görev midir yoksa kısas uygulaması onun için mubah olup affetmesi hayırlı mıdır, dedim. O:

- Affetme hakkı vardır, kısas yapması mubahtır. Ona dedim ki:

- Aziz ve celil Allah da: **"Onun içiz size kim saldırırsa siz de tıpkı onların size saldırdıkları gibi karşılık verin."** (Bakara, 194) buyurmuştur. Eğer müşrik bir saldırgan bize bir haksızlık yapacak olursa, onun bize yaptığı haksızlığın misli ile bizim ona karşılık verme hakkımız vardır. Fakat bizim bunu yapmamız üzerimize bir vazife değildir. O:

- Bu benim de açıkladığım gibidir, dedi. Dedim ki:

- İşte bu sana benim anlattığımın delilidir. Yine Mücahid'in söylediği aziz ve celil Allah, Nebisinin onlara kısas uygulamasını sağladı (yaptıklarının mislini yapmasını temin etti.) O(Nebi) da onların kendisini çevirdiği aynı ayda şehirlerine girdi. Bunda ibadetin kazasını yapmak ciheti itibari ile onun o girişinin üzerine vacip/bir vazife olduğuna dair bir delalet bulunmaktadır. -Elbette Allah en iyi bilendir- Bu hususta vacip olanla olmayan, haber yoluyla anlaşılabilir. Haber de bizim açıklamalarımızın bir benzeri olarak bunun vacip olmadığına delildir.

Şafiî dedi ki: Bir yerde muhsar kalan (Beyte ulaşması engellenen) bir kimsenin engellendiği yerden dönüp ihramdan çıkma hakkı olur. Eğer oradan geri döndükten sonra, güven duyacak hale gelirse, geri dönüşünü -yakın ya da uzak olsun- tamamlayabilir. Şu var ki; ben böyle bir kimseye ihramından çıkmasını emrettiğim takdirde bu kişi artık hiç ihrama girmemiş gibi olur. Ancak ben eğer yakın ya da uzak dahi olsa ulaşması engellenen eve (Kâbe'ye) ulaşıncaya kadar

geri dönmesini müstehab görürüm ve bu hususta benim onun için tercihim yakınlık ile alakalıdır. Yani dönüşü mubah olmakla beraber, onun dönüşünde bu mana (sebep) itibarı ile daha çok bir zorluk vardır. Bununla beraber, bundan güven duymasından sonra dönen kimsenin ecri, daha büyük olur. Her ne kadar ona kurbanını kesip tıraş olup ihramdan çıkarak geri dönmesini mubah gördü isem de kurbanını kesmekle birlikte, düşman çekilinceye kadar tıraş olmamış ise artık tıraş olamaz ve başladığı ibadetini tamamlamakla yükümlüdür. Çünkü o, muhsar halinden çıkıncaya kadar, ihramdan çıkmamıştır. Bu durumda, Allah'ın izni ile kestiği kurbandan dolayı da ecir alacaktır. Bu aynı zamanda: İhramlı kimsenin, ihramdan çıkması ancak tıraş olmakla olur, diyenlerin de görüşüdür. Kişinin ihramdan çıkması tıraş olmadan önce tamam olur. Tıraş olmak da ihramdan çıkışın ilk işidir, diyen kimseler ise şöyle derler: Kurbanını kesti mi ihramdan çıkmış olur ve artık kurbanını kestikten sonra ibadetini tamamlamak için devam etmek yükümlülüğü yoktur.

İhsarla karşılaşmadan önce, nafile olarak yahut üzerine vacip olduğu için beraberinde kurbanlıklarla birlikte muhsar olan bir kimsenin, Rasulullah (sav)'ın Hudeybiye'de -muhsar olmadan önce kendisi için vacip kıldığı- kurbanlıklarını kestiği gibi aynı yerinde kurbanlıklarını kesebilir. Eğer onun Beytte ihramdan çıkma yükümlülüğü olup -alıkonulduğu için mazereti sebebi ile- varmadan ihramdan çıkabildiğine göre, alıkonulduğu yerde, hediyelik kurbanlıklar için durumun böyle olması öncelikle söz konusudur. Ayrıca muhsar olmadan önce, durum ne olursa olsun, kendisine vacip olan hediyelik kurbanlıkların dışında da muhsar oluşu sebebi ile hediyelik kurban kesmekle yükümlüdür.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Eğer, o halde iken, ona hediyelik kurban vacip olmakla birlikte beraberinde kurbanlık yoksa bulunduğu yerde onu satın alıp kesme imkânı vardır. Eğer bundan önce kurban ona vacip olmuş ise, yine onun buna hakkı vardır. Şayet hediyelik kurbanlığı engellenme hali gittikten sonra onu (kesim yerine) gönderebileceği vakte kadar ertelerse, bunu daha çok severim. Çünkü bu kurban kesme işi, ona derhal vacip olan bir şey değildir. Onu, derhal kesmeyerek, ertelemesi kendisine vacip olduktan sonra ertelemesi gibidir.

Dedi ki: Beraberinde hediyelik kurbanlık olmadığı halde alıkonulsa, bulunduğu yerde bir kurbanlık satın alır, onu keser ve ihramdan çıkar. Ona hibe edilse yahut da herhangi bir yolla böyle bir kurbanlığı mülk edinip onu kesse, bu da onun için yeterlidir. Eğer hediyelik kurban satın alabilecek imkânı olmakla

birlikte bulunduğu yerde kurbanlık bulmazsa yahut da muhsar iken hediyelik kurban bedelini bulamıyorsa bu hususta iki görüş vardır:

Bir görüşe göre; ancak kurbanlığı keserek ihramdan çıkabilir.

Diğerine göre; o gücünü yettiği kadarını yapmakla emr olunmuştur. Eğer hiçbir şeye gücü yetmiyorsa, üzerindeki sorumluluktan kurtulur. Çünkü ona düşen, gücünün yettiği kadarını yapmaktır. Bu kanaati kabul edenler, ayrıca şöyle der: Böylelikle bulunduğu yerde ihramdan çıkar ve gücü yeterse kurbanlık keser. Eğer kurbanlığı Mekke'de kesme (kestirme) imkânı varsa başka bir yerde kesmesi caiz değildir. Buna gücü yetmezse gücü yettiği yerde keser.

Dedi ki: Bir **başka görüşe göre ise;** kurbanlık kesmekten başka hiçbir şey yeterli olmaz. Eğer kurbanlık bulamayacak olursa, yemek yedirmek yahut oruç tutmak da onun için yeterli olur görüşü de vardır. Buna göre eğer yemek yedirmeyecek olursa hediyelik kurbanlığı bulamayan kişi gibidir. Şayet oruç tutamıyorsa, bu durumda hediyelik kurban ve yemek yedirmek imkânını bulamayan gibidir. İmkân olursa bunların hangisi onun tarafında yerine getirilmesi gerekiyorsa onu eksiksiz yerine getirir.

Efendisinin kendisine hac etmesine izin verdiği bir köle, eğer alıkonulursa, kölenin malı olmayıp oruç tutma yükümlülüğü varsa o vakit onun adına bir koyuna dirhem türünden kıymet biçilir. Sonra o dirhemlerin yiyecek değeri tespit edilir. Sonra da her bir müd (509 gr.) için bir gün oruç tutar. Oruç tutmadan önce ihramdan çıkabileceği görüşü ise bu hususta iki görüşten birisidir.

Bir görüşe göre; oruç tutmadan önce ihramdan çıkabilir.

Diğerine göre ise; oruç tutmadıkça ihramdan çıkamaz. Ama birinci görüş kıyasa daha uygundur. Çünkü ona ihramdan çıkıp korkma haline dönmesinin emredilmesi de oruç sebebi ile korkulu hal üzere kalmasının emredilmemesine benzer. Hâlbuki nerede tutarsa tutsun, oruç onun için yeterli olur.

Bir erkek, bir kadın ya da çok sayıda bir topluluk Rasulullah (sav)'ın ve ashabının Hudeybiye senesinde muhasara edildiği, düşman gibi, -müşriklerden oluşan bir düşman tarafından alıkonulacak olursa- onlarla savaşabilecek güçleri olsun yahut olmasın geri dönme hakları vardır. Çünkü onların nefir (savaş) çağrısı olması hali dışında yahut da düşmanın kendilerine savaşa başlatmaları hali dışında savaşmama hakları vardır. Eğer Müslümanların görüşü, onların bırakıp geri dönmek noktasında ise, onların bu haklara sahip olduğu görüşü benim tercihimdir. Şayet

Müslümanlar, onlarla savaşmayı uygun görürlerse, o takdirde ben de onların savaşmalarını silahlarını kuşanmalarını ve fidye vermelerini tercih ederim.

Müşrik olmayanlar sebebi ile alıkonulacak olurlarsa, bu ihsâr halinden ihramdan çıkışlarından sonra durum ne olursa olsun geri dönmelerini tercih ederim. Birisi dese ki:

- Müslümanlar sebebi ile alıkonulmak ihramlı kimsenin ihramdan çıkmasına sebep olduğunu nasıl söyleyebilirsin? Çünkü Rasulullah (sav) ancak müşrikler tarafından alıkonulmuştur.

Yüce Allah'ın izni ile ona şöyle denilir:

- Allah, düşman tarafından alıkonulma halini mutlak olarak zikretmiş ve bu hususta Müslüman kimseyi dışarıda tutarak özellikle kafir tarafından ihsârı söz konusu etmemiştir. Bu durumda alıkonulan kimsenin, ihramdan çıkmak sureti ile helal olan alıkoyan müşriğin bu özelliği düşmanın ihramlı olana onun düşmanı olan kimsenin verebileceği zararı vermesinden korkmak özelliğidir. O halde, sünnetin nassı gereğince, aklen kabul edilmesi gereken şudur: Böyle bir durumun söz konusu olması halinde bu ihramlı bir kimse için bu sebepten ötürü, ihramdan çıkmasına bir mazeret teşkil eder.

[1111] Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den haber verdiğine göre, fitne zamanında Mekke'ye umre yapmak üzere çıkmıştı. Şöyle demişti: Eğer Beyte varmaktan alıkonulacak olursam, tıpkı Rasulullah (sav) ile birlikte yaptığımız gibi yaparız.[316]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Hudeybiye yılı, Rasulullah (sav) ile birlikte ihramdan çıktığımız gibi çıkarız, demek istiyor. İbn Ömer'in bu sözü ise bu hususta benim söylediklerim ile aynı anlama gelir. Çünkü o zaman Mekke'de İbn ez-Zübeyr ile Şamlılar vardı. Onun bu durumdaki kanaati de şu idi: Eğer kendisini engelleyecek olurlarsa yahut da engellemeseler dahi seviyesiz insanların ona olumsuz türden tepkiler vereceklerinden çekinirse, o böyle bir durumda muhsar kimsenin durumunda olur. Bu sebeple ihramdan çıkma hakkı olur.

Müşrikler tarafından ya da başkaları tarafından alıkonulacak olup ihramdan çıkmaları hususunda kendilerine izin vereceklerine dair eman verecek olurlarsa, geri dönme hakları yoktur ve muhsar olmayanlar gibi olurlar. Verecekleri emana güvenilmeyen ve sözlerinde durmamakla tanınan kimseler olmaları hali

316 Muvatta, Hac bab 31; Buhârî, Mevazi 35; Müslim, Hac no 180/1230

müstesna. Eğer böyle iseler, ihramdan çıktıktan sonra geri dönebilirler. Ama bundan sonra emanlarına güvenilen kimseler olup az ya da çok bir bedel karşılığında ona girip ihramdan çıkma imkânını verirlerse, görüşüme göre, onlara bir şey vermezler. Çünkü onların bu engellenme (ihsâr) halinde bir mazeretleri bulunmaktadır ve bu mazeretleri sebebi ile ihramdan çıkmaları onlara helaldir. Ve ben, müşrik kimsenin, Müslüman kimseden bir şeyler almasından da hoşlanmıyorum. Çünkü müşriklerden alınan ve kabul edilen onların küçülmeleridir. Bununla birlikte böyle bir şey yapacak olurlarsa (şart koşulan meblağı öderlerse) bu onlara -kendileri için bunu mekruh görsem bile- haram olmaz. Tıpkı mallarından müşriklere bir şeyler bağışlamalarının haram olmayışı gibi.

Engellenen bir kimsenin kendisini Beyte ulaşmaktan alıkoyan müşriklerle savaşması mubah olduğu gibi onları bırakıp dönmesi de mubahtır. Çünkü Rasulullah (sav) her iki işi de yapmıştır. Onlarla (yeri gelmiş) savaştığı gibi onları bırakıp gittiği de olmuştur.

Muhsar kişi, onlarla savaşırken -kimisini öldürür kimisini yaralar ve evcil hayvanlara da isabet ettirerek öldürürse bu sebepten ötürü- onun herhangi bir ceza yükümlüğü yoktur. Onlarla savaşırken onlara ait mülklerindeki av hayvanlarına isabet ettirirse onun mislini ceza olarak verir fakat onlara bir tazminat ödemez. Şayet bu av hayvanı müşriklerle savaşmayan aralarındaki Müslümanlardan birisine ait ise ve o hayvana isabet ettirirse, misli ile onun cezasını verir ve Müslümanlara da onun tazminatını öder. Çünkü Mekke içinde bulunanların mubah olduğu daru'l-harp değildir. Eğer evcil olmayan hayvanın sahibi yoksa, ihramlı kişi dilerse olduğu yerde onun misli ile cezasını öder. Çünkü yüce Allah, başın tıraş edilmesi fidyesini bulunduğu yerde vermeyi emrettiği gibi Rasulullah (sav) da Ka'b'a onu vermesini emretmiş ve hediyelik kurbanı da olduğu yerde kesmesini istemiştir. Rasulullah (sav) da tetavvu olarak beraberinde götürmüş olduğu hediyelik kurbanlıkları olduğu yerde kesmiştir. Bu durumda ihsâr hali (Beyte) ulaşma halinden farklı olur. Bununla birlikte eğer ben, onu Beyte ulaştırmasını mekruh görmüşsem, mekruh görmemin tek sebebi; onun beklenmedik bir olayla karşılaşacağı vakit kazasını yapamayacak halde olmasından dolayıdır.

Bir topluluk, düşman tarafından alıkonulacak olup onlar da ihramdan çıkıp sonra onlarla savaşmak isterlerse, benim görüşüme göre bunun bir sakıncası yoktur.

Yine bir topluluk, Mekke'de ya da muhasara altında tutuldukları yerde, ikamet etmeyen bir düşman tarafından engellenecek olursa, ihramlı kişi onların gideceklerini umuyor ve olduğu yerde onlardan yana güven altında ise, görüşüme göre, üç gün boyunca geri dönmez. Daha fazla kalması bana göre müstehabdır. Üç günü tamamlamadan ihramdan çıktıktan sonra dönse bu da caizdir. Çünkü düşmanın geri dönme ihtimali bir gaybtır (bilinmez). Hatta bazen geri dönmek istedikleri halde dönmeyebilirler. Dönmek istemezken geri dönebilirler. Nebi (sav)'ın Hudeybiye'de kalmayı sürdürmesi ise, müşrikler ile aralarında elçilerin gidip gelmesi ve onlarla barış antlaşma yapması sebebi ile olmuştur.

Bir topluluk, Mekke'den önce düşman tarafından engellenecek olup hacıların düşman üzerinden geçmeyen başka bir yolları varsa, görüşüme göre, -güven altında olacaklarsa o yolu izlerler ve o yolu izledikleri takdirde Beyte güven içinde ulaşacaklarını ve buna güç yetirebileceklerini umuyorlarsa- ihramdan çıkmalarına ruhsat yoktur. Şayet güven duydukları yolları kara yolu değil de deniz yolu ise, o yolu izlemekle yükümlü değildirler. Çünkü denizde telef olma korkusu vardır, ama bunu yaparlarsa daha hoşuma gider. Yolları karadan olup malları ve bedenleri itibari ile onu izleyecek güçleri yoksa o takdirde, düşman ile alıkonuldukları için Beyte ulaşabilecek güçleri olmaması şartıyla ihramdan çıkabilirler. Kara yolları uzak ise ve malları ve bedenleri itibari ile Beyte ulaşmak kudretleri de varsa, ihramlı oldukları halde de haccı kaçıracaklarsa, Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında say yapmadan ihramdan çıkma hakları yoktur. Çünkü hac için girilmiş ihramdan çıkışın başlangıcı tavaf etmektir.

Onların haccı iade etmekle yükümlü olup olmamaları hususunda iki görüşten birisidir.

Birinci görüşe göre; haccı iade etmekle yükümlü değildirler. Çünkü düşman sebebi ile hac etmeleri engellenmiştir. Onlar aynı zamanda yapabildikleri iş olan tavafı da yapmışlardır. Bu görüşte olanlar şunu da söyler: Haccı kaçırmaktan ötürü, bir kurbanlık kesmekle yükümlüdürler. Kıyasa göre sahih olan budur.

İkinci görüşe göre ise; hem haccı yapmakla hem kurban kesmekle yükümlüdürler ve bunlar düşmandan başka bir sebeple engellendiği için haccı kaçırdıktan sonra Beyte ulaşabilen kimseler durumundadırlar. Bunun da uygun bir açıklaması vardır.

Mekke'ye ulaşıp sonradan alıkonulacak olup Arafat'a varmaları engellenecek olursa, bu sefer tavaf, say, tıraş ve kurban kesmek suretiyle ihramdan çı-

karlar. Bu durumdaki görüşler ise bundan önceki mesele hakkındaki görüşler gibidir. Engellenen kimse, Mekkeli olup Mekke'nin dışından ihramlı olarak gelmesi ile Mekkeli olmaması arasında bir fark yoktur. Onların her birisi hakkında sözü geçenler için yapılması gereken ne ise bunlar için de gereklidir. Mekkeli bir kimse, Mekke'de Arafat'a gitmekten alıkonulacak olursa o tıpkı Mekke'den Arafat'a gitmekten alıkonulan yabancı gibidir. Bunların hepsi kurbanlıklarını keser, Beyti tavaf eder, say yapar ve ihramdan çıkarlar. Bunların haclarını kaza etmeleri ile ilgili görüş de bunlarla ilgili meseleden önceki iki mesele hakkındaki görüş gibidir. Bunların hiçbirisi eğer hac niyetiyle ihrama girmiş ise Mekke'den çıkmazlar. Şayet Mekke'den ihrama girmiş iseler, tavaflarını yapmadan Mekke'den çıkartılırlarsa yahut da Mekke'nin bir tarafında alıkonulup tavaf etmelerine engel olunursa, bunlar da kıyas itibari ile Mekke'nin dışında alıkonulan muhsarlar gibi olurlar. Şayet tavaf yapabilirler ümidi ile beklerlerse bu güzel bir ihtiyat olur.

Hac eden bir kimse, Arafat'tan sonra Müzdelife'de yahut Mina'da ya da Mekke'de alıkonulup Müzdelife, Mina ve tavafta yapacaklarına engel olunursa, onun kurbanını kesmek, tıraş olmak yahut saçlarını kısaltarak ihramdan çıkmak hakkı olur. Onun ihramın tamamından çıkma hakkı olduğuna göre, kısmen ihramdan çıkma hakkı da vardır. Şayet bu haccı farz hac ise kadınlar müstesna diğer yasaklar ona helal olur. Farz olan haccın da kazasını yapar. Eğer bu haccı farz hac olmayıp (nafile hac) ise kaza yükümlülüğü yoktur. Çünkü o bir düşman sebebi ile muhsardır/engellenmiştir.

Eğer Müzdelife'de, gecelemeyi terk ettiği için bir kurban, cemrelere taş atmayı terk ettiğinden bir kurban, Mina gecelerinde Mina'da gecelemeyi terk ettiği için bir kurban kesip Beyte varıp orayı da tavaf edinceye kadar ihramdan çıkmamak isterse, bunu yapması farz olan haccı için yeterli olur. Beyti ne zamana tavaf ederse etsin ve bu süre ne kadar uzarsa uzasın. Çünkü engellenmesinden sonra bütün bunları yapsa ve arkasından bir kurban kesse, o takdirde bu onun farz haccı için yeter. Aynı şekilde bir av hayvanını öldürse, onun fidyesini verir. Onun farz haccını bozan sadece kadınlar (cima)dır. Çünkü haccı ifsad eden yalnızca budur. Bunun dışında ihramlı iken yaptığı başka hususlar değildir.

Düşman sebebi ile alıkonulan bir kimse ile herhangi bir şekilde hapsedilmiş bir kişiye o hapsinden çıkmasını emretmeyiz. Şayet hac için telbiye getirip ihrama girmiş olup ihramdan çıkmadan önce kadınlara yaklaşacak olurlarsa, o zaman onlar haclarını ifsad etmiş olurlar ve hepsine o ifsad ettikleri hacdan sonra bir

büyükbaş kurbanlık ve bir hac yapmaları gerekir. Eğer fidye verilmesi gereken bir iş yapacak olurlarsa, ihramdan çıkmadıkları sürece onlara fidye düşer. Fakat ihramdan çıktıkları takdirde o zaman ihrama girmemiş kimseler gibidirler.

DÜŞMANIN ALIKOYMASINDAN BAŞKA BİR SEBEPLE İHSAR/ENGELLENMEK ALIKONULMAK

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bir adam hac için ihrama girip sultan onu hapsedecek olursa, eğer bu hapsin bitişi ile birlikte hacca yetişeceği kanaatine sahipse, Mekke'ye kadar yolu da güvenli ise ihramdan çıkmaz.

Salıverildiği takdirde devam eder. Şayet ne kadar hapiste kalacağı onun için belirsiz ve ne zaman biteceğini bilemiyor ise yahut da süresi belli olmakla birlikte, salıverileceğinde hacca yetişemeyecek ise ya da kendi beldesine devam etmesi imkânsız ise, muhsar kimsenin ihramdan çıkması gibi, o da ihramdan çıkabilir. Bütün bu hususlarda kıyas; onun düşmanın alıkoyması halinde olduğu gibi, muhsar olduğudur. Bunun benzeri ise hac yapmak üzere ihrama giren bir kadının kocası tarafından alıkonulmasıdır. Hac etmek niyetiyle ihrama girip de efendileri tarafından alıkonulan köleler de onun gibidir.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* farz olmayan hac için, ihrama girip anne babası tarafından ya da onlardan birisi tarafından alıkonulan kişi ile ilgili olarak ben, onun tıpkı muhsar kimsenin ihramdan çıkması gibi ihramdan çıkabileceği görüşündeyim.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bu hüküm, onun bu haccının nafile hac -tetavvu- olması halinde böyledir. Ama yapacağı hac, farz hac olup bunun için ihrama girmiş ise, haccını devam ettirir, artık haccı tamamlaması onun için bir gereklilik olup bu maksatla ihrama girdikten sonra, anne babasından herhangi birisi bu hususta ona engel olamaz. Birisi dese ki:

- Şayet düşman hem korku veren hem engelleyici ise ne dersin? Çünkü sen ihramlı bir kimseye düşmanın engel olması sebebi ile ihramdan çıkmasına izin verdin. Peki, sence kişinin babası, annesi kölenin efendisi ve kadının kocası bu durumda mıdır? Ona şöyle denilir:

- Evet. Bunlar da engelleyici olmaları itibari ile onunla aynı manada olduğu gibi, çoğu bakımdan da onun gibidir. Onların engelleme hakları olmaları itibari

ile böyledir. Fakat düşmanın onları engelleme hakkı yoktur. Bu dediğin kimseler ise düşman gibi korkutmamaları itibari ile düşmandan farklıdır. Dese ki:

- Başka bir anlamda bir arada olmakla birlikte bir bakıma onlar düşmandan farklı iken onları nasıl bir arada söz konusu ettin? Derim ki:

- Bunlar bir manada(bazı sebeplerden dolayı) ortaktırlar. Ayrıca bunlar da fazladan engel olabilme hakları vardır. Birden çok kişiden bellediğime göre, bir kadın şayet farz olmayan bir hac için ihrama girecek olursa, kocası ona engel olabilir.

[1112] Nebi (sav)'tan şöyle buyurduğunu belledim: *"Bir kadının kocası hazır iken onun izni olmaksızın bir gün oruç tutması helal değildir."*[317]

Bu (hüküm) farz hakkında değil de nafile hakkındadır. Eğer kadının kocasının izni olmaksızın oruç tutması helal değilse, oruç tutacak olsa, ona oruç açtırması hakkıdır. Çünkü kadının bu durumda (nafile) oruç tutma hakkı yoktur. İşte hac da böyledir. Efendinin kölesi üzerindeki otoritesi ise kocanın karısı üzerindeki otoritesinden daha güçlüdür. Kişinin ebeveyninden birisinin hakkı da kocanın karısı üzerindeki hakkından daha büyüktür. Onlara itaat etmek daha vaciptir. İşte o dediklerimi bundan dolayı söyledim.

HASTALIK SEBEBİ İLE İHSÂR

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza gelen kurbanlardan gönderin."** (Bakara, 196) buyurmaktadır.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Tefsir alanında ilim ehli arasından kendileri ile karşılaşıp da kendilerinden ilim belledeklerim arasında bu ayetin Hudeybiye hakkında indiği hususunda muhalif bir kimse olduğunu duymadım. Burada söz konusu edilen ihsâr/alıkoyma ise düşmanın alıkoymasıdır. İşte böyle bir ihsâr halinde, yüce Allah'ın buna maruz kalan kimseye kolayına gelen kurban kesmesine izin söz konusudur.

Sonra Rasulullah (sav), ihramlı kimsenin ihramından çıkacağı ihsârın düşman sebebi ile ihsâr olduğunu beyan buyurmuştur. Böylelikle âyet-i kerimenin yüce Allah'ın emri ile hac ve umre yapan herkes hakkında umumi olmak Allah için haccın ve umrenin tamamlanması emrini verdiğini -Allah'ın

[317] Bu Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadistir: Buh 84; Müslim, Zekât hadis no 84/1026

ettiği kimseler dışında- gördüm. Sonra bu hususta Rasulullah (sav) düşman sebebi ile alıkonulmaya dair sünnetini ortaya koydu. Bana göre, hasta kimse de âyetin umumi ifadesinin kapsamına girenlerdendir. İbn Abbas, İbn Ömer ve Âişe'nin sözleri de benim söylediğim manaya uygundur. Onlar, ancak kendilerinden nakledildiği gibi bunu lafzen ifade etmiş olsalar bile.

[1113] Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Tavus'tan haber verdi. O, babasından o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Düşmanın alıkoyması dışında alıkoyma (hasr/ihsâr) yoktur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: İbn Abbas: 'Düşmanın alıkoymasından başka ihsâr yoktur. Alıkonulan kimsenin, ihramdan çıkmasına sebep olan alıkoyma da ancak düşmanın ihsârıdır/alıkoymadır', şeklindeki sözleri ile sanki benim sözünü ettiğim mananın bir benzerini kast ediyor gibidir. -Elbette Allah en iyi bilendir-

[1114] Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. O, Salim b. Abdullah b. Ömer'den, o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bir hastalık sebebi ile Beyte ulaşmasına engel olunan bir kimse, Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında say etmeden ihramdan çıkamaz. [318]

[1115] Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. O Salim'den o, babasından şöyle dediğini rivayet etti: Muhsar bir kimse, Beyti tavaf etmeden Safa ile Merve arasında say etmeden ihramdan çıkamaz. Eğer kendisi için zorunlu olarak ihtiyaç duyduğu elbiseleri giymek zorunda kalırsa bunu yapar ve fidye verir.[319]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bu sözleri hastalık sebebi ile muhsar olan kimseyi kastetmektedir. -Elbette Allah en iyi bilendir.-

[1116] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bize Malik, Yahya b. Sad'dan haber verdi. O, Süleyman b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Ömer, Mervan b. el-Hakem ve İbn ez-Zübeyr, İbn Huzabe el-Mahzumi'ye yolun bir yerinde ihramlı olduğu halde saraya yakalanmış iken kaçınılmaz olan ilaçlarla tedavi olabileceğine, fidye vereceğine, sağlığına kavuşunca umre yapıp ihramından çıkacağına ve ertesi yıl hac edip kurban kesmekle yükümlü olduğuna dair fetva verdiler.[320]

[1117] Bize Malik, Eyyüb es-Sahtiyani'den haber verdi. O, Basralılardan bir adamdan -ki kadim birisi idi- şöyle dediğini nakletti: Mekke'ye gitmek üzere çık-

[318] Muvatta, Hac hadis no 103
[319] Aynı yer hadis no 100
[320] Muvatta, aynı yer

tım. Nihayet yolun bir yerinde iken uyluğum karıldı. Mekke'ye haber gönderdim. Mekke'de Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer -Allah onlardan razı olsun- ve sair insanlar vardı. Kimse bana ihramdan çıkabileceğime dair bir ruhsat vermedi. Ben o suyun başında yedi ay kaldım sonra umre yaparak ihramdan çıktım. [321]

[1118] İsmail b. Uleyye kadim bir kişiden bana haber verdi. Sanırım onun adını da söylemiş nesebini zikretmiş ve başında kaldığı suyun adını da ed-Desinne diye bildirmiş idi. Sonra Malik'in hadisinin manasına benzer bir şekilde hadisi rivayet etti.[322]

[1119] Bize Malik, Yahya b. Said'den haber verdiğine göre, ona Âişe'den ulaştığına göre şöyle demiş: İhramlı bir kimsenin ihramdan çıkması ancak Beyt (Beyti tavaf) ile mümkündür.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bütün bu hususlarda ne olursa olsun her türlü hastalık aynıdır. Aklının başından gitmesi ile gitmemesi arasında da fark yoktur. Eğer tedavisi için bir ilaca zorunlu olarak muhtaç olursa, tedavisi yapılır. Aklı başından giderse onun adına o ilacın fidyesi verilir. Birisi:

- Böyle bir durumda kalemi kaldırılmış iken (sorumlu değilken) aklı başından giden kimse adına fidye verileceğini nasıl emredersin, diye sorsa ona -yüce Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

- Onu tedavi eden aklı başında olan kimsedir. Fidye ise bu işi yapanın aklı başında olması sebebi ile gereklidir. Fidye de tedavi eden kişinin dilemesi halinde tedavi edenin üzerine ve onun malından ödenir. Çünkü fidye, tedavi eden kişi tarafından tedavi olunana karşı işlenmiş bir cinayet(ihrama aykırı bir fiil)dir.

Eğer ihramlı bir kimsenin, aklı başından gidip bir av hayvanını öldürürse, bu hususta iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre; onun cezasını ödemekle yükümlüdür. Çünkü ihramlı bir kimsenin av hayvanını öldürmesi sebebi ile Harem bölgesindeki yoksullara cezasını ödemesi gerekir. Bir başka kişi adına, o hayvanı öldürmesi halinde de aynı şekilde cezasını ödemelidir. Burada av hayvanını öldüren kişi ise, aklı başında olmayan birisi gibidir. Eğer bir adama ait bir malı telef ederse, o malın kıymetini ödemelidir. Onun kendi saçını tıraş etmesi de bir arada her iki bakımdan da bu anlamdadır.

---

[321] Muvatta, aynı yer hadis no 102

[322] İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, IV, 1/135; Beyhakî, *Sünenu'l- Kübra*, V, 219-22

İkinci görüşe göre; kalemin /sorumluluğun üzerinden kaldırılmış olması itibari ile ona bir şey düşmez. Avlanmak, asıl itibari ile haram değildir. Saçını tıraş edilmesi de böyledir. Ama, bu yüce Allah için ibadet olmak üzere bu işi yapan kimselere bir ceza olarak tespit edilmiştir. Aklı başından gitmiş olan bir kimse ise, bu halde teabbud etmesi istenen birisi değildir. Ayrıca ancak bir halde mubah olan gibi durum ne olursa olsun yasak sınırları içerisindeki insanların mallarına benzemez.

Dedi ki: Bu durumdaki kişi, hanımına yaklaşsa, her iki mana da ihtimal dahilindedir ve bu daha hafiftir. Çünkü onun hanımına yaklaşması sebebi ile herhangi bir şey telef edilmemektedir. Koku sürünüp elbise giyinmesi sebebi ile ise, ona bir şey düşmez. Bu ise, bizim, aklı başında ama bilmeyen, aklı başında ama unutan kimseden bu sorumluluğu kaldırmamız kabilindendir. Kendisinden böyle bir sorumluluğun kaldırılması hususunda ise, bu kişi daha da önce gelir. Zira bu hususların herhangi birisinde herhangi bir şey telef edilmemektedir. Aklı başından gitmiş kimsenin, cima etmesinin, buna kıyas edilmesi ihtimal dahilindedir. Çünkü bu işi yapmak, bir şeyin telef edilmesi değildir. Birisi:

- Aklı başından giden bir kimse hakkında, nasıl namazdan çıkmış olacağı gibi ihramdan da böyle çıktığını söylemiyorsun, derse yüce Allah'ın izni ile ona:

- Namaz ile hac arasındaki farktan dolayı denilir. Birisi:

- Bunların farklılıkları nerede, derse şöyle denilir:

- Namaz kılan kimsenin, taharet üzere olması namazını kılarken de namazın aklıyla farkında olması gerekir. Namazın tamamını akletmesine de ihtiyacı vardır. Çünkü namazın hepsi diğer bir rüknün yerini tutmadığı bir ameldir. Hac eden kimsenin ise amellerinin birçoğunu cünüp iken yapması caizdir. Ay hali bir kadın haccın bütün amellerini -Beyti tavaf etmenin dışında- yapabilir. Birisi dese ki:

- Hac edenin aklının başında olması gereken asgari yeterlilik miktarı nedir? Ona şöyle denilir:

- Hac işleri üç türlüdür. Aklı başında iken ihram yapması, Arafat'a aklı başındayken ve vaktinde girmesi, Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında say'ı aklı başında iken yapmasıdır. Bu üç hususu da bu halde iken yapabilirse ve bunlar arasında aklı başından giderse onun yerine bu ameller (aklı başında değilken yapması gereken işler) yapılırsa, yüce Allah'ın izni ile onun haccı geçerli olur. Bu husus Arafat'a giriş (meselesi söz konusu edildiğin)de yemr edilmiştir.

Şafiî, Mekke'de hac için ihrama giren Mekkeli yahut Mekke'ye ihramlı girmiş olup ihramdan çıkan sonra da Mekke'den hacca niyet ile başlayıncaya kadar orada ikamet eden Mekkeli olmayan bu iki kişiye, hastalık engel olup sonunda haccı kaçıranlar hakkında dedi ki:

Bunlar Beyti tavaf eder, Safa ile Merve arasında say eder, saçlarını tıraş eder yahut kısaltırlar. Ertesi sene de hac ederler. Onlardan her birisinin Haremden, Haremin dışına çıkmaları da yeterli olur. Çünkü ikisi de hiçbir şekilde umre yapmış değillerdir. Bundan dolayı Arafat'ta, Mina ve Müzdelife'de yapacak bir işleri olmadığı takdirde haccın işlerinden asgarisini yaparak (ihramdan) çıkarlar ki, bu da tavaf, say, saçını (tıraş etmek yahut) kısaltmaktır. Birisi:

- Peki, Ömer'den nakledilen rivayet ile bu nasıl bağdaşır, diyecek olsa ona şöyle denilir:

- Yüce Allah'ın izni ile onun dediği de benim dediğim ile aynı anlamdadır. Çünkü o, kendisine soru sorana: Umre yapan kişi ne yaparsa sen de onu yap, demiş ona: Sen umre yapan birisisin demeyerek ona ertesi sene hac et ve kurban kes demiştir.

Onun ihrama giriş niyeti umreye dönüşse idi, üzerinde hac yükümlülüğü olmaz umreye yetişmiş biri olurdu. Bizim de onun da o kimseye, ertesi sene hac etmesini emretmesi de onun ihramının hac için olduğuna ve bu haccın umreye dönüşmüş olmayacağına delildir. Umreye dönüşmüş olan bir haccı kaza etmesi nasıl söz konusu olabilir? Ama ona kaza yapmasını emr etmesinin sebebi, onu kaçırmış olmasıdır.

Haccı kaçıran bir kimse, gelip kurbanını kesmekte olan Ömer'e soru sormuştur. Bense (o kişinin) -yüce Allah'ın izni ile- kurban kesme gecesi fecrin doğuşundan önce Hareme girmiş olduğundan şüphe etmiyorum. Eğer kurban kesme gecesi fecrin doğuşu sırasında haccı umreye dönüşmüş ve haccı kaçırmış olsaydı Ömer'in o kişiye bizzat Harem bölgesinin dışına çıkarak oradan telbiye getirmesini emretmesi gerekirdi. Fakat durum -Allah'ın izni ile- benim dediğim gibi olup, onun haccı artık umre olmuştur, diyenin dediği gibi değildir. Çünkü onun bu yaptığı bir umre olmuştur, diyenin bu sözü bir hatadır ve bununla onun o yaptığı iş bir umre olur. Dolayısıyla Arafat'ta vakfeyi geçirdiği takdirde, haccın bazı işlerini yapması da ondan düşmüş olur, demiş olur. Halbuki onun yaptığı umreye dönüşmüş olsaydı, bu onun İslam umresinin/vacip umrenin y

çer ya da hacca yetişmediği sırada adamış olduğu umre niyetinin yerini tutan bir umre olurdu. Halbuki böyle bir şey bu ikisinin hiç birisinin yerini tutmaz.

Hac için ihrama girip, hastalığı, aklının başından gitmesi, ağır bir iş/hareket etmek, yanlış hesap yapmak gibi bir sebeple, haccı yapmaktan alıkonulursa, sonra da Beyte ulaşabileceği bir zamanda hastalığı iyileşirse, Beyte varıncaya kadar ihramı dolayısıyla hiçbir şey ona helal olmaz. Şayet ihrama girdiği yılın haccına yetişecek olursa, Nahr (kurban bayramı birinci günü)e kadar ihramdan çıkmaz. Eğer ihrama girdiği senenin haccını kaçırırsa, Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında say yapıp saçlarını tıraş eder yahut kısaltırsa, ihramdan çıkar. Eğer o, ihrama hac etmek için girmiş ve hacca yetişirse, ona hiçbir şey düşmez. Şayet hac yapmak için ihrama girmiş olup onu kaçırırsa, umre yapmak suretiyle ihramından çıkar ve ertesi sene ya da ondan sonra, hac etmek ve kolayına gelen bir kurban kesmekle yükümlüdür.

Eğer; kırân haccına niyet etmiş olup hacca yetişirse, hem hacca hem umreye yetişmiş olur. Şayet haccı kaçırırsa, tavaf, say, saçlarını tıraş ya da kısaltmak ile ihramdan çıkar ve birlikte (kırân olarak) bir hac ve bir umre yapmak üzere, telbiye getirip ihrama girmesi borcu olur. Buna bir şey de ilave etmez. Tıpkı bir namaz, oruç ya da umreyi geçirmesi halinde onu misli ile kaza etmesini ve bu kazasından fazla ona herhangi bir şey eklememesini emretmemiz gibi.

Haccı kaçırıp Arafat vakfesinden sonra gelse, Mina'da kalmaz ve hac işlerinden hiçbir şey yapmaz. Çünkü o tavaf, say, saçlarını tıraş etmek yahut kısaltmak suretiyle umre yapmak suretiyle haccı ifrad haccı ya da kırân haccı olsun hac amellerinden herhangi birisini yapma imkânını kaybetmiş olur. Ertesi yıl hac etmesini daha müstehab görürüm. Eğer bunu geciktirip daha sonra eda ederse, bu da onun için geçerlidir. Tıpkı buluğa erdikten sonra, İslam haccını, yıllarca geçirdikten sonra ne zaman mümkün olursa onu eda etmesi gibi.

Şayet ihramdan çıkmadan önce, ihramlı iken, fidye gerektiren herhangi bir şeye zorunlu olarak ihtiyaç duyar yahut onu yaparsa, fidye ödemesi gerekir. Eğer haccı kaçırdıktan önce ve sonra tam ihram ile Beyte ulaşamıyor ise, o takdirde fidye vermesi gereken hususlardan ötürü fidye vermesi gerekir. Haccı ifsad eden halde ifsad olur. Bu hususta, ihtilaf söz konusu değildir. Çünkü onun için ihram devam etmektedir.

Kişi, hastanın göndereceği bir hediyelik kurban ile ihramdan çıkacağı kanaatinde olanlardan birisi olduğundan, hediyelik kurban gönderse ve kesse yahut

da onun adına kesilip ihramdan çıksa bu kişi hediyelik kurban göndermeyen kesmeyen ve kendisi adına kesilmediği halde ihramdan çıkan kimse gibi olur. O bu hali ile ihramlı kalır. Kendi memleketine dönse, ihramlı hali ile dönmüş olur. Şayet hediyelik kurban, göndermiş olarak sağlığına kavuşsa ve derhal Beyte -hediyelik kurbanlık kesilmiş olduğu halde- gitse, bu hediyelik kurbanlık, ihramlı hali ile ona icap eden hac fidyesi olsun, umre fidyesi olsun hiçbir şeyin yerine geçmez. Çünkü o, bu kurbanlığı, kendisinin yerine getirmekle yükümlü olmadığı bir şey için kesmiş olur. Eğer hediyelik kurbanlığa, kesilmeden önce yetişip onun kesilmesini önlerse, -kesilmesini icap ettirecek bir söz söylemediği sürece- bu onun bir hakkıdır. Eğer hediyelik kurbanlığı boğazlanmadan yahut kesilmeden önce yetişmekle birlikte, söylediği bir söz dolayısıyla onun kesilmesini vacip kılmış ise, onu kesmek vacip olur. Bunu nafile olarak kendisine vacip kılan kimse gibi olur. Aynı şekilde; köle azat etmesi gerekmeyen herhangi bir husus için köle azat etmiş kimsenin durumuna düşer. Bu durumda da köle azat etmek nafile olarak geçerlidir.

Şayet söylediği bir söz ile hediyelik kurbanlığı kesmeyi vacip kılmamış olsa, onu göndermiş olup kesilmeden önce yetişirse, bu kurbanlık onun malından bir mal olur. Yine söylediği bir söz ile onu vacip kılmamış olmakla birlikte, ona gerdanlık takmış alametlendirmiş ve göndermiş ise, kesilmeden önce ona yetişmesi hali hakkında şöyle diyenler vardır:

'Onun bu hediyelik kurbanlıktaki niyeti onu helal kılması ona gerdanlık takması, onu alametlendirmesi yahut da ona vacip olmasını gerektirecek hac alametlerinden bir alamet/işaret koyması ile o kurbanı kendisine vacip kılmış ve tıpkı bunu (kendisine vacip kılan) bir söz söylemiş gibi olur.' İşte böyle diyen kimselerin, kendi içindeki bir amel ile kendisi ile yüce Allah arasındaki işi ve kendi içindeki amel ile kendisi ile insanlar arasındaki ameller arasında fark gözetmesi daha uygundur. Dolayısıyla insanlar, lehine ancak söylediği şeyleri ona vacip ve bağlayıcı görmeli, kendisi ile onlar arasında hakkında söz söylenen şeylerden ancak söylediklerini onun için bağlayıcı kabul etmelidir. Kendisi ile yüce Allah arasındaki işlerde ise ona niyet ve amel yeter. Tıpkı namazda, oruçta ve hacda ona yettiği gibi. Ama sözlü olarak farz namaz, farz oruç ve haccı ayrıca söylemesine gerek kalmaksızın, bütün yaptığı o ibadete niyet edip ameli olarak yerine getirmesinden ibaret olur.

Mekkeli kişi, hac için Mekke'den yahut da Haremin dışında mikat yerinden ya da mîkâtın dışındaki bir yerden ihrama girse, sonra hastalansa ya da aklı başından gitse yahut da herhangi bir suretle haccı kaçırsa, onun haccı, yetişemeyen Mekkeli olmayan kişi gibidir. Tavaf, say, tıraş yahut kısaltmak suretiyle ihramdan çıkar ve kaçırdığı bu haccından sonra bir hac yapması ve kolayına gelen bir koyunu hediyelik kurbanlık olarak kesmesi gerekir.

DÜŞMAN ENGELLEMESİ HASTALIK VE AKLIN BAŞINDAN GİTMESİ SÖZ KONUSU OLMAKSIZIN HACCIN KAÇIRILMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Düşmanın engellemesi sebebi ile hastalık sebebi ile aklın başından gitmesi sebebi ile olmaksızın herhangi bir hatadan ötürü yahut yolda gecikmesi, bir işi ya da gevşek davranması gibi her ne sebeple olursa olsun, haccı kaçıran kişinin hükmüne gelince; bütün bu hususlarda hasta da aklı başından giden de aynı olmak üzere, haccı kaçırırsa bunların hepsine, hem fidye gerekir hem haccı kaza etmeleri hem tavaf, say, saçları tıraş ya da kısaltmak gerekir. Onların birileri için vacip olan hepsi hakkında da vaciptir. Ancak haccı kaçırıncaya kadar, işi ağırdan alan kimse -yüce Allah'ın onu affetmesi müstesna- günahkâr olur. Birisi:

- Bu söylediğine dair bir rivayet var mı derse ben:

- Evet bazısı hakkında (rivayet) diğer bazıları ilgili olarak da bu manada rivayet vardır, derim.

[1120] Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bize Enes b. İyad, Musa b. Ukbe'den haber verdi. O, Nafi'den o, Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Hacılardan Nahr gecesi yetişip fecir doğmadan önce Arafat'ta vakfe yaparsa, haccı yetişmiş olur. Fecir doğmadan önce Arafat'a yetişerek orada vakfe yapamayan kimse ise haccı kaçırmış olur. Bu kişi Beyte varsın, yedi şavt tavaf etsin. Safa ile Merve arasında yedi defa say etsin. Sonra ya tıraş olsun yahut dilerse saçlarını kısaltsın. Eğer beraberinde hediyelik kurbanlık varsa, tıraş olmadan onu kessin. Tavaf ve say'ini bitirdikten sonra saçlarını kessin ya da kısaltsın. Sonra ehlinin yanına geri dönsün. Şayet ertesi sene, hacca yetişirse, gücü yetiyorsa, hac yapsın ve bu haccında kurban kessin. Eğer kurban bulamazsa, üç gün hacda, ailesinin yanına döndüğü takdirde de yedi gün oruç tutsun.[323]

[323] Ebu Davud, Menasik 69 hadis no 1949; Tirmizi, Hac 57

[1121] Bize Malik, Yahya b. Said'den şöyle dediğini haber verdi. Bize Süleyman b. Yesar'ın haber verdiğine göre Ebu Eyyüb hac etmek üzere çıktı. Nihayet Mekke yolundaki en-Nâzıye[324] denilen yere vardığında bineklerini kaybetti. Sonra Nahr günü, Ömer b. el-Hattab'ın yanına geldi ve durumu ona anlatınca, Ömer ona: Umre yapan kişinin yaptığını yap, sonra ihramdan çıkmış olursun. Ertesi sene hacca yetişeceğin takdirde haccet ve kolayına gelen bir kurban kes, dedi.[325]

[1122] Bize Malik, Nafi'den haber verdi. O, Süleyman b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre Hebbar b. el-Esved, Ömer b. el-Hattab kurbanlığını kesmekte iken geldi. Ömer ona: Sen ve beraberindekiler gidin ve tavaf edin. Eğer beraberinizde hediyelik kurbanlık varsa, onları kesin. Sonra saçlarınızı kesin yahut kısaltın. Sonra geri dönün. Ertesi sene gelince hac edin ve kurbanlarınızı kesin. Kesecek kurban bulamayan kimse, hac mevsiminde üç gün döndüğü takdirde de yedi gün oruç tutsun.[326]

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İşte biz, bütün bunları delil alıyoruz. Yahya'nın Süleyman'dan diye naklettiği hadiste Ömer'den böyle bir kimsenin umre yapanın yaptığını yapacağına delalet vardır; onun bu ihramının umre ihramı olduğuna değil.

Eğer haccı kaçıran bir kimse, kırân haccı niyetiyle ihrama girmişse, ertesi sene hac yapar ve bu haccı da kırân haccı olarak eda eder. Haccı kaçırdığından ötürü de bir kurbanlık, kırân haccı içinde bir kurbanlık keser. Hac için ihrama girmiş bir kimse, haccı kaçırdığı takdirde eğer ertesi seneye kadar hac için, ihramlı olarak kalmak isterse, bunu yapamaz. Bunu yapamadığına göre, bu bizim belirttiğimiz şu kanaatimize bir delildir: Herhangi bir kimsenin hac ayları dışındaki bir zamanda, hac için ihrama girme hakkı yoktur. Çünkü hac ayları, yüce Allah'ın: **"Hac bilinen aylardır."** (Bakara, 197) buyruğundan ötürü bilinen aylardır. Böylelikle bu, bu ayların dışında haccın yasak olduğu hükmünü açıkça ortaya koyuyor gibidir. Birisi:

- Neden ertesi seneki hacca kadar ihramlı kalmaya devam eder demedin, derse şöyle denilir:

---

[324] *En-Nâzıye*; Mekke'den Medine'ye gelen kişinin yolu üzerinde es-Safra'ya ya
dine'ye Mekke'ye göre daha yakın bir pınardır. Bu pınar oraya izafe edili

[325] Muvatta, Hac, no 153

[326] Muvatta aynı yer no 154

- Âyet-i kerime ile ilgili söylediklerim ve Ömer ile İbn Ömer'den gelen ve ayrıca bu hususta ihtilaf ettiklerini dair bilgi sahibi olmadığım kimselerden gelen rivayetlerden dolayı. İşte bu rivayetlerde şayet o, ertesi sene hac yapıncaya kadar hac için ihrama girmiş hali ile kalmaya devam edeceğine dair bir delalet bulunsaydı, öylece kalması gerekirdi. Haccını tamamlayıncaya kadar ihramlı kalabilecek gücü varken ondan çıkmasına sebep olacak herhangi bir ameli işleyerek ihramından çıkamaz. Çünkü biz, umrenin, bütün namazların, orucun böyle olduklarını ve onları öylece sürdürmesi gerektiğini görüyoruz. Bütün bu amelleri -her durumda yerine getirmekle yükümlü olduğu amellerden olmaları halinde- tamamlayıncaya kadar o halde kalmakla görevli olduğunu görüyoruz.

Fakat bazı kimseler ile bizim Mekkeli bazı arkadaşlarımız, hastalık sebebi ile haccını yapmaktan alıkonulan kimse hakkında, bize muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Hasta ile düşman sebebi ile muhsar/alıkonulan kişi arasında hiçbir bakımdan fark yoktur. Bunu kendileri ile karşılaştıklarımdan bazıları söylemiş ve şunu eklemiştir: Bu durumda muhsar kişi, kurbanlığını gönderir ve kurbanlığı kendisi ile gönderdiği kişi ile kurbanı kendi adına keseceği bir gün üzerinde anlaşarak sözleşir. Kimisi de şöyle demiştir: O sözleştiği günden sonra ihtiyaten bir ya da iki gün daha bekler, sonra saçların tıraş eder yahut kısaltır. Bundan sonra ihramdan çıkar ve kendi ülkesine geri döner. Ayrıca kaçırmış olduğu ihramının ibadetini de kaza etmekle yükümlüdür.

Mekkeli arkadaşlarımızdan kimisi dedi ki: O amelini nasıl kaçırmışsa, ona hiçbir şey ila-ve etmez. (Öylece kazasını yapar.) Kimisi de şöyle demiştir: Hayır, hac için ihrama girmişse, bir haccın ve bir umrenin kazasını yapar. Çünkü hac ihramı, umre (ihramı) olmuştur. Sanırım şöyle de demişti: Eğer kırân haccı için ihrama girmişse, bir hac ve iki umre yapar. Çünkü onun haccı umreye dönüşmüş olur. Eğer umre için ihrama girmişse, bir umrenin kazasını yapar.

Bu görüşü benimseyenler birisi bana dedi ki:

- Bizler ihsâr âyetinin Hudeybiye hakkında indiği ve bu ihsârın bir düşman engellemesi olduğu hususunda sana muhalefet etmiyoruz. Peki, yüce Allah'ın muhsar kimseye kolayına gelen kurbanı kesmesine izin vermesi sonra da Rasulullah (sav)'ın kurban kesip ihramdan çıkmasını sünnet olarak uygulaması hakkındaki görüşün nedir? Neden hastalık sebebi ile muhsar olan kimseyi düşman ile muhsar olan kimseye kıyas etmiyorsun ve onun hakkında da öbürü hakkında verdiği hükmün aynısını vermiyorsun? Ben de ona dedim ki:

- Aslolan varsayım haccın ve umrenin Allah için tamamlanmasıdır. İhramdan çıkmak ruhsatı ise düşman sebebi ile muhsar/alıkonulan kimse içindir. Bu sebeple bizler, bunların her biri hakkındaki yüce Allah'ın emri doğrultusunda kanaat belirttik ve biz, ruhsatız sözkonusu olduğu yeri aşmadık. Tıpkı mestler üzerine mesh yapma ruhsatını aşmadığımız ve sarık ve eldiveni de mestlere kıyas etmediğimiz gibi. O dedi ki:

- Peki düşman ve hastalık sebebi ile ihsâr arasında fark var mıdır?

- Evet dedim. Nerede (ve nasıl) dedi. Şöyle dedim:

- Düşman sebebi ile muhsar olan kişi, eğer düşmanının üzerine yürüyecek olursa, canı adına öldürülmekten korkar ve düşmanının üzerine gitmesi halinde işin nereye varacağını bilemez. Yüce Allah da müşriklerle karşılaşan kimseye, savaş taktiği gereği, yer değiştirmesine yahut da başka bir birliğe katılmak için çekilmesine ruhsat vermiştir. Muhsar kişi, geri dönmek için yerinden ayrılırsa, bu durumda, ilerleme ve geri kalma hususundaki halinden daha güzel bir duruma geçmiş olur. Çünkü korkulu durumdan güvenilir bir hale geçmiş olur. Hasta kimse hakkında ise, bu hususların hiç birisi söz konusu değildir. Çünkü o, ne bir insandan korkmaktadır ne de dönmesi halinde korkudan sonra güvene kavuşur ne de iyileşme umudu dışında bırakıp geçeceği bir hali söz konusudur. Onun ilerlemekte besleyebileceği umut aynı şekilde dönmesi ve kalması halindeki umudu kadardır. Nihayetinde onun durumu, kalmakta da evine doğru ilerlemekte de dönmekte de aynı seviyededir. O halde, hastanın düşman sebebi ile muhsar kimseye, sarığın, eldivenlerin ve peçenin mestlere kıyas edilmemesi açısından daha önceliklidir.

Biz, haccın ve umrenin tamamlanmasında aslolanın, açıkladığımız şekilde olduğunun ve istisna edilenin düşman sebebi ile engellenen kimse olduğunun -bu sebeple biz-: hapis, düşman gibi olan türü gibidir, dedik. Bilinmemesi mümkün ise, o zaman bizim de şöyle dememiz mümkün olur:

Bir kimse yolunu kaybetse yahut haccı kaçırıncaya kadar hesaplamada hata etse ihramdan çıkabilir. Birileri dedi ki:

- Biz bu hususta İbn Mesud'dan rivayet ettiğimiz bir hususa dayanıyoruz ve biz ona göre kanaat belirttik.[327] Dedim ki:

[327] İbn Ebu Şeybe, Musannef IV, 1, 249-250'de şu rivayeti zikretmektedir: Ve[illegible] o, Cabir'den o, Abdu[illegible] el-Esved'den o, babasından rivayet[illegible]

- Eğer ismini verdiğimiz kimselerden bir kişi olsun, ona muhalefet etmemiş olsaydı, biz de onun gibi derdik. Durum böyle ise, sen bu delile karşı ne diyebileceksin. O:

- Bu nereden geliyor, dedi. Dedim ki:

- Bizler de sizler de şunu söylemiyor muyuz? Nebi (sav)'ın ashabından iki kişi ihtilafa düşse ve onlardan birisinin görüşü Kur'ân'a daha uygun görülse, bize düşen iki görüşün Kur'ân'a daha uygun görünenini kabul etmemizdir. İşte bu sebeple bizim görüşümüz de sana açıkladıklarımdan ötürü, Kur'ân'a daha yakındır. Ya da şöyle diyelim. Eğer bizler, kendi görüşümüze de senin görüşüne de Kur'ân'dan delil getirmesek bizim görüşümüz ise senin görüşüne göre başta da sonda da daha sahih ise bizim görüşümüzün kabul edilmesi daha uygun olmaz mı? O,

- Eğer senin dediğin gibi olursa olur, dedi. Dedim ki:

- O benim dediğim gibi olur. Ayrıca Nebi (sav)'ın ashabından üç kişi de bizimle aynı kanaattedir. Üç kişi ise sayı olarak bir kişiden daha çoktur. O:

- Onun daha sahih olduğu nereden anlaşılıyor dedi. Dedim ki:

- Kişi hastalandığında sen de ona bir kurban göndermesini emredersin. Kurbanı gönderdiği kişi ile kurbanı kendisi adına kesmek üzere bir gün üzerinde sözleşir. Sonra saçlarını keser yahut kısaltır ve ihramdan çıkar. Bu durumda sen, kurbanlık varması gereken yere varıp varmadığını bilmezken ona ihramdan çıkmasını emretmiş olmuyor musun? Halbuki sen, aynı zamanda insanların herhangi bir kimseye, yerine getirmekle yükümlü oldukları bir işin sorumluluğundan zan ifade eden şeyler ile çıkmalarını emr etmelerine de ayıplamıyor musun? Dedi ki:

- Şüphesiz biz, zanna dayanarak kanaat belirtmeyiz fakat zahire göre söyleriz. Derim ki:

---

bir adam ihramının ibadetini tamamlamaktan alıkonulmuş Abdullah da: Kurbanı kesildiği takdirde ihramında yasak olan her şey ona helal olur, demiştir.

Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, V, 221'de de Abbad b. el-Avvam'dan, o Eban b. Tağlib'den, o Abdurrahman b. el-Esved'den o babasından, o Abdullah b. Mesud (ra)'dan umre için ihrama girmiş iken bir zehirli hayvanın sokması sebebi ile devam edemeyen (muhsar) kişi hakkında Abdullah (b. Mesud) dedi ki: Hediyelik kurbanlığı gönderin. Gönderdiğiniz kişi ile aranızda belli bir gün üzerinde anlaşın. Mekke'de hediyelik kurban kesildi mi bu kişi de ihramdan çıkar.

- Bunda zahir olan bu işin zan olduğudur. Eğer bu hususta zahir olan, zan olmaktan çıkarsa, o takdirde sen bu hususta çelişkili bir söz söylemiş olursun. O:

- Buraya nerden geldin dedi. Dedim ki:

- Eğer senin hasta hakkındaki hükmün, kurbanlığın kesilmesi ile ilgili sözleşilen vakitte bağlı olarak ihramdan çıkılabileceği şeklinde ise ve sana göre zahir olan, onun bu süre sebebi ile ihramdan çıkması ise eğer, o kişiye kurbanlığın sakatlandığı kaybolduğu ya da çalındığı haberi ulaşacak olursa, kendisine ihramdan çıkmasını emrettiğin için, o da ihramdan çıksa cima etse ve avlansa, o zaman buna ne dersin? O dedi ki:

- Onun avın cezasını ve fidye vermesi gerekir ve önceden olduğu gibi ihramlı hali devam eder. Dedim ki:

- İşte kurbanlığı yirmi defa dahi göndersen ve onun başına bunun benzeri bir durum gelse böyle olmaz mı? O:

- Evet, dedi. Dedim ki:

- Ama sen ona ihramdan çıkmayı mubah kılmamış mıydın? Sonra ona mubah kıldığın bir hususta ötürü ayrıca ona fidye ön gördün. Bu amelinin fasid olduğunu söyledin ve bir yerde onu günler boyunca ihramdan çıkmış olarak kabul ederken bir başka yerde günler boyunca onu ihramlı değerlendirdin. O halde bu görüşlerin hangisi daha büyük çapta çelişkilidir ve bunların hangisinin terk edilmesi daha uygundur? Akıl sahibi kimselerin bu görüşlerden öncelikle reddettiği herhangi bir görüş nasıl alınabilir?

Yine Arafat'ta, vakfeyi kaçıran ve nahr günü gelen kişi hakkında, bizim dediğimiz gibi, kanaat belirterek tavafını yapar, say yapar, saçlarını tıraş eder yahut kısaltır ve gelecek sene hac etmekle yükümlü olur, demiştir. Sonra bize muhalefet ederek şunları söylemiştir: Ona kurban kesmek düşmez. Ayrıca bu hususta Ömer (ra)'dan kurbandan söz edilmeyen bir hadis de rivayet etmektedir. O dedi ki:

- Ben bundan yirmi sen sonra Zeyd b. Sabit'e sordum. O da Ömer'in dediği gibi dedi ve: biz bunu Ömer'den rivayet ettik dedi. Peki, siz kimin görüşünü kabul ettiniz dedi. Ben dedim ki:

- Biz Ömer'den bizim görüşümüze uygun olarak kurban kesmesini emrettiğini rivayet ettik. O:

- Ama onu munkatı olarak rivayet ettiniz. Bizim rivayet ettiğimiz hadis ise muttasıldır. Şafiî dedi ki:

- Senin muttasıl hadisin bizim Ömer'den naklettiğimiz hadise uygundur. Ayrıca fazladan hediyelik kurbanlığı da zikretmektedir. Hadiste fazlalığı zikreden ravi bize göre de sana göre de fazlalığı zikretmeyen kişiye göre hıfzı/belleyişi daha güçlüdür. Dedi ki:

- Hayır, ben bunun Ömer'den munkatı olarak gelen rivayetini hiçbir durumda senin lehine kabul etmiyorum. Sen bunu Ömer'den başkasından da rivayet edebiliyor musun, dedi. Biz dedik ki:

- Evet. Daha önce belirttiğimiz gibi İbn Ömer'den muttasıl olarak rivayet ediyoruz. O:

- Peki sen İbn Ömer'den naklettiğin rivayeti, bizim Ömer'den naklettiğimiz rivayete nasıl tercih edersin? Dedik ki:

- Biz Ömer'den de İbn Ömer'den rivayetimizin aynısını rivayet ettik, muttasıl olmasa bile. Dedi ki:

- İbn Ömer'in görüşünü tercih ettiğinde İbn Ömer'in taklidi dışında bir kanaati de benimsediğin oldu mu? Öyleyse bizim İbn Ömer'e, Ömer'i taklidi tercih etmekte haklı olduğumuz ortaya çıkar. Ona dedim ki:

- Evet, insanlar için bağlayıcı olmasından çok özel olarak senin için bağlayıcı olan bir kanaati benimsedim. Böylelikle senin kendi görüşünü terk edip bizim görüşümüzü kabul etmek durumunda kalmış olursun. O:

- Nasıl dedi. Ona dedim ki:

- Senin kanaatine göre ay hali kadın umre yapmış iken Arafat'a kadar eğer temizlenmezse umreyi bırakır ve hac niyeti ile ihrama girer. Umreyi bıraktığından ötürü bir kan akıtır (kurban keser) ve umreyi kaza etmekle de yükümlü olur. Sonra şöyle dediniz: Bu umre yapan erkekler arasından haccı kaçırmaktan korkan kimseler hakkında da böyledir. Dedi ki:

- Ben bunu ay hali olan kadın hakkında da söyledim. Umre yapan erkekler arasından haccı kaçırmaktan korkan kimseler hakkında da söyledim. Sonra umre yapan erkekler hakkında şüpheye düştüm, ama ay hali kadın hakkındaki kanaatim onun ile ilgili olarak naklettiğimiz rivayet dolayısıyla aynen devam etmektedir. Ben ona:

- Peki, neden şüphe ettin, sana göre kadının kurban kesmesi, ancak umreyi kaçırdığından dolayı değil mi? dedim. O dedi ki:

- Eğer umrenin geçmesinden dolayı değildir, dersem sen de dilediğini söyle dersin, dedi. Dedi ki:

- Böyle dememin sebebi, umrenin vaktinin geçişi söz konusu olmaksızın, umreyi bırakmasından dolayıdır. Çünkü dilerse umreyi devam ettirebilir. Dedim ki:

- Peki haccın vakti gelip onu sıkıştırmasa, ama yine de keseceği bir kurbanlık ile umreden çıkmak sonra hac etmek ve umrenin kazasını yapmak isterse ne dersin? Dedi ki:

- Bunu yapamaz. Dedim ki:

- Sen ona sence ancak umreyi kaçırması halinde mi umreden çıkmasını emrettin. Hâlbuki, umreyi devam ettirtecek olursa, ona bir şey düşmez. Hac eden kişi ise, sana göre haccı kaçıracak olursa, haccı olarak kalmaya devam edemez ve böylelikle haccı tamamlamadan önce (ihramından) çıkmış olur. Tıpkı ay hali kadının umreyi tamamlamadan umreden (ihramından) çıkması gibi. Peki, neden ay hali kadın için tamamlamakla yükümlü olduğu bir ihramı tamamlamadan önce çıktığı için, kurban kesme yükümlülüğü kabul ettin de aynı şeyi o da tamamlamakla yükümlü olduğu ihramı tamamlamadan önce çıkmış bulunun hacı için kabul etmiyorsun. Oysa hem bu hususta aralarında ortak özellik vardır hem de her ikisi de yarıda kestikleri amellerini kaza etmekle yükümlü oluşlarında otaktırlar. Peki, kurban kesmek bakımından her ikisi arasında nasıl bir fark gözettin? Üstelik İbn Ömer'den naklen dediniz ki: Bir adamın üzerinde Ramazan ayından kaza borcu varken onu bir sonraki Ramazan gelinceye ve o Ramazan'ın orucunu tutuncaya kadar unutursa, o kişi, Ramazandan sonra üzerinde bulunan unuttuğu Ramazan ayının borcunu tutar ve her bir gün için bir yoksula sadaka verir. Çünkü orucu yapması(tutması) gereken yerde yapmamıştır(tutmamıştır). İşte haccı kaçıran hacı da aynı durumdadır, hatta onun hakkında da aynı şeyi söylemeniz daha uygundur.

Yine bize muhalefet ederek dedi ki:

- Eğer haccı kaçıran bir kimse ifrad haccına niyet etmiş ise, bir hac ve bir umre yapması gerekir. Eğer kırân haccına niyet etmiş ise, o zaman bir hac ve iki umre yapmalıdır. Ona dedim ki:

- Sen bunu bir habere dayanarak mı yoksa kıyas yaparak mı söyledin? O bize uygun göreceğimiz ne bir haber zikretti ne de kendisi insafı bırakmayacak olursa, herhangi bir delil ortaya koyabildi. Dedi ki:

- Ben bunu kıyasen söyledim. Biz:

- Bunu neye kıyasladın, dedik. Dedi ki:

- Ömer dedi ki: Umre yapan kimsenin yaptığını yap. İşte bu o kimsenin haccının umreye dönüştüğüne delildir. Ben ona dedim ki:

- Neden ihramdan ister hac ister umre olsun, ancak bir tavaf ve bir say ile çıkıyor olmasın? Hâlbuki tavaf ve say, kişinin kendisi ile umreden çıkmasını sağlayan en mükemmel haldir. Arafat, cemreler, Mina ve (ziyaret) tavaf (ı) ise kişinin haccın ihramından çıkmasının kemal noktasıdır. Bu durumda eğer o kimse, Arafat'ta vakfeyi kaçıracak olursa, haccı olmaz. Hac işlerinden herhangi bir işi yapmakla yükümlü de olmaz. Bunun için denilir ki: O halde sen de ihramdan çıkmaya vesile olacak asgari işleri yap. Bu ise umre yapanın yapacağı işlerdir. Yoksa haccı umreye dönüştüğünden dolayı değildir. Nitekim eğer onun yerine getirmesi vacip olan bir umre borcu olup bu sebeple bir hac ve geçirmiş olduğu umreyi niyet edecek olursa, bu niyeti ile onun üzerindeki vacip umrenin kazası yapılmış olur mu ne dersin? O:

- Hayır. Çünkü bu kişi bir hac yapmak üzere niyet etmiştir. Dedim ki:

- Eğer o bu ihramını hac niyetiyle yapmış ise, sana göre onun için geçerli bir umre olmaz mı? O,

- Hayır dedi. Bu sefer:

- Eğer o kişi ihrama girerken üzerinde vacip olan umre için girmiş olsa dahi bunun bir umre olduğunu kabul etmekle birlikte onun vacip umresinin yerini tutamayacağını neye dayanarak söyledin. Yine ona dedim ki:

- Eğer bu bir umre olmuş ise, o zaman bu senin kabul ettiğin görüşten daha da uzak olur. Onun üzerinde bir hac ve bir umre borcu vardır, hiç diyemezsin. Çünkü o, umreyi kaza etmiş (yerine getirmiş) olur. Kaçırdığı da sadece hacdan ibaret olur. Dolayısıyla onun borcu bir hac ve bir umre olmaz. O dedi ki:

- Benim bu kanaati söylemem, haccın umreye dönüşmüş olmasından dolayıdır. Çünkü haccı kaçırınca onu kaçırmış olur. Ona dedim ki:

- Gördüğüm kadarıyla senin ileri sürdüğün her bir delil senin aleyhine çıkıyor. Peki, senin görüşüne göre, hac için girdiği ihramı ne zaman umre (ihramı) olur? O:

- Arafat'tan sonra dedi. Dedim ki:

- Peki Arafat'tan sonra umre için ihrama girecek olursa, umre için ihrama girmemiş mi olur yoksa umre için yapacağı işin geçerli olacağı ve umresini kaza etmesine gerek kalmayacak bir ihram mı olur? Dedi ki:

- Biz ne diyelim? Dedim ki:

- Sen, hangisini kabul edersen o vakit delilini terk etmen gerekir. O:

- Bunu bir kenara bırak, dedi. Ben dedim ki:

- Senin görüşlerin farklı farklıdır. O,

- Nasıl, dedi. Ben dedim ki:

- Sen Ömer'den haccı yetişemeyen kimseye tavaf ve say yapacağını, saçlarını tıraş edecek ya da kısaltacağını ve ertesi sene, hac edeceğini emrettiğini rivayet ettin ve eğer kurban kesmekle yükümlü olsaydı, bunu da ona emrederdi dedin. Fakat bizim ondan rivayetimizde kurban kesmesi emrettiği de variddir. Eğer o rivayet maktu bir rivayettir, dersen, peki senin ondan naklettiğin rivayetin de o kimseye ertesi sene hac etmesini emrettiği halde umre yapmasını emretmemiş olduğuna göre, neden Ömer'in ve Zeyd b. Sabit'in görüşüne ve bizim de İbn Ömer'den naklettiğimiz rivayetimize uyarak umre yapma yükümlülüğü yoktur demiyorsun? Bildiğim tek şey senin bunların hepsine muhalefet etme maksadını gütmendir. Sonra da imkânsız birtakım görüşlerle onlara muhalefet ettin. Haccı, yetişememiş bir adama, sana hem umre hem hac etmen düşer dedin. Peki, sen bir şeye yetişemediği için onun yetişemediğinin kazası ile birlikte yetişmediğinden farklı olan bir başka şeyi de onunla birlikte kaza etmekle yükümlü olmuş bir kimse gördün mü? Çünkü hac umre değildir, umre de hac değildir.

HACCA YETİŞEMEYENİN KURBAN KESMESİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* kendisi için vacip olan kurbanlığı yahut da tetavvu bir kurbanlığı beraberinde götürüp, düşman sebebi ile alıkonulan / muhsar kişi hakkında dedi ki: Bunların her birisini nerede alıkonulursa, orada keser ve bunların herhangi birisi ihsâr kurbanlığının yerini tutmaz. Çünkü onların her birisi, ayrı ayrı o kişiye, vaciptir. Vacip olan vacip olduğu için tetavvu olan da ihsâr kurbanı kesme yükümlülüğünden önce kendisine onu vacip kılması dolayısıyla vaciptir. Bundan sonra, muhsar olduğu takdirde, bu iki dışında, ihramdan çıkmasını sağlayacak bir kurban daha kesmesi gerekir. hastalık ya da başka bir sebepten ötürü hacca yetişemeyen bir kimse diyelik kurbanlıkları, Harem bölgesine yetişmedikçe (ve orada ke onun için yeterli olmaz.

MEKKE'YE GİRMEK İÇİN GUSLETMEK

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Rasulullah (sav) Mekke'nin fethi sırasında Mek-ke'ye girmek için gusletti. Kendisi o sırada ihramlı değildi, koku da sürünüyordu. Bu sebeple -Yüce Allah'ın izni ile- kendisi kokuya dokunmadan Harem bölgesinde iken ihramlı olarak oraya girmek amacıyla gusletmeyi terk ettiği kanaatinde değilim.

[1123] Bize Malik, Nafi'den haber verdi. Onun İbn Ömer'den rivayetine göre, o Mekke'ye girmek için guslederdi.[328]

Şafiî dedi ki: Mekke'ye girmek için gusletmeyi müstehab görürüm. Herhangi bir kimse bunu yapmayacak olursa, ona fidye düşmez. Çünkü bu vacip olan gusül türlerinden değildir.

BEYT'İ GÖRÜRKEN NE SÖYLENİR?

[1124] Bize Said b. Salim'in, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Nebi (sav) Beyti gördüğü zaman, ellerini kaldırır ve şöyle derdi:

اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً وَتَعْظِيماً وَتَكْرِيمًا وَمَهابَةً وَ زِدْ مِنْ شَرَفِهِ وَكَرَمِهِ مِمَّن حَجَّهُ اَوْ اِعْتَمَرَهُ تَشْرِيفاً وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيماً وَبِرًّا.

Allah'ım bu Beytin şerefini, azametini, yüceltilmesini ve heybetini artır. Bu Beyti hac eden yahut umre yapanlar arasından onun şerefini ve yüceliğini artıran kimselerin de şerefini, yüceliğini, büyüklüklerini ve iyiliklerini artır."

[1125] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Abdullah b. el-Haris'in azatlısı Miksem'den nakledildi. O, İbn Abbas'tan o, Nebi (sav)'tan şöyle dediğini rivayet etti: *"Eller namazda iken Beyti gördüğü zaman, Safa ile Merve üzerinde iken, Arafe akşamında Cem' (Müzdelife)de iki cemrenin yanında ve ölü üzerine kaldırılır."*[329]

[1126] Bize Süfyan b. Uyeyne, Yahya b. Said'den haber verdi. O, Muhammed b. Said b. el-Müseyyeb'den o, babasından rivayet ettiğine göre, Beyte baktığı zaman şöyle dermiş:

---

[328] Muvatta, I, 322; Hac hadis no 3

[329] İbn, Ebi Şeybe, *Musannef*, IV, 96

"اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلامُ وَمِنْكَ السَّلامُ، حَيِّنا رَبَّنا بالسَّلامِ" *Allah'ım es-Selam Sensin. Selam Sendendir. Rabbimiz bizi selam ile esenliğe kavuştur."*[330]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Bu sebeple bir kimsenin Beyti gördüğü zaman, bu naklettiklerimi söylemesini müstehab görürüm. Bununla birlikte yüce Allah'ın izni ile söyleyeceği güzel sözler de ona yeter.

MEKKE'YE GİRDİĞİ ZAMAN BEYTİ TAVAF ETMEKTE ACELE ETMEYE DAİR RİVAYETLER

[1127] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) Mekke'ye girdiği zaman ne yana kıvrılır ne de başka bir tarafa sapardı.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Rasulullah (sav), haccında olsun, umresinde olsun Mekke'ye girdiği zaman, Mescide girinceye kadar herhangi bir şeye dönüp baktığı ya da yöneldiğine dair bize hiçbir rivayet ulaşmamıştır. Mescide girdiği zaman da rükû gibi, onun dışında başka herhangi bir şey yaptığına dair bir haber de gelmemiştir. O, ilk olarak Beyti tavaf etmekle başlamıştır. İşte bu, haccının tamamında ve bütün umrelerinde yaptığıdır.[331]

[1128] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Atâ, umre yapmak için Mekke'ye gelip mescide gelen kişi hakkında dedi ki: Beyti tavaf etmeli, tavaf etmesine engel olunmamalıdır. Tavaf edinceye kadar da nafile namaz kılamaz. Şayet insanların farz namaz kılmakta olduklarını görürse, onlarla namaz kılsın. Beyti tavaf edinceye kadar bu farzdan sonra bir namaz kılmasını müstehab görmüyorum. Eğer namazdan önce gelirse, oturmasın, namazı beklemesin, tavaf etsin. Eğer imam(ın namaza durması) tavafını kesintiye uğratırsa, ondan sonra (tavafını) tamamlasın.

[1129] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Atâ'ya dedim ki: O farz namazdan önce eğer iki rekât kılmadıysam namaz kılmayayım mı? O, hayır eğer kılmadıysan ancak sabah namazının iki rekatını kıl sonra tavaf

[330] İbn, Ebi Şeybe, *Musannef*, IV, 97

[331] Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Rasulullah (sav)'ın Mekke'ye geldiğinde ilk olarak tavaf ile işe başladığına dair delil olacak rivayetler bulunmaktadır: Buhârî, Hac 63; Müslim, Hac hadis no 190/1235

et. Çünkü bu iki rekâtın (sabah namazının sünnetinin) durumu (fazileti) diğerlerinden çok daha büyüktür.

[1130] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o, Atâ'ya dedi ki: Kadın gündüzün gelirse ne yapar? O: Kadın eğer tesettürlü ise gündüzün gelmesini önemsemiyorum.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Sünnete muvafık oluşundan ötürü, Atâ'nın bütün bu dediklerini delil olarak alıyorum. Dolayısıyla tavaf yapabilecek bir kimsenin, tavaftan önce herhangi bir şeye başlamasını güzel görmüyorum. Unutmuş olduğu bir farz namazı müstesna, onu kılabilir. Yahut da farz namazın sonlarında gelir, onu kaçıracağından korkarsa, o zaman onu kılmakla işe başlar. Yahut sabahın (sünnet) iki rekâtını kaçırmaktan korkarsa, önce onları kılmakla başlar ya da vitri unutmuş ise vitri kılmakla işe başlasın sonra tavaf etsin.

İnsanların tavaf etmeleri engellenmiş iken gelecek olursa, tavaf etmesinin engellenmesi halinde, mescide girişinden ötürü iki rekat (tahiyyetü'l-mescid) kılıversin. Geldiği sırada namaz için kamet getirilmiş ise, namazla başlar. Geldiğinde namaza kametin getirilmesi oldukça yakın ise yine namazla başlar. Müstehab gördüğüm, acele etme işinde, erkekler de kadınlar da geceleyin geldikleri zaman aynı durumdadırlar. Aynı şekilde onlar gündüzün geldikleri takdirde de durum böyledir. Genç ve göze gelen bir kadın müstesna. Çünkü ben, böyle bir kadının gece onu kısmen örtmesi için geceye kadar tavafı geciktirmesini müstehab görürüm.

TAVAFA NEREDEN BAŞLAR?

[1131] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Mansur'dan haber verdi. O, Ebu Ali'den, o Mesruk'tan, o Abdullah b. Mesud'dan rivayet ettiğine göre, Mesruk, Abdullah b. Mesud'un önce Hacer-i esvedi istilam ile başladığını, sonra sağı takip ederek tavafın ilk üç şavtında remel yaptığını, geri kalan (şavtın) dördünde yürüdüğünü sonra Makam-ı İbrahim'e gelerek arkasında iki rekat namaz kıldığını gördüm.

[1132] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten haber verdi. O, Mücahid'den o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Umre yapan kişi Hacer-i evsedi istilam ederek yahut da istilam etmeden tavafa başlayıncaya kadar telbiye getirmeye devam eder.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Tavafa girişin sınırının Hacer-i evsed rüknünden (köşesinden) başladığında ve tavafın tamamlanmasının da ona varmakla gerçekleşeceğinde görüş ayrılığı yoktur.

Tavafa başlayan kişinin işe Hacer-i evsedi istilam ile başlamasını müstehab görmekteyim. Eğer rüknün (Hacer-i evsedin bulunduğu köşenin) hizasına gelmeden herhangi bir yerde tavafa girerse, o tavaf (o başladığı yer) sayılmaz. Eğer rüknün hizasına gelmediği bir yerden eliyle rüknü istilam ederse, hiçbir durumda o tavaf sayılmaz. Çünkü tavaf, bedenin tamamının yükümlülüğüdür. Bedenin bir kısmı dışında diğer kısmı için değildir. Bedeninin tamamı ile rüknün bir bölümünün hizasına gelirse, o tavaf sayılır. Aynı şekilde yedinci tavafın da (tavafın yedinci şavtında) rüknün bir kısmının hizasına gelirse, tavafı tamamlamış olur. Eğer rüknün herhangi bir kısmının hizasına gelmeden tavafı bitirirse, rüknü istilam etmiş olsa dahi o tavafı tamamlamamış olur.

RÜKNÜN İSTİLAMI SIRASINDA NE SÖYLENİR?

[1133] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana haber verildiğine göre, Nebi (sav)'ın ashabından birisi dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü, Hacer-i (esvedi) istilam ettiğimiz zaman ne söyleyelim. Allah Rasulü şöyle buyurdu:

"بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ إِيمَانًا بِاللهِ وَتَصْدِيقًا بِمَا جَاءَ بِهِ رَسُولُ اللهِ" *"Allah'ın adıyla. Allah en büyüktür, Allah'a iman ederek Rasulullah (sav)'ın getirdiklerini tasdik ederek (tavafıma başlarım) deyiniz."* buyurdu.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İşte ben de tavafa başladığı zaman kişinin böyle demesini müstehab gördüğüm gibi, bundan sonra rüknün hizasına her geldiğinde:

"اللهُ أَكْبَرُ وَلا إِلهَ إِلاَّ اللهُ" der. Bununla birlikte Allah'ı andığı ve Rasulüne salavat getirdiği başka zikirler de güzeldir.

TAVAFA NASIL BAŞLAR VE RÜKÜNLER (KÂBE'NİN DİĞER KÖŞELERİ) NASIL İSTİLAM EDİLİR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)*dedi ki: Tavaf yapan kimsenin tavafına istilam ile başlamasını Rükn-i Esvedi öpmesini, eliyle onu istilam edecek olursa, elini öpmesini müstehab görürüm. Aynı şekilde eliyle Rükn-i Yemaniyi istilam edi elini öpmesini müstehab görüyorum. Fakat Rükn-i Yemaniyi öpmez. Çü ben herhangi bir kimsenin Nebi (sav)'dan Hacer-i esvedin dışındaki bi öptüğünü rivayet ettiğini bilmiyorum. Bununla birlikte, onu öpecek sakıncası olmaz. Ama ben, ta nan kimseye Hacer-i Esvedde iki rüknü istilam etmesini e Şayet bu iki rüknü ve B

nin arasını istilam edecek olursa, bundan dolayı ne tavafını iade etmesi gerekir ne de fidye vermesi. Fakat ben, kişinin Rasulullah(sav)'a uymasını severim.

[1134] Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Rivayete göre, Rasulullah (sav) Hacer-i Esved rüknünü öptü.[332] Ben de bunu, müstehab görüyorum. Bununla birlikte öpmeksizin sadece istilam da caizdir. Çünkü Rasulullah (sav) onu istilam da etmiştir. Onu istilam ise öpmekten daha alt bir mertebedir.

[1135] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, İbn Cafer'den şöyle dediğini rivayet etti. İbn Abbas'ın telbiye günü, saçını kendi haline bırakmış olarak gelip rüknü öptükten sonra üzerine secde ettiğini, sonra onu öpüp sonra üzerine secde ettiğini sonra onu öpüp sonra üzerine secde ettiğini -bunu üç defa yaptığını- gördüm.

[1136] Bize Said, Hanzala b. Ebu Süfyan'dan haber verdi. Onun Tavus'tan rivayet ettiğine göre, o rüknü ancak tenha gördüğü zaman istilam ederdi. Onu istilam ettiği vakitte üç defa öper ve her bir öpmenin akabinde üzerine secde ederdi.[333]

Şafiî (ra) dedi ki: Benim müstehab gördüğüm şudur: Eğer İbn Abbas'ın yaptığı rükün üzerine secde etme imkânını bulursam onu yaparım. Çünkü bu hem Hacer-i (Esvedi) öpmek hem de fazladan şanı yüce Allah'a secde de vardır. Onu istilam ettiği takdirde onu öpmeyi de terk etmez. Fakat birisi bu işi terk edecek olursa da ona fidye gerekmez.

[1137] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ'ya sordum: Nebi (sav)'ın ashabından herhangi birisinin istilam yaptığı zaman ellerini öptüklerini gördün mü? O, evet ben Cabir b. Abdullah'ı, İbn Ömer'i, Ebu Said el-Hudri'yi ve Ebu Hüreyre'yi istilam yaptıkları vakit, ellerini öptüklerini gördüm. Ben: İbn Abbas'ı da gördün mü, dedim. Evet zannederim çok dedi. Dedim ki: Peki, sen istilam yaptığın zaman elini öpmediğin oluyor mu, dedim; (öpmeyeceksem) o takdirde onu niye istilam edeyim ki, dedi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Ben, bir kimsenin rüknü istilam etmeyişini sevmem fakat bundan dolayı ona bir şey düşmez.

---

[332] Buhârî, Hac 60; Müslim, Hac hadis no: 248/1270; hadis no: 249/1270. Ayrıca Hac, no: 246, 1268.

[333] Nesâî, Menasikül Hac 148 Hadis no: 2938

[1138] Bize Said b. Salim, İbrahim'den haber verdi. O Nafi'den şöyle dediğini rivayet etti: Tavus ile beraber tavaf yaptım. Tavafını bitirinceye kadar rükünlerden (Kâbe'nin temel köşelerinden) hiçbir şeyi istilam etmedi.

HACER-İ (ESVED)'DEN SONRAKİ İKİ RÜKÜN

[1139] Bize Said b. Salim, Musa b. Ubeyde er-Rebezi'den haber verdi. Onun Muhammed b. Kab el-Kurazi'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) ashabından bir adam, bütün rükünlere elini sürüyor ve şöyle diyordu: Yüce Allah'ın evinin herhangi bir tarafının terk edilmiş olmaması gerekir. İbn Abbas da: **"And olsun Rasullah'ta sizin için uyulmaya değer güzel bir örnek vardır."** (Ahzab, 21) derdi. [334]

Şafiî *(yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İbn Abbas'ın yaptığını daha çok severim. Çünkü o, bu yaptığını, Nebi (sav)'tan diye rivayet ediyordu.

[1140] Bunu, Ömer (ra) da Rasulullah (sav)'tan rivayet etmiştir. [335]

Hacer-i Esvedden sonraki iki rüknü istilam etmemek onların terk edilmiş olmasına delil olamaz. Tavaf edilen nasıl terk edilmiş olur ki, eğer onların istilam edilmemesi onların terk edilmesi demek olsaydı, o zaman rükünler arasındaki (duvarların) istilam edilmeyişi de onların terk edilmesi anlamına gelirdi.

TAVAFIN TEKLİ ŞAVTLARINDA HACER-İ ESVEDİ İSTİLAM ETMENİN MÜSTEHAB OLUŞU

[1141] Bize Said b. Salim, Osman b. el-Esved'den haber verdi. Onun Mücahid'den rivayetine göre, o (Mücahid), Rükn-i Yemaniyi ve Hacer-i Esved rüknünü tavafının her tekli şavtında istilam etmeyi hemen hemen hiç terk etmezdi.

[1142] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten haber verdi. Tavus'tan rivayetine göre o şöyle dedi: Haydi istilam yapınız çünkü bu bizim beşinci şavtımızdır, dedi.

Şafiî dedi ki: Ben her tek şavtta istilam yapmayı her çift şavtta istilam [illegible] maktan daha müstehab görüyorum. Eğer izdiham yoksa her bir tavafta ([illegible] her bir şavtında) istilam yapmayı müstehab görürüm.

---

[334] Buhârî, Hac 59; Müslim, Hac no: 2[illegible] 2-244/1267; Tirmizi, [illegible]

[335] Ahmed, VI, 281

İZDİHAM/KALABALIK HALİNDE İSTİLAM

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Durum ne olursa olsun, tavafa başlandığı zaman istilamı müstehab görürüm. Eğer kişi, izdiham sebebi ile başkasına rahatsızlık vermeyecek ve kendisi de eziyet görmeyecekse istilam yapmasını müstehab görürüm. Ama izdiham sebebi ile başkasını rahatsız edecek ya da kendisi rahatsız olacaksa, istilamı bırakır. Tavafa başlama hali dışında da izdihamı sevmem. Eğer (şavtın)birisinde izdiham olursa diğerinde (istilam) yapar.

[1143] Zannederim, Nebi (sav) Abdurrahman'a: *"İsabet ettin."* buyurmuştur. Çünkü ona izdiham yokken istilam yaptığını, izdiham halinde de istilam yapmadığını söylemişti. Çünkü onun ona yaptığında da yapmadığında da isabet ettin, demiş olması ancak yapmak ve terk etmekte durumun değişik olması halinde düşünülebilir. Eğer imkânı varken, tavafının tamamında istilamı terk etmiş ise yahut da tavafı esnasında ya kendisi eziyet verir yahut eziyet görürken yine istilam etmiş ise buna isabet ettin demesini düşünemeyiz. Çünkü ben (tavaf edenin istilam esnasında) bunu müstehab görmüyorum. Bundan dolayı da ona ne bir fidye ne de bir iade gerekir. [336]

[1144] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rüknün üzerinde kalabalık bulursan durma geç git.

[1145] Bize Said b. Salim, Ömer b. Said b. Ebu Hüseyin'den haber verdi. O Menbuz b. Ebu Süleyman'dan onun, annesinden rivayetine göre, müminlerin annesi Âişe (r.anha)'ın yanında bulunuyordum. Onun bir cariyesi huzuruna girdi ve ona: Müminlerin annesi, Beytin etrafında yedi (şavt) tavaf ettim. Rüknü iki ya da üç defa istilam ettim. Âişe (r.anha) ona dedi ki: Allah sana ecir vermesin. Allah sana ecir vermesin. Erkeklerle itişip kakıştın mı? Neden Allahu Ekber deyip geçmedin? [337]

---

[336] Bkz. Muvatta, Hac no 1116: Hişam b. Urve'nin babasından rivayetine göre o dedi ki: Rasulullah (sav) Abdurrahman b. Avf'a: Ey Ebu Muhammed rükünü istilam ederken nasıl hareket ettin, sormuş Abdurrahman b. Avf da: Hem istilam ettim hem istilamı terk ettim, deyince Rasulullah (sav) isabet ettin, buyurmuştur.
İbn Abdilber dedi ki: "Bu mürsel bir rivayettir." Ayrıca bunu Süfyan es-Sevri, Hişam'dan o babasından o Abdurrahman b. Avf'tan diye muttasıl olarak da rivayet etmiştir. Hadis no 116

[337] Hadisi Şafiî'den başka bir kaynakta bulmadım. Bununla birlikte Beyhaki, bunu Şafiî yoluyla *el-Marife*, IV, 61'de *es-Sünenü'l-Kübra*, V, 81'de rivayet etmiş bulunmaktadır.

[1146] Bize Said, Osman b. Miksem el-Burri'den haber verdi. O, Sad'ın kızı Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Babam bize şöyle derdi: İnsanlar arasında geçebileceğiniz bir boşluk bulursanız istilam edin, değilse Allahu Ekber deyip devam edin.[338]

İşte müminlerin annesi Âişe ile Sad'ın dediklerinden ötürü, ben de kadınlar, istilam ettikleri takdirde, erkeklere kadınları sıkıştırmamalarını ve onları bırakıp geçip gitmelerini emrederim. Çünkü ben, onların hepsi için Hacer-i Esved rüknü üzerinde izdiham yapmalarını mekruh görüyorum.

Bununla birlikte tavaf eden bir kimsenin istilam yapma imkânı varsa, Hacer-i Esved rüknü ile Rükn-i Yemaniyi istilam etmesini müstehab görürüm. Onları eliyle istilam eder elini öper. Eğer imkân bulursa Hacer-i Evsedi ağzı (dudakları) ile öpmesini, Rükn-i Yemaniyi de eliyle istilam etmesini müstehab görüyorum. Birisi dese ki:

- Hacer-i Esvedin öpülmesini emrettiğin halde Rükn-i Yemaniyi öpülmesini neden emretmezsin? Ona -Yüce Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

- Biz Rasulullah (sav)'ın rüknü(Hacer-i Esvedi) öptüğünü ve Rükn-i Yemaniyi istilam ettiğini rivayet ettiğimiz gibi, ilim ehlinin onu öptüklerini diğerini de istilam ettiklerini gördük. Eğer:

- Peki, bir kişi onu öperse ne olur, derse ben:

- Güzel olur, hatta Beytin neresi öpülürse o güzeldir. Şu kadar var ki, biz ancak ittibaı (sünnete uymayı) emrederiz ve Rasulullah (sav)'ın ve Müslümanların yaptıklarını yapmayı emrederiz, denilir. Dese ki:

- Hacer-i Esvedden sonraki iki rüknün istilam edilmesini nasıl emretmezsin? Ona deriz ki:

- Nebi (sav)'ın bu iki rüknü istilam ettiğine dair bir şey bilmiyoruz. İnsanların da çoğunlukla bu iki rüknü, istilam etmediklerini gördük. Dese ki:

- Biz bunların istilam edeceği görüşündeyiz. Deriz ki:

- Elbette Allah en iyi bilendir. Fakat bu iki rüknün istilam edilmeyişindeki delil, Beytin geri kalanın istilam edilmeyişinin kendisidir. Bu sebeple dedik ki: Rasulullah(sav)'ın istilam ettiği görülen yerleri istilam ederiz, istilam ettiğini görülmeyen yerleri istilam etmeyiz.

[338] Beyhaki, *el-Marife*, IV, 61

Bu iki rüknün hükmünün illeti ise, bizim görüşümüze göre şudur: Beyt, İbrahim'in temellerine göre tamamlanamadı. Bundan ötürü bu iki rükün Beytin onları kuşatamaması halinde Beytin diğer bölümleri gibi oldular. Bu sebeple bir kimse Beytin sair yerlerine elini sürdüğü gibi bu iki rükne elini sürerse bu da güzel bir iş olur.

[1147] Bize Said b. Salim haber verip dedi ki: Bana Musa b. Ubeyde er-Rebezi, Muhammed b. Kab b. Kurazi'den haber verdiğine göre, İbn Abbas Rükn-i Yemâni ile Hacer-i Esved rüknüne elini sürerdi. İbn ez-Zübeyr ise, rükünlerin hepsine elini sürer ve şöyle derdi: Allah'ın evinin herhangi bir bölümünün terk edilmemesi gerekir. Yine İbn Abbas: **"Andolsun, sizin için Rasulullah da uyulmaya değer örnekler vardır."** (Ahzab, 21) derdi.

Şafii *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İbn Abbas (ranhuma) Rasulullah(-sav)'tan onun Şam cihetine bakan iki rükün dışında kalan Rükn-i Yemani ile Hacer(-i Esved) rüknünü istilam ettiğini haber vermiştir. Bizim görüşümüz de budur. İbn ez-Zübeyr'in : "Allah'ın evinden hiçbir şeyin terk edilmemiş olması gerekir." sözüne gelince, hiç kimse de yüce Allah'ın Beytini terk etmek için bir rüknün istilamını bırakmaz. Fakat istilam yapan Rasulullah (sav)'ın istilam ettiğini eder. Rasulullah (sav)'ın istilam etmediğini de istilam etmez. Nitekim o da Beytin (Yemani rükün ve Hacer rüknü) dışındaki rükünlerini istilam etmemiştir. Dolayısıyla herhangi bir kimse, Allah'ın evinden herhangi bir tarafı terk etmek için istilamı terk etmiş değildir.

[1148] Bize Said b. Salim, İbn Müslim'den haber verdi. O, İbrahim b. Meysere'den, İbn Tavus'u söz konusu ederek dedi ki: O, iki rüknü istilam etmeden bırakmazdı. Dedi ki: Fakat ondan daha faziletlisi olan babası her ikisini istilam etmezdi. [339]

TAVAFA DAİR

[1149] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, es-Saib'in azatlısı Yahya b. Ubeyd'den o, babasından o, İbn es-Saib'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav)'ı

[339] Abdurrezzak, *Musannef*, V, 35: Muhammed b. Müslim'den, o İbrahim b. Meysere'den dedi ki: Tavus'a soruldu: İbn Ömer bütün tavaflarında iki Rükn-i Yemaniyi (Rükn-i Yemani ile Hacer-i Esved rüknünü) istilam etmeden geçmiyor denildi. Tavus dedi ki: Fakat ondan hayırlı olan her ikisini de istilam etmezdi, dedi. Ona: o kim diye sorulunca Tavus: Babası, dedi. (no: 8905) Ben (Eserin muhakkiki Dr. Rifat Fevzi) derim ki: Rivayetin bu şekilde Abdurrezzak'ta geçtiği gibi olduğunu tercih ederim. Allah en iyi bilendir.

Cumah oğulları rüknü ile Hacer-i Esved rüknü arasında iken: **"Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ver, ahrette de bir güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru."** (Bakara, 201) buyururken dinlemiştir.[340]

Bu bana göre, tavaf sırasında söylenmesi en çok sevilen (müstehab) olan sözlerden olduğu gibi tamamında da söylenmesini müstehab görüyorum.

TAVAF SIRASINDA AZ KONUŞMAK

[1150] Bize Said b. Salim, Hanzala b. Ebu Süfyan'dan haber verdi. O, Tavus'tan rivayet ettiğine göre, onu şöyle derken dinlemiş. İbn Ömer'i şöyle derken dinledim: Tavaf'ta az konuşun çünkü siz bir namazdasınız.[341]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Böylelikle o, az konuşmanın müstehab olduğu kanaatini benimsemiş görünüyor. "Bir namazdasınız." sözü de ancak namazın tahareti ile caiz olan bir itaattesiniz, yoksa konuşma bu namazı keser anlamında değildir. Eğer ona göre konuşma tavafı kesintiye uğratan bir şey olsaydı azını da çoğunu da yasaklardı.

[1151] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer ve İbn Abbas'ın arkasında tavaf yaptım. Onlardan birisinin dahi tavafını bitirinceye kadar konuştuklarını işitmedim.

[1152] Bize Said, İbrahim b. Nafi el-Aver'den şöyle dediğini haber verdi: Tavus ile tavaf ettim. Tavaf sırasında onunla konuştum o da benimle konuştu.

[1153] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayete göre, tavaf esnasında Allah'ı zikretmek ve Kur'ân okumak müstesna pek azı dışında konuşmayı hoş görmezdi.

[1154] Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bize ulaştığına göre Mücahid, tavaf esnasında Kur'ân okurdu.

Ben de tavaf ederken Kur'ân okumayı severim.

[1155] Bize ulaştığına göre Rasulullah (sav) tavaf sırasında hem konuşmuş hem de onunla konuşulmuştur.

O halde tavaf sırasında konuşan bir kimsenin, bu konuşması tavafını kesintiye uğratmaz. Bununla birlikte tavafta Allah'ı zikretmeyi konuşmaktan daha müstehab görüyorum. Birisi dese ki:

---

[340] Ebu Davud, Menasik, 52 hadis no 1892
[341] Nesâî, Hac 136 hadis no 2923

- Tavaf sırasında konuşmayı mubah gördüğüne göre neden az olmasını ve tavaf sırasında Allah'ı anmaya yönelmeyi müstehab gördün? Ona -Yüce Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

- Ben evin(Beytin) dışında da evlerde de ibadet yerleri dışında da aziz ve celil Allah'ı anmanın dışında az konuşmayı severim. Buna sebep ise Allah'ı anan kimsenin, bu zikrinin menfaatini görmesidir yahut da kişinin halini ıslah eden bir husus hakkında konuşmasıdır. Bu evin dışında ve evlerde böyle olduğuna göre, yüce Allah tarafından verilecek sevabın pek büyük olduğunun umulduğu Allah'ın evinin yakınında nasıl böyle olmasın? Birisi:

- Senin söylediklerine rivayetlerden bir delil var mı? derse derim ki:

- Evet, sana İbn Ömer ve İbn Abbas'tan naklettiğim rivayetler (buna delildir).

Tavaf sırasında Kur'ân okumayı müstehab görürüm. Kur'ân okumak ise kişinin söylediği(konuştuğu) sözlerin en faziletlisidir.[342]

TAVAF SIRASINDA DİNLENMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmet ona)* dedi ki: Tavaf sırasında dinlenmekte bir sakınca yoktur.

[1156] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan rivayet ettiğine göre, tavaf sırasında dinlenmekte bir sakınca görmezdi ve bunu söylerken otura-rak dinlenmeyi söz konusu etti.

BİNEK ÜZERİNDE TAVAF ETMEK

[1157] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Ebu Zübeyr el-Mekki, Cabir b. Abdullah el-Ensari'den haber verdiğine göre, onu şöyle derken dinlemiştir: Veda haccında Rasulullah (sav) devesi üzerinde Beyti tavaf etti. Safa ile Merve arasında say etti. İnsanlar onu görsün kendisi de onları yukarıdan görsün diye. Çünkü insanlar, onun etrafını kalabalık bir şekilde sar-mış bulunuyorlardı.[343]

---

[342] Buhârî, Hac 65: İbrahim b. Musa'dan o, Hişam'dan o, İbn Cüreyc'den o, Süleyman el-Ahvel'den o, Tavus'tan o, İbn Abbas -Allah ikisinden de razı olsun-'den rivayete göre Nebi (sav) Kâbe'de tavaf yaparken bir kişinin bir başkasının eline kendi elini deriden ince bir bağ ip ya da bir başka şeyle bağlamış olduğunu gördüm. Nebi (sav) onu kopardıktan sonra: Sen onu eliyle yürüt, buyurdu.

[343] Müslim, Hac no 255/1273

[1158] Bize Said b. Salim, İbn Ebu Zi'ib'den haber verdi. O, İbn Şihab'dan o, Ubeydullah b. Abdullah'tan, onun İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) devesi üzerinde tavaf yaptı. Rüknü (Hacer-i Esvedi) de elindeki bastonu ile istilam etti. [344]

[1159] Bize Said, İbn Ebu Zi'ib'den haber verdi. O İbn Abbas'ın azatlısı Şube'den o, İbn Abbas'tan o, Nebi (sav) aynısını rivayet etti.[345]

[1160] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bana Atâ'nın haber verdiğine göre, Rasulullah (sav), Beyti (tavaf) ve Safa ile Merve arasını binekli olarak (say) tavaf etti. Ben: Neden dedim. O bilmiyorum, dedi. Dedi ki: Sonra bineğinden inip iki rekât namaz kıldı.

[1161] Bize Süfyan b. Uyeyne, el-Ahvas b. Hakim'den şöyle dediğini haber verdi: Enes b. Malik'i Safa ile Merve arasında bir eşeğe binmiş olduğu halde tavaf(say) ederken gördüm.

Nebi (sav) hastalık sebebi olmaksızın Beytin etrafını (tavaf) Safa ile Merve arasını binekli olarak tavaf (say) etti. Çünkü o, insanların kendilerine soru sormaları için onları yukarıdan görmek istiyordu. Bu yerde ise insan namına kimse yoktu. Rasulullah (sav)'ın Beytin etrafındaki tavafı ile Safa ve Merve arasında say'ı çoğunlukla yürüyerek yapmıştır. Bu sebeple kişinin Beytin etrafında Safa ile Merve arasında bir hastalık sebebi ile olması hali dışında, yürüyerek tavaf (ve say)etmesini daha çok severim. Bununla birlikte, bir hastalık olmaksızın binerek tavaf (ve say) edecek olursa iade etmesi de fidye vermesi de gerekmez.

HASTALIK SEBEBİ İLE BİNEKLİ TAVAF ETMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Safa ile Merve arasında tavafta (say'de) kadının binmesini (binekli say etmesini) ve hastalıktan ötürü, Beytin etrafında tavaf ederken insanların onu taşımasını mekruh görmem. Bununla birlikte, kişinin Beytin etrafında tavaf ederken bineğe binmesini hoş görmem (mekruh, görürüm). Eğer böyle yapıp onun üzerinde tavaf ederse, bu tavafı da geçerli olur.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Demek ki Cabir, Nebi (sav)'ın binekli olarak tavaf ettiğini haber verdiği gibi, bunu ancak insanların kendisini görmeleri için yaptığını da haber vermiştir. İşte bunda onun bir hastalıktan ötürü

[344] Buhârî, Hac 58; Müslim, Hac hadis no 253/1272

[345] Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

böyle tavaf etmediğine delalettir. O yaptığı haccında, rahatsızlandığını da bilmiyorum. Said b. Cübeyr de şöyle demiştir: Bir rahatsızlıktan dolayı (böyle) tavaf etti. Onun bu rivayeti, kimden kabul ettiğini bilmiyorum ama Cabir'in sözünün kabul edilmesi, onun sözünün kabulünden daha uygundur. Çünkü Said ona yetişmemiştir.

Şafiî (*Allah ondan razı olsun*) dedi ki: Kudumu/Mekke'ye gelişi dolayısıyla yedi (şavtlık) tavafını ise yürüyerek yapmıştır. Çünkü Cabir'den bu hususta nakledilen rivayete göre, o bu tavafın üç şavtını remel olarak (çalımlı yürüyerek) yapmış, dördünde de yürümüştür. Buna göre Cabir'in onun tavafını aynı tavafı yaparken hem yürüyerek hem binerek yaptığını nakletmesi mümkün değildir. Ondan bellenen rivayet ise, binerek yaptığı tavafının, nahr günü yaptığı tavaf olduğudur.

[1162] Bize Süfyan, Abdullah b. Tavus'tan haber verdi. Onun babasından rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) ashabına ifada tavafını öğle sıcağında yapmaların emr etmiş hanımları ile geceleyin devesi üzerinde ifada (tavafını) yapmış, rüknü (Hacer-i Esvedi) bastonu ile istilam ediyordu. Sanırım: Bastonunun ucunu öpüyordu da demiştir.

IZTIBA' YAPMAK[346]

[1163] Bize Said'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, ona ulaştığı üzere Rasulullah (sav) tavaf yaptığı zaman ridasını ıztıba' suretinde örtmüştü.[347]

[1164] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O İbn Ebu Müleyke'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab yapmak üzere rüknü istilam etti. Sonra: Allah İslam'ı galip getirmişken şimdi omuzlarımızı (gücümüzü) kime göstereceğiz ki, kime karşı gösteriş yapacağız ki! Ama Allah'a yemin olsun, onun (Rasulullah'ın) say ettiği gibi ben de bu hal üzere say edeceğim, dedi.[348]

---

[346] *Iztıba'*; Ridasının ucunu koltuğunun altından geçirmesi demektir. Rasulullah (sav) ve ashabı, ridalarının (erkekte ihramın üst parçası) ucunu koltuklarının altından geçirdikten sonra sol omuzlarının üstüne atmışlardı.

[347] Ebu Davud, Menasik, 5; Tirmizi, Hac 36; İbn Mace, Menasik 30

[348] Bu rivayet Beyhaki'nin de dediği gibi bu cihetle mürseldir fakat Buhârî sahihinde: Hac 57'de buna mutaabat eden şu rivayeti zikretmektedir: Said b. Ebu Meryem'den o, Muhammed b. Cafer'den, o Zeyd b. Eslem'den onun babasından rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab –hadisin bir bölümünde- dedi ki: Allah onları helak etmişken biz bugün ne diye remel yapalım (çalımlı yürüyelim) ki biz ancak böyle yaparak

Şafi *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: O ıztıba' ve remeli birlikte yapmayı kastetmiştir.[349]

Şafiî dedi ki: Iztıba'; kişinin ridasını sol omuzu üstünden sağ koltuk altından geçirip sağ omzunu yedinci şavtını tamamlayıncaya kadar açıkta tutmasıdır. Kişi, remel yapmasına engel teşkil edecek bir rahatsızlık olmadan yürüyerek tavaf ederse, tavafa başlamakla birlikte ıztıba'ı terk etmesini de müstehab görmem. Eğer tavafa başlamadan önce, ıztıba'ı hazırlamışsa, bunda bir sakınca yoktur. Şayet bir izar ve bir imame içinde tavaf ediyorsa, her ikisini sağ omuzu altından sokmasını müstehab görürüm. Aynı şekilde eğer rida olarak kamis (gömlek) şalvar ya da başka bir şey giyinmiş ise yine böyle (yapar.) Şayet (belinin aşağısını örten) izarı bulunmakla birlikte, kendisi ile ıztıba' yapacağı (ihramın üst) elbisesi yoksa omuzları da açık kalır. Sonra tavafa başlayacağı vakit remel yapar. Yedi şavttan herhangi birisinde ıztıba' yapmazsa tavafın geri kalanında ıztıba' yapar.

Hiçbir durumda ıztıba' yapmamasını hoş görmem. Tıpkı ilk üç tavaf (şavtta) remel yapmayışını hoş görmediğim gibi. Bununla birlikte ona fidye de düşmez, iade etmesi de gerekmez.

[1165] Bize Said, Abdullah b. Ömer'den haber verdi. O Nafi'den, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, Hacer(-i Esved)'den yine Hacer (-i Esved)'e kadar remel yapar, sonra da: İşte Rasulullah (sav) böyle yapmıştı, derdi.[350]

[1166] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan rivayet ettiğine, Rasulullah (sav) yedi şavtının üç şavtında aralarında yürümeksizin habeb yürüyüşü ile yürüdü.

---

müşriklere karşı kendimizi göstermek istemiştik. Sonra şöyle dedi: Bu Nebi (sav)'ın yaptığı bir şeydir. Bu sebeple onu terk etmek hoşumuza gitmez.

Ebu Davud rivayetinde de bu hadisi zikrederken omuzları açmayı söz konusu etmektedir: Ahmed b. Hanbel, Abdulmelik b. Amr'dan, o Hişam b. Sad'dan, o Zeyd b. Eslem'den, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken dinledim: Bugün ne diye remel yapacağız ki? Omuzların açılmasına gelince Allah İslam'ı köklerini sağlamlaştırmış, küfrü ve küfür ehlini ortadan kaldırmış bulunuyor. Bununla birlikte bizler Rasulullah (sav) zamanında yaptığımız bir işi bırakmayız." Hadisin senedi hasendir. (Ebu Davud, Hac 51)

349 *Remel*; kısa adımlarla hızlıca yürümektir. Aynı zamanda koşmak ile ileri atılmaktan daha yavaş olan *habeb* denilen yürüyüşe de denilir.

350 Müslim, Hac hadis no 233/1262; Muvatta, Hac hadis no 108.

[1167] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) yaptığı dört umresinin tamamında Beytin etrafındaki tavafında Safa ile Merve arasında hep say etmiştir (yürümüştür). Ancak onlar onu birincisinde ve dördüncüsünde de Hudeybiye'den geri çevirmişlerdi.

[1168] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Bekir, Nebi (sav)'ın kendisini hac emiri olarak gönderdiği senede say etti. Sonra Ebu Bekir, sonra Ömer sonra Osman bundan sonra hep diğer halifeler bu şekilde say etti (yürümeye devam etti).

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Üç şavtın arasında durakla ayırmaksızın -iki rüknü istilam sırasındaki durakları dışında- hızlıca koşmak olmayan habeb diye bilinen remel yapar. Bu istilamdan sonra yine habeb olarak devam eder. Eğer kalabalıktan ötürü habeb yapamıyor ise şayet duracak aralık bulursa durur. Uygun aralık bulursa remel yapar. Aşırı kalabalıktan ötürü öyle bir aralık bulmayı ümit etmiyorsa, remel yapma imkânını bulacağı tavafın kenarından (dışından) tavaf yapmasını daha çok severim. Eğer kenardan gittiği takdirde remel yaparsa yapar ve ben remel terk etmeyi müstehab görmüyorum. Eğer kenarda (dışarıdan) tavaf yaparken kadınların sayıca çokluğu remel yapmasına engel oluyorsa, imkân bulursa remel yapar. Remel yapma imkânı olmazsa, kendi tabii yürüyüşü ile yürür. Bununla birlikte (bu vaziyette iken) yerde remel yapıyormuş gibi hareket etmesini müstehab görmüyorum. Ancak normal yürüyüşünü yürür.

Tavafa başladığında, ilk üç turda remel yapar, diğer dördünde yürür. Eğer birinci turda remel yapmazsa, ondan sonraki iki turda remel yapar. İlk iki turda remeli terk ederse, ikisinden sonraki turda remel yapar. Şayet üç turda da remel yapmazsa, diğer turda bunun kazasını yapmaz. Çünkü bu halin özel bir vakti vardır. O vakit geçtikten sonra, onu başka bir yerde yapmaz. Ona fidye ve iade de gerekmez. Çünkü o tavafı yapmış bulunuyor. Farz olan da tavaftır.

Eğer her ikisinde de zikri(okunacak duaları) terk ederse, bunu güzel görmeyiz ama iade etmek yükümlülüğü de yoktur. Şayet turların bazısında remeli terk ederse, geri kalanında remel yapar. Çünkü Nebi (sav), yedi turu iki farklı kısma ayırmıştır. Bir kısmında remel yapmıştır diğer bir kısmında yürümüştür. Dolayısıyla Nebi (sav)'ın yürüdüğü yerde remel olmaz. Bununla birlikte, Nebi (sav)'ın remel yaptığı yerde yürümemesini müstehab görüyorum.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Remel yapmayı kasten/hatırlayarak, unutarak/yanılarak ve bilmeyerek terk etmesi arasında fark yoktur, iade etmez.

Onu terk ettiğinden ötürü, fidye vermez. Şu kadar var ki, kasten remel yapmamayı mekruh görürüm. Yanılan ya da bilmeyen hakkında da bu hususta kerahet yoktur. Arafat'tan önce ve sonra Nüsük tavafı olması ile yaptığı tavaf ile Safa ile Merve arasında say etmenin arka arkaya olması şartıyla bütün hac ve umre hakkında da bu aynen böyledir.

Hac etmek, kırân haccı yapmak üzere, gelip Beyti tavaf etse, Safa ile Merve arasında say ettikten sonra nahr günü ya da ondan sonra ziyaret (tavafını) yapsa remel yapmaz. Çünkü o Safa ile Merve arasındaki say'ı arkasında yapması gereken tavafı yapmış bulunmaktadır. Onun bundan sonraki (ziyaret) tavafı ise, kendisine (ihramdan çıkışı sebebi ile) kadınların helal olması içindir. Şayet hac etmek üzere gelip Mina'ya gidinceye kadar tavaf yapmamışsa, o zaman Arafat'tan sonra Beyti tavafında remel yapar.

[1169] Bize Said, Süfyan es-Sevri'den haber verdi. Abdullah b. Osman b. Hüseyin'den rivayet ettiğine göre, Mücahid'i, nahr günü remel yaparken görmüştür. Birisi dese ki:

- Sen kişinin bazen ibadetinde terk ettiği bir şeyler hakkında kan akıtması (kurban kesmesi) gerektiğini söylediğine göre, böyle bir halde neden ona bir kan akıtmasını emr etmiyorsun dese derim ki:

- Ben ona bir amelin bizzat kendisini terk ettiği vakit ancak bunu emr ederim. O:

- Peki bu bizatihi (başlı başına) bir amel değil midir? dedi. Ben:

- Hayır, dedim. Çünkü amel tavafın kendisidir. Bu (remel) ise o ameldeki bir heyet/durumdur. O ameli eksiksiz olarak yerine getirmiş olmakla birlikte, ondaki bir heyeti terk etmiştir. (Örnek olarak namazda) amel secde etmek ve rükû yapmaktır. Her ikisinde de tesbihi terk ederse kaza etmesi gereken ameli terk etmiş olmaz. Nitekim yapmadığı bir secdenin ya kazasını yapar yahut bundan dolayı o secdeyi tamamlamadan önce çıkarsa namazı fasid olur. Hatta rükû ve sücuda tesbih getirmenin hem söz hem amel olması itibari ile ifsad edici (meşru olmasaydı) daha uygun olurdu. Söz bir ameldir. Iztıba' ve remel ise rükû ve sücuda tesbihten daha hafif bir heyet/bir haldir. (Şafiîde heyet; vacip ve sünnetten sonra gelen bir ameldir.)

Dedi ki: Tavaf esnasında remel yaptığı vakit kısa adımlarla yürüyüşü ile hareket eder. Beni, ona uygun bir açıklık buluncaya kadar durur, demekten alıko-

yan durmakla arkasından gelenlere rahatsızlık vereceğinden dolayıdır. Ayrıca önünde bir uygun boşluk bulacağını da ümit edemem.

Şayet kendisi, kalabalık olmayan bir yerde iken Kâbe'nin kapısının açılması yahut da tavaftaki arızi bir durum dolayısıyla insanlar kalabalıklaşırsa, kendisi de durması halinde arkadakilere eziyet vermeyecekse, önünün de açılacağını ümit ediyorsa, ben böyle bir kimseye, önü açılıp remel yapma imkânını buluncaya kadar durmasını emr ederim. (Kısacası) remel yapma imkânını ne zaman bulursa, remel yapar. Bununla birlikte tavaf esnasında Beyte yakın olmasını daha çok severim. Beytten uzak durup remel yapma imkânını bulacağını ümit ediyorsa ona Beytten uzak tavaf yapmasını emr ederim.

BİNEKLİ KİMSENİN BİNEK ÜZERİNDEKİ HASTA YA DA ÇOCUĞA TAVAF ETTİRMESİ

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bir adam küçük çocuğu tavaf ettirirse, onunla remel yapmasını müstehab görürüm. Bir adam bir diğer adamı tavaf ettirirse, eğer onunla remel yapabilecek imkânı varsa, onunla remel yapmasını müstehab görürüm. Bir topluluk bir mahfedeki bir adamı tavaf ettirirse, remel yapacak gücü bulurlarsa, remel yapmalarını müstehab görürüm. Adam binekli tavaf ediyorsa, kimseyi rahatsız etmeyecekse remel yapması gereken yerde bineğini süratlendirmesini müstehab görürüm.

Bütün bu hükümler erkekler hakkındadır.

KADINLARA SAY'DA REMEL VE HIZLICA KOŞMAK YÜKÜMLÜLÜĞÜ YOKTUR

[1170] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Abdullah b. Ömer'den, o Nafi'den, o İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Beyti tavaf ederken de Safa ile Merve arasında say yaparken de kadınlara koşmak yükümlülüğü yoktur.

[1171] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o Atâ'ya: Kadınlar say yapar mı? (hızlı yürür mü?) sormuş, o buna oldukça şiddetli bir tepki göstermişti.

[1172] Bize Said'in bir adamdan haber verdiğine göre, o Mücahid'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Âişe (r.anha) Beytin etrafında koşan kadınlar görmüş, onlara: Bize uymanız gerekmiyor mu? Siz say etmekle (hızlı yürümekle) yükümlü değilsiniz, dedi.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Kadınlar remel yapmakla da Safa ile Merve arasında say/koşmakla hızlı yürümekle de ıztıba' yapmakla da yükümlü değildirler. Eğer kadınlar (tavaf ve say esnasında), taşınarak bunları yapıyorlarsa onları taşıyanların bunlara remel yaptırma yükümlülükleri yoktur. Bir kadının taşıdığı küçük kız çocuğu ile bir mahfelde taşınan yahut da bir bineğe binmiş büyük bir kadının durumu da böyledir. Bunun böyle olmasının sebebi onların korunmakla emr olunmuş olmalarıdır. Iztıba' ve remel ise saklanmaktan farklıdır.

ŞAVT VE DEVR (TUR) DENİLMEZ

[1173] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Mücahid'den rivayet ettiğine göre, o tavaf için şavt ve devr (bir tur bir dönüş) denilmesini hoş görmezdi. Bunun yerine; bir tavaf iki tavaf der.

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Mücahid'in bu kabilden hoş görmediğini ben de hoş görmem. Çünkü aziz ve celil Allah: **"Ve Beyt-i Atik'i iyiden iyiye tavaf etsinler."** (Hac 29) buyurmuş ve buna "tavaf" adını vermiştir. Çünkü şanı yüce Allah, bunun toplamına tavaf demiştir.

TAVAFIN KEMALİ

[1174] Bize Malik, İbn Şihab'dan haber verdi. O Salim b. Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Muhammed b. Ebu Bekir, Abdullah b. Ömer'e, Âişe'den haber verdiğine göre, Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Sen kavminin Kâbe'yi bina ettikleri zaman İbrahim'in temellerinden daha kısa tuttuklarını görmedin mi?"* Ben: Ey Allah'ın Rasulü! Peki onu (niye) İbrahim'in temellerine geri döndürmüyorsun, dedim. O: *"Eğer senin kavmin küfürden henüz yeni kurtulmamış olsaydı, Kâbe'yi önceki haline geri döndürürdüm."* Abdullah b. Ömer dedi ki: Eğer Âişe, bunu Rasulullah (sav)'tan işitmiş ise, bana göre Rasulullah (sav)'ın Hicr tarafındaki iki rüknü istilam etmeyişinin tek sebebi Beytin İbrahim (as)'ın temelleri üzerine tam olarak kurulmamış olmasından dolayıdır.[351]

[1175] Bize Süfyan haber verip dedi ki: Bize Hişam b. Huceyr, Tavus'tan tahdis etti. Zannederim o, İbn Abbas'tan, diyerek onun şöyle dediğini nakletti:

[351] Muvatta, Hac 104; Buhârî, Hac 42; Müslim, Hac hadis no 399/1333

Hicr (aslında) Beyttendir. Aziz ve celil Allah da: **"Beyt-i Atik'i iyice tavaf etsinler."** (Hac, 29) buyurmuştur. Nitekim Rasulullah (sav) da Hicrin arkasından tavaf etmiştir.

[1176] Bize Süfyan haber verip dedi ki: Bize Ubeydullah b. Ebu Zeyd tahdis edip dedi ki: Bana, babam haber verip dedi ki: Ömer, Zühreoğullarından yaşlı bir zata birisini gönderdi. Ben de onunla birlikte Ömer'in yanına geldim. O sırada Hicrin içerisinde idi. Ona cahiliye döneminde yaşamış bazılarına dair soru sordu. Yaşlı zat dedi ki: Nutfe filan kişidendir. Ama çocuk filan kişinin döşeği üzerinde dünyaya gelmiştir. Ömer: Doğru söyledin, dedi. Fakat Rasulullah (sav), çocuğun döşeğe ait olduğuna dair hüküm verdi. Yaşlı zat dönüp gidince Ömer onu çağırıp dedi ki: Bana Beyt'in bina edilmesini haber ver. Adam dedi ki: Kureyşliler Beyt'i bina etmek istedi. Buna güçleri yetmedi. Bundan dolayı bir bölümünü Hicrin içerisinde bıraktılar. Ömer ona: Doğru söyledin, dedi.[352]

[1177] Bize Malik, İbn Şihab'dan şöyle dediğini haber verdi: Hicrin bu şekilde yapılış ve insanların (Hicrin) arkasından tavaf edişlerinin sebebi ancak insanların Beyt'i tam olarak tavaf edebilmeleri içindir.[353]

[1178] Ben, Kureyşlilerden ilim ehlinden çok sayıda kimsenin, Kâbe'den yaklaşık yedi zira' kadarlık kısmının Hicrin içerisinde bırakıldığını söylediklerini dinlemişimdir. [354]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Beyt'in eksiksiz olarak tavaf edilmesi, kişinin Hicrin arkasından tavaf etmesi ile olur. Tavaf ederken Hicrin içinden geçerse, Hicrin içinden geçtiği tavafı (turu) sayılmaz. Eğer Hicrin duvarı üzerinden tavaf ederse, o tavaf (tur ya da turlar) da sayılmaz. Çünkü Beyt'i tam olarak tavaf etmemiş olur. Kâbe'nin şâzervânı üzerinde Hicrin içinde ya da Hicrin duvarı üzerinde yaptığı her bir tavaf (tur) hiç tavaf edilmemiş gibidir. [355]

---

[352] Humeydi, Müsned, I, 15

[353] Muvatta, Hac no 106

[354] Buhârî, Hac 42: ...Urve'den o Âişe(r.anha)'dan Hicr hakkındaki rivayetinde şöyle denilmektedir: Cerir dedi ki: Ben Hicr'in altı ya da ona yakın bir zira' kadar olduğunu tahmin ettim; Müslim Hac, 401/1303'te de ...Abdullah b. ez-Zubeyr'den, o Âişe (r.anha)'dan o Rasulullah (sav)'tan şöyle dediğini rivayet etti: "Ey Âişe! Eğer senin kavmin henüz şirkten yeni kurtulmamış olsalardı, şüphesiz Kâbe'yi yıkar, onu yere yapıştırır, biri doğuda biri batıda ona iki kapı yapar ve ona Hicr'den altı zira' ilave erdim. Çünkü Kureyşlilerin masrafları Kâbe'yi bina ettiklerinde yetmemişti."

[355] Kâbe'nin Şâzervânı temelin eninden dışarıya doğru bırakılmış olandır. Ona te'zîr

Tavaf edecek kişi, tavafa başladığı vakit rüknü (Hacer-i Esvedi) istilam eder, sonra onu soluna alarak tavafını yapar. Rüknü istilam ettikten sonra, onu sağına alıp tavaf ederse, tavafı tersinden yapmış olur ve yapmış olduğu ters haliyle Beyt'i bu tavafı sayılmaz. Benim kabul ettiğim ters yüz edilmiş bu şekilde yedi (tur) tavaf etse yahut Kâbe'nin şâzervânı ya da Hicrde, Hicrin duvarı üzerinde böyle bir tavaf yapsa, hiç tavaf etmemiş hükmündedir. Aralarında hiçbir fark yoktur.

TAVAF YAPILACAK YERLERE DAİR RİVAYETLER

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Beyti'n tavafını tamamlamak, Hicrin arkasından ve Kâbe şâzervânının arkasından yapılması ile mümkün olur. Bir kimse Beyt'i tavaf ederken Hicrin iç tarafından geçerse tavafını tekrar eder. Aynı şekilde Kâbe'nin şâzervânı üzerinden tavaf etse yine tavafı iade eder. Birisi dese ki:

- Aziz ve celil Allah: **"Ve Beyt-i Atik'i iyice tavaf etsinler."** (Hac, 29) buyuruyorken sen nasıl böyle bir kimsenin Beyti ve başkasını tavaf etmiş olacağını söyleyebilirsin? Ona Yüce Allah'ın izni ile şöyle denilir:

- Şâzervânın, Kâbe'nin temelinin başlangıç yeri olduğunu zannediyorum. Sonra yapı kısmı bunu kuşatmayıp daha içeriden başlamaktadır. Eğer bu böyle ise şâzervân üzerinden tavaf eden bir kimse, Beyti tam olarak tavaf etmemiş, ancak onun bir kısmını dışarıda tutarak tavaf etmiş olur. Hicre gelince; Kureyş, Kâbe'yi bina ettiğinde İbrahim'in (as) temellerinden daha kısa tuttu ve böylelikle Hicrin içerisine Beytten birkaç zira' bırakılmış oldu. İbn ez-Zübeyr, Beyti yıktı ve İbrahim'in (as) temelleri üzerine bina etti. Haccac ise İbn ez-Zübeyr'in temelleri esas alarak yaptığı binayı yıktı. Bazı yöneticiler, onu tekrar temelleri üzerine yeniden bina etmek istedi. Bu hususta kendisine görüş belirten birileri bundan hoşlanmadı ve: Ben şundan korkarım. Sonra gelecek her bir vali Beytte kendisine nispet edilecek bir izinin görülmesini isteyecek. Beyt ise, kendisine bu şekilde tamah edilmeyecek kadar yücedir. Hem Rasulullah (sav), ondan sonra da onun halifeleri onu böylece bırakmış ve dokunmamışlardır.

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Mescid'in tamamı tavafın yapılacağı yerdir.

(izâr ile belden aşağısını örtmek demek olmakla birlikte burada alttan desteklemek, güçlendirmek anlamındadır) adı da verilir. Çünkü o Beyt'in izârı gibidir.

ÇOCUĞUN HAC ETMESİ

[1179] Bize Malik, İbrahim b. Ukbe'den haber verdi. O, İbn Abbas'ın azatlısı Kureyb'den, onun İbn Abbas'tan (r.anhum) rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) mahfesinin içinde bulunan bir kadının yanından geçti. O kadına: İşte bu Rasulullah (sav)'tır denilince, o da beraberindeki küçük bir çocuğun pazusunu yakaladı ve bu haccı olur mu, dedi. Rasulullah (sav): *"Evet. Senin için de ecir vardır."* buyurdu.[356]

[1180] Bize Said, Malik b. Miğvel'den haber verdi. O Ebu Sefer'den şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas dedi ki: [Herhangi bir köle sahipleri tarafından hac ettirilir ve][357] hür olmadan ölürse haccını ifa etmiş olur. Eğer ölmeden önce hürriyetine kavuşacak olursa hac etsin. Herhangi bir çocuğu ailesi hac ettirip buluğa ermeden önce ölürse, onun haccı yerine gelmiş olur. Ve eğer buluğa ererse o hac ediversin.[358]

[1181] Bize Said ve Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi. O, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti. Kölenin yaptığı hac, hürriyeti verilinceye kadar yerini bulmuş olur. Fakat hürriyetine kavuştuktan sonra -ona vacip olmaksızın- ona hac etmek icap eder. [359]

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bu -Yüce Allah'ın izni ile- köle ve buluğa ermemiş çocuk hakkında Atâ'nın dediği gibidir. Hem onun sözünün hem İbn Abbas'ın sözünün manası bize göre böylece açıklanmış olmaktadır.

"Köle hürriyetine kavuştu mu hac ediversin" sözü şuna delildir: Eğer köle iken yaptığı o haccı İslam'ın haccı (farz haccı) yerine geçmiş olsaydı, hürriyetine kavuşmasından sonra ona hac etmesini emr etmezdi. Ayrıca onun köleliği halinde, hac etmenin, ona vacip olduğu görüşünde olmadığına delildir. Çünkü o da, İslam ehlinden başkaları da, haccın bir kişiye ancak bir defa farz olduğu görüşündedirler. Çünkü aziz ve celil Allah da: **"...Oraya yol bulabilenler için**

---

356 Bkz. 937 numaralı paragraf.

357 Bu hadis-i şerif daha önce 938 numaralı paragrafta geçmiş bulunmaktadır. Köşeli parantez arasına aldığımız ibare şu anda tercüme etmekte olduğumuz kısımda hadisin bundan önceki diğer ibareleri ile birlikte derc edilmemiştir. Burada mananın tamamlanması kastı ile bu köşeli parantez arası ibareler tarafımızdan sözü edilen paragraftan aktarılmıştır. (Çeviren)

358 Bkz.938 numaralı paragraf.

359 Bkz. 939 numaralı paragraf.

Beyti hac etmek Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır..." (Âl-i İmran, 97) buyurmuştur.

TAVAF NE ZAMAN YETERLİ OLUR, NE ZAMAN OLMAZ?

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Mescidin tamamı tavaf yeridir. Buna göre her kim Mescid'de sikaye (Zemzem içme noktaları)'nın ve Zemzemin önünden yahut arkalarından ya da sonradan yapılmış ve Mescid'in her tarafını doldurmuş bulunan Mescid'deki sikayelerin arkasından tavaf etse, hatta tavaf eden kişi, bütün bunların arkasından tavaf ederse, onun tavafı onun için yeterlidir. Çünkü o, tavaf yapılan yerde tavaf etmiştir. Tavaf edenlerin çoğunun kendileri arasına tavaf eden ve namaz kılan insanlar girmektedir. Eğer Mescid'in dışına çıkıp arkasından tavaf edecek olursa onun Mescid'in dışında yapmış olduğu tavafın hiçbir kısmı muteber değildir. Çünkü o, tavaf edilen yerden başka bir yerdedir. Eğer bu tavafını onun için caiz görseydim, Harem'in dışında yahut Harem'in içinde olsun, yapacağı tavafını caiz kabul ederdim.

Eğer Beyt'i tersinden tavaf ederse bu tavafı sayılmaz. Ya da herhangi bir kimsenin böyle ters bir tavaf yapacağını da zannetmiyorum. Çünkü bilmiyorsa dahi onun yanında kendisine öğretecek bir kimse vardır. Üzerinde vacip tavaf bulunduğu halde ihramlı olarak Beyt'i tavaf eden kimse, bu vacip tavaf için, nafile ve üzerindeki bir adak tavafına niyet etmemişse, onun bu tavafı vacip tavafı olur. İşte hac ya da umre işlerinden yaptığı her bir işin durumu da budur. Çünkü hac ve umrede onun için geçerli olan bir işi nafile kastıyla başlayacak olursa, farz olacağına göre o zaman amellerinin birisinde bile bunun yeterli olması öncelikle söz konusudur.

Tavafının bir kısmını yaptıktan sonra onu tamamlamadan bayılırsa, geri kalan tavafı aklı başında olmayıp başkaları tarafından tavaf ettirilirse yahut delirir ya da ne olursa olsun, bir hal arız olursa yahut da aklı başında değilken ona tavaf başlatılırsa o yedi tavafta (turda) aklı eriyor olmadığı sürece, bu onun için geçerli olmaz. Tıpkı namazın tamamında aklı başında değilse namazının geçerli olmayacağı gibi. Aklı başında iken tavaf yapıp tavafını tamamlamadan bayılır, bundan sonra ayılırsa, yeniden abdest alır, tavaf arasından ister kısa ister uzun bir süre geçmiş olsun fark etmez.

Bir deve yahut bir at üzerinde tavaf ederse, onun için geçerlidir. İnsanlar artık çoğalmış ve kendilerini taşıyacak kimseler tutar oldular. Bu ise kendisi ile

beraber tavaf eden kimseler için bir deve ya da bir ata binmesinden daha külfetsizdir. Eğer ihramlı bir kimse için, giymesi caiz olmayan bir elbise içinde, Beyti tavaf ederse, onun bu tavafı onun için yeterli olur. Fakat ihramlı iken giymemesi gereken elbiseyi giyindiğinden ötürü, ona fidye düşer. Peçeli yahut burkalı tavaf da (bayanlar için) böyledir.

ABDESTSİZ TAVAF HUSUSUNDAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bazı kimseler, abdestsiz tavafın geçerli olmayacağını ve hac yahut umre yapan bir kimse, eğer yapması gereken vacip tavafı abdestsiz olarak yapacak olursa, ona tavafını iade etmesini emr etmiştir. Ama ülkesine geri dönmüş ise ona tavafını iade etmesini emr etmemiştir. Bazıları da cünüp olarak tavaf etse, bulunduğu yer neresi olursa olsun ülkesinden geri dönmesini emr etmiştir.

İşte onun bu kanaatini kabul edenlerden birisine denildi ki:

- Taharet öncesi yapılan bir tavaf bizim dediğimizin dışına çıkar mı? Yani Beyti ancak namaz kılması helal olan bir kimse tavaf edebilir. Yahut da tavaf Allah'ı zikretmek ve tavaf dışında hac ve umrenin işleri gibi olmanın dışına çıkar mı? Dedi ki:

- Eğer ben o namaz gibidir ve ancak abdestli olur dersem, o takdirde cünüp ile abdestsiz aynıdır, demeliyim. Çünkü her ikisi de taharet üzere değildir ve bunların her biri için de namaz kılması caiz değildir. Şafiî *(Allah ondan razı olsun)*dedi ki:

- Evet. O dedi ki:

- Ama ben böyle demiyorum. Diyorum ki tavaf da haccın diğer işleri gibidir. Dedim ki:

- Sen ona tavafı abdestsiz olarak başlayabileceğini söylediğin halde, neden abdestsiz tavaf yapan bir kimseye tavafı iade etmesini emr ediyorsun? Dedi ki:

- İade etmez dersen, o zaman sünnete muhalefet etmiş olursun. Eğer Nebi (sav), Âişe'ye Beyti tavaf etmemesini emr etti dersen, bu mescide ay hali bir kadının girmemesi içindir. Dedim ki:

- Ama sen müşrik bir kimsenin ve cünübün Mescid-i Haram'a girebileceğini ileri sürüyorsun. O:

- Hayır ben böyle demiyorum ama şöyle diyorum: Tavaf namaz gibidir. Ancak taharetli olarak caiz olur. Fakat cünübün durumu abdestsiz olandan daha ağırdır.

- Peki namaz hususunda ikisi arasında bir fark buluyor musun, dedim. O,

- Hayır dedi. Ben:

- Ne dersen de sen bu dediğinle sünnete ve ilim ehlinin çoğunluğunun söylediklerine muhalefetin dışına çıkamazsın. Çünkü taharetsiz bir kimse, Beyti tavaf edemez, dedim. Yahut da şöyle demek zorundasın: Beyti ancak taharetli birisi tavaf edebilir. Böylelikle senin bulunduğu yerden dönmesini ve hiç tavaf etmemiş gibi olacağı görüşünü terk etmen/vazgeçmen bu hususta görüşünün esasından da vazgeçmek olur.

TAVAF İŞİNİN KEMALİ

[1182] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik ve Abdulaziz b. Muhammed, Cafer b. Muhammed'den haber verdi. O, babasından o, Cabir b. Abdullah'tan.

[1183] Bize Enes b. İyaz da Musa b. Ukbe'den haber verdi. O Nafi'den, o İbn Ömer'den, o Rasulullah (sav)'tan rivayet ettiğine göre: Hac ya da umre için ilk geldiği sırada tavaf ettiği takdirde Beytin etrafında tavafın ilk üçünde say yapar. Dördünde yürür sonra iki rekat namaz kılar sonra Safa ile Merve arasında tavaf (say) yapardı.[360]

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Kim Beytin etrafında yedi tavaf/ turdan bir adım dahi az tavaf yaparsa, tavafı tamamlamamış olur. İsterse ondan sonra Safa ile Merve arasında tavaf /say yapmış olsun. Böyle bir kimse, Safa ile Merve arasında da say yapmamış kimse hükmündedir. Safa ile Merve arasında say yapması ancak Beytin etrafında tam yedi tavaf (tur) tamamlamasından sonra geçerli olur.

Eğer umreci olup ailesinin yanına dönerse, o tıpkı döndüğü gibi ihramlıdır ve önce yedi tavaf/şavt yapmakla işe başlar. Safa ile Merve arasında da yedi defa say yapar, sonra tıraş olur ya da saçların kısaltır. Şayet bundan önce tıraş olmuş ise, ihramdan çıkmadan önce tıraş olduğunda dolayı bir kurban kesmesi gerekir. Beytin tavaf edilmesinin mazeretsiz kesintiye uğratılmasında, ona ruhsat vermem. Söz konusu mazeret ise, namaz için kamet getirilmesi onun da o namazı kılmasıdır. Sonra dönüp kesintiye uğradığı yerden tavafını devam ettirir. Eğer tavafının kesintiye uğradığı yere dönmeden bir başka yerden tavafına devam edecek olursa, o tavafı (şavtı) boşa gider ve onu saymaz.

---

[360] Buhârî, Hac, 63; Müslim, Hac no 231/1261

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Yahut da (diğer mazeret) izdiham ile karşılaşır, bundan dolayı durur. Bu da tavafı kesintiye uğratmak olmaz. Yahut da oldukça yorulur oturup dinlenir. Bu da tavafı kesintiye uğratmak değildir. Ya da abdesti bozulduğu için çıkıp abdest alır. Ama bu durumda daha çok sevdiğim böyle bir şey yaptığı takdirde tavafa yeniden başlaması ve kaldığı yerden devam ettirmemesidir. Bununla beraber şöyle de denilmiştir: Eğer arada uzun zaman geçmemişse, kaldığı yerden devam eder ve bu yeterlidir. Ama bu süre uzarsa, yeniden başlaması hali dışında onun için geçerli olmaz.

Tavaf etmek, Mescid'in dışında geçerli olmaz. Çünkü mescid tavafın yapılacağı yerdir. Mescid'de tavaf yapması, Kâbe ile arasına kadınlar insanlar cemaati/topluluğu sikayeler/zemzem sakaları Mescidin sütunları dahi girse, Mescidin dışına çıkmadığı sürece bu onun için geçerlidir. Şayet Mescidin dışına çıkıp tavaf yaparsa, Mescidin dışında yapmış olduğu tavafı az ya da çok olsun saymaz. Ben böyle bir kimseye, Mescidin dışında tavaf yapmasını görecek olursam, Harem'in dışına çıkmaması şartı ile dağların arkasından dahi tavaf etmesine de caizdir, derdim. Şayet Mescidin kapılarından birisinden çıkıp bir başka kapıdan girerse eğer girdiği kapıdan (tavafın sürdürmesi halinde) çıktığı kapının üzerinden geçecekse o tavafı (turu) şavtı sayar. Çünkü o tavafı yapmış ve bir kısmında geri dönüp gelmiştir. Eğer o kapıdan geçmiyorsa o tavafı (şavtı) sayılmaz.

TAVAFTA (TUR SAYISINDA) ŞÜPHE ETMEK

[1184] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Rasulullah (sav), (namazda) üç mü dört mü kıldığı hususunda şüphe eden kimse hakkında, bir rekat daha kılmasını sünnet ile tespit etmiştir. Böyle yapmakla şüphe edilen rekat yok farz edilmiş ve kesin olarak bilinen esas alınmış olur.[361] İşte tavafta da herhangi bir sayı hakkında şüphe ederse, namazda yaptığının aynısını yapar. Şüphe ettiğini yok sayar, kesin bildiğini esas alır. Şu kadar var ki tavafta (bu şüpheden dolayı) sehiv secdesi da keffaret de yoktur.

Dedi ki: Tavaf esnasında abdestinde şüphe edecek olursa, yine böyledir. Eğer abdestinden emin olmakla birlikte abdestinin bozulduğundan şüphe etmişse, namazı geçerli olacağı gibi tavafı da geçerli olur. Fakat abdestini bozduğundan emin olmakla birlikte abdestinde şüphe ediyorsa, namazı geçerli olmayacağı gibi tavafı da geçerli olmaz.

[361] *Müslim, Mesacid hadis no 88/571*

NECİS ELBİSE İLE BURUN KANAMASI VE HADES HALİNDE TAVAF VE TAVAFA KALINAN YERDEN DEVAM ETMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Kişi, necis bir elbise yahut cesedinde necis varken ya da ayakkabılarında necaset bulunuyor iken tavaf ederse, bu durumda iken yaptığı tavafa itibar etmez. Tıpkı bu haldeki namaza itibar etmeyeceği gibi. Hiç tavaf etmemiş hükmünde olur. Derhal tavafı bırakır ve o elbiseyi çıkartır. Cesedindeki necaseti yıkar sonra dönüp yeniden başlar. Çünkü kendi şahsında bedeninde ve üzerindekilerde onun için geçerli taharet ancak namazda geçerli olanıdır. Beyti tavaf eden bir kimse, özel olarak sadece taharette namaz kılan gibidir. Burnu kanasa yahut kusacak olsa tavafı bırakır, üzerindeki kanı ve kusmuğu yıkar. Sonra dönüp kaldığı yerden devam eder. Aynı şekilde abdestini bozma ihtiyacı onu sıkıştırsa, tavafı bırakıp gider abdest alır dönüp kaldığı yerden devam eder.

Ama bütün bu hallerde tavafa yeniden başlaması bence daha müstehabdır.

Dedi ki: Namaz kılmasının geçersiz olacağı bir halde tavaf ettikten sonra say yapsa, tavafı da say'ı da yeniden iade eder. Beyti tavafı tamamlamadığı sürece say'ı muteber kabul etme hakkı yoktur. Eğer ülkesine geri dönerse, dönüp yeniden tavaf yapar ve say yapar ve bu tavafı taharet üzere yapmalıdır. Bunun özeti şudur: Kendi şahsında ve elbisesinde tahareti tam olmadan tavaf yapan bir kimse, tavaf etmemiş gibidir.

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Tercihim şudur: Tavaf eden bir kimse, tavafı kesintiye uğratırsa ve dönmesi uzun bir zaman alırsa, tavafa yeniden başlasın. Çünkü bu bir ihtiyattır. Şöyle de denilmiştir: Bugün bir tavaf (bir tur bir şavt) yapsa, yarın bir diğerini yapsa, bu onun niçin geçerli olur. Çünkü tavaf vakti olmayan bir ameldir. Elbette yüce Allah en iyi bilendir.

ARAFAT'TAN SONRA TAVAF YAPMAK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Şanı mübarek ve yüce Allah: **"Ve Beyt-i Atik'i iyice tavaf etsinler."** (Hac, 29) buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: Âyetin veda tavafı hakkında olması ihtimali vardır. Çünkü kirin giderilmesinden sonra tavaftan söz edilmiştir. Yine âyet-i kerime Mina'dan sonraki tavaf hakkında olma ihtimali de vardır. Çünkü o tavaf, saçın traş edilmesinden, elbise giyilmesinden, hoş koku sürülmesinden sonra olur. İşte kirin

giderilmesi de budur. Bu sebeple ihtimal dahilindeki iki manadan âyete daha uygun olan anlamı budur. Zira Mina'dan sonraki tavaf, hac eden için vaciptir. Kur'ân-ı Kerim'de onun vacip oluşuna delil gibidir. Bununla birlikte Allah en iyi bilendir. Fakat veda tavafı böyle değildir.

Şafiî dedi ki: Eğer âyet-i kerime, Mina'dan sonraki tavaf hakkında inmişse, bu hoş koku sürünmenin mubahlığına da delildir.

[1185] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Süleyman b. Ahvel'den haber verdi. O Tavus'tan, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: İnsanlar her bir tarafa dağılıp gidiyorlardı. Nebi (sav), bundan dolayı: *"Son yaptığı iş Beyt(i tavaf) olmadıkça hiçbir kimse ayrılmasın."* buyurdu.[362]

[1186] Bize Süfyan, İbn Tavus'tan haber verdi. O babasından, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: İnsanlara yapacakları son işin Beyt(i tavaf) etmek olmasını emir buyurdu. Ancak ay hali kadına tavaf etmemesi hususunda ruhsat verdi.[363]

[1187] Bize Malik, Nafi'den haber verdi. O İbn Ömer'den, o Ömer'den şöyle dediği rivayet etti. Hacılardan hiç kimse son işi Beyt(i tavaf) etmek olmadıkça ayrılıp gitmesin. Çünkü (hac) ibadetinin en sonuncusu Beyti tavaf etmektir. [364]

Şafiî dedi ki: Biz de böyle diyoruz. Rasulullah (sav)'ın ay hali kadına veda tavafını yapmadan önce gitmesini emr edişinde veda tavafını yapmamanın haccı ifsad etmediğine delil ihtiva etmektedir. Hac da zaten ayrı ayrı işlerden ibarettir:

Bunlar arasından bazı işleri, hacı yapmayacak olursa, haccı fasid olur. Bu ihramdır. Ayrıca ihramı akledip kavrayan bir kişi olmalıdır. Bir diğeri Arafat (vakfesi)'dir. Bunların hangisini terk edecek olursa, onun haccı geçerli olmaz.

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Kimi işleri terk etmesi halinde ihramının tamamından çıkamaz. Ömrünün bütünü içerisinde o işi yapmakla da yükümlü olur. Bu ise, kadınlar dışında her şeyin ihramından çıktığı Beyti tavaf etmek ile Safa ile Merve arasında say etmektir. Onların hangisini yapmayacak olursa, ülkesinden geri döner ve bunu yerine getirinceye kadar kadınların ona haram oluşu devam eder.

---

[362] Müslim, Hac hadis no 389/1327

[363] Buhârî, Hac 144

[364] Muvatta, Hac 29. bab; Vedau'l-Beyt,

Kimi işler, belli bir vakitte yapılır. O vaktin tamamı geçtiği takdirde onun lehine de aleyhine de o işi yapamaz. Onun bedelini de yapamaz. Fakat bundan dolayı ona fidye düşer. Müzdelife (de vakfe yapmak), Mina'da gecelemek, cemrelere taş atmak gibi.

Bazı işleri de terk ettikten sonra o işi dönüp yapması halinde kan (kurban kesme) yükümlülüğü ondan düşer. Ama dönmeyecek olursa, kurban kesmesi gerekir. Mîkât yerinden ihrama girmek gibi. -Allah elbette en iyi bilendir.- Veda tavafı da bunun gibidir. Çünkü her ikisi de birlikte yerine getirmekle emr olunduğu ama kendisinin terk ettiği birer ameldir. Bana göre Müzdelife, cemreler taş atmak, Mina gecelerinde gecelemeye kıyas olarak her birisi hakkında ona fidye icap etmesi bakımından birbirilerinden ayrı değildirler. Çünkü bunların her biri terk etmiş olduğu nüsük (hac ibadeti ameli)dir.

[1188] Bize İbn Abbas'tan haber verildiğine göre, o dedi ki: Her kim nüsükünden (hac amellerinden) bir şeyi unutur yahut onu terk ederse, bir kan akıtsın (kurban kessin).[365] Biri dese ki:

- Veda tavafı emr olunmuş bir tavaftır. İhramdan çıkış tavafı da emr olunmuş bir tavaftır. Vakti tespit edilmemiş iki ameli, kişi ne zaman yaparsa onun için yeterli olur. O halde neden tavafa göre kıyas yapmadın? Ona şöyle denilir:

- Aralarında fark bulunduğuna dair Rasulullah (sav)'tan gelen rivayetin delaleti ile hakkında muhalefet eden kimsenin olduğunu bilmeyişimin sebebiyle. Bir kimse:

- Delalet nerede derse ona şöyle denilir:

- Rasulullah (sav), veda tavafının emr etmekle birlikte, ay hali kadının veda tavafı yapmadan ayrılmasına ruhsat vermesini şuna delil gördük: Eğer veda tavafı, ihramdan çıkış için yapılan tavaf gibi olsaydı, Rasulullah (sav), ay hali kadına onu terk etme ruhsatını vermezdi. Nitekim Rasulullah (sav)'ın Safiye (r.anha) hakkında: *"Kurban kesiminden sonra tavaf ettin mi?"* diye sormuş, evet denilince o, o halde gidebilir buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: Bu ise, kurban kesiminden sonra tavaf için kalmakla yükümlü olduğunu veda tavafının hükmünün ise daha hafif olduğunu ifade eder.

---

[365] Muvatta, hac 79. bab: "Abdullah b. Abbas dedi ki: Kim nüsükünden bir şey unutur yahut onu terk ederse bir kan akıtsın."; Darekutni, II, 244.

Şafiî dedi ki: İhramlı kimsenin, ihramından çıkamayacağı bir şeyi hafifletmesi söz konusu olamaz. Hem şunu görmüyor muyuz: Cemrelerden, kurban kesiminden ve tıraştan sonra tavaf eden bir kimseye kadınlar da helal olur. Kişiye kadınlar helal oldu mu artık hac için girdiği ihramdan tamamıyla çıkmış olur. Hac ihramından tamamıyla çıkan bir kimsenin ise, ondan sonra terk ettiği bir iş haccını ifsad etmez. Bitirip çıkmış olduğu bir iş nasıl ifsad olsun ki? İşte bu aynı zamanda mîkâtı terk etmenin hiçbir haccı ifsad etmediğini göstermektedir. Çünkü kişi, ihrama girmemiş olur. Mîkâtı aşmış olsa dahi. Aynı zamanda mîkâta varmadan telbiye getirip ihrama girmesinin de onun için geçerli olduğunu gösterir. Haccı ifsad eden bir şey ise, onu yapmadığı sürece hiçbir kimsenin haccının geçerli olamayacağı bir iştir. Pek çok kimse için de, eğer ahalileri mîkâttan önce iseler, mîkâttan önce telbiye getirip ihrama girmeleri yeterlidir. Ayrıca Mina gecelerinde Mina'da kalmamanın, cemrelere taş atmamanın haccı ifsad etmediğine de delildir.

AY HALİ KADININ VEDA TAVAFINI YAPMAMASI

[1189] Bize Süfyan, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi. O babasından, o Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Safiye (r.anha) ifadadan sonra ay hali oldu. Ay hali olduğunu Rasulullah (aav)'a söyledi, o da: *"Bizi (yola çıkmaktan) alıkoyacak mı yoksa?"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasulü o ifadadan sonra ay hali oldu, dedim. Rasulullah (sav): *"O halde alıkoymayacak."* buyurdu.[366]

[1190] Bize Malik, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi. O babasından, o Âişe'den rivayet ettiğine göre: Huyey kızı Safiye (r.anha) ay hali oldu. Ben bunu Rasulullah (sav)'a söyledim. O: *"O bizi (yola çıkmaktan) alıkoyacak mı yoksa?"* buyurdu. Ben: Ama o ifada (tavafını) yapmıştı deyince o: *"O halde bizi alıkoymayacak."* buyurdu.[367]

[1191] Bize Süfyan, Zührî'den haber verdi. O Urve'den, o Âişe (r.anha)'dan rivayet ettiğine göre, Nahr (kurban bayramı birinci günü) Safiye ay hali oldu. Âişe, onun ay hali olduğunu Nebi (sav)'a söyleyince: *"Bizi alıkoyacak mı yoksa?"* buyurdu. Ben: O ifada (tavafını) yaptıktan sonra ay hali oldu deyince o: *"O halde o da yola çıkabilir."* buyurdu.[368]

---

[366] Müslim, Hac no 1211, Bundan sonraki hadislerde kaynakları daha geniş bir şekilde gösterilecektir.

[367] Muvatta, Hac no 225; Buhârî, Hac 145; Müslim, aynı yer no 384/1211

[368] Buhârî, Meğazi 77; Müslim, aynı yer hadis no 382/1211 Ayrıca Yunus, İbn Şihab yoluyla aynısını rivayet etmiştir. Hadis no 383/1211.

[1192] Bize Malik, Hişam b. Urve'den haber verdi. O babasından, O Nebi (sav)'ın zevcesi Âişe'den rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav) Huyey kızı Safiye'den söz etti. O ay hali oldu denilince, Rasulullah (sav): *"Galiba bizi yola çıkmaktan alıkoyacak."* buyurdu. Yanındakiler: Ey Allah'ın Rasulu! İfada (tavafını) yapmıştı dediler. Bu sefer: *"O halde alıkoymayacak."* buyurdu.[369]

[1193] Bize Malik, Hişam b. Urve'den haber verdi. Urve dedi ki: Bizler o hususta söz ederken Âişe dedi ki: O halde insanlar eğer bunun kendilerine faydası olmayacaksa neden kadınlarını önden gönderiyorlar ki? Eğer o dediği husus olsaydı. O takdirde Mina'da ay hali 6.000 kadından daha fazlası olurdu. [370]

[1194] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O el-Hasan b. Müslim'den, o Tavus'tan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas ile beraberdim. Ona Zeyd b. Sabit dedi ki: Sen ay hali bir kadının son işi Beyti tavaf etmek olmadan önce ayrılıp gitmesine fetva veriyor musun? İbn Abbas: Evet dedi. Zeyd: Hayır böyle fetva verme, dedi. Bu sefer İbn Abbas: Madem hayır dedin o zaman sen Ensardan filan kadına sor. Acaba Rasulullah (sav), ona bu şekilde emir verdi mi diye, dedi. (Tavus) dedi ki: Zeyd b. Sabit yanına gülerek döndü ve: Gördüğüm o ki sen ancak doğruyu söylemiştin, diyordu.[371]

[1195] Bize Süfyan, İbn Ebu Huseyn'den şöyle dediğini haber verdi: İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit, ay hali kadın hakkında görüş ayrılığına düştüler. İbn Abbas, memleketine dönüp gidebilir, dedi. Zeyd gidemez, dedi. Bu sefer İbn Abbas ona: O halde, Ümm Süleyme ve hanım arkadaşlarına sor dedi. (İbn Ebu Huseyn) dedi ki: Zeyd b. Sabit gitti. Bir süre dönmedi. Sonra ona gülerek geldi ve: Dediğin gibidir, dedi.[372]

[1196] Bize Malik, Ebu Rical Muhammed b. Abdurrahman'dan haber verdi. O annesi Abdurrahman kızı Amre'den rivayet ettiğine göre, annesi kendisine şunu haber verdi: Nebi (sav)'ın zevcesi Âişe (r.anha), hac yaptığı zaman beraberinde ay hali olacaklarından çekindiği kadınlar da varsa, Nahr günü onları önden acele ederek gönderir, onlar da ifada tavafı yaparlardı. Bundan sonra ay hali

---

369 Muvatta, Hac hadis no 288; Ebu Davud, Menasik 75 hadis no 3003

370 Muvatta, aynı yer. Muvatta'daki ifadeler şöyledir: "Eğer durum dedikleri gibi olsaydı Mina'da hepsi de ifada (tavafı) yapmış ay hali 6.000 kadından fazla olurdu." şeklindedir.

371 Müslim, Hac hadis no 381/1328

372 Buhârî, Hac 145

oldular mı temizlenmelerini beklemez ve ay hali oldukları halde onlarla birlikte geri dönerdi. [373]

[1197] Bize Süfyan, Eyyüb'den haber verdi. O Kasım b. Muhammed'den rivayet ettiğine göre, Âişe (r.anha) kadınlara ay hali olmaları korkusuyla ifada (tavafı)nı acele ederek yapmalarını emr ederdi.[374]

[1198] Bize Süfyan, Amr b. Dinar ve İbrahim b. Meysere'den haber verdi. O Tavus'tan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer'in yanında oturdum. Onu şöyle derken dinledim: Herhangi bir kimse, son işi Beyti (tavaf etmek) olmadıkça, geri dönmesin. Ona: Bu nasıl böyle der ki? Arkadaşlarının işittiklerini o işitmedi mi? Sonra ertesi sene onun yanında oturdum. Bu sefer onun şöyle dediğini dinledim: Dediklerine göre (Rasulullah (sav), ay hali kadına (veda tavafı yapmadan) dönmesi için ruhsat vermiştir. [375]

Şafiî dedi ki: İbn Ömer -elbette Allah en iyi bilendir- veda (tavafı)nın emredildiğini işitmiş olmakla birlikte, ay hali kadına ruhsatı işitmemişti. Bundan dolayı bir sene sonra bunu kabul etti. Esasen ona da umumi olarak bir şey dinleyene de o kanaati kabul ettiğini söylemek yakışır. Bu sebeple ay hali olan hakkındaki ruhsat ona ulaşınca o da bunu zikretti.

[1199] Bize haber verildiğine göre, İbn Şihab dedi ki: Âişe, kadınlar için üç hususa açıklık getirmiştir: Ay hali kadın Arafat vakfesinden sonra ifada tavafı yapıp sader tavafı yapmadan önce ay hali olursa, bu ay hali kadın için sader (veda) tavafı yoktur. Kadın kocasına helal olmasını sağlayan ziyaret tavafın yaptıktan sonra ay hali olursa, veda tavafı yapmadan gidebilir. Bundan dolayı fidye de düşmez. Eğer ayrılmadan önce temizlenecek olursa, tıpkı ay hali olmayan kadınlar hakkında olduğu gibi ona da veda tavafı düşer.

Şayet temizlenmeden önce Mekke'nin bütün evlerini çıkıp geri de bıraktıktan sonra temizlenirse, ona veda tavafı düşmez. Eğer evler arasında iken temizlenirse, ona veda tavafı düşer. Aynı şekilde temizlendiğini gördüğü halde, su bulamayacak olursa, namazla yükümlü olduğu gibi veda tavafını yapmakla da yükümlüdür.

Eğer kadın istihazalı ise o vakit namaz kıldığı günlerde tavafını yapar. Eğer istihaza görmesi başlamış ise biz ona: Ay halinin ve istihaza halinin miktarını bi-

[373] Muvatta, Hac hadis no 227

[374] Şafii'den başka bir yerde bulmadım. Senedi sahihtir.

[375] Buhârî, Hayız 27

linceye kadar durur. Ayrıldığı gün onun temiz olduğu gün olduğunu öğrenirsek veda tavafını yapmayı terk ettiğinden ötürü bir kurban kesmesi gerekir. Eğer o gün ay haline denk gelen bir gün ise kurban kesme yükümlülüğü olmaz.

AVLANMANIN HARAM OLUŞU

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Aziz ve celil Allah: **"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."** (Mâide, 96) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: Bahr (deniz) kapsamlı bir isimdir. Bu sebeple suyu çok ve (yüzeyi) geniş olan her bir şeye bu bir bahrdır/denizdir, denilir. Birisi dese ki:

- Bilinen deniz suyu tuzlu denizdir. Ona evet, denilir. Fakat bunun kapsamına tatlı sular da girer ve bu Araplarca bilinen bir husustur. Dese ki:

- Allah'ın Kitabından buna dair bir delil var mıdır?

- Evet, denilir. Aziz ve celil Allah: **"İki deniz bir olmaz. Bu çok tatlı içimi hoş ve kolaydır. Diğeri ise çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz."** (Fâtır,12) buyurmuştur. Âyet-i kerimede iki hususa delil vardır: Birincisi bahr(deniz)in tatlı ve tuzlu suları kapsadığı ve bunlardan avlananların aynı düzlemde söz konusu edildiğidir. Bu sebeple tatlı ya da tuzlu sudan az ya da çok olsun suda yaşayan bütün avlar ihramlı kimseye helaldir. Harem içerisinde olsa dahi bunu avlamak da helaldir. Çünkü bunun hükmü, ihramlı kimse için helal olan deniz avının hükmü ile aynıdır. Hiçbir farklılık göstermez. Denizin avının ve yemeğinin helal kılınması ile muhatap alınan ise, aklı ile denizde bu türden yaşayan şeylerin helal olduğunu idrak eder. Ayrıca onun suyunda yaşayan her bir şeyin de helal kılındığını anlar, çünkü onun avıdır. Onun yiyeceği ise bize göre kıyıya attığı ve su üstüne çıkmış olanlarıdır. Allah elbette en iyi bilendir.

Bununla birlikte ben âyetin bu manadan başka bir anlama gelme ihtimali olduğunu bilmiyorum. Yahut da onun yiyeceği içinde yaşayan diğer birtakım canlılar hakkındadır. Denizin avı için külfete girdiği gibi külfete girmeksizin el ile yakalanabilirler. Böylelikle bu da âyetin genel zahir kapsamına dahil olur. Allah en iyi bilendir. Birisi:

- Peki buna delil teşkil eden bir haber var mıdır? derse şöyle denilir:

[1200] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan rivayet ettiğine göre ona ırmakların ve büyük su birikintilerinin durumu ile ilgili olarak bunlar (da avlananlar) deniz avı değil midir, diye sorulması üzerine o: Evet deniz avıdır, deyip yüce Allah'ın: **"Bu çok tatlı içimi hoş ve kolaydır diğeri ise çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz."** buyruğunu okudu.[376]

[1201] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre bir kişi, Atâ'ya Harem bölgesinde pek büyük bir pınar olan el-Kasri havuzunun balıklarının durumuna dair: Onlar avlanır mı, diye sormuş o: Evet, bizde ondan bir miktar bulunmasını pek arzu ederdim, demiş.

İHRAMLI KİMSENİN YABANİ HAYVANLARDAN ÖLDÜRMESİ HELAL VE HARAM OLANLARIN ASIL DAYANAĞI

Şafiî dedi ki: Aziz ve celil Allah, ihramlı kimsenin avını mücmel ve müfesser/müfessir olarak zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın Kitabından müfessir/müfesser olan buyruklar tefsir edici/açıklayıcı ve beyan edici delaleti ile mücmelinin manasına delildir. Allah elbette en iyi bilendir. Yüce Allah buyurdu ki: **"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir faysa olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."** (Mâide, 96) Yüce Allah, deniz avının helal olduğunu buna karşılık kara avının ihramlı oldukları sürece haram olduğunu tespit buyurduğuna göre, onlara haram olan avın ihramlı oldukları vakit ve ihramdan önce kendilerine yenilmesi helal olan şeylerin haram olduğuna delildir. Çünkü özel olarak ihramdan önce helal olan şeylerin ihram sebebi ile haram olduğundan başka -Allah elbette en iyi bilendir- bir anlam ifade etmemektedir. İhramda olmayan kimselere haram olan şeylere gelince, baştan beri bunların ilk olarak haram kılınmış olmaları yeterlidir. Rasulullah (sav)'ın sünneti de –her ne kadar âyet-i kerime de açık ise de- bu söylediğim manaya delildir. -Allah elbette en iyi bilendir.-

[1202] Bize Süfyan, ez-Zühri'den haber verdi. O Salim b. Abdullah b. Ömer'den o babasından rivayet ettiğine göre Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Harem bölgesi dışında da Harem bölgesi içinde de öldürülmelerinde bir vebal olmayan beş haşere vardır: Karga, çaylak, fare, akrep ve saldırgan köpek (yırtıcı hayvan)"*[377]

---

376 Buhârî, Zebaih 12

377 Buhârî, Cezâu's-Sayd 7, Müslim, Hac no 72/1199; Muvatta, Hac bab no 28 ve hadis no: 88-89

AV HAYVANINI HATA İLE ÖLDÜRMEK

Şafiî dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: **"Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası ..."** (Mâide, 95) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: Av hayvanını kasten yahut hata yoluyla öldüren kişi, cezasını verir. Biri dese ki:

Âyet-i kerimede ceza, av hayvanını kasten öldüren için vacip kılınmıştır. Sen onu hata yoluyla öldüren için de nasıl vacip kabul edersin, dese ona –Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

- Av hayvanını kasten öldürene cezanın vacip kılınması onu hataen öldürene vacip kılmanın önünde engel değildir. Birisi:

- Kasten öldürmede bunun Kitabın delili ile vacip kıldığına göre, hata yoluyla öldürmeye cezanın vacip olduğunu nereden çıkarıyorsun, dese ona şöyle denilir:

- Hata yoluyla cezayı vacip kabul edişim Kur'ân ve sünnete kıyas ve icma iledir. Eğer:

- Kur'ân'a kıyas nerede dese şöyle denilir:

- Aziz ve celil Allah, hata yoluyla öldürme hakkında: **"Bir mümin diğer bir mümini yanlışlıkla öldürürse mümin bir köle azat etmesi ve akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir."** (Nisâ, 92) buyruğu ile: **"Şayet kendileri ile aranızda bir antlaşma bulunan bir kavimdense, o vakit akrabalarına bir diyet vermek ve mümin bir köle azat etmek gerekir."** (Nisâ, 92) (buyruğudur.)

Her iki canın biri İslam biri antlaşma gereği himaye altında bulunduğundan ötürü aziz ve celil Allah hata ile öldürülmeleri halinde iki diyet ve iki köleyi vacip kılmıştır. İhramlı halde iken avlanmak da şanı yüce Allah'ın: **"İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."** (Mâide, 96) buyruğunda yasaklanmış bulunmaktadır. Bundan şanı yüce Allah'ın kasten öldürülmesi halinde misli ile cezasın ödenmesinde çeşitli hikmetleri vardır. Bu yasak ise Kitap ile mutlak ve bütün av hayvanları hakkında geçerli bir umumi yasaktır. Avlanmak sebebi ile söz konusu olan cezanın mülkiyeti ise Harem ehline aittir. Çünkü yüce Allah: **"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etsin."** (Mâide, 95) buyurmaktadır.

Ben de şu hususta Müslümanlar arasında bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum: Telef edilmesi yasak olan insan kuş hayvan ya da bunlardan başka mül-

kiyet edinilmesi caiz olan herhangi birini bir kimse kasten öldürecek olursa, onu öldüren kimseye bundan dolayı o öldürdüğü canın sahibine ödenmesi gereken belli bir bedel söz konusu olur. Hata yoluyla bu kabilden öldürdükleri hakkında da hüküm böyledir. Bunlar arasında kasten öldürmedeki günah dışında bir fark yoktur. Bu açıkladığım gibi olmakla birlikte bütünüyle av hakkında da benzerliği bulunduğundan dolayı yüce Allah'ın Kitabında da yasaklanmış bulunmaktadır. Yüce Allah: **"Deniz avı ve onu yemek yolcuya da bir fayda olmak üzere size helal kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı."** (Mâide, 96) buyurmuştur. İhramlı iken bütün av haram olduğuna göre aziz ve celil Allah da onların bazısı hakkında Kâbe'ye gönderilecek adaletli bir mislini hükme bağlamıştır. O halde, ihramlı iken av hayvanlarının tamamı yasak demektir. Aralarında bir fark yoktur. Tıpkı Müslümanlar da zarar verilmesi yasak olan insan ve malların telef edilmesi halinde gerekli tazminatın ödenmesinde kasten veya hata ile olması arasında fark gözetmedikleri gibi. Birisi dese ki:

- Bu görüşü seninle beraber paylaşan kimlerdir. Şöyle denilir:

- Delil benim açıkladığım şekildedir ve bize göre bu yeterlidir. Esasen bizden önce bizden başkaları da bu görüşü ifade etmiştir. Dedi ki:

- O zaman bunu zikret. Dedim ki:

[1203] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi. Atâ'ya dedim ki: Aziz ve celil Allah'ın: **"Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse..."** (Mâide, 95) buyurmaktadır. Ona: Peki o avı hata ile öldüren de ceza öder mi, dedim. O: Evet, bu yolla Allah'ın haram kıldıklarını tazim eder ve sünnet uygulamaları da böylece geçip gitmiştir, dedi.

[1204] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Amr b. Dinar'dan, dedi ki: Ben insanların hata halinde (avlanmalarının) da cezasını ödettiklerini gördüm.

Şafiî dedi ki: Birisi dese ki:

- Peki, bundan daha ileri bir şey var mı? Şöyle denilir:

- Bu manaya da gelebilen bunun aksine de ihtimali olan bir şey var. Eğer:

- O nedir derse derim ki:

[1205] Bize Malik, Abdülmelik b. Kurayr'dan(veya Kureyb) haber verdi. [378]

[378] İmam bu hadisi, ileride ihramlının avlanması babında 1329 numaralı paragrafta

Şafiî dedi ki: Her ikisinin hata ederek keleri çiğnemiş olmaları ihtimali de vardır. Kasten onu çiğnemiş olmaları da muhtemeldir. Birisi bana dedi ki: Bu hususta herhangi bir kimse senin mezhebine muhalif bir kanaate sahip midir? Ben evet dedim.

- O bunu zikreder misin, dedi. Ben dedim ki:

[1206] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Mücahid şöyle derdi: Sizden kasti olarak onun haramlığını unutmayarak ve başkasını da vurmak istemeyerek hata ile (başkasını) öldürürse o böylelikle (cezayı) hak etmiş olur ve bunu yapmaya ruhsatı yoktur. Ama her kim haram olduğunu unutarak yahut başkasını kastetmekle birlikte hata yoluyla onu öldürürse, bu kasti öldürmesi sebebi ile onun kefaretini davar türünden ödemekle yükümlü olur. Dedi ki: O:

- (Cezayı) hak etmiş olur, sözü ile neyi kastetmektedir. Dedim ki:

- Zannederim bununla Allah'ın cezasını hak etmiş olur, kanaatinde olduğunu ifade etmek istemiştir. Dedi ki:

- İhramından çıkmış olacağını demek istemiş olabilir mi? Ben:

- Bunu kastetmiş olacağı görüşünde değilim. Çünkü bu anlamı kastetmiş olsaydı sözleri bağlayıcı bir delil teşkil etmeyen ve kendilerinden buna muhalif kanaatler bellemiş olduğum kimselerin benimsediği kanaat olur, dedim. Dedi ki:

- Peki onun av hakkındaki görüşünün özeti nedir? Dedim ki:

---

rivayet edecektir. Hadis Muvatta, Hac hadis no 231'de şöylece kaydedilmektedir: Abdullah b. Kurayr'dan o Muhammed b. Sirin'den rivayet ettiğine göre, bir adam Ömer b. el-Hattab'ın yanına gelerek dedi ki: Ben ve bir arkadaşım iki atı bir tepeye kadar yarıştırarak koşturduk. İhramlı olduğumuz halde bir av hayvanın öldürdük. Bu hususta kanaatin nedir? Ömer (ra) yanındaki bir adama: Gel de ben ve sen hüküm verelim, dedi. İkisi onun hakkında bir keçi kurban etmesini hükmettiler. Adam: Bir de müminlerin emiri olacak. Bir ceylan hakkında tek başına hüküm veremiyor, bunun için kendisi ile beraber hükmetmek üzere bir başka adamı çağırıyor. Ömer, adamın söylediklerini işitince onu çağırdı, sordu: Mâide suresini biliyor musun? Adam: Hayır, dedi. Ömer: Peki benimle beraber hüküm veren bu adamı tanıyor musun? Adam yine hayır, dedi. Ömer dedi ki: Eğer bana Mâide suresini bildiğini haber vermiş olsaydın canını acıtacak kadar seni döverdim, dedikten sonra şunları ekledi. Şüphesiz Yüce Allah: **"Cezası: Sizden iki adaletli kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir."** (Mâide, 95) buyurmaktadır. Bu da Abdurrahman b. Avf'tır, dedi.

- O hatanın karışmadığı kasti avlanma da kefarete bulunulmaz, fakat hatanın karıştığı kasti öldürmelerde kefaret söz konusu olur. Dedi ki:

- O bunu açık ifade ile dile getirdi mi? Dedim ki:

- Onun kanaatine göre eğer ihramını unutarak kasten onu öldürürse, ihramlı olduğunu unutması itibari ile bunda bir hata söz konusudur. Eğer başkasını kastederek ona isabet ettirirse buna da öldürmeyi gerçekleştiren fiil cihetinden bir hata bulunur.

[1207] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'den haber verdi. O Mücahid'den yüce Allah'ın: **"İçinizden kim onu bilerek öldürürse..."** (Mâide, 95) buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı oluşunu unutarak onu kasten öldürürse, işte aleyhine hüküm verilecek kişi budur. Fakat ihramlı olduğunu unutmayıp onu kasten öldüren kimse aleyhine de hüküm verilmez.

[1208] Atâ dedi ki: Onun aleyhine hüküm verilir.

Biz de Atâ'nın kanaatini kabul ediyoruz. Birisi dese ki:

- Peki bu iki görüşe/mezhebe muhalefet eden kimse var mı? dese derim ki:

- Evet. Bunların dışında ilim ehli kimseler, şöyle demişlerdir: Avı kasten öldüren hakkında hüküm verilir. Fakat hatalı olarak onu öldüren hakkında hiçbir durumda hüküm verilmez.

AV HAYVANINI TEKRAREN ÖLDÜREN KİMSE

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bir av hayvanını öldürüp hakkında hüküm verildikten sonra bir başkasını öldüren hakkında dedi ki: Bu ilanihaye her tekrar av hayvanı öldürdüğünde onun hakkında hüküm verilir. Birisi:

- Bu görüşünü neye dayanarak söylüyorsun, derse derim ki:

- Birincisini telef etmiş olması sebebi ile onunu hakkında hüküm verilmesi gerekiyorsa, ikincisini telef etmesinden dolayı da onun hakkında hüküm verilmesi gerekir ve ondan sonra tekrarlanan hepsi için böyledir. Tıpkı bir canı öldürmesi halinde onun diyetini ödemek zorunda olduğu gibi. Ondan sonra daha başkalarını öldürecek olursa, her bir can için ayrı ayrı diyet ödemek durumunda olmasına benzer. Aynı şekilde birisine ait bir malı ifsad etse, telef etse sonra bir başkasına ait bir malı ifsad etse, sonra pek çok malları ifsad ve telef etse her durumda onun telef ettiğinin kıymetini öder. Eğer:

- Aziz ve celil Allah'ın: **"Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."** (Mâide, 95) buyruğu ne demektir. Bu buyrukta onun aleyhine hüküm verilmeyeceğine delalet yok mudur? Şafiî dedi ki:

- Bildiğim kadarıyla buna bir delalet yoktur. Birisi:

- O halde anlamı nedir derse şöyle denilir:

- Anlamının ne olduğunu Allah elbette en iyi bilendir. Fakat manası muhtemelen şudur: Tekrar dönmesi sebebi ile ondan intikam alınması gerekir. İntikam da çeşitli şekillerde olabilir. Dünyada mal ile ahrette de ateş ile. Dese ki:

- Bu âyetin dışında, senin söylediklerine ya da onun benzerine delalet edecek bir delil bulabiliyor musun?

- Evet, denilir. Aziz ve celil Allah şöyle buyurmaktadır: **"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler. Kim bunları işlerse, cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır."** (Furkan, 68-69) Şanı yüce Allah, kâfirin ve kasten katilin öldürülmesini hüküm kılmıştır. Rasulullah (sav) da maktulün velisinin dilemesi halinde diyet ile katilin affedilmesi sünnetini koymuştur. Zina edenin haddini de tayin etmiştir. Şanı yüce Allah tevbe etmeleri hali dışında, ahirette onlara azabın kat kat arttırılması suretiyle onlardan intikam alınmasını vacip kılmıştır. Zina edene de haddi tayin etmiştir. Yüce Allah'ın onlara hadlerin uygulanmasını vacip kılmış olması, ahiretteki intikamın dünya hayatında onun dışındaki hükmü kaldırmayacağına delildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Zina eden dişi ile zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun."** (Nur, 2) her zina ettiklerinde onlara aynı değnek haddinin uygulanacağı hususunda kimse ihtilaf etmemiştir. Böylelikle son defa zina etmeleri halinde onlara uygulanması gereken ilk zina ettikleri sırada uygulananın aynısıdır. Eğer ikisi arasında fark gözetilmesi gerekmiş olsaydı, bu fark sonraki zinada olmalıydı. Sonraki öldürme sebebi ile de öldürülmesi daha uygundur ama böyle bir şey söz konusu olmamıştır. Dese ki:

- Bunu o kişi bir günah işlemeyi kastetmiştir, anlamında kabul eden kimse hakkında ne dersin? Yani o kişi kasten ilk öldürdüğü av sebebiyle günahkâr olur. Buna dair nasıl hüküm verilir? Derim ki:

- Yüce Allah, buna bu hususta ötürü hüküm vermiştir. Eğer dediğin gibi olsaydı, kasti öldürmesi halinde onun hakkında günah kazanmanın söz konusu

edilmemesi gerekirdi. İlk öldürmesi günah kastı ile olduğuna göre ikincisi de onun gibidir. Eğer: Bunu seninle birlikte senden başka dile getiren var mıdır? derse;

- Evet denilir. Eğer:

- O kişileri zikret derse derim ki:

[1209] Bize Said, Muhammed b. Cabir'den haber verdi. O Hammad'dan, o İbrahim'den rivayet ettiğine göre, kasten av öldüren ihramlı kişi hakkında dedi ki: Her öldürdüğünde onun hakkında hüküm verilir. Birisi dese ki:

- Aziz ve celil Allah'ın: **"Allah geçmiştekiler bağışlamıştır fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır..."** (Mâide, 95) buyruğu ne demektir? Şöyle denilir:

- Allah muradın manasını en iyi bilendir. Ama Atâ b. Ebu Rebah şu kanaati benimsemiş görünüyor: **"Allah geçmiştekileri bağışlamıştır."** Kasıt cahiliye dönemindekilerdir. **"Fakat kim"** avın öldürülmesinin haram kılınmasından sonra İslam'da bir defa olsun **"böyle yaparsa Allah ondan intikam alır."**

[1210] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ'ya yüce Allah'ın: **"Allah geçmiştekileri bağışlamıştır."** buyruğu ne demektir dedim. O: Allah cahiliye döneminde olanları affetmiştir, dedi. Ben: Ya: **"Fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır"** buyruğu ne demektir dedim. Dedi ki: Kim İslam'da bu işe tekrar dönerse, Allah ondan intikam alır ve bu hususta ona malum kefaret düşer. Dedi ki: Eğer kasten de yaparsa ona kefaret var mıdır? Ona dedim ki: Tekrar yapılması halinde bilinen bir had var mıdır? O: Hayır deyince ben de dedim ki: Peki bundan ötürü onu cezalandırmak sence imamın bir görevi midir? O: Hayır çünkü bu kendisi ile yüce Allah arasında işlemiş olduğu bir günahtır ve bunun fidyesini öder, dedi.

Şafiî dedi ki: Bundan ötürü imam onu cezalandırmaz. Çünkü bu cezası bir fidye olarak tespit edilmiş bir günahtır. Ancak onun bu işi kasten ve hafife alarak yapmış olduğunu ileri sürmesi hali müstesnadır.

AV KURBANI NEREDE KESİLİR?

Şafiî dedi ki: Yüce Allah: **"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir."** (Mâide, 95) buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: Ademoğlunun mülkiyetinden ulaştırılacak bir kurbanlık, kast edildiği her yerde bütün davarlardan ulaştırılacak kurban anlaşılır. Hediye ola-

rak ulaştırılan her bir kurbanlık da Mekke'de olur. -Allah elbette en iyi bilendir.- Eğer bunun böyle olduğu birileri tarafından açıkça bilinmese dahi şu hususun o kimselere -Allah elbette en iyi bilendir- gizli saklı kalmaması gerekir: Eğer av hayvanının (öldürülmesi sonucu kurban kesme cezası verilen) davarlardan herhangi birisi ile cezası ödenecekse, bu ceza ancak Mekke'de ödenirse, yerini bulur. Böylelikle şu da bilinmektedir ki, Mekke yüce Allah'ın en saygıdeğer yeridir. Kan akıtmalardan uzak tutulmaya en layık olan yerdir. Eğer yüce Allah'ın hükmünden bu ulaştırılacak cezanın Mekke'de bulunan yoksullara ulaştırılacağını aklımızla kavramamış olsaydık, bu böyle olmalı idi. Aziz ve celil Allah'tan bunu akl edip kavradığımıza göre, bu durumda avın cezası -Allah elbette en iyi bilendir- ancak Mekke'de yerini bulur. Yüce Allah'tan Kur'ân-ı kerim'in iki yerinde, adaletle şahitliği zikrettiğini ve birçok yerde adaleti zikretmediğini görüyoruz. Şahitlikler her ne kadar farklılık gösterse bile, bunların ortak vasfı hepsinin adalet ile yapılması ile yetinip onu kabul edeceğimizdir. Bizler aziz ve celil Allah'ın adaleti zikretmediği yerde orada adaletin gözetilmemesine göz yumulacağı iddiasında bulunamayız. Eğer avın kefareti olarak Mekke'den başka bir yerde yoksullara yedirecek olursa, bu onun için geçerli olmaz ve Mekke'de yahut da Mina'da bu yemek yedirmeyi tekrar eder. Çünkü Mina da Mekke'dendir. Zira burası Harem'in ikamet yerlerindendir. İşte herhangi bir şekilde başındaki rahatsızlık fidyesi, hoş koku, elbise giymek veya daha başka bir sebep ile ihramlı bir kimseye vermesi gereken her türlü fidye hiçbir hususta bundan farklı değildir. Çünkü bunların hepsi nüsük/ibadet ciheti ile söz konusudur. Nüsük (kurbanlık ve benzerleri) ise Harem'e ulaştırılır. Bunun faydaları ise Harem'de bulunan yoksullaradır.

Dedi ki: Davar yahut yiyecek türünden oraya varan kurbanlık esnasında, Kâbe'nin huzurunda bulunan her bir miskine, -orada ister ailesi olsun ister yabancı olsun- verilir. Çünkü onlara az dahi olsa Kâbe'nin huzurunda bulunmalarından dolayı verilir. Buna göre, eğer onların bir kısmına verilip bir kısmına verilmezse Mekkeliler dışında yabancı yoksullara vermesi onun için yeterli olabileceği gibi yabancı yoksulları dışarıda tutarak Mekkeli yoksullara vermesi de geçerlidir. Bunlara karışık vermesi de geçerlidir. Eğer bu cezayı yalnızca Mekkelilere harcarsa –çünkü hem orada hazır bulunmak hem de ikamet özelliklerini kendilerinde toplamaktadırlar- bu sanki kalbe daha hoş gelir. -Allah elbette en iyi bilendir.-

Birisi: Bu kanaati sözü zikredilmeye değer bir kimse söylemiş midir? derse ona şöyle denilir:

[1211] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Dedi ki: Ben Atâ'ya: **"Cezası... Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir yahut düşkünlere yemek yedirme şeklinde bir kefarettir."** (Mâide, 95) buyruğunu sordum. O dedi ki: Harem içerisinde o avı öldürdüğünden ötürü bunun kefaretinin Beytin yanında ödenmesi gerektiğini kast etmektedir.[379]

[1212] Bize Said'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Atâ kendisine bir başka sefer şöyle demiştir: Mekke'de av avlayan tasadduk eder. Aziz ve celil Allah: **"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir..."** buyurmuştur. Dedi ki: Mekke'de tasadduk eder.

Şafiî dedi ki: Atâ şunu söylemek istiyor: Benim anlattığım üzere yiyecek ve davar bunların hepsi Kâbe'ye ulaştırılacak bir hediyedir. -Allah en iyi bilendir.-

CEZANIN KARŞILIĞI OLAN ORUÇ NASIL TESBİT EDİLİR?

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Aziz ve celil Allah: **"Veya bunun dengi oruç tutmaktır."** buyurmuştur.

[1213] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre o Atâ'ya: **"Yahut bunun dengi oruç tutmaktır."** buyruğu ne demektir diye sormuş, o şöyle demiştir: Şayet öldürdüğü av hayvanının dengi bir koyun ya da fazlası ise koyuna yiyecek (buğday) cinsinden kıymet biçilir. Sonra her bir müdlük miktar yerine bir gün oruç tutar.

Şafiî dedi ki: Bu yüce Allah'ın izni ile Atâ'nın dediği gibidir. Ben de böyle diyorum. Aynı şekilde eğer ceza olarak kesmesi gereken bir deve olursa, böyle yapılır ve eğer herhangi bir avın kıymeti karşılığında ona ödemesi gereken bir müd olursa, ona karşılık bir gün oruç tutar. Eğer öldürdüğü av hayvanının kıymeti bir müdden fazla ama iki müdden az olursa, iki gün oruç tutar. İşte tam bir müdde ulaşmayan her bir küsurât yerine bir gün oruç tutar.

---

[379] Metinde İmam Şafiî âyet-i kerimenin sadece delil gösterilen kısmını zikretmekle yetinmiştir. Âyet-i kerimenin mushafta tamamı (meali) şöyledir: **"Ey iman edenler, siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse cezası: sizden iki adil kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir yahut** (o nispette) **düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir kefarettir ya da bunun dengi oruç tutmaktır. Ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir."**

[1214] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan bu manada rivayet etti.

Şafiî dedi ki: Birisi dese ki:

- Bir müddün yerine bir gün oruç tutacağını tam bir müde ulaşmayan bir müdden fazlası karşılığında da bir gün daha oruç tutacağını neye dayanarak söylüyorsun? Derim ki:

- Ben bunu aklen ve kıyasen söyledim. Dese ki:

- Bu hususta kıyas nerede, aklen bu mana nerede, nasıl olur? Derim ki:

- Şuna ne dersin? Eğer bir çekirge öldürmüş bir kimsenin onun kıymeti karşılığında bir hurma tanesi yahut bir lokmacık tasadduk etmeden bırakabilir mi? Çünkü onu öldürmesi haramdır. Cezası vardır. Kıymeti az diye karşılıksız bırakılmaz. Sonra onun karşılığı olan kıymetini vermek yerine oruç tutmayı uygun görse, herhangi bir şekilde bir günden daha az oruç tutması onun için yeterli olabilir mi? Eğer:

- Hayır derse ben de derim ki:

- İşte biz de aklımızla tutulması gereken asgari oruç süresi bir gün olduğunu biliyoruz. Aklen ve kıyas yoluyla da şunu biliyoruz: Talak bütündür parçalara bölünemeyeceğine göre bir kimse bir talakın bir parçasını verecek olsa, onun için bir talak söz konusu olur. Yine aklen biliyoruz ki, cariyenin iddeti hür kadının iddetinin yarısıdır. Ama ay hali iki yarıya bölünememektedir. Bu sebeple cariyenin iddetini iki ay hali kabul ettik.

DENK OLAN ORUÇ VE YİYECEK (BUĞDAY)İN TAYİNİNDEKİ İHTİLAFLAR

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bana birisi dedi ki:

- Avlanmanın cezası olarak oruç tutacak olursa, her bir müd için bir gün oruç tutar. Buna karşılık yemin kefaretinde yedirecek olursa, her bir yoksula iki müd yedirir. Yine dedi ki: Senin bu hususta arkadaşlarından bizim görüşümüze uygun ve senin kanaatine muhalif herhangi bir rivayetin var mı? Ben:

- Evet dedim.

[1215] Bize Said'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, Mücahid: Her iki müd yerine bir gün (oruç tutulur.) derdi. O dedi ki:

- Peki nasıl olur da Mücahid'in görüşünü almıyor, Atâ'nın şu görüşünü alıyorsun: Yoksul kimseye yemek yedirmek icap ettiği vakit rahatsızlık sebebi ile fidye hali dışında bir müd yedirmesi icap eder. Sen ise: Ona iki müd yedirir dedin. Peki, rahatsızlık fidyesinde iki müd yedirir dediğin halde niye her yerde yoksula iki müd yedirir demedin?

Şafiî *(Yüce Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Dedim ki:

- Senin iki soruna yüce Allah'ın izni ile bir tek ortak cevap verilir. O:

- Bu cevabı zikret dedi. Şafiî dedi ki:

- Bizim de senin de bizimle birlikte fıkha nispet ettiğimiz kimselerin de asıl dikkat etmeleri gereken ve dile getirecekleri görüşlerinde onlara icap eden şudur: Kişi ancak bildiği bir delile göre söylemelidir(konuşmalıdır). Şanı yüce Allah'ın hükümlerinin sonra onun Rasulünün hükümlerinin iki bakımdan taabbud olmaları itibari ile ortak bir özellik taşıdıklarını da bilmelidir. Diğer taraftan taabbud da iki tür söz konusudur:

Bir kısmı aziz ve celil Allah'ın yahut Rasulü'nün sebebini kendisi içerisinde beyan etmiş olduğu bir sebepten ötürü taabbuddur. Yahut bu sebebi Kitabının bir başka yerinde yahut Rasulü'nün sünnetinde beyan etmiştir. İşte bizim söylediğimiz de budur. Kıyas yoluyla da onun benzeri manada olan şeyler hakkında söylediklerimizi söyleriz.

Bir kısmı da yüce Allah'ın başkasına ve bize hükmünü öğretmiş olduğu ve murat ettiği şeyler ile taabbuddur. Biz her ikisinde de bunları bilmemekle birlikte Kitabında ve Nebisinin dili ile yapmış olduğu açıklamalardan öğrendiğimiz hususlardır. Bundan dolayı biz bunlar hakkında söylenecekler ile ilgili olarak farzımızı eda edip nihayetinde ona ulaşırız. Herhangi bir şeyde bir manası olduğunu bilmediğimizden de ona kıyas yapmayız. Çünkü biz ancak bildiklerimize kıyas yaparız ve şanı yüce Allah'ın bize öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Dedi ki:

- Bütün bunlar senin anlattığın gibidir. Ben meseleleri açıkça ortaya koyan ehil kimselerden herhangi bir kişinin farklı bir şey söylediğini işitmedim. Şimdi sen beni bundan bilebileceğim bir surette bana bilgi ver. Çünkü bizim arkadaşlarımız bu cümleyi senin anlattığın gibi ortaya koyuyor. Ondan bir harfinin dahi dışına çıkmıyorlar. Fakat bundan fer'i meseleleri ortaya koyacak olurlarsa görüşleri arasında farklılıklar ortaya çıkar. Derim ki:

- Onların doğrularını kabul et ve yanılmalarını reddet. Dedi ki:

- Elbette ki bunu yapmam gerekir. Gördüğüm hiçbir insan da uzunca bir gafletten kurtulmaz. Fakat söylediklerine dair bana bir misal ver. Dedim ki:

- Rasulullah (sav)'ın cenin hakkında ğurre hükmünü verdiğini gördüm.[380]

Biz ve sen dedik ki: Bu ğurrenin değeri elli dinardır. Eğer o cenin diri olsaydı onun diyeti bin dinar olurdu. Yahut ölü doğmuş olsaydı onda hiçbir şey gerekmezdi. Esasen o ya ölüdür ya diridir. Ama kendisine karşı cinayetin işlendiği sırada hayatta olma ihtimali de ölü ihtimali de söz konusu olduğu gaybî bir vaziyette idi. Peki biz buna asılsız bir şeyi mi yoksa her ikisi hakkında ölümün ve hayatın mümkün olduğu ve her ikisinin de durumu gayb olan bir adamı mı kıyasladık? O:

- Hayır dedi. Dedim ki:

- Yine buna cinayetlerden herhangi bir şeyi de kıyas etmedik mi? O:

- Hayır dedi. Ben

- Neden dedim. O dedi ki:

- Çünkü bizler bu hususta Nebi (sav)'a itaat etmek suretiyle taabbud etmemiz istenmiştir. Onun buna hüküm veriş sebebini de bilmiyoruz. Dedim ki:

- İşte biz mestler üzerine mesh etmek hakkında da böyle dedik. Bunlara ne sarık ne burka ne eldivenler kıyas edilir. O dedi ki:

- Bu hususta biz de aynen böyle dedik. Çünkü onda abdestin bir farzı vardır ve bu hususta özellikle de mestler söz konusu edilmiştir. O halde bu bir taabbuddur ve buna kıyas yapılmaz. Dedim ki:

- Biz de sen de Nebi (sav): Haracın zaman (tazminat) karşılığında olduğuna (yani nimetin külfete karşılık olduğuna) ve hizmetin de harac gibi olduğuna[381]

---

[380] Ebu Hüreyre (ra)'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Huzeylilerden iki kadın kavga etti. Onlardan biri diğerine bir taş attı. Hem kadını hem de karnındaki ceninini öldürdü. Rasulullah (sav)'ın huzurunda davalaştılar. Rasulullah (sav) kadının cenînin diyetinin bir köle yahut bir cariyeden ibaret bir ğurre olduğuna hüküm verdi. ..." (Buhârî, Diyat 25; Müslim, Kasame bab 11)

[381] İbnul Esir'in *en-Nihaye'de* verdiği malumata göre hadisin anlamı şudur: Harac ile köle, cariye ya da mülk kabilinden satılan bir şeyin gelirinden elde edilen ve hasıl olan gelirdir. Şöyle olur: Kişi bu malı satın alır, onu bir süre kullanır. Sonra onda satıcının kendisine bildirmediği yahut satıcının da bilmediği eski bir kusurunun olduğunu fark eder. İşte o vakit satın aldığı o malı geri verip ödemiş olduğu semeni/

hüküm vermiştik. O:

- Evet dedi. Ben dedim ki:

- Çünkü biz haracın müşterinin mülkiyetinde meydana geldiğini ve tazminatını ondan ödediğini biliyoruz. Halbuki alışveriş onun hakkında söz konusu olmamıştı. O:

- Evet öyledir, dedi. İşte bu kadar açıklama söylemek istediklerim için yeterlidir. Ayrıca sünnetten de biri kendisine kıyas edilen diğeri kendisine kıyas edilmeyen olmak üzere buna delalet de bulunmaktadır.

İşte kasame[382]de böyledir. Ona başka şeyler kıyas edilmez. Fakat sen bana rahatsızlıktan dolayı verilmesi gereken fidyede oruç tutmayacak olursa her bir yoksula bir müd vermeyi tercih edişinin sebebini bildir. Çünkü ya her bir müd için bir gün oruç tutmalı bu durumda bir günlük oruç bir müdün yerine geçer. Eğer senin için müd sabit ise doğrudur ve buna dair sana soru sormam. Şu kadar var ki sen şöyle demişsin: Bir gün oruç tutmak yoksula yemek yedirmenin yerini tutar. Ona dedim ki:

- Aziz ve celil Allah'ın hükmü, zihar yapan kişi hakkında, eğer söylediğine geri dönecek (eşine dönecek) olursa bir köle azat etmektir. Onu bulamazsa kesintisiz iki ay oruç tutmaktır. Buna gücü yetmezse o zaman altmış yoksula yemek yedirmektir. O halde zihar yapan kimsenin altmış gün yemek yemekten kendisini alıkoyması, altmış yoksula yemek yedirmesi gibi akıl ile kavranılan bir sonuca varılır. İşte bu mana sebebi ile ben de her bir gün yerine bir yoksula yemek yedirilir sonucuna vardım. Dedi ki:

- Peki bununla birlikte başka herhangi bir delil var mı? Dedim ki:

---

bedeli almak hakkına sahiptir. Bu durumda müşteri o malı kullandığı sürece elde ettiği menfaati hak eder. Çünkü satılmış olan o mal eğer onun elinde telef olsaydı o takdirde onun tazminatı altında olur ve satıcının herhangi bir sorumluluğu olmazdı. İbarenin takdiri de şöyledir: "Haraca (menfaate) tazminat sebebi ile hak kazanılır." (Çeviren)

382 *Kasame*, öldürülmüş bir kimsenin katili olmakla itham edilen kimselerin yapmakla yükümlü oldukları yemin demektir. Hadiste belirtildiği üzere şöyle olur: Önce maktulün velileri katilin itham ettikleri kişilerin arasında olduğuna dair (toplam) yemin ederler. Yemin etmek istemezlerse bu sefer itham edilenler katilin aralarında olmadığına dair yemin ederler. Bu uygulama katilin bilinmemesi halinde yapılır. (Müslim, Kasame h. no: 1669)

- Evet. Nebi (sav), Ramazan ayında gündüzün eşine yaklaşan kişiye: *"Bir köleyi azat edebilir misin"* diye sormuş adam hayır deyince ona: *"Kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?"* buyurmuş. Adam hayır deyince ona: *"Altmış yoksula yemek yedirebilir misin?"* sormuş. Adam yine: Hayır deyince bu sefer ona bir zembil hurma vermiş ve bunu altmış yoksula sadaka olarak dağıtmasını emr etmiş.[383]

Hadisi rivayet eden zembilde yirmi beş sa' olduğunu ifade ederek: Ya da yirmi sa' demiştir. Bilindiği üzere, zembil on beş sa' almak üzere yapılır. Böylelikle onunla bir vesk dört zembile eş değer olur. Bundan dolayı biz de yoksula yedirmenin ölçeğini bir müd buğday olduğunu ve bir yoksula yemek yedirme yerine de bir gün oruç tutmayı benimsedik. Dedi ki:

- Her bir yoksulun yerine bir gün oruç tutmaya gelince, o da dediğim gibidir. Yoksula bir müd yedirmeye gelince şayet "yahut yirmi sa'" demiş ise, ben de derim ki:

- İşte bu her bir yoksul için bir tam üçtebir (1/3) müd eder. Dedi ki:

- O halde niye böyle demiyorsun? Ben dedim ki:

- Sen: Herhangi birisinin bir müd ya da iki müd müstesna dediğini biliyor musun? O:

- Hayır, dedi. Dedim ki:

- Eğer durum senin dediğin gibi olsaydı, bizzat sen kendin ona muhalefet ederdin, fakat bu muhaddisin bir ihtiyatıdır. Ve bu zembil hakkında söylediğim gibi o on beş sa' dır. Bana Yemen'de ilim ehlinden birden çok kişinin haber verdiğine göre, zembiller buna göre imal edilirdi. Çünkü onlar bu zembilleri yirmi beş sa' hurmaya göre ölçek ve kileler gibi o ayarda yapıyorlardı. Dedi ki:

- Sen yemek olarak kefaretin ve kadına yaklaşma kefaretinin senin de bildiğin bizim de seninle birlikte bildiğimiz bir sebepten ötürü taabbudî olduğunu ileri sürdün. O halde bize rahatsızlık ve onun dışındaki hususlarda fidye olarak yapılan kefaretin buna kıyas edilmemesi gereken bir taabbud olduğunu bize açıkla. Dedim ki:

- Rasulullah (sav), Kab b. Ucre'ye yedirmek hususunda bir feraklık ölçeği altı yoksula paylaştırmasını söylemedi mi? Bu durumda bu yedirme (her kişi için) ikişer müd olur. O;

---

[383] Hadis ve kaynakları için bkz. Daha önce 925 numaralı paragraf. Hadisi İmamımız burada mana yoluyla rivayet etmiş olup tam olarak zikretmemiştir. Biz de onu ayrıca numaralandırmadık.

- Öyledir, dedi. Ben:

- Aynı şekilde ona "yahut da üç gün oruç tut" diye emretmedi mi? O;

- Evet dedi. Ben dedim ki:

- Yine ona ya da "bir koyun kurban et" buyurdu mu dedim.

- Evet dedi. Dedim ki:

- Bizler yedirmeyi oruca kıyaslayacak olursak, bir günlük orucun iki yoksula yemek yedirme yerini tuttuğunu söylemiyor muyuz? O;

- Evet deyince dedim ki:

- Eğer koyun kesmeyi oruca kıyaslayacak olursak, o takdirde bir koyun üç gün oruç tutmaya denk olur. Öyle mi dedim. O;

- Evet deyince dedim ki:

- Aziz ve celil Allah da temettü haccı yapan kişi hakkında: **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak isterse kurbandan kolayına geleni kessin, fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, döndüğünüz vakit de yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun."** (Bakara, 196) buyurarak bir koyuna bedel on gün oruç tutma tayin etmiştir. O:

- Evet öyledir, dedi. Dedim ki:

Aziz ve celil Allah: **"Bunun kefareti on fakiri doyurmaktır."** (Mâide, 89) buyurmuştur. Bu buyruğunda da köle azat etmeyi on yoksula yemek yedirmenin yerine emr etmiştir. O;

- Evet deyince dedim ki:

- Zihar kefaretinde ve öldürmede, köle azat etmek, altmış günün yerine emr edilmiştir. O;

- Evet, dedi. Artık altmış gün tutmanın Allah'a yaklaştırıcılığı bakımından on gün oruç tutmaktan daha öncelikli olduğu açıklık kazandığı gibi yine ben açıkça şunu gördüm. Bir gün oruç tutmak karşılığında iki yoksula yemek yedirmektense bir yoksula yemek yedirmek daha uygundur. Çünkü bir gün oruç tutmak, bir gün aç kalmak demektir. Bir yoksula yemek yedirmek de bir gün yemek yedirmektir. Böylelikle güne gün karşılığı iki güne bir günün kıyas edilmesinden daha uygundur. Kıyas ile en uygun ve en açık iş olduğu da görülmektedir. Dedi ki:

- Peki bu hususta Atâ'nın sözünden daha âli (ondan daha erken dönemde yaşamış birisine senediyle ulaşan) bir eser (bir rivayet) var mıdır? Ben:

- Evet, dedim: Bize Malik haber verdi...[384]

Şafiî dedi ki: (O kişi) dedi ki:

- Bu hususta senin çevrenden senden başka sana muhalefet eden oldu mu?

Ben:

- Evet dedim. Bu muhalefet eden kişi kefaretlerin Nebi (sav)'ın müd ölçeği ile karşılanacağını söylemekle birlikte zihar kefaretinin bundan müstesna olduğunu ve Hişam[385] müddü ile ödeneceğini ileri sürmüştür. O:

- Muhtemelen Hişam'ın müddü iki müddür. Bu durumda o da bizim iki müd vereceği şeklindeki görüşümüzü kastetmiş olması anlamına gelir. Bunun için de Hişam'ın müddünü buna dair bir özel ölçek tayin etmiş olabilir. Derim ki:

Hayır Hişam'ın müddü Nebi (sav)'ın müddü ile bir tam müd ve bir müddün üçte biri yahut da bir buçuk müd eder, dedim.

Şafiî dedi ki: O dedi ki:

- Eğer durum senin anlattığın gibi ise, mesele üzerinde durmaya gerek kalmamıştır. Çünkü buna dair soru sormanın hiçbir faydası yoktur. Durum bu iken herhangi bir kimsenin kalkıp müd ile kefarette bulunmanın farklılık göstereceğini iddia edebilir. Mesela bir kimse ona şöyle dese ne denir: Kefaret Hişam'ın müddünden kat kat daha büyük bir müd ile ödenir. Ama yemek (buğday) Nebi (sav)'ın müddü iledir. Bunun dışındakiler ise sonradan ortay çıkmış ve Hişam'ın müddünden daha büyük bir müd ile olur. Belki de onun dedesi Nebi (sav)'ın zamanında daha yaratılmamıştı bile ama insanlar şöyle demişlerdir: Bu müd Nebi (sav)'ın müddü ile iki müd eder, diyerek ona ne bir müd ne de küsurat eklemiş olur. Bu ise kefaretler hususunda bütün kanaat belirtmiş olanların kanaatin dışına çıkmaktır.

---

[384] İmam, sanki Muvatta'da Medine'de ilim ehlinden birisinden naklen zikredilenleri kast ediyor gibidir. O ilim ehline göre avın cezası olarak yemek yedirmek halinde avın kıymeti biçilir ve her bir yoksula bir müd yiyecek verir. Malik dedi ki: Benim av hayvanını öldürdüğü için o hususta hakkında hüküm verilen kişi ile ilgili olarak işittiklerimin en güzeli şudur: Öldürdüğü av hayvanına değer biçilir. Ondan sonra onun değer ile ne kadar yiyecek (buğday) alınacağına bakılır. Her bir yoksula bir müd verilir yahut da her bir müd yerine bir gün oruç tutar. Yoksulların sayısının ne kadar olduğuna bakılır. Eğer yoksullar on kişi ise on gün oruç tutar. Yirmi kişi iseler yirmi gün oruç tutar. Yani kaç kişi olurlarsa olsunlar onların sayısınca oruç tutar. İsterse altmış yoksuldan fazla olsunlar. (Muvatta, Hac 27. Bab)

[385] Emevi halifesi Hişam b. Abdülmelik

Şafiî dedi ki: Ona şunları da söyledim:

- Yine bizim bölgemizdeki ahaliden birisinin iddiasına göre Medinelilerin ödemekle yükümlü oldukları kefaretler, halen Medinelilerin ödediklerinden daha çok olmalıdır. Çünkü onlardaki yiyecek (buğday) daha boldur. O:

- Peki böyle diyene sen ne dedin, dedi.

Şafiî dedi ki: Ona dedim ki:

- Peki temel gıdaları yonca (sebze) olan temel gıdaları süt olan hanzal olan balıklarla gıdalanıp başka bir gıdaları olmayan ve kendilerindeki fiyatlar Medine'deki fiyatlardan çok daha pahalı olan kimseler nasıl kefarette bulunacaklardır? Bunların kanaatine göre Medinelilerin kefaretinden daha fazla kefarette bulunmaları ve bazı kimselerin kıtlık zamanlarında gıda olarak kullandıkları bir tahıl olan beyaz darı ile kefaret vermeleri nasıl olur? Diğer taraftan Medinelilerin fiyatı eğer herhangi bir şehrin fiyatından daha ucuz ise, herhangi bir şehirdeki fiyatların pahalı olduğu bir zamanda kefarette bulunması halinde -eğer o bunun Medinelilerin pahalı fiyatları dolayısıyla olduğunu ileri sürüyorsa- Medinelilerin kefaretinden daha azıyla kefarette bulunması gerekir. Yine ona şöyle denilir:

- Sen Allah'ın farzlarının herhangi bir kimseye göre hafifletildiğini yahut namaz hususunda zekat had ya da başka bir hususta ihtilaf ettiklerini hiç gördün mü?

Şafiî dedi ki: Dedim ki: O halde bu görüşü kabul edenlerin bu kanaatleri ileri sürülerek buna itiraz edilmemesi gerekir.

Şafiî dedi ki: Bu görüş sahibinden bir başkası da şu iddiayı ileri sürmüştür: Yemek (buğday) hac ve oruç sebebi ile kefarette bulunacak kimse nerede isterse aynen böyledir.

Şafiî dedi ki: Ona da şöyle denilir:

- Eğer kanın (kurban kesmenin) ancak Mekke'de olduğunu ve yemek yedirmenin de dediğin gibi ancak Mekke'de olması gerektiğini ileri sürüyorsun. Çünkü her ikisi de yemek yedirmektir. Dedi ki:

- Oruç hakkındaki delilin nedir? Dedim ki:

- Allah temettü haccı yapan kimsenin orucun üç gününün hac esnasında yedi gününü de döndüğü vakit olmasına izin vermiştir. Harem bölgesinde yoksullara oruç tutmanın da bir faydası yoktur. Çünkü oruç kişinin kendi bedeni yükümlülüğüdür. Bu sebeple vakti muayyen olmayan bir amel olur. Bundan dolayı o da bu ameli nerede dilerse orada yapar.

AV ÖLDÜREN BİR KİMSENİN DAVARLARIN DIŞINDA ŞEYLERLE FİDYE VERME İMKÂNI VAR MIDIR?

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: **"Ey iman edenler! İhramlı iken** (karada) **av hayvanı öldürmeyin. Kim** (ihramlı iken) **onu kasten öldürürse** (kendisine) **bir ceza vardır.** (Bu ceza), **Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır."** (Mâide, 95) buyurmaktadır. Buna göre av hayvanını öldüren kişiye fidyesini vermesi emr edilmiş ve ona o hayvanın benzeri (davar) yahut da yiyecek olarak kefarette bulunması ya da bunun dengi oruç tutması söylenmiştir. Böylelikle bu buyruk ile bunlardan hangisini dilerse, onu fidye vermekte muhayyer bırakıldığı ve bunların dışına çıkamayacağı anlamı ihtimal dâhilindedir. Buyruğun en açık manası bu olduğu gibi en açık anlamı ise âyete en uygun olanıdır. Bununla birlikte bulursa, kurban kesmesinin emr edilmiş olması eğer bulamazsa yemek yedirmesi onu da bulmazsa oruç tutmasının emr edilmiş olması ihtimali de vardır.

Tıpkı temettu haccı yapanla verilen emir ve ziharda emr olunduğu gibi. Ancak birinci anlam bu iki anlama göre doğruya daha yakındır. Çünkü Rasulullah (sav) Kab b. Ucre'ye rahatsızlık dolayısıyla verilecek fidyede kefaret şekillerinden dilediği herhangi birisi ile kefarette bulunmasını emr etmiştir. Şanı yüce Allah da ilâ yapan bir kimseye ya yeminini terk ederek eşine dönmek yahut da eşini boşamak yollarını göstermiştir. Her ne kadar diğer açıklama ihtimal dahilinde ise de. Biri dese ki:

- Senin bu kanaatini senden başka dile getiren olmuş mudur? Ona:

- Evet, denilir.

[1216] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: **"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir. Yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir kefarettir. Ya da bunun dengi oruç tutmaktır."** (Mâide, 95) buyruğu hakkında Atâ'dan şöyle dediğini nakletti: Bir kimse bir deve kuşunu avlasa, eğer varlıklı bir kimse ise, bir deve kurban etmelidir yahut ona muadil yemek yedirmeli ya da ona denk oruç tutmalıdır. Bunların hangisini dilerse aziz ve celil Allah'ın: **"cezası"** buyurmuş olmasıdır. İşte bu böyle olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de ***"veya, yahut"*** ile zikredilen bütün hususlar böyledir. İlgili kişi aralarından dilediğini seçsin.

İbn Cüreyc dedi ki: Atâ'ya sordum: Bir kimsenin yemek yedirmeye gücü yetiyorsa öldürdüğü avın dengini (kurban olarak kesmeye) gücü yetmez mi, dersin. Dedi ki: Bu Allah'ın verdiği bir ruhsattır. Olur ki yanında yedirecek miktar bulunduğu halde yanında devenin bedeli olmayabilir. İşte bu bir ruhsattır, dedi.

Şafiî dedi ki: Biz bu işi ona bırakırsak o da bunlardan dilediğini yapabilir. Kendisi için kolaylıkla yapabileceği şeye gücü yetse bile. Onun için tercih ve ihtiyatlı olan davar ile fidye vermesidir. Bulamazsa yiyecektir. Ancak bunları bulamaması halinde oruç tutmalıdır.

[1217] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Amr b. Dinar'dan, aziz ve celil Allah'ın ona **"oruç, sadaka yahut kurbandan bir fidye** (vacip olur)" (Bakara, 196) buyruğu hakkında: Hangisini dilerse tercih etme hakkına sahiptir, dedi.

[1218] Bize Süfyan, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Amr b. Dinar'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kur'ân-ı Kerim'de geçen ***"yahut, ya da, veya"*** şeklindeki her bir hususta hangisini dilerse onu seçebilir.

İbn Cüreyc dedi ki: Bundan tek istisna yüce Allah'ın: **"Allah'a ve Rasulüne karşı savaşanların... cezası ancak öldürülmeleri yahut ..."** (Mâide, 33) buyruğudur. Bunlar arasında muhayyerliği söz konusu değildir.

Şafiî dedi ki: İbn Cüreyc ve Amr'ın muharip (yol kesici) ve onun dışındakiler hakkında bu mesele ile ilgili söyledikleri gibi ben de aynı kanaatteyim.

Şafiî'ye soruldu: Herhangi bir kimse bu hususta muhayyer değildir demiş midir? Şafiî dedi ki: Evet.

[1219] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O el-Hasen b. Müslim'den şöyle dediğini rivayet etti: Her kim bir koyun değerine ulaşacak bir av hayvanı öldürürse işte yüce Allah'ın: **"Cezası ... öldürdüğü hayvanın benzeri"** (Mâide, 95) buyurduğu kimsedir. Ama: **"Yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir kefarettir."** (Mâide, 95) buyruğuna gelince bu öldürdüğü hayvan kurbanlık seviyesine ulaşamayan hayvanlar hakkındadır. Mesela kuş öldürülürse karşılığında bir kurban kesilmez. Dedi ki: **"Veya bunun dengi oruç tutmaktır."** Kasıt devekuşunun ve kuşun dengi oruçtur. İbn Cüreyc dedi ki: Ben bunu Atâ'ya zikrettim. Atâ: Kur'ân-ı Kerim'de ***"yahut, veya"*** diye zikredilen her bir şeyden ilgili kişi dilediğini seçebilir, dedi.

Şafiî dedi ki: Ben de bu hususta Atâ ile aynı kanaatteyim. Aziz ve celil Allah, av hayvanının öldürülmesinin cezası hususunda: **"Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir kefarettir ya da bunun dengi oruç tutmaktır."** (Mâide, 96) buyurduğu gibi bir başka yerde de: **"Artık içinizde her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa ona oruç yahut sadaka ya da kurbandan bir fidye gerekir."** (Bakara, 196) buyurmuştur.

[1220] Rasulullah (sav)'tan rivayete göre Kab b. Ucre'ye: *"Bunların hangisini yaparsan senin için geçerlidir."* Buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: İhramlının (vaktini, yerini) kaçırması -yasaklanmış, kaçırılmış- bir şeyden ötürü fidyenin söz konusu edileceği iki şeyin birlikte olduğunu gördüm. Bunların biri avdır, ikincisi ise saç tıraş etmektir.

Şafiî dedi ki: İhramlı kimsenin bunların dışında kaçırması yasaklanmış şeylerden neyi kaçırır yerine getirmezse, onun cezasını vermekle yükümlüdür ve o bunun cezalarından kurban kesmek, yemek yedirmek yahut oruç tutmaktan birisi ile fidye vermekte muhayyer bırakılmıştır. İster kurban kesecek varlığı bulunsun ister bulunmasın. Hangisini isterse onu yapabilir. Aziz ve celil Allah'ın: **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak** (temettü yapmak) **isterse kurbandan kolayına geleni kessin. Fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, döndüğünüz vakit de yedi gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun."** (Bakara, 196) buyurmuştur.

Şafiî dedi ki: Böylelikle hac vaktine kadar umre ile yararlanmak (temettü) onun aziz ve celil Allah'ın kurban kesme cezasını getirdiği herhangi bir işi kaçırmış olmuyor. Çünkü ihramlı bir kimse, fidye vermekle yükümlü olacağı bir iş yapmış olmuyor. Onun bu fiili de herhangi bir şeyi kaçırmasına sebep olmadığından ötürü, eğer kurbanlık sınırına ulaşacak olursa, bir kurbanlık ile fidye verme yükümlülüğü de yoktur. Yine bu durumda kurbanlık bulabiliyorken kurban dışında bir fidye vermek yükümlülüğü de yoktur. Bunun misali ise onun hoş koku kullanması yahut giymemesi gereken bir elbiseyi girmesi, cima etmesi, hanımından yararlanması yahut nüsük denilen haccın yapılması gereken amellerden birisini terk etmesi ya da bu manada (bu kabilden) olan şeylerde (fidye) söz konusudur.

Şafiî dedi ki: (Biri) dese ki:

- Aziz ve celil Allah'ın: **"Aranızdan her kim hasta olur yahut başında bir eziyet bulunursa..."** (Bakara, 196) buyruğunun manası nedir? Derim ki: -Allah elbette en iyi bilendir-

- Buyruğun zahiri şudur: Böyle bir kimseye hastalığı ve hastalık derecesine varmasa bile baştaki rahatsızlığı sebebi ile saçlarını tıraş etme izni verilmiştir. Eğer fidye vermesi gereken yerde kurban kesmesini isteyip: Mevcut olduğu sürece ancak davarlardan caiz olur, diyecek olursanız bu durumda fidye verecek kişi ya ihtiyacından dolayı yahut da davarların bulamayışından dolayı davar bulamazsa, lakin yemek yedirebilecek gücü bulunuyorsa, o takdirde ona düşen dirhem olarak değerlendirilir. Dirhemler de yiyecek (buğday) olarak değerlendirilir. Sonra o yiyecek her bir yoksula bir müd olarak tasadduk edilir. Eğer yiyecek bulamayacak olursa o takdirde de her bir müd için bir gün oruç tutar. Birisi dese ki:

- Sen bunu temettü kurbanına kıyasladığına göre neden temettü yapan kişi hakkında söylediklerinin aynısını onun hakkında da söylemedin? Ona –Allah'ın izni ile- şöyle denilir:

- Ben ona ortak noktası bir şeyi kaçırmak değil de bir fiil olması itibari ile kıyasladım ve farklılıkları bakımından da ikisi arasında fark gözettim. Bu durumda keseceği fidye kurbanı, yaptığı cürmün büyüklüğü kadar artar ve bir deve olabilir. Bundan daha aşağı hallerde bir koyun olabilir. Bu kesilecek fidye intikal edip yaptığı işin büyüklüğü kadarıyla azalıp çoğaldığından ötürü bu mana itibari ile mut'a (temettü) haccı kurbanından farklılık arz eder. Çünkü bir kimse kurban kesecek imkânına sahip ise, daha fazlası da daha azı da o kimse üzerinde bir yükümlülük olmaz. Eğer fazlasını yapacak olursa tetavvu (nafile) yapmış olur.

Şafiî dedi ki: Biz Kur'ân-ı Kerim'de aklen anlaşılan mana dolayısıyla zihar yapanın, katilin, Ramazan ayında eşi ile cima edenin kefaretini yemek yedirmek ve oruçla sınırlandırdık. İşte Mina'da gecelememek ve Müzdelife'de vakfe yapmamak Arafat'tan güneş batımından önce çıkmak, cemrelere taş atmamak ve benzeri hususları da bu türden değerlendirdik.

TEMETTÜ HACCI SIRASINDA KESECEK KURBAN BULAMAMAK VE ZAMANI

Şafiî dedi ki: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer** (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) **engellen-**

miş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)**sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman** (olmak üzere) **tam on gün oruç tutar. Bu** (durum), **ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin."** (Bakara, 196)

Şafiî dedi ki: Kitap, hac günlerinde oruç tutacağına delildir. Kitap gereğince aklen kavranılan da oruç tutmanın vacip olduğu hac hakkında söz konusudur. Yine aklen orucun ancak hacca girişinden sonra olması gerekir. Hac aylarında hacdan önce de olmamalı, başka zamanlarda da olmamalıdır.

Şafiî dedi ki: **"Kim hac zamanına kadar umreden faydalanmak** (temettü yapmak) **isterse"** (Bakara, 196) Şevval, Zülkade ya da Zülhicce'de hac için ihrama girse, hacca başlayacağı zaman oruç tutma hakkı olur. Ayrıca eğer kesecek kurban bulamıyorsa, orucunu tutmadan haccı bitirmemeli ve onun hacda iken tutması gereken üç gününün sonuncusu Arefe gününde tamamlanmalıdır. Çünkü kişi Arefenin ertesi günü hacdan çıkmış olur ve oruc tutmanın söz konusu olmayacağı nahr gününe girmiş olur. Âişe ve İbn Ömer'den böylece rivayet edilmiştir.

[1221] Bize İbrahim b. Sad, İbn Şihab'dan haber verdi. O Urve'den, o Âişe (r.anha)'dan temettü haccı yapan bir kimse, eğer kurban bulamayacak ve Arefe gününden önce oruç tutmamışsa Mina günlerinde oruç tutsun.[386]

[1222] Bize İbrahim, İbn Şihab'dan haber verdi. O Salim'den o babasından bunun aynısını rivayet etti.

---

[386] Buhârî, Savm 68: "... İbn Ömer (ra) dedi ki: Teşrik günlerinde oruç tutma ruhsatı (temettü haccı yapıp da) kurban bulamayanların dışındakilere ruhsat verilmemiştir." (Hadis no 1997-1998) "... İbn Ömer (ra): Umre ile hacca kadar faydalanan (temettü yapan) kimse için oruç Arefe gününe kadardır. Eğer Kurbanlık bulamıyacak olursa Mina günlerinde oruç tutmaz." (Hadis no 1999)

Buhârî dedi ki: Ona İbrahim b. Sad da İbn Şihab'dan diye mütebaat etmiştir.

Derim ki: İşte bunlar bizim üzerinde durmakta olduğumuz iki rivayet ile bundan sonraki rivayettir. Diğer taraftan Beyhaki, Şafiî'den Harmale yoluyla gelen rivayette şöyle dediğini nakletmektedir: Bana ulaştığına göre İbn Şihab bunu mürsel olarak Nebi (sav)'tan rivayet etmiştir. (*El-Marife*, IV, 441-442)

Şafiî dedi ki: Biz de bunu diyoruz ve bu bizim söylediklerimizle aynı manadadır. Allah en iyi bilendir. Kur'ân'ın anlaşılan hükmü de budur.

Şafiî dedi ki: Atâ ve Amr b. Dinar, temettü haccı yapan kimsenin orucunun vacipliği hususunda ihtilaf etmişlerdir.

[1223] Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre dedi ki: Hac için ihrama girmiş olarak Arafat'a varmadığı sürece oruç tutmak ona vacip değildir.

Amr b. Dinar dedi ki: Hac için ihrama girdi mi ona oruç tutmak vacip olur.

Şafiî dedi ki: Biz de Amr b. Dinar'ın dediğini kabul ediyoruz. Kur'ân'a daha yakın odur. Diğer taraftan Âişe ve İbn Ömer'den gelen habere de.

Şafiî dedi ki: (Kişi)Hac için ihrama girse, sonra derhal yahut da daha sonra ama oruç tutmadan önce ölse bu mesele hakkında iki görüş vardır.

Birincisi: Ona temettü kurbanı kesmek düşer. Çünkü bu onun üzerine bir borçtur. Zira oruç tutmamıştır. Onun yerine oruç tutulması da caiz değildir. Bu ihtimali olan bir görüştür.

İkincisi: Ona kurban da düşmez oruç da. Çünkü orucun ona vacip olduğu zaman kurban kesme farziyetinin bittiği ve oruç tutmanın daha galip geldiği bir zamandır. Eğer geriye oruç tutma imkânı bulunan bir müddet kalmış ve ihmalkar davranmışsa, üç gün yerine üç müd buğday onun adına sadaka verilir. Çünkü diğer yedi gün (oruç tutma)ona ancak ailesinin yanına dönüşünden sonra vaciptir.

Şayet aile halkının yanına döndükten sonra ölse ve hacdaki üç günü de diğer yedi günü de tutmamış ise, o takdirde o üç günün, onun adına sadakası verilir. Eğer yedi günden oruç tutma imkânı olmakla birlikte oruç tutmazsa ve bu bir gün ya da daha fazla olursa (yine bugünler için adına sadaka verilir) bu ise kıyas yoluyla ve aklî bakımdan sahih bir görüştür. Allah elbette en iyi bilendir.

Şafiî temettü haccı yapan kimsenin Mina günlerinde oruç tutması hakkında dedi ki:

[1224] Rasulullah (sav) Mina günlerinde oruç tutmayı yasakladı.[387]

Bizler Nebi (sav)'dan yaptığı yasağın ancak lazım olmayan bir oruç için söz konusu olduğuna bir delalet bulunmadığı sürece, yasağın özel olduğunu kabul

[387] Bkz. 1221 ve 1222 numaralı paragraflar. Ayrıca Müslim, Sıyam 23. bab; Ebu Davud, Savm 49; Tirmizi, Savm 59

etmemize imkân yoktur. Bununla birlikte: Temettü haccı yapan bir kimse, Mina günlerinde oruç tutun diyen kimsenin Nebi (sav)'ın bu günlerde oruç tutmayı yasaklamış olduğunu dikkatinden kaçırmış olabilir. Bu sebeple ben daha önce Mina günlerinde oruç tutmayı uygun görüyorken artık o günlerde oruç tutmayı uygun görmüyorum. Allah'tan muvaffakiyet dilerim.

Şafiî dedi ki: Ben Mina günlerinin hac günleri dışında olduklarını gördüm. Çünkü kişi eğer Beyt'i tavaf edecek olursa, böylelikle kadınlar dahi ona helal olur. Dolayısıyla bunlar hac günlerinin dışında iken benim bu günler hac günlerindedir, demem caiz olmaz. İsterse haccın bazı amellerini henüz tamamlamamış olsun. Birisi dese ki:

- Peki bunun hacda olması dil açısından uygun bir ifade midir? Şöyle denilir:

- Evet. Hacdan eksik bir şey kaldığı sürece dil de bunu zor da olsa –zahiren değil batınen- kaldırabilir. Eğer haccını bitirdiği için -kadınların da kendisine helal olacağı- tavafı bir ya da iki ay yapmayacak olursa, o takdirde; o üç günleri haccın içinde (yani memleketine dönmeden önce) tutmuş olması itibari ile oruç tutar.

Dedi ki: Eğer Mina günlerinde oruç tutması caiz olsaydı Nahr günü de bu günler arasında caiz olurdu. Çünkü hem Nahr gününün oruç tutulması hem de Mina günlerinde oruç tutmak yasaklanmıştır. Rasulullah (sav)'ın bugünlerin oruç tutulmasını bir defa yasaklaması Nahr gününde bir defa ve defalarca oruç tutmayı yasaklaması gibidir.

KİŞİNİN YERİNE GETİRMESİ GEREKEN BİR FİDYE VARKEN BUNU YAPAMAYACAK KADAR MUHTAÇ OLMASI HALİ

Şafiî dedi ki: Bir kişi kendisine bir bedene (deve) vacip olduğu halde hac ederse, eğer onu kesebilecek gücü varsa, ondan başka türlü kurtulması mümkün değildir. Çünkü kurban kesebilme gücü varken yemek yedirmeye kalkışamaz. Eğer kurban kesecek gücü yoksa yemek yedirir. Onun yemek yedirmesi de kurban kesmesi de ancak Mekke'de olur. Bunlardan birisini yapamayacak durumda olursa, dilediği yerde oruç tutar. Bununla birlikte haccının hemen akabinde oruç tutmasını daha çok severim.

[1225] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre, fidye vermesi gereken kimsenin oruç tutması hakkında dedi ki: Bu hususta bana

herhangi bir bilgi ulaşmış değildir. Ben şüphesiz onun bu işi (yani oruç tutmasını) hemen akabinde yapmasını severim.

[1226] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Mücahid derdi ki: Oruç, sadaka ya da kurban olarak fidye vermesi, onun yaptığı haccında yahut umresinde olur.

[1227] Bize Said'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, Süleyman b. Musa fidye yükümlülüğü olan kişi hakkında şöyle demiştir: Bana ulaştığına göre, kendisine fidye düşmesine sebep olan işi yapması ile eğer hacı ise kurban kesmesi eğer umreci ise tavaf etmesi arasındaki sürede ihramdan çıkmadan önce yerine getirir.

Şafiî dedi ki: Bu Allah'ın izni ile böyledir. Birisi:

- Senin bu söylediklerinin delili nedir derse, şöyle denilir:

- Eğer fidye hac ve umre sebebi ile vacip olmuş bir şey ise, kişinin hacda ve umrede fidye yükümlülüğünü yerine getirmesini daha çok severim. Çünkü her bir amelin düzeltilmesi kendi içerisindedir. Tıpkı namazın düzeltilmesinin kendi içinde oluşu gibi. Her ne kadar burada fidye hacdan başka bir şeydir, ama namazın ıslahı /düzeltilmesi ile kendi gibi namazdan olur şeklinde bir fark varsa da bu hususta tercih edilen benim dediğim gibidir.

[1228] Rivayet edildiğine göre İbn Abbas -yapacağı harcamaların miktarını kendisine belirttiği- bir adama fidye vermeyerek oruç tutmasını emr etmiştir.[388]

Sanki o, bu seferinde orucun onun için yeterli olduğunu görmemiş olsaydı kendisine; varlık ve bolluğuna dair soru sorar ve ona: Eğer sen zengin varlıklı birisi isen malının yanına varıncaya kadar bunu ertele diyecekti.

Şafiî dedi ki: Ben, hac ya da umre sebebi ile kişiye fidyenin vacip olduğu, kişinin hac ya da umredeki durumuna bakarım. Eğer bulabiliyor ise başkasının kendisi için yeterli olmadığı fidyeyi yerine getirebilecek varlığa sahip ise, onun o fidyeyi yerine getirmekle yükümlü olduğunu söylerim ve ondan kurtuluşu

[388] Bu rivayet Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, V, 38'de Cafer b. Avn, o Ebu Umeys'den, o Abde b. Ebu Lübabe'den, o Ebu Yahya'dan, o İbn Abbas yolu ile şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbas'a bir adam gelerek ben hac ve umreyi birlikte (temettü hacı) olarak yaptım. İbn Abbas ona: Beraberinde ne kadar para var, dedi. O kırk dirhem deyince İbn Abbas: "Bunda kurban kesmeye yetecek kadar bir para yok. Çünkü bunun on dirhemi ile devene yem verirsin, on dirhem ile azıklanırsın, on dirhem ile giyinirsin, on dirhem ile de arkadaşlarını mükâfatlandırırsın."

yoktur. Onun fidyeyi yerine getirmesini kabul ettiğim halde onu yapamayacak kadar eli daralıncaya kadar fidyeyi yerine getirmemişse, bu fidye onun üzerinde borç kalır. Ta ki gücü yettiği zaman onu eda edinceye kadar. Bununla beraber, vacip olarak değil de ihtiyaten oruç tutmasını da müstehab görürüm. Sonra imkân buldu mu kurbanını keser.

Şafiî dedi ki: Eğer gücü yetmiyor ise, sadaka verir. Sadakaya gücü yetmiyorsa, oruç tutar. Bir gün yahut iki gün oruç tutuktan sonra, o seferi sırasında ya da sonrasında bolluğa ulaşırsa kurban kesmekle yükümlü değildir. Eğer keserse güzel olur.

Dedi ki: Kendisine fidye icap ettiği zaman muhtaç olduğu için (kurban kesmezse) eli bollaşıncaya kadar sadaka vermeyip oruç da tutmazsa, kaçınılmaz olarak kurban kesecektir. Çünkü o bir işe başlamış iken kurban bulabiliyorken ne sadaka ne de oruca girişebilir.

Dedi ki: Şayet yolculuğunda muhtaç olarak evine geri döner ve eli bollaşıncaya kadar da fidye (kurban) kesmemiş ise, sonra muhtaç olursa, yine onun kaçınılmaz olarak kurban kesmesi gerekir. Çünkü eli bollaşıncaya kadar kurban kesmeyi bırakıp başka bir işe yönelmemiştir. Bu sebeple onun kurban kesmekten başka yolu yoktur. Bununla birlikte, vacip olmayarak ama ihtiyaten oruç tutmasını müstehab kabul ederim. Onun kurban kesmesini bir borç kabul ettiğim hallerde, onu ister kendi bulunduğu şehrinden göndersin, isterse de Mekke'den onun adına satın alınıp onun adına kesilsin, aynı şeydir. Mekke'de kurban kesilip sadaka olarak dağıtılmadığı sürece onun için geçerli olmaz. Yemek yedirmesi de böyledir. Orucu ise onu seferinden sonraya erteleyecek olursa, dilediği yerde kaza eder. İşte kurban (kesmek) olsun, yemek yedirmek olsun ona her ne sebeple icap eden her bir şeyi ancak Mekke'de yapması halinde yerini bulur.

DEVEKUŞUNUN FİDYESİ

[1229] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ el-Horasani'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab, Osman, Ali b. Ebu Talib, Zeyd b. Sabit, İbn Abbas ve Muaviye (r.anhum) ihramlı kişinin öldürdüğü devekuşu hakkında: Bir büyük baş deve (fidye olarak keser) demişlerdir.

Şafiî dedi ki: Bu hadis, ilim ehli nezdinde sabit değildir ve bununla birlikte bu, karşılaştıklarımın çoğunluğun görüşüdür. Onların görüşlerine göre devekuşuna karşılık bir deve kesilir. Biz ise, devekuşu sebebi ile bir deve fidye verilir,

kanaatimizi buna istinaden değil kıyas yoluyla söyledik. Buna göre ihramlı bir kimse bir devekuşunu öldürecek olursa, ondan dolayı bir deve kesmesi gerekir.

[1230] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o Atâ'ya şöyle demiştir: Ben devekuşunu öldürmenin cezası olarak (o devenin) adını koyduğum sırada gebe idi. Sonra deve doğum yaptı ve kurban kesilmesi gereken yere ulaşmadan önce yavrusu öldü. Bunun tazminatını ödeyeyim mi? (Atâ): Hayır, dedi. Ben dedim ki: Peki, onu yavru ile beraber satın alsam ve onu hediye olarak kurbanlık etmek istesem, ama kurban yerine ulaşmadan önce yavrusu ölse onun tazminatını öder miyim? Atâ: Hayır, dedi.

Şafiî dedi ki: İşte bu Atâ'nın devekuşu sebebi ile bir devenin kurban edileceği görüşünde olduğunun delilidir.

Bir devenin, onunla birlikte bir de ceninin kesilmesini de gerektirecek bir durumun bulunduğu her yerde deve ile cenin hakkında biz de onun gibi diyor ve cenini de onunla birlikte kesilir diyoruz. Karnında yavrusu ile birlikte avlanan her bir av hayvanı hakkında da tıpkı onun gibi, karnında yavrusu olan benzeri bir hayvanın fidye olarak verileceğini söyleriz.

İHRAMLI KİMSENİN DEVEKUŞU YUMURTASINI KIRMASI

[1231] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bilmeksizin devekuşunun yumurtasını kırsan, onun tazminatını (fidye olarak) verirsin. Bununla yüce Allah'ın haram kıldıklarını tazim etmiş olursun.

Şafiî dedi ki: Biz de böyle diyoruz. Çünkü av hayvanının yumurtası, onun bir parçasıdır. Çünkü yumurta da bir av olur. Bu hususta kendileri ile karşılaşıp kendilerinden ilim belledıklerim arasından muhalefet eden bir kimse olduğunu bilmiyorum. Ayrıca Atâ'nın bu sözü, yumurtanın tazminatının ödeneceğine ve bilmeden (bir şey telef eden kimse)ye tazminat ödetileceğine de delildir. Çünkü bu hata yoluyla öldürmeye kıyasen bir teleftir ve biz de böyle diyoruz.

Şafiî dedi ki: Devekuşu yumurtasında (fidye) onun değeridir. Çünkü o yumurta telef edildiği takdirde, davarlardan benzeri bulunan bir hayvandan çıkan bir şey aynı zamanda kuş türünden değeri olan bir şeylerin kapsamına -çekirge ve başkaları gibi- girmektedir. İşte çekirgeye kıyasen devekuşu yumurtasının da kıymeti ödenir.

Ben Şafiî'ye *(Allah'ın rahmeti ona)* dedim ki: Bu hususta senedi âli bir rivayetin var mı, dedim:

- Bunun gibi sabit bir şey yok. Ben:

- Peki o nedir, dedim. Dedi ki:

[1232] Bana sika (güvenilir bir kimse) Ebu Zinad'dan haber verdi. Onun rivayetine göre Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"İhramlı kimsenin kırdığı devekuşu yumurtası dolayısıyla kıymeti ödenir."*

[1233] Bize Said b. Salim, Said b Beşir'den haber verdi. O Katade'den, o Abdullah b. el-Hüseyn'den, o Ebu Musa el-Eşari'den rivayet ettiğine göre, ihramlının kırdığı devekuşu yumurtası hakkında bir gün oruç ya da bir yoksula yemek yedirmek vardır, demiştir.

[1234] Bize Said, Said b. Beşir'den haber verdi. O Katade'den, o Ebu Ubeyde'den, o Abdullah b. Mesud'dan aynısını rivayet etti.

Şafiî'ye dedim ki:

- Peki eğer devekuşu yumurtasında yavru varsa ne dersin? Bana dedi ki:

- İhramlı bir kimsenin davarlardan bir benzeri olmayan ve uçan kuştan izler de taşımayan türden telef ettiği her bir şeye karşılık, ona o varlığı telef ettiği yerdeki kıymetini ödemek düşer. Biz bunu insan olarak telef etmiş gibi değerlendiririz. Bu sebeple içinde yavru bulunmayan yumurtaya, içinde (yavru) bulunmayan yumurta olarak, içinde yavru bulunan yumurtaya ise içinde yavru bulunan bir yumurta olarak kıymet biçilir. Bu ikincinin kıymeti ise içinde yavru bulunmayan yumurtanın değerinden daha çoktur. Dedim ki:

- Eğer yumurta bozuk ise ne olur? O:

- Eğer kıymeti varsa bozuk olarak ona kıymet biçilir ve kıymet tasadduk edilir. Şayet onun bir değeri yoksa, bundan dolayı sana da bir şey düşmez.

Şafiî'ye dedim ki:

- Peki ihramlı kimse o yumurtayı yiyebilir mi? O:

- Hayır çünkü o da av türündendir ve bazen ondan avlanılacak bir hayvan çıkar, dedi.

Şafiî'ye dedim ki:

- Av hayvanı dediğin kendisini korur fakat o (yumurta) kendisini koruyamaz.

Şafiî dedi ki:

- Bazı hallerde kanatları kesilmiş ve küçük av hayvanı da bulunabilir. Bu durumda kendisini koruyamaz. İhramlı kimse bununla birlikte böyle bir av hayvanını öldürürse, cezasını öder. Dedim ki:

- Böyle bir hayvan, bir zamanlar kendisini koruyabiliyordu yahut da neticede kendisini koruyabilecek hale gelecek. O dedi ki:

- Yumurta da neticede kendisinden bir yavru çıkacak sonra da o yavru kendisini koruyacak bir hale varır.

DEVEKUŞU YUMURTASI HAKKINDA GÖRÜŞ AYRILIKLARI

Şafii'ye dedim ki:

- Devekuşu yumurtası hakkında sana muhalefet etmiş kimse var mı? O:

- Evet dedi. Ben:

- Peki bu kimse ne der, dedim. Dedi ki:

- Kimileri şöyle demiştir: Devekuşu dolayısıyla bir deve gerektiğine göre o zaman (yumurtası) da deve gibi yorumlanır.

[1235] Bu husus Ali (ra)'tan hadis ilim ehlinin benzerini sabit kabul etmedikleri bir yoldan rivayet edilmiştir. Bundan dolayı biz de onu almadık. Bir diğer sebep de şudur: Bir kimseye bir şey vacip olursa, onu olup olmayacağı belli olmayan gaypteki/ bilinmeyen bir şey ile cezasını ödemez. Onun cezasını fiilen mevcut bir şey ile öder. Şafii'ye dedim ki:

- Ondan başka sana muhalefet eden var mı? O:

- Evet, sanki bu görüşü işitip de onu takip etmiş gibi görünen bir adam var, dedi. Ben:

- Bu hususta ne dedi, dedim. Dedi ki:

- Ona annesinin değerinin onda birini ödemek düşer. Tıpkı cariyenin ceninde cariyenin onda birinin değerini ödemek gerektiği gibi. Dedim ki:

- Peki bunun açıklanabilir bir tarafı var mıdır? O:

- Hayır. Çünkü eğer yumurta bir cenin ise, o bu görüşü ile bir şey yapmış sayılmaz. Çünkü yumurta annesinden ayrıdır. Dolayısıyla onun hükmü de bağımsız olarak kendisine aittir. Cenin ise annesinden çıktıktan sonra diri olduğu halde bir kimse onu öldürse, onun karşılığında bizatihi kendi değeri ödenir. Ölü olarak çıksa ve bir insan onu kesse, bundan dolayı ona bir şey düşmez. Sen arzu edersen, yumurtayı bir ölü ya da bir canlı olarak kabul et. Her iki durumda da ikisi arasında fark görülmüştür. Yumurtanın ceninle ne alakası var? Çünkü yumurtanın hükmü ancak kendisinin hükmüdür. Bu sebeple kendisi davar türünden olmadığına göre onun hakkında ancak kendi değeri ile hüküm verilir.

Şafiî dedi ki: Biri bana dedi ki:

- Bu yumurta sebebi ile bir şey düşmez. Çünkü yumurta hayvan değildir, yenilen bir şeydir. İhramlı bir kişinin de bunu yeme hakkı vardır. Fakat bu ilim ehlinin benimsediği görüşe muhaliftir.

YABAN ÖKÜZÜ, YABAN EŞEĞİ, GEYİK VE DAĞ KEÇİSİ

Şafiî'ye dedim ki:

- Yaban öküzü yahut yaban eşeği öldüren ihramlı hakkında ne dersin? O:

- Bunların her birisinin cezası bir inektir, dedi.

Şafiî'ye sordum: Bu görüşü nereden çıkardın? Dedi ki: **"Ey iman edenler! İhramlı iken** (karada) **av hayvanı öldürmeyin. Kim** (ihramlı iken) **onu kasten öldürürse** (kendisine) **bir ceza vardır.** (Bu ceza), **Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle kefaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır.** (Bu) **yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir."** (Mâide, 95) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: Öldürdüğü hayvanın benzeri (dengi) buyruğu da beden itibari ile görünüş yakınlığı açısından benzerliğe delildir. O halde bu hususta caiz olan ancak öldürmüş olduğu av hayvanının benzerine bakması halinde bu iş caiz olur. Eğer öldürdüğü hayvan, koyundan daha ileri (büyük, değerli) ise bu sefer koça çıkar. Eğer koçu aşıyorsa ineğe çıkar. İneği aşıyorsa deveye çıkar. Av hayvanlarından karşılığı verilmesi gerekenlerden deveyi aşan bir şey de yoktur. Şayet iki yaşındaki koyundan daha küçük ise yahut oğlak/kuzu ise bu sefer ondan daha küçüğüne iner. İşte canlı hayvanlar hakkında görüş budur.

[1236] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Yaban öküzünde bir inek, yaban eşeğinde de bir inek ceza olarak kesilir. Dişi dağ keçisine karşılık da bir inektir.

[1237] Bize Said, İsrail'den haber verdi. O Ebu İshak el-Hemedani'den o Dahhak b. Müzahim'den o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Yaban ineği karşılığında bir inek, dağ keçisi karşılığında da bir inek kesilir.

Şafiî dedi ki: Bizde bu görüşteyiz.

Şafiî dedi ki: Dişi dağ keçisi, yaşlı inekten daha aşağıda, koçtan yukarıdadır. Karşılığında boynuzları görünmeye başlamış erkek ya da dişi (inek türü) kesilir. Bunlardan hangisi ile dilerse fidyesini verir.

Şafiî dedi ki: Küçük bir yabani eşek yahut küçük bir geyik öldürse, onun fidyesi küçük bir inektir. Erkek karşılığında erkek dişi karşılığında dişi fidye verir.

Dedi ki: Küçük dişi bir dağ keçisi öldürürse, biz de onu ondan küçük bir ineğe fidye olarak indiririz. Ta ki ona karşılık onu aşmayan bir şey fidye olsun. İşte canlı av hayvanları karşılığında verilen fidyelerde durum böyledir.

Şafiî dedi ki: Avladığı hayvan eğer doğumu yakın bir inek olup karnındakini diri olarak düşürüp sonra ölürse, ikisi karşılığında bir inek bir de yeni doğmuş bir buzağı fidye verir. İşte hamile bütün hayvanlarda durum böyledir.

Şafiî dedi ki: Eğer yavru ölü çıkar, annesi de ölüp yiyecek olarak bunun fidyesini vermek isterse, öldürülen hayvanın hamile olarak kıymeti, onun benzeri hamile bir hayvana göre biçilir. Davardan onun misilinin değerinin de kıymeti yiyecek olarak tespit edilir.

SIRTLAN

[1238] Bize Malik ve Süfyan b. Uyeyne, Ebu Zübeyr'den haber verdi. O Cabir'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab sırtlana karşılık ceza olarak koç fidye verilmesine hükmetti. [389]

Şafiî dedi ki: Bu bizim Mekkeli müftülerimizden ilim belledğim kimselerin görüşüdür.

Şafiî dedi ki: Sırtlanın küçükleri karşılığında koyun türünün küçükleri verilir.

[1239] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre, o İbn Abbas (ra)'ı şöyle derken dinlemiştir. Sırtlana karşılık ceza, bir koçtur.

[1240] Bize er-Rebi' tahdis edip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O İbn Abbas'ın azatlısı İkrime'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah (sav) avlanmış sırtlanı bir av hayvanı olarak değerlendirdi ve yerine (fidye olarak) bir koçun kesilmesi hükmünü verdi.

---

[389] Muvatta, Hac, Hadis no: 230. Aynı hadiste "ceylanın cezası keçi, tavşanın cezası dişi oğlak, tarla sıçanının cezası ise sütten kesilmiş bir kuzudur" denilmektedir.

Şafiî dedi ki: Bu ise eğer münferit bir rivayet ise, bunun gibi bir rivayetin sabit olamayacağı bir hadistir.

[1241] Bunu zikretmemizin sebebi ise şudur: Çünkü Müslim b. Halid, bize İbn Cüreyc'den haber verdi. O Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den, o İbn Ebu Ammar'dan rivayet ettiğine göre, İbn Ebu Ammar dedi ki: Cabir b. Abdullah'a sordum: Sırtlan bir av hayvanı mıdır? O: Evet, dedi. Peki yenir mi, dedim. O evet dedi. Ben: Bunu Rasulullah (sav)'tan mı işittin, dedim. O: Evet, dedi. [390]

Şafiî dedi ki: İşte bu av hayvanları arasından eti yenilenlerin fidyesinin verileceğine, eti yenilmeyenlerin hakkında fidye söz konusu olmadığına dair bir beyandır.

[1242] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten haber verdi. Onun Mücahid'den rivayetine göre, Ali b. Ebu Talib (selam ona) dedi ki: Sırtlan bir av hayvanıdır. İhramlı bir kimsenin onu öldürmesi halinde cezası bir koçtur.

CEYLAN

[1243] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik ve Süfyan b. Uyeyne, Ebu Zübeyr'den haber verdi. O Cabir'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab ceylana ceza olarak bir keçi hükmünü verdi.

Şafiî dedi ki: Biz de bu görüşteyiz. Ceylan keçiden daha büyük olamaz.

[1244] Bize Said, İsrail b. Yunus'tan haber verdi. O Ebu İshak'tan, o Dahhak b. Müzahim'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Ceylan karşılığında ya alacalı bir teke ya da bir yaşında bir koyun kesilir.

Şafiî dedi ki: Avlanılan av hayvanlarının erkeklerine karşılık erkeklerden, dişilerine karşılık dişilerden fidye verilir. Bütün bu türlerde dişilerin fidye olarak verilmesini daha çok severim. Ancak bedeni itibari ile öldürülenden daha küçük olması halinde, erkek fidye verilir ve erkeğin de dişinin bedenlerine yakın olan ile fidye verilir.

[1245] Bize Said b. Salim, İsrail b. Yunus'tan haber verdi. O Simak'tan o İkrime'den rivayet ettiğine göre, Taif'te bir adam, ihramlı olduğu halde bir ceylan vurdu. Sonra Ali'nin yanına geldi ona: Koyun türünden bir koç –ya da bir teke, dedi- hediye gönder (kurban et). Said dedi ki: Kanaatimce o ancak "bir teke" demiştir.

[390] Tirmizi, Hac 28

Şafiî dedi ki: Biz bunu kabul ediyoruz. Buna sebep ise bundan önce açıkladığım sabit olan rivayettir. Bu rivayeti ise hadis alimleri sabit görmemektedir.

[1246] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Atâ'dan ceylan karşılığında bir koyun fidye olarak kesilir, dediğini nakl etti.

TAVŞAN

[1247] Bize Malik ve Süfyan, Ebu Zübeyr'den haber verdi. Onun Cabir'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab, tavşan karşılığında keçi oğlağı verileceği hükmünü verdi.

[1248] Bize Said b. Salim, İsrail b. Yunus'tan haber verdi. O Ebu İshak'tan, o Dahhak b. Müzahim'den, o İbn Abbas'tan: Tavşan karşılığında bir koyun vardır, demiştir.

[1249] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Mücahid: Tavşan karşılığında bir koyun fidye verilir, demiştir.

Şafiî dedi ki: Koyun türünün küçüğüne de büyüğüne de "شاة (*şat*): koyun" denilir. Eğer Atâ ve Mücahid bu sözleriyle koyunun küçüğünü kast ediyorlarsa, biz de böyle deriz. Fakat eğer bu sözleriyle bir yaşında olanı kast etmişlerse, her ikisine de muhalefet edip Ömer b. el-Hattab (ra)'ın görüşünü kabul ederiz. İbn Abbas'tan nakledilen bir yaşından küçük bir oğlak verileceğine dair rivayeti ise, yüce Allah'ın Kitabının manasına daha yakındır. Ayrıca Atâ'dan her ikisinin kanaatine yakın bir görüş de rivayet edilmiştir.

[1250] Bize Said b. Salim, er-Rebi' b. Sabih'den haber verdi. O Atâ b. Ebu Rabah'dan rivayet ettiğine göre: Tavşanın cezası bir oğlak yahut bir keçi oğlağıdır, demiştir.

TARLA SIÇANI/ARAP TAVŞANI

[1251] Bize Malik ve Süfyan, Ebu Zübeyr'den haber verdi. Onun Cabir'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab tarla sıçanının cezası olarak keçi oğlağına hükûm verdi.

[1252] Bize Süfyan, Abdulkerim el-Cezeri'den haber verdi. O Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud'dan rivayet etti.

[1253] Bize Said, er-Rebi' b. Sabih'den haber verdi. O Atâ b. Ebu Rebah'tan: Tarla sıçanı karşılığında keçi oğlağı ceza olarak kesilir, dedi.

Şafiî dedi ki: Biz de bütün bunları delil alıyoruz.

TİLKİ

[1254] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayet ettiğine göre Atâ: Tilki karşılığında bir koyun vardır, derdi.

[1255] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. O Ayyaş b. Abdullah b. Mabed'den rivayet ettiğine göre, tilkide bir koyun cezadır, derdi.

KELER

[1256] Bize İbn Uyeyne, Muharik'ten haber verdi. O Tarık b. Şihab'dan şöyle dediğini rivayet etti: Hac etmek üzere yola çıktık. Bizden Erbed denilen bir adam bir keleri çiğnedi. Onun belini kırdı. Ömer'in yanına vardığımızda Erbed ona (hükmünü) sorunca, Ömer ona: Ey Erbed, hakkında sen hüküm ver, dedi. Erbed: Ey müminlerin emiri sen benden hayırlısın ve bilgilisin, dedi. Ömer ona: Eh, sana hakkında hüküm vermeni emr ettim. Beni tezkiye etmeni emr etmedim, dedi. Bu sefer Erbed: Benim görüşüme göre bunun cezası su içmeye ve ot otlamaya başlamış bir oğlaktır, dedi. Ömer: İşte onun cezası budur, dedi.

[1257] Bize Said b. Salim, Atâ'dan haber verdiğine göre o: Kelerde bir koyun vardır, dedi.

Şafiî dedi ki: Eğer Atâ'nın kastı küçük bir koyun ise biz de böyle diyoruz. Şayet bir yaşındakini kast ediyorsa, onunla aynı kanaatte değiliz. Bu hususta Ömer'in dediği gibi deriz ve bu Kur'ân'a daha yakındır.

AKTAVŞAN/ADA TAVŞANI

[1258] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre, o ada tavşanı hakkında: Eğer yeniliyorsa bir koyun vardır, dedi.

Şafiî dedi ki: Atâ'nın: "Eğer yeniyorsa" sözü ancak eti yenenin fidyesinin söz konusu olacağına delildir.

Şafiî dedi ki: Eğer Araplar, ada tavşanını yiyorlarsa, sütten kesilmiş bir oğlak kurban edilir. Zaten ada tavşanının cüssesi bir oğlaktan daha büyük değildir.

[1259] Bize Said'in haber verdiğine göre, Mücahid: Ada tavşanının cezası bir koyundur, demiştir.

KERTENKELE

[1260] Bize Süfyan, Mutarrif'den haber verdi. Onun Ebu Sefer'den rivayetine göre Osman b. Affan kertenkele karşılığında koyun türünden bir oğlak kesileceği hükmünü verdi. Şafiî dedi ki: Bununla (koyun türü) oğlağı kast etmektedir.

Şafiî dedi ki: Eğer Araplar bu kertenkeleyi yiyorsa, hükmü Osman (ra)'tan rivayet edildiği gibidir. Onun hakkında koyun türünden bir oğlak yahut onu geçmeyecek şekilde keçi türünden onun misli hükmedilir.

İSMEN ZİKREDİLMEYEN AV HAYVANLARI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İsmini verdiğimiz her bir av hayvanının fidyesi zikrettiğimiz gibidir. Yenilebilir av hayvanlarından adını vermediğimiz her bir hayvanın fidyesi ise, adını verdiklerimize kıyas ile tayin edilir. Bunların koyundan daha küçük olanları hakkında koyun yavrularının bir farkı yoktur. Yani av hayvanının daha yukarı olduğu miktarda koyun yavrularında da yukarı çıkılır. Ta ki av hayvanının karşılığı koyun yavrularından bedenen onun misliyle yahut da az bir miktar daha büyüğüyle, verilmiş olsun. Bununla birlikte av hayvanının cezası, ancak davar türünden verilir ki; davar türü de deve, inek ve koyundur.

Şafiî dedi ki: Birisi sorsa:

- Araplar develere: "الانعام" enam (Türkçe'de "davar" anlamını verdiğimiz kelime), inek türüne: "البقر"bakar, koyun türüne de, "الغنم" ğanem diyorken senin bu söylediğinin delili nedir? Şöyle denilir:

- İşte yüce Allah'ın Kitabı, benim dediğim gibi diyor. Sen bunların çoğulunu yapacak olursan hepsi hakkında: "نعم" "Ne'am" denilir ve onların daha aşağıda olanlarını daha yukarıda olanlarına izafe edersin. Bu Arap dilini bilenlerce böyle bilinmektedir. Şanı yüce Allah da: "أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ" **"Size okunacaklar hariç olmak üzere size dört ayaklı davarlar helal kılındı."** (Mâide, 1) buyurmuştur. Ben, bununla (davarlarla) deve, inek, koyun ve keçi türünü kast ettiği hususunda farklı bir kanaate sahip olan kimse olduğunu bilmiyorum. Bu aynı zamanda sekiz (tekten oluşan dört) çift ile kast edilenlerdir. Yüce Allah: **"Sekiz** (tekten ibaret dört) **çift yaratmıştır. Koyundan ikişer, keçiden ikişer. De ki: Erkeklerini mi yoksa dişilerini mi... haram kıldı?"** (En'am 143) Yine yüce Allah: **"Ve deveden de iki sığırdan da iki ..."** (En'am, 144) buyurmaktadır.

İşte dört ayaklı davarlar da bunlardır. Sekiz (tekten ibaret dört) çift de bunlardandır. Kendilerinden kurbanlık kesilen evciller de bunlardır. "اَلْبُدْنُ" "el-Budn" denilen develer ve ihramlının kestikleri de bunlardır. Bunların dışında yabanilerden ise kurbanlık olmaz.

İHRAMLI KİMSENİN ÖLDÜRDÜĞÜ KUŞUN FİDYESİ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Yüce Allah: **"Ey iman edenler! İhramlı iken** (karada) **av hayvanı öldürmeyin. Kim** (ihramlı iken) **onu kasten öldürürse** (kendisine) **bir ceza vardır.** (Bu ceza), **Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün benzeri olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle kefaret yahut onun dengi oruç tutmaktır.** (Bu) **yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir."**[391] (Mâide, 95) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: Aziz ve celil Allah'ın: **"Öldürdüğü hayvanın benzeri"** buyruğu şuna delildir: Öldürülen hayvanın davarlardan benzeri, ancak o türden benzerleri olanlar hakkında söz konusu olur ki, burada benzerlik av hayvanları içindir. Çünkü davarlar, yeryüzünde hareket eden ve yerden otlanan varlıklardır. Canlı av hayvanları ise, yeryüzünde otlayan davarlara benzer. Bunlar da aynı zamanda yerin üzerinde yürüyen gidip gelen hayvanlar olup uçan varlıklar değildir. Bunların bedenleri de bazen davarların bedenleri gibi ya da ona yakın olabilir. Fakat kuş türünden herhangi bir durumda ve anlamları itibari ile yerde yürüyen canlıların hilkatine uygun bir kuş yoktur. Birisi dese ki:

- Kuşun davarlardan benzeri yokken fidyesini nasıl tespit edersin? Şöyle denilir:

- Onun fidyesi Kitaptan sonra da rivayetlerden delillendirmek ile sonra kıyas ve makul olan yolla tespit edilir. Dese ki:

- Peki Kitap ile delillendirmen nereden, nasıl olur? Şöyle denilir:

- Aziz ve celil Allah şöyle buyurmaktadır: **"Deniz avı ve onu yemek size de yolcuya da bir fayda olmak üzere helal kılındı. İhramda bulunduğunuz**

[391] Merhum İmam, âyetin baş tarafından ve ortalarından birkaç kelime aktarmakla yetinmiştir. Bahsin daha iyi anlaşılması için âyetin tamamının mealini vermeyi uygun bulduk. (Çeviren)

sürece de kara avı size haram kılındı." (Mâide, 96) Böylelikle yenilebilir av hayvanlarının tamamı, bu haram kılmanın kapsamına girmektedir. Aziz ve celil Allah'ın da misli olanlar hakkında, mislinin/benzerinin fidye verilmesini emrettiğini gördük. Kuşun davarlar arasında bir benzeri olmamakla birlikte haram kılınmış olduğunu gördük. Rasulullah (sav)'ın da ekin hakkında tazminatının ödeneceği hükmünü verdiğini, Müslümanların da başkasına haram olan şeylerin telef edilmesi halinde kıymetinin ödenmesi hükmünü verdiklerini gördük. Bu sebeple ben de uçan kuş hakkında Kitapta haram kılınmış olması sebebi ile kıymetinin ödenmesi hükmünü verdim. Ayrıca sünnete ve icma'a kıyas yoluyla da bu hükme vardım. Tespit edilen o kıymeti de şanı yüce Allah'ın cezasının hükme bağlanmasını istediği, haram av hayvanının mislini Allah'ın kendisine verdiği kimseye verdim. Çünkü bunların ikisi birlikte haramdır. Onların ikisinin de maliki yoktur. Yüce Allah, bunların bedelinin ise Kâbe'nin yakınındaki yoksullara verilmesini emr etmiştir. Diğer taraftan yüce Allah'ın izni ile zikredeceğim gibi rivayetler ve kıyas yoluyla kuşlar hakkında, ancak onların değerinin ceza olarak verileceği görüşündeyim.

GÜVERCİNLERİN FİDYESİ

[1261] Bize Said b. Salim, Ömer b. Said b. Ebu Hüseyn'den haber verdi. O Abdullah b. Kesir ed-Dârî'den, o Talha b. Ebu Hafsa'dan, o Nafi b. Abdulharis'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab Mekke'ye geldi. Cuma gününde Daru'l-Nedve'ye girdi. Oradan Mescid (-i Harama) daha yakın gitmek istemişti. Bunun için Beyt'teki bir askı üzerine ridasını bıraktı. Onun üzerine güvercinlerden bir kuş gelip kondu. Onu uçurdu. Bir yılan onu (kuşu) yakalayıp öldürdü. Cuma namazını kıldıktan sonra ben ve Osman b. Affan yanına girdik. O: Bugün yaptığım bir iş hakkında hüküm veriniz. Ben bugün bu Dar'a (Daru'n-Nedve'ye) girdim. Oradan Mescid'e gitmeyi daha da yakınlaştırmak istemiştim. Ridamı şu askıya bıraktım, üzerine şu güvercinlerden bir kuş gelip kondu. Pisliği ile ridamı kirleteceğinden korktuğumdan ötürü onu ridamın üzerinden uçurdum. Bu sefer o, şu diğer askının üzerine kondu. Hemen bir yılan onu yakalayıp öldürdü. Ben de güven altına bulunduğu bir yerden ölümüne sebep olan bir yere gitsin diye onu uçurdum (uçurmuş oldum), diye içten içe rahatsız oldum. (Nâfi' dedi ki): Osman'a; peki Afra tepesinin keçileri hakkındaki görüşün nedir? Müminlerin emiri hakkında onlara göre hüküm verebilir miyiz, dedim. O: Görüşüm bu istikamettedir, dedi. Ömer de bunun uygulanmasını emr etti.

[1262] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi. Onun Atâ'dan rivayetine göre, Osman b. Ubeydullah b. Humeyd'in bir oğlu bir güvercin öldürdü. İbn Abbas gelince ona bunu söyledi. İbn Abbas dedi ki: Bir koyun kes ve onu sadaka olarak dağıt. İbn Cüreyc dedi ki: Atâ'ya: Mekke güvercinlerinden mi, dedim. O: Evet, dedi.

Şafiî dedi ki: Buna göre İbn Abbas'ın bu sözünde iki hususa delalet bulunmaktadır. Birincisine göre, Mekke güvercinlerinden birini öldürene bir koyun fidye düşer. Diğerine göre ise, bu verilen ceza (fidye) yoksullara sadaka olarak dağıtılır. Çünkü: Onu tasadduk eder, dediğinde bir bölümünü değil tamamını kasetmiş olur.

[1263] Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi o; Atâ'dan rivayet etti.

[1264] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o; Atâ'dan güvercinde bir koyun vardır diye rivayet etti.

[1265] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Mücahit dedi ki: Ömer b. el-Hattab'ın emri üzerine, bir güvercin uçuruldu. Güvercin Merve tepesine kondu. Onu bir yılan kaptı o da o güvercin karşılığında (fidye olarak) bir koyun veirilmesine hükmetti.

Şafiî dedi ki: Mekke'de, Mekke'nin güvercinlerini öldüren bir kimseye, buna karşılık bir koyun keser. Bu da Ömer, Osman, İbn Abbas, İbn Ömer, Âsım b. Ömer, Atâ ve İbnü'l-Müseyyeb'den gelen zikrettiğimiz bu rivayetlere uyarak belirttiğimiz bir kanaattir. Kıyas yoluyla (vardığımız bir sonuç) değil.

ÇEKİRGELER

[1266] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Yusuf b. Mâhek'ten rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Ebu Ammar kendisine şunu haber verdi: Muaz b. Cebel ve Ka'b el-Ahbar ile Beytü'l-Makdis'ten bir umre yapmak üzere ihrama girmiş birkaç kişi ile birlikte geldik. Nihayet yolun bir bölümünde idik k,i Ka'b'ın -ateşte ısınmakta olduğu bir sırada- yanından bir çekirge sürüsü geçti. İki çekirge yakalayıp onları közün üzerinde tuttu, ihramlı olduğunu unuttu. Sonra ihramını hatırlayınca onları bıraktı. Medine'ye vardığımız sırada gelenler Ömer b. el-Hattab'ın huzuruna girdi. Ben de onlarla beraber girdim. Ka'b, Ömer'e iki çekirge hadisesini anlattı Ömer: Buna kim hüküm verebilecek, belki ey Ka'b sen buna hüküm verebilirsin, dedi. Evet dedi. Dedi ki: Himyerliler çekirgeyi sever Ömer: Peki kendine nasıl bir hüküm verdin, o: İki dirhem, dedi Ömer: Peh, iki dirhem 100 çekirgeden iyidir, sen içinden geçirdiğin gibi bunu yap, dedi.

Şafiî dedi ki: Bu hadiste çeşitli hususlara delil vardı: Muaz, Ka'b ve diğerlerinin Beytü'l-Makdis'ten ihrama girildikleri görülmektedir. Burası ise mîkâta çok uzaktır. Yine burada görüldüğü gibi Ka'b ayrıca kafalarını kesmeksizin iki çekirgeyi alıp öldürmüş oldu. Bütün bunları Ömer'e anlattı, Ömer de buna karşı çıkmadı. Ömer'in: "iki dirhem 100 çekirgeden iyidir" demesi, sen sana düşmeyen bir miktarı nafile olarak vermek istedin, dolayısıyla bunu tetavvu (nafile) olarak yap dedi.

[1267] Bize Said, Bukeyr b. Abdullah b. el-Eşec'den şöyle dediğini haber verdi: El-Kasım b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: Abdullah b. Abbas'ın yanında oturuyordum. Bir adam ona ihramlı iken öldürdüğü bir çekirgeye dair soru sordu o: Ondan dolayı bir avuç buğday verilir. Andolsun, sen bir avuç ile bir değil, birçok çekirge alabilirsin. Bununla birlikte yine de böyle yap.

İşte bu şuna delildir: Onun çekirgenin değeri kadar sorumlu olduğunu uygun gördü fakat ihtiyatlı olmayı emretti. Çekirgenin cezası, kişinin o çekirgeyi öldürdüğü yerdeki kıymetidir. Bir hurma, daha az yahut daha fazla olabilir. İşte bu fukahânın benimsediği kanaattir. Allah en iyi bilendir.

Ömer, İbn Abbas ve başkalarının çekirge hakkındaki görüşlerinin onun değeri kadar olduğunu gördüğüm gibi, aynı şekilde av hayvanlarında da benimsedikleri kanaatin -kıymeti dikkate almadan- onların misli davar olduğunu gördüm. Çünkü bir sırtlan bir koç etmez, bir ceylan bazen bir keçiye eşit olabilir bazen bir keçiye eşit olamaz. Bir tarla sıçanı bir oğlak etmez. Bir tavşan, bir oğlak etmez. Onların av hayvanlarında değerlere değil de bedenlerinin yakınlığına - açıkladığım rivayetlerden ötürü- dikkat ettiklerini gördüm. Çünkü onlar (bu hususlarda) çeşitli şehirlerde ve farklı zamanlarda hüküm vermişlerdir. Eğer kıymetlerine göre hüküm vermiş olsalardı, şehirler ve zamanların farklılığından ötürü verecekleri hükümler de farklı olacak ve çekirge hakkında söyledikleri gibi onun kıymeti ödenir, diyeceklerdi.

Yine onların ittifakla şunu kabul ettiklerini gördüm: Yerde yürüyen canlılar ile uçan kuşlar hakkındaki hükümlerinde fark gözetmişlerdir. Buna sebep ise açıkladığım gibi, yerde yürüyen canlıların benzerleri davarların fidye verileceğidir. Uçan kuş türlerinden sayılan çekirge ve güvercinden daha küçüklerde ise kıymetleri söz konusudur.

Şafiî dedi ki: Ondan sonra onların kendi mezheplerine (kanaatlerine) göre, güvercin ile çekirge arasında fark gözettiklerini gördüm. Çünkü bilgi, Mekke gü-

vercinleri arasında bir koyun edecek bir güvercin bulunmadığı doğrultusundadır. Durum böyle olduğuna göre, o halde onların bu hususta yaptıkları (öncekilerin görüşlerine) tabi olmaktır. Çünkü bizler, onlara muhalefet hususunda işi geniş tutmuyoruz. Ancak onların emsaline bakarız. Onların emsali arasında onlara muhalefet eden kimse de bilmiyoruz. Mekke'nin güvercinleri ile onların dışında ihramlı kimsenin öldüreceği kuş türünden avlar arasındaki farka gelince, bu hususta ancak Arapların bildiklerine uygun şey söylemek mümkündür: Onlara (Araplara) göre, güvercinler kuşların en üstünleri, en pahalı olanlarıdır. Çünkü kuşlar, evlerinde evcilleşirdi. Araplara göre kuşların en akıllıları (güvercinler), hem evcilleşmesi hem evcilleşmesinin hızlı oluşundan ötürü yol göstericilikte en üstün özelliklere sahip görürlerdi. Seslerini güzel bulduklarından ötürü onlara göre, sesleri en üstün kuşlardı. Seslerinden insanlara alışmalarından yol göstericiliklerinden yavrularından da çokça zevk alıyorlardı. Bununla birlikte etleri de yenirdi.

Nitekim Araplara göre kendisinden yararlanılan eti yenilir kuşlar, mutlaka yenilirdi. Bu bakımdan şöyle denilmiştir: Arapların "حامة" "Hamâme: güvercin" adını verdiği bütün kuşlardan ötürü bir koyun kesilir. Bu da "حمام" Hamam denilen kuşların kendisi olana yemam, kumru, dübbasi, fevahit gibi isimlerle anılır. Kısacası Arapların "hamâme" adını verdiği diğer bütün kuşlar da böyledir.

Şafiî dedi ki: Nitekim Araplar arasında uçan kuşların güvercin türü insan gibi akıllıdır derlerdi. Yine Araplar güvercinleri şiirlerinde de zikretmiş bulunuyorlar. Nitekim el-Hüzeyli şöyle demiştir:

"وَذَكَّرَنِي بُكَايَ علي تَلِيدٍ حَمَامَةَ أَنْ تَجَاوَبَتْ الْحَمَامَا" *"Ve diğer güvercinlere bir güvercinin cevap vermesi, benim yeni doğmuş bir yavruya ağlayışımı hatırlattı."*

Yine şair şöyle demiştir:

"أَجِنُّ إِذَا حَمَامَةُ بَطْنِ وَجٍّ تَغَنَّتْ فَوْقَ مَرْقَبَةٍ حنينًا" *"Vec vadisinin güvercini bir gözetleme yerinin üzerinde öttü mü? bende de özlem depreşir."*

Cerir dedi ki:

"إِنِّي تُذَكِّرُنِي الزُّبَيْرَ حَمَامَةٌ تَدْعُو بِمِدْفَعِ رَامَتَيْنِ هَدِيلاً" *"Rame'nin Midfa' denilen yerinde ötüşen bir güvercin bana ez-Zübeyr'i hatırlatıyor"*

er-Rebi' dedi ki: Şair şöyle demiştir:

"وَقَفْت على الرَّسْمِ الْمُحِيلِ فَهَاجَنِي بُكَاءُ حَمَامَاتٍ على الرَّسْمِ وُقَّعِ" *"Yok olmaya yüz tutmuş o kalıntılar üzerinde durdum da o kalıntılara konmuş birkaç güvercinin ağlayışı beni de coşturdu."*

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Yine Arapların söyledikleri pek çok şiirde de onlar benim anlattığım şekilde güvercin seslerinin şarkı ve bir ağlayış olarak görülmesi onlarca aklen kabul ettikleri bir şeydi. Fakat bu gibi hususiyetler kendilerine "الحمامة /güvercin" denilen kuşların dışında hiçbirisinde yoktur.

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Kendisine "الحمامة /güvercin" denilebilen kuşlar hakkında: İşte bu fark dolayısıyla, -ondan dolayı- bir koyun fidye verilir, denilmektedir. Bu da Mekke güvercinleri ile ilgili olarak isimlerini verdiğim kimselerden gelen habere uyarak söylenir. Ayrıca bu hususta bütün mezhepler/görüşler arasında fikha bundan daha yakın bir görüş olacağını da zannetmiyorum. Bu yolu izleyen kimsenin ise şunu da söylemesi gerekir: Bunlardan daha küçük ya da daha iri olsun kendisine güvercin adı verilemeyen kuşlarda avlandıkları yerdeki kıymetleri ne ise o ödenir.

MEKKE GÜVERCİNLERİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞ AYRILIĞI

Şafiî dedi ki: Birileri Mekke güvercinleri karşılığında bir koyun, Mekke güvercinleri dışındaki diğer güvercinler ile güvercinden başka diğer uçan kuşların karşılığında ise kıymetini fidye olarak verileceği kanaatindedir.

Şafiî dedi ki: Ancak Mekke güvercinleri karşılığında, bir koyun fidye verileceği kanaati ile ilgili olarak şu mülahaza söz konusudur: Eğer bu kişi bunu bizatihi güvercinin haram olmasından ötürü kabul etmişse, o zaman Harem bölgesinin dışında ve ihramsız iken Mekke güvercinin öldürenlerin de bir koyun fidye vermelerine hükmetmesi gerekmektedir.

Şafiî dedi ki: Fakat Mekke güvercinleri, Harem'in dışında öldürülecek olursa, bir ceza yoktur ve o güvercini öldürmek haram değildir. Bizim de onun da mezhebimiz/kanaatimiz bu olduğuna göre, Mekke güvercinlerinin Mekke'nin dışındaki güvercinlerden farklı bir özelliği yoktur. Şayet o, bu kanaatine onların Harem bölgesinde bulunan bir topluluk olup Mekke güvercinlerinden oluşu dolayısıyla bu kanaate sahip olmuşsa, Harem bölgesi içerisinde onun dışında öldürülen bütün avlar hakkında böyle denilir(denilmesi lazım).

Şafiî dedi ki: Bizim de onun da mezhebine göre, kırân haccı yapan ihramlı bir kimsenin Harem içerisinde öldürdüğü av, ifrad haccı ya da umre yapmak için ihramlı olan kimsenin Harem bölgesinin dışında öldürdüğü av gibidir. Bu türden söylediği bir söz, eğer açıklamaya çalışılacak olursa, bunun açıklanabilir bir tarafı yoktur. Eğer Harem bölgesinin güvercinleri, Harem bölgesinin dışında

ihramsız olarak öldürülürse, öldürene bir şey düşmez kanaatinde olup Harem güvercinleri dışındaki güvercinler için fidye bir koyun olmayacaksa, Harem güvercinleri hakkında bir koyun fidye vardır, demesi sahih olmaz.

[1268] Bize Said b. Salim, Said b. Ebu Arûbe'den haber verdi o, Katade'den şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı bir kimse, Harem bölgesinin dışında, bir güvercin öldürse, ona bir dirhem fidye düşer. Ama Harem güvercinlerinden birini Haremde öldürürse, ona fidye olarak bir koyun düşer.

Şafiî dedi ki: Bu bundan önce naklettiğim görüşün bir veçhidir (yönüdür). Ama bunun şu bakımdan dolayı sahih kabul edilecek bir tarafı yoktur: Bu kanaate göre; Mekke güvercinlerinden biri, Harem'in dışında ve ihramsız olarak öldürülecek olursa, fidye verilmesini kabul etmelidir. Ama onun bu kanaatte olduğunu zannetmiyorum, kimsenin de böyle bir şey söylediğini bilmiyorum.

Atâ ise, kuşun avlanması halinde, açıklanabilir bir yol izlemiştir. Ama bizim naklettiğimiz kendi mezhebimiz açıkladığım sebep dolayısıyla ondan da sahihtir. Elbette Allah en iyi bilendir.

[1269] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Bütün kuş avlarında, güvercin ve yukarısında (daha büyüklerinde, daha kıymetlilerinde) birer koyun fidye verilir. Erkek keklik, keklik (ya da yabani güvercin), bağırtlak, toy kuşu, turna, balıkçıl, karatavuk, toy kuşunun erkeği kuşlarının her birinde birer koyun fidye verilir. Atâ'ya dedim ki: Erkek toy kuşu benim gördüğüm avlanan kuşların en irisidir. Onda koyundan farklı bir ceza olabilir mi? o: Hayır, bütün kuş avlarında güvercin ve yukarısında bir koyun vardır, dedi.

Şafiî dedi ki: Biz, ancak açıkladığımız sebepten ötürü bu görüşü almadık. Çünkü eğer güvercin karşılığında bir koyun kabul etmesi ve bunu güvercinin üstünlüğü ve diğerlerinde farklılığı sebebiyle ön görmemişse, o vakit ondan büyük kuşlarda ona göre fidyeyi daha da arttırmalıdır. Eğer kuşlar arasında bizim gözettiğimiz bu fark sebebiyle kendisi aralarında fark görmüyorsa, ancak bunu kabul ederse doğru bir yaklaşım olur.

[1270] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti. Kumru ve onun diğer türü dubsi denilen çeşidinde birer koyun fidye verilir.

Şafiî dedi ki: Genel olarak güvercinler, anlattığım gibidir. Suya kafasını daldırıp bir nefeste çıkaran (bazı) kuşlara da hamam: güvercin denilir. Tavukların içtiği gibi damla damla içenler ise hamam/güvercin değildir.

[1271] Müslim, İbn Cüreyc'den o, Atâ'dan böyle haber verdi.

GÜVERCİN YUMURTASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Mekke güvercinleri ile başka güvercinlerin yumurtasına diğer taraftan değeri, fidye olarak verilmesi ön görülen avlardan yumurtlayanların yumurtası karşılığında ödenecek fidyeye gelince;

Şafiî dedi ki: Deve kuşu yumurtasının kırılması halinde, söylediklerimiz gibidir. Eğer o yumurtayı kırdığında içinde yavru yoksa, o zaman yumurtanın değeri fidye verilir. Eğer yumurtayı kırdığında içinde yavru varsa o vakit karşılığında bir kimseye ait olup onu kırmış olsaydı değeri ne ise onu verir. Eğer yumurta bozuk olduğu halde kırılmışsa, bundan dolayı ona bir şey düşmez. Tıpkı herhangi bir kimseye ait iken böyle bir yumurtayı kırması halinde bir şey düşmediği gibi.

Şafiî dedi ki: Atâ'nın güvercin yumurtaları hakkındaki görüşü, bizim bu hususta ki görüşümüzden farklıdır.

[1272] Bize Said'in İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre o, Atâ'ya: Mekke güvercinin yumurtası karşılığında ne verilir? demiş Atâ: Bir yumurta karşılığında yarım dirhem iki yumurta karşılığında bir dirhem verilir. Eğer içinde yavrusu bulunan bir yumurta kırarsan ona karşılık bir dirhem verirsin.

Şafiî dedi ki: Gördüğüm kadarıyla Atâ, bu sözleriyle söylediği günkü kıymeti kast etmiştir. Eğer bunu kast etmiş ise, bizim benimsediğimiz görüş, kırılan bütün yumurtalar hakkında kıymetinin ödeneceği şeklindedir. Eğer bu sözleriyle onun bu hususta verdiği hükmün bu olduğunu kast ediyorsa, biz bunu kabul etmiyoruz.[392]

GÜVERCİNDEN BAŞKA KUŞLAR

Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediği rivayet etti: Ben "الصوَّع - الضوَّعَ" dav' denilen kuşu[393] görmedim. Ama eğer bu kuş güvercin ise onun da cezası bir koyundur.

Şafiî dedi ki: Dav' güvercinden küçük bir kuştur. Ona güvercin denilmez. Bu sebeple onun kıymeti ödenir. Kısacası ihramlı bir kimsenin güvercin dışında öldürdüğü her bir kuşun cezası onun değeridir. Güvercinden ister büyük,

---

392 Yani her zaman için yumurtanın karşılığı böyledir demek istiyorsa bunu kabul etmiyoruz. (Çeviren)

393 İshak kuşu ya da dişi kuğu kuşu (Çeviren)

ister küçük olsun. Bunun böyle olması şanı yüce Allah'ın avlanılan hayvanlar hakkında cezası **"öldürdüğü hayvanın bir benzeridir"** (Mâide, 95) buyurmuş olmasıdır.

Şafiî dedi ki: Böylelikle kuş türü, mislinin bulunması ölçüsünün dışına çıkmaktadır. Bununla birlikte onun (kuş türünün) da haram kılınmışların çerçevesine girdiği de bilenen bir husustur. Bu sebeple onun misli, eğer davar türünden bir benzeri yoksa kıymeti ile ödenir. Ayrıca şunu da görüyoruz: Bu Ömer ve İbn Abbas'ın çekirge hakkındaki görüşlerine, çekirge hakkında onlara muvafakat edenlerin görüşlerine ve güvercin dışındaki kuşlar hakkındaki görüşlerine göre bir kıyastır. Diğer taraftan Atâ'nın kuşlar hakkındaki görüşü, şayet o gün kuşun bedeli o olduğundan dolayı böyle demiş ise, bizim kanaatimize uygundur. Ama eğer o bu kanaatini onun için aşılması söz konusu olmayan bir sınır olarak ifade etmişse, bu hususta biz ona muhalefet ediyoruz. Buna sebep ise, Ömer ve İbn Abbas'ın sözlerine yaptığımız kıyastır. Onun ve başkalarının çekirgeler hakkındaki görüşüne gelince, zannederim o, bunu ortaya koyarken bir sınır getirmek istemiştir. Hâlbuki sınır ancak Kitap yahut sünnet yahut da hakkında ihtilaf edilmemiş bir husus ya da kıyas ile tespit edilirse, caiz olur. Eğer bu hususta Mekke güvercinleri hakkında farklı bir hüküm gelmemiş olsaydı, biz onun fidyesini bir koyun olarak tespit etmezdik. Çünkü bu kıyas değildir. İşte bu sebeple biz Atâ'nın güvercinlerden daha iri daha ufak ve güvercin yumurtaları hakkındaki sınırlandırması ile baş başa bıraktık ve biz onun sözlerinden ancak Kitaba, sünnete yahut muhalifi bulunmaya bir rivayet ya da kıyasa muvafık olan sözlerini kabul ettik. Birisi:

- Peki Atâ'nın bu hususstaki görüşünün sınırı nedir, dese;

[1273] Şafiî dedi ki: Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ bana serçeler hakkında oldukça açık ve seçik bir söz söyledi ve dedi ki: Serçeye gelince ondan dolayı yarım dirhem fidye vardır.

Atâ dedi ki: Benim görüşüme göre hüdhüd kuşu güvercinden küçük serçeden büyük olduğu için ondan dolayı bir dirhem verilir. Atâ dedi ki "الكُعَيتُ" :Kuayt (bülbül) de bir serçe (gibi)dir.

Şafiî dedi ki: İşte o bu türden sözler söylediğinden ötürü, biz de onun görüşünü almadık. Çünkü eğer serçeden dolayı ona göre bir dirhem hüdhüdden ötürü de (güvercin ile serçe arasında oluşundan dolayı) bir dirhem verilecekse, o takdirde güvercine yakınlığından ötürü hüdhüd içinde bir dirhemden daha fazla miktar tespit etmesi gerekirdi.

[1274] İbn Cüreyc dedi ki: Atâ dedi ki: Yarasa ise serçeden büyük hüdhüdden küçük olduğu için onun fidyesi 2/3 dirhemdir.

ÇEKİRGELER

[1275] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verip dedi ki: Atâ'yı şöyle derken dinledim: İbn Abbas'a Harem bölgesinde çekirgelerin avlanmasına dair soru soruldu. O hayır diyerek onu nehyetti (Atâ) dedi ki: Ben ya da oradakilerden bir adam ona dedi ki: Ama senin kavmin mescitte çekirgeleri "محتبون" Emekler vaziyette oldukları halde onları yakalıyorlar dedi o: Bilmiyorlar dedi.

[1276] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi o; Atâ'dan o; İbn Abbas'tan aynısını rivayet etmekle birlikte ancak o: "منحنون" "Eğilmiş oldukları halde" dedi.

Şafiî dedi ki: Müslim'in rivayeti bu iki rivayetin daha doğru olanıdır. Hadis hafızları da İbn Cüreyc'den bu kelimeyi "منحنون" "Eğilerek, eğildikleri halde" diyerek rivayet etmişlerdir.

[1277] Bize Said ve Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi, onun Atâ'dan rivayete göre, o bilmeden çekirgeyi öldüren kişi hakkında şöyle dediğini rivayet etti: O takdirde onun cezasını öder. Çünkü çekirge bir avdır.

[1278] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Bize Bukeyr b. Abdullah haber verip dedi ki: El-Kasım b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: İbn Abbas'ın yanında oturuyordum. Bir adam kendisine ihramlı olduğu halde ölümüne sebep olduğu çekirgenin durumunu sordu. İbn Abbas dedi ki: Onun fidyesi bir avuç buğdaydır. Her ne kadar sen bir avuç buğdayla bir avuç çekirge alıyorsan da varsın böyle olsun.

Şafiî dedi ki: "Her ne kadar bir avuç ile birçok çekirge alıyorsan da" demesi onun kıymetinin ödeneceğini gösteriyor. "Olsa da" sözü ile de ben sana bu bir avucun ödemen gereken fidyenden daha fazla olduğunu bildirdikten sonra böylelikle sen bu fazlalıkla yükümlülüğün ihtiyatla yerine getirmiş olursun.

[1279] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Yusuf b. Mahek'ten o, Abdullah b. Ebu Ammar'dan ona şunu haber verdi: Muaz b. Cebel ve Ka'b ile ... yan yana geldi.[394]

Böylelikle bu hadis rivayet edildi ve bu tekrar edilen bir hadistir.

[394] *Bkz. 1266 numaralı paragraf.*

Şafiî dedi ki: Ömer'in: "iki dirhem 100 çekirgeden değerlidir" sözü onun çekirge karşılığında değerinden başka bir şey fidye verilmeyeceği görüşünde olduğuna delildir. Yine Ömer'in "sen içinden geçeni yap" sözü de: Sen nafile olarak bir hayır yapmayı içinden geçirmişsin, onu yerine getir. Çünkü artık o senin bir görevindir, demektir.

Şafiî dedi ki: "الدَّبي" "Ed-debba" ise küçük çekirgelere denilir. Bu küçük çekirgelere karşılık eğer kişi fidyesini vermek isterse bir hurmadan daha az yahut da küçük bir lokmacık verir. Bununla birlikte yine verdiği fidye ondan daha değerlidir.

[1280] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Atâ'ya ed-debba denilen küçük çekirgeleri öldüreyim mi diye sormuş, Atâ: Vallahi olmaz. O takdirde onu öldürürsen onun cezasını da öde. Ben: Ne ödeyeyim dedim o: Çekirge karşılığında ödeyeceğin miktarı tespit et sonra çekirgenin cezasından onun ceza miktarını tespit et.

[1281] Bize Said, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Atâ'ya dedim ki: İhramlı olduğun halde bir çekirge yahut da küçük bir çekirge "الدَّبي" "ed-debba" bilmeden öldürdüm veyahut ben üzerinde iken devem, onu öldürdü. O: Bütün bunların cezasını öde, böylelikle Allah'ın haram kıldıklarını tazim etmiş olursun, dedi.

Şafiî dedi ki: İhramlı bir kimse, devesi üzerinde iken yahut onu yularından çekiyorken yahut arkadan sürüyorken devesinin bu kabilden, öldürdüklerinin cezasını öder. Eğer devesi salıverilmiş ise, devesinin bu kabilden öldürdüklerinin cezasını vermez.

[1282] Bize Said, Talha b. Amr'dan haber verdi o, Atâ'dan rivayet ettiğine göre, ihramlı bir kimsenin bir çekirgeyi yakalaması halinde bir avuç buğday fidye vereceğini söyledi.

ÇEKİRGE YUMURTASI

Şafiî dedi ki: Çekirge yumurtalarını kırdığı takdirde fidyesini öder. Bununla birlikte her bir yumurta karşılığında fidye vereceği bir miktar buğday ondan daha değerlidir. Şayet çok miktarda yumurta kırmış ise, onun değerini ya da değerinden fazlasını ödediğinden emin oluncaya kadar ihtiyatlı hareket eder. Bunu da her bir av hayvanın yumurtasına kıyaslayarak tespit eder.

AV HAYVANINI ÖLDÜRMENİN DIŞINDA BİR MAKSAT İLE TUTMASINA DAİR

[1283] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi, onun Atâ'dan rivayetine göre, bir güvercini ayağına takılmış bir şeyi kurtarmak üzere bir kimse yakalasa ve güvercin ölse, Atâ: Bundan dolayı ona bir şey düştüğü kanaatinde değilim, dedi.

Şafiî dedi ki: Böyle diyen aynı zamanda şu hallerde de böyle söyler: Eğer güvercini ne olursa olsun bir şeyden kurtarmak için, -mesela bir kediden, bir yırtıcı hayvandan, içine sıkışmış olduğu bir duvar kovuğundan kurtarmak için yahut da zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş olup onu tedavi etmek maksadıyla bir tiryak (panzehir) ya da başka bir şey içirse ve yakalamasının asıl sebebi, zarar veren şeyi ondan uzaklaştırmak olsa yahut da ona fayda verecek bir iş için onu tutsa- ceza ödemez. Ayrıca: Her av hayvanı hakkında da bu böyledir, dedi.

Şafiî dedi ki: Bu ihtimal dâhilinde bir kanaattir. Bununla birlikte bir kimse: Bunu yapan kişi onun cezasını öder. İsterse onun iyiliğini istemiş olsun. Çünkü onun eli ile telef olmuştur derse, bu da ihtimali olan bir açıklamadır. Allah elbette en iyi bilendir.

[1284] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o Atâ'ya dedi ki: Döşeğimin üzerinde bulduğum bir güvercin yumurtası hakkında ne dersin? Atâ: Onu yatağından uzaklaştır, dedi. İbn Cüreyc dedi ki: Atâ'ya dedim ki: Eğer bu yumurta, evin sofasında yahut da evde bunun gibi kenarda bir yerde ise dedim o: Onu oradan atma, dedi.

[1285] Bize Said, Talha'dan haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Mekkeli güvercin yumurtasını ve yavrusunu evinden dışarıya çıkarma.

Şafiî dedi ki: Bu bir görüştür ve ben bu görüşü alıyorum. Eğer evinin dışına çıkartırsa ve telef olursa, tazminatını öder. Bu da muhtemel bir açıklamadır. Çünkü bir kimsenin o yumurtayı kırmayacaksa, onu döşeğinden uzaklaştırma hakkına sahiptir. Güvercinleri oradan taşımak suretiyle kaldırmasından ötürü (yumurta) bozulursa, ona fidye düşmez. Bir diğer ihtimale göre, yumurtayı oradan kaldırmak sebebiyle bozulursa ona fidye düşer. Bu kanaati kabul eden şunu da söyler: Güvercin döşeğinin üzerine düşse, o da onu oradan uzaklaştırmak istese, döşeğinden uzaklaştırması sebebiyle telef olsa, bundan dolayı ona fidye düşer. Nitekim Ömer (ra)de güvercini ridâsından uzaklaştırmak isteyince, bu uzaklaştırması sebebiyle telef olduğundan fidyesini vermişti.

[1286] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Çekirge ya da ed-deba (küçük çekirge) senin yolunun tamamını kapatmış olsa, sen ondan bir türlü korunamıyor ve gidecek bir yer bulamadığın için onun ölümüne sebep olursan, sana bir tazminat düşmez.

Şafiî dedi ki: Eğer onu çiğnersen demek istiyor, ama yolun dışında onu bizzat öldürecek olursan zorunlu olarak onun tazminatını ödersin.

Şafiî dedi ki: Onun bu görüşü döşekten uzaklaştırılan yumurta hakkındaki görüşünü andırmaktadır. Bununla birlikte yaptığım bu açıklamaların hepsinin Ömer b. el-Hattab'ın güvercini ridâsından uzaklaştırmak isterken, bir yılanın o güvercini telef etmesi sebebiyle fidyesini ödemesi şeklindeki uygulamasına yapılmış bir kıyas olabilir.

KUŞUN TÜYLERİNİ YOLMAK

[1287] Bize Said b. Salim, İbn Mücahid'den haber verdi o, babasından ve Atâ'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Bir kimse, Harem'in güvercinin veya herhangi bir kuşunun tüylerini yolarsa, yolduğu kadarıyla onun fidyesini vermesi gerekir.

Şafiî dedi ki: Biz de böyle diyoruz. Kuşa sağlıklı olarak ve tüyleri yolunmuş olarak değer biçilir. Sonra yakalanmaya karşı kendisini koruyarak uçabildiği haline göre değerinden azalan kadarı, fidye olarak tespit edilir. Bundan başka da ona bir şey düşmez.

Şayet bundan sonra telef olursa, ihtiyat ondan giden (kaybedilen değer) sebebiyle değil de bütün olarak onun fidyesini ödemesidir. Çünkü o kuşun tüylerini yolduğundan ötürü ölüp ölmediğini bilmemektedir. Kıyas ise, tüylerini yolduğundan ötürü öldüğü bilinmediği sürece, kendisini koruyabilecek bir surette uçmuş ise, ona bir şey düşmemesini gerektirir.

Dedi ki: Eğer tüyleri yolunan kuş, kendisini koruyamıyor ise ve o kuşu evinde ya da dilediği bir yerde alıkoymuş ise, ona yem verip sulasa ve kendisini koruyacak halde uçuncaya kadar bunu yapsa, tüylerini yolmasının eksiltiği miktar kadarını fidye verir ve bundan başka ona bir şey düşmez.

Şafiî dedi ki: Eğer fidyesini vermeyi geciktirip ne yapacağını (ne olacağını) bilmezse, ihtiyaten fidyesini öder. Kıyas ise, onun telef olduğunu öğreninceye kadar fidyesini vermemesini gerektirir.

Şafiî dedi ki: Tüylerini yolması halinde kuş ölecek olursa, telef eden onun tazminatını öder. Çünkü o kuşun kendisini koruyabilecek halde kalmasını engellemiştir. Eğer kendisini koruyamayacak tarzda uçacak olursa, uçuşu kendisini koruyan bir uçuş oluncaya kadar dört bir yanımızdan uçamayan kuşlar gibi olur.

Birisi bir kuşa bir şey atsa, sonra onu kendisini koruyamayacak hale sokan bir yara ile yaralasa yahut kendisini koruyamayacak şekilde bir tarafını kırsa, bu meseleye cevap, uçan kuşun tüylerini yolan kişi hakkındaki cevabın aynısıdır, ondan farklı bir tarafı yoktur. Eğer o kuşu, kırığı iyileşinceye ve kendisini koruyabilecek bir hale gelinceye kadar tutsa, sağlıklı haliyle ve bir tarafı kırılmış haliyle ona kıymet biçilir. Sonra da onun değerleri arasındaki farkı fidyesinin kıymetinden inerek tazminatını öder. Kemiği kaynamakla birlikte topal kalıp kendisini koruyamayacak bir hale düşerse, onun fidyesini tamamen öder. Çünkü o kuşu hiçbir durumda kendisini koruyamayan bir hale sokmuştur.

[1288] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı bir kimse, bir ava atıp isabet ettirse, sonra o avın durumunu bilemese, onun tazminatını (fidyesini) ödesin.

Şafiî dedi ki: Bu bir ihtiyattır ve ben bunu daha çok severim.

[1289] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi, sanırım Atâ'dan ihramlı bir kimsenin bir av yakaladıktan sonra, onu salması ve saldıktan sonra ölmesi durumu hakkında: Onun fidyesini öder demiştir.

Said b. Salim dedi ki: Eğer onu yakaladığından ötürü ölüp ölmediğini bilmiyorsa yahut da onu saldığından ötürü ölmüş ise...[395]

[1290] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Kızı o kuşu alıp onunla oynasa ve ne yaptığını bilemese sadaka versin.

Şafiî dedi ki: İhtiyat onun cezasını ödemesidir. Bununla birlikte onun telef olduğunu bilinceye kadar kıyasa göre ona bir şey düşmez.

ÇEKİRGELER VE KARABAŞLI ÇEKİRGELER

[1291] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Atâ'ya sormuş: Karabaşlı çekirgeler ile diğer çekirgeleri öldürme hakkındaki görüşün nedir? Karabaşlıların da çekirgeler gibi olduğu görüşünde misin? O: Hayır, çünkü çekirge yenilebilen

[395] Metinden anlaşıldığı üzere bu cümlenin yüklemi de bir sonraki cümlenin yüklemi olan "sadaka versin" kelimesidir. (Çeviren)

bir avdır. Ama bu dediğin çekirgeler yenmez ve av değildirler, ben: Peki bunları öldüreyim mi dedim o: Bu hoşuma gitmez ama onları öldürecek olursan, sana da bir şey düşmez.

Şafiî dedi ki: Eğer bu tür çekirgeler yenmiyorsa, hükümleri tıpkı Atâ'nın dediği gibidir. Öldürülmeleri de hoşuma gitmez. Ama öldürülürlerse bundan dolayı bir şey düşmez. İhramlı bir kimseye eti yenmeyen bütün hayvanlardan (onları öldürmesinden) dolayı fidye düşmez.

BİTLERİ ÖLDÜRMEK

[1292] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten şöyle dediğini haber verdi: Meymun b. Mihman'ı şöyle derken dinledim: İbn Abbas'ın yanındaydım, bir adam ona şu soruyu sordu: Bir bit yakalayıp onu bir kenara attım sonra onu aradımsa da bulamadım. İbn Abbas ona: Bu arkasına düşülmeyen, aranmayan bir yitiktir, dedi.

Şafiî dedi ki: İhramlılar arasından bedeni üzerinde görülen bir bit öldüren yahut onu bir kenara atan ya da ihramlı değilken bitleri öldüren bir kimseye, fidye düşmez. Çünkü bit bir av değildir. Avlanan bir hayvan olsa dahi yenilmez. Bu sebeple fidyesi verilmez. O (etinin yenilmemesi itibariyle) insan gibidir. Av türünden değildir.

Ancak biz şunu söyledik: Biti başından çıkartıp onu öldürse yahut atsa, bir lokma fidye verir. Bununla birlikte fidye olarak verdiği her bir şey ondan daha değerlidir. Eğer bizler: Onu başından çıkartıp öldürse yahut atsa, fidyesini öder, değişimizin sebebi; bunun rahatsızlık bir şeyi gidermeye benzemesinden dolayıdır. İşte bundan dolayı biz de bunu tırnağın ve saçın kesilmesi gibi mekruh gördük.

Şafiî dedi ki: Bit sirkesi ise, öldürülmesini mekruh gördüğüm hallerde bitin kendisi gibidir. Bununla birlikte (öldürülmesi) caiz de görülmüştür.

İHRAMLI KİMSENİN KÜÇÜK YAHUT (YARATILIŞ İTİBARİYLE) EKSİK AV HAYVANINI ÖLDÜRMESİ

Şafiî dedi ki: Şanı yüce ve mübarek Allah: **"Cezası öldürdüğü hayvanın bir benzeri"** (Mâide, 95) buyurmaktadır.

Şafiî dedi ki: O halde burada "مثل" "Misl: **benzeri**" öldürdüğü hayvanın nitelikleri ve benzeri demektir. Sağlıklı ise karşılığında sağlıklı, eksik ise karşılında eksik, tam ise karşılığında tam olan fidye verilir.

Şafiî dedi ki: Âyetin bundan başka bir anlama gelme ihtimali yoktur. Bununla birlikte, kendisi tetavvu (nafile) olarak küçük ve eksik yerine tam ve büyük olanı verirse, bunu daha müstehab görürüm ama o bunu yapmakla yükümlü değildir.

[1293] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre o, Atâ'ya sormuş: Bir av hayvanının öldürsem, sonra onun bir gözünün kör yahut topal ya da eksik olduğunu görsem, onun mislini mi ceza olarak öderim ne dersin? Atâ: Evet dedi.

İbn Cüreyc dedi ki: Bu sefer ben ona: Tam olursa onu daha müstehab görürsün öyle mi dedim o: Evet dedi.

[1294] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre, o dedi ki: Bir ceylan yavrusunu öldürürsen ona karşılık onun gibi bir koyun yavrusu (kuzu) verirsin. Yahut yaban öküzü yavrusunu öldürürsen ona karşılık onun gibi evcil inek yavrusu (buzağısı) fidye verirsin. (Devamla) dedi ki: Eğer bir kuş yavrusunu öldürürsen, ona karşılık onun gibi bir koyun yavrusu verirsin. Bütün bunlar buna göredir. [396]

İNSANLARIN YANINDA DOĞAN, KÖY VE KASABALARDA EVCİLLEŞTİRİLEN AV HAYVANLARI

[1295] Bize Said, İbn Cüreyc'den haber verdiğine göre Atâ'ya: Köy ve kasabalarda evcilleştirilen ve oralarda doğan kuş ve onun dışındaki her türlü av hayvanı, sana göre av gibi midir? demiş o: Evet, onu sen ihramlı iken sakın kesme. Şehir ve kasabada doğanları da aynı şekilde böyledir. Onların yavruları tıpkı anneleri konumundadır/hükmündedir.

---

[396] Ben bu rivayeti Şafiî'den başkasında bulamadım. Diğer taraftan Beyhaki Şafiî'den bu hususta bu manada bazı rivayetler kaydetmiş bulunmaktadır. Ancak lafızları farklıdır. Bundan dolayı bu rivayetleri nakletmek istiyoruz:

1-Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Küçük av hayvanlarına karşılık koyunların küçüğü verilir, kusurlu olanlarına karşılık da kusuru olan koyun verilir. Bununla birlikte sağlıklı ve büyük koyun ile fidye verirse, bunu daha müstehab görürüm.

2-Yine aynı isnad ile Atâ dedi ki: Kim küçük bir ceylan yavrusu öldürürse, onun gibi bir koyun yavrusu (kuzu) fidye verir yahut da hasta ise, onun gibi hasta birini fidye verir. Kusursuz birisini fidye vermesini daha çok severim.

3-Müslim ve Said b. Salim'in ikisi, İbn Cüreyc'den, o Atâ'dan bu manada rivayette bulunmuştur.

[1296] Bize Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan o; İbn Ömer'den -ama bu hadisi ondan dinlememiştir- rivayet ettiğine göre o, evcilleşen kuş ve ceylanları av hayvanı gibi görürdü.

Şafiî dedi ki: Biz bütün bunları böylece kabul ediyoruz. Bu hususta bundan başkası da caiz değildir. Eğer av hayvanının yabanilikten evcilliğe dönüşmesi dolayısıyla hükmünün de evcilin hükmü gibi olması mümkün olsaydı, o zaman, ihramlının da onu kesmesi, onu kurban etmesi ve öldürmüş olduğu av hayvanına karşılık fidye olarak verebilmesi caiz olurdu. Aynı şekilde deve, inek ve koyun türünden evcil olanların, yabanileşmesi ve av hayvanı haline gelmesi mümkün olsaydı, o takdirde ihramlı bir kimsenin bunu kesmesi yahut öldürmesi halinde (fidye yerine) geçerli olması gerekirdi. Onu kurban olarak kesememesi ve bundan başkasının onun cezası olarak fidye verilmemesi gerekirdi. Fakat bütün bu söyledikleri onun aslına uygundur.

Şafiî dedi ki: Evcil olmayan av hayvanı, yavrunun dünya gelişine ortak olsa, ihramlının onu öldürmesi caiz olmaz. Onu öldürürse, tam olarak hepsinin fidyesini öder. Yavrunun ebeveyninden hangisi anne ya da baba olursa olsun, fark etmez. Bu da mesela yabani bir eşeğin evcil bir dişi bir eşek ile yahut da evcil bir eşeğin yabani dişi bir eşek ile çiftleşip yavrulaması yahut da dişi ya da erkek bir keklik dolayısıyla yumurtlasa yahut yavrusu çıksa, bütün bunları, ihramlı kişi öldürecek olursa, fidyelerini öder. Bu da bunların ihramlıya haram olanlarını onun için helal olanı ile karışması ve ondan ayırt edilememesi itibariyledir. Helale karışan ve ondan ayırt edilemeyen her bir haram, haramdır. İçkinin yemeğe karışması ve buna benzer şeyler gibi.

Eğer bu kabilden ihramlı bir kimse, yabani bir hayvan ona karışmış olsun yahut olmasın ya da bu kabilden bunun yabani olanını ya da evcil olanını öldürürse, ihtiyaten fidyesini verir. Bununla birlikte onun yabani bir hayvanı yahut da yabani hayvanın karıştığı bir hayvanı öldürdüğünü ya da yabani kuşun yumurtasını ya da yabaninin karıştığı kuşun yumurtasını kırdığını bilmedikçe fidyesi icap etmez.

كتاب مختصر الحج المتوسط

HACCIN ORTA MUHTASAR KİTABI

BİR BAP

Bize er-Rebi' b. Süleyman haber verip dedi ki: Bize Muhammed b. İdris eş-Şafiî haber verip dedi ki: Medinelilerin mîkâtı Zülhuleyfe'den başlar. Medine'den uzakta olan Şam, Mağrip, Mısır ve diğerlerinin mîkâtı Cuhfe'den; Yemen Tuhamesi, ahalisi Yemlem'den; Yemenin Necid'i ve her Necid ahalisi, Karn'dan; Meşrıklılar Zatu Irk'tan ihrama girerler. Bununla birlikte el-Akik'dan ihrama girmelerini daha çok severim.

Mîkât yerleri, oranın ahalisi için ve hac yahut umre yapmak isteyip de oradan geçen herkes içindir. Meşrıklı, Magripli, Şamlı, Mısırlı ya da daha başka bir kişi Zülhuleyfe'den yolu geçerse, orası onun mîkâtı olur. Aynı şekilde Medineli birisi kendisine ait mîkâttan başka mîkâttan yolu geçer ve kendi şehrinden gelmeyecek olursa, onun mîkâtı oradan yolu geçen şehir ahalisinin mîkâtı ile aynıdır.

Hac (temettü, ifrad), umre ve kırân haccı için mîkâtlar arasında fark yoktur.

Dedi ki: Bir kimse, kara yahut denizden mîkâtların dışında bir yol izleyecek olursa, mîkâtların hizasına geldiği takdirde telbiye getirip ihrama girer. İhrama girmek için mîkâtların sınırlarını tespit eder ya da mîkâtlardan erken bir yerde ihrama girer. Herhangi bir kimse için mîkâtlara varmadan ihrama girmesinde bir sakınca yoktur. Elverir ki mîkâtların üzerinden ihramsız geçmesin. Eğer mîkâtı aşıncaya kadar ihrama girmeyecek olursa, mîkâta geri döner. Eğer dönmezse bir kan akıtır (kurban keser).

Dedi ki: Eğer mîkât yeri bir kasaba ise, kendi ülkesi tarafından en uzak yerinden ihrama girer. Aynı şekilde mîkât bir vadi ya da yüksekçe bir yer olursa, Harem'den daha uzak olan ve şehrinin tarafına düşen en uzak yerinden ihrama girer. Bu hususta üzerindeki asgari yükümlülük o kasabanın evlerinden çıkmadan kasabadan yahut vadiden ya da tepeden telbiye getirerek ihrama girmeden çıkmamasıdır.

Eğer hac ve umre isteği olmadan mîkâtlardan birisine yolu uğrayacak olursa, ihramsız olarak o mîkâtı geçtikten sonra ihrama girmeyi arzu ederse, bu istediğinin doğduğu yerden ihrama girer ve orası onun mîkâtı olur.

Aile halkı Harem'in içinde ve mîkâttan sonra olanın mîkâtı ailesinin yanından çıktığı yerdir. O burayı ihramsız geçemez. İhramsız geçtikten sonra ihrama girecek olursa, geri dönüp ailesinin bulunduğu yerden ihrama girer ve bu dönüşü sırasında da ihramlı sayılır. Eğer oraya dönmezse, bir kurban keser.

İHRAM İÇİN TAHARET

Şafiî dedi ki: Erkeğin de temiz kadının, ay hali ve loğusa kadının da ihram sebebiyle gusletmesini müstehab görüyorum. Şayet bunu yapmazlarsa ve bir adam abdestsiz ya da cünüp olarak ihrama girerse, iade yükümlülüğü de yoktur, ona kefaret düşmez. Çünkü ay hali kadının yapma imkânına sahip olduğu bir şeyi erkek de cünüp olarak da abdestsiz olarak da yapabilir.

İHRAM İÇİN GİYİNMEK

Erkek de kadın da ihram dolayısıyla bir şey giyinmekte ortaktırlar, ama bunun dışında ayrıdırlar. Ortak oldukları husus şudur: Onlardan herhangi birisi hoş koku ile boyanmış bir elbise ya da hoş kokusu olan bir elbise giyinemez. Hoş koku ise zaferan, alaçehre ve bunun dışında türlü kokulardır. Bir elbiseye bu tür kokulardan bir şeyler isabet ederse, kokusu gidip ondan koku alınmayacak hale gelinceye kadar yıkanır. Eğer giyilen elbise (ihram) kuru ya da nemli olursa onu giymekte -kokunun izi olan renk gitmemiş olsa dahi- bir sakınca yoktur.

Erkek de kadın da kokusu olmayan her türlü boya ile boyanmış elbise giyinebilirler. Sedir ile toprak ile siyah ile uspur ile boyanmış elbiseler gibi. Rengi kısmen solmuş olsa dahi. Bununla beraber bütün bu hallerde kişinin beyaz giyinmesini daha çok severim. Elbiselerinin (ihramlarının) yeni ya da yıkanmış olmasını da daha çok severim, yeni olmaz ve yıkanmış olmasa da onlara bir zararı olmaz.

İhramlarını yıkayabilir ve ihrama girdiklerinde giymemiş oldukları başka elbiseleri de giyinebilirler.

Diğer taraftan erkekler sarık, şalvar, mest, gömlek ve dikilerek giyilen kabilden dikişli herhangi bir elbisede giyinemezler. Palto, çuha ve yünden ve benzerlerinden yapılmış elbiseler gibi elbiseleri giyinemez. Bu kabilden bir elbiseye ihtiyaç duysa dahi onu giyinemez. Ancak izar (ihramın belden aşağısını örten kısmını) bulamayacak olursa, şalvar giyer ve onu kesmez. Nalın bulamazsa mest giyer ve onları topuklarının altından keser.

[1297] Bize Süfyan haber verip dedi ki: Amr b. Dinar'ı şöyle derken dinledim: Ebu Şa'sâ'yı şöyle derken dinledim: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Rasulullah (sav)'ı şöyle buyururken dinledim: *"İhramlı bir kişi, nalın bulamazsa mest giyer, izar bulamazsa şalvar giyer."*[397]

[1298] Bize Malik, Nafi'den haber verdi o, İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebi (sav): *"Nalın bulamayan mest giyer ve onları topuklarının altından keser"* buyurdu.[398]

Şafiî dedi ki: İhramlı kişi şayet şalvar ve mestlerinin dışında bir şey giymek zorunda kalırsa, giyer ve fidye öder.

Fidye ise üç gün oruç tutmak yahut bir koyun kurban etmek ya da altı yoksula Nebi (sav)'in müddü ile ikişer müd sadaka vermektir.

Kadın, başörtüsü takar, mest giyer ve konçlarını kesmez. Zaruret olmasa dahi şalvar, gömlek ve kaftan da giyebilir. Onun ihramı ise, yüzünün üzerine bir şey örtmemesidir. Bu sebeple yüzünü örtmez başını örter. Kasten yüzünü örterse, fidye verir. İhramlı erkek ise kasten başını örterse, fidye verir ama yüzünü örtebilir. Bununla birlikte kadın peçeyi yüzünden uzak tutmak suretiyle yüzünü örtebilir. Örtüyü uzak tuttuktan sonra, yüzüne değmeyecek şekilde onu yukarıdan aşağıya sarkıtır.

Erkek de kadın da elbiselerinin üstünde de altında da para koymak için kemer kuşanabilir.

Dedi ki: Kadın ve erkek unutarak giymemeleri gereken bir şeyi giyseler ya da ihramlarını hatırlamayıp koku sürünseler ya da bu hususlaki yükümlülüklerini bilmediklerinden bunu yapsalar o vakit süründükleri kokuyu yıkar elbiseyi çıkartırlar ve onlara fidye düşmez.

[1299] Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi o, Atâ'dan o, Safyan b. Ya'lâ'dan o, babasından rivayet ettiğine göre bir bedevi Nebi (sav)'e üzerinde çizgili bir elbise olduğu halde geldi. Elbisesinde sarı rengin izi de vardı. Umre niyeti ile ihrama girdim, üzerimde de şu gördüğün var dedi. Nebi (sav): *"Haccında olsaydın ne yapardın"* buyurdu, O: Bu elbiseyi çıkartır bu sarı boyayı da yıkardım, dedi. Bunun üzerine Nebi (sav): *"O halde haccında ne yapacak idiysen umrende de onu yap"* buyurdu.[399]

---

[397] Bkz. 1041 numaralı paragraf.
[398] Bkz. 1043 numaralı paragraf.
[399] Bkz.1083 numaralı paragraf.

Şafiî dedi ki: Nebi (sav), kefarette bulunmasını emretmedi.

İhramı bir kadının eldiven giyinmesinde bir sakınca yoktur.

[1300] Sa'd b. Ebu Vakkas, kızlarına ihramda eldiven giymelerini emrederdi.

İhramlı kadın burka (yüzünü örten peçe) giyemez.

Şafiî dedi ki: İhramlı kişi ölürse, ona hoş koku yaklaştırılmaz, su ve sidir ile yıkanır. Kamis (gömlek) giydirilmez, yüzü örtülür, başı örtülmez, yani ölümü halinde ona kendisi hayatta iken kendisine uyguladıklarının aynısı yapılır.

[1301] Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan haber verdi, Said b. Cübeyr'den o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Nebi (sav) ile birlikte idik, ihramlı bir adam devesinden düştü, boynu kırıldı ve öldü. Bu durum Nebi (sav)'e zikredilince şöyle buyurdu: *"Onu su ve sidir ile yıkayın, ölümü sırasında üzerindeki iki elbise ile (ihramı) ile kefenleyin. O kıyamet gününde telbiye getiren birisi olarak diriltilecektir"*[400]

[1302] Süfyan dedi ki: Bana İbrahim b. Ebu Hurre, Said b. Cubeyr'den haber verdi, İbn Abbas'tan o, Nebi (sav)'ten aynısını nakletti ve bu rivayetinde: *"Ona hoş koku yaklaştırmayın"* ibaresini ekledi.[401]

[1303] Bize Müslüm b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi, onun İbn Şihab'dan rivayetine göre Osman b. Affan ihramlı olarak ölen bir oğluna bunun bir benzerini uyguladı.[402]

Şafiî dedi ki: İhramlı kimse hevdecin, bineğin ve yerin üzerinde başına değmediği sürece dilediği her bir şey ile gölgelenebilir.

İHRAM İÇİN HOŞ KOKU SÜRÜNMEK

[1304] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Şihab ve Hişam b. Urve'den yahut Osman b. Urve'den haber verdi; Urve'den o, Âişe ve Abdullah b. el-Kasım'dan o, babasından o, Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav), ihrama girmeden önce ihrama gireceği için kendi ellerim ile hoş koku sürdüm. Beyt'i tavaf etmeden önce de ihramdan çıkacağı için.[403]

---

400 Bkz. 666 numaralı paragraf.

401 Bkz. 666 ve 667 numaralı paragraflar.

402 Bkz. 668 numaralı paragraf. Fakat orada Said b. Salim'den o, İbn Cüreyc'den denilmektedir.

403 Bkz. 1072 ve 1073 numaralı paragraflar.

[1305] Osman b. Urve babasından şunu da eklemektedir: Ne ile dedim o: Hoş kokuların en güzeli ile dedi.[404]

[1306] Bize Süfyan, İbn Aclan'dan haber verdi o, Sa'd kızı Âişe'den rivayet ettiğine göre, ihram için babasını misk ve başka kokuların karışımı olan es-sük denilen ve zerrecikler halinde saçılan koku olan zerire ile kokulandırdı.[405]

[1307] Bize Said b. Salim, Hasan b. Zeyd'den haber verdi. Ben onun bunu ancak el-Hasan'dan işitmiş olduğunu biliyorum. O babasından şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas'ı ihramlı iken gördüm. Başında ve sakalında ise, pek hoş kokulardan er-rub'a benzer bir kokunun parçacıkları görülüyordu.[406]

Şafiî dedi ki: İhramlı kadın ve erkeğin galiye, nadûh ve daha başka isimlerle bilinen kalıcı kokuların en ileri olanları ile kokulanmalarında bir sakınca yoktur. Çünkü bu hoş kokular, ihramlı değilken kullanılmıştır. Eğer ihramlı halde iken bir şey kalmış ise ihram, bundan sonra meydana gelmiş bir haldir.

Ama ihrama girdikten sonra hoş koku sürünemezler, ellerini de hoş kokuya değdiremezler. Elleriyle kasten hoş kokuya dokunsalar ve bu kokunun izi ve kokusu kalıyor ise, onlara fidye düşer. Bunun azı ile çoğu arasında fark yoktur. Eğer koku kuru olup onun herhangi bir izi kalmıyorsa, kokusu kalsa dahi fidye gerekmez.

Attârın (kokucunun) yanında oturmalarında, evine girmelerinde, koku satın almalarında bir sakınca yoktur. Elverir ki, onu bedenlerine değdirmesinler. Kâbe'nin tütsülendirilmesi esnasında, Kâbe'nin yakınında oturmalarında -ıslak olmadığı sürece- ona dokunmalarında da bir sakınca yoktur. Eğer ıslak olduğunu bilerek ona dokunup koku da ellerine bulaşırsa, bunu yıkarlar ve onlara bir şey düşmez. Şayet ıslak olarak kasten ona dokunurlarsa, koku da ellerine yapışırsa fidye verirler.

Yağ sürünemezler, hoş koku olan yağa el değdiremezler. Bu da koku katılmış ban yağı, zambak, hîrî gibi hoş kokulu bitkiler ile bir takım otların bulunduğu yağlar gibidir. Eğer bu tür kokulara kasten dokunurlarsa fidye verirler. Yine reyhan koklarlarsa fidye verirler.

İnsanların koku olarak kullanmadıkları şeylerden kokusu hoş bir bitki koklarlarsa, bundan dolayı fidye gerekmez. Aynı şekilde elma yeseler yahut koklasa-

[404] Bkz. 1074 numaralı paragraf.
[405] Bkz. 1077 numaralı paragraf.
[406] Bkz. 1078 numaralı paragraf.

lar, turunç, ayva ya da yiyecek türü şeyleri koklasalar bundan dolayı fidye yoktur. Zaferanı veya hoş kokuyu herhangi bir yemeğe katsalar, eğer o koku alınıyor ya da tadı alınıyorsa yahut dili boyuyorsa bunu yerlerse fidye verirler. Kokusu da tadı da alınmıyor, dili boyamıyorsa fidye yoktur. Çünkü bu artık yemek içinde kaybolmuş olur. Çiğ olması ile pişmiş olması aynı şeydir. Aralarında fark yoktur.

Zeytinyağı, susam yağı, sadeyağ, tereyağı, etin yağı gibi hoş kokulu olmayan ve yenilen her bir şey ile bedenlerinin tamamını yağlayabilirler. Başa yağ sürmekten yahut erkek sakalını yağlamaktan kaçındıkları sürece bunları burunlarına çekebilirler. Çünkü yağın sürüleceği yerler bunlardır (baş ve sakaldır). Erkek yahut kadın başını, erkek sakalını bunların hangileriyle yağlarsa fidye verir.

Tedavi olmak için herhangi bir hoş kokuya gerek duyarlarsa, onunla tedavi olurlar ve fidye verirler.

Dedi ki: İhramlının koklamasını yahut giyinmesini hoş görmediğim her türlü koku yahut kokulandırılışmış herhangi bir şeyin üzerinde yatmasını da hoş görmem. Şayet çıplak teniyle onun üzerine uyuyacak olursa fidye verir. Kendisi ile o koku arasında bir örtü, elbise varsa ona fidye düşmez.

TELBİYE GETİRMEK

Şafiî dedi ki: Erkek ihrama girmek istediği takdirde, ister hac edenlerden olsun ister olmasın sırf umre ile ihrama girebileceği gibi hac ve umre ile birlikte ihrama girebilir, ifrad haccı da yapabilir. İfrat haccı yapmasını daha çok severim. Çünkü bizce sabit olan Nebi (sav)'in ifrad haccı yaptığıdır.

[1308] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, Abdurrahman b. el-Kasım'dan haber verdi o, babasından o, Âişe'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) ifrad haccı yapmıştır.[407]

Bütün bunları yaparken hac ya da umre adını zikretmeksizin niyet etmesi ona yeter. İhramdan önce ya da onunla birlikte ismen söylemesinde de bir sakınca yoktur.

Dedi ki: Umre yapmak istediği halde, haccı zikrederek telbiye getirirse, bu bir umredir. Hac etmek isterken umre diye telbiye getirirse bu da hacdır. Şayet hac ve umre istemediği halde telbiye getirirse, bu ne hac ne de umre olur. Telbiye getirirken ihrama niyet etmekle birlikte, hac ve umre için niyeti yoksa, ikisinden

[407] Muvatta, Hac hadis no: 37; Müslim, Hac hadis no: 122/1211

istediğini tayin etmekte serbesttir. İkisinden birisini niyet etmiş olduğu halde telbiye getirse ve hangisine niyet ettiğini unutsa, o kırân haccı yapacak demektir. Başkası onun için geçerli olmaz. Çünkü eğer umreci ise umre yapmış ve fazladan ona haccı katmış olur. Eğer hac için niyet etmişse, haccı ve umreyi yapmış olur. Kırân haccı için niyet etmişse böylelikle kırân haccı yapar.

Telbiye getireceği vakit:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ ، لاَ شَرِيكَ لَك

Buyur Allah'ım buyur, buyur Senin hiçbir ortağın yoktur buyur, şüphesiz hamd de, nimet de, mülk de yalnız Senindir, Senin hiçbir ortağın yoktur" der.

Telbiye getirirken buna bir harf dahi eklemesini güzel görmem. Ancak beğeneceği bir şey görürse o vakit: "لبيك ان العيش عيش الاخرة": *Buyur, şüphesiz gerçek hayat ahiret hayatıdır"* der. Çünkü Nebi (sav), hoşuna giden beğendiği bir şey gördüğü vakit telbiye getirdiği sırada buna tek bir harf eklediği rivayeti gelmemiştir.[408]

Telbiyeyi bitirdikten sonra, Nebi (sav)'e salavat getirir. Yüce Allah'tan rızasını ve cenneti diler. Rahmetiyle cehennem ateşinden O'na sığınır. Çünkü bu şekilde dua Nebi (sav)'den rivayet edilmektedir.[409]

Dedi ki: Ayakta iken, otururken, binek üzerinde iken, inerken, cünüpken, taharetli iken ve her durumda telbiye getirir. Bütün mescitlerde, cemaatle namazla kılınan mescitlerde de başka mescitlerde de ve her bir yerde yüksek sesle telbiye getirir. Kadın yüksek sesle telbiye getirmekle yükümlü değildir. Sadece kendisine duyurur. Selef, arkadaşların toplanmaları, yüksek yerlere çıkmak, yüksekten aşağıya inmek, namazdan sonra, seher vakitlerinde, gecenin bastırdığı esnada telbiye getirmeyi müstehab görüyorlardı. Biz de her bir durumda telbiye getirmeyi severiz.[410]

İHRAMA GİRERKEN NAMAZ KILMAK

Şafiî dedi ki: Bir kimse ihrama girmek isterse, nafile bir namaz kılmasını, sonra bineğine binmesini severim. Bineğine bindikten sonra ayağa kalkıp kible-

[408] Bkz. 1097 numaralı paragraf.
[409] Bkz. 1105 numaralı paragraf.
[410] Bkz. 1100 numaralı paragraf.

ye doğru yola koyulmak üzere yöneldiğinde ihrama girer. Şayet yayan ise, yürüyerek kıbleye yöneldiği vakit ihrama niyet eder (girer).

[1309] Şafiî dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Ebu Zübeyr'den o, Cabir'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) onlara dedi ki: *"Mina'ya doğru gittiğiniz zaman ihrama girmek üzere telbiye getirin"*[411]

[1310] Şafiî dedi ki: İbn Ömer'in, Nebi (sav)'den rivayetine göre, onun devesine binmiş olduğu halde devesi yerinden kalkmadıkça ihram için telbiye getirdiğini görmedi.[412]

Şafiî dedi ki: Bundan önce ihrama girse yahut kıldığı bir farz namazın akabinde yahut da herhangi bir namazın akabinde olmayarak ihrama girse, yüce Allah'ın izni ile bir sakınca yoktur.

Hac eden ve kırân hacı yapan bir kimse, Beyt'i tavaf ederken Safa ile Merve üzerinde iken ve her durumda iken telbiye getirir. Eğer imam ise, Mekke'de minberin üzerinde ve Arafat'ta telbiye getirir. Arafat'ta vakfe yaparken telbiye getirir. Arafat'tan ayrılırken Müzdelife'deyken, Müzdelife'de vakfe yerinde bulunuyorken, Müzdelife'den cemrelere taş atmak üzere giderken hep telbiye getirir.

İlk taşı attıktan sonra da telbiyeyi keser.

[1311] Bize Müslim ve Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bana el-Fadıl b. Abbas'ın haber verdiğine göre, Nebi (sav) Cem' (Müzdelife)'den Mina'ya kadar kendisini terkisine bindirmişti. Cemreye taş atıncaya kadar telbiye getirip durdu. [413]

[1312] Bize Süfyan, Muhammed b. Ebu Harmele'den haber verdi o, Cüreyc'den o, İbn Abbas'tan o, el-Fadıl b. Abbas'tan o, Nebi (sav)'ten aynısını rivayet etti.[414]

[1313] Şafiî dedi ki: İbn Mesud da Nebi (sav)'den benzerini rivayet etmiştir.

[1314] Ömer (ra) cemreye taş atıncaya kadar telbiye getirdi.

[1315] Nebi (sav)'in zevcesi Meymune de cemreye taş atıncaya kadar (telbiye) getirdi.

---

[411] Müslim, Hac Hadis no: 139/1214

[412] Bkz. 1140 numaralı paragraf.

[413] Buhârî, Hac 22; Müslim, Hac no: 267/1280

[414] Buhârî, Hac 93; Müslim, Hac hadis no: 266/1280

[1316] İbn Abbas da cemreye taş atıncaya kadar Atâ, Tavus ve Mücahit'te (böyle yaptı).

Dedi ki: Umreci, Hacer-i Esved'i istilam ederek yahut etmeyerek tavafa başlayıncaya kadar telbiye getirmeye devam eder.

[1317] Bize Müslim ve Said, İbn Cüreyc'den haber verdi o. Atâ'dan o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Umreci, Hacer'i istilam ederek yahut etmeyerek tavafa başlayıncaya kadar telbiye getirir.

Dedi ki: Mîkâttan önce mîkâttan itibaren mîkâttan sonra ihrama giren ile Mekkeli olanla olmayan arasında hiçbir fark yoktur.

İHRAMA GİRDİKTEN SORA GUSLETMEK

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İhramlı kimsenin serinlemek maksadıyla ya da başka bir maksatla, yıkanmasında bir beis yoktur. Suyu başından aşağıya boşaltır. Saçlarına dokunacak olursa, saçlarını yolmaması için ona yumuşakça dokunur. Aynı şekilde suya dalmasında başını da suyun altına sokmasında bir sakınca yoktur. Nebi (sav) ihramlı olduğu halde yıkanmıştır.

[1318] Bize Süfyan, Abdulkerim el-Cezeri'den haber verdi o, İkrime'den o, İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: Bazı hallerde Ömer, bana: Gel de seninle suyun altında kalmakta yarışalım, hangimizin nefesi daha uzundur bakalım, derdi. Üstelik ihramlı idik.[415]

[1319] Bize Süfyan'ın haber verdiğine göre, Ömer'in bir oğlu ile kardeşinin oğlu onun önünde suyun altında kalmakta birbirleriyle yarıştılar. Her ikisi de ihramlı idiler. Onlara bu işi yapmamalarını söylemedi. [416]

Şafiî dedi ki: İhramlı bir kimsenin hamama girmesinde bir sakınca yoktur.

[1320] Bize ya Süfyan ya da bir başkası ama sika/güvenilir birisi Eyyüb es-Sahtiyani'den haber verdi o, İkrime'den o, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Cuhfe hamamına ihramlı olduğu halde girdi.

[1321] Şafiî dedi ki: Bize İbn Ebu Necih'in haber verdiğine göre, ez-Zübeyr b. el-Avvam ihramlı olduğu halde sırtında bulunan bir kirin kazınarak çıkarılmasını emretti.

---

[415] Bkz. 1034 numaralı paragraf.

[416] Bkz.1036 numaralı paragraf. Ama burada senedi de metni de daha muhtasardır.

İHRAMLI KİŞİNİN BEDENİNİ YIKAMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İhramlı kimsenin cesedini su ile ve başka şeyle ovalaması, dilerse kanatıncaya kadar kaşımasında bir sakınca yoktur. Başını ve sakalını kaşımasında da bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, başını ve sakalını kaşıdığı vakit saçların koparılmaması için parmak uçlarının iç tarafı ile kaşımasını severim eğer başını ve sakalını kaşır yahut onlara dokunur da eline başından ve sakalından yahut da bunlardan birisinden saçından bir şey gelirse, ihtiyaten fidye vermesini müstehab görürüm. Fakat bunların kendisinin fiili neticesinde döküldüklerini bilmediği sürece, ona fidye düşmez. Çünkü saç telleri esasen başta ve sakalda dökülmüş hali ile durabilir. Ona dokundu mu hemen dökülebilir.

Bir saç telinden ötürü fidye, Nebi (sav)'in müddü ile bir müd buğday olup bunu bir yoksula tasadduk eder. İki saç teli koparsa iki müddü iki yoksula tasadduk eder. Üç ve yukarısında ise kurban keser. Kopan saç telleri ne kadar çoğalırsa çoğalsın bir kurbandan fazla fidye vermez.

İHRAMLININ YAPABİLECEĞİ İŞLER

[1322] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan haber verdi o, Atâ ve Tavus'tan birisi ya da her ikisi İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Nebi (sav), ihramlı olduğu halde hacamat yaptırmıştır.[417]

Şafiî dedi ki: İhramlı bir kimsenin zaruretten ötürü olsun ya da olmasın hacamat yaptırmasında bir sakınca yoktur -fakat saç tıraş etmez-. Bu şekliyle damarı açar ve yarayı deler. İlaç için azayı böylece keser. Bundan dolayı ona hiçbir şey düşmez. Eğer ihtiyatlı davranacak olursa, saç bulunan bir azasını kesmesi halinde fidye vermesini daha çok severim. Fakat bu ona vacip değildir. Çünkü saç koparmamıştır. Onun kestiği ancak kesebilme hakkı bulunan organı kesmektir. İhramlı sünnet de olabilir. Üzerine ilaç konur ve bundan dolayı ona bir şey düşmez. Sünnetsiz bir kişi hac ederse, bu onun için geçerlidir. Eğer yaralarından bir şeyleri tedavi eder ve ona bir bez yahut ilaç yapıştıracak olursa, cesetten herhangi bir şeyin(alınmasından, koparılmasından) ötürü ona bir şey düşmez. Bunun başta olması müstesnadır, o vakit ona fidye düşer.

[417] Buhârî, Sayd 11; Müslim, Hac hadis no: 87/1202

İHRAMLININ YAPAMAYACAĞI ŞEYLER

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: İhramlı bir kimse saçından bir şey koparamaz, tırnaklarını kesemez. Tırnaklarından birisi kırılsa ve asılı kalsa tırnağın geri kalan kısmına da bitişik değilse, kırılan tırnağını koparmasında bir sakınca yoktur. Geri kalan kısmı ile bitişik olan bir parçasını koparmasında da bir hayır yoktur. Çünkü o takdirde de o tırnak öbür kısmında sabit değildir. Tırnaklarından birisini yahut da tırnağın bir kısmını keserse, bir yoksula yemek yedirir. İkinci bir tırnak daha keserse, iki yoksula yemek yedirir. Aynı konumda üç tırnak keserse bir kan akıtır. Şayet tırnakları ayrı ayrı keserse her bir tırnak için bir müd yedirir. Saçın durumu da böyledir.

Tırnaklarda, saçta ve av hayvanın öldürülmesinde, unutmak ile kasıt arasında bir fark yoktur. Çünkü bu gidip de geri gelmeyen bir şeydir. Bununla birlikte ihramlı kimsenin, ihramlı olmayanın tırnaklarını kesmesinde, saçlarını tıraş etmesinde bir sakınca yoktur. Fakat ihramda olmayan bir kimsenin ihramlının tırnaklarını kesmek, saçlarını tıraş etmek hakkı yoktur. Eğer ihramlının emri ile bu işi yaparsa fidye ihramlıya düşer. Şayet bu işi ihramlının emri olmadan yapmış ve ihramlı kişi uyuyan ya da mükreh/zorlanan birisi ise ihramlı kişi fidyesini verir ve verdiği fidyeyi dönüp ihramsız olandan alır.

İHRAMLI KİMSENİN AVLANMASI

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Kara avı üç türlüdür: Bir türü yenilir. Yenilen bütün türleri ise iki sınıftır; uçan ve yerde yürüyen. Yerde yürüyenlerden öldürdüklerine davarlar arasından öldürülmüş av hayvanına en yakın olana bakılır.

"اَلنَّعَم" Neam (davarlar), deve, inek ve koyun türüdür. Ceza bunlardan verilir. Deve kuşunda bir bedene (deve), yabani öküzde bir inek, yaban eşeğinde bir inek, dağ keçisinde bir inek, ceylanda bir keçi, sırtlanda bir koç, tavşanda bir oğlak, yer sıçanında da bir oğlak verilir. Bunların küçük yavrularına karşılık öbürlerinin küçük yavrularından fidye verilir. Bu anılanlardan bir gözü kör yahut bir tarafı kırık biri öldürülecek olursa, onun gibi bir gözü kör ya da o tarafı kırık olanı fidye verir. Bununla birlikte sağlıklı olanı fidye vermesini daha çok severim.

[1323] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Malik, ez-Zübeyr'den haber verdi, onun Cabir'den rivayetine göre, Ömer b.

el-Hattab (ra) sırtlana karşılık bir koç, ceylana karşılık bir keçi, tavşana karşılık bir oğlak, tarla faresine karşılık bir oğlak fidye verilmesine hükmetti.[418]

[1324] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Süfyan Abdulkerim el-Cezeri'den haber verdi o, Ebu Ubeyde b. Abdullah b. Mesud'dan o, babası İbn Mesud'tan rivayet ettiğine göre, yer sıçanına karşılık erkek ya da dişi bir oğlak verilmesi hükmünü verdi.[419]

[1325] Bize Süfyan, Muharik'ten haber verdi, onun Tarık'tan rivayet ettiğine göre, Erbed, bir keleri çiğnedi ve sırtını kopardı. Ömer'e gelerek sordu, Ömer: Senin görüşün nedir dedi o: Su içmiş, ot otlamış bir oğlak, dedi. Ömer: Ona karşılık işte o verilir, dedi.[420]

[1326] Bize Süfyan, Mutarrif'ten haber verdi o, Ebu Sefer'den rivayet ettiğine göre, Osman b. Affan (ra) um hubeyn denilen bir tür kertenkele için koyun türündün bir oğlak verilmesine hüküm verdi.[421]

[1327] Bize Abdülvehab, Eyyüb'ten haber verdi o, İbn Sirin'den o; İbn Cüreyc'den şöyle dediğini rivayet etti: Benimle birlikte hüküm verecek bir hakem daha olsaydı, tilki karşılığında bir oğlak fidye verilmesi hükmünü verecektim.

[1328] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: Av hayvanlarının küçüklerine karşılık, koyun türünün küçüklerinden, kusurlu olanlarına karşılık koyun türünün kusurlularından fidye verilir. Bunun yerine sağlıklı ve büyük (iri) koyunlar ile bunların fidyesini vermesini daha çok severim.

Dedi ki: Bir kimse bir ava vursa, onu yaralasa öldü mü yaşadı mı bilmese, bana göre onun için gerekli olan yara sebebiyle onun eksilttiği değeri ödemesi gerekir. Eğer bu av bir ceylan ise, ona sağlıklı iken ve bu kusurlu hali ile değer biçilir. Şayet yarası değerini eksiltirse o takdirde koyunun bedelinin onda birini ödemesi gerekir. Eğer bir inek yahut da bir deve kuşu ise de bu böyledir.

Daha sonra bir insan o avı öldürse, bu sefer ona yaralı bir koyun düşer. Sağlıklı bir koyunu onun yerine fidye vermesini daha çok severim. Daha çok sevdiğim bir diğer husus ise, av hayvanını yaraladıktan sonra gözünden kaybol-

---

418 Bkz.1238 ve 1351numaralı paragraflar.

419 Bkz. 1252 numaralı paragraf.

420 Bkz. 1256 numaralı paragraf.

421 Bkz. 1260 numaralı paragraf.

sa, ihtiyaten onun fidyesini vermesidir. Eğer bir tarafını kırmışsa, bu hali ile ona düşen iyileşince ve kendisini koruyabilecek hale gelinceye kadar, onu beslemesidir. Eğer kendisini koruyacak hale gelemiyorsa, o takdirde onun tam olarak fidyesini ödemekle yükümlüdür. Gebe bir ceylanı vursa ve ölse, o takdirde gebe bir koyunun kıymetini tasadduk etmesi gerekir. Çünkü ben ona: Gebe bir koyun kes diyecek olursam bu hiç şüphesiz yoksullar için gebe olmayan bir koyundan daha kötü olur. Ben onların lehine bir fazlalık isteyecek olursam onların payının eksilmesine sebep olan bir şey ile onların lehine arttırmış olmam. Fakat ben, onların lehine değerinde artış yaparım ve onu onlara yiyecek olarak veririm.

Dedi ki: İhramlı bir kimse, cezasını ödemekle yükümlü olduğu av hayvanını öldürse, dilerse misli ile onun cezasını verir. Eğer misliyle onun cezasını vermek istemezse, bu sefer onun misline dirhem türünden değer biçilir. Sonra o dirhemler ile yemek/buğday alınır. Sonra da o buğdayı tasadduk eder. Eğer oruç tutmak isterse, her bir müd yerine bir gün oruç tutar.

Buğdayı da eti de Mekke'de yahut Mina'da tasadduk etmedikçe, cezasını ödemiş olmaz. Eğer bunu Mekke ya da Mina'nın dışında bir yerde tasadduk ederse, bunu Mekke ya da Mina'da iade eder. Bu cezasını ihramdan çıkmadan önce de yerine getirebilir, ama ihramdan çıktıktan sonra derhal yerine getirmelidir. Eğer cezasını yerine getirmeden ayrılacak olursa, kendi adına yerine getirilmesi için o cezasını (oraya) gönderir. Şayet fidye olarak oruç tutmak isterse, dilediği yerde oruç tutabilir. Çünkü onun oruç tutmasının Harem'deki yoksullara bir faydası yoktur.

İhramlı kişi hata yoluyla yahut kasten bir av hayvanı öldürse, onun cezasını verir. Eğer bir av hayvanına isabet ettirip onun cezasını verirse, bundan sonra tekrar aynı işi her yaptıkça öldürdüğü hayvanın cezasını verir. Hayvanı öldürdükten sonra yese, yemesinden ötürü ona fazla ceza söz konusu olmaz. Fakat yaptığı iş çok kötü bir iş olur. İhramlı iki kişi yahut bir topluluk bir av hayvanını öldürürse hepsi bir tek ceza verir.

[1329] Şafiî dedi ki: Bize Malik, Abdülmelik b. Kurayr'dan haber verdi onun İbn Sirin'den rivayetine göre, Ömer ve Nebi (sav)'in ashabından bir adam ile birlikte -Malik: O Abdurrahman b. Avf'tır dedi- bir ceylanı çiğneyip öldüren iki kişi hakkında bir koyun fidye vermesine hüküm vermişlerdir.[422]

[422] Bkz.1205 numaralı paragraf.

[1330] Bana sika kişi, Hammad b. Seleme'den haber verdi o, Mahzum oğullarının sika/güvenilir birisi olan mevlaları Ziyad'dan rivayet ettiğine göre, ihramlı bir topluluk, bir av hayvanını öldürdüler. İbn Ömer onlara: Size ceza düşüyor dedi. Onlar: Her birimize bir ceza mı yoksa hepimize bir tek ceza mı, dediler: İbn Ömer, şüphesiz size (o takdirde) çok ağır gelir, aksine hepinize bir tek ceza düşer.

[1331] Şafiî dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi o, Atâ'dan bir avı ortaklaşa öldüren bir topluluk hakkında şöyle dediğini rivayet etti: Hepsine bir tek ceza düşer.

Dedi ki: Bu da aziz ve celil Allah'ın Kitabına uygundur. Çünkü şanı yüce ve mübarek Allah: **"Cezası öldürdüğü hayvanın benzeridir"** (Mâide, 95) buyurmaktadır. Bu da onun bir misli demektir. Ona iki misli/benzeri düşer diyen kimse Kur'ân'ın manasına muhalefet etmiş olur.

UÇAN AV HAYVANLARI

Şafiî dedi ki: Uçan kuşlar iki sınıftır, güvercinler ve güvercinlerin dışındakiler. Güvercinler, erkek olsun dişi olsun, her birisinin fidyesi, (nassa) tabi olarak bir koyundur. Ayrıca Araplar hep güvercin ile diğer uçan kuşlar arasında fark gözete gelmişlerdir ve: Güvercinler kuşların efendisidir, 'güvercin öttüğünde ve su içtiğinde' gibi deyimler kullanırlar. Araplar toplu olarak ona "el-Hamâm: Güvercin" derler ve ondan sonra farklı isimler kullanırlar. El-Hamam, el-Yamam, ed-Dubasi, el-Kubadi, el-Fevahit ve buna benzer güvercin gibi ses çıkartan kuşlara verdikleri diğer isimler.

[1332] Bize Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan haber verdi, o Atâ'dan o, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Mekke güvercinlerinden bir güvercin hakkında bir koyun (fidye) hükmünü vermiştir.

Şafiî dedi ki: Ömer, Osman, Nafi b. Abdulharis, Abdullah b. Ömer, Âsım b. Ömer, Said b. Müseyyeb ve Atâ da böyle demişlerdir.

Dedi ki: Bu güvercinin Mekke'de öldürülmesi yahut da ihramlı birisinin onu öldürmesi halinde böyledir.

Dedi ki: Güvercin dışındaki kuşların fidyesi ise, az ya da çok olsun öldürüldüğü yerdeki kıymetidir.

[1333] Şafiî dedi ki: Bize Müslim b. Halid ve Said b. Salim, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Bükeyr b. Abdullah'dan, o el-Kasım'dan, o İbn Abbas'tan rivayet

ettiğine göre, bir adam kendisine çekirge öldüren bir ihramlının durumunu sormuş o da: Bir avuç buğday tasadduk eder, buyurmuştur. İbn Abbas ayrıca: Geniş burunla bir avuç çekirge alır, ama benim görüşüm böyle, demiştir.

[1334] Şafiî dedi ki: Ömer de: Çekirgenin fidyesi bir hurmadır, demiştir.

Şafiî dedi ki: Fidyesi verilen av hayvanları arasında; deve kuşu, güvercin ve benzeri yumurta yapan bütün kuşların, eğer yumurtaları kırılırsa, bunun fidyesi o yumurtanın kırıldığı yerdeki değeridir. Tıpkı bir insana ait olup kaybolması halinde, kıymetinin ödendiği gibi. Bir insana ait bir av hayvanı öldürülecek olursa, onun değeri sahibine dirhem ya da dinar olarak verilmelidir. Bunun cezasını ise (fidyesini) yoksullara verir. İhramlı bir kimse, Harem bölgesinin içinde yahut dışında ister kırân haccı, ister ifrad haccı, isterse umre için ihrama girmiş olup bir av hayvanını öldürürse, onun cezası bir tanedir. Harem bölgesinin uzak oluşundan dolayı ona bir şey arttırılmaz. Çünkü Harem'in azı da çoğu da orada avlanma yasak olması itibariyle aynıdır.

İhramlı bir kimsenin, ihramından çıkacağı vakte kadar, fidye ödemek yükümlülüğü bulunan hayvanlardan öldürdüklerinin hepsi için, fidye verir.

Umreden çıkması, tavaf, say, saçlarını tıraş etmesi ya da kısaltmasıyla olur.

Hac için ihramdan çıkış ise ikidir. Birincisi taş atmak ve tıraş olmakla gerçekleşir. Eğer Harem'in dışında (bu halde iken) bir av öldürürse, ona bir ceza düşmez. Çünkü o hanımlara yaklaşmanın dışında ihramın yasaklarının tümünden çıkmış olur. İkincisi, Arafat'tan sonra Beyt'i tavaf etse yahut tıraş olsa da cemrelere taş atmamış olsa dahi hükmü böyledir.

İhramlı kişi, bizzat avlamadığı ya da kendisi için avlanmadığı sürece av hayvanından yiyebilir.

[1335] Şafiî dedi ki: Bize İbn Ebu Yahya el-Muttalib'in azatlısı Amr b. Ebu Amr'dan haber verdi; o el-Muttalib b. Abdullah b. Hantab'dan, o Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (s.a) şöyle buyurdu: *"Av hayvanın eti bizzat siz avlamadığınız yahut sizin için avlanmadığı sürece ihramda iken size helaldir."*[423]

[1336] Şafiî dedi ki: Süleyman b. Bilal de hadisi böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[1337] Şafiî dedi ki: Bize ed-Deraverdi, Amr b. Ebu Amr'dan haber verdi, o Selime oğullarından bir adamdan, o Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre,

[423] Ebu Davud, Menasik 41; Tirmizi, Hac 35; Nesâî, Menasikü'l-H-

Rasulullah (sav), şöyle buyurdu: *"Bizzat avlamadığınız yahut sizin için avlanmadığı sürece ihramda iken av eti size helaldir."*

Şafiî dedi ki: İbn Ebu Yahya'nın hıfzı, ed-Deraverdi'den daha sağlamdır.

Şafiî dedi ki: İhramlı bir kimse için, bir av hayvanı avlansa bir başkası onu kesse kendisi de onu yese, kendisine haram olan bir şeyi yemiş olur. Bununla birlikte, onun cezasını vermekle yükümlü değildir. Çünkü şanı yüce Allah, onun cezasını öldürülmesi sebebiyle tespit etmiştir. O ise onu öldürmemiştir. Kişi bazı hallerde haram olmakla birlikte, meyte/leş yiyebilir ve bundan dolayı ona ceza düşmez.

İhramlı bir kimse, ihramda olmayan birisine bir av hayvanını gösterse ya da ona bir silah verse yahut o av hayvanını öldürmesi için binsin diye ona bir binek verse ve o da onu öldürse, ona bundan dolayı ceza düşmez, fakat kötü bir iş yapmış olur. Tıpkı Müslüman bir kimseyi öldürmeyi emretmesi halinde olduğu gibi. Kısas o emri verene değil, katile uygulanır. Ama bu emri veren kişi de günahkârdır.

Dedi ki: İhramda olmayan birisi, bir av avlasa, ihramlı bir kişi ondan onu satın alsa yahut kendisine hibe etmesini istese ve onu kesse, onun cezasını vermekle yükümlüdür. Çünkü onu öldüren odur.

İhramsız birisinin Harem bölgesinde av hayvanını öldürmesi, tıpkı ihramlı bir kimsenin Harem bölgesinde ve ihramlı iken öldürmesi gibidir ve onu öldürecek olursa, cezasını verir.

HAREM BÖLGESİNDEKİ AĞAÇLARIN KOPARILMASI

Şafiî dedi ki: Kişi, ister ihramlı ister ihramsız olsun, Harem bölgesi içindeki ağaçlardan bir şey keserse, cezasını öder. Küçük ağaçtan ötürü bir koyun, büyük ağaçtan ötürü bir inek ceza olarak kesilir.

[1338] Bu aynı zamanda İbn ez-Zübeyr ve Atâ'dan da rivayet edilmektedir.

Şafiî dedi ki: İhramlı birisi, Harem bölgesi dışında ağaç kesebilir. Çünkü ağaç bir av değildir.

ETİ YENİLMEYEN AV HAYVANLARI

Şafiî *(Allah ondan razı olsun)* dedi ki: Eti yenmeyen av hayvanları iki sınıftır: Bir sınıfı düşman ve saldırgandır. Bundan dolayı zarar gelir. Ayrıca bunun eti de

yenmez. Bu türlerini ihramlı kişi öldürebilir. Aslan, pars, karga, çaylak, akrep, fare, saldırgan köpek (yahut ta canavar vahşiler) gibi. İhramlı bir kişi, işin başından kendisi faaliyete geçip bunların küçüklerini de büyüklerini de öldürebilir. Çünkü bunlar (öldürülmeleri) mubah bir sınıftır. Kendisine zarar vermeyecek olsa dahi ilk önce kendisi ona hücum edebilir.

Bir diğer sınıfın ise eti yenmez ve zararı da yoktur. Boz renkli, işe yaramayan buğase denilen kuş, akbaba, kertenkeleye benzer gök renkli kumlarda yürüyüp kumun içine dalabilen lühkâ, bağırlak kuşu, domuzlan böceği, hamam böceği gibi. Bu gibileri hakkında verilmiş herhangi bir hüküm bilmediğim için onu kendiliğinden öldürmeye kalkışmayı emr edemiyorum. Fakat bunlardan birini öldürecek olursa, ona fidye düşmez. Çünkü bunlar av hayvanı türünden değildir.

[1339] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Atâ'dan şöyle dediğini rivayet etti: İhramlı bir kimse, eti yenenlerden başkasının fidyesini vermez.

Dedi ki: Bu ise, mana itibariyle, Kur'ân ve Sünnet'e uygundur.

İhramlı bir kimse, keneleri büyük olanlarını küçük olanlarını, kütâleyi[424], pire, bitleri öldürebilir. Şu kadar var ki, eğer bitler başında bulunuyorsa o bitlerin başından ayıklanmasını müstehab görmüyorum. Çünkü bu rahatsızlık veren bir şeyi gidermektir. Ayrıca ihramlının biti öldürmesini, hoş görmüyorum. Eğer öldürürse bundan dolayı bir şeyler tasadduk etmesini emrederim. Tasadduk edeceği her ne olursa olsun, elbette ondan daha değerlidir ve bu tasadduku da vacip değildir. Eğer biti, deri üzerinde görecek olursa, onu atar ve öldürür. Biti öldürmek helal işlerdendir.

[1340] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan b. Uyeyne, İbn Ebu Necih'ten haber verdi, o Meymun b. Mihran'dan şöyle dediğini rivayet etti: İbn Abbas'ın yanına oturdum. Saçı ondan daha uzununu görmediğim bir adam geldi, yanına oturdu ve: Saçlarımın bu haliyle ihrama girdim dedi. İbn Abbas dedi ki: Saçının kulaklarından aşağıya sarkan kısmının üzerini örtebilirsin. Adam: Eşim olmayan bir kadını öptüm, dedi. İbn Abbas: Bu senin ağzının zinasıdır, dedi. Adam: Bir bit gördüm onu attım, dedi. İbn Abbas: O arkasına düşülmeyen bir kayıptır, dedi.[425]

---

[424] Bu kelimenin anlamına dair herhangi bir açıklama bulunamamıştır (Biz de kamus tercemesinde ve daha başka sözlüklerde bu kelimeye ait bir açıklama tespit edemedik -Çeviren-)

[425] Bkz. 1292 numaralı paragraf.

[1341] Bize Malik, Muhammed b. el-Munkedir'den haber verdi, o Rabia b. el-Hudeyr'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab'ı es-Sükya denilen yerde çamur içinde bir devesinin kenelerini ayıkladığını görmüştür.[426]

[1342] Şafiî dedi ki: İbn Abbas dedi ki: İhramlı bir kimsenin küçük büyük keneleri öldürmesinde bir sakınca yoktur.

DENİZ AVI

Şafiî dedi ki: Yüce Allah buyurdu ki: **"Sizin için de yolcular için de bir geçimlik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helâl kılındı."** (Mâide, 96); **"İki deniz bir olmaz, bu çok tatlı, içimi hoş ve kolaydır, diğeri ise çok acı ve tuzludur. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz."** (Fâtır, 12)

Şafiî dedi ki: İçinde av hayvanı barınan, ister kuyu, ister su göleti, isterse de başkası olsun ona "bahr/deniz" denir. Bu yerler, ister Harem'in dışında, ister Harem bölgesinin içinde olsun hayvanı avlanır ve yenilir. Çünkü bunların hiçbirisi haram olduğundan dolayı yasaklanmış değildir. Deniz avı ise, ancak yaşantısının çoğunu suda geçirenler demektir. Denizin uçan kuşları ise aslında oradaki bir karaya gider sığınırlar dolayısı ile bunlar kara avındandır. Öldürülmeleri halinde cezaları ödenir.

MEKKE'YE GİRİŞ

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Mekke'ye girmek istediği takdirde erkeğin Mekke'nin bir tarafında gusledip sonradan Beyt'e gitmesini, başka bir tarafa gitmeden işe tavaf ile başlamasını müstehab görüyorum. Eğer gusletmeyecek yahut bir ihtiyaç sebebiyle başka bir tarafa gidecek olursa bunda da onun için bir beis yoktur.

Beyt'i gördüğü zaman:

اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً وَتَعْظِيماً وَتكْرِيمًا وَمَهابَةً وَبِرًّا اللَّهُمَّ
انت السَّلام ومِنْك السَّلامُ فحيِّنا ربنا بالسَّلام.

Allah'ım bu Beyt'in şerefini, ta'zim edilmesini, ona ikram ve saygı gösterilmesini, onun heybetini arttır. Bu Evi hac ya da umre yaparak ziyarete gelenler

[426] Muvatta, Hac 29. bab

arasından, şerefine şeref katmak isteyenleri, onu ta'zim edenleri, ona gerektiği gibi saygı gösterenleri şereflendir. Onları ta'zim ve ikram görmelerini sağla, heybetlerini, güzellik ve iyiliklerini arttır. Allah'ın selam Sensin, selam Sendendir. Rabbimiz bizi selam ile selamla." [427]

Tavafa başlayacağı vakit, ıztıba yaparak ridasını (ihramının üst örtüsünü) sağ omuzunun altından sol omuzunun üzerine atar. Sağ omuzunu da böylelikle açık bırakır. Sonra Hacer-i Esved rüknünü -eğer gücü yeterse- istilâm eder. Onu istilam ettiği sırada da:

اللهم ايمانا بك وتصدقا بكتابك و وفاءا بعهدك واتباعا سنة نبيك محمد.

"Allah'ım Sana iman ederek, kitabını tasdik ederek, Sana olan ahdime bağlı kalarak, Nebin Muhammed (sav)'ın sünnetine uyarak (tavafıma başlıyorum)." der. [428]

Sonra sağ taraftan yoluna devam eder. Hacer-i Esved'den (başlayıp tekrar) Hacer-i Esved'e kadar yaptığı ilk üç tavafında (turunda) remel yapar. Tavaflar arasında yürüme yoktur. Diğer dördünü ise yürüyerek bitirir. Eğer bir miktar izdiham olduğu için remel yapamayacak olursa, durduğu takdirde kimseye eziyet vermeyecekse önü açılıncaya kadar durur, sonra remel yaparak devam eder. Eğer durduğu takdirde kimseyi rahatsız edecekse, insanlarla birlikte onların yürüyüş temposu ile yürür. Önünde açıklık gördükçe remelini yapar. Bununla birlikte insanların arasından remel yapabilecek şekilde kenara çıkarak tavaf etmesini daha çok severim. Şayet bir tavafında (turda) remel yapmazsa ikisinde remel yapar, ikisinde yapmazsa birinde yapar, üçünde de yapmazsa kazasını yapmaz. Çünkü remelin yapılacağı yer, geçtikten sonra onun kazasını geri kalan turlarda yapmaz. Bundan dolayı ona fidye de düşmez iade de etmez. Remeli unutarak ya da kasten terk etmesi arasında fark yoktur. Ancak kasten terk etmesi halinde kötü bir iş yapmış olur. Iztıba ve istilam da böyledir. Yapmayacak olursa, fidye gerekmez ama iade etmekle yükümlü de değildir.

---

[427] Bunun bir bölümü daha önce 1124 numaralı paragraf ile bir diğer bölümü de 1126 numaralı paragrafta geçmişti. Bunların birincisi İbn Cüreyc'den Mürsel, ikincisi Said b. el-Müseyyeb'ten Mürsel bir rivayettir. Bu iki rivayette "Beyt'i görünce söylenecekler" babında zikredilmişti.

[428] Bkz. 1133 numaralı paragraf. Biraz farklılık ile.

Dedi ki: Bununla birlikte, gücünün yettiği kadarı ile istilam yapmasını müstehab görürüm. Yalnızca Hacer-i Esved rüknü ile Rükn-i Yemani'yi istilam eder. Rükn-i Yemani'yi eliyle istilam eder (selamlar) sonra elini (avuç içini) öper, fakat rüknün kendisini öpmez. Hacer-i Esved'i eliyle istilam eder ve elini öper, imkânı bulursa Hacer'i de öper. Bunu yaparken gözlerinin (zarar göreceğinden) ve yüzünün yaralanmasından korkmaz.

Ayrıca Hacer-i Esved'in hizasına her geldiğinde tekbir getirmesini ve remel yaptığı sırada:

"اللهم اجعله حجا مبرورا و ذنوبا مغفورا وسعيا مشكورا" "*Allah'ım bunu kabul edilen bir hac kıl, günahımı bağışlanan bir günah, çalışıp çırpınmamı mükâfatlandırılan bir amel kıl*" demesini de müstehab görürüm.

Diğer dört tavafta da:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَاعْفُ عَمَّا تَعْلَمُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

Allah'ım mağfiret buyur, rahmet ihsan eyle, bildiğim günahlarımı bağışla şüphesiz sen en aziz ve en kerimsin. Allah'ım Rabbimiz bize dünyada bir güzellik, ahirette bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru" der.

Tavafını bitirdikten sonra Makam (-ı İbrahim)'ın arkasında iki rekât namaz kılar. Birinci rekatta, Kâfirun Suresi'ni, diğerinde ise İhlas Suresini okur.

Elbette ki bunların her birini Ummu'l-Kur'ân'ı (Fatiha'yı) okuduktan sonra okur. Sonra tekrar rükne dönüp onu istilam eder. Bununla birlikte bu namazı nerede kılarsa yeterlidir. Ummu'l-Kur'ân (Fatiha) ile birlikte ne okursa o da yeter.

Rükn-i Yemani'yi istilam etmeyecek olursa ona bir şey düşmez.

Abdestsiz olarak Beyt'i tavaf etmesi de namaz kılması da olmaz. Yedi tavaf (tur)den daha aşağı yapılan tavaf da geçerli değildir. Eğer yediyi tamamlamadan çıkıp Safa ile Merve arasında say edecek olursa, onun yapacağı say'ı taharetli olarak ve tam yedi tavaftan (turdan) sonra yapılmadıkça geçersizdir.

Namaz dolayısı ile tavafı kesilecek olursa, tavafının kesildiği yerden devam eder. Abdesti bozulur yahut burnu kanarsa, çıkıp abdest alır sonra döner, tavafına kesintiye uğradığı yerden devam eder. Aynı şekilde abdesti bozulursa, böyle yapar. Eğer arada geçen zaman uzarsa tavafa yeniden başlar. Tavaf sayısında şüphe edip beş mi dört mü tavaf ettiğini bilemezse, kesin emin olduğunu esas

alır. Şüphe ettiğini saymaz. Böylelikle tam yedi ya da ondan fazla tavaf (şavt/tur) yaptığından kesin emin olmuş olur.

SAFA'YA ÇIKMAK

Şafiî dedi ki: Daha çok sevdiğim Safa tepesine Safa kapısından girmesi, tepenin üstüne Kâbe'yi görebileceği bir yere çıkması, sonra Beyt'e dönerek tekbir getirip şöyle demesidir:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ على ما هَدَانَا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ على ما هَدَانَا وَأَوْلاَنَا وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ له له الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يحيى وَيُمِيتُ بيده الْخَيْرُ وهو على كل شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ صَدَقَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ له الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ.

"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, hamd Allah'a mahsustur. Bizi hidayete ilettiği için Allahu Ekber. Bizi hidayete ilettiğinden ve bize bunca ihsanları lütfettiğinden ötürü hamd Allah'a mahsustur. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir, tektir O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. Diriltir, öldürür, hayır yalnız O'nun elindedir. O her şeye gücü yetendir. Allah'tan başka ilah yoktur. O vadini gerçekleştirdi. Kuluna yardım ve zafer verdi. Bütün grupları tek başına O bozguna uğrattı. O'ndan başka ilah yoktur. Dinimizi yalnız O'na halis kılanlar olarak, yalnız O'na ibadet ederiz. İsterse kâfirler hoşlanmasın."

Sonra dua ve telbiye getirir. Sonra döner ve tekrar bunları söyler. Bunları üç defa tekrar eder. Sonra her iki tekbir arasında din ve dünyasına dair içinden geldiği gibi dua eder.

Sonra Safa'dan inip yürümeye başlar. Nihayet Mescid'in Rüknü'nde yaklaşık altı zira kadar (yüksekte) asılı bulunan yeşil milden biraz öncesinden hızlıca koşar ve ta ki Mescid'in avlusunda ve Abbas'ın evinin yanında bulunan diğer iki yeşil milin hizasına gelinceye kadar, böyle koşar. Sonra Merve'nin üstüne çıkıp eğer görebilirse Beyt'i görünceye kadar yürür. Sonra Merve'in üzerinde Safa'nın üzerinde yaptığını yapar ve bunu yedi say'e tamamlayıncaya kadar sürdürür. Say'e Safa ile başlar Merve'de bitirir.

Bu hususdaki asgari yükümlülüğü, ikisi arasında yürümeyi de koşmayı da eksiksiz yapmasıdır. Eğer ikisine ya da onlardan birisine çıkmazsa, tekbir getirmezse, dua etmezse, say etmesi gereken yerde say etmezse, fazilet olan işleri terk etmiş olur, fakat iade etmesi de gerekmez, ona fidye de düşmez.

Safa ile Merve arasında say yaptığı sırada, taharet üzere (abdestli) olmasını müstehab görüyorum, eğer taharet üzere olmayıp cünüp ya da abdestsiz ise yine ona bir zararı yoktur. Çünkü ay hali kadın da say yapar.

Safa ile Merve arasında say yaparken, namaz için kamet getirilecek olursa, kendisi de gidip namazını kılır sonra döner ve say'ını kestiği yerden devam ettirir. Burnu kanar yahut abdesti bozulacak olursa, say'ı bırakır abdest aldıktan sonra dönüp kaldığı yerden devam eder.

Safa ile Merve arasında say etmek vaciptir, başka şey onun yerini tutmaz. Umre yapan bir kimse evine dönünceye kadar say yapmayacak olursa, geri dönünceye kadar yine her şey ona (ihramlı olarak) haramdır. Eğer hac eden birisi olup cemreye taş atmış ve tıraş olmuş ise, yine dönünceye (say yapıncaya) kadar kadınlara yaklaşması haramdır.

Safa ile Merve arasında ancak tam yedi şavt yeterli olur, eğer yediye tamamlamadan dönecek olursa, şayet yedinci şavtından yalnızca bir arşın kadarını dahi terk etmiş ise, hiç say yapmamış gibi, aynı durumda kalır ve geri dönüp yeniden tavaf (say) yapıncaya kadar bu halde kalmaya devam eder.

[1343] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Abdullah b. el-Müemmel el- Aiz'i, Ömer b. Abdurrahman b. Muhaysın'dan haber verdi. O Atâ b. Ebu Rebah'tan, o Şeybe kızı Safiye'den şöyle dediğini rivayet etti: Abduddar oğullarına mensup bir kadın olan Ebu Ticrat'ın kızı bana haber vererek dedi ki: Kureyşli bazı kadınlarla birlikte İbn Ebu'l-Hüseyn'in evine girdik. Rasulullah (sav) Safa ile Merve arasında say yaparken onu görmek istedik. Onun say yaptığını gördüm, beline bağladığı izarı hızlı koşmasından dolayı dönüp duruyordu, hatta ben kendi kendime: Gerçekten diz kapağını görüyorum, diyordum. Ayrıca onun: *"Say edin şüphesiz Allah üzerinize say etmesini yazdı"* buyurduğunu da işittim.[429]

---

[429] Müsned, VI, 421

Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid*'de (III,247'de:) Bu hadisi Ahmed ve el-Kebir'de Taberani rivayet etmiştir, senedinde Abdullah b. Müemmel vardır. İbn Hibban sika olduğunu söylemiş ve bazen hata eder, demiştir. Başkaları ise zayıf oluğunu söylemişlerdir.

[1344] Bize Süfyan, İbn Ebu Necih'ten haber verdi, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Bana Osman b. Affan (ra)'ı gören birisinin haber verdiğine göre, o Safa'nın alt tarafında bir çukurca yerde ayakta durur, fakat tepenin üstüne çıkmazdı.

Şafiî dedi ki: Kadınların Beyt'i tavaf ederken de Safa ile Merve arasında say ederken de remel yapmaları (koşmaları yükümlülükleri) yoktur. Onlar normal halleriyle yürürler. Bununla birlikte, güzelliğiyle ün salmış bir kadının geceleyin tavaf ve say yapmasını müstehab görüyorum. Gündüzün tavaf edecek olursa, elbisesini yüzünün üzerine sarkıtır yahut tesettürlü bir şekilde tavafını yapar.

Kadınlar ve erkekler Beyt'i, Safa ile Merve arasını da yürüyerek tavaf ederler. Bir hastalıktan ötürü, taşınarak tavaf etmelerinde bir sakınca yoktur. Hastalıksız olarak taşınarak tavaf ederlerse iade etmeleri de fidye vermeleri de gerekmez.

[1345] Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Bize Şafiî haber verip dedi ki: Bize Said b. Salim el-Kaddah, İbn Ebu Zi'b'den haber verdi. O İbn Şihab'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) devesi üzerinde oluğu halde, Beyt'i tavaf etti, rüknü (Hacer-i Esvedi) bastonu ile istilam etti.[430]

[1346] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan, İbn Tavus'tan haber verdi, onun babasından rivayet ettiğine göre, Nebi (sav), ashabına, öğle sıcağında ifada tavafını yapmalarını emrederdi. Kendisi ise hanımlarıyla birlikte geceleyin ifada tavafını yaptı. O Beyt'i tavaf ederken rüknü elindeki bastonu ile istilâm etti, zannederim: Bastonun ucunu da öpüyordu, dedi[431]

BİR KİŞİNİN BAŞKASINI TAŞIYARAK TAVAF ETMESİ

Şafiî dedi ki: Kişi ihramlı olursa ve küçük yahut da büyük ihramlı birisini taşıyarak tavaf ederse, bunu yaparken hem küçük ve büyük kişinin hem de kendisinin tavafını yapmayı niyet etmesi gerekir. Çünkü tavaf, taşınanın tavafıdır. Taşıyanın değil. Taşıyana da tavafını iade etmesi düşer ve o tavaf etmekle yükümlüdür. Çünkü tavaf etmemiş kimse gibidir.

---

[430] Bkz. 1158 numaralı paragraf.

[431] Bkz.1162 numaralı paragraf.

KİŞİ SAFA VE MERVE'DEN SONRA NE YAPAR?

Şafiî dedi ki: Kişi umre yapıyorsa, beraberinde kurbanlık varsa, Safa ile Merve say'ını bitirmesinden sonra tıraş olmadan yahut saçlarını kısaltmadan kurbanını kesmesini müstehab görüyorum. O bu kurbanını da Merve'nin yakınında keser. Bununla birlikte, Mekke'nin neresinde keserse bu yeterli olur. Kurbanını kesmeden önce tıraş olur yahut saçlarını kısaltırsa ona fidye gerekmez. Kurbanını keser. Keseceği kurban ister vacip ister tetavvu olsun, fark etmez.

Eğer kırân haccı yahut sadece hac (ifrad haccı) yapıyor ise, tıraş etmeyi erteler. Nahr günü cemreye taş atıncaya kadar tıraş olmaz. Ondan sonra saçlarını tıraş eder yahut kısaltır. Bununla birlikte, tıraş olmayı daha çok severim. Kişi dazlak ya da başında saçı yoksa yahut daha önceden tıraş olmuşsa, usturayı kafası üzerinden geçirir. Sakalından ve bıyıklarından Allah için saçlarının bir kısmını kesmiş olması için kesmesini daha çok severim. Bunu da yapmazsa ona bir şey düşmez. Çünkü ibadet sakalda değil başta söz konusudur. Kadınlar hakkında saçların tıraş edilmesi söz konusu değildir. Saçlarının uçlarından parmak ucu kadar alınır. Bundan daha az kesilir yahut da başın cihetlerinden birisinden alınırsa üç tel ve fazlası olduktan sonra bu onlar için de erkekler için de yeterli olur.

Saçlarını ister bir demir (makas) ile ya da bir başka şey ile almış olsunlar, ister yolarak, ister keserek yapmış olsunlar, eğer buna bir şeyler almak denilebiliyorsa ve ona bir miktar saç adı verilebilecek kadar aziz ve celil Allah için ondan kesilmiş ise, yeterli olur. Bu miktar ise üç saç teli ve fazlasıdır.

İFRAD HACCI VE KIRÂN HACCI YAPAN KİŞİ NE YAPAR?

Şafiî dedi ki: İfrad haccı ve kırân haccı yapan kimsenin, Beyt'i çokça tavaf etmesini müstehab görürüm. Tevriye (Zülhiccenin 8. Arefe gününden önceki) gün Mina'ya çıkmalarını sonrada orada öğlen, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazını kılıncaya kadar kalmalarını sonra güneş Sebir tepesi üzerine doğduğu mu -ki bu güneşin ilk doğduğu zamandır- erkenden yola koyularak Arafat'a gitmelerini, orada imamla birlikte namaz kılmalarını, onunla beraber güneşin zevalinden sonra öğle ve ikindiyi cem ederek kılmalarını müstehab görüyorum. Bu şekilde hac edenler için müstehab gördüğümü imam için de müstehab görüyorum.

O gün, kıraati açıktan okumaz, çünkü bu bir Cuma namazı değildir. Güneş zevale erdi mi mescide gelir, minbere oturur birinci hutbesini verir. Oturduğu

zaman müezzin ezanı okumaya başlar. İmam konuşmaya başlar ve müezzinin ezanı okuyup bitireceği kadar bir süre de ininceye kadar konuşmaya devam eder. O inince müezzin kamet getirir. Öğlen namazını (imam) kıldırır. İmam öğlen namazından selam verince müezzin kamet getirir ve ikindi namazını kılar. Sonra imamın vakfe yapacağı yer olan kayalıkların yakınında vakfe yerine gider. Sonra kıbleye yönelerek geceye kadar dua eder insanlar da aynı şeyi yapar.

Kişi Arafat'ın neresinde vakfe yaparsa onun için geçerlidir.

[1347] Çünkü Nebi (sav): *"İşte vakfe yeri burasıdır ve Arafat'ın tamamı vakfe yapılacak yerdir."* buyurmuştur.[432]

Vakfe yerinde telbiye getirir. Ayakta da binekli olarak da vakfe yapar. Eğer beraberinde bineği varsa, bana göre ayakta durmanın binekli vakfe yapmaya göre fazileti yoktur. Kendisinin buna gücünün yetip zayıf düşmeyeceği hali müstesna o vakit bineğinden inip ayakta vakfe yapmasında bir sakınca olmaz. Bineğinden inse ve otursa, ona bir şey düşmez. Vakfe yaptığı yer ister kumluk olsun ister tepe olsun fark etmez.

Hacca yetişmiş olabilmek için Arafat'ta ona yeterli gelecek asgari şey Arafat'ın sınırlarına gelmekten ibarettir. İsterse vakfe yapmasın ve zevalden Nahr gecesinin fecrinin doğuşuna kadar dua etmemiş olsun, ama bu kadarına dahi yetişemeyen bir kimse haccı kaçırmış olur.

Bununla birlikte, hac edenin, o gününü başka hiçbir şeyle uğraşmayarak duaya ayırmasını müstehab görürüm. Eğer ticaret yaparsa yahut dua etmeyip başka şeylerle uğraşırsa haccı fasit olmaz, bundan dolayı ona fidye de gerekmez.

Arafat'tan, zevalden sonra ve güneş batmadan önce çıkarsa çıktığı vakit ile fecrin doğuşu arasındaki sürede dönmekle yükümlüdür. Eğer bunu yaparsa, ona fidye düşmez. Fakat yapmazsa ona fidye düşer. Fidye ise, bir kan akıtmak (kurban kesmektir). Güneşin batışından sonra geceleyin Arafat'tan çıkıp bundan önce de gündüzün vakfe yapmamış ise ona fidye düşmez.

Arafat, içinde mescidin bulunduğu Urana vadisini aşan yerdir. Mescid, Arafat'tan değildir. Arafat'tan itibaren İbn Âmir bahçeleri ve Hısn yolu bitişiğinden itibaren Arafat'ın karşısındaki bütün dağlara kadar bulunan Urana vadisi de Arafat'tan değildir.

---

[432] Müslim, Hac Hadis No: 149/1218 ayrıca bundan önce zikredilen Nebi (sav)'ın haccı babında ki Cabir (ra)'ın rivayet ettiği 1218 numaralı paragrafa bakınız.

Kişi ilk gelişinde, Mina'ya uğramayacak olursa, ona bir şey düşmez. Aynı şekilde oraya uğramakla birlikte konaklamasa da durum böyledir. Ama güneş batmadan ve battığı açıkça görülmeden Arafat'tan (Müzdelife'ye gitmek üzere) ayrılmaz.

ARAFAT'TAN AYRILAN KİMSE NE YAPAR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Arafat'tan ayrıldığı zaman ister binekli olsun ister yayan gitsin, pek hızlı yürümemesini müstehab görürüm. Eğer normalden hızlı yürümekle birlikte, kimseye eziyet etmiyorsa, bunu da mekruh görmem, ama başkasına eziyet vermesini mekruh görürüm. Başkasına eziyet verecek olursa, ona fidye gerekmez.

El-Me'zimeyn diye bilinen Arafat ile Meş'ar arasındaki yolu takip etmesini de severim. Şayet Dab yolunu izlerse bir sakıncası yoktur. Müzdelife'ye varıncaya kadar akşam ile yatsıyı kılmaz. Oraya varınca, ikisini bir arada beraberlerinde ezan olmaksızın iki kamet ile birlikte (cem' ederek) kılar. Müzdelife'ye varmadan gece yarısını bulursa, akşam ile yatsıyı Müzdelife'den önce kılar.

Müzdelife ise Arafat'ın iki Me'zimesinden geçtikten sonra başlar. Bu iki Me'zime ise Karn Muhassır denilen yere varıncaya kadar Müzdelife'den değildir. Karn Muhassır ise, o yerlerde sağınızda ve solunuzda kalan yerlerdir. Yukarıları, dağ yolları ve ağaçlıkların hepsi Müzdelife'dendir.

Müzdelife bir konaklama yeridir. Bir kişi gece yarısından sonra oradan çıkacak olursa, ona fidye düşmez. Gece yarısından önce çıkıp ta Müzdelife'ye geri dönmezse, fidye verir. Fidye ise keseceği ve sadaka olarak dağıtacağı bir koyundur. Sabah namazını ilk vakitlerinde kılıncaya kadar orada kalmasını sonra Kuzah tepesinde ortalık aydınlanıncaya ve güneş doğmadan az öncesine kadar vakfe yaparak sonrada oradan ayrılmasını müstehap görürüm. Müzdelife'nin neresinde vakfe yapar yahut inerse/konaklarsa onun için yeterlidir. Müzdelife'de güneş doğuncaya kadar yahut bundan sonrasına kadar gecikecek olursa, bunu mekruh görürüm. Bununla birlikte ona fidye gerekmez.

Müzdelife'yi bırakıp orada konaklamaz ve gecenin ilk yarısından itibaren sabah namazı arasındaki vakitte orada bulunmazsa, fidye verir. Bu vaktin (kısa) bir süre içinde bulunursa ona fidye gerekmez. Sonra yine Arafat'tan ayrılışta -söylediğim gibi- acele etmeyecek bir surette Müzdelife'den yola koyulur. Bu-

nunla birlikte, Muhassır vadisinin iç tarafında, bir taş atımlığı kadar bir mesafe içerisinde, daha hızlı yol almasını müstehab görürüm. Böyle yapmayacak olursa ona bir şey düşmez.

[1348] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan, İbn Tavus'dan haber verdi, o babasından rivayet etti (H). Bize Müslim b. Halid de İbn Cüreyc'den haber verdi, o Muhammed b. Kays b. Mahreme'den rivayet etti. İkisinden birisi diğerine göre bazı fazlalıklar zikretmekle birlikte, her ikisi ortak bir mana ile Nebi (sav)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Cahiliye dönemi insanları güneş batmadan önce Arafat'tan vakfeyi bırakıp ayrılıyorlardı. Müzdelife'den de güneş doğduktan sonra ayrılıyor ve: Ey Sebir (dağı), tepene güneş doğsun ki biz de ayrılıp gidelim, derlerdi. İşte yüce Allah bunların birincisini geciktirdi, ikincilerini de öne geçirdi. Yani Müzdelife'den ayrılışı güneşin doğuşundan öncesine aldı. Arafat'tan ayrılışı da güneş batıncaya kadar geciktirdi."*[433]

[1349] Bana Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Ebu Zübeyr'den, o Cabir'den rivayet etti...

[1350] Bize Süfyan b. Uyayne de Muhammed b. el-Munkedir'den haber verdi. O Said b. Abdurrahman b. Yerbu'dan, o İbn el-Huveylis'ten şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Bekir es-Sıddık'ı Uza (tepesi üzerinde) vakfe yaparken şöyle dinledim: Ey insanlar, sabahı edin, ey insanlar sabahı edin, sonra oradan ayrıldı ve devesini bastonu ile dürtüklemesinden ötürü onun uyluğunu dahi gördüm.[434]

[1351] Şafiî dedi ki: Bize sika birisi olan İbn Ebu Yahya yahut Süfyan ya da her ikisi Hişam b. Urve'den haber verdi, o babasından rivayet ettiğine göre, Ömer, Muhassır vadisinin iç tarafında bineğini hızlıca dürtükler ve şöyle derdi:

"إليك تعدو قلقا وضينها مخالعا دين النصاري دينها" *"Onlar karınları zayıflamış oldukları halde sana doğru koşuyorlar dinleri Hristiyanların dinlerine muhalif olarak"*

[1352] Şafiî dedi ki: Bize Süfyan'ın haber verdiğine göre o, Abdullah b. Ebu Yezid'i şöyle derken dinlemiş: İbn Abbas'ı şöyle derken dinledim: Ben Nebi (sav)'ın önden gönderdiği yakın akrabaları arasında idim - bu sözleriyle Müzdelife'den Mina'ya önden gönderildiklerini kast ediyor.- [435]

---

[433] Bkz. Buhârî, Hac 100

[434] Bu iki rivayet için bk. Müslim, Hac hadis no:147/1218 Ebu Bekir'den gelen rivayeti de İbn Ebu Şeybe, *Musannef*, IV, 30-31'de zikretmektedir.

[435] Buhârî, Hac 98; Müslim, Hac hadis no: 301/1293

MİNA'YA GİRİŞ

Şafiî dedi ki: Güneş doğmadan önce, kimsenin cemreye taş atmamasını müstehab görürüm. Bununla birlikte gece yarısından sonra, güneş doğmadan önce ve fecirden önce taş atmasında da bir sakınca yoktur.

[1353] Bize Davud b. Abdurrahman ve Abdulaziz b. Muhammed ed-Deraverdi, Hişam b. Urve'den haber verdi, o babasından şöyle dediğini rivayet etti: Nahr (Kurban bayramı birinci günü) Rasulullah (sav) Umm Seleme'nin yanına gitti, ona cemreye taş atıp Mekke'de sabah namazına yetişmek için Cem'den (Müzdelife'den) ayrılmakta acele etmesini söyledi. O gün sıra Umm Seleme'nin günü olduğundan ötürü, onun da vaktinde (gelmesini) arzu etmişti. [436]

[1354] Bize sika ravi, Hişam'dan haber verdi, o babasından, o Ebu Seleme kızı Zeynep'ten, o Umm Seleme'den, o Nebi (sav)'dan aynısını rivayet etti.

Şafiî dedi ki: Bu ise ancak onun fecirden bir süre önce cemreye taş atmış olması halinde mümkün olabilir. Nahr (Kurban bayramı birinci günü) ise yalnızca Akabe cemresine taş atar ve buraya binekli olarak taş atar. Nefr günü(bayramının üçüncü günü öğleden sonra) de aynı şekilde binekli olarak buraya taş atar. Son iki günde ise, yürümesini müstehab görürüm. Binse de ona bir şey düşmez.

[1355] Bize Said b. Salim haber verdi dedi ki: Bana Eyman b. Nabil haber verdi dedi ki: Bana Kudame b. Abdullah b. Ammar el-Kilâbî haber verdi, dedi ki: Nebi (sav)'ın es-Sahbah adındaki devesi üzerinde taş atarken gördüm. Ne vurma ne kovma vardı, ne de kenara kenara diye bir şey denildi.[437]

Şafiî dedi ki: Müstehab gördüğüm bir husus da cemreye atacağı taşları Nahr günü (gecesi) Müzdelife'den almasıdır. Bununla birlikte, nereden alırsa yeterli olur. Bütün Mina günlerinde de aynı şekilde taşları nereden alırsa olur. Ancak üç yerden almasını mekruh görüyorum. Mescidin çakıllarının dışarıya çıkmaması için mescitten alması, abdest bozulan, açık yerlerden, necasetinden ötürü alınmasını da ve necis her bir yerden alınmasını da mekruh görüyorum. Cemrenin, kendi çakıl taşlarının alınmasını da mekruh görüyorum. Çünkü o taşlar makbul görülmeyen taşlardır ve bir defa taş olarak atılmış bulunuyorlar. Bununla birlikte bütün bu tür taşlarla atarsa yine yeterli olur.

---

[436] Bu rivayet İmam Şafiî de Mürsel olmakla birlikte Ebu Davud tarafından muttasıl olarak rivayet edilmiş bulunmaktadır: Ebu Davud, Menasik 66 hadis no: 1942

[437] Tirmizi, hac 65; Nesâî, Manasik 220; İbn Mace, Menasik 66

Dedi ki: Cemrelere taştan başka atılan şeyler kabul olunmaz. Kendisine taş denilebilen parlak keskin taş, mermer, kil taşı, nisbeten yumuşak ve sert türden hangisi olursa olsun geçerlidir. Kendisine taş denilmeyen hiçbir şey de geçerli olmaz. Kireç, bir araya toplanmış çamur, ister pişmiş olsun ister çiğ olsun, tuz, cam kırıkları ve daha başka kendilerine taş denilemeyen şeyler gibi. Bu türden şeyleri atan, bir daha tekrar eder, taş atmamış gibi olur. Cemrelere üst taraflarından, alt taraflarından ya da hizasından, nereden olursa olsun, taş atmasında bir sakınca yoktur.

Nahr günü dışında Mina günlerinde herhangi birisinde, cemrelere ancak zevalden sonra taş atılır. Cemrelere zevalden önce taş atan iade eder. Hiçbir cemreye yedi taştan aşağı atmaz. Eğer altışar taş atsa yahut da beraberinde 21 taş bulunmakla birlikte cemrelere attığı halde, hangi cemreye altı taş attığını bilmiyorsa bu sefer yeniden birinci cemreye bir tek taş atar. Böylelikle oraya attığı taşların sayısını yediye tamamladığından kesinlikle emin olur. Sonra diğer iki cemreye yedişer taş atar.

Attığı bir taş, bir insana yahut bir mahfeye isabet etse, sonra oradan yönünü alıp cemrenin taş düşen yerlerinin bir kısmına isabet etse, onun için geçerli olur. Fakat taş düştükten sonra insan yahut deve onu silkelese taşların düştüğü yere değse onun için sayılmaz.

Bir kişi, iki yahut üç taşı ya da daha fazlasını bir defada atacak olsa, bu ancak tek bir taş atmış gibi olur ve yedi defa atmakla yükümlüdür. Taş atmakta onun asgari görevi, taşı, taşların düştüğü yere düşürecek kadar atmaktır. Attığı taş gözünden kaybolursa ve nereye düştüğünü görmezse onu iade eder. Taşların yerine düştüğünü bilmedikçe o taş onun için geçerli olmaz.

İlk ve orta cemreye üst taraflarından taş atar. Bununla birlikte nereden taş atarsa onun için geçerlidir. Akabe cemresine de vadinin iç tarafından taş atar. Buraya da nereden atarsa geçerlidir.

Birinci cemreye taş attıktan sonra, ileriye geçer ve cemreyi oradan uçuşacak taşların kendisine isabet etmeyeceği bir yere gelince, arkasına alır sonra durur tekbir getirir Allah'ı anar. Bakara suresi kadar dua eder. Bunun bir benzerini orta cemrede yapar. Ancak orta cemreyi sağ tarafına alır. Çünkü orta cemre başka türlüsünü yapmasına imkân vermeyecek şekilde bir tepecik üzerindedir. Taşları kendisine isabet etmekten uzak selin aktığı yerin iç tarafında durur. Fakat bunu Akabe cemresinin yanında yapmaz. Aynı işi bütün Mina günlerinde tekrar eder.

Fakat bunları yapmayacak olursa, iade yükümlülüğü de yoktur. Ona fidye de düşmez.

Çobanların Nahr (Kurban bayramı birinci) günü cemreye taş attıktan sonra ayrılıp Mina'da gecelemeyi terk etmelerinde, kendi develeri arasında gecelemelerinde, orada kalıp Kurban bayramı birinci gününden sonraki günde taş atmayarak, orada kalmalarında bir sakınca yoktur. Aynı şekilde Kurban bayramı birinci gününün ertesi günü gelip işe develer arasında kalarak geçirdikleri o günün taşlarını atmakla, nihayet o cemrelere taş atmayı tamamladıkları vakitte tekrar birinci cemreye dönüp o günlerinin taş atmalarına başlamalarında da bir sakınca yoktur. Eğer sader tavafı (veda tavafı) yapmak isterlerse, onlar bu durumda üzerlerindeki taş atma görevlerini bitirmiş olurlar. Şayet develerinin arasına dönerlerse yahut sader (veda tavafı) yapmak istemeyip Mina'da kalırlarsa, ertesi günü - ki bu da son nefr/Mina'dan ayrılış günüdür- taş atarlar.

Dedi ki: Gündüzün cemrelerden birisine taş atmayı unutan bir kimse, geceleyin cemreye taş atar ve ona bir fidye düşmez. Aynı şekilde cemrelere taş atmayı Mina'nın son günlerinde taş atıncaya kadar unutanın durumu da böyledir. Akabe cemresini unutması halinde, taş atması ile üç cemreye taş atmayı unutması arasında -eğer bunları taş atma günlerinde taşlayacak olursa- ona bir şey düşmez. Taş atma günleri geçip de atması gereken taşların tümünden geriye atmadığı üçtaş ve daha fazlası kalmışsa o takdir de ona bir kurban kesmek düşer. Şayet atmadığı bir taş kalmışsa, bir müd buğday verir. İki taş kalmışsa iki müd ama üçtaş kalmışsa, kurban keser.

Üzerinde iki taş atma borcu birikmişse, önce birincisini tamamlar sonra dönüp diğerine başlar. Aynı yerde 14 taş atması onun için geçerli olmaz. Eğer bu işi Mina günlerinin sonuncusuna kadar geciktirip, yükümlü olduğu bütün taşları güneş batıncaya kadar tamamlayamamış ise belirttiğim şekilde fidye verir. Fidye ise üçtaş ve yukarısında bir kurbandır. Güneş battıktan sonra ise taş atmak söz konusu olmaz.

Dedi ki: Aynı şekilde Mina'dan birinci nefr/ayrılış günü ayrılsa sonra üzerinde taş atma borcunun kaldığını hatırlasa bir kurban keser. Eğer ihtiyatlı davranıp taş atarsa, bunu da mekruh görmem ve ona bir şey düşmez. Çünkü o haccı kesintiye uğratmış olur. Böyle bir kesinti yapma hakkı da vardır.

Taş atamayan hasta adına, taş atılabilir. Şöyle de denilmiştir: Hasta kişi, kendi adına taş atacak kişinin eline taşı (koyar ve beraber) atar ve tekbir getirir. Bunu

yaparsa, bir sakınca yoktur. Yapmazsa ona bir şey düşmez. Mina günlerinde sağlına kavuşup kendi adına atılmış taşları atarsa böyle yapmasını daha müstehab görürüm. Ama yapmayacak olursa da ona bir şey düşmez. Taş atamayan çocuk adına da kişinin kendisi taş atar. Eğer kendisine taş atması söylendiği vakit buna aklı eriyorsa, çocuk kendi adına taş atar. Adam kendi adına taş attıktan sonra, başkası adına taş atar (atabilir). Yani önce kendisi adına taş atma işini tamamlar sonra dönüp başkasının adına taş atar. Tıpkı kendisinin iki cemreye taş atması gerektiğinde yaptığı gibi yapar.

Taş attığı zaman, koltuklarının altındaki beyazlık görülünceye kadar ellerini kaldırıp her bir taş ile birlikte tekbir getirmesini müstehab görüyorum. Bunu yapmayacak olursa ona fidye düşmez.

Dedi ki: Eğer taş necis ise ve aynı şekilde necisliğinde şüphe ediyor ise, elin yahut izârın necis olmaması için yıkanmasını müstehab görürüm. Böyle yapmayıp bu taşı atarsa o da geçerli olur.

Cemrelere küçük çakıl taşları büyüklüğündeki taşları ve bundan daha büyük olanını atmaz.

[1356] Bize Müslim, İbn Cüreyc'den haber verdi. o Ebu Zübeyr'den, o Cabir'den rivayet ettiğine göre Nebi (sav) cemrelere küçük çakıl taşlar gibi taşlar attı.[438]

[1357] Bize Süfyan, Hamid b. Kays'dan haber verdi; o Muhammed b. İbrahim b. el-Haris et-Teymi'den rivayet etti; o kendi kavminden Teym oğullarından Muaz ya da İbn Muaz denilen bir adamdan rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) insanların Mina'da konaklayacakları yerlere konakladıklarını görüyor ve bu arada: *"Küçük çakıl taşları gibi taşlar atınız"* buyuruyordu.[439]

Şafiî dedi ki: Küçük çakıl taşı (denilen: el-hazef) kişinin eliyle attığı küçük taşlar demektir. Bu da eni ve boyu itibariyle parmak ucundan küçüktür. Bundan daha küçük ya da büyük bir taş atacak olursa, ben bunu o kimse için mekruh görüyorum ve fakat onu iade etmekle yükümlü değildir.

MİNA'DA TAŞ ATMA DIŞINDA NE OLUR?

Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Erkek için cemreye taş attıktan sonra şunları yapmasını müstehab görürüm: Eğer beraberinde hediyelik kurbanlık varsa, işe onunla başlayarak kurbanlığını boğazlamasını ya da kesmesini sonra

[438] Müslim, Hac hadis no:313/1299
[439] Ahmed b. Hanbel Müsned, V, 575,576

tıraş olmasını ya da saçlarını kısaltmasını sonra kurbanlığının etinden bir parça yemesini sonra da ifada tavafını yapmasını müstehab görürüm. Eğer cemreye taş atmadan önce kurbanını kesse yahut kurbanını kesmeden önce tıraş olsa yahut da Nahr (Kurbanın birinci günü) yapılan işlerden herhangi birisini diğerinden önce yapsa bunda bir vebal de yoktur, fidye de gerekmez.

[1358] Şafiî dedi ki: Bize Müslim, İbn Şihab'dan haber verdi, o İsa b. Talha b. Ubeydullah'tan, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) Veda haccında Mina'da insanlar ona sorsunlar, diye durdu. O'na bir adam geldi ve: Ey Allah'ın Rasulü fark etmeden kurbanımı kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Nebi (sav): *"Kes bir vebali yoktur"* buyurdu. O'na bir başka adam gelip: Ey Allah'ın Rasulü cemreye taş atmadan önce, fark etmeden kurbanımı kestim, dedi. Rasulullah (sav): *"Taş at bir vebali olmaz"* buyurdu. (Abdullah b. Ömer) dedi ki: Rasulullah (sav)'a önce yapılan bir şeye dair olsun sonraya bırakılan bir şeye dair olsun ne sorulursa mutlaka *"yap bir vebal yoktur"* buyurdu.[440]

Şafiî dedi ki: Hacılardan hiçbir kimse, Mina'dan başka yerde gecelemez. Mina ise Akabe arasındaki yerdir. Akabe Muhassır'ın iç tarafına kadar Mina'dan sayılmaz. Muhassır vadisinin içi Mina'dan değildir. Buranın yumuşak kısmı da dağı, tepesi de Mina'ya bakan yerleri itibariyle aynıdır. Arkada kalan dağlar da Mina'dan sayılmaz. Mina'da gecelemeyi terk etmekte, deve çobanları ile diğer sikaye sahipleri arasından yalnızca el-Abbas b. Abdülmüttalib'in sikayesinin sakaları dışında kimse için Mina'da gecelemeyi terk etmeye ruhsat yoktur. Sikaye görevlilerinden herhangi bir kimseye de aralarından bu işi fiilen yapanlar dışındakilere de ruhsat yoktur. Bu görevi yapmak üzere başkaları arasından kimseleri ücretle tuttukları ile kendileri arasında da fark yoktur.

[1359] Şafiî dedi ki: Bize Yahya b. Süleym, Ubeydullah b. Ömer'den haber verdi, o Nafi'den, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, Nebi (sav) kendi ehlibeytinden sikaye görevlilerine Mina gecelerinde Mekke'de geceyi geçirmelerine ruhsat verdi.[441]

[1360] Şafiî dedi ki: Bize Müslim b. Halid, İbn Cüreyc'den haber verdi, o Atâ'dan aynısı rivayet etmekle birlikte Atâ ayrıca: "Sikaye görevlilerinden dolayı" ibaresini eklemiştir.[442]

---

[440] Muvatta, Hac hadis no:242; Buhârî, Hac 131; Müslim, Hac hadis no:327/1306

[441] Buhârî, Hac 75; Müslim, Hac hadis no:346/1315

[442] İbn Mace, Manasik 80 hadis no:3066

Şafiî dedi ki: Saydıklarım dışında Mina'dan başka yerde geceleyen bir kimse, bir gecede bir dirhem tasadduk eder, iki geceden dolayı iki dirhem tasadduk eder, üç gece sebebiyle de bir kurban keser.

Dedi ki: Kişinin gecesinin çoğunluğunu eğer Mina'da geçiriyor ise, gecenin ilk vakitlerinden yahut son vakitlerinde Mina'dan çıkmasında bir sakınca yoktur.

Şafiî dedi ki: İfada tavafı yapmamış bir adam, ifada tavafı yapsa ve tavafla uğraştığından ötürü gecesinin çoğunluğunu Mekke'de geçirecek olsa, ona fidye düşmez. Çünkü hac işinden olan bu işi yapması gerekiyordu ve o işi o vakitte yapmakta onun bir hakkı idi. Eğer onun yaptığı iş ancak tetavvu/nafile bir amel ise, o vakit, fidye öder. Yine eğer bu bir kişiyi ziyaret etmek yahut onunla konuşmak için geçirilmiş ise, aynı şekilde Mina'dan birinci nefr/ayrılış günü, güneş battığı halde kendisi ayrılmak üzere Mina'dan çıkmayacak olursa, o gecede Mina'da gecelemekle ve ertesi günü cemrelere taş atmakla yükümlüdür. Fakat eğer o ayrılmak üzere güneş batmadan önce Mina'dan çıksa, sonra yolu geçtiği için yahut bir ziyaret maksadıyla dönerse, Mina'da geceyi geçirse bile ona bir şey düşmez. Orada geceyi geçirse dahi ertesi günü taş atmakla yükümlü olmaz.

İFADA TAVAFI YAPMAYANIN VE YAPANIN TAVAF YAPMASI

Şafiî dedi ki: Arafat'tan önce hac için Beyt tavafını ve Safa ile Merve arasındaki sayı öne alan bir kimse, Beyt'in etrafında yedi şaft tavaf etmedikçe ihramdan çıkmaz. Ama Safa ile Merve arasında tekrar say yapmakla yükümlü değildir. Kırân haccı yapması ile ifrad haccı yapması arasında bir fark yoktur. Tavafı Mina'dan dönünceye kadar erteleyen bir kimsenin ise, Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasında say etmesi kaçınılmazdır. Kırân haccı ya da ifrad haccı yapması arasında fark yoktur. Kırân ve ifrad haccı yapanlar bütün işlerinde aynıdır. Ancak kırân haccı yapanın kurban kesmesi gerekir. İfrad haccı yapana kurban yükümlülüğü yoktur. Çünkü kırân haccı yapan kimse İslam'ın farz haccını ve umresini yerine getirmiş olur. İfrad haccı yapanın ise umresini iade etme görevi vardır. Fidyeyi gerektiren işleri yapmaları bakımından da her ikisi arasında bir fark yoktur.

Bütün bu hususlarda erkek ile kadın aynıdır. Ancak kadın bir tek hususta erkekten farklıdır. Erkek Mina'dan sonra tavaf etmiş olsa bile Beyt'de veda tavafı yapmakla yükümlüdür. Ancak kadın Mina'dan sonra tavaf etmiş ise ve ay hali olmuşsa Beyt'e veda tavafı yapma yükümlülüğü olmaz. Şayet temiz ise erkek gi-

bidir ve Beyt'te veda tavafı yapmadan ayrılma hakkı yoktur. Eğer Mina'dan sonra Beyt'i tavaf etmemiş ise, tavaf etmedikçe memleketine geri dönemez. Bununla birlikte onun taşıyıcılarının ve arkadaşlarının ondan dolayı gecikme ve geri kalma yükümlülükleri yoktur. Fakat bunu yaparlarsa güzeldir.

Dedi ki: Erkek veda tavafı yapmadan önce memleketine dönerse, şayet yakın bulunuyorsa -yakınlık ise namazın kısaltılacağı mesafeden daha kısa bir mesafedir- ona geri dönmesini emrederim. Şayet namazın kısaltılacağı bir mesafeye ulaşmışsa, kendi adına kesilmek üzere Mekke'ye bir kurban gönderir. Eğer bunu kasten yaparsa kötü bir iş yapmış olur. Fakat bu onun haccını ifsat etmez ve bundan dolayı akıtacağı bir kan (keseceği bir kurban) ona yeter.

[1361] Bize er-Rebi' haber verdi dedi ki: Bize Şafiî haber verdi dedi ki: Bize Süfyan, Süleyman el-Ahvel'den haber verdi, o Tavus'tan, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: İnsanlara son işlerinin Beyt'te (yapacakları tavaf) olması emr edildi. Şu kadar var ki ay hali kadına ruhsat verilmiştir.[443]

Dedi ki: Bir adam kendisine vacip olan Beyt'in etrafındaki tavafı yapsa, sonra da Safa ile Merve arasında say edinceye kadar kılması vacip olan iki rekâtı unutsa, ona iade gerekmez. İşte her yerde yapılabilen her bir amel hakkında hep kanaatimiz budur. Namaz da her yerde kılınabilir, o zaman tavaf sonrası kılınan iki rekât namazı ister Haremin içerisinde ister Haremin dışında olsun hatırladığı yerde kılması gerekir.

HEDİYE KURBANLIK

Şafiî dedi ki: Hediye kurbanlık; deve, inek ve koyun türünden olur. Devenin Buht denilen türünden olması ile 'İrâbî türünden olması arasında; inek, camış, koyun ve keçi türü arasında da bir fark yoktur. Kim bir kurban adasa ve onun ismini koysa, küçük ya da büyük olsun ismini koyduğunu kesmelidir. İsim koymamışsa ona bir hediyelik kurban gerekir. Bu ise av hayvanının cezası değildir. Çünkü ceza av hayvanının dengi olur. Deve, inek ve keçi türünden ancak üç yaşına basmışlar ve daha yukarı yaştakilerden makbuldür. Erkek veya dişi yeterli olur. Yalnız koyun türünden üç yaşından küçükleri de olur. Kurbanı kesmesi gereken yer ise, Harem bölgesidir. Bu gibi hediyelik kurbanlıkların ondan başka bir yeri yoktur. Ancak kişi belli bir yerin adını vermişse, o takdir-

[443] Buhârî, Hac 144; Müslim, Hac no:379/1327

de bir hediye kurbanı (adını verdiği yerde)kesebilir yahut da bir kimse düşman tarafından alıkonulmuş (muhsar) ise o zaman alıkonulduğu yerde kurbanını keser. Hediyelik kurbanlık ise ancak Harem'de kesilir. Ondan başka bir yerde olmaz.

Dedi ki: Hediyelik kurbanlıkta tercih sahibinin onu kıbleye yönelmiş olarak bırakması sonra da onun boynuna iki nalından gerdanlık takması, sonra sağ yanında ona işaret koymasıdır. Hediyelik kurbanlıkta işaret ise devenin hörgücüne yahut da ineğin sırtına kan akıncaya kadar bir demir saplamak suretiyle olur. Bu hususta inek ile deve arasında bir fark yoktur. Koyunlara ise alamet koymaz. Gerdanlık olarak, yama gibi bez parçaları ve kırbaların kulplarını kullanır. Sonra o hediyelik kurban sahibi, bulunduğu yerde ihrama girer. Şayet gerdanlık takmayacak ve alamet koymayacak olursa, ona bir şey gerekmez. Bununla birlikte ihrama girmek istemediği halde gerdanlık taksa ve alamet koysa dahi yine ihramlı olmaz.

Dedi ki: Hediyelik kurbanlığını beraberinde götürdüğü takdirde, zaruret hali dışında ona binemez. Mecbur kalırsa aşırıya kaçmayacak şekilde biner. Bitkin ve çaresiz kalmış bir kimseyi hediyelik kurbanlığına bindirebilir. Hediyelik kurbanlık dişi olup doğurursa, eğer yavrusu onun arkasından gelebilirse, onunla götürür. Arkasından gelemiyorsa, onu annesine taşıtır. Yavrusu süte doymadıkça, onun sütünden içemez. Aynı şekilde kimseye de içiremez. Yavrusunu kendisi taşıyabilir. Eğer o kurbanlığa (ki deveden söz ediliyor) zorunluk olmadığı halde yük taşıttığı için zayıf düşerse, eksilen kıymetinin tazminatını öder. Aynı şekilde kurbanlığın sütünden yavrusunu zayıflatacak miktarda içerse, içtiği sütün kıymetini tazminat olarak öder. Bu hediyelik kurbanlığa gerdanlık takar, alamet koyar ve Beyt'e doğru yönlendirirse yahut da sözle onun ne olduğunu belirtip: Bu bir hediyelik kurbandır, diyecek olursa, bundan geri dönemez, ondan daha iyisiyle de kötüsüyle de değiştiremez. Ölse mirasçıları ona mirasçı olamaz. Ben hediyelik kurban hususunda yerine getirilmesi vacip kılınan günü dikkate alırım. Eğer o gün, kurban tam iken bundan sonra bir gözü kör olup yahut topallarsa yahut da ta baştan beri olduğu şekliyle kâmil kalmazsa, kurban edileceği yere ulaşması şartı ile ona zararı olmaz. Vacip olduğu gün tam ve eksiksiz değilse, sonradan kesilmeden önce tam ve eksiksiz olacak şekilde sağlığına kavuşursa bu onun yerine geçmez ama onu alıkoyamaz, değiştirmek yükümlülüğü de yoktur. Onu tetavvu olarak kesmesi müstesna. Yahut da aslı vacip olanın kesmesinin dışında geçerliliği olmaz.

HEDİYELİK KURBAN İKİ TÜRLÜDÜR:

Biri; aslı itibariyle tetavvu/nafiledir. Bu tür kurbanlığı götürürken sakatlanırsa, eğer yetişip de onu şeriata uygun keserse, gerdanlığını kanına batırdıktan sonra onu böğrüne vurmasını sonra da insanlar onu yesinler diye serbest bırakmasını müstehab görürüm. Eğer yanına kimse gelmediyse, onu o haliyle bırakır. Sakatlanmakla birlikte, yetişip kesemezse bu iki durumdan hiçbirisinde onun bedelini kesmekle yükümlü değildir. Onu kesebilecekken kesmezse yahut kestiği halde onu yerse yahut zenginlere yedirirse ya da satarsa, onun bedelini hediye etmekle yükümlüdür. Bir kısmını zenginlere, bir kısmını yoksullara yedirirse yahut kendisi bir kısmını yiyip onun kalanını da insanlara serbestçe alsınlar diye bırakırsa, kendisinin yediğinin ve zenginlere yedirdiğinin kıymetinin tazminatını öder ve bunu Harem bölgesindeki miskinlere tasadduk eder. Başka türlüsü onu sorumluluktan kurtarmaz.

Diğeri; vacip olan hediyeliktir. Bu Harem'den önce sakatlanan kurbanlıktır. Sahibi böyle bir hayvanı isterse satar, hibe eder, yanında alıkoyabilir, ama her durumda onun bedelini hediye etmekle yükümlüdür. Bulunduğu yerde, onu bazı yoksullara tasadduk etse, yine onun bedelini hediye etmekle yükümlüdür. Çünkü artık gitmesi gereken yere ulaşmadan önce sakatlanmakla hediyelik kurban olmaktan çıkmış olur.

Temettü haccı yapan kimse, beraberinde kurbanlığını getirse yahut kırân haccı yapan kimse bundan dolayı kurbanlığını götürse, bunun Nahr (Kurban bayramı birinci) günü kesinceye kadar bırakmasını daha çok severim. Eğer önceden onu Harem bölgesinde keserse, insanlar arasında iki fariza olması itibariyle geçerli olur. Bu iki farizanın birisi bedenlerdedir. Bu ancak vakitten sonra olur. Birisi de mallardadır. Bu ise eğer kendisinde farzın bulunduğu bir şey ise vaktinden önce de olur. Aynı şekilde ifrad haccı yapan bir kimse, tetavvu olarak kurbanlığı götürmesi halinde de böyledir. Ama tercih olunan, umre yapan birisi olarak onu götürecek olursa, Beyt'i tavaf ettikten, Safa ile Merve arasında say yaptıktan sonra ve Merve'nin yakınında tıraş olmadan önce onu kesmesidir. Bununla birlikte, Mekke yollarından hangisinde onu keserse bu onun için geçerli olur. Hacda tercih olunan ise, onu Akabe cemresine taş attıktan sonra ve tıraş olmadan önce kesmesidir. Mina'nın yahut Mekke'nin neresinde keserse, Harem bölgesi yoksullarına dağıtması şartıyla onun için yeterli olur.

İki kişi üzerinde, vacip hediyelik kurban yükümlülüğü olsa, onların her biri hata yoluyla arkadaşının kurbanlığını kesse, sonra onu tasadduk etmeden önce ona yetişse, onların her biri kendisine ait kurbanını alır ve yine her biri iki kurbanlık arasında canlı ve kesilmiş halleri arasındaki kıymeti rücu ile alır ve böylelikle bu ikisi içinde geçerli olur. Onların her biri de arkadaşına ödediği tazminatı tasadduk eder. Şayet tasadduku tamamlanıncaya kadar kurbanlıklarına yetişemezlerse onların her biri kurbanlığın canlı olarak kıymetini tazminat olarak öder ve her biri de o kurbanlıklarının bedelini kesmekle yükümlü olurlar. Bununla birlikte onların her birinin ancak kurbanlığının (aldığı) bedelinin tamamı ile kurban almasını müstehab görürüm. Eğer kendi kurbanlığı değerinde bir kurbanlık bulamazsa, onun yerine hediyelik kurban alıncaya kadar ona ilave yapar.

Bir adam kurbanlığını kesip miskinlere vermezse yahut da bir tarafta kesip kokuncaya kadar yoksulların ulaşmalarına izin vermezse onun bedelini kesmekle yükümlüdür.

Kurban kesme Nahr (kurbanın birinci) günü ile Mina günlerinin sonuncusunun güneşi batıncaya kadar diğer Mina günleridir. Güneş batarsa, kurban kesmek söz konusu olmaz. Ancak üzerinde vacip hediyelik kurban yükümlülüğü bulanan bir kimse, o kurbanını keser ve Harem yoksullarına onu -kaza olarak- dağıtır. Bu kişi gece de gündüz de kurbanlığını kesebilir. Fakat geceleyin kurban kesmeyi hoş görmem, ta ki kişi kesimde hata yapmasın yahut da orada onu alacak yoksulların bulunmayışı söz konusu olmasın. Şayet isabetli kesim yapabilecek ve yoksullarda hazır bulunurlarsa, fark etmez(gece kesebilir). Haremin neresinde keserse kessin, sonradan Harem bölgesindeki yoksullara onu ulaştırırsa, onun için yeter. İsterse kestiği yer kimsenin bulunmadığı bir yer olsun.

Develer ayakta, ayakları bağlanmayarak boğazlanır. Eğer isterse ayaklarından birisini bağlayabilir. Bununla birlikte çökmüş ya da yan yatmış olarak boğazlarsa bu da yeterli olur. Develeri boğazlar, inek ve koyunları ise keser. Eğer inek ve koyunları boğazlayıp, deveyi kesecek olursa ben bunu mekruh görmekle birlikte, onun için geçerli olur.

Kadın ya da erkek, -kesebilen bir kimsenin kurbanlığını kesmesi- onlar için geçerlidir. Kesim yapması helal olan kimselerin kesmesi de böyledir. Bununla birlikte ben ibadet olan kurbanlığı Yahudi ya da Nasranî birisinin kesmesini hoş görmem. Eğer yaparsa, sahibine onu iade etmesi gerekmez. Ama müstehab gör-

düğüm kurbanlığı sahibinin kesmesi ya da kesiminde hazır bulunmasıdır. Çünkü kanın akması esnasında mağfirete nail olacağı umulur.

Şafiî dedi ki: Kişi, kurbanlığa Allah'ın adını anarsa, onun için yeterlidir. Allah'ım benden kabul et yahut Allah'ın filandan kabul buyur, diyerek onu kesmesini emrettiği kişinin adını vermesinde bir sakınca yoktur. İfada tavafını yapmadan önce, kestiğinin karaciğerinden yahut etinden yemesini müstahak görürüm, eğer yapmazsa bir sakıncası yoktur. Ama tetavvu olarak kestiğinden yemesini emir ederim.

Hediyelik kurban; vacip ve tetavvu olmak üzere iki türlüdür. Bir kimseye aslı itibariyle vacip olan her bir şeyi alıkoyamaz(saklayamaz) ondan hiçbir şey yiyemez. Buna haccı ifsat etmek sebebiyle kurban kesilmesi, hoş koku sürünmek, av hayvanın cezası, adaklar, temettü haccı kurbanı örnektir. Şayet vacip hediyelik kurbandan yiyecek olursa, yediğinin değerini tasadduk eder.

Aslı tetavvu olan nafile udhiye[444] olarak hediyelik olan kurbanlıklardan kendisi de yer yedirir, hediye olarak verir, saklar, tasadduk eder. Ama yalnız üçte birini yiyip saklaması, üçte birini hediye olarak vermesi, üçte birini de dağıtmasını daha müstehab görürüm.

Hediyelik kurbanlığına gerdanlık takmayıp, alamet koymasa, ister kurân haccı yapsın ister başkasını yapsın ona Mina ya da Mekke'den hediyelik bir kurbanlık satın alması, sonra da onu yerinde kesmesi yeter. Çünkü hediyelik kurbanlık için ayrıca bir amel gerekmez. Çünkü amel insanların üzerinedir. İbadet olarak kesilen kurban da onlar içindir. Bu ise onların kendisi ile yüce Allah'a yakınlaşmaya çalıştıkları mallarından bir maldır.

Temettü haccı yapan yedi kişinin bir deve yahut bir ineğe ortak olmalarında bir sakınca yoktur. Her birilerine bir koyun vacip olmuş yahut da muhsar yedi kişi olmaları halinde de böyledir. Onların her biri de bu büyük baş kurbanlığın bedelinden payına düşeni verir.

[1362] Şafiî dedi ki: Bize Malik, ez-Zübeyr'den haber verdi, o Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: Hudeybiye'de Rasulullah (sav) ile birlikte iken deveyi yedi kişi adına ineği de yedi kişi adına kestik.[445]

---

[444] Kurban bayramı günlerinde vacip olandan farklı ve meşru olmak şartıyla değişik niyetlerle kesilen kurbanlardır. (Çeviren)

[445] Muvatta, Dahâyâ No:9; Müslim, Hac No:350/1318 ayrıca 351-354 numaralı hadislere

HACCI İFSAT EDEN ŞEYLER

Şafiî dedi ki: Erkek bir umre yapmak niyetiyle ihrama girse, sonra ihrama girişi ile Beyt'i tavafı, Safa ile Merve arasında say'ı tamamlama arasında eşine yaklaşsa, umresini ifsat etmiş olur. Yine bir kişi, bir hac ya da bir hac ve umre yapmak niyetiyle ihrama girse, sonra bu niyeti ile Akabe cemresine yedi taş atıp Beyt'i tavaf etme arasındaki sürede eşine yaklaşsa, Arafat'tan sonra Akabe cemresine taş atmamış ise haccını ifsat eder.

Haccı ifsat eden şey ise, haşefenin kayboluşundan ötürü had vurulmasını gerektiren şeydir. Bunun dışında kalan oynaşmak ve - hızlıca atılan su (meni) gelse dahi- zevk alacak işler yapmak, hacının kendisine yasaklanmış bulunan avlanmak ya da başka işleri yapması türünden hiç bir şey haccı ifsat etmez. Bir kimse haccını ifsat ederse, tıpkı haccını ifsat etmemiş olması halinde olduğu gibi haccına devam eder. Ertesi sene ise, hac edip bir büyük baş kurban keser ve bu her ikisinin (erkeğin ve karısının) adına geçerli ve yeterli olur. Aynı şekilde karısı ihramsız (ya da ihramdan çıkmış) kendisi ihramlı ise, yalnız bir büyük baş kurban etmesi ona yeter. Kadın ihramlı, kendisi ihramsız ise yine ona bir büyük baş kurban kesmek düşer ve ertesi sene karısına hac yaptırır. Bu da bu işin failinin kendisi oluşu itibariyledir. Diğer taraftan rivayetler bir büyük başın her ikisi için yeterli olacağı istikametinde gelmiştir. Defalarca eşiyle cima etse, haccını bir defa ifsat etmiş olması itibariyle bir defa demektir. Birden çok eşiyle(eşleriyle ayrı ayrı) cima etse, yine haccını bir defa ifsat etmiş olması bakımından bir defa ifsat etmiş olur. Şu kadar var ki kadınlar ihramlı iseler, onların da hacları fasit olur. Onların hepsini hac ettirmekle yükümlü olur. Sonradan o kadınların her birisi için bir büyük baş kurban öder. Çünkü o kadınların her birinin ihramı diğerinin ihramından ayrıdır.

Belirttiğimden daha aşağı mertebede eşinden zevk aldığı dünya işi işlerden ötürü ona bir koyun yeterli olur.

Haccı ifsat eden bir kimse, bir büyük baş (deve) bulamazsa bir inek keser. İnek bulamazsa yedi koyun keser. Eğer bütün bunlara ekonomik durumu elverişli değilse, onun için deveye Mekke'de para olarak kıymet biçilir, o para da buğday olarak değerlendirilir. Sonra bunları fakirlere yedirir. Eğer o yemeği yedirmeyecek kadar eli dar ise, her bir müd karşılığında bir gün oruç tutar. İşte kendisine yerine getirilmesi icap ettiği halde bizatihi açık nassın bir haberi gel-

---

de bakınız.

mediği hususlarda bu şekilde yapar. Hakkında haber veren nassın geldiği şeyler ise onunla ilgili gelen hüküm ne ise o dur.

Yemek yedirmek de hediyelik kurban da ancak Mekke'de ve Mina'da olur. Fakat orucu istediği yerde tutabilir. Çünkü onun oruç tutmasında Harem halkının bir faydası yoktur.

İHSAR

Şanı yüce ve mübarek Allah'ın sözünü ettiği ihsâr ile ilgili: **"Eğer alıkonulursanız o halde kolayınıza giden kurbanlardan gönderin"** (Bakara, 196) buyruğu Hudeybiye günü nazil olmuştur. Nebi (sav) da düşman sebebiyle alıkonulmuş (muhsar) durumuna düşmüştü. Efendimiz de Harem bölgesi dışında kurbanlarını kesti. Harem içerisinde kestiği de söylenmiştir. Ama bizim onun Harem bölgesi dışında kurban kestiğine dair kanaati kabul edişimiz, Hudeybiye'nin bir kısmı Harem bölgesi dışında bir kısmı Harem bölgesi içinde oluşundandır. Çünkü aziz ve celil Allah: **"Sizleri Mescid-i Haram'dan bekletilen kurbanlarınızı yerlerine varmaktan alıkoyanlardır."** (Feth, 25) buyurmaktadır. Harem ise, ilim ehline göre tamamıyla kurbanlığın varacağı yerdir. Bu sebeple bir kişi alıkonulduğu yerde uzak ya da yakın olsun engel olan bir düşman ile -Müslüman yahut kâfir olsun- alıkonulmuş ise ve kendisi önceden ihrama girmiş ise, bir kurban kesip ihramdan çıkar ve bundan dolayı da kazasını yapmakla yükümlü değildir. İslam'ın farz kıldığı haccı, hac etmemiş ise müstesnadır. O bu haccı yapar. Aynı şekilde sultan, onu hapiste ya da başka bir yerde alıkoysa hüküm böyledir. Efendisinin izni olmaksızın ihrama giren kölenin hali de budur. Kocasının izni olmadan ihrama giren kadın da bu durumdadır. Çünkü her ikisinin (efendinin sahibinin ve kadının kocasının) her ikisini alıkoymaya hakları vardır. Fakat anne babanın çocukları üzerinde böyle bir hakları olmadığı gibi velinin velayeti altında bulunan üzerinde de böyle bir hakkı yoktur.

Alıkonulan bir kimsenin serbest bırakılması ümidiyle acele etmemesini müstehab görüyorum. Ne zaman serbest bırakılmayacağı kanaatine sahip olursa, ihramdan çıkar. İhramdan çıktıktan sonra serbest bırakılırsa, yeniden ihrama girmesi bence müstehabdır. Eğer bunu yapmazsa ona bir şey düşmez. Çünkü ben ona kaza söz konusu olmaksızın, ihramdan çıkabileceğine izin verdim (dolayısıyla) ona yeniden ihrama dönmek yükümlülüğünü kabul etmem. Fakir bir kimse kesecek bir koyun bulamazsa, ihramdan çıkmadan önce kurban etmesi

gereken koyunun dengi kadar oruç tutarsa, bence daha müstehabdır. Ama böyle yapmayıp ihramdan çıkarsa, ona bir şey düşmeyeceğini ümit ederim. Serbest bırakılacağını ümit ederken ona bir rahatsızlık isabet ederse, o rahatsızlık veren şeyi kendisinden uzaklaştırır. Ve onun yerine muhsarın Haremin dışında serbest bırakılması halinde kurban kestiği gibi bulunduğu yerde fidye verir. Bu itibarla da Hareme ulaştırabilecek gücü yeten onun dışındakilerden farklılık arz eder. Çünkü böyle birisine göndereceği hediyelik kurbanlığın Harem'e ulaşmasından başkası yeterli olmaz.

HASTALIK VE BAŞKA BİR SEBEPTEN DOLAYI İHSAR/ALIKONULMAK

[1363] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Bize Süfyan, İbn Tavus'tan haber verdi, o babasından, o İbn Abbas'tan rivayet etti. Başkası da İbn Abbas'tan şöyle dediğini zikretti: Düşmanın ihsârından başka ihsâr/engelleme yoktur. Onlardan biri de: Artık ihsâr geçip gitmiştir, diye de ekledi.[446]

Şafiî dedi ki: Aziz ve celil olan Allah'ın sözünü ettiği ve muhsar olanın sebebiyle ihramdan çıkacağı muhsarın, düşmanın ihsârı olduğunu kabul eden bir kimse, hesaptaki hata yahut hastalık sebebiyle alıkonulan bir kimse, ihramından çıkamaz. Şayet fidye vermeyi gerektiren bir ilaca (tedaviye) yahut da rahatsızlık verici bir şeyi uzaklaştırmaya ihtiyaç duyarsa, bunu yapar ve fidye verir. Bunu yapması sebebiyle de Harem'de fidyesini yerine getirir ve Harem'e hediyelik kurbanlığını gönderir.

Ne zaman devam ettirebilecek gücü bulursa tavaf ve say yaparak ihramından çıkar. Eğer umre için ihrama girmişse, onun için belli bir vakite riayet yükümlülüğü yoktur. İhramından çıkar ve geri döner. Eğer hac niyetiyle ihrama girmiş ve haccı yetişebilmişse mesele yok. Şayet yetişemeyecek olursa Beyt'i tavaf eder, Safa ile Merve arasında say yapar. Bununla birlikte ertesi sene hac etmekle ve kolayına gelen bir kurban kesmekle de yükümlüdür. Sayıda (haccın gününü hesaplamada) hata eden kişinin de durumu budur.

Şafiî dedi ki: Arafat'ta baygın olarak bir an dahi -hatta bir göz kırpacak kadar bir süre bile- olduğunu aklı başında iken idrâk etmezse, haccı kaçırmış olur. Aklı başında olmayarak tavaf ettirilirse, tavaf etmiş olmaz. Aklı başında olmadığı halde ihrama sokulsa, ihrama girmiş olmaz. Bir an Arafat'ta aklı başına gelse

[446] Bu hadis daha önce İbn Tavus'tan o babasından 1113 numaralı paragrafta geçmişti.

yahut da ihramdan sonra kendisi ihramda iken aklı başına gelir, sonra bu vakitler arasında bayılacak olursa, bunun ona zararı olmaz. Şu kadar var ki vakit geçinceye kadar aklı başına gelmezse, vakti terkinden dolayı ona bir kurban düşer. Tavafta ve namazda ve bütün bu hallerde aklı başında olmadığı sürece bunlar onun için geçerli değildir. Çünkü bu azının, çoğunun yerine geçebilecek bir amel değildir. Fakat Arafat (vakfesi'n) ın azı çoğunun yerini tutar. İhram da böyledir.

كتاب مختصر الحج الصغير

KÜÇÜK MUHTASAR
HAC KİTABI

BİR BAP

Bize er-Rebi' b. Süleyman haber verdi dedi ki: Şafiî dedi ki: Yolu Medine'ye uğrayan kişi Zulhuleyfe'den, yolu sahilden geçen kimseler Cuhfe'den, deniz yolundan ya da sahilden başka bir yoldan gelen kimse ise Cuhfe'nin hizasına geldiği zaman ihrama girip telbiye getirir. Bununla birlikte buralardan daha önce ta şehrine kadarki yerlerden ihrama girmesinde bir sakınca yoktur. Eğer mîkâtı geçecek olursa, kendine ait mikatına döner. Dönmezse bir kurban keser, bu ise yoksullara dağıtacağı bir koyun olur.

Dedi ki: Erkeğin ve ay hali yahut loğusa olması halinde kadının da ihram için gusletmesini bundan önce de saçlarını ve tırnaklarını kesmelerini müstehab görürüm. Şayet bunu yapmayıp sadece abdest alırlarsa bu da onlara yeter.

Dedi ki: Farz ya da nafile namazdan sonra, ihrama girmelerini severim. Eğer böyle yapmayarak abdestsiz olarak ihrama girerlerse, onlar için bir sakınca yoktur.

Dedi ki: Erkeğin beyaz renkli yeni yahut yıkanmış altlı üstlü iki elbise (parça) giymesini, kadının da aynı şekilde elbise giyinmesini müstehab görmekteyim. Bununla birlikte Zaferan, alaçehre ya da hoş koku ile boyanmış olmadığı sürece ne giyerlerse, bir sakıncası olmaz. Erkek izar ve rida yahut da ridanın üzerine atıldığı gibi üzerine atacağı temiz bir elbise giyinir. Bir izar bulamaması hali müstesna. O takdirde şalvar giyer. Şayet bir çift nalın bulamazsa bir çift mest giyer ve konçlarını topuktan aşağısından keser. Dikişli bir elbise giyinemez, sarık saramazlar. Ancak bunları omuzlarının üstüne yahut da sırtına atabilir. Yüzünü örtebilirse de başını örtemez.

Kadın şalvar, mest, gömlek ve başörtü giyinir. İhramda değilken, giyinebildiği her elbiseyi koku bulunan elbise dışında giyinebilir. Ama yüzünü peçe ile örtemez. Başını örtebilirse de yüzünü mutlaka kapatmak isterse, başörtüsünü (yüzünden) uzak tutar, sonra örtüyü yüzünden uzak bir halde yüzünün üzerine sarkıtır.

İhramlı erkek ve kadın, çadırda, hevdeç içinde ve başka yerlerde gölgelenebilirler. İhrama girdikleri elbiseleri değiştirip başkalarını giyinebilirler.

Dedi ki: İhramlı bir kimse, vefat edecek olursa, su ve sidr ile yıkanır. Ama ona koku yaklaştırılmaz. Altlı üstlü elbiseleri ona kefen yapılır ona kamis (gömlek) giydirilmez. Yüzü örtülmekle birlikte başı örtülmez.

Dedi ki: İhramlı kadın ölürse o da su ve sidr ile yıkanır ve ona gömlek ve izar giydirilir. Başı başörtüsü ile bağlanır, yüzü açık bırakılır.

Dedi ki: İhramlı kadın eldiven de giyinemez, yüzünü peçe ile de kapatamaz.

Dedi ki: İhramlı erkek ve kadının, çeşitli kokuların karışımından yapılan el-ğâliye, etrafa oldukça koku saçan en-nadûh ve buhurdan ve ihramdan sonra kokusu devam eden kokularla kokulanmalarında bir sakınca yoktur. Ancak bu koku kullanımı, ihramdan önce olmalıdır. Akabe cemresine taş attıktan sonra aynı şekilde koku kullanabilirler.

Dedi ki: İhramdan önce ve ihrama girmek üzere telbiye getirdiklerinde, saçlarını kısalttıkları takdirde isterlerse kırân haccına dilerlerse ifrad haccına niyet ederler. Arzu ederlerse umre yapıp, hac vaktine kadar da faydalanabilirler (temettü haccı yaparlar). Temettü haccı yapmak da bence daha müstehabdır.

Dedi ki: Temettü ya da kırân haccı yaptıkları takdirde bir koyun kesmek onlara yeter. Koyun bulamazlarsa hac için ihrama girmelerinden itibaren Arafat'a kadar ki süre içerisinde üç gün oruç tutarlar. Eğer bu günlerde oruç tutmazlarsa, Mina günlerinde tutmazlar. Mina'dan sonra Mekke'de ya da yolculukları sırasında üç gün oruç tutarlar, bundan sonra da yedi gün oruç tutarlar. Ben onlar için Temettü yapmalarını tercih ederim. Bununla birlikte hangisi için ihrama girmek isterlerse niyet onlar için yeterlidir. Bunu ismen zikretmelerinde de bir sakınca yoktur.

TELBİYE

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ ، لاَ شَرِيكَ لَك

Buyur Allah'ım buyur, buyur, senin ortağın yoktur buyur, muhakkak hamt de, nimet de, mülk de yalnız senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur." Telbiyeyi bitirdikten sonra Nebi (sav)'a salavat getirir. Yüce Allah'tan rızasını ve cenneti diler, azabından ve ateşten O'na sığınır. Çokça telbiye getirirler. Erkek, sesini kısmayacak kadar yüksek sesle telbiye getirir.

Kadın ise telbiyeyi kısık sesle getirir. Namazların arkasında fecir vakti ile güneşin batımı ile arkadaşların toplanması sırasında, yüksek yerden aşağı inerken, yokuş çıkarken kısacası her durumda telbiye getirmeyi müstehab görüyorum. Abdestli olsun abdestsiz olsun, telbiye getirmesinde bir sakıncası yoktur. Kadın

ay halinde iken de telbiye getirir. Erkeğin gusletmesinde, cesedindeki kirleri ovalamasında bir sakınca yoktur. Fakat saçlarını koparmaması için başını ovalamaz. Mekke'ye girmek için erkeğin gusletmesini severim. Mekke'ye girdikten sonra Beyt'i tavaf etmedikçe çıkmamasını müstehab görüyorum.

Dedi ki: Beyt'i gördüğü vakit:

اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفاً وَتَعْظِيماً وَتَكْرِيمًا وَ زِدْ مِنْ شَرفه عَظَمه مِمَّن حَجَّهُ اَوْ اِعْتَمَرَهُ تَشْرِيفاً وَتَكْرِيمًا وَبِراً.

:Allah'ım bu Beyt'in şerefini, azametini, şanını arttıkça arttır. Bu Beyt'i hac eden ya da umre yapanlar arasından onun şerefini yüceltip tazim eden kimselerin sen de şereflerini, şanlarını, iyiliklerini arttır."

Hecer-i Esved rüknünü istilam eder. Ridası ile ıztıba yapar. Iztıba ise ridasını sağ omuzunun altından geçirip, omuzunu dışarıda bırakması suretiyle gerçekleşir. Sonra Hacer-i Esved'den Hacer-i Esved'e kadar üç tavaf (şavt/tur) de hervele yapar, dördünü ise yürür. Hacer-i Esved rüknü ile Rükn-ü Yemani'yi istilam etmekle birlikte başka rükünleri istilam etmez. Kalabalık çoksa, istilam etmeksizin tekbir getirerek devam eder.

Dedi ki: Tavaf esnasında sözlerinin çoğunluğunu: "رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ" "....**Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ver, ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru"** (Bakara, 201) duasının teşkil etmesini severim. Tavafı bitirdikten sonra Makam-ı İbrahim'in arkasında ya da nerede imkân bulursa iki rekât namaz kılar ve bu iki rekâtta Ummu'l-Kuran (Fatiha) ile Kafirun Suresi ile İhlas Suresini okur. Yine de Ummu'l-Kur'an ile birlikte her ne okursa onun için yeter.

Sonra Safa'ya, Beyt'i görebilecek şekilde çıkar. Arkasından üç defa tekbir getirir ve:

لَا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ له له الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يحيى
ده الْخَيْرِ وهو على كل شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ
صَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الأَحْزَابَ وَحْدَهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ
ـ له الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُو

"Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir, tektir. O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur. Hamd yalnız O'nadır. Diriltir ve öldürür. Hayır sadece O'nun elindedir. O'nun her şeye gücü yeter. Allah'tan başka ilah yoktur. O, bir tektir. O sözünü gerçekleştirdi. O kuluna yardım etti. Yalnız başına bütün birlikleri bozguna uğrattı. Dini, yalnız O'na halis kılanlar olarak, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur deriz. İsterse kâfirler hoş görmesin" sonra din ve dünyası hakkında dua eder. Bu duayı da diğer sözleri arasında üç defa oluncaya kadar tekrar eder. Sonra Safa'dan iner. Mescidin rüknünde yaklaşık altı zira kadar asılı bulunan yeşil milden yakınına gelince mescidin avlusunda ve Abbas'ın evinde karşılıklı bulunan iki milin hizasına gelinceye kadar, koşar. Sonra olabildiği kadar Merve tepesinin üstüne çıkar. Ta ki Beyt'i -eğer mümkün olursa- görünceye kadar. Sonra burada da Safa üzerinde yaptığının benzerini yapar. Bununla birlikte hangi duayı yaparsa, onun için yeterlidir. Nihayetinde ikisi arasında tavafı yediye kadar tamamlar. Safa ile başlayıp say'ı Merve'de sona erdirir. Eğer temettü haccı yapan birisi ise, saçını keser ve ihramdan çıkmış olarak kalır.

Mina'ya gitmek istediği zaman tevriye (Zülhiccenin) 8. günü öğleden önce yola çıkar. Vedalaşmak için Beyt'i yedi şavt ile tavaf eder. Sonra mescitten yola koyulmak üzere hac için ihrama girer. Arkasından Mina'ya gelip orada öğlen, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kılar. Sonra Mina'dan erkenden Arafat'a gider ve dilediği yerde konaklar. Ben onun için öğle ve ikindi namazlarını imam ile birlikte kılmasını, ona yakın bir yerde vakfe ederek dua edip duasında da oldukça gayret harcamasını tercih ederim. Güneş battı mı Arafat'tan ayrılır ve Müzdelife'ye varıncaya kadar ağır bir surette yola koyulur. Müzdelife'de akşam ve yatsıyı, sabah namazını kılar sonra erkenden kalkıp vakfe yapar. Sonra dua eder ve güneş doğmadan açık seçik aydınlanınca da ayrılır. Bir tek cemreye atacağı yedi taşı oradan alır. Bu taşları yalnızca Akabe cemresine atar. Selin aktığı vadinin iç tarafından cemreye taş atar. Ama nereden atarsa geçerli olur. Bundan sonra da hac sebebiyle kendisine haram olan şeyler, kadınlar müstesna helal olur. Akabe cemresine ilk taşı atıncaya kadar telbiyeye devam eder. Taşı attıktan sonra telbiyeyi keser. Beyt'in etrafında yedi tur tavaf ettikten, Safa ile Merve arasında yedi say yaptıktan sonra artık kadınlar da ona helal olur.

Şayet kırân yahut ifrad haccı yapmış ise, o takdirde ihramlı haliyle kalmalı ve onun için anlattıklarımı yapmalıdır. Ancak kırân ya da ifrad haccı yapan kimse için Mina'dan önce tavaf etmiş, Safa ile Merve arasında say yapmış ise,

Arafat'tan sonra Beyt'in etrafında yedi şavt tavaf etmesine ihtiyaç bırakmaksızın kadınlar ona helal olur. Safa ile Merve'ye de dönmez. Ama Mina'ya gitmeden önce tavaf etmemişse, Arafat'tan sonra Beyt'i yedi şavt ile tavaf etmekle, Safa ile Merve arasında da yedi defa say etmekle yükümlüdür.

Cemrelere taş atmak, Arafat'ta ve Müzdelife'de vakfe yapmak için gusletmesini müstehab görürüm. Eğer bunu yapmayarak haccın bütün işlerini abdestsiz ifa etse dahi ona yeter. Çünkü ay hali kadın da bunu yapar. Namaz ile Beyt'i tavaf etmek müstesna. Çünkü bunları ancak taharet ile yapar.

Nahr gününden sonra, kendisine vacip olmuş bir koyunu keser. Derisini ve etini tasadduk eder. Ondan hiçbir şey saklamaz. Ama bu kestiği kurban nafile ise ondan bir miktar tasadduk eder, ondan bir miktar yiyebilir ve saklayabilir.

Mina'daki bütün günlerde, gece de gündüz de kurban kesilebilir. Ama gündüz kesmeyi gece kesmekten daha çok severim.

Bütün Mina günleri, cemrelere taş atar. Bu günler üç gündür. Cemrelerin her birisine yedi taş atar. Nahr gününden sonra, Mina günlerinin hiçbirisinde güneş zevale ermedikçe, cemrelere taş atmaz. Cemrelere taş atarken her bir taş ile birlikte "Allahu Ekber" demesini müstehab görürüm. Mina'ya yakın cemrelerin, insanların durduklarını görünceye kadar öne geçer, dua eder. Bakara suresini okuyacak kadar bir sürede duasını uzatır. Aynı şeyi orta cemre yanında da yapar. Fakat Akabe cemresi yanında bunu yapmaz.

Yanılıp da bir defada iki taş atacak olursa, o tek bir taş sayılır ve attığı taşların toplamı yediyi bulmalıdır. Cemreye atacağı taşları dilediği yerden alır. Necasetli bir yerden, mescitten, cemrelerin kendilerinden almaları müstesna, çünkü ben bu yerlerden taş almasını hoş görmem. Parmak uçlarıyla atılan küçük çakıl taşları gibi taşlar atar. Bu ise parmak uçlarından daha küçük olur. Taşları taşımadan önce temizlemesinde bir sakınca yoktur.

Nahr gününden sonra acele edip iki günde ayrılmak isterse, bunu yapabilir. Fakat ikinci gün güneş battığı takdirde üçüncü gün zevalden sonra cemrelere taş atıncaya kadar kalır. Eğer unuttuğu için yahut hatırlayamadığı için üzerine iki taş atma, arka arkaya kalmışsa bunları atmakla yükümlüdür. Birincisini atıp bitirdikten sonra dönüp ikinci defa taş atar. Fakat aynı yerde on dört taşı arka arkaya atamaz.

Sader tavafı yapıp Mekke'den ayrılmak isterse Beyt ile vedalaşmak üzere yedi şavt tavaf yapar ve bu onun yaptığı bütün amallerinin sonuncusu olur. Şayet

tavaf etmeden çıkarsa, o vakit kendi adına kesilmek üzere bir koyun gönderir. Bu hususta erkek ve kadın arasında bir fark yoktur. Ay hali olan müstesna. Bu durumdaki kadın eğer yapması gereken tavafı yapmışsa veda tavafı yapmaksızın ayrılır.

Beyt ile vedalaştıktan sonra Mültezem'de durmasını müstehap görürüm. Mültezem, rükün ile kapı arasındaki yerdir. Şöyle dua eder:

اللَّهُمَّ إنَّ الْبَيْتَ بَيْتُك وَالْعَبْدَ عَبْدُك وابن عبدك وابن أَمَتِك حَمَلْتَنِي على ما سَخَّرْت لي من خَلْقِك حتى سَيَّرْتَنِي في بِلاَدِك وَبَلَّغْتَنِي بِنِعْمَتِك حتى أَعَنْتَنِي على قَضَاءِ مَنَاسِكِك فَإِنْ كُنْت رَضِيت عَنِّي فَازْدَدْ عَنِّي رِضًا وَإِلَّا فَمِنْ الآنَ قبل أَنْ تَنْأَى عن بَيْتِك دَارِي هذا أَوَانُ انْصِرَافِي إنْ أَذِنْت لي غير مُسْتَبْدِلٍ بِك وَلاَ بِبَيْتِك وَلاَ رَاغِبٍ عَنْك وَلاَ عن بَيْتِك اللَّهُمَّ فَاصْحَبْنِي بِالْعَافِيَةِ في بَدَنِي وَالْعِصْمَةِ في دِينِي وَأَحْسِنْ مُنْقَلَبِي وَارْزُقْنِي طَاعَتَك ما أَحْيَيْتَنِي.

"Allah'ım şüphesiz bu ev Senin evin, bu kul, Senin kulun, Senin kulunun ve Senin kadın kölenin oğludur. Sen beni yarattıklarından emrime verdiklerin üzerinde beni taşıdın. Ta ki Senin ülkende beni yürüttün, nimetin sayesinde beni ulaştırdın. Nihayetinde Senin emrettiğin ibadetlerini yerine getirmeye yardımcım oldun. Eğer benden razı oldunsa, benden daha da razı ol. Değilse şu andan itibaren benim evim Senin Beytinden uzaklaşmadan önce (benden razı ol). İşte şimdi benim ayrılıp gitme zamanımdır. Eğer bana izin verirsen Sana başkasını, Senin Evinle başka evi, değiştirmeyeyim. Senden ve Evinden yüzümü başka tarafa çevirmeyeyim. Allah'ım bedenimde bana afiyet, dinimde korunmuşluk ihsan buyur. Dönüşümü güzelleştir. Beni yaşattığın sürece bana itaatini rızık olarak ver."

Bundan daha fazlasını da yaparsa -yüce Allah'ın izni ile- onun için yeterli olur.

كتاب الضحايا

KURBANLIKLAR (DAHÂYÂ) BÖLÜMÜ

BAP

Bize er-Rebi' haber verip dedi ki: Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Kurban terk edilmesi hoşuma gitmeyen bir sünnettir. Kurban kesecek kimse için keçi, deve ve inek türünden kesilmesi uygun davar seniy[447] olmalıdır. Ceza'[448] ise yalnızca koyun türünden kesilebilir.

Kurban kesmenin vacip (farz) olduğunu söyleyecek olursak bir aile halkı için ancak her kişi için bir koyun yahut her yedi kişi için bir deve kesmeleri halinde yeterli olur. Fakat kurban farz olmadığından ötürü kişi kendi evinde kurban kesecek olursa artık orada udhiye (kurban kesme) ismi tahakkuk etmiş

---

[447] *Seniy:* Ön dişleri düşen bütün davar çeşitlerinin ortak adıdır. *Deve türünden* Malikî, Hanefî, Şafiî, Hanbelî, Zahirî ve Caferîlere göre beş yaşını tamamlayıp altıncı yaşına basmış olana denilir. İmam Şafii'den altı yaşını tamamlayıp yediye girmiş olana denir, rivayeti de gelmiştir.

İnek türünden ise Malik, Hanefi, Şafiî, Hanbelî ve Zahirîlere göre iki yaşını bitirip üç yaşına basmış olana denir. Caferîlere göre ise iki yaşına basmış olana denir.

Koyun ve keçi türünden ise Maliki, Hanefi, bir görüşünde Şafiî, Hanbeli ve Caferilere göre bir yaşını tamamlamış olup iki yaşına basmış olana denir. Şafiî ile Zahiri mezhebine göre ise iki yaşını bitirip üç yaşına basmış olana denir. Sa'dî Ebu Ceyb, *el-Kamûsu'l Fıkhî, Dımaşk 1408/1988, s.52-53.*(Çeviren)

[448] *Ceza':* *Deve türünden* dört yaşını bitirip beş yaşına basmış olana denir. Hanefi, Şafiî, Hanbeli, Zahiri, Caferi ve İbazîlere göre dördü bitirmiş olup beş yaşına girmiş olana denir. Beş yaşını tamamlayıncaya kadar da bu adı alır.

İnek türünden, iki yaşını bitirip üç yaşına basmış olana denir. Hanefilere göre bir yaşında olana, Zahirilere göre bir yaşını tamamlayıp iki yaşına basmış olana denir. İki yaşını bitirinceye kadar aynı adı alır.

Koyun türünden ise bir yaşını tamamlamış olana denir. Hanefilere, Zahirilere, Şafiilerin daha sahih kabul edilen görüşüne göre bir yaşını tamamlayıp iki yaşına basmış olana denir. İki yaşını tamamlayıncaya kadar bu adı alır. Hanefi ile Şafiî mezheblerindeki bir görüşe göre de altı ayını bitirmiş olanlarına denir.

Keçi türünden ise bir yaşını tamamlamış olana denir. Hanefiler ile Zahirilere göre koyun türü hakkındaki görüşleri gibidir. *Aynı eser, s. 59* (Çeviren)

olur ve bu yerine getirilmiş ve o aile halkından kurban kesmeyen kişiler de bir farzı terk etmemiş olurlar.

Dedi ki: Kurban kesme zamanı, imamın namazı bitirmesinden sonradır. Eğer imam gecikecek olursa yahut da kurban, imam bulunmayan bir yerleşim yerinde kesilecek ise, namazın giriş vaktinden sonra iki rekât namaz kılacak kadar bir süre geçerse kesilir. Bununla namazı vaktinden sonraya geciktirmesi halinde imama bir vebal düşmez. Çünkü aslında vakit ancak Rasulullah (sav)'ın tayin ettiği vakittir. Bununla birlikte kurbanını koyun türünden bir ceza' olarak kesmesini emrettiği kişiye kesmesini emr ettiği –koyun türünden başka türden ise de- yeterli olmuştur.[449]

[1364] Nebi (sav)'tan şöyle buyurduğu bellenmiştir: *"O senin için yeter ama senden sonra kimse için yetmez"*[450]

Zikrettiklerimin dışındakilere gelince, yaş ve zaman bir arada bulunmadıkça o udhiye (kurban) sayılmaz. Zaman/vakit ise ilk günden sonra, özellikle Mina günleridir. Mina günleri de geçtikten sonra artık kurban kesmek söz konusu olmaz. O günden sonra kesilen olursa, bu kurban değil birer zebiha (yenilmek üzere kesilen hayvan) olur. Çünkü bize ancak Mina günlerinde kurban kesmek emr olundu ve biz bunların geçirilmemesi gerektiğini söyledik.

[1365] Çünkü bizim hıfz ettiğimize göre Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"İşte bu günler nüsük (ibadet) günleridir."*

---

[449] Bu son cümle bundan sonra zikredilecek rivayet ile birlikte ele alınırsa merhum İmamın maksadı iyice anlaşılmış ve ifadedeki kapalılık açıklık kazanmış olur. (Çeviren)

[450] Buhârî, Edâhi 11 Haccac b. Minhal'den, o Şu'be'den, o Zebîd'den, o Şa'bi'den, o Bera (ra) 'dan şöyle dediğini rivayet etti: "Nebi (sav)'ı şöyle hutbe verirken dinledim: *"Biz bu günümüzde ilk iş olarak namaz kılarız sonra döner kurbanlarımızı keseriz. Kim böyle yaparsa, sünnetimize isabet ettirmiş olur. Kim de (önceden) kesmiş ise bu onun alelacele aile halkına takdim ettiği bir et olur. Bunun kurban ibadetiyle bir alakası yoktur."*
Ebu Bürde dedi ki: Ey Allah'ın Rasulü ben namaz kılmadan önce kesmiş bulundum. Bununla birlikte bende üç yaşından (müsinne) daha iyi iki yaşında dişi bir koyun (cezea) var, dedi. Nebi (sav) : *"O'nu onun yerine kes. Senden sonra hiçbir kimse için ise o asla geçerli olmayacaktır."*; Müslim, Edahi hadis no: 7/1961. Merhum İmam "koyun türünden başka türden ise de" ibaresini ise zikredilen hadisin bir rivayetindeki (Müslim, Edahi, 4/1961) "bende keçi türünden bir cezea var" ifadesinden hareketle kullanmıştır.

İşte bu günlerin hepsinde cemrelere taş atılır ve biz Müslümanları Nebi (sav)'ın Mina günlerini yasakladığı şeylerden onların da uzak durduklarını, hac yapan kimsenin bu günlerde umre yapmasının nehy edildiğini gördük. Çünkü hac yapan bir kimse, henüz haccının geri kalan işlerini tamamlayacaktır.

Bir kimse, Nebi (sav)'ın Nahr (kurban bayramı birinci günün) de kurban kesme sebebi ancak bu kurban kesmenin en faziletlisi olduğundan dolayıdır. Ondan sonraki günlerde de kurban kesilebilir. Çünkü Nebi (sav): *"Bu günler kurban günleridir"* buyurmuştur. Müslümanlar da bizim söylediklerimizi kabul ettiklerinden ötürü bu kimsenin üçüncü gününde ilk iki gün gibi olmasını ileri sürmesi gerekmektedir.[451]

Bizim geceleyin kurban kesmeyi hoş görmeyişimiz, geceleyin hurma ağaçlarının meyvelerinin koparılmasını hoş görmeyişimiz kabilindendir. Çünkü gece sükûnet zamanıdır. Gündüzün ise geçimi kazanmak için insanlar etrafa dağılırlar. Biz de ihtiyaç duyan kimselerin kurban etlerinin dağıtımında hazır olmasını güzel görüyoruz. Çünkü böylesi tasadduk veren için daha çok sevabı gerektirir. Tasaddukta bulunan kimsenin, güzel ahlakın gereklerini yapmaktan başka bir çaresinin olmadığını görme ihtimalini daha yükseltir. Çünkü o yoksul olan ve olmayanlardan hazır bulunanlardan utanacağından ötürü mutlaka tasadduk yapar. Bununla birlikte, kurban kesme işini üstlenecek kişi, gündüzün bunu daha kolay yapabilir. Kendisini rahatsız edecek bir şey yapmaması ve kurbana her hangi bir şekilde zarar verecek bir şey yapmaması için daha uygun bir zamandır.

Şehirlerde yaşayan ahali bu hususta Mina'dakiler gibidir. Teşrik günlerinin sonuncusunun güneşi battıktan sonra bir kimse kurban kesmeye kalkışırsa onun kurbanı olmaz.

BÜYÜK BAŞ BİR KURBANLIK KAÇ KİŞİYE YETER?

[1366] Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* dedi ki: Ben Malik'in Ebu Zübeyr'den, onun Cabir'den rivayet ettiği hadis doğrultusunda kanaat belirtiyorum: Onlar Hudeybiye senesinde Rasulullah (sav) ile birlikte bir deveyi yedi kişi için ve bir ineği de yedi kişi için kestiler.[452]

---

[451] İmam Şafiî'nin bu hususta açıklamaları biraz sonra bu bölümün sonlarında ve Akika babından önce daha açık ifadelerle gelecektir.

[452] Bkz. 1362 numaralı paragraf.

Şafiî dedi ki: Onlar o sırada muhsar idiler. Şanı yüce ve mübarek Allah: **"Eğer alıkonulursanız kolayınıza gelen bir kurban kesiniz."** (Bakara,196) buyurmuştur. Şanı yüce Allah kolayınıza gelen bir kurbanlık dediğine göre bu da bir koyundur. O halde deve, alıkonulmuş ve temettü haccı yapan yedi kişi için yeterli olduğu gibi, kırân haccı yahut av cezası ya da daha başka bir sebep dolayısı ile kendilerine birer koyun kurban kesmek vacip olmuş ise yedi kişi için geçerli olur. Çünkü bu da bir koyun gibidir.

Onların her biri onun bedelinden payına düşeni koyacak olursa, hepsi için yeterli olur. Bu büyük başa alışveriş dışında bir yolla malik olsalar bile onlar için geçerli olur. Bir bedel karşılığında ona malik olmuşlarsa da bu hususta aynı ev halkı olmaları ile başkaları olmaları arasında bir fark yoktur. Çünkü Hudeybiye'ye katılanlar çeşitli kabilelerden ve dağınık kollardan idiler.

Büyük baş yediden fazla kişiye yetmez. Eğer yediden az olurlarsa, onlar için yeterli olur ve fazlasını tetavvu olarak vermiş olurlar. Tıpkı koyun kesmesi gereken bir kimsenin deve kesmesinin de geçerli olması ve koyundan artan kısmını tetavvu olarak kesen birisine benzemesi gibi.

Eğer deve bulunmayacak olursa, o zaman onun muadili bu hadise kıyasen yedi koyun olur. İnek de böyledir.

Kurbanlığı kesen kişi keserken yüce Allah'ın adını andığını söylerse o kişiye güvenilir. İnsanlar da onu yerler. Çünkü o kendisine bundan daha ileri olan iman ve namaz hususunda da güvenilen bir kimsedir.

Şafiî dedi ki: Müslüman üzerine vacip olan her bir hayvanın kesim işini Hristiyan birisinin üstlenmesini sevmem. Bununla birlikte o kimseye bunu kesmesinin haram olduğunu da söyleyemem. Çünkü eti ona helal ise onun kesmesi daha basittir. Vacip olmayan her bir kesimin de Hristiyan kadın ve çocuk tarafından gerçekleştirilmesinde bir sakınca yoktur.

Kesim işini yapacak olanın kıbleye yönelmesini daha çok severim. Şayet yanılır yahut unutursa Allah'ın izni ile bundan dolayı ona sorumluluk yoktur.

Kurbanlıklar ancak kendileri ile yüce Allah'a yakınlaşılan bir hayır olduğundan ötürü kanların en hayırlılarını ise ben en çok severim.

Bazı müfessirler yüce Allah'ın: **"Bu böyledir, kim Allah'ın şiârlarını tazim ederse şüphesiz ki o kalplerin takvasındandır"** (Hacc, 32) buyruğunun hediyelik kurbanlıklarının semiz ve güzelleri arasından seçilmesi anlamına geldiğini söylemişlerdir.

[1367] Rasulullah (sav)'a, (azat etmek için) en faziletli köle hangisidir diye soruldu o: *"En pahalısı ve sahipleri nezdinde en değerli görülenidir"* buyurdu.[453]

Şafiî dedi ki: Akıl da şunu bilmek zorundadır: Kendisiyle aziz ve celil Allah'a yaklaşılan her bir iş, eğer caiz bir iş ise, o iş ile yüce Allah'a yakınlaşmaya çalışan kimsenin katlanmak durumunda olduğu şeyler ne kadar büyük olursa bundan dolayı onun alacağı ecir de o kadar büyüktür.

İKİNCİ KURBANLAR (KİTABI)

Şafiî dedi ki: Kurbanlıklar, koyun türünden iki yaşında olmalıdır. Keçi, deve ve inek türünden de üç yaşında olmalıdır. Bundan aşağısı kurbanlık olmaz. Kurban kesmek yılda bir tetavvu (nafile) bir ibadettir. Tetavvu olan her bir şey işte böyledir.

Av hayvanının cezası olarak kesilen her birisiyse, küçük ya da büyük olsun eğer av hayvanının benzeri ise yeterli olur, çünkü bu bir bedeldir, bedel de avlanılan gibi olur. Bu husus hac bölümünde delilleriyle yazılmış bulunuyor.

Şafiî dedi ki: Kurban kesme zamanı, namaz kılma vaktinden itibaren imamın namaza gireceği (namaz kılacağı) kadar bir vakittir. Yani güneş iyice göründükten sonra iki rekât namaz kılar. Sonra uzun olmayan iki hutbe verir. İşte gündüzün bu kadar vakti geçtikten sonra kurban kesme vakti girer. Yoksa vakit namaz kıldırmayı görev olarak üstlenen ve böylelikle namazı vaktinden önce kılan yahut vaktinden sonraya bırakan kimselerin fiili uygulamalarındaki vakit değildir.

Mesela, bir kimse o namazı sabahtan sonra kılsa, ondan sonra hutbe verip güneşin doğuşuyla birlikte yahut ondan önce bitirse yahut da bu vakti kaba kuşluk vaktine kadar geciktirse, acaba bu kimsenin ilk vakitte kurban kesmesi caiz olur mu yahut da ondan sonraki vakitten önce kurban kesmesi haram olur mu?

Vakti Rasulullah (sav) tarafından tespit edilmiş herhangi bir hususta onun tayininden başka bir vakit söz konusu olamaz. Bir fiilin onun fiilinden sonra yapılması ve öne alınması hususunda ise, vakte riayet edilmiş olmaz.

---

[453] Buhârî, Itk 2... Ebu Zer (ra) dedi ki: Nebi (sav)'a sordum en faziletli amel hangisidir, o: *"Allah'a iman ve yolunda cihaddır"* buyurdu. Peki, azat etmek için en faziletli köle hangisidir dedim o: *"En pahalı olanları ve sahipleri nezdinde en nefis görülenleridir"* buyurdu. Ben: Peki bunu yapamayacak olursam dedim şöyle buyurdu: *"Çaresiz kimseye yardım edersin, bir işi beceremeyene o işi sen yaparsın"* buyurdu. Peki, bunu da yapmazsam dedim, şöyle buyurdu: *"İnsanlara kötülük yapmazsın, şüphesiz ki bu da senin kendine vereceğin bir sadakadır"*; Müslim, İman hadis no: 136/84

Şafiî dedi ki: Çöllerde ve kasabalarda yaşayıp da imamları bulunanlar bu hususta, aynı durumdadırlar. Nebi (sav)'in namaz kıldırdığı süre –miktarı- dışında bir vakit yoktur. Ondan sonrakilerin namazlarının ise vakit tayin etme özellikleri bulunmaz. Çünkü onlardan vaktinden sonraya geciktirenler de vardır, vaktinden önceye alanlar da vardır.

Şafiî dedi ki: (Kurbanlıklarda) boynuzun olmaması eksiklik değildir. Bu sebeple (kişi) boynuzsuz koyunu kurban edebilir. Boynuzsuz bir koyunu kesebildiğine göre, bu boynuzu kırılmış olana nispetle boynuzludan daha da uzak olur.[454] Boynuzunun kanıyor olması ile sağlıklı olması arasında bir fark yoktur. Çünkü boynuzunun kanamasından ötürü hasta olması, hastalığı sebebiyle kurban edilemeyecek şekilde hastalanacak kadar boynuzun kanamasından ötürü onun için korkulmaz. Kurban edilecek koyun hakkında caiz olan (kusur) ancak budur. Kısacası boynuzu az yahut çok kırılmış olsun, kanasın ya da kanamasın, kurban edilebilir.

Şafiî dedi ki: İmamlar arasından namaz kıldırdığı yerde kurban kesmek isteyen kesebilir, isteyen de kendi evinde kurbanını keser. İmam, namazını kıldıktan sonra onunla beraber olanlar da artık kurban kesilebileceğini öğrenmiş olurlar. Yoksa onun kurban kesmesi ile bu hususlaki bilgileri de artmış olmaz, kurban kesebilecekleri hususunda aleyhlerine bir darlık olmaz. Nitekim hiçbir durumda kurban kesmeyecek yahut da kurban kesimini gündüzün sonraki vaktine yahut ertesi güne ya da ondan sonraki güne kadar geciktirecek olursa, onlara bir etkisi olmaz, değil mi?

Şafiî dedi ki: Hasta olduğu açıkça görülen hayvan, kurban olmaz.

Kişinin bir koyunu kurban etmeyi kendisine vacip kılması: Bu kurbanlıktır, –bu arada niyeti de onu vacip olarak kurban etmek şeklinde olur- demesi suretiyle olur, onu satın almakla değil.

İşte onu vacip kurban olarak tayin ettikten sonra, ondan daha iyisiyle de ondan daha kötüsüyle de değiştiremez. Eğer değiştirip diğerini kesecek olursa, tekrar dönüp ilkini kesmekle yükümlüdür. Onu yanında alıkoyamaz. Eğer onu vacip olarak tayin etmezse, onu kurban etmeyebilir. Başkası ile ister değiştirsin ister değiştirmesin.

---

[454] Yani boynuzsuzun kurban edilmesi sahih olduğuna göre boynuzlunun kırılmış olmasının bir zararı olmaz. (Çeviren)

Nitekim bir kimse, bir köleyi hürriyetine kavuşturmak niyetiyle satın alması, malı tasadduk etmeyi niyet etmesi hallerinde de bu köleyi hürriyetine kavuşturmakla da bu malı tasadduk etmekle de yükümlü değildir, ama bunu yaparsa elbette onun için hayır olur.

Dedi ki: Uyuz hayvan da kurban olmaz. Uyuzluğun çoğu, azı açık bir hastalıktır, eti bozar değeri azaltır.

Şafiî dedi ki: Kişi daha önce kurban etmeyi vacip kılmış olduğu kurbanlığı satarsa, bu satış baştan beri münfesihtir. Eğer bunu elden çıkaracak olursa, o takdirde, onun bedelinin tamamı ile bir kurbanlık satın alıp onu kurban etmekle yükümlüdür. Eğer onun bedeli iki kurbanlığa kadar çıkacak olsa iki kurban satın alır. Çünkü onun değeri onun bedelidir. O değerin hiçbir kısmına malik olamaz. Eğer bu değer bir kurban değerine ulaşmakla birlikte ikincisini alacak miktara varmayacak kadar da bir şeyler artarsa, kurbanlığı kurban eder ve artan kısmı da kurbanlık gibi değerlendirir.

Şafiî dedi ki: Onu tasadduk etmesini daha çok severim. Eğer bu değer bir kurban almaya yetmezse, o vakit, bir kurban alabilecek miktara ulaşıncaya kadar ona ilavede bulunur. Başka bir yol onun için yeterli olmaz. Çünkü o kurbanlık edeceği hayvanı tüketmiş bulunuyor. Yerine getirmesi gereken asgari şey de onun mislini kurban etmektir.

Şafiî dedi ki: Kurban kesmek, terkedilmemesi gereken bir sünnettir. Bu sebeple kurban kesecek bir kimse için yeterli olacak asgari şey koyun türü için ceza' keçi, deve ve inek türü için ise seniydir.[455]

Deveyi kurban etmek, inek kurban etmekten daha müstehabdır. İneğin kurban edilmesi ise koyun türüne göre daha müstehabdır. Koyun ne kadar pahalı olursa, ucuzuna nispetle o kadar müstehab olur. Eti ne kadar güzel olursa diğerine göre o kadar müstehabdır.

Dedi ki: Koyun türünü keçi türünden daha müstehab görürüm. Alacalı renkli safi siyahtan daha müstehabdır.

Mina ahalisiyle diğer şehir ahalisi, kurbanlıklarda aynı durumdadır. Kurban kesmek, kendisiyle yüce Allah'a yakınlaşılan bir kan akıtmak olduğuna göre, kanları akıtılanların en iyileri daha müstehabdır.

---

[455] *Seni*; küçükbaşlarda üç yaşında, büyük başlar da ise altı yaşında demektir. Cezadan sonraki yaş dönemidir. Deve türünde ise beş yaşında olur *ceza*; üç yaşına basmış koyun türüne denilir. *Müsinne ile seniyye*; aynı olup üç yaşına basmış olana denilir.

Bazı müfessirler yüce Allah'ın: **"Bu böyledir, kim Allah'ın şiarlarını tazim ederse"** (Hac,32) buyruğunun, kurbanlıkların semiz ve güzellerinden seçilmesi anlamında olduğunu söylemişlerdir.

[1368] Rasulullah (sav)'a soruldu: Azad etmek için kölelerin hangisi daha üstündür. O: *"Daha pahalı ve sahipleri nezdinde daha değerli görülenleridir"* buyurdu.[456]

Akıl da şunu bilmek zorundadır: Kendisiyle yüce Allah'a yakınlaşılan her bir şey eğer değerli görülen bir şey ise, onunla yüce Allah'a yakınlaşmaya çalışan kimseye göre bunun külfeti ne kadar büyük olursa ecri de o kadar büyük olur. Nitekim yüce Allah'ta temettü haccı yapan kişi hakkında: **"Kolayına gelen bir kurban keser"** (Bakara,196) buyurmuştur.

[1369] İbn Abbas ta: **"Kolayına gelen bir kurban keser"**, buyruğunu bir koyun keser diye açıklamıştır.[457]

[1370] Rasulullah (sav)'da umre ile hac vaktine kadar yararlanan ashabına birer koyun kesmelerini emir buyurmuştur. [458]

Bu onlar için geçerli olanın asgarisi idi. Çünkü asgari ölçüde kanı akıtılan yeterli olursa ondan daha üstünü ondan hayırlıdır.

Kurbanlıkların vacip olduğunu kabul etsek, bir aile halkına, ancak her bir kişi adına bir koyun yahut da her yedi kişi adına bir deveden (veya sığırdan) başka yeterli olmazdı. Fakat kurban farz olmadığından ötürü, bir baba evinde kurban keserse, ona artık kurban kesme denilebilir ve bu sünnet işlemez hale sokulmamış olur. Aile halkından kurban kesmeyi terk eden kişi de farz bir işi terk etmiş olmaz. Kişi, kadın için de çocuk için de hatta kendisi için de kurban kesmek zorunda değildir.

[1371] Bize ulaştığına göre Ebu Bekir ve Ömer -Allah ikisinden de razı olsun- kendilerine uyularak onları gören vacip (farz) zan eder korkusu ile kurban kesmezlermiş.[459]

---

[456] Daha önce 1367 numara ile geçti kaynakları orada gösterildi.

[457] Muvatta, hac 51.bab

[458] Bu hususta sarih açık bir hadis tespit edemedim. Fakat daha önce 1362 numaralı paragrafta geçen Cabir (ra)'ın rivayet ettiği sahih hadis, bir ineğin yedi kişi için yeterli olacağını ifade etmektedir. Bu ise Rasulullah (sav) ile beraber olmuş bir olayda zikredilmiştir. Bu da koyunun Rasulullah (sav)'ın emri ile bir kişi için geçerli olacağına delildir. Ayrıca bk. Taberani, *Kebir*, XI, 223, 224 hadis no: 11561; Müstedrek, IV, 227 hadis no: 7546

[459] Beyhaki, *es-Sünenün'l-Kübra*, IX, 625

[1372] İbn Abbas'tan rivayete göre, o birgün arkadaşlarıyla birlikte oturmuş, sonra iki dirhem göndererek: Bu parayla et satın alın demiş, arkasından: İşte İbn Abbas'ın kurbanı budur, demiş.

Hâlbuki Mekke'de bir büyük baş yahut da bir küçükbaş kesmeden geçirdiği gün pek az olurdu. O böyle yaparak Ebu Bekir ve Ömer'in yapmak istediğinin benzerini göstermek istemişti. İşte kurbanlıklar hakkında söylenecek söz olarak daha ileriye gidip; vaciptir, küçük ya da büyük herkese düşer ve herkes adına birer koyundan aşağısı yetmez, demeye kadar götürülemez. İşte bundan başka bir söz söylemek caiz değildir.

Şafiî dedi ki: Bir kurbanlığı (bir yolla) kesmeyi vacip kılmış olsa ve bu kurbanlık doğursa yavrusunu da onunla birlikte keser. Nitekim bir deveyi kesmeyi vacip kılarsa ve yavrularsa, yavrusunu da onunla birlikte keser, ama onu vacip kılmamışsa, bu durumda onu kesmeyip alıkoyabilir. Yavrusu da onunla aynı durumdadır. Dilerse onu da alıkoyar, dilerse onu keser. Kurbanlığın misliyle ve geçerli olabilecek şekilden daha aşağısı ile değiştirme hakkının olmadığını ileri süren bir kimse, böyle bir durumda, onu kesmeyi vacip kılmış olur. Bu kanaatte olan kimsenin böyle bir yerde, bizim dediğimizin aynısını demesi gerektiği gibi, şöyle demesi de gerekir: O kurbanlığı kendisinden daha iyisiyle de değiştiremez.

Çünkü o, kişinin kendisine vacip kıldığı her şey hakkında böyle der.

Kurbanlık satın alındığı takdirde, hükmünün vacip olan hediyelik kurbanlık hükmünden daha ileriye gitmesi söz konusu değildir. Bu durumda kendisi gibi bin tanesi ile de değiştirilmesi caiz değildir. Yahut da onun hükmü kendi malının hükmü gibidir, ona ne dilerse onu yapar. Dolayısıyla kurban edilmesi caiz olanı dilediği ile -ondan daha aşağı da bile olsa- değiştirmesinde de onu alıkoymasında da bir sakınca olmaz.

Şafiî dedi ki: Bir kurbanı kesmeyi vacip kılacak olursa, onun yününü kesmez, vacip kılmamış olduğunun yününü ise kırkabilir.

Kurban kesmek, ibadetlerden bir ibadet olup ondan yemek, yedirmek ve saklamak hususunda izin vardır. Bütün kurbanlık hakkında bunların hepsini yapmak caizdir. Derisinde de etinde de böyledir. Bunun herhangi bir bölümünün satılmasını hoş görmüyorum. Onunla bir şeyleri değişmek de bir satıştır.

Şafiî dedi ki: Birisi:

- Sen yenilmesini ve saklanmasına mekruh görmezken satışını mekruh görmen nereden (gelir)dese, ona şöyle denilir:

- Bu bir ibadet olduğundan dolayı, şanı yüce Allah'ın ibadet olan develer hakkındaki hükmü geçerli olur. Aziz ve celil Allah: **"Artık onlardan yiyin ve yedirin"** (Hac,28) buyurmuştur.

[1373] Rasulullah (sav)'da kurbanlıkların yenilmesine de onlardan yedirilmesine de izin vermiştir.[460]

Böylelikle Allah'ın ve Rasulünün izin verdiği bir şeye izin verilmiş oldu. Aziz ve celil Allah için çıkarılıp ayrılmış bir şeyde asıl olan ise, aklen ondan yüce Allah'ın yahut Rasulünün izin verdiği dışından herhangi bir şeyin malikine geri dönmemesidir. İşte bundan dolayı bizler, aziz ve celil Allah'ın sonra da Rasulünün izin verdiği kadarı ile kaldık, diğer taraftan ibadette asıl olan satışının söz konusu olmaması ilkesine göre de ondan bir şeyler satmayı kabul etmedik. Eğer:

- Buna benzer bir husus bulabiliyor musun dese şöyle denilir:

- Evet askerler düşman topraklarına girer ve o takdirde ganimetten çalmak onlara haram olur. Düşmandan ele geçirdiklerine ortaktırlar. Bununla birlikte Rasulullah (sav), ele geçirdikleri yenilebilir şeylerden bir şeyler yemeyi, yiyecek kimseye izin vermiştir. Bu sebeple biz de yenilebilir bir şey olması halinde, onu ganimetten çalmanın sınırına çıkardık ve eğer bu satılabilir bir şey ise, bir ganimet hırsızlığı olduğunu, onu satan kimsenin, değerini vermekle yükümlü olduğunu söyledik. İşte ben, şu hususta insanlar arasında bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum: Bir kimse kurbanının derisini ya da başka bir şeyini satarsa, ya o satış bedelini iade eder yahut da -eğer değer bedelden daha çok ise- onun kıymetini verilmesi ve kullanılması gereken yerlerde kullanması caizdir, dedim. Onu sadaka olarak dağıtması, bence daha müstehabdır. Nitekim kurban etinin sadaka olarak verilmesi bence daha müstehabdır.

---

[460] İmam Şafiî, *İhtilafu'l-Hadis* adlı eserinde şu rivayeti nakletmektedir: Bize Malik, Ebu Zübeyr'den haber verdi; o Cabir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, Rasulullah (sav): *"Üç günden sonra kurbanlıkların etlerinin yenilmesini yasaklamıştım bundan sonra ise: "Yiyebilirsiniz, azıklanabilirsiniz, saklayabilirsiniz"* buyurdu.

Bize Malik, Abdullah b. Ebu Bekir'den haber verdi; o Abdullah b. Vakıd b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah (sav) üç günden sonra kurbanlıkların etinden yemeyi yasakladı. Abdullah b. Ebu Bekir dedi ki: Ben bunu Amre'ye hatırlattım o: Doğru söyledi, dedi. Âişe'yi de şöyle derken dinledim: ... Ey Allah'ın Rasulü üç günden sonra kurbanlıkların etlerinden yemeyi yasakladın, dediler Rasulullah (sav): *"Size bunu yasaklayışımın sebebi ise kurbanlıkların kesimi sırasında dışarıdan gelen çokça misafirden dolayı idi. Artık yiyebilirsiniz, tasadduk edebilirsiniz, saklayabilirsiniz"* (s.149-150) Ayrıca Muvatta, Dahaya no: 6-7; Müslim, Edahi hadis no 28-29

Kurbanın sütü, devenin sütü gibidir, eğer onun kurban olarak kesilmesi tayin edilerek vacip olmuş ise, o kurbanlığın sahibi ancak yavrusundan artan kısmını ve etini zayıflatmayacak kadarını içer. Bununla birlikte onu tasadduk etmesi bence daha müstehabdır. Şayet onu vacip olarak tayin etmemişse, dilediğini yapar.

Şafiî dedi ki: Bir gözü kör ise, kurban edilemez. Gözün siyahlığı içindeki asgari bir beyazlık ister, bakana öyle görülsün, isterse de başkasına öyle görünsün onun hakkında açık seçik tek gözü kör adı kullanılır.

Topal da kurban olmaz. Asgari topallık ise, yaratılışın kendisinden ise açıkça görülen topallıktır. Yahut da haricen sabit olan topallık da açık topallık olur.

Dedi ki: Birisi bir kurbanlık satın alsa ve onu (kurban kesmek için) vacip kılsa yahut ne olursa olsun bir hediyelik kurbanı kesmeyi vacip kılsa ve bu kurbanlık da tam ise, sonradan onda bir kusur olup kesileceği yere ulaşabilirse, onun için yeterli olur. Çünkü ben bütün bu hususlarda onu kurban etmeyi kendisine vacip kılarak, malının gerekli miktarını vacip kıldığı şey için çıkarttığı güne bakarım. Eğer o gün, kurbanlık tam ise ve onu tayin ettiği şey ne ise ona ulaşabilmişse, onu vacip kıldığı sırada ve gitmesi gereken yere ulaşması halinde tamamıyla onun için geçerli olur.

Bu türden bir kurbanlık satın aldıktan sonra, ancak onda geçerli olmasına engel olacak bir eksiklik ortaya çıktıktan sonra, onu kurban etmeyi kendisine vacip kılsa, onu keser. Fakat bu onun için geçerli olmaz. Çünkü o kurbanlığı geçerli olmayan hali ile kendisine vacip kılmıştır. Bu kabilden kendisinin kurban etmesi gereken bir şey olursa, tam birisini getirmekle (kurban etmekle) yükümlüdür. Ama (bu kabilden) tetavvu ise onun bedelini kesmek yükümlülüğü yoktur.

Şafiî dedi ki: Kişi, kurbanlık satın alıp onu kurban etmeyi vacip kılsın yahut kılmasın ölse, kaybolsa ya da çalınsa, onun bedelini kesmekle yükümlü değildir. Çünkü o sahibinin kendisine vacip kıldığı sonradan ölen tetavvu bir hediyelik kurbanlıktan fazla bir şey değildir. Bu sebeple ona bedelini kesmek yükümlülüğü yoktur. Çünkü bedel, ancak vacip olanda söz konusu olur. Fakat kendisini kurban etmeyi vacip kıldıktan sonra onu bulursa, keser. İsterse kurban kesme günlerinin hepsi geçmiş olsun. Tıpkı hediyelik kurbanlık develerin kaybolması halinde yaptığı gibi. Eğer onları kesmeyi vacip kılmamış iken bulursa, onları kesmekle yükümlü değildir. Ama yine de onları kesmesi bence daha müstehabdır.

Şafiî dedi ki: Bir adam kurbanlık satın almakla birlikte, kesim zamanında -onu kesmeden önce- caiz olmasına engel olacak bir kusur ona isabet edinceye kadar onu vacip kılmamışsa ya da bundan önce böyle olmuşsa, o kurban olmaz. Şayet sağlıklı iken onu vacip kılmış, sonra da bu hal ona isabet etmiş ve kurban günlerine ulaşmış olursa ve onu kurban keserse, onun için geçerli olur. Çünkü ben kurbanda onu kesmeyi vacip kıldığı halini dikkate alırım.

Kesildikten sonra ona isabet eden şeyden ötürü kimse sorumlu olmaz. Çünkü o esnada artık o hayvan şer'i bir şekilde kesilmiş ve artık ruh cesedinden ayrılmış olmasının dışında herhangi bir varlığı yoktur. Onun bir tarafının kırılmasının, ona bir şeyler isabet etmesinin bir zararı da yoktur, esasen sonunda bir tarafları zaten kırılacaktır.

Şafiî dedi ki: Bir ayağı topal ve bir gözü körün kurban edilmesinin caiz olmadığını söyledik. Eğer hayvanın bir gözü kör ise yahut ön ayağı ya da arka ayağı yoksa o da bu çerçeveye girer, hatta bundan daha da ileridir.

Boynuzdan dolayı eksiklik söz konusu olmaz. Kurbanlık ne olursa olsun, kulağı var olarak yaratılmış ise geçerlidir. Fakat yaratılıştan kulağı yoksa caiz olmaz. Aynı şekilde kulağı yarılırsa caiz olmaz. Çünkü bu onun yenilebilir kısımlarında bir eksikliğe sebeptir.

Şafiî dedi ki: Adam bir kurbanlığı yahut bir hediyelik kurbanlığı vacip kılsa, sonra da bunlar zamanlarında ama onun izni olmaksızın onun adına kesilse, etleri tüketilmeden önce bunlara yetişirse, her ikisi de onun adına yerine ulaşmış olur. Çünkü her ikisi de uygun bir şekilde zamanında kesilmiş olurlar. Bununla birlikte bu şekilde yetkisini aşan kişiye rücu ederek, canlılık halleriyle kesilmiş halleri arasındaki değerlerini alabilir. Sonra bu aldıklarını hem hediyelik kurbanlığın hem diğer kurbanlığın harcanacağı yerlere harcar, başkasını yapamaz.

(İkinci şahıs) diğerinin satın almış olmakla birlikte vaktinde vacip kılmadığı bir koyunu kesse, sahibi de ona yetişip kurbanlık olmasını isterse, bu onun için geçerli olmaz. Ayrıca canlı hali ile değeri ve kesilmiş haliyle değeri arasındaki farkını rücu' ile ondan alır. Bunun etini saklamak isterse saklar, çünkü bunu daha önceden vacip kılmamıştır. Eğer bütün bu hususlarda etinden de yararlanamayacak olursa, bu sefer onu kesenden rücu' yoluyla canlı olarak kıymetini alır. Onun vacip olan kıymeti ile bir kurbanlık yahut da bir hediyelik kurbanlık satın almakla yükümlü olur. Eğer bununla böyle bir kurbanlık alamıyorsa, o zaman kesmesi gerekenin asgarisine yetinceye kadar kendinden tamamlar. Eğer

artarsa, onun hepsini kurbanlık yahut hediyelik kurbanlığın harcanması gereken yolda harcar. Böylelikle ondan dolayı almış olduğu herhangi bir bedeli alıkoymamış olur.

Bütün bunlar hakkında verilecek cevap; hac eden iki kişi hakkındaki cevaba benzer. Hacıların her biri diğerinin kurbanlığını keserse ve kurban kesmek isteyen iki kişinin her biri arkadaşının kurbanını keserse, onların her biri arkadaşının hediyelik kurbanlığının kesilenin diri halde iken kıymeti ile kesilmiş halde iken kıymeti arasındaki farkı arkadaşına tazminat olarak öder. Kesilen bu kurbanlıklar eğer tüketilmemiş ise, onların her birisinin hediyelik kurbanlığı ya da kurbanı geçerli olur. Ama onların her biri arkadaşına ait hediyelik kurbanlığı yahut kurbanını tüketmiş ise, o zaman her birisi tüketmiş olduğu hayvanın canlı olarak kıymetini tazminat olarak öder ve onların her biri bütün vacip kıldıklarında bedelini kesmekle yükümlü olurlar.

Şafiî dedi ki: Haccı Mekkeli olsun Mekke'den gidecek olsun, yolcu olsun, mukim olsun, erkek olsun, dişi olsun kurban kesebilecek durumda olanların hepsi birbirine eşittir. Onlardan her birisine vacip oluyorsa, aralarında bir fark olmaksızın hepsi hakkında vaciptir. Onlardan birisi üzerinden düşerse hepsinden sâkıt olur. Eğer onların bazılarına vacip olup bazılarına değilse o takdirde kurbanın hacıya vacip olması öncelikle söz konusu olur. Çünkü kurban bir nüsük (ibadet) ve onun (hacının)da kurban kesmesi gerekir. Başkası için ise, böyle bir nüsük/ kurban ibadeti yoktur. Fakat bir delil olmadan bunun insanlara vacip olduğunun söylenmesi caiz olmaz. Aralarında da ancak böyle bir yolla fark gözetilebilir.

Bana göre köle için kurban kesmesi sevdiğim bir şey değildir, onun için caiz de olmaz. Müdebber[461] ve mükâteb/yazışmalı denilen köleler için de ümm-i veled[462] denilen cariye için de böyledir. Çünkü bunların kendi malları yoktur, onların malları asıl sahiplerinindir.

Aynı şekilde mükâteb/yazışmalı kölenin de kurban kesmesini, mustehab da görmem caiz de kabul etmem. Çünkü onun kendi malı üzerindeki mülkiyeti tam

---

[461] *Müdebber:* Efendinin vefatı veya herhangi bir olaya bağlamakla yapılan hürriyet vadidir. Daha çok, efendinin kölesine "Sen, ben öldükten sonra özgürsün!" demesiyle tedbir akd olunur. Bu şekildeki söze muhâtap olan köleye "müdebber" denilir.

[462] *Ümm-i veled:* Efendisinden onun mülkiyeti altında iken çocuk doğurmuş olan cariye demektir. (Çeviren)

değildir. Zira o kitabet bedelini ödemekten acze düşecek olursa, elindeki malı da efendisine geri döner. Ayrıca bir hibede bulunmasına da köle azat etmesine de engel olunur. Çünkü onun mülkiyeti kendi malı üzerinde tamam olmamıştır.

Şafiî dedi ki: Doğmamış anne karnındaki çocuk adına kurban kesilmez.

Şafiî dedi ki: Kurban kesmek Nahr (kurban bayramı birinci günü) de ve Mina'nın bütün günlerinde caizdir. Çünkü bu günler, kurban kesme günleridir. Mina günlerinde geceleyin kurban kesecek olursa bu da geçerli olur. Bununla birlikte geceleyin kurban kesmeyi ve hediyelik kurbanlıları kesmeyi şu iki sebepten dolayı mekruh görürüm:

Birinci sebep: Kesme ve boğazlama halinde ya da kişinin kendisine yakınındakine karşı hata etmek yahut da kesim yerinde hata etmek korkusu.

İkinci sebep: Yoksulların, gündüzün kurbanın etrafında toplandıkları gibi geceleyin hazır bulunmayışlarıdır. Bundan başka bir sebep dolayısıyla mekruh görmem. Birisi dese ki:

- Mina günlerinin hepsini kurban kesme günleri olduğunun delili nedir? Şöyle cevap verilir:

- Nahr gününden sonraki iki günü kurban kesme günü oluşunun delili ne ise odur.

- Peki, bu nasıl olur diye sorsa şöyle denilir:

- Nebi (sav) Nahr gününde boğazladı ve kurban kesti. İnsanlara nahr gününden bir ya da iki gün sonra kurban kesmelerini yasaklamadığına göre bizler üçüncü gününde ondan sonraki günlerden farkının olmadığını görüyoruz. Çünkü Nahr gününde de hem kurban kesilir hem taş atılır. Nitekim diğer iki günde kurban kesilip taş atılabildiği gibi. Dese ki:

- Peki bu hususta bir haber var mıdır? Şöyle denilir:

- Evet, Nebi (sav)'tan bu hususta hem bir delalet hem de bir sünnet bulunmaktadır.[463]

---

[463] Bkz. 1365 numaralı paragraf.

Bundan sonra bu başlıkta şunlardan söz edilmektedir:

1. Bayramlar ile ilgili açıklamalar. İmam Bulkînî bu açıklamaları Bayramlar bahsine katmıştır. Biz de orada ayrıca buradaki yerine de dikkat çektik.

2. İnsanların mülkiyetine geçirebilecekleri av ile ve buna bağlı olarak bazı hususlar ile ilgili açıklamalar. İmam Bulkînî bunu bağımsız bir bab/başlık olarak zikretmiş.

AKİKA'YA DAİR

[1374] Bize er-Rebî' haber verip dedi ki: Bize Şafiî *(Allah'ın rahmeti ona)* haber verip dedi ki: Bize Malik, Yahya b. Said'den şöyle dediğini haber verdi: Ben Muhammed b. İbrahim b. el-Haris et-Teymi'yi şöyle derken dinledim: Bir serçe ile dahi olsa akika müstehabdır.[464]

Malik dedi ki: Amelî uygulama buna göre değildir.[465]

El-Kasım hakkında bir kimsenin söylemesi mümkün olan şu sözlerin bir benzeri Muhammed b. İbrahim hakkında da söylenebilir: Kastettiğim şudur: Bir serçe ile dahi olsa akika'yı mustehab görmekte Medine âlimlerinin ve geçmişlerinin ittifak halinde olduklarını kastediyorum. Ama diğer taraftan sen de arkadaşların da bunu bağlayıcı bir husus olarak görmüyorsun. Dolayısıyla bunu kabul eden kimse için bu bir delil olmayacağı gibi bunu terk etmekte de şöyle demenin dışında bir delininiz yoktur: Bu üstü kapalı bir ifadedir. Bir serçe ile dahi olsa akika'nın mustehab olduğu fetvasını veren bu kişinin kim olduğunu bilemiyoruz.

Biraz sonra gelecektir ki bu da – insanların mülk edinebilecekleri avlar – başlığıdır. Aziz ve celil Allah elbette en iyi bilendir.

[464] Muvatta, Akika Bab 2 ... Muhammed b. İbrahim et-Teymi dedi ki: Ben babamın bir serçe kuşu bile olsa Akika'yı müstehap gördüğünü işittim.

[465] Mâlik Muvatta'da dedi ki: "Akika(da) bizce durum şöyledir: Akika kesmek isteyen bir kimse erkek ve kız çocuklarının her birisi için birer koyun keser. Akika vacip değildir. Fakat gereğince uygulama müstehabdır. Akika bize göre insanların uygulayageldiği işlerdendir." (Muvatta, II, 502 Akika Kitabı)

İÇİNDEKİLER

KİTABU'Z-ZEKAT
ZEKAT KİTABI

Hurmadan Zekât Vermek İçin Gerekli Olan Sayı (Miktar) 9
Hurma ve Üzümün Zekâtı Nasıl Alınır? 13
Ağaç Meyvesinin Zekâtı 18
Ekinlerin Zekâtı 21
Buğday Zekâtına Ek 22
Buğday Dışındaki Hububatın Zekâtı 23
Yerde Biten Şeylerin Zekâtının Alındığı Vakit 25
Farklı Vakitlerde Tohum Ekme 26
Yerden Alınan Mahsullerdeki Sadaka/Zekât Miktarı 27
Zaferân ve Alaçehrenin Zekâtı 30
Balda Zekât Yoktur 30
Gümüşün Zekâtı 31
Altının Zekâtı 34
Zînet Eşyasının Zekâtı 35
Zekât Düşmeyen Süs Eşyası 38
Madenlerin Zekâtı 39
Rikâzın Zekâtı 41
Bulunan Rikâzın Hükmü 45
Ticaret Mallarının Zekâtı 47
Kırâz (Kâr-Emek Ortaklığı) Mudarebe Malının Zekâtı 54
Zekât ve Borç 56
Alacağın Zekâtı 59
Ödediği Zekâtı -Hak Sahiplerine Ulaşmadan- Telef Olanın Durumu 62
Sahibinin Elinde Üzerinden Yıllar Geçen Mal (ın Zekâtı) 63
Zekât Düşen Malda Alışveriş 64

Bir Topluluğun Bir Mala Mirasçı Olmaları 70
Sadaka Hususunda İnsanlara Haksızlığın Terk Edilmesi 71
Sadakadan Çalmak 73
İnsanlar İçin Mallarından Vermeleri Helal Olan Şey 75
Valiye (Kamu Görevlisine) Valiliği Sebebiyle Hediye Vermek 76
Sadakayı/Zekâtı Satın Almak 79
Zekât Toplayıcısı Zekâtı Aldığı Vakit Zekâtını Aldığı Kimseye Ne Söyler? 81
Sadaka/Zekât Nasıl Sayılır ve Ona Nasıl Ayırt Edici Alamet Verilir? 81
Sadakanın (Zekâtın) Daha Fazla Verilmesi 82
Müşrik Kimseye Nafile Sadaka Vermek 83
Mülkünde Olmayan Şeyin Zekâtındaki Farklılık 83
Fıtır Sadakası 87
Fıtır Zekâtına /Sadakasına Dair İkinci Başlık 93
Fıtır Zekâtının/ Sadakasının Ölçekleri 97
Fıtır Zekâtının /Sadakasının Ölçekleri ile İlgili İkinci Başlık 101
Paylaştırılmadan Önce Fıtır Zekâtının/ SadakasınınKaybolması 102
Fıtır Zekâtının/ Sadakasının Paylaştırılmasından Önce Kaybolmasına Dair İkinci Başlık 104
Temel Gıdası Değişik Olan Kimse 105
Temel Gıdası Farklı Olan ile İlgili İkinci Başlık 106
Fıtır Zekâtını/ Sadakasını Ödeyemeyecek Durumda Olanlar 106
Zekât Farzının Toplanması 107

SADAKALARI PAYLAŞTIRMA KİTABI/BÖLÜMÜ

Bir Bap 111
Zekât Almayı Hak Edenler 113
Zekâtta Pay Sahibi Olanlardan Zekât Talebinde Bulunanlar 116
Sadaka Paylaştırıcısı Payı Verdikten Sonra Önceki Bilgisinden Farklı Bir Şey Öğrenirse 118
Zekâtın Paylaştırılmasına Dair Ayrıntılar 119
Payların Paylaştırılmasının Ortak Noktası 123
Payların Pay Sahiplerinin Bir Kısmına Yetip Artacak Kadar Olması 124
Payların Kimi Sınıfa Yeterken Kimi Sınıflara Yetmemesi Hali 124
Payların Bazı Hak Edenlere Yetmeyip Diğer Bazılarına Yetmesi 126

Malın Mevcut Olanlara Pay Edilmesi 127
Vali (Zekâtı Dağıtma Görevlisi) ve
Mal Sahibi Tarafından Malın Paylaştırılması 127
Payların Hak Edenlerin Toplamına Yetip Artması 128
İki Sadakanın Gecikme Sonrası Verilmesi 129
Sadakanın/Zekâtın Toplandığı Yerde Bulunan Komşuları 130
Payların Sadakayı Hak Edenlerden Fazla Olması 131
Sadaka Damgası 132
Paylaştırmanın Sebebi/Gerekçesi 133
Sadaka Almayı Hak Edenlerin Hepsine Pay Verilmesinin Sebebi 137
Zekâtların Paylaştırılmasına Dair İkinci Başlık 138
Sadaka/Zekât Paylaşımında Dağıtım Nasıl Olur? 149
Artanın Diğer Pay Sahiplerine Dağıtılması 152
Payların Yetmemesi ve Paylaşım Sırasında Yapılması Gerekenler 154
(Zekâtı Hak Eden Sınıflar Hakkında) Görüş Ayrılığı 156

ORUÇ
KÜÇÜK ORUÇ KİTABI

[Ramazan Hilaline Dair] Bir Bap 173
Oruca Başlamak ve Bu Hususta Görüş Ayrılığı 177
Ramazan Orucu 179
Oruçlunun Orucunu Bozan Şeyler, Sahur ve Bu Hususta Görüş Ayrılığı 180
Ramazan Ayında Cima ve Bu Hususta Görüş Ayrılığı 187
Tetavvu/Nafile Orucu 201
Ramazan Ayında Oruç Açan Kimseye Dair Hükümler 203

İTİKÂF

Bir Bap 209

HAC

Hacc etmesi İcap Eden Kimselere Haccın Farz Oluşu 215
Çocuğun ve Kölenin Haccının Ayrıntıları 220
Köleye İzin Verilmesi 224

Hacca Yol Bulabilmek Nasıl Olur? 226
Ölmüşün Yerine Haccın Hükmü Hususundaki Görüş Ayrılıkları 232
Haccın Vacip Olduğu Hal 236
Hac İçin Borçlanmak 237
Kadının ve Kölenin Haccetmesi 239
Bu Hususta Görüş Ayrılıkları 243
Haccetmenin Gerektiği ve Gerekmediği Süre 250
Bizatihi ve Başkası Sebebiyle Güç Yetirebilmek/Yol Bulabilmek 252
Haccı Gerektiren İtaatin Özeti ve Ayrıntıları İkidir 253
Kişinin Başkası Adına Haccetmesinin Caiz Olduğu Durum 254
Başkası Adına Haccedemeyen Kimseler 257
Hac Karşılığında Ücret Almak 259
Haccetmeden Ölenin Masrafları Nereden Karşılanır? 263
Niyetsiz Haccetmek 265
Haccı Vasiyet Etmek 271
Büluğa Ermiş Erkek İçin Hac Edası Olarak Sayılan Haller 274
Büluğa Eren Çocuğun, Hürriyeti Verilen Kölenin,
Müslüman Olan Zımminin Haccetmesi 275
Bir Kimsenin Haccetmeyi Yahut Umre Yapmayı Adaması 277
Bu Hususta Görüş Ayrılıkları 278
Umrenin Vacipliği Hac Gibi midir? 280
Umre Hangi Vakitlerde Caizdir? 286
İki Hac Yahut İki Umre için İhrama Giren Kimse 289
İki Hac Yahut İki Umre Niyeti İle İhrama Giren
Kimse Hakkındaki Görüş Ayrılığı 292
Mîkâtlar 293
Mîkât Yerlerine Dair Etraflı Bilgiler 295
Hac ve Umre İsteği Olmadan Mekke'ye Girmek 301
Hac ile Birlikte Umrenin Mîkâtı 306
İhrama Girmek İçin Gusl Etmek 312
İhramdan Sonra Gusletmek 313
İhramlı Kimsenin Hamama Girmesi 315
Guslün Müstehab Olduğu Yer 316
İhramlı Kimsenin Giyebileceği Elbiseler 316
Kadının (İhramlı İken) Giyinebileceği Elbiseler 318

İhramlının Kemer Takması ve Kılıç Kuşanması 325
İhrama Girmek Sebebi ile Hoş Koku Sürünmek 325
İhramlı Kimsenin (Dikişli Elbise) Giymesi ve Bilmeden Koku Sürünmesi.... 330
Hac ve Umrenin Caiz Olduğu Zaman 334
İhrama Girip Telbiye Getireceği Vakit Hac ya da Umreyi
İsmen Zikretmeli mi Yoksa Niyet İkisinden Birisi İçin Yeterli mi?..... 335
Telbiye Nasıl Olur 337
Yüksek Sesle Telbiye Getirmek..... 339
Telbiyeye Devam Etmek Nerede Müstehabdır? 339
Mescidlerde Yüksek Sesle Telbiye Getirmek Hususundaki Görüş Ayrılığı.... 340
Telbiyenin Arkasından Söylenmesi Müstehab Olan Sözler..... 341
Hacda (Şart koşarak) İstisnâ Yapmak 342
Düşman Sebebi ile Alıkonmak/İhsâr 344
Düşmanın Alıkoymasından Başka Bir Sebeple
İhsar/Engellenmek Alıkonulmak 356
Hastalık Sebebi ile İhsâr 357
Düşman Engellemesi Hastalık ve Aklın Başından Gitmesi
Söz Konusu Olmaksızın Haccın Kaçırılması 364
Hacca Yetişemeyenin Kurban Kesmesi 373
Mekke'ye Girmek için Gusletmek..... 374
Beyt'i Görürken Ne Söylenir? 374
Mekke'ye Girdiği Zaman Beyti Tavaf Etmekte Acele Etmeye Dair Rivayetler .375
Tavafa Nereden Başlar? 376
Rüknün İstilamı Sırasında Ne Söylenir?..... 377
Tavafa Nasıl Başlar ve Rükünler
(Kâbe'nin Diğer Köşeleri) Nasıl İstilam Edilir?..... 377
Hacer-i (Esved)'den Sonraki İki Rükün..... 379
Tavafın Tekli Şavtlarında Hacer-i Esvedi İstilam Etmenin Müstehab Oluşu .. 379
İzdiham/Kalabalık Halinde İstilam..... 380
Tavafa Dair..... 382
Tavaf Sırasında Az Konuşmak..... 383
Tavaf Sırasında Dinlenmek..... 384
Binek Üzerinde Tavaf Etmek..... 384
Hastalık Sebebi ile Binekli Tavaf Etmek..... 385
Iztıba' Yapmak 386
Binekli Kimsenin Binek Üzerindeki Hasta ya da Çocuğa Tavaf Ettirmesi 390

Kadınlara Say'da Remel ve Hızlıca Koşmak Yükümlülüğü Yoktur. 390
Şavt ve Devr (Tur) Denilmez 391
Tavafın Kemali 391
Tavaf Yapılacak Yerlere Dair Rivayetler 393
Çocuğun Hac Etmesi 394
Tavaf Ne Zaman Yeterli Olur, Ne zaman Olmaz? 395
Abdestsiz Tavaf Hususundaki Görüş Ayrılığı 396
Tavaf İşinin Kemali 397
Tavafta (Tur Sayısında) Şüphe Etmek 398
Necis Elbise ile Burun Kanaması ve Hades Halinde Tavaf ve Tavafa Kalınan Yerden Devam Etmek 399
Arafat'tan Sonra Tavaf Yapmak 399
Ay Hali Kadının Veda Tavafını Yapmaması 402
Avlanmanın Haram Oluşu 405
İhramlı Kimsenin Yabani Hayvanlardan Öldürmesi Helal ve Haram Olanların Asıl Dayanağı 406
Av Hayvanını Hata ile Öldürmek 407
Av Hayvanını Tekraren Öldüren Kimse 410
Av Kurbanı Nerede Kesilir? 412
Cezanın Karşılığı Olan Oruç Nasıl Tesbit Edilir? 414
Denk Olan Oruç ve Yiyecek (Buğday)in Tayinindeki İhtilaflar 415
Av Öldüren Bir Kimsenin Davarların Dışında Şeylerle Fidye Verme İmkânı Var mıdır? 423
Temettü Haccı Sırasında Kesecek Kurban Bulamamak ve Zamanı 426
Kişinin Yerine Getirmesi Gereken Bir Fidye Varken Bunu Yapamayacak Kadar Muhtaç Olması Hali 429
Devekuşunun Fidyesi 431
İhramlı Kimsenin Devekuşu Yumurtasını Kırması 432
Devekuşu Yumurtası Hakkında Görüş Ayrılıkları 434
Yaban Öküzü, Yaban Eşeği, Geyik ve Dağ Keçisi 435
Sırtlan 436
Ceylan 437
Tavşan 438
Tarla Sıçanı/Arap Tavşanı 438
Tilki 439
Keler 439

Aktavşan/Ada Tavşanı 439
Kertenkele 440
İsmen Zikredilmeyen Av Hayvanları 440
İhramlı Kimsenin Öldürdüğü Kuşun Fidyesi 441
Güvercinlerin Fidyesi 442
Çekirgeler 443
Mekke Güvercinleri Hakkındaki Görüş Ayrılığı 446
Güvercin Yumurtası 448
Güvercinden Başka Kuşlar 448
Çekirgeler 450
Çekirge Yumurtası 451
Av Hayvanını Öldürmenin Dışında Bir Maksat ile Tutmasına Dair 452
Kuşun Tüylerini Yolmak 453
Çekirgeler ve Karabaşlı Çekirgeler 454
Bitleri Öldürmek 455
İhramlı Kimsenin Küçük Yahut (Yaratılış İtibariyle) Eksik Av Hayvanını Öldürmesi 455
İnsanların Yanında Doğan, Köy ve Kasabalarda Evcilleştirilen Av Hayvanları 456

HACCIN ORTA MUHTASAR KİTABI

Bir Bap 461
İhram İçin Taharet 462
İhram İçin Giyinmek 462
İhram İçin Hoş Koku Sürünmek 464
Telbiye Getirmek 466
İhrama Girerken Namaz Kılmak 467
İhrama Girdikten Sora Gusletmek 469
İhramlı Kişinin Bedenini Yıkaması 470
İhramlının Yapabileceği İşler 470
İhramlının Yapamayacağı Şeyler 471
İhramlı Kimsenin Avlanması 471
Uçan Av Hayvanları 474
Harem Bölgesindeki Ağaçların Koparılması 476
Eti Yenilmeyen Av Hayvanları 476

Deniz Avı 478
Mekke'ye Giriş 478
Safa'ya Çıkmak 481
Bir Kişinin Başkasını Taşıyarak Tavaf Etmesi 483
Kişi Safa ve Merve'den Sonra Ne Yapar? 484
İfrad Haccı ve Kırân Haccı Yapan Kişi Ne Yapar? 484
Arafat'tan Ayrılan Kimse Ne Yapar? 486
Mina'ya Giriş 488
Mina'da Taş Atma Dışında Ne Olur? 491
İfada Tavafı Yapmayanın ve Yapanın Tavaf Yapması 493
Hediye Kurbanlık 494
Hediyelik Kurban İki Türlüdür 496
Haccı İfsat Eden Şeyler 499
İhsar 500
Hastalık ve Başka Bir Sebepten Dolayı İhsar/Alıkonulmak 501

KÜÇÜK MUHTASAR HAC KİTABI

Bir Bap 505
Telbiye 506

KURBANLIKLAR (DAHÂYÂ) BÖLÜMÜ

Bap 513
Büyük Baş Bir Kurbanlık Kaç Kişiye Yeter? 515
İkinci Kurbanlar (Kitabı) 517
Akika'ya Dair 527